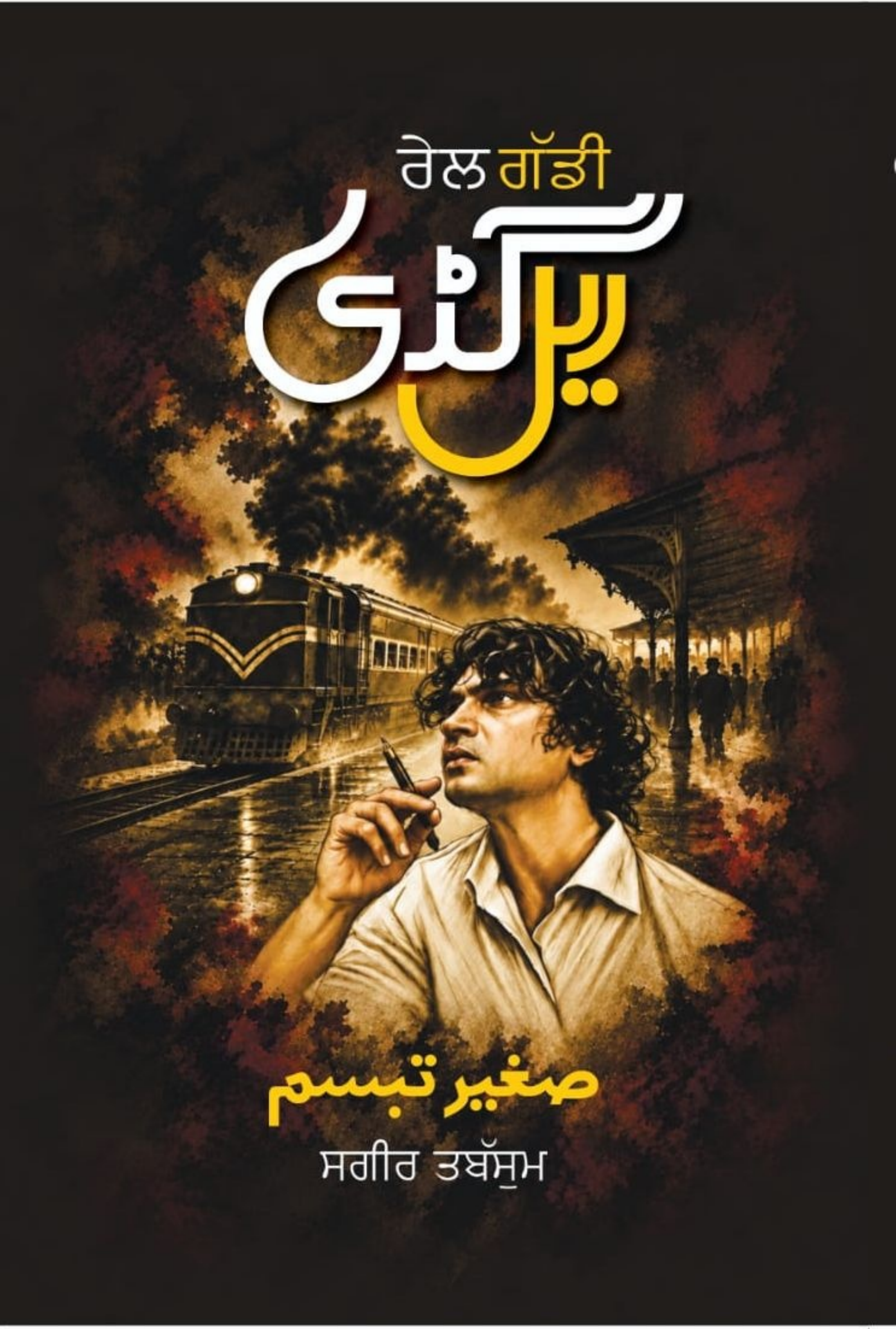
ਰੇਲ ਗੱਡੀ

ریل گڈی

صغیر تبسم

ਸਗੀਰ ਤਬੱਸੁਮ

کتاباں نوں ملن والے ایوارڈ

وارث شاہ قومی ادبی ایوارڈ، اکادمی ادبیات پاکستان 2025

مسعود کھدر پوش ایوارڈ 2018

بابا فرید ادبی ایوارڈ 2018

پنجاب انسٹی ٹیوٹ آف لینگویج آرٹ اینڈ کلچر 2021

پنجاب انسٹی ٹیوٹ آف لینگویج آرٹ اینڈ کلچر 2022

پنجاب انسٹی ٹیوٹ آف لینگویج آرٹ اینڈ کلچر 2024

وارث شاہ انٹرنیشنل ایوارڈ 2023

پرائیڈ آف پنجاب، پنجاب ایکسیلینس ایوارڈ 2024

پاکستان چوں شائع ہون والیاں کتاباں

1 قیدی سفنے 2010، 2011

2 جیوندیاں مردیاں آساں 2018، 2021، 2023

3 اساں چپ نہیں وٹنی دھرتی تے 2021، 2024

4 اک خیال سمندروں ڈونگھا 2022، 2023، 2024

5 اردو بولن والیے کڑیے 2024 وچ دوایڈیشن

6 جے اوہ کدھرے مل جاوے تے (چون) 2025

7 اُمید تے نہیں 2026

بھارت توں شائع ہون والیاں کتاباں

1 کونجاں وچھڑن والیاں نیں 2020

2 واہگیوں آر پار 2023

3 ہور محبت نہیں کرنی 2024

4 اُردو بولن والیے کڑیے 2024

5 کوک سرحدوں پار دی 2025

6 سخت سزاتوں بعد 2026

پبلی کیشنز

3-A, Royal Park, 12 Abbot Road, Lahore.
topimageprinters@gmail.com
0333 516 65 80, 0341 333 65 22

ISBN: 978-627-7546-17-5

ریل گڈّی

صغیر تبسم

پرنٹ میڈیا پبلی کیشنز
3-A رائل سینٹر، 12 ایبٹ روڈ، رائل پارک، لکشمی چوک لاہور۔
فون نمبر: 0333 51 66 580

سبھّے حق لکھاری دے

اکتوبر 2026ء

کتاب داناں	:	ریل گڈی
لکھاری	:	صغیر تبسم
رابطہ	:	0300-7922071
کمپوزنگ	:	طلحہ بن سہیل
تزئین وترتیب	:	نسیم گلفام
مکھ چتر	:	سعید ابراھیم
مُل	:	1500 رُپئے
چھاپن ہار	:	پرنٹ میڈیا پبلی کیشنز لاہور۔ 0333-5166580
چھاپہ خانہ	:	ٹاپ امیج پرنٹرز لاہور۔

ISBN: 978-627-7546-17-5

خوب صورت اور سستی کتب شائع کروانے کے لیے ہم سے رابطہ فرمائیں:

PRINT Media
پبلی کیشنز

پرنٹ میڈیا
پبلی کیشنز لاہور۔

3-A, Royal Park, 12 Abbot Road, Lahore.
E-mail: topimageprinters@gmail.com

Contact Us : 0333 51 66 580

چڑھاوا

نیلے پانیاں وچ ٹُبّیاں ماردیاں سفید مُرغابیاں دیاں نشیلیاں اکھاں وچ
ہسدے ہوئے دو پر چھاویاں دے ناں
جہڑے اِک مِک ہو کے وی
برہوں دیاں پیڑاں جردے رہے

☆☆☆☆☆

ریگراں وستی دی اوس مٹی دے ناں
جہدی خشبو نال اج وی دو قبراں مہکاں مار رہیاں نیں

☆☆☆☆☆

طلحہ بن سہیل دیاں عشق دی مٹی وچ گُنھّیاں ہوئیاں
نظماں دے ناں

☆☆☆☆

اوس کُڑی دے نام
جس دا بدن گلاب دی ٹہنی ۔۔۔۔ ہونٹھ نشے دے جام
اکھ کھولے تے سورج لشکے ۔۔۔۔ بند کرے تے شام
اوس کُڑی دے نام

فہرست

☆ ہُلارا 8
☆ وَنڈ 12
☆ ریگراں وستی 19
☆ ابوجہل دی وستی 32
☆ چھاواں دیندے رُکھ 35
☆ بُھونڈیا 43
☆ چڑھدی چیتر دانشہ 47
☆ چاچا پَھلکی 48
☆ انگڑائیاں 49
☆ چَوریاں 50
☆ فقیراں دامانّی 54
☆ لڑائیاں، جیلاں تے کچہریاں 58
☆ شبّو 62
☆ بارُو، باریاں تے میں 66
☆ مستنصر حسین تارڑ تے پی ٹی وی اسلام آباد 69
☆ تِن کلّو 73
☆ پہلی جیل 79
☆ بے بے نال گلّاں 87
☆ رنگلا ویہڑا 88

☆ نہ مِٹن والے زخماں دے نشان 93
☆ کالو ماچھن 96
☆ پُتّو مراثی 98
☆ ریل گڈّی (1) 99
☆ ریل گڈّی (2) 101
☆ ریل گڈّی (3) 103
☆ ریل گڈّی (4) 108
☆ وَنجھلی 113
☆ بہاولپور توں واپس ریگراں وَستی 128
☆ دُو جی واری جیل 133
☆ پہلی نوکری 137
☆ اک ہور شبنم۔۔۔شبّو 143
☆ پردیسوں آئیاں گوریاں 150
☆ لہو وچ بھانبڑ عشقے دا 155
☆ بچپن دی منگ 158
☆ سُفنیاں دی تعبیر 160
☆ شعر و ادب 165
☆ کینیا دی مَیری 166
☆ پہلی موت 170
☆ افسری دی تلاش 174
☆ بسنت، ویاہ تے ویلنٹائن ڈے 180

☆ ویاہ توں بعد 186
☆ عقیدے 196
☆ جمیل موٹا 201
☆ زلزلے 203
☆ ریاض ساغر 212
☆ پہلے طلاق فیر ویاہ 216
☆ طلسماتی آوازاں 220
☆ رکھیل 231
☆ پھیکا پوڈری 236
☆ ادبی دنیا وچ پہلا قدم 241
☆ دُوجا ویاہ 251
☆ لُوں لُوں بھریاں پیڑاں 273
☆ چکلہ 284
☆ جیلُو قصائی (چکلہ 1) 286
☆ اَکُو بھمبیری تے نجو کنجری (چکلہ 2) 290
☆ شازو پنکی (چکلہ 3) 296
☆ چاندنی بائی (چکلہ 4) 300
☆ انبراں دا تارا۔۔۔جمشید بدر 303
☆ ست جماعتاں پاس عمران شیخ 307
☆ ملکوں باہر دا پہلا سفر 311
☆ ادبی سفر 324

☆ سدا نہ باغیں بُلبُل بولے سدا نہ باغ بہاراں 342
☆ چاچا خیرو 349
☆ بے بے 356
☆ دوائیاں 366
☆ پَوہ دیاں ٹھردیاں راتاں دے چور 368
☆ نیلے پانیاں وچ ٹُبیاں ماردیاں سفید مرغابیاں (پہلا حصہ) 371
☆ اسلام آباد توں کابل 390
☆ مزار شریف 395
☆ مرگ تے ہون والیاں رسماں 398
☆ روضۂ علی 399
☆ مولانا جلال الدین بلخی 401
☆ تھانے کچہریاں 402
☆ مالیاتی ادارے 403
☆ افغانستان، دریائے آمُّو، اُزبکستان 404
☆ مزار شریف توں کابل 405
☆ ابوظہبی، دبئی تے شارجہ دا سفر 407
☆ بُرج خلیفہ 408
☆ اوہدیاں گلاں 412
☆ پِنڈ دی مانو 416
☆ بِدُّ وملنگ 421
☆ نیلے پانیاں وچ ٹُبیاں ماردیاں سفید مرغابیاں (دُوجا حصہ) 424

☆☆☆☆☆

ہُلارا

کمرے چوں گڈّی دی چابی چُکدیاں سامنے ڈریسنگ تے پئی بے بے، باپُو دی فریم وچ لگی فوٹو اُتے جھات پئی تے اکھاں اوتھے ہی کھلو گئیاں، ماں جی دِیاں ہسدیاں اکھاں دے سمندر وچ انج گواچیا کہ ٹھنڈے کمرے وچ پئیاں ساریاں ہی رنگینیاں تے مہنگے پرفیوماں دِیاں خشبواں اک دم کدھرے گواچ گئیاں۔ میں بہاولنگر دے ریلوے اسٹیشن دے لہندے پاسیوں ریلوے پھاٹک لنگھ کے ریگراں وستی دِیاں گلیاں وچوں ہوندا ہویا اک پرانے جہے کچے پکے گھر دے ویہڑے وچ آن کھلویا۔ فجراں ویلے دی اُٹھی ہوئی بے بے روٹی ٹُکر توں ویلھی ہو کے کچے ویہڑے وچ چرخا ڈاہی بیٹھی سی، حالی تکلے اُتے پُونی چڑھا کے چرخے نوں گیڑا دِتا ہی سُو کہ مینوں اپنے ساہویں کھلوتیاں ویکھ کے اک دم گھبرا کے بولی "بُووووو میں مرگئی۔۔۔۔۔۔ اج فیر ایس ست ماہے دا پیڑا لے لیا۔۔۔۔ ہائے ایس مرجانے نے ہی چرخا ڈاہندیاں اپنا منہ وکھانا سی۔۔۔ اج دا دن وی اُنجے لنگھے گا، چار پُونیاں وی نہیں کت ہونیاں، اجیہا بھورا پیر ہے ایس کالے منہ آلے ست ماہے دا"۔

ایہ کوئی پہلی وار نہیں سی ہویا کہ کم شروع کر دیاں ہی مینوں اپنے سامنے ویکھ کے بے بے نے ساری بے برکتی تے نحوست دا ذمہ میرے سر نہ پایا ہووے، جے کدی ابا جی دے کم تے جان لگیاں بھیڑی چھک آ جاندی، میں ماریا جاندا "تینوں ایسے ویلے نچھ آنی سی جدوں تیرا پیو گھروں نکلن لگیا اے۔۔۔۔؟ ہائے ربا۔۔۔۔ اج فیر کم نہیں لگو گا"، کدی بلی اگوں لنگھ جاندی، کسی دی جُتی پُٹھی ہو جاندی یاں گل کر دیاں میں کسی دے وچوں بول پیندا تے ساری نحوست دا ملبہ میرے اُتے ہی ڈِگدا۔

کدی کدی تے مینوں انج لگدا جویں وستی دی نکڑ اُتے وڈے قبرستان دِیاں ٹُٹیاں پُھٹیاں قبراں دی ویرانی دا ذمہ وار وی میں آں، قبراں اُتے کھلوتیاں اُجڑیاں پُجڑیاں ککراں، بیریاں تے نماں دے سوکے دا کارن وی میں آں، گلی دی نکڑ اُتے کچک، مرونڈا تے ٹافیاں ویچن والی بُوا عُمری دے گھر والا وی میرے بھورے پیر پان دی ہی وجہ توں مر گیا ہونا تے ساڈے گوانڈھ وچ خالہ صغری دے مُنڈے جمیل دے ویاہ نوں اٹھ سال ہو گئے پر جہڑا حالی تک کوئی جواک نہیں جمیا او ہدی بنجر کُکھ دا قصور وار وی میں ہی آں۔

اک دن باجی شرفاں نے سر پلو سدیاں آکھیا "اُرانہہ آمیریا سوہنیا پُتر اگل سُن میری توں کوئی بھورا نہیں ایں، بے بے تے تینوں ساریاں توں ودھ پیار کردی اے، بس اصل وچ تُوں بہت ماڑکو جہیا ایں، لوکی سمجھدے نیں کدھرے توں ست ماہیا ایں، نالے توں کالا کدوں ایں، کملیا ایہ تے مُشکی رنگ اے جہڑا مُنڈیاں نوں بہت پھبدا ہے، نالے حالی توں نکا جہیا تے ہیں، جویں جویں وڈا ہوئیں گا تیرا رنگ رُوپ سرہوں دے پھل وانگوں نکھردا جاؤ گا، توں تے ایڈا سوہنا جوان بنیں گا کہ کُڑیاں وچاریاں تینوں ویکھدیاں ہی رہ جان گیاں"۔

وڈی باجی دِیاں گلاں سُن کے کُملائے پُھل ورگی بُوتھی اُتے جویں چیتر کھڑ پیا تے میں نیلے بدلاں وچ اُڈدا ہویا وستی توں دُور ہرے ہرے کھیتاں وچ جا ڈِگیا جتھے چارے پاسے سجری ہوا دے بُلے، چلدے کُھوہ دِیاں وگدیاں ٹِنڈاں، نال نال رُدے کھیتاں دے بنّے تے پیلی دے وڈے سارے رُکھ اُتے بیٹھے رنگ برنگے پنچھی بہاراں دے گیت گا رہے سن تے میں اکھاں نُوٹی بڑے سُرور وچ ہولی ہولی پکھواں دے نال گاندا ہی رہندا جے باہر گلی وچوں باپو دے پرانے سائیکل دا شور تے اوہناں دے کھنگورے دی واج کنّاں وچ نہ پیندی۔

ابا جی کول اک پرانا سائیکل سی جہدے پچھے وڈا سارا کیریئر، کیریئر اُتے نلکے ٹھیک کرن والے اوزاراں دا گٹو دھریا ہونا نال کھارے پانی والا بور کرن والی بوکی ٹنگی ہونی، سائیکل دے ڈنڈے اُتے وڈے قابلیاں نال کسیا ہویا لکڑ دا فریم سی جہدے اُتے کدی باپو نلکے لان والا بور بنھ کے لیاندا، کدی کوئی پائپ تے کدی کوئی گھر دا سامان، سائیکل دے اگلے پچھلے ٹیراں اُتے کوئی مڈگارڈ نہ ہوناتے بریکاں ٹُٹیاں ہون پاروں باپو پیر نال ہی اوہدی سپیڈ گھٹ ودھ کر لیندا۔

پوری وستی وچ ابا جی ورگا قد کاٹھ کسے ہور دا نہیں سی، دُھپ وچ تانبے ورگی چمکدی کنک دے سِٹیاں ورگا رنگ، سمندر دے سینے ورگی چوڑی چھاتی، لمبا قد، اندر پڑھ لین والیاں تیز شکاری اکھاں، چوڑا متھا، پنڈے اُتے چارے موسماں وچ اِکو ٹویرے دا کُرتا، تھلے ڈبیاں والی دھوتی، سر تے بنھیا ہویا چٹا صافہ تے پیراں وچ ہوائی چپل جہدیاں ودھراں ٹُٹن پاروں اکثر رنگ برنگیاں لیراں نال بنھیاں ہونیاں۔ باپو دا رعب اینا سی کہ ویہڑے وچ پیر دھردیاں ہی ساڈے ساریاں دے ساہ سُک جاندے۔

باپُونوں مہنگے کپڑے لیڑیاں دا کوئی چاہ نہیں سی، بے بے دَسدی سی" جدوں تیرا باپو بہاولنگر توں حویلی لکھا برات لے کے آیا سی تے فوجیاں نے بھری بس نوں ہیڈ سلیمانکی اُتے چیکنگ لئی روک لیا، دو فوجی جوان بس اندر وڑے تے کلینڈر نے بڑے ادب نال آکھیا" صاحب جی جنج چلی اُو، بس چ سارے جانجی ہی نیں کوئی اوپری سواری نہیں اے"، فوجی جواناں نے اِکو جھات وچ ساری بس دی سکیننگ کر کے مسخریاں کر دیاں آکھیا" لیاؤ فیر لڈو کھواؤ"، بس وچ بیٹھے اک سیانی عمر دے جانجی نے مخول وچ آکھیا" جے لاڑھا لبھ لو تے مٹھائی پکی"، فوجی جواناں چوں اک ہس کے بولیا" ایہ کہڑا اوکھا کم اے ہُنے لبھ دینے آں"۔ دوویں جواناں نے شکاری باز طرح اک واری فیر سارے براتیاں نوں دھیان نال ویکھ کے اک اُچے لمّے گھبرو جوان ول اشارہ کر دیاں آکھیا" ایہ وے لاڑھا جہنے کڑھائی

والا کُرتا، دھاری دار لُنگی، چٹے رنگ دی اُچی پگ تے پیریں تِلے آلا کُھسہ پایا ہویا اے"، فوجی جواناں دا اِک حساب نال تُکا ٹھیک ہی سی کہ اوہ جوان پوری بس وِچوں سبھ توں سوہنا تے بوہتا تیار ہویا لگ رہیا سی۔۔۔۔ جواب سُن دیاں سار ہی بس وچ اِک زوردار ہاسے دی واج آئی تے اوسے سیانی عمر دے براتی نے آکھیا "جوانو تہاڈا جواب غلط اے، ایہ تے لاڑھے دا بیلی محمد خان اے"، فوجی جواناں نے بڑی حیرانی نال اک واری فیر بس وچ بیٹھے براتیاں ول ویکھدیاں پُچھیا "فیر لاڑھا کون اے؟"

اوسے بزرگ نے ہس کے آکھیا "اوہ ڈرائیور دی پچھلی سیٹ تے بیٹھا ہویا چھے فُٹا گھبرو جوان جہدے پنڈے اُتے اج وی ٹویرے دا سُوٹ اے، جہدے سر اُتے کوئی سہرا نہیں، بانہہ وچ گانا نہیں، ہتھاں اُتے مہندی نہیں، کوئی لاڑھے آلی گھونڈی نہیں تے اُنگلاں وچ کوئی مُندری چھلے نہیں"، فوجی جوان لڈو کھاندے ہسدے ہسدے بس توں تھلے لتھ گئے، بے بے دَسدی سی کہ اوہ تیرا پیوسی جہنے اینی سادگی تے درویشی وچ اپنی ساری حیاتی لنگھا دِتی"۔

سارے بھین بھراواں توں نِکا ہون پاروں ابا جی مینوں اکثر آکھدے سن "ایہ میرا افسر پُتر بنو گا"، اوہ سارے خواب جو دن بھر سائیکل چلاندیاں وڈے افسراں دے گھراں وچ ڈونگی نلکے ٹھیک کردیاں ویکھدے سن اوہ گھر آن کے میری صورت وچ اوہناں نوں وکھالی دیندے سن۔

چرخہ کتدی ماں تے نلکے لاندے پیونوں ریگراں وستی دے کچے جہے گھر وچ چھوڑ کے میں اِک واری فیر اپنے کمرے چ پرت آیا ساں۔ ساہویں ڈریسنگ اُتے فریم وچ بے بے، باپو میرے ول ویکھ کے ہس رہے سن، میں کدی ٹھنڈے کمرے وچ چلدے ہوئے ائیر کنڈیشن نوں ویکھ رہیا ساں، کدی ہتھ وچ پھڑی ہوئی گڈی دی چابی نوں، کدی میز اُتے پئیاں کتاباں نوں تے کدی ڈریسنگ اُتے پئے فریم وچ ہسدے ہوئے بے بے تے باپو نوں۔

وَنڈ

پنڈ "اَڑک واس" دے بوہتے وسنیک مُسلمان سن، پورے ہندوستان چ اِک قیامت دا منظر سی، کدوں، کتھوں تے کہڑے پاسیوں بندوقاں، ڈانگاں، سوٹے، کرپاناں تے برچھیاں والے آن کے جیوندے جاگدے انساناں نوں ٹوٹے ٹوٹے کر کے بلدی اگ وچ ساڑ جاندے، نکے نکے معصوم جواکاں تے جوان کُڑیاں نوں وڈھ کے سٹ جاندے کوئی پتہ نہیں سی چلدا۔ دِھیاں بھیناں دِیاں چُنیاں پاڑ کے عزتاں لیرو لیر کر دین والیاں نیں بھورا نہیں سی سوچیا کہ دِھیاں تے سبھ دِیاں سانجھیاں ہوندیاں نیں، ماواں دے پیراں ہیٹھ تے جنت دے مِٹھڑے باغ ہوندے نیں، بُڈھے ماپے تے رُوحاں دا سکون ہوندے نیں، پراودوں تے طاقت دا نشہ سی جتھے کوئی ماڑے دا جی وکھالی دِتا ساڑ کے سواہ کر دِتا۔ ایہو قانون صدیاں توں چلدا آ رہیا سی تے شاید قیامت تک انج ہی چلدا رہنا اے۔

پنڈ اڑک واس دے نال نال ہور کئی پنڈاں توں ٹبراں دے ٹبراں نال بھریاں کھوتا ریڑھیاں سڑکاں اُتے ہچکولے کھاندیاں ڈنگراں پسواں نال شہر ول جا رہیاں سن، نیڑے لگدے ریلوے ٹیشن توں گڈیاں سواریاں دِیاں بھر بھرا اپنی دھرتی، اپنی مٹی، اپنے دیس نوں چھڈ کے کسے ہور وطن "پاکستان" گھلیاں جا رہیاں سن۔ بندیاں دِیاں اکھاں وچ اک گھر چھڈن دا دُکھ سی تے اک گھر وسان دی آس تے امید سی پر ڈنگراں دِیاں اکھاں وچ مٹی تے مٹی وچ اُگے رُکھاں دی چھاں دے وچھوڑے دا ہر کھ صاف وکھالی دے رہیا سی، جویں اوہ چیک چیک کے آکھ رہے ہون "انج نہ کرو، سانوں ایسے دھرتی وچ پُور دیو پر دیس نکالا نہ دیو"۔ ڈنگر پسو تے ریڑھیاں اُتے بیٹھے لوک خورے کہڑیاں سوچاں وچ گواچے

ہوئے سن کہ اچانک اک پاسیوں آن والے جتھے نے گھروں بے گھر ہون والے قافلیاں اُتے حملہ کر دِتا، کرپاناں لہولہان ہوگئیاں، ڈنگر پسو کُرلاٹاں ماردے کھیتاں کھلیاناں نوں منہ کر گئے، زنانیاں دِیاں چھاتیاں نونہنداں مار مار چیر دِتیاں گئیاں، پگاں دے رسّے بنا کے کئی بُڈھے بابیاں تے بیبیاں نوں بکی چاڑھ دِتا گیا، کئی معصوم جواکاں نوں لہو وچ ڈُبیاں کرپاناں اُتے ٹنگ کے اگاں وچ ساڑ دِتا گیا، چارے پاسے دُھواں ہی دُھواں، اگ ہی اگ، خون ہی خون سی۔ دُھواں مُکیا تے پیراں دے نشان مٹ گئے سن، شکلاں بے شکلاں ہوگئیاں سن، کجھ زنانیاں، کجھ بندے تے کجھ جواک سہمے سہمے، ڈرے ڈرے سڑک توں دُور وین پاندے کھیتاں وچوں نکل رہے سن، ہجرت دا سفر فیر شروع ہوگیا، اک واری فیر اوہناں دِیاں خوف نال بھریاں اکھاں دُور کھلوتے ریلوے اسٹیشن دے سُفنے ویکھ رہیاں سن۔ پچھلے کئی دِناں توں مُسلماناں دے ہر پنڈ، ہر شہر، ہر تھاں ایہو اعلان ہور ہے سن کہ ونڈ ہور ہی اے، ایدھر لے اودھر تے اودھر لے ایدھر۔

پندرھاں سولہاں سالاں دے شریف نے سامان بنھدیاں اپنے دوویں بھراواں دے موڈھیاں اُتے ہتھ رکھ کے بابا اللہ بخش توں حیرانی نال پچھیا سی "ابا ایہ ایدھروں اودھر توں کیہ مراد اے؟ کیہ اپاں اپنا پنڈ چھڈ کے نانے نانی ول جا رہے ہاں؟ جے نانے پنڈ وی جانا ہے تے ایہ سامان دِیاں پَنڈاں، جُلی بستر ے، پیڑھی منجے، بھانڈے تے ایہ کھوتا ریڑھیاں نال لے کے جان دا کیہ مطلب اے۔۔۔؟، باپو میری گل سن اتھے میرا یار گر بچھن سنگھ اے، دیوندر سنگھ تے اوہدا نکا ویر میت اے۔۔۔۔۔ میرے گتکے کھیڈن آلیاں ڈانگاں تے نواں کُرتا وی اوہدے کول پیا اے، باپو آپاں حالی کِتے نہیں جاندے"، بابا اللہ بخش باپو شریف ول ویکھدا رہیا تے کچے ویہڑے وچ لگے نم دے رُکھ ول اشارہ کر کے آکھن لگا "پتر ہن تے ایس نم دِیاں ٹہنیاں اُتے بیٹھے پکھووی کدھرے دور اُڈ پُڈ گئے نیں،

ایہد یاں ٹہنیاں اُتے جھوٹیاں ہوئیاں پینگھاں دے سارے ہُلارے اپنے پاٹے کُرتے دِیاں جیبھاں وچ بھر لوو، ایس گھر دِیاں کچیاں کندھاں دے گل لگ کے رج کے رولوو، ایس گھر، ایس پنڈ دی مٹی اپنے اپنے پنڈیاں اُتے مَل لووتے ایہ گل پلّے بنھ لووکہ ہن تہاڈیاں آن والیاں نسلاں نے وی ایس ویہڑے وچ لگی نم دی چھاں نہیں تکنی، ایس نم اُتے بیٹھیاں چڑیاں دی چُوں چُوں نہیں سُننی، ایس پنڈ دِیاں مست ہواواں دی خشبو نہیں سُنگھنی، دیوندر، میت، گربچھن، دل جیت نے ہن کدی تہاڈے نال نہیں کھیڈنا"، دادا اللہ بخش دِیاں اکھاں وچوں ہنجوسون بھادوں دے مینہ وانگر وسدے ہوئے کچے گھر دے کچے ویہڑے وچ ڈِگ رہے سن تے باپو شریف تے اوہدے بھراواں نوں انج لگ رہیا سی جویں ہنجواں نے دھرتی دا سینہ چیر کے سُکی مٹی نوں سیراب کر چھڈیا اے، اوس مٹی وچوں اک وڈا سارا رُکھ نکلدا اہے جس دِیاں ٹہنیاں دُور دُور تک کھلریاں ہوئیاں نیں، اوہناں ٹہنیاں وچ لکھاں پنچھی بیٹھے برہوں دے گیت گا رہے نیں، وین پا رہے نیں تے آل دوالا دھاڑاں مار مار کے روئی جا رہیا اے۔

دو دن، دو راتاں ٹُر دیاں ٹُر دیاں کئی پنڈاں وچ لگی اگ، کئی کرپاناں دی تیز دھار تے کئی بلوائیاں تے جتھیاں توں بچدے بچاندے بابا اللہ بخش تے اوہدی گھر والی نکو بی بی، دھی شریفاں تے تنوں پتر شریف، مہر الدین تے رحم الدین ریلوے اسٹیشن اپڑ گئے۔ ریل گڈی اندروں باہروں سجرے گُڑ اُتے بیٹھیاں مکھیاں طرح بھری ہوئی سی، جہنوں جتھے تھاں لبھی اوتھے ہی پھس کے بہہ گیا۔

گڈی دے شورتوں ودھ اندر دا خوف سی، انج لگدا سی کہ ہنے کسی پاسیوں لال ہنیری دی طرح کوئی جتھا آوے گا تے گنتی دے دو چار کھلوتے محافظ سپاہیاں نوں چیردا ہویا ساری گڈی نوں اگ لا کے ساڑ جائے گا۔ گڈی حالی تھوڑی دُور ہی گئی ہونی کہ اک واری

فیر چیکاں اسمان تک گئیاں، کئی برچھیاں دیاں تیز دھاراں اُتے فیر توں معصوم جاناں دالہو لگیا، کدھرے کوئی نسیم، کدھرے کوئی جنت، کدھرے شیداں تے کدھرے کوئی بشیراں بلوائیاں دی ہوس دا نشانہ بنیاں تے انت مار دِتیاں گئیاں۔ کوئی پتہ نہیں چلیا کیہ ہویا تے کویں ہویا، سبھ کجھ اک ڈرادین والے سفنے وانگ وکھائی دے رہیا سی، ہر پاسے دُھواں ہی دُھواں، خون ہی خون، لاشے ہی لاشے، اگاں وچ سڑ کے سواہ ہوئے لیڑے تے کھلرے بھانڈے ہی دِکھائی دے رہے سن۔ گڈی ٹُردی رہی، حملے ہوندے رہے، مار دیو، ساڑ دیو، پھڑ لوو تے ہلا لالا دا شور ہولی ہولی گھٹدا گیا تے گڈی ونڈ دی لیک "امروکا اسٹیشن" پار کر کے اک نویں دیس، اک نویں دنیا، اک نویں گھر "پاکستان" وڑ گئی۔

روجھاں والی، بہاولنگر ریلوے اسٹیشن اُتے گڈی رُکی تے بابا اللہ بخش اپنے جوان پتراں دِیاں اکھاں وچوں ہنجو پونجھدا ہویا دھی شریفاں تے گھر والی نِکو نال کسے ہارے ہوئے لشکر وانگر ریل گڈی توں تھلے لتھ گیا، لمی ساری گڈی دے کئی ڈبیاں وچوں حالی تک منہ کالا کر دین والا دھواں نکل رہیا سی، کئی ڈبے سڑ کے بُجھے ہوئے کولیاں وانگ کالے شاہ ہوئے پئے سن، کجھ ڈبیاں وچوں لہو وچ ڈُبیاں لاشاں نوں کڈھیا جا رہیا سی۔ سامان کھلر یا ہویا سی، کہدا اوِیر، کہدی بھین، کہدی ماں، کہدا پیو کتھے گواچ گیا، کتھے ڈِگ پیا، کتھے مر گیا کسی نوں کوئی پتہ نہیں سی۔ ریلوے اسٹیشن دے باہر ایہو آوازاں آ رہیاں سن "آزادی دا سورج مبارک ہووے، نواں گھر مبارک ہووے، پاکستان مبارک ہووے"، مبارکاں دے ایس شور وچ بابا اللہ بخش اپنے ٹبر نال کھلوتا اکھاں وچوں وگدے نیر ویکھدا ہویا خورے اپنے پوتے دِیاں نظماں دی نینہ رکھ رہیا سی:

کیہ کریے ڈِگدے نیر دا
اک دُکھ کلیجہ چیر دا

اک پنڈ اسُولی چاڑھیا
اک پنڈ اا گ نے ساڑیا
اک سفنا وڈھ کے سٹیا
اک وسدا پنڈ اُجاڑیا
کوئی ویکھے لیڑے باپ دے
کوئی ویکھے کُرتا وِیردا
اک دُکھ کلیجہ چیردا۔

پہلے ہریانہ دے ضلع حصار دے پنڈ "کھرک" نوں چھڈنا پیا۔۔۔ فیر پٹیالے دے ضلع سنگرور دی تحصیل لہراں دے پنڈ اڑک واس نوں ۔۔۔۔ فیر باقی بچی حیاتی دِیاں فجراں وچ ،دوپہراں وچ تے وین پاندیاں کالیاں راتاں وچ بابا اللہ بخش دِیاں اکھاں وچوں پیڑاں بھریاں نظماں ہنجو بن بن ڈِگدیاں رہیاں:

لہوو چ ڈُبیاں نیں مٹی دِیاں ڈھیریاں
رورو تھکیاں نیں اکھاں اج میریاں
پریاں دے رُوپ سی تے رنگ سی بہاردے
نجھلی پنجاب دی تے گیت سن پیاردے
سوچاں وِچوں کڈھاں کویں ونڈ دِیاں نھیریاں
رورو تھکیاں نیں اکھاں اج میریاں۔

وَیریاں دی کڈھی ہوئی لیک نے انج جاپدا سی جویں دِلاں نوں چیر کے رکھ دتا ہووے، دوہاں پاسیوں لال ہنیری اُٹھی سی ، زہراں دی لیک اُلیکن والیاں نے محبتاں

دے بھانڈے توڑ سٹے سن، اجیہا کالامنتر پھوکیا سی کہ ہر شے ساڑ کے رکھ چھوڑی سی۔ ایدھروں لٹے پٹے قافلے اودھر تے اودھروں حالوں بے حال لوک ایدھر، ایس ونڈ نے جتھے دو دیساں نوں نویں ناں دِتے سن اوتھے ہی پنجاب نوں وڈھ کے ٹوٹے ٹوٹے کر چھڈ یا سی:

حرصاں دی اک کندھ اُسارنا چاہندے نیں
سانوں دلدل وچ اُتارنا چاہندے نیں
انج تے اساں مرنا ناہیں عمراں تیک
ٹوٹے ٹوٹے کر کے مارنا چاہندے نیں۔

بھراواں نے جدوں وی وڈی بھین شریفاں نوں پچھنا "باجی بابا اٹھے پہر کس گلوں روندا رہندا ہے، من تے اتھے وی اپنا گھر ہے، سراُتے چھت ہے، بھاویں کانیاں دی ہے پر ہے تے آپنی، نالے پچھے وی تے آپاں کچے گھراں وچ ہی رہندے آئے ہاں" تے اگوں باجی شریفاں نے ہَنو کا بھر کے آکھنا "وِیرو! جتھے تساں جمے سی، کھیڈ دے سی، اپنے متراں بیلیاں نال جہناں گلیاں وچ چھالاں مار مار نسدے سی، وسدے مینہ وچ بوندی نمک پارے، گُلگلے تے مٹھے چول کھاندے سی، جہناں گلیاں وچ باپو نے بھانڈے ویچے سن، ہاسے ہسے سن تے اتھرو کیرے سن اوسبھے گلاں بُھل سکدیاں نیں۔۔۔؟ کدی وی نہیں، ساہ مک سکدے نیں پر یاداں، اوہ چیتر اوہ واڈھی، اوہ وساکھی، اوہ عیداں، اوہ شبراتاں کدی وی سوچاں توں وکھ نہیں ہوسکدیاں، عید ساڈے گھراں وچ ہونی تے حلوہ، سیویاں سرداراں دے گھراں وچ اپڑاندے، شگن ہندووا ں تے سکھاں گھر ہونے تے خوشیاں وچ شامل اسیں ہوندے، موت ساڈے گھراں وچ ہونی تے درد سِکھ تے ہندو آن کے ونڈاندے":

کندھ سی نہ دِلاں وچ، زہر والی لیک سی
دُکھ سی وچھوڑے دا نہ ہجراں دی چیک سی
رب جانے موسماں نے اکھاں کنج پھیریاں
رورو رتھکیاں نیں اکھاں اج میریاں۔

کٹھیاں سی کونجاں اودوں، کٹھیاں اُڈاریاں
انج جویں جنتاں چوں رب نے اُتاریاں
کر کے شکاریاں نے وکھو وکھ گھیریاں
رورو تھکیاں نے اکھاں اج میریاں
رورو تھکیاں نیں اکھاں اج میریاں۔

ریگراں وستی

پہلی واری جدوں کسے رنگ دار سپنی طرح ولاویں کھاندی لمّی ساری ریل گڈی تے جنگلی ہاتھیاں دے اِجڑ طرح چنگھاڑ دا، شور پاندا، سیٹیاں ماردا کالا دُھت انجن ویکھیا تے میں نس کے نال دی گلی وچ وڑ گیا۔۔۔۔ جتھے شَبّو رہندی سی۔۔۔۔۔ شبّو دیاں انگارے ورگیاں دہکدیاں لال سُرخ گلھاں ویکھ کے اک واری بُھونڈیے نوں دورا پیا تے کئی دن تک اوہدی ماں دربار آلی مسیت دے مولوی توں دم درود کروا ندی رہی پر اوہنے نیند روچ وی شَبّو۔۔۔۔ شَبّو۔۔۔۔ داوِرد نہیں سی چھڈیا۔

بہاولنگر ریلوے اسٹیشن جو کدی "روجھانوالی" دے ناں توں جانیا جاندا سی، ضلع بہاولنگر دا مرکز سی، اگر انج کہیا جاوے کہ ریلوے اسٹیشن ہی بہاولنگر سی تے شاید غلط نہیں ہوئے گا، ایہ اوہ ریلوے اسٹیشن سی جہدا ونڈتوں وی پہلے دا اپنا ہسپتال، اپنا تھانہ، ڈی سی کرنٹ پیدا کرن والا اپنا بجلی گھر، افسراں لئی وڈے وڈے ریسٹ ہاؤسز تے نِکے ملازماں دی وسّوں لئی کوارٹراں دِیاں لمیاں قطاراں ہوندا سی۔ ریلوے جنکشن دے نال ریل بازار سی جہدے وچ مسافراں لئی کھان پین توں لے کے ورتوں دی ہر شے ملدی سی، کدی ایہ اوہ مصروف ترین ریلوے اسٹیشن ہوندا سی جہدے اُتے اَٹھے پہر قُلیاں دا رش لگیا ہوندا سی۔ بہاولنگر ریلوے اسٹیشن اُتے ایڈی بھیڑ دا کارن ونڈتوں پہلے دا کراچی، حیدرآباد، سَمّہ سٹہ، بہاولپور، بہاولنگر توں ہوندیاں امروکا، بھٹنڈہ، فیروز پور تے ہندومل کوٹ تک ریل گڈیاں دا تجارتی سامان تے مسافراں نوں لے کے آنا جانا سی۔ ونڈ مگروں ہون والے دنگے فساداں وچ ریل گڈیاں راہیں آن والے کئی لُٹے پٹے قافلے ایس ریلوے اسٹیشن دے نال پئی ریلوے دی ویلھی تھاں اُتے آن کے آباد ہو گئے سن۔ آباد ہون والیاں دو وستیاں وچوں اِک داناں سوڈا وستی تے دُوجی دا ریگراں وستی مِتھیا گیا سی۔

شَبّو وی اِک دن او سے ریل گڈی چ بیٹھ کے سمندر کنارے وسدے روشنیاں دے شہر چلی گئی سی تے جاندی واری جدوں او ہنے باری وچوں منہ کڈھ کے اپنے گھر ول آخری وار تکیا سی تے میں چلدی گڈی نوں ویکھ کے کِنّا ہی چر خوشی نال ایس گل توں انجان ہو کے ہتھ ہلاندا رہیا کہ گڈی جان مگروں ساری وَستی وچ اکلا پے، برہوں تے اُداسی دی شام پے جانی اے، اوس توں بعد روز ٹیشن توں گڈیاں جاندیاں تے روز آندیاں پر شَبّو پرت کے کدی نہ آئی۔

وَستی وچ روز حادثے ہوندے سن، کدی کوئی ڈنگر گڈی تھلے آن کے مر جاندا، کدی کوئی جوا ک تے کدی کوئی سیانی عمر دا بابا۔ بے بے دَسدی سی کہ ایہ گڈی ہرور ہے اک جان منگدی ہے، بھاویں اوہ جان کسی ڈنگر پسُو دی ہووے یاں کسی آدم زاد دی۔ جدوں اَگُو کمہیار دا کھوتا گڈی تھلے آن کے مریا تے کئی دن اوہدے گھر وچوں وَین نہیں سن مُکے، اِکو اک کھوتا سی جہدے اُتے اوہ مٹی دے بھانڈے لدّ کے دور دور پنڈاں وچ ویچدا تے نِکے نِکے جوا کاں لئی روٹی ٹُکر دا ترلا کردا۔ اَگُو قصائی دا بکرا جدوں ریل گڈی دی بَلی چڑھیا سی تے اوہ دھاڑاں ماردا ہویا گڈی دِیاں لیناں اُتے ہی لما پے گیا سی کہ یاں میرا بکرا موڑ کے لیاؤ یاں فیر میرے اُتوں وی گڈی دا چھک چھک کردا انجن لنگھا دیو، اوہ تے وَستی دے مُنڈیاں نے لتاں باہواں توں پھڑ کے اوہنوں اوہدے گھر اپڑایا سی۔ اک واری جدوں گُونگے کبوتراں آلے دے کبوتر شرط لا کے اُڈ رہے سن تے کچے گھر دے بنیرے توں اوہدا پیر تِلکیا تے اوہ تھلے آن کے ڈِگا، اوہ تے کرم ہویا کہ بُھورے قصائی دِیاں بکریاں دا واڑہ نال لگدا سی، گُونگے دے نال نال دو بکریاں دِیاں ہڈیاں تے ٹُٹ گئیاں سن پر گونگے دی جان بچ گئی سی۔

ریگراں وَستی دے جوا ک سارا دن بنٹے، لاٹو، اخروٹ، پاپے، شکر بھجی، ٹیلو میلو، باندر کلا، کرکٹ، فٹبال، ہاکی تے وانجھو کھیڈ دے تے رات ہوندیاں ای اوہناں وچوں کئی منڈے گڈی نوں اشارہ دین والے سگنل اُتے چڑھ کے کنّی کنّی دیر انبراں اُتے لشکدے

تارے گِن دے رہندے فیر اک دم سینیاں اُتے ہتھ رکھ کے بے سُرے انداز وچ اُچی اُچی نور جہاں دے گیت گان لگ پیندے:

چن ماہیا تیری راہ پئی تکنی آں
تاریاں توں پُچھ لے وے چن کولوں پُچھ لے
ساریاں توں پُچھ لے میں سوں نہیں سکنی آں
چن ماہیا تیری راہ پئی تکنی آں۔

اُنج تے سارا دن وستی کولوں لنگھدیاں ریل گڈیاں ویکھدے سی پر سچی مچی دی ریل گڈی وچ جھوٹے لین دا سُفنا حالی پورا نہیں سی ہویا، اک رات اچانک اکھ کُھلی تے بے بے بسم اللہ پڑھ پڑھ میرے منہ اُتے پھوکاں مار رہی سی" کیہ ہویا اے میرے پُت نوں؟ کیوں نیندر چ چیکاں مار رہیا ایں؟" تے میں اک دم سُرت سنبھال کے بے بے نوں دَسیا" بے بے سُفنے وچ میں ریل گڈی اُتے بیٹھا واں، گڈی ہولی ہولی وستی چوں نکلدی اے جویں گڈی وچ بہت ساریاں کُڑیاں ہتھاں چ رنگ برنگے پُھل پھڑی گیت گا رہیاں نیں:

مینہ جدوں آوے گا، بے بے اگ بھخاوے گی
گُلگلے پکاوے گی
شَبّو آ کے کھاوے گی، ساڈا جی تر ساوے گی
مینہ جدوں آوے گا، بے بے اگ بھخاوے گی
لُونے چول پکاوے گی
شَبّو آ کے کھاوے گی، ساڈا جی تر ساوے گی۔

گڈی نسدی جاندی اے تے اِک وڈا سارا نیلے پانی دا در یا آندا ہے تے گڈی اِک دم پانی وچ وڑ کے سونے دی کشتی بن جاندی اے، کشتی چلان والا چٹے والاں آلا بابا پانی وچ وانس ماردیاں ہویاں اُچی اُچی گا رہیا ہوندا ہے:

کالیاں اِٹاں کالے روڑ

مینہ برسادے زورا زور

کالیاں اِٹاں کالے روڑ

مینہ برسادے زورا زور۔

بے بے فیر پتہ کیہ ہویا وڈے وڈے جِن بھوت ہتھاں وچ پانی دے بدل چکی آئے تے چارے پاسے پانی وچ پانی وسن لگ پیا تے پانی وچوں اک وڈی ساری لال رنگ دی مچھی منہ کھول کے باہر آ گئی تے پوری کشتی مچھی دے ڈِڈھ چ چلی گئی، بے بے او تھے اپنے سارے ہیرے، موتی تے سونے چاندی دے ڈَلے پئے ہوئے سی میں تاں چھیتی نال اپنے سارے بوجھے بھر لئے تے جدوں میں باہر نکلیا تے اگے انار، سیب، انگور تے امروداں دے باغ ای باغ آ گئے۔ میں سیب کھا کے امرود توڑ داہاں تے اُتے بیٹھا اِک ہریل طوطا میرے ہتھ اُتے آن کے میرے نال امرود کھاندیاں کھاندیاں کہن لگا "اوئے مُنڈیا تیرے بوجھے وچ کالے سپ تے لال ٹھوئیں نیں ایہناں نوں باہر کڈھ دے نہیں تے تینوں جانوں مار دین گے"، بے بے میں ڈر دے مارے جیبھاں چ ہتھ ماردیاں ویکھیا تے اک سپ دی پوچھل میرے ہتھ آ گئی میں سپ نوں چک کے زور دی باہر سُٹیا تے میری اکھ کھل گئی"۔

بے بے جہڑی ہن تیکر بڑے دھیان نال سارا خواب سن رہی سی نے کھچ کے مُکی دھون چ ماری تے بُڑ بُڑ کر دی اپنے بستر ے وچ وڑ گئی جویں آکھ رہی ہووے کہ اک تے

اونتر جانا سارا دن گلیاں وچ لُوس لُوس پھردا ہے اُتوں جن بھوتاں دِیاں کہانیاں پڑھ پڑھ مرجانا سُفنے وی اُنج دے ہی ویکھن لگ پیا۔

ریلوے پھاٹک لنگھدیاں سار چارے پاسے قصائیاں دے گھر سن ، پھاٹک اُتر دیاں ہی اک سڑک سدھی وستی دے وڈے قبرستان تک جاندی سی جہنے اِک لمی لیک طرح وستی نوں دو حصیاں وچ ونڈیا ہویا سی۔ سڑک دے سجے پاسے کجھ گھر جولاہیاں دے سن جہناں نے گھراں وچ ہی کھیس بُننن والے اڈے لائے ہوئے سن، اوہناں دیاں مائیاں گھر دے کماں دے نال نال چرخہ کتدیاں تے بندے سارا دن وان تے کھیس بُن بُن گلیاں وچ ہاکاں مار مار ویچدے۔ وستی دی اِک نکڑ اُتے لہندے پاسے کمہاراں دے کوئی چالہی پنجاہ گھر سن جہناں وچوں کجھ کھوتا ریڑھیاں اُتے پنڈاں وچ جا کے بھانڈے ویچدے تے کجھ چولاں دِیاں فیکٹریاں وچ چھاننیاں نال چھنائی کر کے گزارہ کردے۔ مراثیاں دا کم گانا وجانا سی ، فقیراں دِیاں مائیاں شہراں وچ جا کے مگندیاں تے اوہناں دے بندے گھراں چ بہہ کے نشے ویچدے، جُوا کھڈاندے تے سارا دن وستی وچ دنگا فساد کردے۔ سڑک دے کھبے پاسے کوئی پنج ست گھر گھڑی سازاں دے سن جہناں ریلوے بازار وچ دوکاناں مُوہرے گھڑیاں ٹھیک کرن دے نکے نکے پھٹے لائے ہوئے سن، گھڑی سازاں دے مُنڈے کُڑیاں دے رنگ رُوپ ، قد کاٹھ وستی دیاں دُوجیاں قوماں توں وکھرے سن ۔ گورے گورے رنگ ، گول مٹول چہرے ، گلابی ڈوریاں والیاں بلیاں بلیاں اکھاں تے پُھل کلیاں ورگے مہکدے پنڈے، وستی دے مُنڈیاں لئی اوہ دو چار گھر کوہ قاف دِیاں طلسماتی وادیاں توں گھٹ نہیں سن۔

قصائیاں دے نعیم چُوندے نوں ستواں عشق گھڑی سازاں دی کُڑی مانو نال ہویا سی ، دوہاں دی جوڑی بہت سوہنی سی ، اپنے مامے پھلکی دے گھر دی چھت اُتوں نعیم نے مانو

نال چن دی مٹھی مٹھی چانن اندر کِنا کِنا چر گلاں کرنیاں، اِک دُوجے دِیاں بُھوریاں بُھوریاں اکھاں وچ گواچے خواب لبھدیاں لبھدیاں دوویں کناہی سماِتا دیندے پرامرنہ ہو سکے۔

اک دن سُفنے وچ نعیم تے مانو دِسے، دوہاں نے بڑے لشکدے لیڑے پائے ہوئے سن شیشیاں والی کوٹی جہدے نکے نکے شیشیاں وچوں سورج دِیاں کرناں ٹکرا کے وستی دے کئی گھراں دے ہنیریاں نوں چانن ونڈ رہیاں سن، میں شیشے چ اپنا منہ ویکھیا تے مُرجھایا ہویا مُکھڑا سورج دِیاں کِرناں دی اُنگل پھڑ کے دُور کھیتاں وچ چلدے کھوہ دے ڈونگھے پانی وچ گواچ گیا، اکھاں جھپکا کے دوبارہ ویکھیا تے انج لگیا جویں دوہاں دے موڈھیاں اُتے پرستان دیاں پریاں ورگے ریشمی پر اُگ پئے نیں، دوویں کسے سلطنت دے شہزادے شہزادی وانگوں اُڈدے اُڈدے چٹے بدلاں وچ غائب ہو گئے، فیر اک دم دُور نیلے نیلے بدلاں دی باری وِچوں دو وجود زخمی کُونجاں وانگر دھرتی ول ڈِگے، اک کندھ دے اُرلے پاسے دُوجا کندھ دے پرلے پاسے۔ مانو نوں سمندر کنارے وسدے روشنیاں دے شہر گئے تریہہ ورھے ہو گئے نیں پر نعیم چُوندا اج وی اوہدے گھر اگوں لنگھدیاں ادھورے خواب دِیاں تعبیراں گولدا پھردا ہے۔

وستی وچ بوہتے گھر قصائیاں دے سن، کجھ پھل فروٹ دِیاں ریڑھیاں لاندے، کجھ منڈیاں چ ڈنگر پسواں دا وپار کردے تے کجھ کمیلے وچوں زبح کیتے ہوئے ڈنگراں دا گوشت لیا کے ایدھر اودھر دِیاں وستیاں وچ ویچ کے اپنا ڈنگ ٹپاندے۔ بوہتے قصائی نماشاں ویلے گھر پرت کے آندے تے مُنّے قصائی دے کیرم بورڈ اُتے جی پر چاندے، کجھ وڈے جواری کالی فقیر دے گھر منگ پتا کھیڈ دے، سیانی عمر دے بابے ریلوے پھاٹک اُتے وڈیاں وڈیاں نِماں تھلے بہہ کے دھوتی دی ڈَب وچوں تاش کڈھ

کے "رنگ سر" تے "سِیپ" دِیاں بازیاں لاندے تے کُجھ رَلے ملے کمہار، قصائی تے فقیراں دے گھبرو چاہواں دِیاں شرطاں لا کے رات دا ہنیر ا ہون تیکر "نو بیٹی، بارھاں بیٹی تے چاری" کھیڈ دے رہندے۔

پھاٹک اُتر دیاں ہی کھبے ہتھ مُنے چاء آلے دا ہوٹل سی تے سجے پاسے محی الدین دا ،دوویں قصائی سن پر دوہاں دا اِٹ کُتے دا وَیر پوری وَستی وچ مشہور سی ،کم توں واپس آن والے جواریاں دا کُل سرمایہ پرانے سلُو کے دی جیبھ وچ ہی ہوندا سی ایدھر کسے گل اُتے غصہ آیا نہیں اودھر اوہ نعرہ حیدری مار کے سارا پیسہ داء تے لا دیندے۔۔۔آریاں پار۔

اوس دن بکرا منڈی بھارو وچ کے دارا قصائی گھر جان دی بجائے سدھا پھاٹک دی کندھ اولھے منگ پتا کھیڈن والیاں وچ جا بیٹھا ،پہلی واری وچ ہی رانی مرن دا دُکھ سی یاں کوئی ہور کاوڑ کہ اک دم غصے وچ آن کے سلُو کے دی جیبھ چ پئے پندرھاں دے پندرھاں ہزار روپیئے دو تِناں بازیاں وچ ہی ہار کے پیڑ وقصائی نوں گالھاں کڈھدا ہویا خالی بوجھے گھر ول ٹُر گیا، اگے اوہدے گھر والی گودی وچ نکے پتر دا سر دھری اُچی اُچی روئی جا رہی سی۔دارے قصائی دا نکا منڈا بخار نال ماسی بشیراں دے تندور وانگر بھخ رہیا سی تے اوہدیاں اکھاں کمان وچ کسے ہوئے تیر وانگوں کھچیاں پئیاں سن ،نال کھلوتی دارے دی ماں اپنی چُنی پانی وچ ڈبو ڈبو بخار نال تپدے جواک دے متھے دی ٹکور کر رہی سی، دارا قصائی نس کے کول گیا" کیا ہوگا کاکے کو"، دارے دی ماں دے ہنجو جواک دِیاں لوگڑ ورگیاں نرم گلھاں اُتے ڈِگ رہے سن، ماں نے روندیاں اکھاں نال دارے ول ویکھدیاں آکھیا" بیٹا توں کدھر رہ گیا تھا، دیکھ تو سہی چھورے کا کیا حال ہوگا تاپ سے، جا اِس نے ڈاکٹر پاس لے جا"۔دارا کسی بُت وانگر کدی پتر ول، کدی پتر دی ماں ول، کدی اپنی ماں دے ڈِگدے ہنجواں ول تے کدی اپنے خالی بوجھے وچ ہتھ مار کے

انبراں ول ویکھ رہیا سی۔

گِدڑ جولاہیا اپنی بیٹھک وچ ہون والے جوئے وچ ساری جمع پونجی ہارن مگروں گھر آلی دے کانٹے وی ہار بیٹھا تے اِک دم جویں پاگل ہو گیا سی، اُتے تھلے ہارن والے اِک جواری دی کیفیت صرف دُوجا جواری ہی جان سکدا ہے، عام بندہ اوس کیفیت نوں کدی وی نہیں سمجھ سکدا، ایہو وجہ سی کہ جدوں گھر دی کوئی ہور شے نظر نہ آئی تے گِدڑ جولاہیا غصے وچ ساریاں حداں ہی پار کر گیا، چڑی دے یکے نے وی وفا نہ کیتی تے گدڑ دُدھ ملائی ورگی گوری چٹی جوان گھر والی وی جُوئے وچ ہار گیا۔

جتن والے جواری کدھروں باہروں آئے سن، جدوں تانگہ لے کے گِدڑ جولاہے دے گھر اگے آئے تے اوہدی گھر والی نے رو رو کے ساری وستی نوں سر تے چکیا ہویا سی، گِدڑ سرسّٹی اک پاسے کھلوتا اپنے روندے جواکاں تے وین پاندی گھر والی توں اکھاں چرا رہیا سی، نکے نکے جواک اپنی ماں نال چمبڑے اُچی اُچی کُرلائی جا رہے سن تے گدڑ دی بیوی دِیاں لال گلھاں مینہ وچ بھجے گلاب طرح ہنجواں دی تریل نال بھر گئیاں سن۔ اوس دن تانگہ خورے اُس دی بیوی نوں لے ہی جاندا جے گلی دے مُنڈے ڈنڈے سوٹیاں نال جواریاں نوں کوچ وان سنے مار مار کے نسا نہ دیندے۔

سانوں کدی ایہ وی خبر نہیں سی ہوئی کہ سارا دن گلیاں وچ سبزی ویچن والا یامین قصائی وی پکا جواری اے، ایہ تے اودوں گل کُھلی جدوں وڈی عیدتوں کجھ دن پہلے قربانی تے ویچن لئی دوورھیاں توں پالیاں گاواں اوہناں دے واڑے وچوں غائب ہوئیاں تے اوہدے گھر والی کملیاں وانگر گلیاں وچ لبھدی لبھدی ادھموئی ہو کے آپ وی کملی ہو گئی پر گاواں نہ لبھیاں، اوہ تے شام نوں تاجی درزی نے دَسیا کہ راتیں یامین سبزی والا وِیہہ ہزار نقد تے دو پسّو وی جُوئے وچ ہار گیا، گل پوری وستی وچ پھیل چکی سی، کنے ہی دن یامین

سبزی آلے دے گھروں کلیس نہ مُکیا پر اوہ آپ ہمیش لئی مُک گیا۔

جیلا قصائی بیوی دِیاں ٹومباں ہار کے بیدی فقیر دے بکھے پیا تے گھر خبرا پڑی، اوہ تے جیلے دی گھر والی دے نیانا ہون والا سی جوتن واری طلاق طلاق کہہ کے وی علیحدگی نہیں سی ہوئی ورنہ جیلے قصائی نے اپنے ولوں کوئی کسر نہیں سی چھڈی۔ وَستی دے جواری روز جوا کھیڈ دے، اج کوئی جِت دا تے کل کوئی پر انت تے ہار جواریاں دا ہی مقدر بن دی تے جِت جوا کھڑان والے کالی فقیر دی۔

تاجی کمہیار کم تے سارا دن درزیاں دا کردا سی پر رات نوں اودوں تیکر اوہنوں نیندر نہیں سی آندی جدوں تیکر بوجھے وچ پئے چار پیسے جوئے وچ ہار نہ آندا، اک دن میں پچھیا "تاجی توں کدی جتیاوی ایں، تیری بیوی آئے دن رُس کے ماپیاں گھر ٹر جاندی اے، توں ایس بھیڑے کم نوں چھڈ کیوں نہیں دیندا؟" تاجی دا جواب ہر واری ایہو ہوندا "بس یار راتیں چنگا بھلا جِت رہیا سی کہ اخیر تے جیدی فقیر دی اِٹ دی دُکی نے مروا دِتا، بس ہن سونہہ کھالئی اے اگے توں نہیں کھیڈاں گا"، تاجی بیوی بچیاں نال لہور چلا گیا سی پر اج وی جدوں وَستی آندا ہے کالی فقیر دے گھر ہون والے جوئے وچ پیسے ہارے بغیر واپس نہیں مُڑدا۔

وَستی دے کھبے پاسے گھراں دے کول وڈے وڈے ٹوئے سن جتھے بہت سارا گندا پانی کھلوتا ہوندا سی، وَستی والے ورہیاں توں کھلوتے ایس گندے پانی نوں سیما کہندے سی، چاچا بھورا اپنیاں بکریاں آلے واڑے چ بیٹھا جواکاں نوں دَسدا ہوندا سی کہ اِکہتر دی جنگ وچ بھارت دے جہازاں نے ایتھے کئی سارے بمب سٹے تے ایتھے ڈونگھے ڈونگھے ٹوئے بن گئے، ایڈے ڈونگھے ٹوئے کہ بندہ وچ وڑے تے نظر نہ آوے۔ پانی دے نال تھوڑی جنی سکی تھاں سی جتھے وَستی دے وڈے منڈے ہاکی، کرکٹ تے فٹ بال

کھڈ دے تے نیانے وانجھو، باندر کلّا تے پھڑن پھڑائی کھیڈ دے رہندے۔ سیمے آلے گراؤنڈ دے اگلے پاسے کھیت سن جہناں وچ نال نال کر کے تِن چار کُھوہ ہوندے سی، بلداں نال کُھوہ گڑداتے ٹھنڈا ٹھنڈا صاف پانی کھالیاں چوں ہوندا ہویا کنکاں، کماداں تے سبزیاں دے کھیتاں نوں جا لگدا تے کھیتاں دی سجری خشبو نال آل دوالا اَٹھے پہر مہکاں مار دا محسوس ہوندا۔

مراثیاں دے گھراں دے اگلے پاسے عیسائیاں دا قبرستان سی جہنوں وستی وچ گوریاں دا قبرستان آکھیا جاندا سی، ونڈتوں پہلے ریلوے اسٹیشن تے کئی گورے نوکری کردے سن جہناں دے رہن سہن لئی وڈے وڈے ریسٹ ہاؤس تے علاج معالجے لئی ہسپتال بنے ہوئے سن۔ نوکری کردیاں جے کوئی گورا مر جاندا تے اوہدی لاش انگلستان گھلن دی بجائے ایتھے ہی گوریاں دے قبرستان وچ دفن کردتی جاندی۔ وڈی نہر تے نہان جاندیاں اسیں کئی واری ڈردے ڈردے لُک کے گوریاں دے قبرستان وچ جھاتی مارن دی کوشش کردے تے اندر کئی قبراں اُتے کاٹے ورگے صلیب دے نشان ویکھ کے اسیں بھوت پچھے لگ جان دے ڈرتوں دور نس جاندے۔

وستی تے وڈے قبرستان دے نال ہی بلدیہ دی وڈی ساری پانی آلی ٹینکی سی جہڑی پوری وستی نوں دن چ دو واری پانی سپلائی کردی، ٹینکی دے نال کُڑیاں تے مُنڈیاں لئی اَڈ اَڈ پرائمری سکول سن، قبرستان دے وچکار کر کے مولانا اکرام اللہ عارفی ہوراں دا مدرسہ سی جتھے وستی دے نال نال دُور دُور دے علاقیاں وچوں آئے جواک قران حفظ کردے سن۔

بے بے کہندی ہوندی سی "شکر کرو تُسیں دنیا وچ آئے او تے تہاڈے لئی رب نے اینیاں سہولتاں دِتیاں ہوئیاں نیں،" ایہ ویکھو بلب دے چانن نال رات وی دن وانگوں چمک رہی اے، گرمی نال مُڑھکا آوے تے پکھا چل پیندا ہے، ویہڑے وچ پانی آلا نلکا

وی گڑ رہیا اے، جنگل پانی لئی گھر وچ گھڈی وی ہے تے نہان لئی غسل خانہ وی۔ تہاڈے جمن توں پہلے سانوں تڑکے تڑکے جنگل پانی لئی دُور کھیتاں دے نال ٹویاں وچ جانا پیندا سی، بیبیاں پین لئی چوک وچ لگے اِکو اک سرکاری نلکے توں گھڑیاں وچ پانی بھر کے لیاندیاں سن، ایہ تے بھلا ہووے اچُھو ماشکی دا جہڑا پانی دی مَشک بھر کے لیاندا تے چار آنیاں وچ ساڈے گھراں دے دو دو گھڑے بھر جاندا تے وچارہ کالُو بھنگی آن کے گھڈی نوں کھرچ کھرچ کے صاف کر دا تے سارا گند ٹوکرے وچ پا کے وَستی توں دُور ٹویاں وچ سُٹ کے آندا"۔

بے بے دَسدی سی کہ "اسیں ہاڑ جیٹھ دی گرمی وچ روزے رکھ کے ہتھ آلی چکی اُتے آٹا وی پیہندیاں، کُونڈی وچ مرچاں وی کُٹدیاں، باہروں بالن وی کٹھا کر کے لیاندیاں ،جھٹ کُو آرام کرن لئی منجے اُتے لتاں سدھیاں کر دیاں تے گرم گرم لُواں وچ پنڈے سڑ دے، اسیں دو پٹے چادراں پانی وچ گلّیاں کر کے اُتے پالیندے تے اِک ڈنڈے دے دو ویں سریاں نوں رسی نال بنھ کے کندھاں وچ گڈے ِکل نال بنھ دیندے فیر اوس ڈنڈے اُتے کوئی پرانی جُلی یاں گدّا پا کے اک جواک رسی کچھی جاندا تے باقی سارے آرام نال سوں جاندے، رات نوں دُدھ گرم کر کے چھکے وچ تار اُتے ٹنگ دیندے، نہ بلی پیندی تے نہ ہی دُدھ خراب ہوندا"۔ بے بے بولدی رہندی تے اسیں سُن دے سُن دے کدوں سوں جاندے پتہ وی نہ لگدا۔

وَستی وچ بھاویں قصائیاں دا ایکا سی پر جو دہشت، رُعب تے دبدبہ فقیراں دا سی اوہ کسی ہور قوم دا نہیں سی، فقیراں دے جواک روز اِک دُوجے دا سر پاڑ دے، لہولہان ہوندے، اِٹاں روڑے، ڈانگاں، سوٹے تے گھسن مکی ہوندے پر جدوں کدی کمہاراں یا قصائیاں نال لڑ پیندے تے اوہ سارے اِک مُٹھ ہو جاندے، پہلے چنگی طرح مخالفین نوں پھینٹی

لاندے فیر فقیراں دِیاں مائیاں اپنے کپڑے پاڑ کے شہر دے تھانیدار اگے ایسراں وین پاندیاں پیش ہوندیاں کہ تھانیدار وی گھبرا کے اگلی پارٹی اُتے پرچہ کٹوا دیندا۔

جس دن پولیس نے شہر والیاں دے احتجاج مگروں فقیراں دے گھراں تے چھاپا مار کے میدان علی فقیر نوں نشہ وِیچن دے کیس چ پھڑن دی کوشش کیتی سی اوہ دن اکہتر دی جنگ توں بعد اک واری فیر میدانِ جنگ بن گیا سی، اک پاسے ہتھاں وچ ڈنڈے تے بندوقاں پھڑی پُلسیے، دُوجے پاسے فقیراں دا جتھہ ہتھاں وچ ڈانگاں سوٹے چکی وردیاں پائی پُلس دے سامنے کھلوتا سی۔ اوس دن کئی پُلسیے پھٹڑ ہوئے، فقیراں دا میدان علی گرفتاری توں بچن لئی سیمے دے ڈونگھے پانی وچ وڑیا تے تھانیدار وی غصے وچ وردی سنے اوہدے پچھے چھال مار کے گندے پانی دے سیمے وچ وڑ گیا، ڈونگھے پانی وچ تھانیدار نے میدان علی نوں کالر توں پھڑیا تے میدان علی تھانیدار نوں چپڑ طرح چمبڑ گیا، کافی چر دویں بکھو بکھی ہوندے رہے، اچانک تھانیدار دی چِیک نال سارے سہم کے پانی وچ ویکھن لگ پئے، میدان علی دے منہ وچوں لال رالاں ٹپک رہیاں سن، دھیان نال ویکھیا تے تھانیدار اپنے کن اُتے ہتھ رکھی ہائے ہائے کر رہیا سی تے میدان علی اوہدا کن دیسی ککڑ دی مُرکنی ہڈی وانگر چبّی جا رہیا سی۔ اوس دن میدان علی سیمے دے دُوجے پاسیوں نکلیا تے سدھا سمندر کنارے وسدے روشنیاں دے شہر جا اپڑیا۔ میدان علی دی موت تے کراچی ہوئی سی پر اوہدی قبر دی تھاں اج وی اوہدی گھر والی دی قبر دے نال ریگراں وستی دے وڈے قبرستان وچ پئی اے۔

میدان علی تے بیدی فقیر توں بعد فقیراں دے جتھے وچ اوہناں دا سردار مانّی، کالی، ججّی، دھڑی، کالا، جیدّی تے مراثیاں دا شانی شامل ہوندے سی تے کمہاراں چوں بُوٹی، سِیئوں، چھاماں، تاجی، اَکُو، چھیپا، لیاقی، بائی صدیق، بابا جاوید، سخی تے شبیر لینڈ ریا

ہوندے سن، جد کہ قصائیاں دے کئی گروہ ہوندے سن، لڑائیاں تے دشمنیاں دے حساب نال اوہ اپنے دھڑے بدلدے رہندے، پھوگی، کالا، بھونڈیا، گلاب، شریف بونا، کانچ، کلّو، اَنّو، پیرو، گنجا، پھانڈا تے گھوڑا واس لشکر دے وڈے لڑاکے سن۔

ابوجہل دی وستی

خورے شہر والیاں نوں وستی چ ایسی کہڑی گل نظر آئی سی کہ اوہناں نے ریگراں وستی داناں ہی "ابوجہل دی وستی" رکھ چھوڑیا۔ اس دن باپونوں بلان دوشہری باؤ آئے ہوئے سی، میں گلی وِچوں آرہیا سی جدوں اک باؤ دُوجے نوں سواد لے لے دس رہیا سی کہ ایہ "ابوجہل دی وستی اے"، اوس دے نال آئے ہوئے موٹے جہے ڈِڈھ آلے بندے نے حیرانی نال پچھیا "ایہ کیہ ناں ہویا، ابوجہل دی وستی" باؤ نے ہس کے آکھیا "یار تُوں لہوروں آیا ایں نا تینوں نہیں پتہ ایس وستی وچ کون لوک رہندے نیں، ایہناں دِیاں کیہ کیہ حرکتاں نیں، ایہ سارے دے سارے جاہل نیں، نہ ایتھے پڑھن پڑھان دا رواج ہے، نہ کسی نوں وڈے چھوٹے دی تمیز، ہور تے ہور ایتھے تے سکّا پیووی پتر نوں گالھ بِنا نہیں بلاندا"، "ابے سالا میرا کدھر جارا اے" سالا میرا تے ایہناں دا تکیہ کلام اے، پیو پتر نوں، پتر پیونوں، بھرا بھرا نوں گالھ بنا گل نہیں کردا، ایہناں دی بولی وی عجیب ہی اے، نہ پنجابی، نہ اردو، نہ رانگھڑی، سانوں تے اج تک سمجھ نہیں آئی کہ ایہ آپس وچ اک دوجے نوں کہندے کیہ نیں "گور کا کُھمّا نکات ہورا اے"، "گور کی ٹپنی نکات ہوگی"، "اُبھر لے سِپلا آرا اے"، "لہن نکا تلی اے"، "ابے چپ کر کے گھاڑ دے گور اُبھرن لاگ را اے"۔

اوہ گلاں کری جارہے سی تے میں پرے کھلوتا سوچ رہیا سی کہ جے ایہناں نوں دس دیاں تے کیہ سوچن گے کہ "گور کا کُھمّا نکات ہور ہا اے" دا مطلب اے جہڑا بندہ کھڑا ایہنوں غصہ آرہیا اے، ایہدا موڈ خراب ہور ہیا اے۔ "گور کی ٹپنی نکات اے" مطلب ایس بندے نوں ٹھیک طرح نظر نہیں آندا، "لہن نکا تلی اے" مطلب ایہ کڑی ٹھیک نہیں، "گور اُبھرن لاگ را اے گھاڑ دے" مطلب بندہ نکلن لگیا اے جو

ایہنوں چیپنا ہے چیپ دے۔ باپو دی اُڈیک چ شہروں آئے دوویں باؤ گلی وچ کھلوتے گپاں لائی جارہے سن، باؤ تھوڑی دیر رُک کے اِک واری فیر بولیا "ایس وستی دے ایڈے عجیب واقعات شہر وچ مشہور نیں کہ توں سنیں تے دنداں ہیٹھ انگلاں دے کے سوچن لگ پویں، اک واری وڈی عید تے ایتھے اک بندہ جہدا ناں پتہ نہیں کیہ سی اوہنوں سارے لوہا روی لوہاروی آکھدے سن، اوہنوں ایتھوں دے اک پہلوان نامی بندے نے اپنے گھر سَد یا تے کٹے دی پگھلی ہوئی چربی دا کولاّ اوہدے اگے دھر کے آکھن لگا کہ لے بھئی لوہاروی اگر توں ایہ دیسی گھیو پی جاویں تے تینوں منّاں، بس اوس کملے لوہاروی نوں جوش چڑھیا تے چربی دا بھریا کولاّ دیسی گھیو سمجھ کے اکو ڈِیک چ پی تے گیا پر تھوڑی دیر بعد ہی ساہ آنا اوکھا ہو گیا، اوہنوں انج لگا جویں کسی نے اوہدا سینہ جام کر دتا ہووے"، اچھا فیر کیہ ہویا؟ نال دے بندے نے بڑی حیرانی نال پچھیا تے باؤ نے تھوڑی دیر رُک کے دَسیا" ہونا کیہ سی اوہنوں شہر دے سبھ توں مشہور ڈاکٹر، ڈاکٹر گنجے کول لے گئے، ساری گل سن کے اک واری تے ڈاکٹر وی سوچی پے گیا پر تھوڑی دیر بعد ہی اُنگلیاں وچ پنسل گھما کے کہن لگا "دو کلو دُدھ دی تیز پتی والی چاء بنا کے ایہنوں ہر دس منٹ بعد پیاؤ" اچھا فیر کیہ ہویا؟ کیہ اوہ بچ گیا؟ نال دا بندہ چس لیندیاں بولیا "ہاں لگا رتار چاء پین نال اوہنوں بار بار مُوتر آیا تے سینے تے جمی چربی پگھلدی گئی، دو دِناں بعد جدوں اوہنوں تھوڑا ہوش آیا تے ڈاکٹر دی دَسی ہوئی مُولیاں، ادرک تے تھوم دی تیز مرچاں والی چٹنی کھوائی بس فیر کیہ سی ہولی ہولی اوہدا معدہ انج واش ہوندا گیا جویں ٹپ وچ سوڈا پا کے میل نال بھرے ہوئے کپڑے صاف کیتے جاندے نیں، ایسراں بغیر انگریزی دوائیاں دے اوہدی جان بچی"۔ لہوروں آئے پروہنے نوں شاید سمجھ آ گئی سی کہ جس وستی وچ سلام وی گالھ نال لیا جائے، دن رات جُوا چرس، شراب، افیم، بھنگ تے پوڈر دا نشہ کیتا جاوے تے وستی دے جواک سکولے

جان دی بجائے سارا سارا دن گلیاں وچ بنٹے، اخروٹ، پاپے، لاٹو تے وانجھو کھیڈن تے ادھی ادھی رات تیکر شکر بھجی، ٹیلومیلو، باندر کلا، کرکٹ تے فٹبال دے میچاں اُتے پیسے لالا جوانیاں گالن، اوس وستی نوں "ابوجہل دی وستی" نہ کہیے تے ہور کیہ آکھیے؟۔شہروں آیا باؤ بولی جا رہیا سی تے اوہدے نال آیا پروہنا ہاں وچ انج سر ماری جا رہیا سی جویں اوہنوں ساری گل سمجھ آ گئی ہووے، باپو دے آن دا کھنکو راسُنیا تے میں بجلی دے کھمبے پچھوں نس کے گھر وڑ گیا۔

چھاواں دیندے رُکھ

بابا اللہ بخش ونڈتوں پہلاں ہندوستان دے ہریانہ صوبے دے ضلع حصار دے اک نِکے جہے پنڈ "کھرک" وچ رہندے سن ،اوہ گتکے کھیڈن دے مہان گُروسن ، ڈانگ چلاندیاں ہویاں مخالف دے اک اک جوڑ ،اک اک ہڈی توں ایسراں واقف سن جویں اوہناں نوں پتہ ہووے کہ کتھے ڈانگ مارن نال بندہ بے ہوش ہوجائے گا، کتھے وجن نال مخالف تھلے ڈِگ پئے گا۔ بابا اللہ بخش ویکھن نوں بڑے کمزور تے مہا تڑجہے سی پر عمر دے پچھلے پہروی جھریاں بھرے چہرے اُتے رکھیاں مُچھاں نوں وٹ دینا نہیں سی بُھلدے۔ جدوں اوہناں جنگلاں وچ چوراں، ڈاکواں نال ہوئیاں لڑائیاں دِیاں کہانیاں سنانیاں تے اسیں بڑے حیران ہو کے بابا جی دے جُسّے ول ویکھ کے سوچدے سی کہ بابا جی اک ڈانگ نال چھ چھ گھبرواں نوں کنج نسا دیندے ہونے۔

اجکل تے بھارتی صوبہ ہریانہ دے 22 ضلعے نیں جہناں وچ انبالہ، بھوانی، پانی پت، پلول، پنچکولہ، جمنا نگر، جند، جھجر، چرکھی دادری، حصار، روہتک، ریواڑی، سرسا، سونی پت، فتح آباد، فرید آباد، کرنال، کروکشیتر، کیتھل، گڑگام، مہندر گڑھ تے میوات شامل نیں۔ ہریانہ دے ایہناں 22 ضلعیاں وچوں اک ضلع حصار ہے جہدے ایس ویلے ۴۸ پنڈاں چوں اک "کھرک" پنڈ ہے جو بابے اللہ بخش دا پنڈ سی جہدی یاد دے نشے وچ اوہ ہمیش ڈُبے رہندے سن:

دھرتی چھڈ کے بھاویں سجنا
چن تے جا کھلو
تیرے اندروں مر نہیں سکدی
مٹی دی خشبو۔

ونڈ مگروں پاکستان وچ آن کے وسن والے خانداناں نوں اوہناں دے پچھلے پنڈاں دے ناواں توں ہی پچھانیا جاندا سی جویں "کھرکاں والے"، "ٹوہانے والے"، "بہادر پوریے"، "اڑک واسیے" ایسے طرح بابا اللہ بخش تے اوہدے پتراں نوں پاکستان آن کے کھرکاں والے یاں اڑک واسیے کہیا جاندا سی۔

کھرک پنڈ حصار شہر توں ۳۹ کلومیٹر دُوری تے واقع اک چھوٹا جہیا پنڈ سی جتھے سارے مزدور لوک ہی وسدے سن، پنڈ چ بوہتے مسلمان، کجھ سکھ، ہندو تے کوئی کوئی عیسائی سن۔ پنڈ دی زبان پنجابی تے کجھ ہریانوی سی، روزی روٹی لئی پنڈ آلے کھوتیاں اُتے مٹی لدلیاندے، بھانڈے بناندے تے آسے پاسے ویچ کے روٹی ٹکر دا ترلا کردے، ایسے کر کے اوہناں نوں پرجاپت وی آکھیا جاندا سی۔ بابا اللہ بخش نے وڈے بھائی دی موت دے کارن اپنی بھابھی نال ویاہ کرلتا جہدے کول پہلے بندے چوں اک دھی سی، بابا اللہ بخش نال ویاہ توں بعد اُتے تھلے تن پتر ہوئے محمد شریف، مہر الدین تے رحم الدین۔

دادکے

دادی داناں نِکو بی بی سی جہڑی بھکھ تے غریبی پاروں کئی کئی دن بچیاں نال پٹیالہ دے ضلع سنگرور دی تحصیل لہراں دے پنڈ "اڑک واس" اپنے ماں پیاں گھر رہن چلی جاندی سی، بعد وچ سارا ٹبر ہی اڑک واس پنڈ وچ آن وسیا، اڑک واس ضلع سنگرور توں ۳۰ کلومیٹر دُوری تے ہے، اج وی ایس پنڈ دی آبادی کوئی ۱۷۳۶ افراد دی ہے جو ونڈ توں پہلاں شاید سو ڈیڑھ سو توں وی گھٹ ہونی۔ پنڈ اڑک واس دے نال وسدے پنڈاں وچوں الم پور، علی شیر، ڈسکا، فتح گڑھ، بخارا خورد تے کائی قابلِ ذکر نیں۔ بابا اللہ بخش نے پاکستان آن مگروں ہیر نامی خاتون نال دُوجا ویاہ کرلتا جہدے وِچوں تن دھیاں جمیلاں،

چھوٹی تے بصری نے جنم لتا، دُوجے ویاہ مگروں بابا اللہ بخش بہاولنگر چھڈ کے کسی ہور شہر چلے گئے تے گھر دی ساری ذمہ داری اوہناں دے وڈے پتر تے میرے باپو محمد شریف دے موڈھیاں اُتے آن ڈگی۔

نانکے

نانے داناں شہزادہ تے نانی دا شہزادی سی، شہزادی ناں وی شاید نانا جی دے نام دی وجہ توں پکاریا جاندا سی، نانا نانی دا پنڈ "دھارسُور" بھارت دے ضلع مہاراشٹر دی تحصیل برہانی وچ سی، نانا نانی کول تن دھیاں نصیراں، بصری تے بشیراں سن، پتر نہ ہون پاروں اک نیانا گودی لتا جہدا ناں چانن سی پر اوہ چانن ہنیر یاں دے نال زیادہ دیر لڑ نہیں سکیا تے اک ہنیری رات اندر ماپیاں نوں چھوڑ کے دور کدھرے انہراں وچ گواچ گیا، ونڈ مگروں نانا اپنے پریوار نال اوکاڑہ، دیپال پور دے نال لگدے شہر حویلی لکھا آن وسیا۔

ماپے

باپو داناں محمد شریف سی، لما قد، کپاہ وانگوں کھڑیا کھڑیا مُکھڑا، صاف پانیاں ورگا رنگ تے تراشے ہوئے ترکھے نین نقش، رب نے جہناں سوہنا تے گھبرو بنایا سی اونا ہی اوہ محنتی، سادہ تے درویش سن۔ ہاڑ جیٹھ، پوہ ماگھ، اَسُو، کاتک، مگّھر سارے ہی موسماں وچ اوہناں دے پنڈے اُتے ہمیش پتلا جہیا ٹویرے دا کُرتا، تھلے دھوتی، سر تے چٹا سافہ، پیریں ودھراں آلی ہوائی چپل جہدیاں ودھراں اکثر ٹٹ جان پاروں لیراں بنھیاں ہونیاں۔ اوہ آخری وقت تک نلکے ٹھیک کرن دا کم کردے رہے۔ باپو دا پہلا ویاہ بھارت دے پنڈ دھارسور چوں آن کے حویلی لکھا وسدے بابا شہزادے دی وڈی دھی نصیراں نال ہویا جس وچوں رب نے اک دھی شرفاں دتی دو جی وار خوشیاں دا سنیہا لے کے آن والا پُتر اپنے نال نال ماں نصیراں نوں وی اوس جہانے لے گیا جتھوں کدی کوئی پرت کے

نہیں آیا۔ اوس سمے باپونوں انج لگیا جویں اک واری فیر بلوائیاں دے جتھیاں نے حملہ کر کے اوہدا سبھ کجھ لُٹ لیا ہووے۔

باپو کم تے جاندا یا ددھ پیندی دھی شرفاں نوں کچے گھر دیاں کندھاں وچ کلّیاں چھڈ کے بھکھیاں ماردا، زندگی نوں ہر حال وچ جینا ہی پیندا ہے ایہو مجبوری باپونوں اک واری فیر نانا شہزادے دے بوہے اُتے لے آئی تے نانے شہزادے نے اپنی دوہتری دِیاں اکھاں پونجھن لئی اپنی دُوجی دھی بصری دا ہتھ وی باپو دے ہتھ پھڑا کے اوہدے نال ٹور دتا۔

بھین بھرا

وڈی ماں تے سکی خالہ نصیراں آپ تے ٹر گئی سی پر دھی رانی شرفاں دی صورت وچ اپنی نشانی ابا جی کول چھڈ گئی سی۔ ماں جی بصری بی بی نال ویاہ توں بعد اک واری فیر زندگی دی چمک محسوس ہوئی، وقت ہولی ہولی لنگھدا رہیا تے باپو اوسے طرح لوکاں دے گھراں چ نلکے ڈونکیاں ٹھیک کر دا رہیا۔ رب نے فیر اُتے تھلے تن دِھیاں دِتیاں، اک فوت ہو گئی تے کنیزاں، رشیداں تے پہلی ماں وچوں وڈی بھین شرفاں گھر دی رونق، عزت تے شان بن کے ماپیاں دا جی پر چاندیاں رہیاں۔ ماں دِیاں دُعاواں سن یاں فیر بڈھاپے وچ پیر دھر دے پیو دِیاں آساں تے معصوم بھیناں دِیاں رب اگے اَڈیاں جھولیاں کہ ساڈے گھر اُتے تھلے تن بھرا ہوئے نذیر، بشیر تے شبیر۔ وڈا بھرا شبیر ۷۱ دی جنگ وچ پیدا ہویا تے گھر والیاں نے اوہداناں جنگو دھر دتا، جنگو حالی دنیا وچ آن والا ہی سی کہ بھارتی جہازاں نے ریلوے اسٹیشن نوں نشانہ بنان لئی اسماناں توں بمب سٹنا شروع کر دِتے، چارے پاسے گولے، برود تے خوفناک دھماکے سُن کے لگ رہیا سی جویں دھرتی دا سینہ چر گیا ہووے، تھاں تھاں ٹوئے بن گئے، بندیاں توں اُچا پانی ٹویاں وچ کھلو گیا جہڑا کئی دھماکے اوتھے کھلوتا ہی وستی نوں بیماریاں دان کر دا رہیا۔

اوس ویلے بے بے دِیاں چیکاں نال انبروی ہل گیا ہونا جدوں جنگو اوہدے ڈِڈھ چ سی تے کچے گھر دے بنیرے اُتے اک جہاز دا پرآن کے وجا، کچے گھر دے بنیرے دِیاں اِٹاں اک زوردار دھماکے نال ویہڑے وچ آن ڈگیاں، ماں دا وجود خوف نال کنبن لگ پیا، اوہدیاں اکھاں اگے ونڈتوں پہلے دا چک "دھار سُور" آ گیا جدوں اوہ تن کُو سالاں دی سی تے پنڈ دِیاں گلیاں وچ لوکی انھے واہ ایدھر اودھر نس رہے سن، نال دی گلی وچوں چیکاں، للکراں، مار دیو، ساڑ دیو، چیر دیو دا شور آ رہیا سی تے شہزادی ماں نے اوہنوں تے وڈیاں بھیناں نوں اپنے سینے نال لا کے پچھے پئی پرالی وچ لکاندیاں بلھاں اُتے انگل دھر کے زور دی ہُش کیتا سی کہ خبردار کوئی سی دی واج وی نہ کڈھے نہیں تے بلوائیاں نے سانوں جیوندے جی وڈھ کے سٹ جانا اے۔ ڈر دے ماریاں اوہ بھیناں نال چمبڑ کے رون لگ پئی سی، اودوں تے بچ گئی سی پراج دوپتر تے تن دِھیاں پراں وچ لے کے ڈِڈھ والے دی فکر وچ کدی اسماناں وچ شکاری بازاں طرح اُڈدے جنگی جہازاں نوں ویکھ رہی سی، کدی روندے کرلاندے ہوئے جواکاں نوں تے کدی کُھلے ہوئے بوہے وچوں گلی ول، جویں ہنے کوئی فرشتہ دروازے چوں آن کے سارے ٹبرنوں بچا لے جائے گا۔ اوس دن باپو فرشتہ بن کے ہی آیا سی جہنے کالھ نال لوڑ دا سامان کھوتے اُتے لدّ کے نیانیاں سَنے ریگراں وستی توں باہر جنگلاں ورگے پنڈ نادرشاہ چ اک کچے جہے ویہڑے وچ آن کے آکھیا سی "لے وی بصریے جدوں تک جنگ نہیں رُکدی سانوں ایتھے ہی ڈنگ ٹپانا پئو"، اوس گھر وچ ہی جنگو پیدا ہویا سی۔ جنگو دے ایس جنگ وچ پیدا ہون نوں امن دا سنیہا سمجھن والے ماپیاں نے جنگ نوں مکدیاں ایس طرح ویکھیا کہ دیس نوں اک واری فیر وڈھ کے ٹوٹے کر دِتا گیا، اے دی جنگ دا نتیجہ فوجاں دی پسپائی، فوجی وردیاں دی جگ ہسائی دے نال نال اوہناں دیاں بندوقاں کھوہ کے اک وکھرا دیس "بنگلہ دیش" بنا دِتا گیا۔

میں

جنگو دی پیدائش توں بعد ماپیاں شاید سوچیا وی نہیں ہونا کہ نوں دس سالاں بعد اک ہور جواک ایس گھر آن کے ات مچان والا اے جنم سال 1981 سی یا 1979 پر سکول ماسٹراں دی موج سی جو اوہ سمجھدے اوہ لکھ دیندے تے جو اوہ لکھ دیندے اوہی عمر سرکاری عمر بن جاندی۔ ویسے میں سوچدا واں کہ دو چار سال ہور نکا ہوندا تے کہڑا دیش نوں چن تے اپڑا دیناں سی یاں دوورھے وڈا ہو کے کہڑا سرکار ولوں وظیفہ لگ جانا سی، دیش تے اوہی ہے جہڑا آزاد ہو کے وی آزادی دا سورج نہ ویکھ سکیا، جتھے کھل کے ساہ لین دی اجازت نہیں اے، جتھے گل کرن تے جیبھ کھِچ دِتی جاندی اے۔ اسلام مذہب دے نام توں وکھ ہون والے دیش دِیاں مسیتاں نوں بمب دھماکیاں وچ لہولہان کر دِتا جاندا ہے، نعرہ ءتکبیر پڑھ کے مسلماناں دِیاں دھوناں وڈھ دِتیاں جاندیاں نیں، کلمہ پڑھ کے دُوجے مسلماناں دیاں چھاتیاں وچ سدھیاں گولیاں مار دِتیاں جاندیاں نیں، اوتھے وی مسجد مندر، شُودر باہمن دے رولے سن اتھے وی شیعہ سنی، وہابی تے کافر، مومن دے جھیڑے نیں، کل وی تگڑے دا راج سی، اج وی ماڑا ہی پِس رہیا ہے، سوچاں قید نیں، آوازاں نوں گل گھوٹو دے دتا گیا ہے، پیراں وچ زنجیراں نیں تے جُثے نیل ونیل ہوئے پئے نیں:

ڈِگیاں کندھاں
سُنجیاں سڑکاں
رولا پاندی چُپ

سڑیاں رُتاں
اُجڑے کھیتر
پنڈے ساڑ دی دُھپ

ڈریاں اکھاں
لہو دے اتھرو
اُتوں نھیر اگُھپ

چونہاں پاسے
ٹنگیاں لاشاں
کِڈا سخت عذاب
ربا سانوں کدی نہ آوے
ایڈا بھیڑا خواب۔۔۔!

ریڈیو ٹی وی تے اخباراں راہیں دسیا گیا کہ 14 اگست آن والا ہے، پورے دیش وچ آزادی دے جشن دی تیاری ہو رہی اے، نیانے گھراں نوں جھنڈیاں نال سجا رہے نیں، سائیکل، موٹر سائیکل، گڈیاں موٹراں تے گھراں دِیاں چھتاں اُتے ہرے جھنڈے لہرائے جا رہے نیں پر اچانک پتھرائیاں اکھاں اگے روندے کرلاندے، اگاں وچ سڑدے، موہرے کھاندے غریب لوک آجاندے نیں جہڑے انبراں ول ویکھ کے چِیک چِیک کے آکھ رہے ہوندے نیں:

جتھے چرخہ کتن والیاں
ہجر وچھوڑے کتن
جتھے جمدیاں سار نیانے
زہر دی گُڑھتی چٹن
جتھے پگ سنبھالن والے
پیریں پگاں رولن
کنک اساڈے کھیت دی کھا کے
بولی غیر دی بولن
جتھے گھر دی سر دل اُتے
رَت اسمانوں وسے
جتھے گلیاں انھیاں ہوون
رستہ کوئی نہ دَسے
جتھے ہڈیاں بُھر بُھر ڈِگن
اتھرو سُٹن ماواں
جتھے ککراں نال صغیرا
ٹنگیاں رہن دعاوں
او تھے دسو کہدے لئی میں
گیت خوشی دے گاواں
کاہدا میں آزاد آں لوکو
کاہدا جشن مناواں۔۔۔؟

بُھونڈیا

وڈے قبرستان دے باہر پانی آلی ٹینکی کول کُڑیاں تے منڈیاں دا سکول نال نال سی، بے بے روز سکول جان لگیاں اَٹھ آنّے دیندی جو سکول دا گیٹ لنگھدیاں سار ہی گیٹ پچھے لُکیا بُھونڈیا زوردی "جیب تلاش" دا نعرہ مار کے کڈھ لیندا، او ہناں ہی پیسیاں نال بھونڈیئے نوں گولیاں پاپڑ کھاندیاں ویکھ کے غصہ تے بڑا آندا پر کر کجھ نہ سکدا۔ "جیب تلاش" اک کھیڈ سی جہدے وچ دو بیلی آپسی وچ طے کر لیندے سی کہ اج توں بعد اپنی جیب تلاشی شروع اے، ہن توں جس دے بوجھے وِچوں جو کجھ نکلیا اوہ تلاشی لین والے دا ہو جائے گا فیر کوئی رونا دھونا، کوئی منت ترلا یا کوئی پرے پنچائیت نہیں ہونی۔ میں کچی پکی جماعت ریگراں وستی دے ٹینکی آلے سکولوں پاس کیتی تے ایہناں دو سالاں وچ بھونڈیے دی جیب چوں کدی اک پیسہ وی نہیں سی لبھ سکیا پر میری جیب وچ بھونڈیے نے کدی کجھ رہن نہیں سی دِتا۔

اوہدا ناں تے احمد دین سی پر سارا دن بھونڈ وانگر بھوں بھوں کردیاں کدی وستی دی ایس نکر تے کدی اوس نکر تے ایسے لئی سارے اوہنوں "بھونڈیا" کہن لگ پئے۔ ویسے ریگراں وستی وچ شاید ہی کوئی نصیباں والا ایسا ہووے جہنوں اوہدے سدھے ناں نال بلایا جاندا ہووے، جمن ویلے ماپیاں ولوں دھریا نام تے گھر والے وی بھل جاندے سن، وستی وچ اوہو نام پکاریا جاندا سی جہڑا گلی محلے دے جواکاں کسے دا مخول وچ رکھیا ہوندا جویں کہ یاسین نوں "سینُو"، رشید نوں "شیدا"، مجید نوں "مجیدا"، سلیم نوں "گلابو"، امانت نوں "مانّی"، لیاقت نوں "لیاقی"، ذوالفقار نوں "ذُلفی" تے احمد دین نوں "بُھونڈیا" کہندے سن۔

وستی وچ ادھے منڈیاں دے پُٹھے ناں تے بھونڈیے نے ہی رکھے سی، کمہاراں تے

فقیراں دے گھراں نال گورگانی دا دربار سی، اوہدے اگلے پاسے ہی سیمے دے سامنے کر کے اوہدا ٹٹیا پھٹیا گھر سی، وِنگیاں سدھیاں اِٹاں دِیاں بنیاں کندھاں، وڈا سارا ویہڑا، اک نُکڑ وچ کچا کوٹھا جہدی چھت ٹین دے ڈبیاں تے کانیاں نال چھتّی ہوئی سی، گھروں باہر جان والے ٹُٹے جہے بوہے اُتے بوریاں سی کے بنائی ہوئی پلّی ٹنگی ہونی، بوہے دے نال کر کے اک کُھڈی تے کُھڈی دے باہر کھارے پانی آلا نلکا لگیا ہویا سی، ویہڑے وچ دو بکریاں جہڑیاں ہر چھیاں مہینیاں بعد سُوجاندیاں تے اوہناں دے نکے نکے میمنے سارا دن اماں حصّو دے اگے پچھے چھالاں ماردے کھیڈ دے پھردے۔ بُھونڈیے دے گھر دے مُوہرے اک لکڑ دا پھٹّا پیا سی جہدے اُتے اوہدا بڈھا پیو برف وِچ دا سی تے اوہدے نال کر کے اماں حصّو اک نکی جہی پرات وچ گلی دے جواکاں نوں گولیاں، ٹافیاں تے پاپڑ ویچدی۔

پوہ ماگھ دِیاں ٹھردیاں راتاں وچ جدوں گلیاں وچوں لنگھدیاں ہویاں وی بندے نوں خوف آنداسی، گرم گرم رضائیاں وچ بیٹھے منجیاں موہرے بھخدیاں انگیٹھیاں تے ہتھ سیکن والیاں دے کناں وچ اک دم واج پیندی "آنڈے گرم اے" تے اوہ سمجھ جاندے کہ بھونڈیا آ گیا اے، بھونڈیا اک پلاسٹک دے پانی آلے کُولر وچ اک پرانا جہیا تولیا رکھدا، تولیے وچ اماں حصّو دے ہتھ دے اُبالے ہوئے گرم گرم آنڈے رکھداتے کُولر دے باہر ٹنگے ہوئے اک نیلے رنگ دے شاپر وچ تھوڑا جہیا کالا لُون رکھ کے نماشاں دی نمازتوں شروع ہو کے ادھی ادھی رات تیکر گلیاں وچ "آنڈے گرم اے، آنڈے گرم اے" دِیاں ہاکاں ماردا، ایہ وکھری گل سی کہ کوراسٹدیاں راتاں وچ اوس ویلے تک گرم آنڈے وی اوہدے کدی نہ پورے ہون والے سفنیاں وانگر ٹھرے ہوئے ہوندے سن۔

بھونڈیے نوں خورے مِرگی سی یا کوئی ہور مرض کہ اوہ چنگا بھلا کھلوتے کھلوتے اک

دم ڈِگ پیندا، ہتھ پیر مُڑ جاندے، منہ وچوں صابن وانگر جھگ نکلن لگ پیندی، ایس طرح اچانک ڈِگن نال کئی واری اوہدے سر اُتے ڈونگھی سٹ وج جاندی، کدی متھا مُنج جاندا، کدی کوئی اِٹ روڑا اوہدا ماس پاڑ کے پھٹڑ کر دیندا۔ شروع وچ تے اسیں اوہنوں ایس حال وچ ویکھ کے ڈر جاندے جویں بھونڈیے وچ کوئی جن بھوت آ گیا ہووے پر فیر اما ں حصّو نے دَسیا کہ ایہد ادھیان رکھیا کرو ایہنوں دورے پیندے نیں، فیر جدوں کدی وی بھونڈیے نوں دورا پیندا اسیں جُتیاں لاہ کے اوہدے نک نال لا دیندے تے چاچے پوستی دے کہن مطابق اوہ دساں پندرھاں منٹاں مگروں ٹھیک وی ہو جاندا۔

شہر دی کوئی جنج آنی، کوئی ویاہ آنا، سبھ توں بوہتے پیسے لٹن والا بھونڈیا ہی ہوندا، اوہ کسی نوں اپنے نیڑے نہیں سی لگن دیندا۔ بھونڈیے نے اک وڈا جہیا وانس گھر رکھیا ہویا سی وانس دے اُتے ککر دِیاں ٹہنیاں بنھیاں ہونیاں، جدوں بسنت دا موسم آنا تے اسماناں تے رنگ برنگیاں پتنگاں دے مقابلے ہونے، پتنگاں کیٹیج کے ہواواں دی انگل پھڑ کے جدوں بدلاں وچ کبوتراں وانگر غوطے کھا رہیاں ہوندیاں تے اسیں حالی ویکھ ہی رہے ہوندے، پتہ اودوں چلدا جدوں بھونڈیا اُچی دینی ہاک ماردا "اوئے سارے پچھے پچھے ہو جاؤ، میں پھڑلئی اے، خبردار جے کوئی نیڑے آیا" اسیں تھلے ہی ڈِگدے ڈھیندے ویلھے ہتھ گھراں نوں ٹر جاندے تے بھونڈیا پنج ست گُڈے گُڈیاں لُٹ کے سکون نال اپنے گھر مٹھی نیندر سُتا ہوندا۔ بھونڈیے دا رنگ رَتا لال تے اکھاں بُھوریاں سن، گول چہرے اُتے نکے نکے سنہری وال اوہدی غربت نے ککھاں وانگ رول دِتے سن۔ اوہدے پنڈے اُتے تھاں تھاں توں رنگ برنگے کپڑے دِیاں ٹاکیاں لگا پیلے رنگ دا کُرتا ہوندا، پیراں وچ ٹُٹی جُتی تے بوجھا اکثر بنٹیاں تے اخروٹاں نال بھریا ہوندا۔ عمروں وڈا ہون پاروں اوہ پاپے، بنٹے، اخروٹ، لاٹو ہر کھیڈ ہی ساڈے توں جِت جاندا سی۔ ٹھر دیاں راتاں وچ انھیاں گلیاں وچ

آنڈے ویچ کے، جیب تلاشی وچ پیسے کڈھ کے، لٹیاں ہوئیاں پتنگاں تے ڈھیراں اخروٹ تے گگڑاں ویچ کے وی اوہدے پنڈے دا اِک نواں سوٹ نہیں سی بن سکیا، پیراں وچ نویں جُتی دے سُفنے پورے نہ ہو سکے، اوہ جدوں وقت ساہویں سینہ تان کے کھلونا چاہندا کوئی انجانی طاقت اوہنوں چک کے تھلے سٹ دیندی۔ اماں حصّو دِیاں دو بکریاں، بکریاں دے کئی میمنے وڈے ہو ہو وِکدے رہے پر اوہدے منہ چوں ڈگدی صابن ورگی جھگ نہیں رُکی۔ سڑکاں اُتے ڈِگے احمد دین دے مُڑے ہتھ پیر ویکھ کے اج وی میں راتاں نوں ڈر کے اکثر نیندر وچوں اُٹھ کھلوناواں۔

چڑھدی چیتر دانشہ

پہلے عشق دے گُوہڑے رنگ وانگر ہولی ہولی وستی دا رنگ میرے اُتے وی چڑھنا شروع ہو گیا سی۔ سارا دن گلیاں وچ بنٹے، اخروٹ، پاپے، لاٹو، ٹیلو میلو تے شکر بھجی کھیڈ دا، شامیں سیمے آلے گراؤنڈ وچ کرکٹ، فٹ بال تے ہاکی دے میچ لاندا تے راتاں نوں کیرم بورڈ، بلیئرڈ تے سنوکر دیاں گیماں وچ پیسے ہار کے ٹیشن دِیاں لیناں اُتے شریف بونے نال بہہ کے شبّو دِیاں گلاں کردا۔ اوس دن حافظ خیر دین دی بکری چوری ہوئی تے اوہ شدید غصے وچ سن، نکی نکی گل تے سانوں مُکیاں مار مار اپنیاں جماندروں بند اکھاں کھولن دی کوشش کر رہے سن۔ ڈیگر ویلے اک کھوجی آیا جہنے میرے ہتھ دے انگوٹھے اُتے پلاسٹک دی دوات وچوں کالی جہی سیاہی لا کے پچھیا" اکھاں میٹ کے کھول تے دھیان نال اپنے انگوٹھے اُتے ویکھ کے دس کوئی بکری چوری کردا وکھائی دے رہیا ہے کہ نہیں؟" میں اکھاں بند کر کے کھولیاں تے سیاہی لگے انگوٹھے دے نہوں اُتے دھیان نال ویکھدا رہیا، پہلے تے کجھ نظر نہ آیا پر تھوڑے چر مگروں اچانک ناخن وچوں کسی بلیک اینڈ وائٹ فلم دے سین طرح اک بندے دا پرچھاواں جہیا وکھالی دِتا۔۔۔۔ پرچھاویں نے بوہا کھولیا۔۔۔۔ ویہڑے چ لگے ہتھ والے نلکے کولوں لنگھدیاں ہویاں ہولی جہی بکری دے کِلّے کول گیا۔۔۔۔ کِلّے توں بکری دی رَسّی کھولی تے چھیتی نال گھروں باہر نکل گیا۔۔۔۔ مورتاں پرچھاویں طرح وکھائی دے رہیاں سن، جویں کھوجی آکھی جا رہیا سی اوویں دِیاں ہی مورتاں انگوٹھے دے ناخن اُتے لگی سیاہی تے بن دِیاں جا رہیاں سن، کھوجی نے مینوں شاباشی دِتی تے حافظ صاحب توں پنج روپے لے کے ایہ آکھ کے چلا گیا کہ" بندہ تہاڈا بھیدی ہے، اک ہفتے بعد اوہ بندہ بکری نوں آپے چھڈ جائے گا"۔ کھوجی تے چلا گیا پر حافظ صاحب دی بکری کدی واپس نہیں آئی۔

چاچا پھلکی

حافظ خیر دین دے گھر دے نال ہی چاچا پھلکی رہندا سی، خورے اوہدے ہتھاں نوں کہڑا گند چمڑیا سی کہ اوہ کنی کنی دیر اپنے ہتھ ہی دھوندا رہندا، دو دو گھنٹے صابن رگڑن نال اوہدے ہتھ آنڈے وانگر چٹے سفید ہو گئے سی پر اوہدے دماغ اُتے چڑھیا گند کدی صاف نہ ہو سکیا۔ پھلکی اکثر فجروں پہلے ہنیرے وچ گلی دِیاں گندیاں نالیاں اُتے بیٹھا ہوندا، چاچے پوستی نے ہی دَسیا سی کہ پھلکی نوں کوئی وہم دی بیماری اے ایسے کر کے اوہ اپنے گھر دی کُھڈی وچ مُوتن لئی وی نہیں جاندا، اوہ سمجھدا ہے کہ ایہدے نال گھر وچ بیماریاں پھیلدیاں نیں ایس لئی اوہ باہر گلی دِیاں نالیاں اُتے ہنیرے وچ بیٹھا رہندا ہے۔ حافظ خیر دین کول سپارہ پڑھدے جے کدی چاچا پھلکی اندر آ جاندا تے ساڈی جان نکل جاندی کہ لو بھئی ہن فیر نلکا گیڑ گیڑ ساڈی مت وجے گی۔ پھلکی پہلے اک ہتھ اُتے صابن لاندا فیر ادھا گھنٹہ اوس ہتھ اُتے پانی سٹدا، اک اُنگل، دو جی اُنگل، تیجی اُنگل، فیر پورے ہتھ نوں ہلا ہلا کے ایسراں دھوندا جویں کالو بھنگی دے ٹوکرے دا سارا گند اوہدے ہتھاں اُتے آن ڈِگیا ہووے، فیر ایسے طرح دُوجے ہتھ دی واری آندی، نلکا گیڑن والے دی اخیر ہو جاندی پر چاچے پھلکی دے دماغ وچوں گند صاف ہو کے باہر نہ نکلدا۔ جس دن پھلکی ریگراں وَستی چوں سمندر کنارے وسدے روشنیاں دے شہر ہجرت کر کے گیا سی اوس دن حافظ خیر دین کول پڑھن والے مُنڈیاں نے پیسے کٹھے کر کے ساری گلی وچ مکھانے ونڈے سی۔

انگڑائیاں

مینوں انج لگدا سی جویں وقتوں پہلے ہی سُرت آ گئی ہووے، بدلاں دے نیلے، پیلے تے کالے رنگاں وچ کوہ قاف چوں اُڈ کے آئیاں پریاں وکھالی دین لگ پئیاں سی۔ اک دن زوردی مینہ ورہیا، کالے شاہ بدل ورہدیاں ورہدیاں چٹے سفید ہو گئے، گلیاں وچ تھاں تھاں پانی کھلو گیا، نالیاں اُتے تیکر بھر گئیاں، بے بے نے گلگلے بنا کے حافظ صاحب نوں دین لئی گھلیا تے اگے حافظ صاحب دی نونہہ دی نکی بھین نوں ویکھ کے مینوں انج لگا جویں مینہ ورہن توں پہلے دی کوئی بدلی دھرتی اُتے آ گئی ہووے۔۔۔کالی شاہ بدلی۔۔۔۔۔۔ جہڑی ہنے وسّے گی تے چار چفیرے پانی پانی کر دئے گی۔کالے رنگ وچ دِیویاں وانگر جگدیاں اوہدیاں وڈیاں وڈیاں نشیلیاں اکھاں بڑیاں سوہنیاں لگ رہیاں سن، میں اوہدے ول ویکھدیاں دھڑکدے دل نال آکھیا" ایہ گلگلے بے بے نے گھلے نیں"، ایس توں پہلے کے میرے کنبدے ہتھاں وچوں بھانڈے تھلے ڈِگدے اوہنے کالھ نال پلیٹاں پھڑدیاں آکھیا" کاکا توں جاتے بھانڈے بعد وچ آن کے لے جائیں"۔کئی دن اوہ بدلی سُفنیاں وچ آن کے وسدی رہی، چیتر وچ رنگ برنگے پُھل کھڑدے رہے، ہوش بھلا دین والی خوشبواں نال کچے گھر دِیاں کندھاں مہکدیاں رہیاں فیر اک دن پتہ چلیا کہ گرمیاں دِیاں چھٹیاں مُک گئیاں، کالج کھل گئے تے وڈیاں وڈیاں اکھاں والی اوہ کُڑی واپس اپنے شہر اوکاڑے چلی گئی۔

چوریاں

صدر دین وستی دے" اے وی" مڈل سکول چ سال لنگھدے گئے تے میں ڈِگدا ڈھیند استویں جماعت وچ اپڑ گیا، گھر دیاں نے ریگراں وستی توں وستی صدر دین دے" اے وی" مڈل سکول گھلیا تے ایس لئی سی کے وستی توں دُور جا کے کجھ سُدھر جائے گا پر سکولوں آن کے نال کھیڈن والے تے اوہی بونا، پھوگی، گودھو، بیڑو تے لیاقی ہوندے سن فیر سدھار کتھوں آندا۔ لوہاراں دے لیاقی نال کئی واری سکولوں چھٹی مار کے کتاباں دے بستے لالے ہوٹل آلے دے گھر رکھدے تے پرانی سبزی منڈی جاوڑ دے جتھے ون سوَتّے موسمی پھلاں دے ڈھیر لگے ہوندے تے اسیں" پنجاواں دا لُنگر، ستراں دی ڈھیری، چالھیاں دی دھڑی" دے شور وچ کدھروں کیلے دے لُنگر وچوں کیلا توڑ کے نیفے وچ لکولیندے، کدھروں ککڑیاں تے تراں غائب کر لیندے تے کدھروں سیب انگور چک لے جاندے۔ سکول دی چھٹی ویلے تک منڈی وچوں چوریوں چکیا ہویا فروٹ کھاندے تے واپسی تے ٹیشن کول لگیاں کھجیاں دے رُکھاں توں وٹے مار مار کھجیاں توڑ دے تے لالے ہوٹل آلے دے گھروں بستے چک کے انج گھر جا کے منجے اُتے ڈِگدے جویں سارا دن کتاباں پڑھ پڑھ مت وج گئی ہووے۔

جدوں جاسوسی ڈائجسٹ، عمران سیریز، شوکت صدیقی دے ناول" خدا کی بستی" تے" جانگلوس" پڑھنا شروع کیتے تے ادھی ادھی رات تک پڑھدا ہی رہندا، عمران کسراں شطرنج دِیاں ڈونگھیاں چالاں وانگر سوچاں دے جال بُن دا، کسراں دشمناں دِیاں چالاں نوں ناکام بناندا، کسراں جولیانا دے نال عشق لڑاندا تے اَنت تے اپنا مشن پورا کر کے کسراں واپس اپنے وطن آ جاندا۔ جانگلوس ناول وچ" لالی تے رحیما" جیل وچوں کویں

نسے؟ پچھے لگیاں پُلساں نوں کسراں چکر دِتا؟ لالی نے شاداں دے عشق چ چودھری دی مجھ کویں چوری کیتی؟، چوری ڈکیتی، وارداتاں، قتل، جاسوسی، پولیس چور تے مار کٹائی پڑھدیاں پڑھدیاں کدوں نیندر آندی کوئی پتہ نہ چلدا۔

کہانیاں دِیاں کتاباں وچ گُھبیا ویکھ کے باپو اکثر ہی بے بےنوں آکھ رہیا ہوندا "جواک نوں چنگی طرح دُدھ کاڑھ کے وچ دیسی گھیو پاکے دیا کر، ویکھدی نہیں کسراں ساری ساری رات پڑھائی کردا ہے، جواک دا دماغ خشک نہ ہوجاوے پڑھ پڑھ کے، پڑھائی تاں دماغ کھا جاندی اے، میرے افسر پتر نوں کوئی تھوڑ نہ ہووے، دُدھ گھیو دی فکر نہ کریا کر میں دو نلکے ودھ لالوں گا، محنت ہی کرنی ہے ناں، کوئی گل نہیں بس میرا پتر پڑھ لکھ کے وڈا افسر بن جاوے، ایہو میرا آخری سفنا ہے"۔ راتاں نوں جاسوسی ناولاں وچ وارداتاں دے نویں نویں طریقے پڑھن دے نال نال ریگراں وستی چ آئے روز فقیراں دِیاں لڑائیاں، نشے، جوئے، پولیس مقابلے ویکھدا تے جوانی وچ پیر دھردے ہوئے میرے پنڈے دا لہووی سمندر دِیاں چھلاں وانگر آپے توں باہر ہون لگ پیندا۔

یاریاں دوستیاں پالن دے خرچے ودھدے گئے، چوانّی، اٹھیانی، روپیے دو روپیے نال گزارا ہونا اوکھا ہویا تے کدی کدی چپ کر کے سُتے پئے باپو دی گُتھلی وچوں پیسے کڈھ لینے، کدی ٹانڈ اُتے رکھی ہوئی پتل دی گڑوی وچوں بے بے دے جوڑے ہوئے پیسے چک لے جانے۔ اک واری تے حد ہی پار کر چھڈی جدوں چاچے رشید دے گھر جا کے اوہناں دے کمرے وچوں ٹانڈ اُتے پئے لوہے دے ڈبے وچوں کھنڈ تے میدے دے بنے ہوئے مٹھے ٹِکڑے چک کے کھا گیا تے نال ہی پئے ہوئے پیسے وی بوجھے وچ لکو لئے، گھر آن دے تھوڑے چر مگروں ہی چاچے رشید دی وڈی دھی باجی گُڈو نے گھر چ رولا پایا ہویا سی کہ صغیر گھروں چیزاں چک کے نس گیا اے۔ خورے اوہنے کویں ویکھ لیا

سی، کھوج پرکھ شروع ہوئی، پہلے تے میں اُکا ہی مُکر گیا پر گُڈو باجی دی نظر میرے سِر اُتے رکھی ٹوپی وچوں نظر آندے ہوئے ٹھپے اُتے پے گئی "ایس دی ٹوپی اُتے لگی جیب دی زپ کھول کے ویکھو، ایہدے وچ کیہ اے؟"، وڈے بھرا بابُو نے ٹوپی لاہ کے اوہدی زِپ کھولی تے ٹھپیا اوہدی تلی تے سی، مینوں انج جاپیا جویں عمران سیریز تے شوکت صدیقی دے ناولاں دے سارے کردار پھڑے گئے، مینوں کوئی گل نہ آئی تے چُپ کر کے دھون تھلے سٹ کے کھلو گیا، بس فیر کیہ سی بابُو نے لوہے دے پائپ نال ایناں کُٹیا کہ چیکاں اسمان تک گئیاں، اوس دن اِٹاں دے فرش اُتے نک نال ست لکیراں کڈھیاں تے جان بخشی ہوئی۔ بے بے نے سر پلُو سدیاں ہویاں پہلے کوسے کوسے دُدھ وچ ہلدی دی چونڈھی پا کے پیایا فیر چُلہے دی بھبھل وچ نِکی تتی تتی ٹھکری کڈھ کے کپڑے وچ ولیٹ کے گُجھیاں سٹاں اُتے ٹکور کر دیاں آکھیا "وے میریا پُتر اتوں چاہناں کیہ ایں؟ پیو تیرا سارا سارا دن لوکاں دے گھراں چ محنت مزدوری کر کر چار آنے کماندا ہے، اوہ ہر وقت اکھاں وچ تیرے افسر بنن دے سُفنے دیکھدا انہیں تھکدا اجے اوہنوں کسے دس دِتا کہ تیرا پُتر افسر دی تھاں چور بن گیا اے تے توں آپے دس اوہدا کیہ بنوگا؟ اوہ تے تھاں ہی مر جاؤ گا، ہور تے ہور ہن تے میں تینوں نانکیاں شہر لے جان توں وی ڈردی آں کدھرے اوتھے وی چوریاں کر کے میرا نک نہ وڈھا آویں"، میں درد نال ہائے ہائے کر دیاں آکھیا "بے بے ہن نانکیاں دے میں کیہ کردتا؟" بے بے فٹ چیتے کر واندیاں آکھیا "پچھلی گرمیاں چ کیہ ہویا سی؟ پندرھاں دن اوتھے رہی آں، اک دن مینوں چین نال بہن نہیں دِتا، کدی نال دی گلی وچ تیلیاں دے گھروں گوندیاں توڑ دا پھڑیا جاندا سیں، مسیت دی چھت اُتے چڑھ کے چھیماں تندور آلی دی بیری توں بیر توڑ دیاں توڑ دیاں وٹا اوہدے سر وچ مار کے ایڈا اوڈا گومڑ بنا آیا سیں اوہ تے تیرے بائی غنی نے منت ترلا کر کے گل آئی گئی کروائی پر توں

تے میرے سر وچ کھیہ پوان دی کوئی کسر نہیں سی چھڈی ناں، نالے ایہ توں کیہ کیتا سی تیری بُوا چھوٹی دی کُڑی نال رَل کے ادھے گھر دِیاں جُتیاں پانی آلی کھوئی وچ سٹ آیا سیں، بُووووو۔۔۔۔ بُووووو۔۔۔۔۔ سارا ٹبر پریشان کہ جُتیاں گئیاں تے آخر گئیاں کتھے؟ کسے دا اک پیر نہیں، کسے دے دوویں پیر غائب، اوہ تے تیرے بائی شیدے دا بھلا ہووے جہنے گلی وچوں لنگھدیاں تہانوں ویکھیا تے گھر آن کے تہاڈے کرتوت سبھ نوں دسے"۔ بے بے ٹکور کردیاں بولی جارہی سی تے میں اُوئی اُوئی کردیاں فیرا پنی صفائی وچ آکھیا "بے بے اوہ تے بُوا چھوٹی دی دھی اوس چورنی رانوں نے سٹیاں سی میں تے بس اوہدے نال کھلون وچ ہی مار یا گیا"، بے بے نے غصے نال کپڑے چ لپٹی ٹھکری زوردی میری ڈُھوئیں وچ کھبوئی تے درد بھری چیک چاچے رشید دے گھر باجی گُڈّو دے کناں تیکر گئی۔

فقیراں دا مانّی

فقیراں دا مانی کسے قبیلے دے سردار وانگوں جس شے اُتے ہتھ دھر دیندا اوہ اوہدی ہوجاندی، پہلی شادی توں بعد فقیراں دی وَستی وچوں سبھ توں سوہنی کُڑی اوہدے دل دے ڈونگھے کُھوہ وچ اُتر گئی، انار دے دانیاں دے رنگ ورگیاں لال سرخ گلھاں۔۔۔رس بھریاں بُلھیاں۔۔۔اُچا لما قد۔۔۔رات دی رانی جہیا مہکدا اپنڈا۔۔۔کجرارے نین تے نیناں وچ پہلے توڑ دی دارُو ورگا نشہ۔مانّی خورے ہن تیکر اوہدے جوان ہون دی اُڈیک چ ہی بیٹھا ہویا سی کہ اوہنے کنواری کلی نوں چھیتی نال اپنی سرداری وچ لین دا اعلان کر دِتا۔وستی وچ دن رات لڑائیاں، جوئے، نشے تے پولیس مقابلے ہوندے رہے، فقیراں دِیاں مائیاں بیبیاں منگ منگ ٹُھوٹھے بھر دیاں رہیاں،نشہ وِکدا رہیا،گھراں دے گھر اُجڑ دے گئے۔شہری مُنڈیاں دے نال نال فقیراں دے جواکاں نوں وی نشے تے جوئے دی لت لگدی گئی، جواری جُواہار دے، غصے وچ اپنیاں زنانیاں نوں کُٹدے،نشیاں وچ دُھت ہوجاندے، پہلے پہل سگرٹاں فیر چرس، فیر شراب، فیر پوڈر پیندے تے انت تے ناڑاں وچ نشیاں دے ٹیکے لالا جوانی وچ ہی ایس جہانوں کُوچ کر جاندے۔

گیٹ کھڑکیا تے نکے پتر آیان نے اپنی ماں نوں دَسیا کوئی ریگراں وستی وچوں دو مائیاں آئیاں نیں، ریگراں وستی دا سُن دیاں ہی بیگم نے دوہاں نوں ٹی وی لاؤنج وچ گھل دِتا جتھے میں افطاری کر کے صوفے تے ہی لما پیا ہویا سی، میں اوہناں ول ویکھ کے پُچھیا "جی بی بی حکم کرو کسراں آنا ہویا؟"، مائی نے دَسیا "میں مانّی دی بیوی آں۔۔۔"، مانّی۔۔۔۔۔ مینوں اک دم جھٹکا لگیا، میں اُٹھ کے بہہ گیا تے اک واری فیر دھیان نال اوہدے وَل ویکھیا۔۔۔۔ویران چہرہ۔۔۔اُڈیا اُڈیا رنگ۔۔۔روہی وچ اُگے پرانے ککر دِیاں

ٹہنیاں ورگے کھلرے وال۔۔۔۔ مرجھائیاں اکھاں۔۔۔۔ تے اکھاں اُتے موٹے موٹے شیشیاں والی عینک ویکھ کے اک دم منیر نیازی دی نظم چیتے آ گئی:

ہن جے ملے تے روک کے پچھاں
ویکھیا ای اپنا حال
کتھے گئی اوہ رنگت تیری
سپاں ورگی چال
گلّاں کردیاں گُنڈیاں اکھاں
واءنال اُڈدے وال
کتھے گیا اوہ ٹھاٹھاں ماردے
لہودا انھا زور
ساہواں ورگی گرم جوانی
لے گئے کہڑے چور۔۔۔!

جدوں اوہنے کہیا پُتر صغیر میریاں چھدھیاں نیں، میں ایہناں نوں جوئے، نشے تے گھراں چ منگن پنن توں بچان لئی پڑھائی دے سُفنے ویکھے پر مائیؔ جوئے وچ ہار دا ہار دا دن رات نشے کر کر پاگل ہو گیا، مینوں اک ہور جھٹکا لگیا، مائی گل کر رہی سی تے میں سوچ رہیا سی کہ مائی میرے توں نکی نہیں تے ہان دی تے ضرور ہونی اے پر حالات نے اج اوہدی جوانی کھوہ کے اوہنوں عمروں وڈا کر چھڈ یا اے یاں فیر جدوں بندہ سبھ کجھ ہار کے ڈھیہ جاوے تے اوہدے منہ وچوں "بھلا ہووے پترا، خیر ہووے بیٹا" جہے اکھر آپے ہی نکلن لگ پیندے نیں۔ میں چیتر جہی جوانی دِیاں یاداں وچوں نکل کے چھیتی دینی پچھیا "مائیؔ نوں کیہ ہویا، اوہ تے سگریٹ وی نہیں سی پیندا" مانی دی بیوی اکھاں چوں ڈُلھدے

اتھرو پرانی چُنّی نال پُونجھ دیاں بولی" صغیر پُتر اوہنے دنیا دا کوئی نشہ نہیں چھڈیا، اَٹھے پہر کُپیاں، دارُو، سگٹاں، افیم، چرس تے پوڈر پی پی کے ایڈا پاگل ہو گیا کہ چھریاں چک کے کدی اپنے آپ نوں پھٹڑ کر لیندا سی، کدی سانوں مارن لگ پیندا تے فیر اوہ انھے واہ گلیاں وچ نسدا تے ساری گلی وچ بڑھکاں ماردا "اوئے پُلسیو۔۔۔اوئے وستی آلیو۔۔۔اوئے میں مانّی آں۔۔۔۔وستی دا سردار مانّی۔۔۔جاؤ میرے لئی سگٹ بنا کے لیاؤ۔۔۔مینوں ولیتی دارو دا پیگ لواؤ۔۔۔میرے اگے ہتھ بنھ کے کھلو جاؤ۔۔۔میریاں ٹنگاں نپو۔۔۔میں تہاڈا سردار ہاں۔۔۔۔۔سردار مانّی۔۔۔۔۔بس فیر کیہ کر دے؟ منگ تنگ کے دس ہزار دِتے تے نشے دا علاج کرن آلے آن کے اوہنوں ہسپتال لے گئے، رب کرے ٹھیک ہو جاوے بس"۔ مانی دی بیوی دِیاں اکھاں وچوں ڈُلھدے ہنجو ویکھ کے میرا کلیجہ چر گیا میں اک واری فیر پچھیا" تے وستی وچ باقی لوکاں دے کیہ حال نیں؟" اوس ہچکیاں لیندیاں دَسیا" وستی ختم ہو کے آخری ساہواں اُتے کھلوتی ہے، مانی دا نکا بھرا آئس دا نشہ کر کر قبریں اپڑ گیا، نتھوں آلا" اَچھو" ٹنگاں دِیاں ناڑاں چ ٹیکے لا لا مر گیا، میدان علی پُلس توں نس کے کراچی گیا تے اوتھے جا کے ایسا مویا کے لاش وی واپس نہ آئی، ججی، دھڑی، پھلاں، کالا تے ہور کئی فقیراں دے بال جہناں دی دہشت توں سنڈھیاں ورگے قصائیاں دے ساہ خشک ہو جاندے سن، جہناں نوں ہتھ پان لگیاں پُلس وی ڈر دی سی، اج اوہ سارے کھلر گئے نیں، پتہ نہیں کتھے گواچ گئے نیں، کہڑی دنیا وچ ٹر گئے نیں"۔ مانی دی بیوی دے اتھرو سون بھادوں دے بدلاں وانگر باہر ڈِگ رہے سن تے میریاں اکھاں دے اتھرو کالجے دے اندر ڈگدے ہوئے اک پرانی نظم داورد کر رہے سن:

اج ویلے دے سر تے چڑھ کے
اسماناں نوں جھپن والیا

اینی گل توں چیتے رکھیں
ویلا کُھوہ دِیاں ٹنڈاں وانگوں
گھمدیاں گھمدیاں
تھلوں اُپر آجاوے تے
اُتے آ کے رُک نہیں جاندا
کُھوہ دا پینڈا مک نہیں جاندا
تھوڑی دیر دے نشیاں مگروں
ویلا چکر کھا جاندا اے
اُپروں تھلے آجاندا اے۔۔۔!

لڑائیاں، جیلاں تے کچہریاں

لما جہیا منہ، پکا رنگ، چوڑا جباڑا، نکا جہیا متھا تے کاٹو ورگیاں اکھاں، ماپیاں اوہدا ناں شریف رکھیا سی۔ نکے ہوندیاں اوہدا قد بہت مدھرا سی، ایسے پاروں وستی وچ سارے اوہنوں "بونا" آکھدے سن پر جدوں اوہ چودھاں پندرھاں ورہیاں دا ہویا تے اک دم کھبی دے رُکھ وانگوں لَم سلمّا ہو گیا پر جہڑا ناں اک واری وستی وچ پے گیا فیر اوہ مردیاں دم تک ساتھ نہیں سی چھڈدا۔ بونا میر النگوٹیا سی، جمیا بھاویں قصائیاں گھر سی پر اوہ ہر لڑائی ہر پنگے وچ میرے موڈھے نال موڈھا لا کے کھلوتا ہوندا سی۔ اوہدے پیو دی ڈُھوئیں دے اُتلے پاسے موڈھے دے نال کر کے وڈی ساری رسولی سی، جویں ڈُھوئیں دے پچھے کوئی متیرا ٹنگیا ہووے، چاچا سلیمان ساری عمر اوس رسولی دا بھار موڈھیاں اُتے چک کے گلیاں وچ سُکیاں روٹیاں، لیلون دِیاں جُتیاں تے پرانا لوہیا وِیچ لئو دِیاں واجاں لاندا لاندا ایس دنیا توں چلانا کر گیا۔

اوس دن وڈے بھرا بابو نے شہروں اَٹھ نو میل باہر چک گھرداری والے چوں کسے بندے توں پیسے لین گھلیا تے میں ہمیش وانگر بونے نوں نال لے کے چشتیاں جان والی لوکل جہی لاری تے چڑھ گیا۔ سٹوڈنٹ کدوں کرایہ دیندے سی بس ایسے گل توں کلینڈر نال منہ ماری ہوگئی، اوہنے اک واری تے ساڈے وانساں ورگے لِسے پنڈیاں ول گھور یا فیر اگے جا کے ڈرائیور دے کن وچ خورے کیہ آکھیا کہ اوہنے بیک مِرر وچوں آنّے کڈھ کے ساڈے ول ویکھیا تے سر ماردیاں بس دی سپیڈ تیز کر دتی۔ بس لوکل سی پر پندرھاں ویہاں منٹاں مگروں چک گھرداری آلے اڈے تے اپڑ گئی، کنڈکٹر کالھ نال تھلے لتھیا تے نال ہی بس ڈرائیور وی اپنی سائیڈ دی باری کھول کے تھلے چھال مار گیا۔ اڈے دِیاں سواریاں اُتر

رہیاں سن، میں بونے ول گھبرا کے ویکھیا تے بونے نے میرے ول، ریگراں وستی دیاں چگاڑاں، چیلاں تے شکاری بازاں وچ رہ کے اسیں سمجھ گئے سی کہ تھلے خیر نہیں اے۔ بس دی باری وچوں باہر تکیا تے سواریاں دے مگر لے پاسے کلینڈر دے نال دوتن ہور موٹے موٹے ڈِڈھاں والے بندے کھلوتے سن جہناں وچوں اک دے ہتھ وچ لوہے دا لما سارا راڑ تے دُوجے دے ہتھ وچ موٹا جہیا ڈنڈا سی، میں حالی بونے نوں کہیا ہی سی کہ آپاں ڈائیور والی باری وچوں چھال مار کے دُوجی سائیڈ توں نس جانے آں پر اینی دیر وچ کلینڈر نے اگے آن کے بونے دے گریبان توں پھڑ کے تھلے لاہ لیا۔ بونے داناں ہی بونا سی پر اوہدا قد ٹیشن تے لگیاں کھجیاں دے رُکھاں وانگوں اُچا لما سی، کنڈکٹر نے اوہنوں کھچ کے تھلے لاہیا تے دوجے بندے نس کے اگے ودھے، میں گھبرا کے ڈَب وچ ہتھ ماریا تے ہور پریشان ہو گیا کہ اج نان چاقووی نہیں سی جہدے نال بچن دا ترلا ماریا جاسکدا۔ موت سا ہویں ویکھ کے اک دم اندر دے کھلرے ہوئے زورنوں کٹھا کیتا تے بس دے دروازے وچوں ہی چھال مار کے لوہے دے راڑ والے موٹے جہے بندے اُتے جاڈِ گیا، اودھر بونا کنڈکٹر نوں جپھا پائی زمین تے گھسڑ رہیا سی، ڈنڈے والے نوں کجھ سمجھ نہیں آ رہی سی کہ بندیاں دی بھیڑ وچ اوہناں دو مُنڈیانوں کسراں مارے جہڑے چمڑاں وانگر اوہناں دے موٹے موٹے جُثیاں نال چمڑے ہوئے سن۔ بکھو بکھی ہوئے، بونے دے ہتھ اچانک سڑک اُتے پیا کوئی وٹا آ گیا بس فیر کیہ سی اوہنے پورے زور نال وٹا کنڈکٹر دے سر اُتے ایسراں ماریا کہ اوہ کنک دی بوری طرح اک پاسے جاڈ گیا، بس ڈرائیور تے دُوجے لوگ گھبرا کے ڈِگے ہوئے کلینڈر ول نسے، موقع ویکھدے ہی اسیں دوویں سڑک دے دُوجے پاسے دوڑ گئے۔ سڑکوں پار ریلوے لائن سی اوسے لین تے نسدیاں نسدیاں کدوں اَٹھ نو میل دا پندھ کٹ آئے پتہ ہی نہیں چلیا، نہ ہی اسیں پچھے مڑ کے تکیا، نہ ہی کوئی ساڈے مگر آیا۔ وستی دے نیڑے آئے تے سیمے دے

نال کنکاں دے کھیتاں وچ لگے نم دے رُکھ تھلے زخمی شیر طرح جاڈِگے، ساہ چڑھیا ہویا سی، سینے وِچوں دھڑکن دی واج ریل گڈی دے انجن دی چھک چھک چھک وانگر صاف سنائی دے رہی سی۔ کچی سڑک اُتے گلوٹیاں کھان تے بس آلیاں نال ہتھو پائی ہون پاروں سارے کپڑے مٹیومیٹ ہوئے پئے سی، اَن دھوتے منہ تے کھلرے وال ویکھ کے انج لگدا سی جویں ہُنے ہُنے کھاڑے وچوں کُشتی گُھل کے آئے آں۔ بونے دی قمیض دے ٹُٹے ہوئے بٹن تے کُرتے اُتے لگیا لہو دا نشان بنا بولیاں ہی بہت کجھ دس رہیا سی۔ تھوڑے چر مگروں کجھ ساہ نال ساہ رَلیا تے بونا بولیا" اج مارے گئے سی جے وٹا ہتھ نہ لگدا پر۔۔۔۔۔ پر۔۔۔۔ جے۔۔۔ اوہ مر گیا؟۔۔۔۔ جے گھر پتہ چل گیا؟ تے کیہ بنے گا؟" گلاں کر دیاں کر دیاں اوہدا ہتھ جیب وچ گیا تے اک دم گھبرا کے کھلو گیا، میں ڈر کے پچھیا" ہن کیہ ہویا؟"، "یار میری جیب وچوں سکول کارڈ ڈِگ پیا اے، اوہدے اُتے میری فوٹو وی اے تے گھر دا پتہ وی لکھیا ہویا اے، ہن نہیں بچدے آپاں"۔ ایہ سن کے میرے ساہ وی سُک گئے کہ ہن جیل پکی اے۔ اوتھوں اُٹھ کے ڈونگھیاں فکراں وچ گواچے ہولی ہولی ٹُر دیاں وستی ول آئے تے بھونڈیئے دے گھر دے نال ای بکریاں دا واڑا اسی جتھے دُدھ مکھناں دی پلی گلابی رنگ والی شاداں اپنی بھین رانوں نال بکریاں بنھن آئی ہوئی سی، شاداں نال کجھ دِناں دی جانکاری سی، میں اوہنوں مِنت کر دیاں آکھیا" شاداں ایہ دو کُرتے نیں، جتھے جتھے داغ لگے نیں چھیتی نال دھو دے تیرا احسان ہوئے گا"، شاداں نے ساڈے بجھے ہوئے دِیویاں ورگے مُونہاں ول ویکھیا تے ہولی جہی مسکرا کہ ساڈے دوہاں دے کُرتے بکریاں دے واڑے اندر لے گئی۔ اسیں حالی اڈہ گھر دھاری آلے دی بس۔۔۔ کنڈکٹر۔۔۔ لڑائی۔۔۔ وٹا تے سکول کارڈ دِیاں سوچاں وچ ہی گواچے ہوئے سی کہ اوہ اک واری فیر ہسدی کھیڈ دی ساڈے کُرتیاں توں سارے نشان صاف کر کے لے آئی سی، کالھ نال

کُرتے پائے تے اوہدا زندگی بھر لئی شکر یہ ادا کر کے گھراں ول ٹر گئے۔ تِن دن سوچاں دی سُولی اُتے ٹنگے رہے، روز انج لگدا سی کہ ہنے کسی مسیت دے سپیکر وچوں اعلان ہوئے گا کہ شریف عرف بونا ولد سلیمان نوں پولیس لبھ رہی ہے، اوہ جتھے کِتے وی ہے فوری تھانے حاضر ہووے۔ میں سوچدا ساں کہ بونا پھڑیا گیا تے میں کتھے بچنا جے، پر نہ کسے آنا سی تے نہ ہی کوئی آیا۔ لڑائی والی تھاں چک گھر داری آلے چوں پتہ چلیا کہ" کوئی سکولیے سن جہناں نوں بس والیاں نے کرایہ نہ دین پاروں کٹیا پر بھئی او منڈے بڑے ترکھے نکلے جہڑا کلینڈر نوں ہی پھڑ کر کے نس گئے، اوہ تے کلینڈر ردی رب ولوں ودھی سی جو چکر کھا کے بے ہوش ہو گیا، او ہناں منڈیاں نے تے جانوں مار دین دی کوئی کسر نہیں سی چھڈی"۔

شبّو

شبنم نوں وستی وچ سارے شبو ہی کہندے سی۔ چھوٹا قد، تیز ترکھے نقش، کسیا پنڈا، نشیلے نین، چیتر چ کھڑیاں کلیاں ورگے ہونٹھ تے کچی چھلّی دے دانیاں ورگے دند، جتھوں اک واری لنگھ جاندی رات دی رانی طرح رستے مہکا جاندی۔ ویسے تے وستی وچ ہوروی کُڑیاں سن پر جو ویکھن آلے دے سینے وچ شبو کھُبھ پاندی سی اوہ کوئی ہور نہیں۔ شبو نوں کوئی خبر نہیں سی ہوندی یاں فیر جان بجھ کے دھیان نہیں سی دیندی کہ کہڑی اکھ اوہدی بھخدی جوانی دے انگاریاں وچ سڑ گئی ہے، کہڑے دل دِیاں دھڑکناں شہروں باہر نکلدی ریل گڈی وانگوں تیز ہو گئیاں نیں تے کون سینے اندر کپیّے عشق دے مچ مچائی پھردا ہے۔ شبو مُنڈیاں نال وی اوسراں ہی ہس ہس گلاں کردی جویں اپنی پرانیاں سہیلیاں دے ہتھاں اُتے ہتھ سٹ کے دل دے بھید کھولدی۔

اک دن گلی وچوں لنگھدیاں اوہنے بس ایہو پُچھیا سی کہ "تُوں پڑھن جاوے ہے کیا؟ "میں کہیا سی ہاں نا، اگوں کہندی "پڑھائی نہ چھوڑیو" تے ہسدی ہوئی اپنے گھر وڑ گئی۔ اوس دن مینوں انج لگیا جویں کناں وچ نجھلی دے اُتلے سُراں دی تان چھڑ گئی ہووے تے کوئی دُور اُچے اُچے پہاڑاں اُتے بیٹھا راگ پہاڑی دا اجیہا گیت گا رہیا ہووے جس دے مٹھے مٹھے سُراں دی لے کناں وچ رس گھولن لگ پئی ہووے۔ بونے نے ایہ گل سُن کے اگوں ایہو کہیا سی کہ "توں جھلاّ ہو گیا ایں، مریں اوہ وستی دے ہر منڈے نال ایسراں ہی چھیڑ خانیاں کردی اے، ہسدی اے، کھیڈ دی اے تے جوانی چ پیر دھر دی کسی ہرنی وانگر چھلنگاں مار دی دور نس جاندی اے، اوہدے دل وچ ایہو جہی کوئی گل نہیں ہوندی جو توں سمجھ رہیا ایں"۔ میں سُن کے چپ کر گیا پر دل وچ پھلاں نال کھیڈ دی تتلی دا ہا سا نقش ہو گیا

سی، دل کردا سی کہ اکھاں میٹ کے وستی توں باہر کھیتاں وچ چلدے کھوہ چوں ڈِگدے پانیاں دے دل موہ لین والے سازاں وچ شبو دے دنداں چوں ڈگدے ہاسے نوں سینے نال لا کے اُچی اُچی گائی جاواں:

تیرا ہاسا
گوہڑے سرخ گلاباں اُتے
رنگ برنگی تتلی وانگوں
چیتر بن کے کھیڈدا
ملوملی چھیڑدا

تیرا ہاسا
انبراں وچ دُعاواں وانگوں
کھیتاں وچ کپاہواں وانگوں
دُوروں لشکاں ماردا
بھخدا سینہ ٹھاردا۔۔۔۔!

کئی دن اجیہے سُفنے لے کے اوس گلی وچوں لنگھدیاں اوہی ہاسا لبھدا لبھدا اگے ٹُر جاندا، کدی کدی ساہویں آندی تے اوہ اِکوگل کردی "پڑھائی نہ چھوڑیو" تے میں اپنی گل سن کے ہی انبراں وچ اُڈن لگ پیندا۔ اک رات مٹھی مٹھی ٹھنڈسی تے پنڈے نوں ہلکا ہلکا تاپ سی، میں تھوڑا ویلے نال ہی بستر ے چ وڑ گیا، نیندر تے نہ آنی سی نہ ہی آئی بس اکھاں میٹ کے پہلے وستی توں باہر کھیتاں وچ لگے کھوہ دِیاں ٹنڈاں چوں ڈِگدے پانیاں دے سازاں دے نال نال محبتاں دے گیت گاندے پنچھیاں نوں ویکھدا ہویا پاسے پرتدا رہیا

فیر خورے کس ویلے اچانک بے جان پنڈے وچ جویں بہار آ گئی ہووے، ایدھر اودھر چارے پاسے رنگ برنگے پُھل کھڑ پئے تے میں ہولی ہولی اوہناں پھلاں بھریاں راہواں اُتے ٹردا ہویا کدوں رَتیاں گلھاں تے نشیلیاں اکھاں والی شبو دے رنگلے منجے مُوہرے کھلوتا اوہدے سنہری والاں دی خشبواں وچ گواچیا تے کدوں ہولی ہولی اوہدے کناں وچ گیت گاندیاں دل دا حال سنایا کوئی پتہ نہیں:

گل سُن وے دل دیا جانیا
میرے نال کِتے جے توں ہوویں
میں تارے توڑ کے انبراں توں
ترے کناں دے وچ ٹنگ دیواں
کجھ رنگ لے کے تیرے ہوٹھاں دے
میں سارا چیتر رنگ دیواں

گل سن وے دل دیا جانیا
میرے نال کِتے جے توں ہوویں
اساں وانگ کبوتر اُڈ جایئے
کدی لُک جایئے ایہناں بدلاں وچ
کدی مینہ دے وانگر وس پیئے
کدی گل نال لگ کے رو پیئے
کدی روندے روندے ہس پیئے
گل سن وے دل دیا جانیا۔

شبو نہیں سی جاگی پر مینوں انج لگیا جویں ساری وستی جاگ پئی ہووے، ڈر دے ماریاں میں انھے واہ گلی وچ نسیا تے انج لگیا جویں پھلاں بھریاں راہواں وِچوں پہاڑی ککراں دے وڈے وڈے کنڈے نکل آئے ہون ،لمیاں لمیاں سُولاں ورگے کنڈے جہڑے پیراں نوں چیر دے ہوئے رُوح تک زخما گئے، تنگ تنگ گلیاں وچوں نسدیاں ہویاں پچھوں چور چور۔۔۔۔پکڑو پکڑو۔۔۔۔دِیاں آوازاں صاف سنائی دے رہیاں سن۔ٹھنڈی سیت ہوا دے اندر آنبل گیا ماس پوری طرح جاگ گیا سی، نسدیاں نسدیاں چکر کھا کے جویں کسی ڈونگھی کُھوئی وچ جا ڈگا، سُرت آئی تے اپنے بستر ے چ بیٹھا اُبھے اُبھے ساہ لے رہیا سی۔۔۔۔گلا ستلج دے ویران ہونٹھاں وانگر سُکیا پیا سی۔۔۔۔متھا پسینے نال بھجیا ہویا تے وجود جویں لُوں لُوں زخما گیا ہووے، ایس توں پہلاں کہ مینوں سمجھ آندی کہ ہویا کیہ اے بے بے دے جاگ جان دے ڈرتوں رضائی وچ منہ دے کے اک واری فیرا کھاں میٹ لئیاں تے شبو نال گلاں کر دیاں کر دیاں بے خبر سوں گیا۔سویرے اکھ وی دیر نال کُھلی، روٹی ٹُکر کر کے بستہ چکیا تے سکولے ٹُر گیا۔سکولوں آیا تے وڈا بھرا بابو اپنی گھر والی توں پُچھ رہیا سی" راتیں صغیر کِنے وجے گھر آیا سی" بھابھی لاڈو نے دَسیا کہ "راتیں تے صغیر نوں ہلکے ہلکے بخار پاروں ڈسپرین دی گولی دے کے چھیتی سوا دِتا سی، کیوں خیر تے ہے؟" بابو نے ڈونگھا ساہ لے کے آکھیا" پچھلی گلی دے کُجھ لوک آئے سن اخے راتیں کوئی چور شیدے قصائی دے گھر وچ کنی دیر منجیاں کول کھلوتا رہیا اوہ تے شیدا قصائی پرانی کھنگ دا مریض ہے جو اوہدی اکھ کھل گئی تے چور نس گیا پر نسدیاں نسدیاں تہاڈی گلی وچ آن دی سنوائی پئی اے، اوہناں دا شک اپنے صغیر تے ہے، کدھرے ایہ مُنڈا کسے ہور رولے وچ تے نہیں پے گیا؟"۔"نہیں نہیں ایہ تے نمانا اپنے بستر ے وچوں ہی بڑا کویلے اُٹھیا اے" بھابھی لاڈو نے جلدی دینی آکھیا۔میں نکے کوٹھے وچوں بھائی تے بھابھی دِیاں گلاں سن کے کافی دیر سوچدا رہیا کہ پچھلی راتیں میں بستر ے وچ ساں یا شبو دے منجے مُوہرے پر اوس رات دے نشے وچ ایس گل دا اج تک پتہ نہیں چلیا۔

بارُو۔۔۔۔باریاں۔۔۔۔تے میں!

بارُو دا جثہ بھاری، رنگ گہرا مُشکی، منہ وڈے فٹبال طرح گول، پھیلیا ہویا نک تے نکیاں نکیاں اکھاں جویں جاپانی پہلوان ہوندے نیں۔ بارُو عمر چ ساڈے توں نکا سی پر اوہدے کم ویکھ کے دماغ دِیاں بتیاں بُجھ جاندیاں سن۔ گرمیاں دے دیہاڑ سن میں اوس رات بونے نال فٹبال دا فلڈ لائٹ میچ ویکھ کے وَستی ول پیدل ہی ٹُر یا آ رہیا ساں، بونا پھاٹک توں دُوجے پاسے اپنے گھر ول چلا گیا تے میں سدھا قبرستان آلی سڑک تے ٹُر دا ٹُر دا جویں ہی پتلی گلی وچ مُڑ یا تے کوئی پرچھاواں جہیا اک گھر دی بیٹھک دی تا کی نال لگیا ویکھ کے میں اک دم گھبرا کے اوہناں پیراں تے ہی کھلو گیا، کھڑکا سن کے اوہ پرچھاواں اک دم سدھا ہو یا تے میں حیرانی نال آکھیا" اوئے بارُو۔۔۔۔توں۔۔۔رات دے بارھاں وجے ایتھے کیہ کر رہیا ایں؟"، بارُو پہلے تے تھوڑا گھبرایا پر فوری اپنے آپ نوں سنبھال کے بولیا او صغیر یار کجھ نہیں بس ایویں ہی دل گھبرا رہیا سی تے تھوڑی چہل قدمی کرن ایدھر آ گیا، میں شک بھریاں نظراں نال اوہدے ول ویکھی جا رہیا سی تے اوہ اگوں ہس کے کہندا" ایدھر آتے بولیں کجھ ناں"، میں کہیا" کیہ گل اے کوئی چوری ووری تے نہیں کرن لگیا۔۔۔؟ جا دفع ہو جا پھڑیا جائیں گا"، اوہنے موٹے موٹے بُلھاں اُتے اُنگل دھر کے لما سارا ہُش کیتا تے فیر چُپ کر گیا۔۔سخت گرمیاں وچ ریگراں وستی دے نکے نکے کمرے سارا دن سورج دی اگ وچ سڑ کے رات نوں تندور طرح بھخ رہے ہوندے سن، جہناں گھراں دی چھت دو چار منجیاں دا بھار سہندی اوہناں دے چھڑے کوٹھیاں دِیاں چھتاں اُتے چڑھ کے سوں جاندے، کجھ باہر گلیاں وچ ہی منجے ڈاہ کے پے جاندے تے جوان جوڑے گھر دے ویہڑے وچ ہی چانن بھریاں راتاں دا پندھ کٹ

لیندے۔ اوہ جولاہیاں دا گھر سی باری دی موری وچوں اندر تکیا تے کمرے وچ مسہری اُتے جولاہیا تے جولاہی اکھاں میٹی سُتے پئے سن، کمرے وچ نہ ہون دے برابر چانن سی تے چھت آلے پکھے دے شور نال باقی آوازاں کدھرے ڈونگھے کھوہ وچ گواچ گئیاں سن۔ جولاہیا نیندر چ تھوڑی دیر مگروں جولاہی دی پٹھ اُتے ہتھ رکھدا تے جولاہی کٹھی ہو کے پرے نوں ہو جاندی، میں وی سی آر اُتے چلدی فلم طرح اندر دے منظر ویکھدیاں ویکھدیاں اک دم باری توں پرے ہٹ گیا تے بارُو نوں بانہہ توں پھڑ کے گلی دی نکڑ تے لے گیا "بارُوا یہ توں کیہ ویکھ رہیا ایں؟ جے کسے پھڑ لیا تے بہت کُٹ پینی اُو"، میری گل سُن کے بارُو ہس پیا، میں ڈر دے مارے کدی سڑک ول جھاتی پاندا، کدی جولاہیاں دی بیٹھک ول تے کدی ہنیرے وچ کھلوتے دندیاں کڈھدے بارُو دے ڈراونے پرچھاویں ول جہدا گہرا مُشکی رنگ رات دی کالک نال ہور خوفناک لگ رہیا سی۔ بارُو نے دَسیا کہ اوہ پچھلے کئی سالاں توں ایہ فلماں ویکھ رہیا اے۔

"کون کہڑے دن، کس وقت، کیہ کردا ہے، سبھ منظر اوہدے دماغ وچ نقش نیں، کہڑا جوڑا وی سی آر اُتے پہلے انگریزی فلم ویکھدا ہے، کہڑا صرف ڈنگ ٹپا کے سوں جاندا ہے، کہڑی ہس کے اپنے گھر والے نوں مِل دی ہے تے کہڑی اپنے نصیباں نوں کوسدی اکھاں وچ مایوسی دے اتھرو لے کے سوں جاندی اے مینوں سبھ خبراں نیں"۔ میں بڑی حیرانی نال اوہدیاں گلاں سُن دا رہیا، جدوں اوس دَسیا کہ حنیفا قصائی روز حکیم دِیاں گولیاں کھاندا ہے پر جھوٹّے ورگی اوہدی رَن اک دن وی اوس توں راضی نہیں ہوئی تے شیدے نائی دا اپنی گھر والی نوں طلاق دین دا کارن وی ایہو سی کہ اوہ کئی کئی مہینے اوہدے ول ویکھدا وی نہیں سی تے خورے چکلے جا کے کہڑی کنجری دِیاں باہواں دی نِگھ وچ جوانی لٹا کے آندا کہ گھر پرتدیاں ہی نشے دِیاں گولیاں کھا کے برف دے بلاک طرح ٹھنڈا ہو کے بستر

اُتے ڈھیر ہو جاندا۔ بارُو نے ایہ وی دَسیا کہ پچھلے دِناں جدوں چکی والی گلی توں اگلے پاسے جہڑی کُڑی نوں سرکاری ہسپتال ایس لئی لے گئے سی کہ اوہدے ڈِڈھ اُتے شیشے دا گلاس ٹُٹ کے وجیا اے، میں چھیتی نال کہیا "آہو اوہدے کچ وج گیا سی"۔۔۔۔۔نہیں۔۔۔۔ بارُو نے اگوں کہیا۔۔۔۔"اوہ جدوں دی ویاہی آئی اے اوہدا بندہ روز شراب پی کے اوہدے توں ون سوَنّیاں فرمائشاں کردا سی، کدی کہندا سی انگریزی فلماں وانگر انج کر، کدی کہندا اُنج کرتے اوہ وچاری سارا دن قرآن پڑھن والی اگوں کہندی کہ مینوں شرم آندی اے، ایہ کم ٹھیک نہیں ایہ حرام اے، میتھوں نہیں ہوندے ایہو جہے بھیڑے کم تے اوہدا بندہ اگوں جنگلی درندیاں طرح اوہدا گل گھوٹ کے مارکُٹ شروع کر دیندا تے نالے اوس دن کچ دا گلاس نہیں سگوں دارُو دی بوتل سی جہڑی پتہ نہیں اوس وچاری دے کتھے کتھے مار دا رہیا تے ہسپتال جا کے صرف ڈڈھ تے لگے پھٹ اُتے ہی پٹی کروائی تے بہت سارے زخم بنا دوائی دارُو دے اپنے نال ہی لے کے گھر آن ڈگی۔

بارُو دِیاں گلاں سُن دیاں سُن دیاں مینوں انج لگیا کہ میں ہُنے چکر کھا کے کسی انھے کُھوہ وچ ڈگ پینا اے، میں بارُونوں سلام کیتا تے بھجیاں اکھاں نال گھر وَلے ٹُر پیا، رستے وچ تنگ تنگ گلیاں وچوں ہوندیاں ہویاں خیال آیا کہ ریگراں وستی دے مزدور لوکاں دے ایہ حال نیں تے وڈِیاں وڈِیاں کوٹھیاں، بنگلیاں وچ رہن والے امیر لوکاں دے اندراں دا کیہ حال ہونا۔ پچھے جہے پتہ چلیا کہ بارُو دے ویاہ نوں دس سال ہو گئے نیں پر نِکے جہے گھر چ وی اوہ گلی دے نال لگدی بیٹھک وچ اپنی بیوی دے نال سونا تے دُور دی گل کدی بیٹھا وی نہیں۔ کجھ دن پہلے بارُو رکئی ور ہیاں بعد ملیا تے گل بات وچ ہی میں ہس کے پچھیا "بارُو سنا کِنے بچے ہو گئے نیں؟" ایہ سُن کے ڈاڈھا دُکھ ہویا کہ لوکاں دے اک اک پَل، اک اک دن تے اک اک رات دا حساب رکھن والا بارُواجے تک بے اولاد ہے۔

مستنصر حسین تارڑ تے پی ٹی وی اسلام آباد

"اے وی مڈل سکول" نواں نواں ہائی ہویا سی، سکول وچ کوئی تجربہ کار اُستاد سی نہ کوئی لیب تے نہ کوئی ہائی سکول آلیاں سہولتاں فیر نتیجہ وی اوہی نکلیا پوری کلاس چوں اک وی مُنڈا پاس نہیں ہویا تے میں چار مضموناں وچوں فیل ہو گیا، دو مہینے لا کے فیر تیاری کیتی، سپلی دا امتحان دِتا تھرڈ ڈویژن وچ دسویں پاس تے ہو گئی پر اختیاری مضمون بیالوجی فیر وی پاس نہ ہویا جہڑا اج تیکر فیل ہی اے۔

اوہناں دِناں سویرے سویرے پی ٹی وی اُتے مشہور لکھاری تے اداکار مستنصر حسین تارڑ ہوراں دا اک پروگرام نشر ہوندا سی، پتہ نہیں کیہ دورا پیا، نہ کسے نوں پچھیا نہ دَسیا تے مٹی دا گلّا بھن کے دو مہینیاں توں جوڑے ہوئے پیسے کڈھ کے تارڑ صاحب نوں ملن اسلام آباد لئی نکل پیا، دسویں دا پڑھیا رساں نہ کدی کوئی شہر ویکھیا سی تے نہ ہی انجانیاں راہواں دا پتہ سی، ہاں یاد آیا اک واری پنجویں جماعت وچ لوہاراں دے لیاقی تے سینوں کمہیار نال حویلی لکھا گھروں نس کے ضرور گیا سی، اودوں اک رات لیاقی دی وڈی بھین گھر رہے سی تے اگلی سویرنوں بس پھڑی تے چشتیاں اپڑ گئے سی، آنے کڈھدی گھپ ہنیری رات اندر جدوں چشتیاں دے وڈے سارے قبرستان وچوں لنگھ رہے سی تے تِناں دے سنگھ روہی دے ٹبیاں وانگر سُکے پئے سی، خوف تے ڈر نال گلے وِچوں آواز نہیں سی نکل رہی، ایدھر قبراں اودھر قبراں، وچ وچکارے کدی نہ مُکن والی لمی جہی سپ وانگوں ولاویں کھاندی کچی سڑک۔ اک دُوجے دے موڈھے نال موڈھا جوڑ کے کلمے پڑھدے اسیں تیز تیز ٹُری جا رہے سی کہ اک دم کوئی شے ساڈے اگوں نس کے پرانیاں قبراں اُتے اُگے ہوئے وڈے وڈے گھاہ وچ گواچ گئی۔۔۔۔لیاقی دی چیک قبراں دے اندراں تیک گئی۔۔۔۔

اسیں ڈر دے مارے پُٹھے پیر نسدے ہوئے قبراں دے سراں اُتے کھلوتے بھوتاں ورگے ککراں وچ جا کے وجے۔۔۔۔۔دُور کُتیاں دے بھونکن دی واج نال انج لگدا سی جویں پورا قبرستان سہم کے ککراں دی کُکھ وچ لُک کہ بہہ گیا اے، اوہ رات پرانی چشتیاں وچ سُولی اُتے لنگھائی تے ہمیش لئی توبہ کر کے گھر واپس آئے سی۔توبہ شاید کری دی ہی توڑن لئی ہے، اک واری فیر میں گھروں نسیا تے لاریاں بدلدا بدلدا اوکھے سوکھے اسلام آباد اپڑ گیا۔۔۔۔اسلام آباد پہنچ کے اگے کیہ کرنا ہے؟ کتھے جانا ہے؟ کجھ پتہ نہیں سی۔ رکشے والے نال پی ٹی وی ایہو سوچ کے اپڑایا سی کہ باہر وڈا سارا گیٹ ہووے گا، وردیاں وچ گارڈ ہوون گے، ہتھاں وچ بندوق ہووے گی، جدوں آن دا کارن پچھن گے تے دس دیاں گا کہ میں اٹھ سو میل دُور بھارتی سرحد دے نال وسدے اک نکے جہے شہر بہاولنگر توں مستنصر حسین تارڑ ہوراں نال ملاقات لئی آیاں، بندوقاں والے گارڈ میری گل سن کے بڑے احترام نال اوس سٹوڈیو وچ لے جان گے جتھے مستنصر حسین تارڑ پروگرام کر رہیا ہووے گا، اوہ پہلے مینوں ناشتہ کروان دا حکم دئے گا فیر ٹی وی اُتے سارے پاکستان نوں میرے بارے دَسے گا کہ "ایہ وے اوہ مُنڈا جہڑا میری محبت وچ اینی دُوروں ملن آیا اے"۔جی پر چادین والیاں مِٹھیاں مِٹھیاں سوچاں دے مینہ وچ ڈُبیا پی ٹی وی دے گیٹ اگے اپڑیا تے ویکھ کے شدید حیرانی ہوئی کہ گیٹ دے اگے کھلون والے گارڈ بندوقاں سَنے وڈے سارے گیٹ دے اُتے چڑھے اندر چھالاں مار رہے سن، سوچاں دے مینہ وچوں باہر آن کے ویکھیا تے سپیکر اُتے اعلان ہو رہیا سی "میرے عزیز ہم وطنو۔۔۔! ریاست کے وسیع تر مفاد کی خاطر صدرِ مملکت کی جانب سے قومی اسمبلی تحلیل کر دی گئی ہے اور وزیرِ اعظم کو انکے عہدے سے ہٹا دیا گیا ہے، عوام الناس کو اطلاع دی جاتی ہے کہ ریاست کا ساتھ دیتے ہوئے امن کا مظاہرہ کرے"۔میں گھروں اک چوکیدار

داسوچ کے آیا سی پر ایتھے درجناں چوکیدار بندوقاں نال پی ٹی وی نوں گھیری کھلوتے سن، اینے وڈے خواب دل وچ ہی لے کے اوسے رکشے اُتے بس سٹینڈ پرت گیا تے جہڑی لوکل جہی بس ملی نکے وڈے پنڈاں، قصبیاں تے شہراں وچوں ہوندا ہویا پہلے لاہور تے لاہوروں فورٹ عباس جان والی بس اُتے چڑھ گیا۔ بس وچ بیٹھیاں ایسی نیندر آئی کہ ہوش ہی نہ رہیا کہ بس کدوں بہاولنگر شہر توں لنگھ کے بیر والا اپڑ گئی، اوہ تے کلینڈر دی نظر پئی تے اوہنے بس رکوا کے اوتھے اُتار دیاں آکھیا "افیم کھا کے سُتا پیا ایں، واجاں مار مار میں کملا ہو گیا تے توں بہاولنگر نہیں سی اُترنا؟ جاہن ایتھوں کوئی لاری آئے گی اوس تے بہہ کے واپس چلا جائیں"۔ میں ماڑکو جہیا منڈا ہنیرے وچ کھلوتا کنی چر بس نوں اُڈیکدا رہیا پر بھیڑے نصیب کہ نہ ہی مستنصر حسین تارڑ ملیا تے نہ کوئی رات دے اوس پہر بہاولنگر اپڑان والی بس۔ کافی چر مگروں دُوروں کسی گڈی دِیاں بتیاں کول آندیاں ویکھیاں تے جویں مایوسی دے ہنیریاں وچ ڈُبیا وجود آس دے چانن نال بھر گیا، کوئی موٹر آ رہی سی پر نیڑے آئی تے اوہدی بد بو نال اشارہ کردا ہتھ اوتھے ہی رُک گیا، میں سمجھ گیا سی کہ کوئی ککڑیاں والی گڈی ہے ایس لئی واپس آن کے فیر سڑک دے کنارے کھلو گیا، گڈی میرے اگیوں لنگھ کے اک دم رُک کے ہولی ہولی پچھے آن لگ پئی، میں نس کے اوہدے ول گیا تے اگے ڈرائیور دی سیٹ اُتے اک بندہ منہ تے رومال ولیٹی بیٹھا ہویا سی "بہاولنگر جانا اے؟ بہہ جا لے جانے آں"، مینوں ڈردے ماریاں ہور کوئی حل نہ دِسیا تے چُپ کر کے اوسے گڈی وچ بہہ گیا۔ تھوڑی دور اگے جا کے ڈرائیور نے منہ توں رومال لاہ کے میرے ول ہسدیاں ویکھیا تے میں اک دم حیرانی نال آکھیا "اوئے کلّو ۔۔۔۔۔۔توں۔۔۔۔۔؟"، اوہی کلّو قصائی جہدے نال شبودی وجہ توں لڑائی ہوئی سی تے ریگراں وستی دا ریلوے پھاٹک کنے ہی دن میرے لئی بند کر دِتا گیا سی۔ کلّو قصائی اوس رات میرے لئی فرشتہ بن کے آیا سی جہڑا

ادھی راتیں مینوں سُنسان تے ویران سڑک توں چک کے ریگراں وستی لے آیا سی۔ ریگراں وستی دا پھاٹک اُتر کے گھر والی گلی وچ آیا تے رات دے بارھاں وج گئے سن، ساڈے گھر دے سامنے حمید ٹھیکیدار دے تھڑے اُتے کوئی پر چھاواں جہیا لیٹیا ویکھ کے میں ڈر دیاں ڈر دیاں نیڑے جا کے حیران ہوندیاں بولیا "ابا جی تُسیں؟"، باپو دِیاں اسماناں وچ کُبھیاں اکھاں اک دم میرے اُتے آن کھلوئیاں، مینوں اپنے ساہویں ویکھ کے باپو پچھلی عمرے وی کسی ببر شیر وانگر اُٹھ کھلوتا، مینوں لگا کے ہن باپو ڈھیر گالھاں کڈھے گا، مارے گُٹے گا، سارا گھر سر اُتے چک لئے گا پر اوہنے بڑے پیار نال مینوں اپنے سینے لا کے آکھیا "آ گیا میرا افسر پُتر؟ اپنے پیو دے سُفنے ادھو چکار چھڈ کے کتھے چلا گیا سیں؟ نہ میرا پُتر ہُن نہ کدھرے جائیں نہیں تے میں نہیں بچنا تیرے بغیر"، باپو بول رہیا سی تے میں اوہدے سینے نال لگیا اپنیاں اکھاں وچوں ڈِگدے موٹے موٹے ہنجو پونجھ رہیا سی۔

تِن کلّو۔۔۔!

میری زندگی دِیاں گُنجھلاں وچوں تِن کلّو کدی نہیں نکل سکے، کلّو قصائی جہدے نال لڑائی ہوئی تے قصائیاں نے میرا ریلوے پھاٹک توں لنگھنا بند کر دِتا فیر اوہی کلّو رات بارھاں وجے بیر والا دی اک سُنسان تے ویران سڑک توں مرغیاں آلی گڈی وچ بٹھا کے ریگراں وستی دے پھاٹک تک لے کے آیا سی۔ موبائل فون تے کال چکی تے اگوں آواز آئی "ہیلو۔۔۔ میں کلّو بول رہیاں۔۔۔ بھٹی دا بھائی، یار تینوں ملنا سی"، کلّو آیا تے اوہدی شیو ودھی ہوئی سی، پوہ دے ٹھردے موسم وچ باریک جہے کپڑے، پیراں چ ہوائی چپل تے اُجڑیا پُنجڑ یا حال ویکھ کے بڑا دل دکھیا، کلّو نے دَسیا پچھلے کئی مہینیاں توں کوئی کم نہیں لگیا، کھان پین ولوں وی تنگی اے، پہلی بیوی کینسر دی بیماری کارن چلانا کر گئی، اک دھی سی جہڑی قرضے چک چک چودھاں جماعتاں پاس کر کے بچیاں نوں ٹیوشناں پڑھاندی اے، دُوجی بیوی چوں رب نے کوئی جواک نہیں دِتا ہن اوہدے پتّے دا آپریشن ہویا اے تے۔۔۔ تے۔۔ دوائی۔۔۔ دارُو۔۔۔۔ روٹی۔۔۔۔ ٹُکر دے۔۔۔۔ اینے سارے خرچیاں دا بھار ہے۔۔۔۔ تے کلّا میں۔۔۔۔!

دُوجا کلّو رپھڑی سی، وستی وچ ہر ویلے بن ٹھن کے رہن والا کلّو رپھڑی جہدے گندمی چہرے اُتے وٹ دے کے عربی دا "ب" بنیاں ہوئیاں کالیاں مُچھاں، پرانیاں فلماں دے ہیرواں وانگر وا ہے ہوئے بودے، سوہنے سُلکھنے پنڈے اُتے ہر وقت مایا لگی کاٹن دا سُوٹ، منہ وچ پیلی پتی والا پان جہدے کتھے دی سرخی نال ہوٹھاں دے کنارے قندھاری انار دے دانیاں طرح لال تے وڈیاں وڈیاں سمندری اکھاں وچ تیز دھاری آلا سُرمہ ویکھ کے اک واری تے ویکھن آلا ویکھدا ہی رہ جاندا۔ اُنّو قصائی دے ہوٹل وچ کلّو رپھڑی کیرم

بورڈ کھیڈ دا تے اُنگلیاں دِیاں انگوٹھیاں دے رنگ برنگے نگ دُوروں لشکارے ماردے، اوہدے ہوٹھاں اُتے سگریٹ دے نال نال اَٹھے پہر اک عجیب جہی مسکان پھلاں اُتے تتلیاں وانگر کھیڈ دی رہندی، کوئی سوچ وی نہیں سی سکدا کہ نواباں آلی زندگی گزارن والا کلّو ریڑھی اُتے فالودہ ویچدا ہے۔ کلّو رَ پھڑی کدی کسی نال ہتھو بکھی تے نہیں سی ہوندا پر دُوجیاں اُتے رعب پان لئی ہر گل وچ مفت دار پھڑ ضرور پالیندا سی، ایسے لئی وستی وچ سارے اوہنوں کلّو رَ پھڑی دے ناں توں بلاندے سن۔ اوس دن کیرم بورڈ کھیڈ دیاں ہویاں جدوں اوہنے انّو قصائی نال رپھڑ پایا تے پہلی واری اوہنوں لڑدیاں ویکھیا، کلّو رپھڑی دا سارا رعب تے وٹ دِتیاں مُچھاں دا خوف اودوں دور کھلوتے سیمے وچ جاڈ گیا جدوں انو قصائی نے اوہدا کاٹن دا نواں سُوٹ گلمے توں پھڑ کے لیر ولیر کر دِتا، ایس توں پہلے کہ کلّو رپھڑی دِیاں مُندریاں دے نگ انو قصائی دے جباڑیاں اُتے وجدے کول کھلوتے مُنڈیاں نے بچ بچاؤ کرا کے دوواں دی ایس شرط تے صلح کرادِتی کہ انُو قصائی کلورَ پھڑی نوں ایسے طرح دا نواں سوٹ سوا کے دوے گا پر سُنیا سی کہ کلورپھڑی نے بعد وچ انُو قصائی نوں سُوٹ معاف کر دِتا سی۔ کلّو رپھڑی دے کوئی جواک نہیں ہویا، اجکل شوگر دی بیماری کارن اوہ ماڑا ہو گیا اے، ہن کسے نال رپھڑ وی نہیں پاندا، کیرم بورڈ وی نہیں کھیڈ دا پر مُچھاں نوں وٹ اج وی اوسے طرح دے کے ستلج پارک دے ساہویں ریڑھی اُتے ناشتہ ویچ رہیا ہوندا ہے۔

تیجا کلّو سائیکل چیمپئن سی، ریگراں وستی دے نال لگدی سوڈا وستی دے خالی پئے میدان وچ پچھلے تن دِناں توں سائیکل چلا رہیا سی، کلّو سارا دن سائیکل اُتے گول گھتیرے وچ گیڑے کڈدا تے شامیں جدوں ویکھن والیاں دا رش جُڑنا شروع ہوندا تے اوہ وی پورے جوش نال مجمعے نوں خوش کر کے ویلاں لین لئی مداریاں وانگر وَن سوَ نے کرتب

وکھاندا، کدی چلدی سائیکل اُتے کھلو کے لوکاں دے ہتھاں وچوں ویل پھڑدا، کدی سائیکل دے اگلے چکے نوں موڑ کے اک لت اُتے کھلو جاندا، کدی ہتھ چھڈ کے تیز تیز سائیکل نساندا، کدی بنا پیر دھرتی اُتے لائے سائیکل نوں روک کے تھلے ڈگیا روپیہ چکدا تے کدی کدی تے سائیکل زمین اُتے لٹا کے منہ نال وی تھلے پیا ہویا نوٹ چک لیندا، ہور زیادہ داد لینی ہوندی تے لوکی نوٹ دی نکڑ موڑ کے تھلے سٹ دیندے تے کلّو سائیکل چمپئن ڈِگے ہوئے نوٹ نوں سائیکل سنے زمین اُتے لما پے کے اکھ دِیاں پلکاں نال چک لیندا تے لوک کنی کنی دیر تاڑیاں مار مار اوہنوں رجویں داد دیندے۔

سائیکل چمپئن آلی تھاں تے ہی اک تنبو لگیا ہوندا سی جہدے وچ کپڑے لیڑے، بھانڈے تے گانے چلان لئی توے آلا ریکارڈ رکھیا ہوندا، سوتے دی نماز توں بعد گانے چلدے تے سائیکل چمپئن دے نال اوہدے ہور ساتھی فنکار وی میدان وچ اُترن لگ پیندے۔ اک بندہ زنانیاں طرح سر اُتے چُنی لے کے ووہٹی بن جاندا تے دُوجا پگ بنھ کے اوہدے گھر والا، بندہ آکھدا" عاشی میں جدوں وی گھر آنا تیرے متھے اُتوں وٹ ای نہیں جاندے اَٹھے پہر غصے وچ ہی رہنی ایں کیہ سیاپا پایا ہویا اے توں؟"، اگوں ووہٹی بنیا بندہ آکھدا" وے بُوٹیا تیرا خانہ خراب ہووے۔۔۔ ویلھیا۔۔۔ نکھٹوا۔۔۔ نہ توں کوئی کم کردا ایں۔۔۔۔۔ نہ کوئی پیسا ٹکا کما کے لیانا ایں۔۔۔۔۔ مرگئی آں بھکھی تیرے نال ویاہ کر کے۔۔۔ ایہ پھڑ اپنے نیانے تے سانبھ ایہناں نوں آپے۔۔۔۔ میں چلی آں پیکے"، اودھروں گراموفون دا چکا گھمدا تے وانساں اُتے ٹنگے ہوئے وڈے وڈے سپیکراں وچوں آواز آندی:

لے لے گُنجیاں تے رکھ لے سرہانے وے
چلی آں میں پیکیاں نوں

مینوں لکھ کے بیان دے جا تھانے نی
چلی ایں جے پیکیاں نوں
چنگا ساں میں گوریے نی تیرے نالوں چھڑا نی
تینوں میں ویاہ کے تے تنگ ہویا بڑا نی
اگے میرے نیں بھاگ نمانے نی
چلی ایں جے پیکیاں نوں

جدوں دی میں جٹا تیرے نال ویائی وے
پالئی اے ہتھیں میں تے گل وچ پھائی وے
تیرے رہن گے وصف پرانے وے
چلی آں میں پیکیاں نوں۔

گیت چلدا رہندا ، کردار نچدے ،گاندے ،لڑدے رہندے تے لوک ہس ہس دُوہرے ہوندے اک واری تے حیاتی دے سارے دُکھ بُھل جاندے، گیت مکدا تے لوک ویلاں سٹدے تے فنکار کدھروں چوانی ، کدھروں اٹھیانی ، کدھروں رُپیّہ کٹھیاں کر کر لوکاں نوں سیلوٹ ماردے۔

سائیکل چمپئن کلّو دا آخری دن سی ، اج اوہنے سائیکل اُتوں تھلے لہنا سی پر خورے اوہدے دل وچ کیہ آیا کہ اوہنے اعلان کروادتا کہ جدوں تک ڈی سی بہاولنگر نہیں آئے گا اوہ مر تے سکدا اے پر سائیکل توں تھلے نہیں اُترے گا، کلّو سائیکل چیمپئن دی ایہ عجیب جیہی شرط چارے پاسے ہوندے ہوئے ڈی سی بہاولنگر تک اپڑی تے اوہنوں سوڈاوستی دے میدان وچ آنا پیا، کلو سائیکل چمپئن نے پہلے تے ڈی سی نوں پُھرتیاں دکھان لئی گول گھیرے وچ

سائیکل دے چکے گھمانے شروع کر دِتے۔۔۔۔کدی تیز۔۔۔۔۔کدی ہولی۔۔۔۔کدی اوہ سائیکل نوں پیراں نال روکدا۔۔۔۔کدی قینچی چلان لگ پیندا۔۔۔۔۔کدی دوویں پیر سائیکل دے ڈنڈے اُتے دھر کے گیڑے کٹن لگ پیندا۔۔۔۔۔تھوڑی دیر تے ڈی سی ویکھدا رہیا فیر تنگ آن کے پچھدا "ہاں بھئی کیہ چاہنا ایں توں، سارے شہر دے کم چھڈ کے تیرے کول آیا واں، خیر سی توں مینوں اینتھے سدّن دی ضد کاہدے لئی کیتی؟" کلو سائیکل چمپئن بھرے مجمعے وچ ڈی سی اگے ہتھ بنھ کے کھلو گیا "صاحب جی میں بہت ماڑا تے غریب بندہ ہاں، میرے نکے نکے جواک نیں، میرے توں ہن سارا دن ایہ سائیکل نہیں چلدا، میرے حال تے رحم کرو مینوں اپنے دفتر وچ بھاویں چاء پلان لئی رکھ لوو، ساری عمر تہاڈی نوکری کراں گا، کدی کوئی دُکھ نہیں دیواں گا، تہاڈی تے تہاڈے افسراں دی ہر لوڑ دا دھیان رکھاں گا"، ڈی سی ضلعے دا مالک سی خورے اوہنے کلّو دِیاں اکھاں وچ کیہ ویکھیا کہ اوہدے بدھے ہتھاں اُتے ہتھ دھر کے ہولی جہی آکھیا "سویرے دفتر آجائیں"۔

کلّو سرکاری نوکر ہو گیا سی، ایسا نوکر کہ ہر آن والا نواں ڈی سی، اے سی، تحصیل دار تے پٹواری اوہدیاں خاص محبتاں دا اسیر ہوئے بغیر شہروں واپس نہ جاندا۔ اوہدی محبت دا دائرہ پھیلدا گیا، سرکاری افسراں توں بعد ہولی ہولی بہاولنگر تحصیل تے ضلعے دے وڈے وڈے سیاست دان وی اوہدی ایس خاص محبت دے قیدی ہوندے گئے۔ فیر چارے پاسے کلّو دے نعرے وجن لگ پئے، رب نے اینی "عزت" بخشی کہ انج لگدا سی جویں ڈپٹی کمشنر کوئی ہور نہیں سگوں کلّو آپ ہی اے، شہر دی کوئی رجسٹری کلّو دی اجازت دے بغیر پاس ہون دا سوچ وی نہیں سکدی سی، رب نے کلّو نوں شہرت عطا کیتی، اوہ سائیکل چمپئن توں شہر دی سلیبرٹی بن گیا، جدوں بندہ مشہور ہوندا ہے تے دشمن وی پیدا ہو ہی جاندے نیں، بس کسے دشمن نے گل عام کر دِتی کہ "کلّو تے اِنج کردا ہے، کلّو اُنج کردا ہے، کلّو دے سارے کم ہی پُٹھے نیں، کلّو

توں وڈے وڈے افسر، وزیر تے سیاست دان ایس لئی ڈردے نیں کہ اوہ سبھ کلّو دے کانے نیں"۔ دشمناں دِیاں گلاں ٹی وی اُتے آن لگ پئیاں فیر اک دن کلّو دے گھر چھاپا پیا تے گھروں نوٹاں دے بورے برآمد ہوئے، میڈیا اُتے چلی خبر سارے شہر وچ جنگل دی اگ طرح پھیل گئی، فیر ایہ وی خبر چلی کہ کلّو نوں نیب (NAB) دی ٹیم نوٹاں دیاں بوریاں سمیت چک کے لہور لے گئی اے، پر جس کلّو نے محنت مزدوری کر کے، ساری ساری رات سائیکل چلا کے، آنا آنا، پائی پائی تے رُپیّہ رُپیّہ کٹھا کیتا ہووے اوہدا "حلال رزق" کسراں کوئی ہڑپ سکدا سی؟ نیب نے کلّو توں شہر وچ خریدی اینی ساری پراپرٹی، کروڑاں دے کیش تے بنک بیلنس دی مَنی ٹریل منگی تے کلّو نے وڈے افسراں تے ججاں مُوہرے کہیا "جج صاحب میں کوئی دارو، چرس افیم نہیں ویچدا، میں جو ویچدا اہاں اوہ سارے شہر نوں پتہ ہے تے اوہدی منی ٹریل دینا قنون دی کسی کتاب وچ نہیں لکھیا ہویا"۔ کلّو نے نیب نوں ثابت کیتا کہ بھاویں میں نکے جہے سکیل دا سرکاری نوکر آں پر میری کمائی حق حلال تے محنت دی ہے میں کوئی ڈاکہ نہیں ماریا، کوئی چوری نہیں کیتی، کوئی جوا نہیں کھیڈیا۔ نیب کلّو اگے بے بس ہوگئی تے تھوڑے دِناں بعد ہی کلّو واپس اپنے دفتر بیٹھا شہر دِیاں رجسٹریاں پاس کر رہیا سی۔

ایس واری کلّو دا واہ شہر دے اک ہور تگڑے بندے نال پیا سی، ڈی سی آفس وچ گولیاں چلیاں تے شہر دے وڈے صحافی تے سیاسی کامے دے پُتر نوں گولی سدھی ڈِڈھ وچ وجی، جوان مُنڈا قران دا حافظ سی، نواں نواں وکیل بنیا سی تھاں تے ہی مر گیا۔ سارا شہر اُداس سی کالجاں، یونیورسٹیاں تے سکولاں دے مُنڈیاں نے انصاف لئی ہڑتالاں کیتیاں، سڑکاں جام کیتیاں تے سرکار نے ایناں کُو کیتا کہ کلّو تے اوہدا جوان پُتر قتل دے کیس وچ حالی تک جیل وچ نیں، مقدمہ چل رہیا ہے، مقدمہ چلے گا، مقدمہ مُکے گا تے کلو تے اوہدا پُتر۔۔۔۔۔!

پہلی جیل۔۔۔۔!

ویسے تے کوئی دن اجیہا نہیں سی لنگھدا جس وچ کسے نا کسے نال لڑائی نہ ہوئی ہووے، نہر تے نہان جاندے تے اوتھے ڈانگو ڈانگی ہو جاندے، پارک جاندے تے اوتھے مار کٹائی بنا گھر نہ پرت دے، اج فقیراں نال لڑ پئے، کل قصائیاں نال تے پرسوں مراثیاں نال، روز کوئی نا کوئی اُلاہمہ گھر اپڑدا تے گھر والے منتاں ترلے کر کر رولا مکاندے۔ اوس دن پپو نال لڑائی ہو گئی، اپنے توں کِتے وڈی عمر دے پپونوں غصے وچ ایڈی زور دی مُکّا ماریا کہ لہو دِی دھتیری میرے چٹے کُرتے اُتے آن کے ڈِگی، پارک چوک وچ کھوتا ریڑھی اُتے بیٹھے پنج مُنڈیاں نے جدوں جُگت ماردیاں آکھیا سی کہ "یار راتیں جہڑے چودھریاں کُھسرے نچائے سن اوہناں تے کمال ہی کر چھڈی سی"، میں سمجھ گیا کہ ایہناں میریاں مُنیاں ہوئیاں مُچھاں اُتے جُگت ماری اے تے بس اِکو دم دماغ دِیاں تاراں شارٹ ہو گئیاں سی، کہڑی کِک کس دے وجی، کس دے دند بھنّے تے کس دی بانہہ۔۔۔۔کجھ یاد نہیں۔۔۔۔۔۔بس اینا یاد ہے کہ اوتھوں نسدیاں ہویاں ایس ڈر توں پچھے مُڑ کے نہیں سی تکیا کہ جے کدھرے پھڑیا گیا تے اک ہور اُلاہمہ گھر دے ویہڑے وچ آن ڈِگے گا۔

محمود اسلم ہوریں سٹھ سال دے ہوئے تے کالج چوں ریٹائر ہو گئے، اوہناں دی گھر والی سال پہلے اللہ نوں پیاری ہو گئی سی، بال بچے ویاہ چھوڑے سن تے ہن اکلاپے توں بچن لئی اوہناں اک طلاق یافتہ کُڑی نال دُوجا ویاہ کر لتا جہدے کول پہلے توں دو دِھیاں سن۔ اج اوہناں نے دُوجی بیوی چوں اک ہور دھی جمن دی خوشی وچ روٹی تے سدیا تے کالج دے سارے ہی دوست ودھائیاں دین لگ پئے "لو جی محمود صاحب دی تے نویں

سرے توں جوانی شروع ہوگئی، اک کہندا ہن فیر دُدھ دے ڈبے، فیڈر تے پمپر لیانے پینے نیں، دُوجا کہندا حالی تے ہور نیانے وی آنے نیں، تیجا کہندا محمود صاحب سکوٹر نوں ٹاکی شاکی مار لوو ہن تُسیں فیر جواکاں نوں سکولے چھڈ کے تے لے کے وی آیا کرنا" تے سارے پروہنے ہسن لگ پئے۔ چٹی سفید لمی داڑھی، اسمانی رنگ دی شلوار قمیض پتلا سمارٹ پنڈا، محمود صاحب اوسے طرح نس نس کے سارے پروہنیاں نوں روٹی ورتا رہے سن جسراں 20 ورہے پہلاں کالج چ منڈیاں نوں پڑھان لئی اک کمرے وچوں دُوجے تے دُوجے چوں تیجے کمرے وچ پورے رعب نال جاندے سن، اوہناں ول ویکھدیاں ویکھدیاں میں اک دم کئی سال پچھے کمرشل کالج گیا رہویں دے کلاس روم وچ جا بیٹھا جتھے اک مُشکی رنگ دا کلین شیو جوان پینٹ کوٹ پائی اک مُنڈے نوں آکھ رہیا سی" کاکا تیرا گریبان کیوں کھلا اے؟ ایہدے بٹن بند کر" منڈا بڑا نک چڑھا کے بولیا" سر جی ایہ نہیں بند ہوندے، ایہ تے ایداں ہی رہندے نیں" کلاس دے باقی منڈے ہس پئے پر مینوں بڑا برا لگیا کہ اک سٹوڈنٹ اپنے استاد نال کسراں اوکھا ہو کے گل کر رہیا اے، میں تھوڑا کھنگھورا ماردیاں آکھیا" اوئے بھائیا گریبان بند کرنا اے یاں کسی درزی نوں بلائیے"، کلاس اک واری فیر ہس پئی، اوہنے محمود اسلم ہوراں ولے ویکھدیاں گریبان دے بٹن تے بند کر لئے پر کالج توں باہر جا کے مینوں کالر توں پھڑ لیا بس فیر کیہ سی کوشش تے بڑی کیتی کہ جان بچ جائے تے لڑائی نہ ہووے پر۔۔۔۔ناں۔۔۔۔۔۔اوہ نہ منیا۔۔۔۔تے میں دند توڑن دے کیس وچ پہلی واری پولیس دے ہتھے چڑھ گیا۔ کوئی چار گھنٹے تھانے دار دے بنچ اُتے بٹھائی رکھن مگروں اک پولیس والا آیا تے آکھن لگا" سر جی ڈاکٹری رزلٹ آ گیا اے 337 تے 324 لگی اے، ایہ تے بعد چ پتہ چلیا کہ 337 کوئی ہڈی یا دند ٹُٹن دی دفعہ ہے تے 324 کسی نوں پھٹڑ کرن دی۔ زندگی دی پہلی رات سلاخاں پچھے لنگھی، ساری

رات نیند نہیں آئی، اُجڑیا ہویا گندہ جہیا لما سارا کمرہ۔۔۔۔۔تھاں تھاں لگے جالے۔۔۔۔ کمرے دی اک کُھنج وچ کُھرا بنیا سی، پانی لئی اک لوہے دی ٹُوٹی تے ٹوٹی تھلے پانی دی بھری میلی جیہی بالٹی پئی سی جہڑی پیپا کٹ کے بنائی ہوئی سی۔۔۔۔۔اوتھے ہی ہگنا مُوتنا، اوتھے ہی ہتھ منہ دھونے، بہن سون لئی فرش اُتے صف وچھی ہوئی سی جہدے اُپر دو چار وڈیاں وڈیاں مُچھاں تے خوفناک جہیاں شکلاں والے قیدی بیٹھے سن۔کمرے وچ اک عجیب جہی مُشک سی جویں کسی جنوراں دے واڑے وِچوں بکریاں دِیاں مینگنیاں تے موتر دی باس آ رہی ہووے، کمرے دے باہر پولیس وردی وچ اک سنتری بندوق لئی کھڑا سی تے بندوق اَگے لما جہیا چُھرا بنیا سی،سنتری کدی کدی گھور کے ویکھدا تے خوف نال رُوح کنب جاندی،مینوں انج جاپدا جویں ہنے بندوق اگے لگی لمی جہی چھری میری چھاتی وچ کھبو دئے گا۔میرے لئی اوہ رات کدی نہ بُھلن والی رات سی، نہ بُھکھ نہ پیاس، نہ نیندر نہ کوئی گل تے نہ کوئی بات،بس چارے پاسے چپ ہی چپ تے چُپ داڈرا دین والا خوف سی۔کمرے دے باقی قیدی سکون نال انج سوں گئے سن جویں ایہ حوالات دا فرش نہیں سگوں کسی فائیو سٹار ہوٹل دے نرم نرم ریشمی بستر ے ہوون۔میریاں اکھاں اُداسی، ویرانی تے اکلاپے دے گل لگ کے ساری رات روندیاں تے کُرلاندیاں مکڑیاں دے جالیاں نال بھری حوالات دی چھت ول ویکھ ویکھ دُعاواں منگدیاں رہیاں کہ "ربا اک واری ایتھوں باہر کڈھ دے دوبارہ کدی کوئی مینوں ماروی دیوے تے میں کسی نوں کجھ نہیں کہواں گا، کسی نال نہیں لڑاں گا، کسی اُتے ہتھ نہیں چکاں گا، بس اک واری صرف اِک واری ایس دوزخ وچوں باہر کڈھ دے"، رب نال گلاں کردیاں کردیاں سویر دا چانن روشن دان راہیں اندر آن ڈگیا تے دوسنتریاں مینوں حوالات وچوں باہر کڈھ لیا ندا، میں دل ہی دل وچ خوشی نال رب دا شکر منایا کہ ربا توں کڈی جلدی سن لئی اے، حالی میریاں اکھاں

حوالات توں باہر باپو تے بھراواں نوں لبھ ہی رہیاں سن کہ میرے سارے خواب اودوں کچ دے گلاس وانگر ڈِگ کے ٹوٹے ٹوٹے ہو گئے جدوں تھانیدار نے سپاہیاں نوں اُچی دینی آکھیا "ایس منڈے نوں گڈی وچ بٹھاؤ تے جیل چھڈ آؤ"۔

جیل کیہ سی اِک دنیا آبادسی، شہر والے اک ریگراں وستی نوں روندے سن، اتھے کئی ریگراں وستیاں آبادسن۔ مینوں نِکے مُنڈیاں دی جیل وچ قید کیتا گیا سی، جہناں دِیاں عمراں اٹھارہ سالاں توگھٹ سی، کوئی چوری دے کیس وچ آیا ہویا سی، کوئی ڈکیتی وچ، کوئی مار کُٹائی دی سزا بھوگ رہیا سی کوئی قتل دی تے کوئی زنا دی۔ جواکاں دی جیل دے نال ہی مائیاں دی جیل سی تے اوس توں دُور وکھری عمارت وچ وڈی عمر دے قیدیاں دِیاں بیرکاں سن جہناں وچ خطرناک جرماں دے قیدی بندسن، بیرکاں وچ ٹی وی چلدا تے باہر دی دنیا دی خبر ملدی۔ قیدیاں توں کم لین لئی جیل دے اپنے کھیت سن جہناں وچ قیدیاں دی ہانڈی روٹی لئی سبزیاں اُگائیاں جاندیاں، ملزم توں مجرم بنن والے قیدی کھیتاں وچ ہل چلاندے، کھاد، سپرے تے پانی لاندے، لنگر خانے وچ ہانڈی روٹی دا کم کردے، لکڑ بالن کٹھا کردے، بہوکر ماردے تے بھانڈے مانجھدے۔ جیل وڑدیاں سار ہی گیٹ اُتے وڈا سارا لکھیا ہویا سی" نفرت جُرم سے ہے انسان سے نہیں" شاید ایسے لئی جیل وچ قیدیاں دی تعلیم لئی اک سکول ماسٹر، اک قاری تے دوائی دارو لئی ڈاکٹر رکھیا ہویا سی۔

جیل وچ خطرناک قیدیاں تے فسادیاں نوں سدھارن لئی چکیاں بنائیاں ہویاں سن، جہناں وچ تھاں گھٹ ہون پاروں قیدی دِیاں لتاں وی سدھیاں نہیں سن ہوندیاں، دودن اوہناں چکیاں دی قید کٹن والا نک نال لکیراں کڈھ کے باہر آندا سی۔ ایس توہٹ کے خطرناک تے لڑاکے قیدیاں دے پیراں وچ اَٹھے پہر لوہے دِیاں بیڑیاں پئیاں ہوندیاں سن، جدوں اوہ لتاں چوڑیاں کر کے جیل دیاں بیرکاں وچ ٹُردے تے چھن چھن چھن

دِیاں خوفناک آوازاں نال کئی سارے قیدی سہم کے نکڑاں وچ وڑ جاندے۔جیل دا ہسپتال جیل دے مریضاں لئی گھٹ تے شہر دے بااثر لوکاں دے قیدیاں دی آرام گاہ بوہتا سی، کسی وی سیاسی اثر رسوخ والے یا وڈیرے دی جیل سپرنٹنڈنٹ نوں کال آندی تے اگلے پل ہی اوہ قیدی جیل دی بیرک وچوں نکل کے ہسپتاں دے نرم وملائم گدے اُتے لما پیا گپاں لا رہیا ہوندا، بس باہروں کسی افسر دا دورہ ہوندا تے اوہنے بیڈ اُتے لمّیاں پے کے ہائے ہائے کرن داڈرامہ کرنا ہوندا سی باقی ستے خیراں ہوندیاں سن۔وڈیاں سزاواں والے قیدیاں نے اپنے بستریاں دے نال ہی ٹین دے پیپے رکھے ہوئے سن جہناں وچ سُکیاں دالاں، چھولے تے مرچ مصالحے رکھے ہوندے، جیل دی بھاجی چنگی نہ لگدی تے اوہ اپنی ہانڈی روٹی آپ کرلیندے۔حوالات توں بعد جیل دی پہلی رات فیر میرے لئی پُل صراط توں گھٹ نہیں سی، پریشانی وچ اک دومُنڈیاں توں پچھیا تہانوں جیل چ کِنی دیر ہوگئی؟ اک کہندا حالی اک سال ہویا اے، دُوجا کہندا دوسال ہوئے نیں، تیجا کہندا چھ مہینے ہو گئے تے اک مخول کردیاں آکھدا" یار توں تے پہلے ہی دن گھبرا گیا ایں، سوہنیا حالی تے پتہ نہیں کِنے ورہے اینتھے ہی رہنا پئو۔۔۔۔۔ چپ کر کے پھر دا رہ۔۔۔ہس کھیڈ۔۔۔۔ عیش کر۔۔۔۔ تے جا اوتھے جا کے سکون دی نیندر سوں جا"۔میرا دماغ کلوسائیکل چیمپئن دے سائیکل دے چکے وانگر گھُمن لگ پیا تے پنڈا جویں اُکا ہی آنبل گیا ہووے، مینوں انج جا پیا جویں میری باقی بچی کُل حیاتی ایسے جیل وچ ہی لنگھے گی، میرے لیکھاں وچ باہر دی دنیا نہیں ہونی، بس اک لمی رات اے، جہدا کوئی انت نہیں، جہدی کوئی سویر نہیں، کوئی اخیر نہیں۔سوچاں گھٹ دیاں گئیاں، دن لنگھدے گئے، قیدیاں دی ملاقات لئی روز اوہناں دے بھین بھرا، یار مِتر آندے تے کجھ پھل فروٹ، کجھ پیسے، کجھ راشن تے کجھ حوصلہ دے کے واپس ٹر جاندے۔جیل وچ سورج ڈُبن توں پہلے اک سپاہی لمی جئی پرچی لے

کے بیرکاں وچ آندا تے اُچی اُچی واجاں ماردا "بشیر کریم دا، سخی فقیر دا، شکیل حفیظ دا، منگو کبیر دا، سلیم رفیق دا"، جہناں دی ضمانت ہوجاندی اوہ خوشی خوشی نس کے اپنا سامان بَنھدے تے چار دن دے بیلیاں نوں سلام کردے ہوئے چھالاں ماردے اوہ جاندے تے پچھے بچے قیدی لماجہیا ہوکا بھر کے انہراں ول ویکھ کے فیر گپاں وچ لگ جاندے۔ باقیاں وانگر میں وی روز ایس سنتری نوں اُڈیکدا کہ اج شام نوں آن کے ایہ وی کہوے گا کہ "صغیر شریف دا" پر ہر رات مایوس ہوکے ریگراں وستی دے کھیتاں وچ کھوہ دے کول کھلوتے نم دے رُکھ اُتے جا بیٹھدا تے اپنے یار بونے نال ڈھیر گلاں کردیاں کردیاں سوں جاندا۔

اوہ پکے رنگ، مدھرے قد تے تُمے ورگا کوڑا سی، خورے اَکُو ناں سی اوہدا تے اوہ کسے قتل دے کیس وچ جیل بھوگ رہیا سی۔ اکُو اوس دن ماگھ دے مہینے وچ فرش دھو کے اوہنوں سُکان لئی اُچھل اُچھل کے پکھے دا بٹن نپن دی کوشش کررہیا سی پر قد نِکا ہون پاروں بجلی دے بورڈ تک ہتھ نہ گیا تے میں اوہنوں پریشان ویکھ کے پکھا چلا دِتا، باقی دے قیدی صفائی دھوائی پاروں کمرے توں باہر برآمدے وچ کھلوتے سن کہ اچانک بیرک انچارج اندر آیا تے اینی تیز چلدا ہویا پکھا ویکھ کے غصے وچ بولیا "کنے چلایا ایہ پکھا؟" اَکُو گھبرا کے میرے ول ویکھیدیاں بولیا "جی ایہنے چلایا اے"، بیرک انچارج نے ماڑا جہیا گھم کے میرے ول ویکھیا ای سی کہ پتہ نہیں کیہ ہویا ریگراں وستی دا صغیر چھال مار کے اندروں باہر آ گیا تے اوس مدھرے جہے منڈے نوں وڈی ساری گالھ کڈھ کے آکھیا "اوئے سُتے پئے بندیاں نوں مار کے جیل بھوگن والیا، ایتھے وی جھوٹ بولن توں نہیں ہٹ رہیا توں، بُھوتنی دیا تیرا ہتھ نہیں سی اپڑ رہیا ایس کر کے میں بٹن دب دِتا، چلان تے توں لگیا سیں"، بیرک انچارج میرے جیل وچ آندیاں ہی شہری منڈا سمجھ کے میرا یار بن گیا سی تے اکثر گھروں آئی روٹی ٹُکر میرے نال ہی کھاندا سی، اوہنے وی غصے وچ اوہنوں

جھاڑیا تے مینوں ٹھنڈا کرن لئی کمرے وچوں باہر لے گیا" اوئے تینوں کنے دَسیا کہ ایہ سُتے پئے بندیاں نوں مار کے جیل آیا اے؟" میں کہیا " یار میں تے ویسے ہی بڑھک ماردیاں آکھیا سی مینوں کیہ پتہ کہنوں مار کے آیا اے تے کیوں آیا اے"، بیرک انچارج ہس کے بولیا" توں تے اللہ داولی ایں ایہ سچی مُچی سُتے پئے سس سوہرے تے اپنی گھر والی نوں ویاہ توں پہلے کسی منڈے نال یاری دے شک وچ کہاڑیاں مار مار کے قتل دے کیس وچ آیا ہویا اے، ایہنوں سال توں اُتے ہو گیا جیل کٹدیاں ہر کوئی ایہدے غصے توں ڈردا ہے پر اج پتہ نہیں کیوں تیرے اگے نہیں بولیا پر توں اگے توں دھیان رکھیں کدھرے کوئی ہور پھڈا نہ پا دیوے ایہ"۔

اُو نے تے دوبارہ مینوں کوئی گل نہیں سی کیتی پر جیل وچ حیاتی دے اوہ گیارہ دن میرے لئی گیارہ صدیاں دے برابر لنگھے، ہر پل مرداسی تے ہر پل جیوندا سی، کوئی پل ایسا نہیں سی جس وچ جیلوں باہر دی سجری ہوا نوں یاد کر کے اتھرو نہ ڈُلھے ہون، ریگراں وَستی وچ اکھاں کھولدے سورج دِیاں کرناں نوں نہ لبھیا ہووے، مینہ، گنی، بدل تے نیلے اسمان وچ اُڈدے پنکھ پکھیرواں دے گیتاں دے خواب نہ ویکھے ہوون، ریلوے لائناں اُتے بیٹھ کے بیلیاں نال گپاں تے شبو دے ول کھاندے پتلے لک اُتے لہراندے سنہرے والاں نوں یاد نہ کیتا ہووے۔ ٹھیک گیارہویں دن شام نوں سنتری روب کار لے کے آیا تے فیر روز وانگر ضمانت ہون والیاں دے ناں بولن لگ پیا، جدوں اوہنے کہیا کہ "صغیر شریف دا" تے میریاں اُداس تے بے چین اکھاں وچوں اک دم موٹے موٹے اتھرو ڈِگے تے میں بیرک انچارج دے سینے لگ کے کنی دیر روندا رہیا۔ چھیتی چھیتی سامان بنھ کے جیل دے وڈے سارے گیٹ وچوں باہر آن کھلویا، ڈُبدے سورج دے تانبے ورگے چانن وچ وڈا بھرا میرے ویران چہرے اُتے ڈِگے ہنجواں دے نشان ویکھ رہیا سی۔ گھر

جا کے پتہ لگیا کہ پرچہ کران والیاں نے صلح دا ۲۰ ہزار منگیا سی تے باپو نے خورے کتھوں قرضہ چک کے اوہناں نوں ۱۰ ہزار وچ بڑا اوکھا راضی کیتا۔ عدالت پیشی تے گیا تے ہور حیرانی ہوئی کہ باپو نے ضمانت لئی وکیل وی تگڑا کیتا ہویا سی، اک دو پیشیاں وچ ہی بیان قلمبند ہو گئے تے کیس مُک گیا۔ اوس دن کچہریوں گھر آیا تے باپو نے اپنی پگ سرتوں لاہ کے میرے پیراں وچ سٹی تے ہتھ جوڑ کے آکھن لگا "بس پُتر ہن ہور نہ کسی نال لڑیں۔۔۔۔ میں ہن بڈھا ہو گیاں۔۔۔۔ میں کمزور ہو گیاں۔۔۔۔ میریاں ہڈیاں جواب دے گئیاں نیں۔۔۔۔۔ ہن میرے پنڈے وچ اوہ زور نہیں رہیا کہ آئے دن تیریاں لڑائیاں بھوگدا رہواں تے لوکاں دِیاں منتاں ترلے کردا رہواں"۔ میں شرم نال اَبے دی پگ چکی تے نس کے کوٹھے وچ جا کے ایناں رویا کہ منجے اُتے وچھی جُلّی بھج گئی، اوس دن میں دِلوں نیت لیا سی کہ ہُن کدی باپو نوں دُکھ نہیں دینا۔

بے بے نال گلّاں

جیلوں آن مگروں کجھ دن تے اندر بیٹھے ابوجہل دی پگی مروڑ کے رکھی پر عمراں دے وِگڑے کدوں سُدھرے نیں؟ ریگراں وستی دے دل موہ لین والے فریب نے فیر اپنے رنگ وچ رنگ لیا، اک واری فیر اوہی گلیاں ، اوہی یار ، اوہی کھیڈ اں تے اوہی پنگے شروع ہو گئے۔

گیارہویں وچوں اک مضمون فیل ہو یا تے سمجھ نہیں سی آ رہی کہ گھر جا کے کیہ دَساں ،ایدھر دَسیا نہیں اودھر بے بے نے اسمان سر تے چک لینا" اونتر جانیا فیر فیل ہو گیا ایں؟ وے مر جانیا اپنے پیو دے پاٹے لِیڑ یاں نوں ہی ویکھ لیندا ،سارا سارا دن اوہ کدی اوس گھر ، کدی ایس گھر نلکے لالا محنت مزدوری کر دا ہے، بڈھے وارے اپنے کمزور موڈھیاں اُتے ایڈا بھار چکدا اے ، اوہدی نہیں تے اوہدے سر اُتے پئی پگ دی ہی لاج رکھ لیندا ، وے ہن تے چھڈ دے کھیڑا، اوس اونترے وڈے منہ آلے بونے دا۔۔۔۔۔ ایس جواری تا جی دا۔۔۔۔۔۔مر جانے اک منٹ لئی گھر نہیں بہندے، سارا دن لُوس لُوس پھردے نیں گلیاں وچ۔۔۔۔۔اوفقیراں آلا جیدی تے قصائیاں دا پھوگی ۔۔۔۔خبردار۔۔۔! جے ہُن اوہ ایتھے آن کے وڑے تے ، ٹنگاں بھن دُوں اونتر جانیاں دِیاں"۔

فیر اک دم خیال آیا اوئے نہیں نہیں گھر کہنے پچھنا، بے بے باپو چٹے ان پڑھ نیں تے بھراواں نوں اپنے کماں ، کاراں تو ویلھ ای کتھے کہ سکول یا کالج آن کے میرے بارے پچھن ، نالے میں کہڑا اُکا ہی فیل ہو یا واں، اِکو تے مضمون اے اوہ میں بارہویں دے پرچیاں نال ہی پاس کرلاں گا تے کسی نوں خبر وی نہیں ہونی، دل نوں سمجھا کے گھر گیا تے اوہی ہو یا، نہ کسے نوں چیتے سی کہ اج میرا گیارہویں دا نتیجہ بولیا اے تے نہ ہی میں دَسیا۔

رنگلا ویہڑا

وڈے بھرا بابو دی سینٹری دی دکان چنگی چل پئی سی، پرانا گھر ڈیگ کے نویں سرے توں بنا لیا سی۔ ہن گھر دے سجے ہتھ نِکا جہیا لوہے دا گیٹ سی، گیٹ دے نال پکا کُھرا، واش بیسن تے نویاں ٹُوٹیاں لگن نال ویہڑا وی سوہنا لگ رہیا سی۔ اک کمرہ سامنے جہنوں چھوٹا کمرہ آکھدے سی تے اوہدے نال اک وڈا کمرہ سی، کمریاں مُوہرے برانڈا سی، اوہدے نال کر کے رسوئی تے رسوئی دے نال ہی پوڑیاں، ہور تے ہور چھت دے اُتے وی چاچے چھوٹے گھر جان والی باری بند کر کے اک کمرہ تے برانڈا بن گیا سی، جہدے نال میرے ویاہ توں بعد اک رسوئی وی بن گئی سی۔ گیٹ تے پوڑیاں توں باہر پروہنیاں لئی اک بیٹھک سی جہدا اک بوہا گلی وچ تے دُوجا ویہڑے چ کُھلدا سی، بیٹھک وچ پروہنیاں لئی اَڈ توں واش روم سی، اپنا سینٹری دا کم ہون پاروں واش روم وچ نواں واش بیسن، فلش تے رنگ نال رَلدیاں نویاں ٹوٹیاں لگن نال گلی وچ واہوا بلّے بلّے ہوگئی سی۔ سیالے وچ باپو دا ٹھکانہ بیٹھک ہوندی سی تے باقی اسیں سارے ایہناں دو کمریاں وچ ہی اپنے اپنے منجیاں اُتے جُلّیاں گدّے وچھا کے رضائیاں دی نِگھ وچ سوں جاندے سی۔ گرمیاں وچ ساریاں دے منجے ویہڑے وچ ڈاھے ہوندے، باپو جدوں رات نوں گھر آندیاں اکثر ہی متیرا لے کے آندا تے بے بے وڈی ساری پرات وچ اوہدیاں پھاڑیاں کر دی وچ برف تے تھوڑی کھنڈ پاندی تے متیرا ہور مٹھا تے سوادی ہو جاندا۔

نانکیاں شہر حویلی لکھا توں اکثر بائی نیامتے نے آنا تے بے بے دے نال نال باپو دے وی پیر زمین تے نہ لگدے، دیسی ککڑی، دیسی گھیو، دیسی شکر، دیسی کھنڈ دا بورا تے گھیو، دیسی گھیو وچ پکیا حلوہ، گرم گرم گلگلے، گرم گرم لُونے تے گُڑ والے مٹھے چول تے تتی تتی چاء

دے پیالے، تارے بھریاں ہاڑ جیٹھ دِیاں راتاں، ویہڑے وچ وِچھے منجیاں دی لمی لین تے منجیاں دے اگلے پاسے برانڈے وچ رکھی میز اُتے ٹی وی تے جدوں وی سی آر وچ کیسٹ لانی تے سارا ٹبر اک دم چُپ کر کے گِدے پاندیاں ٹیاراں دیاں سپنی وانگوں ولاویں کھاندیاں گُتاں تے مٹھے گیتاں وچ گواچ جاندا:

جیجا کھڑاوے کھلوتا تیرا لک تھک جاؤ
مگر بھیناں نوں کھڑالے وے اَڑو کن لگ جاؤ

ساڈے تے ویہڑے وچ مُڈھ مکئی دا
لاڑھاتے لگدا اے اُدھل گئی دا
نلجیو لج تہانوں نئیں
(ویہڑہ شگناں دا)

جدوں کُڑیاں تھال وچ دِیوے بال کے سر اُتے چکدیاں تے اوہ پنڈ دا اک اک بوہا ڈانگاں نال کُھدیاں ہوئیاں گلیاں وچ جاگو گاندیاں:

اٹھ کھڑو گی، اَڑی کرو گی
چکنی پئو گی، ہُنے سوائی
لوری دے کے پائی
جاگو آئیا
آہو جی ہن جاگو آئیا
(ویہڑہ شگناں دا)

جا گو گاندیاں تے لاگ منگدیاں ہسدیاں نچدیاں تے مسخریاں کردیاں کڑیاں جدوں انت تے پنڈ دے نمبردار گھر اپڑدیاں تے نمبرداروی کڑیاں نال رَل کے نچن لگ پیندا:

جا گو دِیاں ویکھ رونقاں لذت پوری آئی
لو جی کڑیو شگن مناؤ جیوندی رہے تہاڈی تائی
تُسیں ساریاں کجھ نہ کہیّو
اَڑ کے میتھوں کجھ نہ لئیّو
جا گو رنگ چڑھّیا بھئی ہن جا گو آئیا
آہو جی ہن جا گو آئیا
بلے بھئی ہن جا گو آئیا۔
(ویہڑا شگناں دا)

گیت سُن دیاں سُن دیاں ہسدے کھیڈدے بائی نیا متے تے باپو دِیاں اکھاں وِچوں اک دم دُھپے وسدیاں کنیاں وانگر موٹے موٹے اتھرو ڈِگن لگ پیندے، شاید کوئی بیتے دِناں دے ویاہ اوہناں دِیاں اکھاں اگے آجاندے تے اوہ کنی ہی دیر چُپ کر کے انبراں ول لشکدے تاریاں نوں ویکھدے رہندے تے میں ہولی جہی بے بے نوں آکھدا "بے بے میں وی انج داہی ویاہ کرنا اے، سارے شگن ایداں دے ہی کریو تُسیں" ۔بے بے کہندی "لے دس پہلے توں وڈا تے ہوجا، جدوں تیریاں باجیاں دے ویاہ ہوئے سن توں تے جمیا وی نہیں سی، فیر جدوں تیرے وڈے بھرا بابو دا لاڈو نال ویاہ ہویا سی اودوں وی تینوں کہڑا ایڈی سُرت سی، اپاں سارے شگن ایہو تے کیتے سی، نالے ہور کہڑے ہوندے نیں شگن؟، گِدا پانا۔۔۔ویاہ توں کنے دن پہلے لاڑھے دے گُٹ وچ

گانا بنھنا۔۔۔۔۔۔ہتھ وچ لوہے آلی کھونڈی پھڑنی۔۔۔۔۔لاڑھے نے ویاہ تیکر نہانا ای ناں۔۔۔۔۔گھٹ گھٹ میل جم جانی۔۔۔۔۔۔ فیر جدوں بنّ لگنا تے آنڈے وانگوں چٹا سفید رنگ نکلدا۔۔۔۔۔ فیر پنڈ دِیاں کڑیاں نے تھال وجانی۔۔۔۔۔کنے کنے دن گیت گانے۔۔۔۔۔۔۔ پتاشے ونڈنے تے۔۔۔۔۔۔ نچ نچ کے ویہڑا پٹ دینا۔" بے بے دَسی جارہی ہوندی تے میں شوق نال سنی جارہیا ہوندا، "تینوں پتہ جدوں تیرے چاچے مہر دین دے پتر تاج دی جنج گئی سی ، اودوں کئی کئی دن براتاں ووہٹی دے پنڈ جا کے رہندیاں ہوندیاں سن ، کدی چاچے ولوں پوری برات دی روٹی ہونی ، کدی تائے ولوں" میں اک دم بولیا "ہاں بے بے آپچھے جہے نیک بہادر پُوریے دے منڈے جمیل دی برات نال میں وی تے گیا سی ، پورے تن دن جنج رہی سی حاصلپور دے پنڈ وچ۔۔۔۔ بڑا مزہ آیا سی۔" بے بے میرے والاں چ انگلیاں پھیر دے ہوئے پتہ نہیں کیہ چیتے کر کر بولی جارہی سی "جدوں لاڑھا ووہٹی نوں ویاہن لئی جانداا ے تے سالیاں بڑیاں ٹچراں کر دِیاں نیں، بولیاں گاندیاں نیں فیر بوہے وچ کھلو کے گھر نہیں وڑن دیندیاں" میں کہیا "اوہ کیوں بے بے؟ بے بے دَسیا کہ "اوہ کہندیاں پہلے چھندسنا ناپئو، فر لاڑھا چھندسنا ندا اے":

چھندسنا کے آیئے جایئے چھندسنا کے میکھاں
سبھے سالیاں سوہنیاں میں کہڑی دامنہ ویکھاں
(ویہڑہ شگناں دا)

میں ہس کے آکھیا "بے بے ایہ تے اوسے فلم وچ کہندا اے جہڑی آپاں وی سی آر تے ویکھدے آں" تے بے بے کہندی "آہو ایداں دے ہی ہوندے نیں چھند" فیر جدوں لاڑھا جتی لاہ کے منجے اُتے بہندا اے ناں تے سالیاں چپ کر کے اوہدیاں جُتیاں لکو لیندیاں نیں نالے لاڑھے دے یار بیلیاں نوں وی ڈھیر ستاندیاں نیں، لاڑھے توں پیسے

لین مگروں ہی اوہدیاں جتیاں موڑ دِیاں نیں۔ لاڑھا وہٹی نوں گھر لے آندا اے تے اوہدیاں بھیناں بوہا مل لیندیاں نیں، فیر بھیناں نوں بوہا رُکائی دا لاگ دیندا اے تے لاڑھے دی ماں تیل چوکے دُدھ آلی گڑوی تھلے روڑھ دیندی اے" میں کہیا" بے بے اوہ کیوں" تے بے بے دَسیا" تاکہ رب ایہناں نوں بھیڑی نظر توں بچائی رکھے، شالا جوانیاں مانن، سوہنے سوہنے جواک ہون تے اَن پانی دا کدی گھاٹا نہ پوے"۔ ماں اوس دن خورے کنّا چر پرانیاں یاداں وچ گواچی بولدی رہی تے میں اکھاں میٹ کے گوڑھیاں نیندا ں وچ سوں چکیا سی۔

نہ مٹن والے زخماں دے نشان

بونے دے وڈے بھرا جنگی دے ویاہ دی مہندی سی جدوں اسیں گھر دے باہر گلی وچ ہی ڈیک اُتے گانے لا کے نچ رہے سی۔ بائی صدیق، جاوید بابا، شبیر لینڈ ریا، پرویز پیجا، سلیم گلابو، سیف اللہ موری تے ہور کئی منڈے کسی دربار دے موالیاں وانگر انھے واہ دھمال پا رہے سن، منڈیاں نے اک دم گول چکر بنا کے مینوں نچن لئی اگے دھکا دے دِتا، اودھر دلیر مہدی دا گیت فل آواز وچ چل رہیا سی:

گڈّے تے نہ چڑھدی گڈیرے تے نہ چڑھدی

چھڑیاں دے ٹٹواُتے ٹپ چڑھدی

بولوتارارارا، بولوتارارارا۔۔۔۔!

نچدے نچدے میں بجلی دِیاں پرانیاں ٹیوباں دے راڑ اپنے پنڈے اُتے مار مار کے توڑ دار ہیا، گیت چلدار ہیا میں مستی وچ نچدا رہیا، خورے قصائیاں دے سیف اللہ نے کوئی پرانا بدلہ لِتا سی یاں فیر رب ولوں پُٹھی آئی سی کہ اوہنے ٹُٹی ہوئی ٹیوب دی چُنج میری وکھی وچ کھبو دتی پر میں چڑھدی جوانی دی مستی وچ اوسے طرح نچدا رہیا تے شاید نچدا ہی رہندا جے چٹی شرٹ لہو نال باپو دے لیائے ہوئے متیرے وانگوں لال نہ ہو گئی ہوندی۔ بونے دی نظر پئی تے اوہنے اگے ہو کے مینوں زور نال پھڑ لیا "اوئے رُک جا تیری شرٹ تے ساری لہو نال بھری پئی اے"، شرٹ لاہ کے ویکھیا تے وڈے سارے پھٹ نال وکھی لہولہان سی۔ ڈاکٹر دے لائے تروپے اج وی سجی وکھی تے کسے رُکھ دے ٹہنے اُتے لکھے معشوق دے نام وانگر صاف وکھالی دیندے نیں۔

سنارا بازارتوں میں تے بونا پیدل ہی ٹرے آرہے سی سامنے کھوتا ریڑھی نظر آئی تے ہمیش وانگر چھال مار کے اُتے چڑھن لگے ہی سی کہ غصے وچ بھرے ہوئے ریڑھی والے نے ہتھ چ پھڑی تیز دھار والی پھٹّی زوردی گھمائی، پھٹّی میری کبھی اکھ دی اُپر لی ہڈی اُتے وجی، وگدے لہو دی دھار اندر وڑیاں گلھاں اُتے ڈِگی ویکھ کے کھوتا ریڑھی آلا تے نس گیا پر میں اکھ تے ہتھ رکھی اوتھے سڑک اُتے ہی بہہ گیا۔ بونا مینوں بانہہ توں پھڑ کے نال ہی دوائیاں آلے سٹور چ لے گیا جتھے سٹور والے بھائی نے چھیتی دینے کوئی رَتی جہی دوائی زخم اُتے لا کے پٹی کر دتی۔ ریڑھی والا تے دوبارہ کدی نہیں لبھیا پر اوہدا دِتا نشان اج وی کبھی اکھ اُتے پچھلی رات دے تارے وانگوں ہس رہیا اے۔

ریگراں وستی دے وڈے قبرستان وچ فٹبال دا بڑا بھرواں مقابلہ ہو رہیا سی، اک پاسے قبراں دُوجے پاسے چار چوفیرے اُگے ہوئے گھاہ تے اُچی نیویں تھاں وچ دویں پاسیاں دے مُنڈے انھے واہ فٹبال مگرنس رہے سن۔ میچ جتنا ایس لئی وی ضروری سی کہ اوہدے اُتے ساریاں توں کٹھے کیتے ہوئے پیسے لگے ہوئے سی۔ میں بال نوں نساندا ہویا کافی زیادہ سائیڈ توں اگے لے گیا جتھے دو کھڈاریاں نوں ڈاج کرا کے فٹبال اِٹاں نال بنائے ہوئے گول دے نشان وچ سٹیا ہی سی کہ ایدھر ٹُٹی ہوئی کچ دی بوتل کھبے پیر دی تلی چیر دی اندر وڑ گئی تے اودھر فٹبال گولچی دِیاں چوڑیاں کیتیاں ہوئیاں ٹنگاں نوں چیر دا گول چ وڑ گیا۔ اوہ میچ دا آخری منٹ سی، اسیں میچ تے جت گئے پر مینوں انج لگ رہیا سی جویں پورا پیر ہی تھلوں وڈھیا گیا ہووے۔ لہو نال قبرستان دی مٹی لال ہو گئی سی، ڈاکٹر نے خون روکن لئی چودھاں ترو پے لائے، دو خون دِیاں بوتلاں لائیاں تے پندرھاں دن زخم بھرن دے ٹیکے اَڈتوں لگدے رہے۔ کھبے پیر بیٹھاں اج وی چودھاں ترو پیاں آلا نشان پرانی قبر اُتے لگے نویں نکور کتبے طرح صاف پڑھیا جا رہیا اے۔

کھبے ہتھ دی وچکار لی اُنگل اک پولیس دے ٹاوٹ نوں اندر کروان لئی ہتھوڑی مار کے آپ توڑی سی جہدا درد پوہ ماگھ دِیاں ٹھنڈیاں تے لمیاں راتاں وچ اج وی انگڑائیاں لیندا محسوس ہوندا ہے۔

گرمیاں دے دن سی باجی سلائی مشین برانڈے وچ ہی دھر کے دھاگے آلی نلکی لین گئی ہی سی کہ میں نال پئے منجے توں ایہ سوچ کے چھال ماری کہ مشین دے اُتوں لنگھ جاواں گا پر مشین دے اُتے دھاگے والی نلکی ٹنگن والا کل کھبے گوڈے وچ انج وڑیا کہ پوری بوٹی باہر آ گئی۔ کھبے گوڈے اُتے لگے ٹانکیاں دے نشان بھیڑے لیکھاں دے داغ طرح اج وی آتے کڈھدے صاف وکھالی دیندے نیں۔

اوہ ملتان لاء کالج دے سالانہ فنکشن وچ پنجابی گیت وچ وجدے ڈھول دی تھاپ سی جہنے مینوں ایسراں بے قابو کیتا کہ پرائی جنج وچ احمق نچے وانگر چھالاں ماردا اوتھے ہی ٹپن لگ پیا، لوک تاڑیاں ماردے رہے، خون سمندر دیاں چھلاں وانگر پنڈے وچ جوش ماردا رہیا، نچدیاں نچدیاں کرسی وچ پیر اڑیا تے تھلے ڈِگ پیا، اوتھوں ہی پلکھے کبوتر وانگر قلابازی کھا کے پوری زوردی انج اُٹھیا کہ کرسی دا لوہے دا راڈ نک دی ہڈی اُتے وجیا۔ ہڈی دا آپریشن تے ہو گیا پر ٹُٹی ہوئی ہڈی اج وی دُھپ سیکدے ہوئے ڈُوطرح دوروں نظر آ جاندی ہے۔

ایہ سارے اوہ زخم نے جہناں اُتے گل کر سکدے آں، وکھا سکدے آں پر اوہناں زخماں دا کیہ کریے جہڑے رُوح نوں زخما گئے ہون یاں دل چیر گئے ہون۔ پنڈے اُتے لگے پھٹ اندروں بھر گئے بھاویں نشان باقی نیں پر رُوح اُتے وجے زخم کہڑے ویلے چیتر وچ ہرے ہوئے رُکھ دِیاں ٹہنیاں وانگر ٹیساں مارن لگ پین کوئی پتہ نہیں۔

کالو ماچھن

"وے بچہ۔۔۔ بھلا ہووے۔۔۔۔ کوئی رب دے ناں دی خیرات دیو چا"، دفتر دے شیشے والے دروازے وچوں باہر ویکھیا تے میں کنی دیر ویکھدا ہی رہ گیا، اچانک دماغ دے چکے نے گیڑا کھاداتے میں ریگراں وستی سیمے دے کنارے وسدی کالو ماچھن کول اپڑ گیا۔ اوہدا رنگ ٹھردی رات دے پچھلے پہر ورگا کالا شاہ تے ہلارے کھاندا پتلا جہیا لک سی۔ مدھرا قد، نک وچ پایا ہویا چاندی دا کوکا ہنیری رات وچ لشکدے تارے وانگوں دُوروں دس دیندا سی کہ کالو ماچھن آرہی اے۔ ماگھ دی ٹھردی رات دے کوئی 8 وجے ہونے جدوں قصائیاں دا جیدی کالو ماچھن دے گھرول گیا تے چپ کر کے اندر وڑ گیا، جیدی نوں سُونہہ وی نہ لگی کہ کوئی ست اٹھ جنے سیمے دی نرسری وچ لکے بیٹھے اوہنوں ویکھ رہے نیں۔ چٹان ورگے جثے والے قصائیاں دے جیدی نوں کالو ماچھن دے گھر وڑے حالی کوئی پنج چھے منٹ ہی ہوئے سن کہ سیمے دی نرسری وچوں ہولی جہی دو بندے جنگل دے پرچھاویاں وانگر باہر نکلے تے اک نے کالو ماچھن دے گھر دی کچی کندھ ٹپ کے ہولی جہی بوہے دی کُنڈی کھول دِتی، باہر کھلوتا بندہ وی نس کے اوہدے نال اندر چلا گیا، جیدی تے کالو ماچھن اوہناں دووواں نوں رات دے ایس ویلے اچانک گھر دے اندر ویکھ کے اک دم گھبرا گئے۔ جیدی قصائی نے ہتھ جوڑ کے بڑیاں منتاں کیتیاں پر گل نہ بنی فیر پتہ نہیں اوہناں وچکار کیہ کھسر پھسر ہوئی کہ دووویں بندے جیدی نوں لے کے گھروں باہر نکل آئے، جیدی دا چھکے اُتے ٹنگی ہانڈی ورگا لمکیا منہ باہر آندیاں ہی خوشی نال چمکن لگ پیا، اوہ بُلھاں اُتے انگل دھر کے ہولی جہی بولیا "لو بھئی میں تو اپنا کام کر آیا، اَگے اِب تمہارا کمال اے کہ کسراں اس افریکہ کی رانی نے قابو کرو گے"۔ پہلے اک بندہ اندر گیا، اوہ باہر آیا

تے دُوجا، فیر تیجا، فیر چوتھا، فیر پنجواں، چھیواں، ستواں، اٹھواں تے فیر اخیر تے جیدی قصائی۔ سنیا سی کہ کرماں والی کالو ماچھن نے جیدی قصائی توں باہر نکلن ویلے جدوں پچھیا کہ کوئی ہور رہ تے نہیں گیا۔۔۔؟ تے جیدی قصائی اکھاں نیویاں کر کے بغیر کوئی گل کیتیاں گھروں باہر نس گیا۔ اگلے دن ایہ گل روشندان وچوں نکلدے دھوئیں وانگر چارے پاسے پھیل گئی سی۔ میں دماغ نوں جھٹکیا تے چھیتی دینے دفتروں باہر جا کے کجھ پیسے اوہدی تلی اُتے دھر دیاں پچھیا "تُسیں تے ریگراں وستی نہیں رہندے۔۔۔؟ مائی میرے ول ویکھدیاں ہولی جہی بولی "ہاں بچہ توں کویں جاننا ایں مینوں۔۔۔۔؟"، میں کہیا تہاڈا بندہ کتھے اے تے تُسیں اپنا حال کیہ کرلتا اے؟، سون بھادوں وچ وسدیاں کنیاں ورگے موٹے موٹے ہنجواں نال بھریاں اکھاں پونجھدیاں اوہ اک واری فیر بولی "میرا بندہ کئی سال پہلے موٹر تھلے آن کے مر گیا سی، میں فالج نال لڑدیاں لڑدیاں بھکھی مردی دوبارا منجے توں اُٹھی آں، کوئی اگے پچھے نہیں اے، کلم کلی اک جھگی وچ حیاتی دے دن پورے کر رہی آں، حیاتی ہے کہ لہو چوسن والے چیچڑ وانگر ماس نال چمپڑی پئی اے، بس پتر منگ تنگ کے دو ویلے داٹکر کٹھا کرن لئی سویرے نکلنی آں تے رات نوں کدی نہ جاگن دی دُعا کر کے سوں جانّی آں پر دُعا ہے کہ سوہنا رب قبول ہی نہیں کردا"۔ دلا سے لئی کٹھے کیتے بے شمار اکھراں وِچوں میں اک لفظ وی مونہوں باہر نہ کڈھ سکیا تے چپ کر کے شیشے دی کندھ والے دفتر وچ آن کے گھسن والی کرسی اُتے ایسراں ڈِگیا کہ کنی ہی دیر اکھاں بند کر کے ریگراں وستی چ کھلوتے گندے پانی وچ ٹُبّیاں ماردا رہیا۔

پُنّو مراثی

جدوں پُنّو مراثی نے قبرستان آلی گلی وچوں آندی اوس تکھے نک وچ نتھلی والی سوہنی جہی کڑی نوں بانہہ توں پھڑ کے مانی فقیر دے گھر دھکا دتا سی تے میں اوسے گلی وچ تاجی درزی نال کھلوتا ساں۔ فقیراں دے گھراں نوں اک پاسیوں ریگراں وستی دا ویہڑا لگدا سی جتھے کمہاراں دے گھر سن تے دوجے پاسے وستی داوڈا قبرستان جتھے چھاتی چوڑی کر کے ٹرن والے کئی فرعون، شداد تے نمرود مٹی دِیاں ڈھیریاں وچ مٹی ہوئے پئے سن۔ مینوں ایہناں وارداتاں دی ہن کافی حد تیکر سمجھ آ گئی سی ایسے لئی میں چپ کر کے دور کھلوتا تاجی نال گلاں کر دیاں کر دیاں پنوں مراثی تے اوس کُڑی نوں بیدی فقیر دے گھر وڑ دے ویکھدا رہیا، کوئی ادھے گھنٹے بعد پنو مراثی پریشانی وچ گھروں باہر آیا تے گلی وچ چرس دی سگریٹ دے لمے لمے کش لاندے بیدی نوں کہن لگیا "یار بیدی کوئی افیم دادانہ ہے تے چھیتی کر کے دے۔۔۔ گھنٹہ ہون نوں ہو گیا معشوق نال بیٹھیاں پر مجال اے کوئی گل بنی ہووے"، بیدی فقیر نے ایدھر اودھر بوجھیاں وچ ہتھ ماریا تے بُکھ چِتھ کے سر ماردیاں آکھیا "نہ بھئی پُنّو۔۔۔ ککھ وی نہیں ایس ویلے تے بوجھے وچ"، ایس توں پہلے کہ پنو مراثی کجھ ہور سوچدا تکھے نک وچ نتھلی والی کڑی جہدے شیشے ورگے پنڈے اُتے پھلاں والی کُرتی، چٹی شلوار تے سر اُتے گوٹے والی چُنی سی، ایہ کہندیاں سپنی وانگر ولاویں کھاندی ٹر گئی کہ "میرے گھر والا آن آلا ہی ہونا، جے ہر و مر و ملنا ہی ہوندا اے تے اپنا سامان بوجھے وچ رکھی دا ہوندا اے، جے نہیں کجھ ہوندا تے ایڈے ترلے مارن دی کیہ لوڑ اے"۔ میں تاجی ول تاجی میرے ول تے بیدی ہارے ہوئے جواری طرح منہ لٹکائی پُنّو ول ویکھ رہیا سی۔

ریل گڈی

(1)

کڈا سوہنا پنڈ سی ، تانبے ورگی کنک دے کھیت ، کھیتاں دے وچ ٹردے نالے ، چلدے کھوہ دِیاں وگدیاں ٹنڈاں ، فجراں دِیاں باریاں کھول کے رُوحاں ٹھاردی سجری ہوا دے بُلّے ، کپاہواں دے پھلاں اُتے ڈِگدی فجراں دی اَوس ، مٹی دے بنے گھراں وچ ہسدے کھیڈدے ڈنگر پسو ، فجراں دے وچ لسی رِڑکن والیاں مدھانیاں اُتے لگے گھنگروواں دی چھن چھن چھن ، مسّی روٹی ، تازہ مکھن تے گندلاں دا ساگ ، تندوری وچ بھخدی روٹی ، امب دے اچار دی پھاڑی ، مُوڑھیاں اُتے بیٹھے جنّاں ورگے بابے ، گُڑگُڑ کردے شام دے حُقّے ، ویہڑیاں دے وچ گِڑدے نلکے ، کِڈی سوہنی حیاتی سی ، کوئی نہیں سی جان دا کہ محبتاں دے گیت گان والے پنچھی ، رَسّے ٹپن والیاں کُڑیاں ، پینگھاں جھوٹن والے خواب ، بڑھکاں ماردے پنڈ دے گھبرو ، شیدا ، ماجھا ، گاما ، اَکُو ، رانی ، کالو ، پینو ، رَجو نوں اک دن مہکدے ویہڑیاں وچ ڈاھدے چرخیاں تے خوشیاں دِیاں پُونیاں دی تھاں ہجراں دے دُکھ کتنے پینے نیں ۔ کہنے سوچیا سی کہ برچھیاں ، کرپاناں ، گولیاں تے تلواراں دے شور وچ سراں دیاں چُنیاں تے پگاں سڑ کے راکھ ہو جان گیاں ، پینڈے کڈی ریل گڈی لہو وچ ڈُبے جُثیاں نال بھری ہوئے گی ، چیکاں ، کُرلاٹاں ، حال دُہائیاں تے انبراں تیک دُھواں ہی دُھواں کھلر یا ہووے گا ، ریل گڈی دے انجن دی چھک چھک چھک کوڑھ دے مرض وانگر عمراں دا روگ بن جائے گی ۔ لاشے ڈِگدے رہے ، لہو وگدا رہیا ، ریشمی پنڈیاں دے ماس آنبل دے گئے ، اکھیاں وچوں ڈُلھدے سُفنے اگاں وچ سڑ کے راکھ ہوندے گئے پر وچھوڑیاں دا درد سہندی ریل گڈی چلدی رہی ۔۔۔۔ چھک چھک چھک ۔۔۔۔ چھک چھک چھک ۔ پنڈ مکدے گئے ، شہر ویران ہوندے گئے ، ہتھاں وچوں ہتھ چُھٹدے گئے ، رُوحاں دے رشتے دُور بہت دُور انبراں وچ گواچدے

گئے، کنے ہی خواب لو بھ دے بھانبڑ اندر ساڑ دِتے گئے، کِنیاں ہی سدھراں ڈولی چڑھے بغیر سُولی چاڑھ دِتیاں گئیاں، محبتاں دے پُھلاں وچوں نُچڑے کِنے ہی شہتوں مٹھڑے اکھر جیبھاں اُتے آئے بغیر سینیاں وچ دفن ہو گئے شاید کسے ہور جہانے ملن دی آس لے کے کسی پیاسے پنچھی وانگر لمّی اُڈاری مار گئے، او تھے جتھے سُنیا اے پاک رُوحاں ہتھاں چ ہتھ پائی دُدھ شہد دِیاں نہراں دے کنارے بیٹھ کے سُرخ انگوراں دے باغ وچ گاندے سنہری پراں آلے پنچھیاں دے گیت سنن گیاں، جتھے کوئی اگ دا بھانبڑ، کوئی کرپان کوئی گولی تے وسدے گھراں وچوں کڈھ کے دُورٹویاں چ سُٹ کے آن والی کوئی ریل گڈی نہیں ہوئے گی، جتھے دا ملن ہمیش لئی ہوئے گا، جتھے نہ کوئی چُنیاں پاڑے گا، نہ کوئی سفید داڑھیاں کھچے گا، نہ کوئی پیراں وچ پگاں رولے گا نہ ہی کوئی ریشم جہیاں اکھیاں دے خواب ویران قبراں وچ روڑھے گا۔ پر ایہ تے اوہ جہان نہیں سی، ایہ تے دوزخ دے بھانبڑاں وچ سڑ دی، بلدی تے درداں بھری اوہ ریل سی جو چھک چھک کردی ہولی ہولی ٹردی رہی، کِنے ہی پنڈ، کنے ہی شہراں دِیاں کرپاناں گولیاں، برچھیاں تے اگاں نوں جردی ہوئی لاشاں دے ڈھیر چکی گوریاں دی کھچی لال لکیر لنگھ آئی سی۔ ریل گڈی دے کسے ڈبے وچ سڑیاں لاشاں پئیاں سن، کسے ڈبے وچ آخری ساہ لیندیاں پریاں دے رُوپ ورگیاں معصوم کُڑیاں دے وین پاندے جُسّے، کدھرے لہو وچ ڈُبے چھاواں دیندے رُکھاں ورگے بُڈھے ماپے تے کدھرے سہمیاں سہمیاں اکھاں والے روندے کُرلاندے تے چیکاں ماردے پُھلاں جہے نیانے۔ انجن دی چھک چھک مُک گئی سی، ریل گڈی روجھاں والی ٹیشن اُتے آن کھلوئی سی، اوہ ٹیشن جہدے اک پاسے شہر سی تے دوجے پاسے آن والے وقتاں وچ آباد ہون والی ریگراں وستی۔

ریل گڈی
(2)

خورے کوئی سُفنا سی یا سچی مچی دی ریل گڈی سی ، اجیہی ریل گڈی جھدے رنگ برنگے ڈبے تے ڈبیاں اُتے لال ، پیلے ، نیلے، تے چٹے گلاب کھڑے سن ، پھلاں دی سجری خشبو نال پورا ٹیشن وی مہکاں مار رہیا سی ۔۔۔۔۔ چھک ۔۔۔ چھک ۔۔۔۔ چھک ۔۔۔ چھک ۔۔۔ انجن اسٹارٹ ہویا تے گڈی ہولی ہولی ٹیشن توں لہندے پاسے چلّن لگ پئی ، گڈی دے ڈبیاں دِیاں باریاں وچوں چٹے سفید کبوتراں ورگیاں پریاں انگوری بُلھیاں اُتے چن جہے ہاسے لے کے باہر نکل آئیاں ، کسے دے ریشم جہے نرم ملائم ہتھاں وچ عرب دی دف وج رہی سی تے کسے دے ہونٹھاں نال لگیاں سونے دیاں مُرلیاں وچوں رُوحاں نوں سکون دیندے سُراں دا مینہ وس رہیا سی ۔ گڈی وچ اک کُڑی کوہ قاف دیاں پریاں وانگر رنگلے تخت اُتے بیٹھی باری وچوں باہر وستی ول ویکھ رہی سی ، کاسنی اکھیاں دے گلابی ڈوریاں آلی شہزادی دے سجے کھبے پکھیاں جھلن والیاں جنت دِیاں حوراں ورگیاں کُڑیاں تے شہزادی دی دل موہ لین والی مدھر آواز بانسری دے سُراں نال مل کے ہواواں وچ انج کھلری کہ چٹے کالے بدلاں وچ اُڈدے کبوتر مست ہو کے پُٹھیاں قلابازیاں کھان لگ پئے ۔ ریل گڈی ٹُردی رہی ، رنگ برنگے پھلاں دی خوشبو نال آل دوالا مہکدا رہیا ۔ اوس دن ریگراوستی بہت اُداس سی ، وستی دے چارے پاسے کھلری ویرانی ، اُداسی تے خاموشی دس رہی سی کہ اج ریل گڈی وستی دی کوئی بہت مہنگی شے چوری کر کے دُور سمندر کنارے وسدے روشنیاں دے شہر ول جا چکی ہے ۔ اکھ کھلی تے کمرے وچ مٹھا جہیا چانن پھیلیا ہویا سی ، چھت والا پکھا پُٹھا لمکیا گھوں گھوں دی واج نال ہولی ہولی گیڑے کھا رہیا سی ، باہر بے بے اُچی اُچی بھابھی لاڈو نوں آکھ رہی سی " نی

لاڈو۔۔۔جا اوس ست ماہے نوں جگا دے سورج سر تے آن کھلوتا اے اُٹھ کے منہ ہتھ دھولووے تے روٹی ٹُکر کھا مرلوے"۔دو دن بعد بائی صدیق سائیکلاں آلا دس رہیا سی ہن ایتھے کم کار نہیں رہے، رحیملے آلا بِلّا پرسوں کراچی چلا گیا،قصائیاں دا قاسم وی ٹُر گیا تے۔۔۔۔۔تے۔۔۔۔۔شبو۔۔۔۔ تے اوہدا ٹبر وی بھکھ ،ننگ تے بے روزگاری توں تنگ آن کے سمندر کنارے وسدے شہر ٹر گئے نیں۔میں کنی ہی دیر وستی دِیاں گلیاں وچ وَین پاندی اُداسی ول ویکھدا رہیا فیر اکھیاں وچ ہنجولئی ہولی ہولی ٹُردا ہویا ٹیشن تے کھلوتے بڈھے پیپل دے رُکھ تھلے جا ڈِگیا جہدے اک ٹہنے اُتے کدی اپنے لہو نال وڈا سارا شبو داناں لکھیا سی۔شبو جوانی توں بڈھاپے وچ پیر دھر چکی ہونی،اوہدیاں گلابی گلھاں پھکیاں پے گئیاں ہونیاں،اوہدے تکھے نک دے کوکے دا رنگ وی میلا ہو گیا ہونا،اوہدے ریشمی بدن دی مہک وی شاید کدھرے کراچی دے پرانے محلیاں دِیاں ہنیر گلیاں وچ گواچ گئی ہونی۔30 ورہے لنگھ گئے پر شبو مُڑ کے وستی نہیں آئی۔پرسوں کراچی توں آیا اک دوست دس رہیا سی شبو دا پیو مر گیا ہویا اے،اوہدا بھرا ریڑھی لاندا ہے،شبّو نے حالی تک ویاہ نہیں کیتا تے اوہ اج وی ساری دنیا توں بے نیاز ہو کے موسیٰ کالونی دِیاں گلیاں وچ ہسدی گاندی تے خالہ حصّو دی بکری دے میمنے وانگر چھالاں ماردی پھردی ہے۔

ریل گڈی
(3)

" توں کلّا نہیں ایں صغیر، جدوں تیکر ساہواں باقی نیں میں تیرے نال ہاں، ہر اوکھے سوکھے ویلے میرا موڈھا تیرے موڈھے نال جُڑیا رہوے گا"، ایہ گل اکثر ہی شریف بونا مینوں آکھدا ہوندا سی تے گل ہے وی اِنج ہی سی، اوہ میرے نال ہوندا تے میں اِجّڑ دے اِجّڑ نال ٹکر لے لیندا ساں، کئی واری اسیں دوہاں رل کے چھ چھ ست ست منڈیاں دِیاں ایسراں وکھیاں بھنیاں کہ اوہناں دوبارہ کدی ساڈے نال پنگا لین دی جرأت نہیں سی کیتی۔ قصائیاں گھر اکھ کھولن والا بونا میری خاطر قصائیاں دے مُنڈیاں نال وی لڑ پیندا سی۔ جدوں میں کلّو قصائی نوں نان چاقو نال بھنیا سی اودوں بونا میرے نال ہی سی، جدوں قصائیاں دا جتھا ہتھاں وچ ڈنڈے سوٹے، بگدے چھریاں لے کے میرے ٹوٹے کرن آرہیا سی بونا میرے نال ہی سی، جدوں چک گھر دھاری بس کلینڈر تے اڈے آلیاں نال لڑائی ہوئی سی بونا اودوں وی میرے نال ہی سی۔ فورڈ وانہر، شہر دا پارک، ریلوے اسٹیشن، فقیراں دی وَستی، کھیڈ دے میدان تے قصائیاں دے گڑھ ریلوے پھاٹک دے ہر دنگے تے پنگے وچ بونا ہی سی جہڑا پرچھاویں وانگوں میرے نال کھلوتا رہیا، کدی وی ایہ نہیں سی ہویا کہ اوہ کنڈ وکھا کے نس گیا ہووے۔۔۔۔ کدی وی نہیں، اوہ جان وارن والا انمُلّا یار سی۔

بونا وی وَستی دے دُوجے مُنڈیاں وانگر اک غریب گھر دا منڈا سی پر خوددار ایڈا کہ دو دن دا بھکھا ہو کے وی اِنج ہی احساس کرانا جویں ہُنے ہُنے دیسی کُکڑ کھا کے آیا ہووے۔ اَوّل تے بونا میرے پیو دے غصے دی وجہ توں میرے گھر آندا ہی نہیں سی پر جے میں کدی بدوبدی اوہنوں لے وی آندا تے اوہ ساڈے گھر دا پانی وی نہیں سی پیندا، میں منتاں کردا کہ

یار ایہ ویکھ بھابھی نے دیسی گھیو وچ چوری کُٹی اے، ایدھر تک بے بے نے مکھن وچ گندلاں دا ساگ تڑکیا ہے تے نال مکّی دے آٹے دی گرم گرم روٹی پکائی اے، آجا رل کے کھانے آں پر اوہ صاف جھوٹ بول دیندا کہ میں تے ہنے ہنے روٹی کھا کے آیاں۔ بے روزگاری بھکھ تے گھر دے حالات توں تنگ آیا شریف سکول چھڈ چکیا سی، اسیں دوویں اٹھے پہر کٹھیاں رہندے، کدی وستی توں باہر کھیتاں وچ کھوہ دے لاگے نم دے رُکھ اُتے چڑھ بیٹھدے تے کئی کئی گھنٹے لمے چرمگروں ملن والے بیلیاں وانگر اک دُوجے نال گلاں کردے رہندے، سورج ڈُبدے ویلے گھر جا کے روٹی ٹکر کھا ندے تے فیر رات نوں ریلوے اسٹیشن دِیاں لیناں اُتے بہہ جاندے۔ کدی ریل گڈی دے سگنل آلے کھمبے اُتے چڑھ کے بے سُری آواز وچ گیت گاندے، کدی گڈی دِیاں لیناں اُتے ٹردیاں ٹردیاں وستی توں کئی کئی میل دور نکل جاندے تے کدی بونا شبو دی گلی دی نکڑ تے کھلو کے آن جان والیاں اُتے نظر رکھدا تے میں شبو دے دیدار لئی اوہدے گھر اگیوں زور دی کھنگو را ماردا اگے لنگھ جاندا۔ میرے دل دِیاں بہت ساریاں گلاں بارے شریف بونے توں علاوہ کوئی نہیں سی جان دا۔۔۔۔ میری ماں۔۔۔۔ تے۔۔۔۔ میرا پیو وی نہیں۔ ایہ وی بونے نوں ہی پتہ سی کہ میں کئی واری باغاں وچوں امرود لیاندا تے گھر آلیاں توں چوریوں اک پرات چ دھر کے سوڈا وستی دِیاں گلیاں وچ آوازاں لالا نیانیاں نوں ویچدا، کدی کمپنی آلیاں دی سائیکل اُتے گلی محلیاں وچ ٹھنڈی تے دل بہار آئس کریم دِیاں واجاں لاندا، کدی پانی آلی بالٹی وچ اک ڈبی دھر کے اُتوں چوانی، اٹھانی سٹ کے وستی دے مُنڈیاں نوں عید بقرید تے جُوا کھڈاندا۔ ایہ وی بونا ہی جان دا سی کہ کس گلی وچ، کس بوہے پچھے، کہدے سینے اندر ساڈا ناں دھڑک رہیا ہے، کہدے ہونٹھاں اُتے ہسدیاں بہاراں دے پھل کھڑے نیں، کہڑیاں اکھاں وچ ساڈے لئی ہنجو بھریاں

اُڈیکاں لُکیاں نیں۔ ایہ وی بونا ہی جان دا سی کہ میں سمندر کنارے وسدے شہر دے چپلاں بنان والے اک کارخانے وچ ودھراں پان دا کم وی کردا رہیا ہاں، کراچی دِیاں سڑکاں اُتے اگاں سڈے سورج تھلے اوہدے نال سبزی فروٹ دیاں ریڑھیاں اُتے "آلو لے، بینگن لے، ٹماٹر لے" دِیاں ہاکاں وی ماردا رہیاں۔ اوس دن ریلوے اسٹیشن اک واری فیر اُجڑ گیا سی جہڑے دن نکے ہوندیاں دِیاں یاداں دی پَنڈ بنھ کے شریف ریل گڈی وچ بیٹھا سی تے ریل گڈی دے انجن دی چھک چھک نال میرا کلیجہ پھٹ گیا سی، میرا سارا وجود کھلر گیا سی، پنڈے دے ماس دا رنگ آنبل کے نیلا ہو گیا سی، وستی دا چانن وڈے قبرستان دِیاں ہنیر یاں قبراں دی مٹی وچ گواچ گیا سی، آس، امیداں تے محبتاں دا سورج وستی دے باہر کھلوتے ڈُونگھیاں پانیاں وچ جا ڈُبیا سی۔ مردہ لاش نوں ہلا ہلا کے ہوش دوان والیاں نے دَسیا سی کہ گڈی تے کدوں دی جا چکی اے توں حالی ریلوے پھاٹک دِیاں لیناں اُتے بیٹھا وِچھڑیاں دے وَین پار رہیا ایں، جا اپنے گھر جا کے سوں جا، ایہ ریل گڈی ہے ایہنے سیٹیاں ماردی نے روز آنا ہے تے چیکاں ماردی نے واپس ٹُر جانا ہے، ایہدا تے کم ہی ایہو ہے، کسے نوں رواندی ہے تے کسے نوں ہساندی ہے، کسی نوں ملاندی ہے تے کسی دے نصیباں وچ وچھوڑیاں دے درد اُلیک کے اگے ٹُر جاندی ہے۔ شریف پچھلے 30 ورہیاں توں روشنیاں دے شہر دِیاں سڑکاں اُتے رکشہ چلا کے جواکاں دا ڈِڈھ پالن دی کوشش وچ لگیا ہویا اے، ایہناں 30 سالاں وچ اوہنے اپنی جوانی گال کے جواکاں لئی دال روٹی، گھر دے کرائے تے بجلی دے بل ہی مشکل نال پورے کیتے ہونے۔ شریف اج وی کراچی دِیاں سڑکاں اُتے کرائے دا آٹو رکشہ چلا رہیا ہے، ریگراں وستی وچوں اوہدے گھر اگیوں لنگھدیاں کئی واری میرے کناں وچ واج آندی ہے جویں کوئی آکھ رہیا ہووے "اوئے بونے واپس آجا، کیہ توں اپنے نال نال اپنے

جواکاں دی حیاتی نوں وی رول چھڈ یا ہے، ایہناں 30 ور ہیاں وچ نہ تیرے کولوں چار کندھاں اُسریاں نیں، نہ توں نیانے پڑھا سکیا ایں تے نہ ہی اپنے بچیاں نوں رجواں ٹکر کھوا سکیا ایں، توں واپس آجا، کدھرے ایہ نہ ہووے کہ ہنیر یاں چ ڈُبیا اوہ شہر تینوں قبر لئی چھ گز تھاں وی نہ دیوے"۔

کئی دن تے میں اداسی دے کھیس وچ لپٹیا ایہو سوچدا رہیا کہ نہیں نہیں بونا ایتھے ہی اے، ہنے اسیں پھاٹک چوک جاواں گے، ڈھیر ساریاں گلاں کردے کردے کالو قصائی دی ریڑھی اُتوں برف دا گولا کھاواں گے فیر پیدل ہی ریل گڈی دِیاں لیناں اُتے ٹردیاں ٹردیاں وستی توں دور بہت دور چلے جاواں گے پر بونے دی تھاں اک دن اوہدا خط آیا، اوہنے دَسیا سی" ایتھے بہت وڈیاں وڈیاں سڑکاں نیں۔۔۔اُچے اُچے بُرج منارے نیں ۔۔۔۔۔وڈے وڈے بنگلے پلازے نیں ۔۔۔۔۔ساری ساری رات ایہناں سڑکاں اُتے پلازیاں دِیاں بتیاں انبراں دے تاریاں وانگوں لشکدیاں رہندیاں نیں۔ رات نوں کلفٹن جاؤ تے سمندر دِیاں لہراں دا شور اک دم کسے چھلاوے طرح بندے دا اندر ہلا دیندا ہے، خط وچ ایہ وی لکھیا سی کہ یار ایتھے وڈیاں وڈیاں کالونیاں نیں، ریڑھی اُتے سبزی بڑی چھیتی وِک جاندی اے، رات نوں فلم ویکھنے آں، کھابے عام نیں، گرم گرم چاہواں دے کپ اَٹھے پہر چل دے نیں، پان، بیڑی، سپاری، گُٹکا ہر شے لبھدی اے، کوئی باپو دا ڈر نہیں، کوئی کِل کِل نہیں، کوئی کلیس نہیں، پر یار ایتھے ریگراں وستی دے کھیتاں وچ چلدے کھوہ دِیاں وگدیاں ٹنڈاں نہیں نیں، کھوہ دے نال کھلوتا نم دار کھ نہیں اے، بُوا عُمری، خالہ بلّو تے خالہ حصّو دِیاں گولیاں ٹافیاں نہیں نیں، ہور تے ہور ایتھے میرا یار صغیر وی نہیں ہے"، چٹھی پڑھدیاں پڑھدیاں میں دھاڑاں مار کے رون لگ پیا، کنا چر روندا رہیا تے پتہ نہیں روندیاں روندیاں کدوں بونے نال ریگراں وستی دے ریلوے

اسٹیشن اُتے ریل گڈی وچ جا بیٹھا، انجن دی چھک چھک چھک ہوئی تے گڈی ہولی ہولی لہندے پاسے ٹُر دی گئی، وستی توں دُور۔۔۔ ہور دُور۔۔۔ ہور دُور۔۔۔ بہت دُور۔

دسویں توں بعد میں کوئی پندرھاں دن کراچی ضیاء الدین ہسپتال کول موسیٰ کالونی وچ شریف بونے نال رہیا، جاندیاں سار ہی گھٹ کے جپھی پائی، کنی دیر اکھاں اُتے بُکاں دھر کے روندے رہے، تھوڑا دل دا بھار لتھا تے وستی دِیاں ڈھیر ساریاں گلاں کیتیاں، کدی بائی صدیق دِیاں بڑھکاں دیاں، کدی سلیم گلابو دے نخرے بھریاں اداواں دیاں، کدی بابے جاوید دیاں بونگیاں دِیاں، کدی فقیراں دے جاوید تے مانی دِیاں سرداریاں تے دشمنیاں دِیاں، کدی محلے وچ وِکدے نشے دِیاں، گھراں چ ہون والے جوئے دِیاں، قصائیاں آلے پھوگی، قادر، کلو، کمہاراں دے سینو، لیاقی تے چھامے دِیاں، رات مک گئی پر گلاں نہیں مکیاں۔ میں پندرھاں دن کراچی دِیاں سڑکاں اُتے بونے دے نال نال رہیا، سارا دن ریڑھی اُتے ہاکاں ماردا، اُچیاں اُچیاں بلڈنگاں ویکھدا تے رات ساری گپاں وچ لنگھا کے سویرے بانگاں ویلے سوں جاندا۔ میں واپس ریل گڈی اُتے ریگراں وستی آ گیا سی فیر جدوں کدی وی کراچی گیا فائیو سٹار ہوٹلاں وچ کمرہ بُک ہون دے باوجود شریف دے کوارٹر تے جانا نہیں بھلیا، میں ہر واری فون کال اُتے شریف نوں کہناں "یار ۔۔۔۔ واپس آ جا۔۔۔۔۔۔ ایتھے وی لوک ٹُکر کھا کے ہی سوندے نیں۔۔۔۔۔ بندہ کم کرن والا ہووے تے ایتھے وی سارے ہی کم مل جاندے نیں ۔۔۔۔۔۔ آ جا میں تینوں ایتھے آپے کم لواداں گا پر اوہ میری اک نہیں سُن دا"۔

ریل گڈی

(4)

زندگی اک تھاں گزارن لئی نہیں لبھی ،تھاں بدلدے رہنا ہی حیاتی دا دُوجا ناں ہے، نویاں نویاں پرتاں کھولن تے نویں نویں راہ لبھن نال اُکتاہٹ مکدی اے، منزلاں لبھدیاں نیں، نالے کُھوہ دے بلداں وانگر اِکو دائرے وچ گھمی جانا۔۔۔گھمی جانا۔۔۔۔ ایہ وی کوئی زندگی اے۔۔۔۔؟ اکھاں اُتے پٹی بنھ کے سارا دن ٹردیاں ٹردیاں شامیں وچارے تھکے ہارے بلد سوچ رہے ہوندے نیں کہ خورے کِنا کُو پندھ کر آئے آں۔۔۔۔کِنی دُور اپڑ آئے آں۔۔۔۔ پٹی کُھلدی ہے تے پتہ چلدا ہے کہ اوہ وچارے تے اوتھے دے اوتھے ہی کھلوتے نیں۔ اجوکے سمے تے جھاتی پائیے تے اسیں سارے ہی اک گولے وچ چکر کھائی جانے آں،سوں کے اُٹھنا۔۔۔۔کماں کاراں تے ٹر جانا۔۔۔۔اپنے اپنے وقت اُتے پرت آونا۔۔۔۔روز اکو ہی گیڑا۔۔۔۔ نِت اکو ہی کم۔۔۔۔اوہی شکلاں۔۔۔۔اوہی گلاں۔۔۔۔اوہی کردار۔

کنے لوگ نیں جہڑے ایس گولے وچوں ، ایس دائرے وچوں نکل کے کجھ نواں کردے نیں؟ نویں راہ گولدے نیں۔۔۔نویاں منزلاں ول پیر دھردے نیں۔۔۔۔ نویں سفنے تے نویاں تعبیراں لبھدے نیں؟:

ساڈا کچ دا پنڈا اُس نے
رزق دے بھارے سنگلاں اندر
ایسراں کس کے بنھیا اے
نہ ہُسن یاد جوانی رہندی
نہ ساہواں دی گرمی

نہ مخمل دے پنڈے دِسن
نہ ہوٹھاں دی نرمی
اساں تے کُھوہ دے بلداں وانگوں
اکھاں اُتے کھوپے چاڑھ کے
چکر کھائی جانے آں
ڈنگ ٹپائی جانے آں۔۔۔!

میں حالی اک دائرے دا قیدی نہیں سی ہونا، میرا سفر ایس واری اوس ریل گڈی دا سی جہدے انجن دی چھک چھک چھک مینوں باپو دے سُفنے پورے کرن بہاولپور لے گئی جتھے میں چودھاں جماعتاں پاس کر کے وڈا افسر تے پتہ نہیں لگنا سی کہ نہیں پر گھر دے ایسے گل تے خوش سن کے نِت دا کلیس مُکیا، ریگراں وستی دے نشیاں، جھگڑیاں دے نال نال مانی، جیدی، لیاقی، سینُو، کَلّو، پھوگی، گلا بوتے ایہو جہے ہور کئی مُنڈے کُڑیاں دے رولیاں توں جان چُھٹ گئی۔ بہاولپور آن کے پہلی مشکل سرکاری کامرس کالج وچ داخلہ ملنا سی، نمبر بہت گھٹ تے کالج دا میرٹ اُچا سی۔ کلرک نے کاغذ پتر جمع کر دیاں نمبراں ول ویکھیا تے کسی سکیننگ مشین طرح تھلیوں اُپر تک چیکینگ کر دیاں ریاستی لہجے وچ آکھیا "اِتھاں صرف 100 داخلے تھیونے ہن تے درخواستاں پنج سو آئیاں پئیاں ہن، میرٹ ڈیکھوں تے تہاڈا ایڈمیشن تھیون دی کوئی آس امید کوئی نی وے"، جمیل میرے اُترے ہوئے منہ ول ویکھ کے کلرک نوں بڑی منت کر دیاں بولیا "سر جی اسیں بڑی دُوروں آس لے کے آئے آں، کوئی تے راہ کڈھو، بس کسی طرح ساڈا ایڈمیشن ہو جائے"، کلرک باؤ منہ اگے کر کے ہولی جہی انج بولیا جویں کوئی قیمتی راز دَسن لگیا ہووے "سوہنیا اِتھاں سارے چھوہر دُوروں دُوروں ہی آندے ہن، کوئی احمد پوروں، کوئی دنیا پوروں، کوئی جہانیاں توں، کوئی حاصل

پور چوں تے کوئی بہاولنگر چشتیاں وچوں، تہاڈے لئی زیادہ توں زیادہ بس ہک چانس بن سکدا اے" میں اک دم اگے ہو کے پچھیا" اوہ کیہ؟" تے کلرک باؤ نے فیر ہولی جہی آکھیا" جے تساں کُوں کوئی کھیڈ کھیڈن آندی ہے تے وَل ڈُوڈُو سیٹاں کرکٹ، فٹ بال تے ہاکی دے کھڈاریاں لئی ہوندیاں ہِن، تساں اوپن میرٹ دی تھاویں کھیڈاں آلے کوٹے وچ اپلائی کرگھنو یا ول کسی پرائیویٹ کالج منہ کرونجھو"، پرائیویٹ کالجاں دیاں فیساں کتھوں بھر دے بس فیر کیہ سی؟ چانی راتاں وچ کھیڈی کرکٹ تے فٹ بال کم آ گیا۔

جمیل میرے نال آیا سی، سانولا رنگ، ریل گڈی دے سگنل آلے کھمبے ورگا اُچا لمّا قد تے نشیلیاں اکھاں وچ چڑھدی جوانی دا نشہ۔ ایہنوں لیکھاں دی کھیڈ کہواں یا کسی دشمن نوں دِتی سٹ دی بددعا۔۔۔ میری کھبی لت دے بالکل اخیر وچ نلاں دے کول اک گولی جہی بن گئی سی، جویں کوئی ماس اندر بنڑے جڈی گلٹی ہووے۔۔۔۔ پکے ہوئے پھوڑے طرح۔۔۔۔۔ شدید درداں۔۔۔۔ تے درد نال تیز بخار۔۔۔۔۔ اینی پیڑ کہ لت تھلے نہیں سی لگ رہی۔۔۔۔ ساری رات بستر اُتے پاسے پرتدا رہیا۔۔۔۔ درد گھٹان آلیاں گولیاں وی کم نہ آئیاں۔۔۔ منجا گھم رہیا سی۔۔۔۔ ذہن وچ وسوسے۔۔۔۔ سوچاں۔۔۔۔ تے ڈرادین والیاں فکراں نے گھیرا پایا ہویا سی۔۔۔۔ ایہو سوچ کہ بس ہن میں اگے نہیں پڑھ سکاں گا، اک واری فیر ریگراں وستی واپس جانا پئوگا، جتھے جا کے باپو نال نلکے، ڈونکیاں ٹھیک کردیاں کردیاں افسری دے سارے خواب چلہے دی راکھ طرح پیراں دی دُھوڑ بن جان گے۔ میں بڑا ڈھیٹ سی، چھیتی ہار نہیں سی من دا، ضدی وی ایڈا کہ نکے ہوندیاں بے بے کدی گونگلو یا کدّو پکا لیندی تے روٹی آلا چھابہ کندھ اُتے چلاونا مار دا، بھابھیاں وچاریاں ڈر دے مارے نِکے دیور لئی فرمائشی کھانے پکاندیاں، کھان پکان وچ مساں کُو دیر ہو جاندی تے گھر دے بھانڈے دور وگا ہنے مار دا۔ ڈھیٹ اینا کہ اک واری

باپو نے کسے گل توں ڈھوئیں اُتے پورے زور نال تھپڑ ماریا پر میں اگوں سی وی نہیں کڈھی، اُکا چپ وٹ گیا، پیڑ اندر دی اندر ہی پی گیا، کئی دناں مگروں باپو کسے نوں دس رہیا سی "میرا ہتھ ایڈا بھاری ہے کہ اِٹ اُتے وجے تے اوہ وی ٹُٹ کے دوٹوٹے ہو جاوے پر ایہ میرا پتر ویکھن نوں بھاویں ست ماہیا لگدا ہے پر میرا تھپڑ کھا کے دڑ وٹ گیا مجال ہے کہ اک لفظ زبان وچوں کڈھیا ہووے"۔ بس میں رب داناں لے کے گراؤنڈ وچ اُتر گیا، پنڈ اگرم کرن لئی کوشش کر کے ڈنڈ بیٹھکاں لائیاں، فٹ بال نوں شوٹاں ماریاں پر درد نہیں گھٹیا، ۲۵ مُنڈیاں وچوں کسراں خود نوں وڈا کراں کہ چناؤ کرن والیاں دیاں نگاہواں میرے اُتے ہی آن کھلون۔ خیر دو ٹیماں بنا دِتیاں گئیاں، میچ شروع ہویا، دھکم دھکی، اُتے تھلے، اَگے پچھے نسدے رہے، ریفری سیٹیاں مار مار میچ کھڈاندا رہیا، سلیکٹرز شکاری باز طرح کھڈاریاں دِیاں پھرتیاں، کِکاں، ڈاجنگ تے خوبیاں خامیاں نوٹ کر دے رہے۔ پہلا ہاف مکمل ہویا تے باہر کھلوتے جمیل نے میری حالت ویکھدیاں اگے آن کے کن وچ آکھیا "گل نہیں بن رہی۔۔۔۔ نہ تیرے توں نسیا جا رہیا اے نہ ہی ٹھیک طرح کھیڈیا جا رہیا اے، توں کدھرے نظر نہیں آ رہیا، چنگا ہوئے گا توں پچھے گولچی چلا جا، چھالاں تے واہوا مار لینا ایں شاید کوئی گل بن جائے"۔ گل جمیل دی ٹھیک سی، میں کوچ نوں آکھیا اوہ فوری من گیا، بس کراٹے تے فٹ بال دی دن رات دی پریکٹس کم آ گئی، دو تن چھالاں تے قلابازیاں کھا کے گول بچائے، لمے لمے شوٹ مارے تے تماشائیاں دِیاں تاڑیاں نے نہ صرف جسم دی پیڑ بھلا دِتی سگوں سلیکٹرزنوں نام شارٹ لسٹ کرن لئی وی مجبور کر دتا۔ میچ ختم ہویا تے اک پروفیسر نے ہتھ ملاندیاں مبارکباد دِتی "شاباش اینڈ ویلکم ٹو گورنمنٹ کالج آف کامرس بہاولپور" اودھر اوہ پروفیسر خوشخبری سنا رہے سن ایدھر میریاں اکھاں وچوں اتھرو ڈِگ رہے سن، میں اکھاں بند کیتیاں تے ساہویں باپو کھڑا مسکرا رہیا سی، باپو دے

پنڈے اُتے ہمیش طرح ٹویرے دا چٹا کُرتا، سر اُتے صافہ، گریبان کھلا، تھلے ڈبیاں آلی دھوتی پیراں وچ ٹُٹیاں ودھراں آلی چپل، اک پرانا سائیکل جہدے پچھے نلکے ٹھیک کرن والے اوزاراں دا گٹھ ٹنگیا ہویا سی، کنی ہی دیر میں باپودے گل لگ کے روندا رہیا "ابا جی میں تہاڈے سُفنے ضرور پورے کراں گا تُسیں ویکھنا اک دن آوے گا جدوں چارے پاسے تیرے پُتر داناں بولے گا"۔ اکھاں کھولیاں تے جمیل مینوں باہنہ توں پھڑ کے آکھ رہیا سی" اوہ میریا یارا۔۔۔۔ بہت بہت مبارک ہووے۔۔۔۔ تیرا داخلہ چودھویں جماعت وچ پکا ہو گیا اے"۔

وِنجھلی

بہاولپور پڑھائی دا دُوجا سال سی، کالجوں آن کے ہاسٹل دے کمرے وچ فرش تے وِچھے ہوئے گدّے اُتے لما پیا ہی سی کہ کناں وچ وِنجھلی دے سُراں دی مَٹھی مَٹھی تے مِٹھی مِٹھی آواز پئی تے میں اک دم اُٹھ کھلویا۔ ہاڑ دے سیکے توں بچن لئی سڑکاں اُتے لوک تے چھاواں لبھ ہی رہے سن پر پنچھی وی بالم موچی دے کول کھلوتے پیپل دِیاں ٹہنیاں وچ ساہ روک کے ڈیلے کڈھدے سورج دی اگ توں بچن دے ترلے کر رہے سن، کدی کدی کوئی واء دا بُلّا آجاندا تے تیز ترکھی دُھپ وچ سڑدے رُکھاں دے کُملائے پتر ہُلا را کھا کے انج اکھاں میٹ لیندے جویں کسی ماں نے تھاپڑ کے ہنے ہنے جواک نوں سوایا ہووے۔ وِنجھلی دے سُر ہولی ہولی صاف ہو گئے سن، خورے کہڑا گیت سی پر وِنجھلی دی مست لَے مینوں کسے طلسماتی ریشمی قالین اُتے بٹھا کے اپنیاں مہکدیاں صندلی باہواں وچ چکی ہواواں وچ اُڈّی جا رہی سی تے مینوں انج جاپ رہیا سی جویں میں اُڈدیاں اُڈدیاں بہت دُور ریگراں وستی دے باہر کھیتاں وچ چلدے کھوہ دے نال کھلوتے نم دے رُکھ دیاں ہلارے کھاندیاں ٹہنیاں اُتے جا بیٹھا واں جتھے شبو، نجو تے رانو رنگلے کپڑیاں وچ بولیاں تے ٹپے گاندیاں تانبے ورگی کنک دے سٹیاں نال کھیڈ رہیاں نیں، کھوہ نوں گیڑا دیندی بلداں دی جوڑی اک گول گھیترے وچ گھمی جا رہی ہے، کھوہ دِیاں ٹنڈاں چکر کھا رہیاں نیں، اُتوں تھلے، تھلیوں اُتے تے ڈبیاں وچوں صاف شفاف ٹھنڈا پانی ڈگدیاں ڈگدیاں کھالیاں وچوں ٹردا ہویا آل دوالے کھلرے کھیتاں وچ جاوڑدا ہے۔ میں اکھاں میٹی وِنجھلی دے مست کر دین والے سُراں دے نال نال ٹردا ہویا ہاسٹل دِیاں پوڑھیاں لتھ گیا، پیلی دے رُکھ تھلے پئے ہوئے بنچ اُتے بیٹھا اک گھنگھریالے وال تے تیز دُھپ وچ

چمکدے تانبے دے رنگ ورگا منڈا اکھاں میٹی مُرلی وجا رہیا سی، نال ہی بالم موچی پپلی دی چھاں تھلے ٹُٹیاں جُتیاں نوں تروپے لاندا موج وچ بیٹھا ہولی ہولی بُلھاں وچ ہی کوئی گیت گنگنا رہیا سی۔ونجھلی وجان والے مُنڈے دے آل دوالے کجھ لوک کھلوتے ونجھلی دے شہتوں مٹھڑے سُراں دا سواد لے رہے سن تے پپلی دے رُکھ دِیاں ٹہنیاں وچ لُکے بیٹھے پنچھی مُرلی دی تان تے چُوں چُوں کر دے خوشی نال ہلارے کھائی جا رہے سن:۔

"پنکھ ہوتے تو اُڑ آتی رے

رَسیا او ظالما

تجھے دل کا داغ دکھلاتی رے

ہو ہو۔۔۔ہو۔۔۔ہو ہو۔۔ہو ہو

پنکھ ہوتے تو اُڑی آتی رے"

میں ایہ ہندی گیت پہلے کدی نہیں سی سُنیا پر ونجھلی اُتے وجدی اوس گیت دی لَے نے میری روح نوں جویں انبراں تے اپڑا دِتا ہووے، اوس دن مینوں سمجھ آئی کہ موسیقی دا تعلق کسی زبان نال نہیں، اکھراں نال نہیں، کسی وسیب نال نہیں، ایہدی تے اپنی ہی آواز ہوندی اے، اوہ آواز تے اوہ ساز جہنوں سُن کے دِلاں دے تار کھڑکن لگ پیندے نیں، اکھیاں وچوں بِن پیتے ہی پہلے توڑ دی دارُو دے نشے ڈُلھن لگ پیندے نیں تے بندے دا عمراں دا تھکیو اں اک پل وچ دُور بہت دُور انھے ٹویاں وچ جا ڈِگدا ہے۔میرے کہن تے اوہنے اک ہور دُھن وجائی:

اوہ ونجھلی والڑیا

وے توں تاں موہ لئی اوہ مٹیار

کدی نہیں جہنے سی منّی ہار

تینوں کر بیٹھی اُو پیار
وَنجھلی والڑیا
وے ایہ گل بھلیں ناں۔

اوہداناں وسیم سی میں اوہدے اگے دوویں ہتھ بنھ کے کھلو گیا" جے توں مینوں وَنجھلی نہ سکھائی تے میں تھاں مر جانا ای" مینوں انج جاپیا جویں میری رُوح وَنجھلی دے سُراں وچ پھس گئی ہووے تے ہن میرے مرض دا دارُو صرف ایس وَنجھلی دے سُراں وچ ہی ہے۔اوہ میری حالت ویکھ کے سمجھ گیا کہ ایہ کوئی پکا شیدائی لگدا ہے، کوئی مجنوں اے، کوئی رانجھا اے جہڑا پہلی ملاقات وچ ہی آپے توں باہر ہو گیا، اوہدے مونہوں وَنجھلی سکھان دا سُن کے مینوں ایسراں سکون ملیا جویں دل توں صدیاں دا بھار لتھ گیا ہووے۔ اوہنے تھوڑے دِناں وچ ہی مینوں سرگم سکھا کے اک گیت دی دُھن وی سکھا دِتی، جدوں کدی کلاّ بیٹھا اوہی دُھن وجاندا تے انج لگدا جویں گرمیاں دِیاں راتاں نیں تے ویہڑے وچ سارے بھین بھراواں دے منجے وِچھے ہوئے نیں، بے بے پرات وچ متیرا کٹ کے کھنڈ تے برف پا رہی اے تے نکے جہے میز اُتے پئے ہوئے ٹی وی تے وی سی آری وچ لگی کیسٹ چل رہی اے:

لٹھے دی چادر
اُتے سلیٹی رنگ ماہیا
بہہ جا سامنے
بہہ جا سامنے
کولوں دی رُس کے نہ لنگھ ماہیا۔

میں گِدا پاندا، نچدا، سِٹھنیاں گاندا تھال وجاندا کُڑیاں دِیاں شرارتاں چوں اک دم

نکل کے وسیم دے سکھائے ہوئے اک ہندی گیت دی دُھن وچ گواچ جاندا:

ہونٹوں سے چُھو لو تم
میرا گیت امر کر دو
بن جاؤ میت میرے
میری پریت امر کر دو
نہ عمر کی سیما ہو
نہ جنم کا ہو بندھن
جب پیار کرے کوئی
تو دیکھے کیول من
نئی رِیت چلا کر تم
یہ رِیت امر کر دو
ہونٹوں سے چھو لو تم
میرا گیت امر کر دو۔

جدوں او ہنے میرے اگے اِک فارم رکھدیاں آکھیا "ہُن اگے توں بانسری سکھن لئی وڈے استاد ہوراں کول جانا پئے گا" تے میں بڑا حیران ہویا سی کہ ایس توں وڈا وی کوئی استاد ہے۔۔۔؟ میرے لئی تے وسیم ہی دنیا دا سبھ توں ودھیا کلاکار تے نجھلی دا ماسٹر سی پر میں اگوں بولن دی بجائے چپ کیتے فارم پُر کر کے اوہنوں موڑ دتا۔ میں ہُن دماغ وچ وڈے اُستاد دا فوٹو بنا رہیا سی۔۔۔وڈا اُستاد کِداں دا ہووے گا۔۔۔اوہدے کپڑے کنج دے ہون گے۔۔۔شاید لمے لمے وال۔۔۔گل وچ موٹے موٹے منکیاں دی تسبیح۔۔۔۔۔لمی ساری داڑھی۔۔۔۔۔۔۔شہروں باہر کسی وگدی نہر دے کنارے

ککھاں آلی جھگی وچ بیٹھے وَنجھلی اُتے کوئی گیت گا رہے ہون گے:۔

ہیر آکھدی جوگیا جھوٹھ آکھیں
کون رُٹھڑے یار مناؤندا ای
ایسا کوئی نہ ملیا میں ڈھونڈ تھکی
جہڑا گیاں نوں موڑ لیاؤندا ای
ساڈے چَم دِیاں جُتیاں کرے کوئی
جہڑا جیوداروگ گواؤندا ای
اک جٹ دے کھیت نوں اگ لگی
ویکھاں آن کے کدوں بجھاؤندا ای۔

دو دن اُڈیک وچ بڑے اوکھے لنگھے، تیجے دن وسیم دے سائیکل اُتے شہر ول ٹرپئے سارے راہ اوہ مینوں دَسدا رہیا کہ اوتھے جا کے بہنا کویں ہے۔۔۔۔گل کویں کرنی ہے۔۔۔۔سلام کسراں کرنا اے۔اوہ بولدا رہیا تے میریاں دھڑکناں گھبراہٹ نال ہور تیز ہوندیاں گئیاں۔سائیکل دا چکا گھمی جا رہیا سی۔۔۔۔فوارہ چوک آیا۔۔۔۔۔فیر وکٹوریا ہسپتال لنگھے۔۔۔۔۔فیر فرید گیٹ وچوں شاہی بازار۔۔۔۔۔۔چارے پاسے ہٹیاں ای ہٹیاں۔۔۔۔۔مائیاں، بندے، نیانے، سیانے کسی میلے وچ لگے بازار طرح آجا رہے سن، وسیم دا سائیکل اک عینکاں دی دوکان کول جا کے رُک گیا جہدے نال ہی پوڑھیاں اُتے جا رہیاں سن ، پوڑھیاں دے اُتے نکے جہے لوہے دے بورڈ اُتے "آکاش بانسری کلب" لکھیا ہویا سی، میں جواکاں وانگر بورڈ ول ویکھ ہی رہیا سی کہ وسیم نے میرا ہتھ پھڑیا تے چھیتی چھیتی پوڑھیاں چڑھ گیا۔اک نکا جہیا ویہڑہ لنگھ کے کمرے وچ وڑن لگے تے اوہنے اشارے نال کہیا "جُتیاں باہر ای لاہ دے"۔اندر قالین وِچھیا سی دس

بارھاں بندے لتاں موڑ کے انج بیٹھے سن جویں نماز وچ تشہد دی حالت وچ ہون، اسیں چپ کر کے بوہے دے نال ہی بہہ گئے۔ کمرے دی اک نکڑ وچ قالین دے اُتے اک ہور موٹا قالین وِچھیا سی جہدے اُتے رنگ برنگیاں بانسریاں تے اک وڈا سارا گول تکیہ پیا ہویا سی، ونجھلیاں دے نال ہی اک ڈھولکی پئی سی۔ کمرے وچ بیٹھے ہوئے ہر بندے دے ہتھاں وچ اک اک ونجھلی سی، اوہناں دِیاں گلاں توں لگ رہیا سی جویں کوئی ڈاکٹر اے، کوئی وکیل اے تے کوئی یونیورسٹی دا پڑھیار۔ اوہ جیل وچ سپاہی سی، ایہ گل مینوں اودوں پتہ چلّی جس دن اوہنے ونجھلی اُتے اوہ دُھن وجائی جہڑی اج تیکر میرے دماغ وچ نقش اے، اُف سونہہ اے کسی کنواری نظم تے انبروں لتھی غزل دی اوہ دُھن مینوں سُچل عشق دے وانگر کدی وی نہیں بُھلنی:

ماہی میر یا روندنہ ماریں
میں داءلا یا جِند جان دا
جان دے دیاں گی رب جان دا
جان دے دیاں گی رب جان دا
ماہی میر یا روندنہ ماریں
میں داءلا یا جِند جان دا۔

اکیڈمی بارے میرا خیال پہلے ہی غلط ثابت ہو چکیا سی تے وڈے استاد بارے اودوں حیرانی ہوئی جدوں اک گھبرو جوان کمرے وچ وڑیا تے اندر بیٹھے سارے لوک اوہدے ادب وچ اُٹھ کھلوئے۔ لما قد۔۔۔ سانولی رنگت۔۔۔۔ نشیلیاں اکھاں۔۔۔۔ بھرویاں مُچھاں تے بڑے ہی سلیقے نال سنوارے ہوئے وال۔۔۔۔ موڈھے اُتے اک پاسے سُٹی ہوئی رنگلی چادر۔۔۔۔ اوہ بڑے سکون نال آن کے رنگلے قالین اُتے گول تکیے

نال ڈھوں لا کے بیٹھے تے باقی سبھ لوک وی سلام کر کے تھلے بہہ گئے۔ ایہ آ کاش بانسری کلب دے پردھان تے سبھ دے اُستاد، اُستاد ناصر سن۔ اُستاد ناصر دِیاں نشیلیاں اکھاں سبھ دے چہریاں توں ہوندیاں ہوئیاں میرے اُتے آن کے رُکیاں تے وسیم نے چھیتی جہی میرا پُر کیتا ہویا فارم تے مہینے دی ایڈوانس فیس اُستاد دے اگے رکھ دِتی، استاد ناصر نے ہُوں کہہ کے میرے توں ریاستی لہجے وچ پچھیا" کیا کریندے ای وے؟"، میں ڈردیاں ڈردیاں جواب دتا" سر بی کام کر رہیاں جی" وچوں ہی اک سیانی عمر دا بندہ مخول وچ بولیا" سئیں ایہ سی کام، بی کام کیا ہوندن۔۔۔۔ مریں کوئی ٹی کام کر گھنے آں۔۔۔ کوئی چار آنے تے کمان جوگا ہوویں آں" اوہدی ایس گل نال اُستاد ناصر زوردی ہسیا تے باقی بیٹھے لوک وی دندیاں کڈھ کے ہسن لگ پئے۔

میرا عشق جنون بن گیا فیر شاید جنون توں وی اگے ودھ گیا، گھروں جھڑا خرچہ کھان، پین تے پڑھائی لئی آنداسی اوہ اپنی ذات اُتے گھٹ تے استاد اُتے بوہتا خرچ کرن لگ پیا، کسے آکھیا سی کہ جس توں کجھ لینا ہووے پہلے اوہدا دل جتو باقی سبھ کجھ اوہ آپ دے دیوے گا۔ دس بندیاں وچ جے کدی استاد نے کہیا" صغیر چاء لے آ" تے چُپ کر کے چاء لے آندی،" اُستاد شرف الدین طبلہ نوازلئی گولڈ لیف دی ڈبی لے آ" تے ہس کے ڈبی لے آندی،" پنج بندیاں لئی روٹی لے آ" تے جا کے سالن روٹی لے آندی، نہ کدی اُستاد نے پیسے دِتے نہ کدی منگن دی ہمت ہوئی شاید میری ایہو اداسی جو استاد دے دل نوں بھا گئی تے اُستاد نے ورہیاں دا سبق دِناں وچ سکھا دِتا۔ چھ مہینے مگروں استاد دے نال وجھلی وجان لگ پیا، اِکو سکیل دِیاں دو وجھلیاں وچوں اِکو گیت دے سُر نکلدے، نال استاد شرف الدین دا طبلہ وجدا تے شاہی بازار وچوں لنگھن والیاں دے پیر رُک جاندے۔۔۔ لوکی انبراں ول ویکھدے ہوئے سُراں دی تال نوں لبھدے لبھدے نشیاں وچ گواچ

جاندے۔۔۔۔۔ کدی کوئی گیت۔۔۔۔ کدی کوئی دُھن۔۔۔۔۔ ان گِنت گیت ان گِنت راگ۔۔۔ میں راگاں، گیتاں تے مدہوش کر دین والے سُراں دے جادو وچ ایسراں مست ہوندا کہ ہور کسی شے دا ہوش نہ رہندا۔۔۔۔۔:

رِم جھم رِم جھم پڑے پھوار
تیرا میرا نِت کا پیار
چھن چھن باجیں دل کے تار
تیرا میرا نت کا پیار

کدی ایہ گیت گاندے:

سُن وانجھلی دی مٹھڑی تان وے
میں تاں ہو ہوگئی قربان وے
میں تاں ہو ہوگئی قربان وے۔

فیر اُستاد اپنی اُنگل پھڑا کے مینوں بدلاں وچ لے جاندا جتھے جا کے وانجھلی دے سُروی دِلاں دِیاں دھڑکناں نوں بے قابو کر دیندے:

پنکھ ہوتے اُڑ آتی رے
رسیا او ظالما
تجھے دل کا داغ دکھلاتی رے
یادوں میں کھوئی پہنچی گگن میں
پنچھی بن کے سچی لگن میں
دُور سے دیکھا موسم حسیں تھا

آنے والے تو ہی نہیں تھا

رسیا او ظالما

تجھے دل کا داغ دکھلاتی رے۔

کجھ عرصے بعد وَنجھلی دے عشق وچ وجائے جان والے راگ بھوپالی، راگ بہروی، راگ پہاڑی، راگ ماروا، راگ مالکونس تے راگ درباری مولویاں دے فتویاں دے ڈھیر وچ جا گواچے۔

میں پڑھائی کر کے ریگراں وستی آچکیا سی پر اُستاد ناصر نال ادب تے محبت دا تعلق اوسے طرح چلدا رہیا، جنا ہو سکیا اُستاد ناصر لئی کردا رہیا پر اُستاد دے حالات وِگڑ دے ہی گئے، اوہ کم بدل بدل کے لیکھ بدلن دی کوشش کر دے رہے، پہلے بجلی دے بورڈ بنان والا کارخانہ لایا پر بھین بھرا اپنے اپنے حصے دی پراپرٹی لے گئے تے کارخانہ ویچنا پیا، فیر شیشے دے شوکیس وچ رکھن والیاں مچھیاں ویچیاں اوہ وی ختم، سبزی منڈی فروٹ دا کم کیتا اوہ وی نہیں چلیا، پنچھی ویچن لگ پئے پر قسمت نے فیر وی ساتھ نہ دِتا، ہر کم وچ گھاٹا ہی گھاٹا۔ اُستاد بیمار ہو گئے، پیسے مُک گئے اُتوں نیانیاں دے خرچے ودھدے چلے گئے۔ میں اکثر سوچدا ہاں کہ دو بندیاں دے دن پھیرن دا کئی واری جتن کیتا پر گل نہ بنی، اک اُستاد ناصر تے دوجا لنگوٹیا شریف بونا جو ریگراں وستی توں سمندر کنارے وسدے روشنیاں دے شہر چلا گیا سی پر اوہدی زندگی وچوں ہنیرے نہ مُک سکے، ویاہ ہویا، بچے ہوئے 30 سال اوس شہر دِیاں سڑکاں اُتے جوانی دا لہو چھڑکایا پر بوجھا فقیر دے ٹھوٹھے وانگر ہمیش خالی ہی رہیا، کدی رکشہ خراب، کدی بجلی دا بل بوہتا آجانا، کدی بیمار ہو گیا تے مفت دا قرضہ چڑھ جانا۔

بہت پرانا قصہ ہے کہ "دو بندیاں وچ بحث چھڑ گئی اک آکھدا سی کہ پیسے نال تقدیر

نہیں بدلی جاسکدی جد کے دوجے دا منا ایہ سی کہ پیسہ کول ہووے تے مقدر بدلیا جاسکدا ہے۔دوہاں وچکار شرط لگ گئی تے پیسے نال تقدیر بدلن والی گل کرن والے بندے نے اشرفیاں دی تھیلی کڈھی تے راہ وچ رسیاں وٹن والے اک غریب جہے بندے نوں پھڑا ندیاں آکھیا" ایہ اشرفیاں دی تھیلی پھڑ تے ایہدے نال اپنا کم ودھا، اسیں کجھ دِناں بعد آواں گے اُمید ہے کہ اودوں تیکر تیرے حالات بدل جان گے"۔رسی وٹن والا بندہ اینیاں اشرفیاں ویکھ کے بہت خوش ہویا اوہدے دن پھیرن لئی اپنے پیسے بہت کافی سن،ٹھیک مہینے بعد دوویں بندے اوسے تھاں اپڑے جتھے رسی وٹن والے نوں اشرفیاں دی تھیلی دے گئے سی، اشرفیاں دین والے نے حیرانی نال ویکھیا کہ اوہ بندہ تے اج وی پاٹے پرانے لیڑیاں وچ اپنی جُھگی دے باہر اپنی گھر آلی نال رَسّیاں وٹ رہیا اے، اوہناں کول جاکے پچھیا" کیہ ہویا اشرفیاں کتھے نیں،تُسیں اوہناں نال کم نہیں ودھایا؟" رسی وٹن والے شرمندہ ہوندیاں آکھیا" باؤجی تُسیں جو اشرفیاں دِتیاں سن میں اوہ ایہ سوچ کے گھر وچ پئے پرانے بھانڈیاں وچ لکودتیاں کہ دو دِناں تیکر شہر جاواں گا تے رسیاں وٹن دا کافی سارا نواں مال خریداں گا،نویاں رسیاں وٹن والا کارخانہ لاواں گا، باؤجی میرے گھر والی بالن کٹھا کرن جنگل گئی ہوئی سی میں اشرفیاں دی تھیلی لکو کے نال دے پنڈ تک ہی گیاں، واپس آیا تے گھر والی نوں دَسیا کہ بھلیے لوکے رب نے اپنی سُن لئی اے دواللہ آلے آئے سن جہڑے سانوں اشرفیاں دی تھیلی دے گئے نے تے اشرفیاں اوہ پرالی تھلے دبّے ہوئے پرانے بھانڈے وچ پئیاں نیں،ہُن دھیان رکھیں کل پرسوں تک شہر جاواں گا تے واہوا سارا سامان تے مشیناں لے کے آواں گا،بس ہن اپنے دن بدل جان گے،رب نے تے ساڈے گھر فرشتے گھل دِتے پر باؤجی گھر والی ایہ سن کے رون لگ پئی کہ ہائے میریا ربا ایہ کیہ ہو گیا،گھر آٹے دی لپ نہیں سی، میں تے تہاڈی خاطر روٹی بنان لئی اوہ پرانے

بھانڈے باہر پھیری آلے نوں وِچ دِتے، مینوں کیہ پتہ سی او ہناں بھانڈیاں وچ اشرفیاں رکھیاں ہوئیاں نیں، میں تے پھیری والے نوں وی پہلی واری ایس پنڈ وچ دیکھیا پتہ نہیں کتھوں آیا سی تے کتھے چلا گیا"۔ او ہدی گل سن کے پیسے نال تقدیر بدلن والے نے افسوس نال کہیا "کوئی گل نہیں ایہ سبھ تہاڈی لا پرواہی دے کارن ہویا اے، خیر ایہ اک ہور اشرفیاں دی تھیلی پھڑتے ہن دھیان نال محنت کر کے اپنے حالات بدل، اسیں فیر مہینے بعد آواں گے"۔ مہینہ لنگھیا تے دوویں بندے فیر آئے پر رسی وٹن والا بندہ او سے حال وچ رسیاں وٹ رہیا سی، اشرفیاں دِیاں تھیلیاں دین والے بندے نے بڑے غصے وچ ایس بدحالی دا کارن پچھیا تے رسی وٹن والے نے دَسیا کہ ایس واری میں اشرفیاں دی تھیلی گھر نہیں رکھی او سے ویلے پگ وچ لکو کے پگ سر اُتے بنھی تے شہر ول ٹر پیا راہ وچ جدوں اک قصائی دے پھٹے کولوں لنگھ رہیا سی کہ قصائی نے گوشت صاف کر دیاں ہتھ نال چمبڑ یا چھچھڑا وگاہنا ماریا تے چھچھڑا میرے اُتے آن کے ڈ گیا، پتہ نہیں اک چیل جہڑی کدوں دی چھچھڑے دی تاڑ وچ سی نے میرے اُتے جھپٹّا ماریا، او ہدا پنجہ پگ وچ اڑیا تے اوہ پگ سنے اسماناں ول اُڈ گئی، میں تھلے کھلوتا بوندلیا چیل، پگ تے پگ وچ گنڈھ بنھ کے رکھیاں اشرفیاں نوں ہواواں وچ اُڈدا ویکھدا رہیا تے راہ وچوں ہی روندا کرلاندا واپس گھر آن ڈِ گیا۔

پیسے نال تقدیر دا بدلن دا آکھن والا چپ کر گیا تے او ہدا بیلی جہڑا کہند اسی تقدیر بدلنی ہووے تے کسے وی گل توں بدل سکدی اے نے بوجھے وچوں اک تانبے دا سکہ کڈھ کے رسی وٹن والے نوں پھڑاندیاں آکھیا "لے بھئی جے تیری تقدیر نے بدلنا ہویا تے ایس اِکو اک سِکے نال وی بدل جائے گی" ایہ گل کر کے دوویں بندے واپس شہر ول ٹُر گئے۔ کوئی اک سال بعد او ہناں دوواں دا اوتھوں لنگھنا ہویا تے دوویں رسی وٹن والے نوں ایدھر اودھر

بھالدے رہے پر اوتھے اوس دا کوئی نام نشان نہیں لبھیا، جُھگی دی تھاں محل ورگا وڈا سارا گھر بنیا ہویا سی، باہر چوکیدار کھلوتے سن، اوہناں اک چوکیدار توں پچھیا کہ "ایتھے اک وان وٹن والے بندے دی جھگی ہوندی سی اوہ کدھر چلا گیا۔۔۔؟"، چوکیدار نے آکھیا "جناب ایہ گھر اوہناں دا ہی ہے، اوہناں شہر وچ کارخانہ لا لیا اے، ہن تے اوہ بہت وڈے تاجر بن گئے نیں"، چوکیدار دی گل سُن کے پیسے نال تقدیر بدلن دا آکھن والا بہت حیرانی نال کہن لگیا "اسیں اوہناں دے پرانے جانُو ہاں تے اوہناں نوں ملنا چاہنے آں"۔ چوکیدار نے اندر سنیہا گھلیا ہی سی کہ گھر دا مالک انج نسدا باہر آیا جویں کافی چراں توں اوہناں دی تانگھ وچ ہی بیٹھا ہویا ہووے۔ ریشمی کُرتہ، دھاری دار چادر، اُتے وڈی سار پگ تے پیراں وچ تِلے آلا کُھسہ، آندے نال اوہنے آکھیا "باؤ جی تُسیں آ گئے او میں تے بڑے چرتوں تہانوں اُڈیک رہیا سی، آؤ اندر لنگھ آؤ"، دوویں مسافر اندر آ گئے، چاء پانی مگروں اک نے پچھیا "ایہ کیہ ماجرا ہے، ہزار ہزار اشرفیاں دِیاں تھیلیاں دِتیاں تے کجھ نہیں بدلیا تے تانبے دے اک سکے نال دِناں وچ تیرے حالات کویں بدل گئے؟"، رسّی وٹن والے بندے نے لمّا ساہ لیندیاں دَسیا "باؤ جی جدوں تُسیں ٹر گئے تے میں ایہ سوچ کے تہاڈے دِتے ہوئے اوس تانبے دے سکے نوں اک نُکڑے سٹ دِتا کہ جتھے اشرفیاں دِیاں تھیلیاں نال کجھ نہیں بدلیا تے ایس وچارے تانبے دے اک سکے نال کیہ بدلنا۔ دو دن بعد ساڈے گوانڈھ وچوں اک مچھیرا آیا اوہنے آکھیا میرا جال ٹُٹیا پیا اے میں اج سمندر مچھیاں پھڑن جانا سی اگر جال جوڑن لئی کوئی سکہ لبھ جائے تے میں شامیں آن کے موڑ دیاں گا، میری گھر والی نے اوہی تانبے دا سکہ چکیا تے مچھیرے نوں دے چھڈیا، مچھیرے نے اوس نال جال بنھیا تے شکار لئی ٹُر گیا۔ راتیں بوہا کھڑکیا تے مچھیرن پلیٹ وچ اک مچھی لے کے اندر آ گئی، مچھی دیندیاں اوہنے ڈھیر دعاواں دتیاں کہ تہاڈی اک اشرفی کارن اج ساڈا کم چلیا

تے جال وچ کئی مچھیاں آ گئیاں۔ گھر والی بڑے چاہ نال ہانڈی روٹی کرن لئی مچھی صاف کرن لگی تے اندروں اک شیشے دا پتھر نکلیا جو ہنیرے وچ وی انج چمک رہیا سی جویں کوئی دِیوا جگ رہیا ہووے یاں دُور انبراں اُتے تارا، سانوں لگیا کہ ایہ کوئی مہنگی شے ہے، اسیں دوویں میاں بیوی اوس رات سوں نہیں سکے تے اگلی سویر شہر دے وڈے سنارے کول لے گئے، اوہنے بڑے دھیان نال پہلے اوس شیشے دے پتھر ول ویکھیا فیر ساڈے ویران چہریاں ول، فیر ہولی جہی بولیا "اک ہزار اشرفیاں ملن گیاں" اسیں نہیں دِتا فیر دو ہزار توں ہوندا ہوندا پنج ہزار اشرفیاں وچ سودا طے ہو گیا، باؤ جی میں او تھے شہر وچ ہی کارخانے لئی تھاں خریدی، مشیناں لا کے کم شروع کر دِتا، کم ایسا چلیا کہ دِناں وچ لہراں بہراں ہو گئیاں، جُھگی دی تھاں ایہ نواں گھر بنایا، نوکر، چاکر، خادم رکھے تے رب دے کرم نال سَتے خیراں ہو گئیاں۔ گل حالی ایتھے نہیں مُکی باؤ جی میں اک دن شکار لئی جنگل گیا کھگھی نوں تیر مار یا کھگھی رُکھ دِیاں ٹہنیاں وچ پھس گئی نوکر اُتے چڑھیا کھگھی چکی تے نال ہی ٹہنیاں وچ اک پگ پھسی ہوئی لبھی، نوکر پگ تھلے لے کے آیا تے اوہ اوہی پگ سی جو اوس دن چیل لے گئی سی، پگ کھولی اندر اشرفیاں او سے طرح تھیلی وچ موجود سن۔ فیر اک دن کارخانے وچ کوئی پرانے بھانڈے چاہیدے سن، جدوں پرانے بھانڈیاں دی ریڑھی سامان دی بھری کارخانے آئی، سامان تھلے لاہیا تے وچ اوہی پرانے بھانڈے سن جو میری گھر والی نے آٹا لین لئی پھیری آلے نوں وِیچ دتے سن، میں کالھ نال بھانڈے پھرولے تے اک بھانڈے وچ اشرفیاں دی تھیلی اُنجے پئی ہوئی سی جو تُسیں پہلی وار مینوں دے کے گئے سی"۔ ساری کہانی سن کے پیسے نال تقدیر بدلن والا آکھن لگا "مینوں ایس کہانی دی اُکا سمجھ نہیں آئی انج بھلا کسراں ہو سکدا اے؟ اینے عرصے توں گواچیاں ہوئیاں اشرفیاں وی مل گئیاں تے اکو اک سِکے نال ایہدے حالات وی بدل گئے؟"، رسی وٹن

والے بندے نے آکھیا "باؤ جی مینوں تے پورا یقین ہو گیا ہے کہ تقدیر بدلنی ہووے تے ککھ نال وی بدل سکدی ہے، ایہ تے فیر تانبے دا سکہ سی" ۔

چڑھدی جوانی وچ ریگراں وستی توں کراچی جان والا شریف اج بڑھاپے وچ پیر دھر چکیا اے، ہن تے رکشہ چلان دی وی طاقت مُکدی جاندی ہے، حیاتی دے اینے سال روشنیاں دے شہر گال کے وی اپنے گھر دے ہنیر یاں وچوں باہر نہیں نکل سکیا، شریف نہ ہی اپنا گھر بنا سکیا تے نہ ہی اپنے جواک پڑھا سکیا، پتہ نہیں روشنیاں دے اوس بُرج مناریاں والے شہر وچ اوہ قبر لئی تھاں وی لبھ سکے گا۔۔۔یاں۔۔۔۔۔۔۔۔۔!۔

اُستاد ناصر نوں موڈھا دین دی، بھار ونڈان دی کئی واری کوشش کیتی پر قسمت دی دیوی ناراض ہی رہی، ڈاکٹر، وکیل، سرکاری دفتراں دے ملازم، کالجاں تے یونیورسٹیاں دے پڑھیار اوہناں دے ادب وچ کھلوندے رہے، گوڈیاں نوں ہتھ لا لا مِلدے رہے، ٹی وی، ریڈیو تے سرکاری اداریاں وچ اپنے فن نوں منواندے رہے۔۔۔ ایوارڈز۔۔۔ سرٹیفکیٹس۔۔۔۔۔۔۔ تمغے۔۔۔۔ تے شیلڈاں نال پرانے گھر دِیاں گُھن کھادیاں الماریاں سجاندے رہے۔۔۔۔ پر۔۔۔۔۔۔۔ نہ کسی سرکاری ادارے ولوں مدد لبھی نہ ہی کسی ادب نواز ولوں اینے وڈے فنکار دی مالی معاونت کیتی گئی۔ پچھلے دِناں جدوں اوہناں دا فون آیا سی کہ اوہناں دے پتر نوں آن لائن کم کرن لئی اک لیپ ٹاپ چاہیدا ہے تے میں چپ کر کے اپنی ورتوں والا لیپ ٹاپ چکیا تے بہاولپور جان والی گڈی وچ رکھوا کے استاد ناصر نوں فون کر دِتا۔ کئی دناں بعد اُستاد ناصر دی کال آئی "پتر تینوں کوئی تھوڑ نہ آوے، شالا جوانیاں مانیں، کدی کوئی دُکھ نہ ویکھیں، رب تیرے رزق، مال، دولت وچ اَن گنت برکتاں پاوے، رب تیریاں اکھیاں دا نور سلامت رکھے"۔ اینیاں دُعاواں دین مگروں اُستاد ہوراں دَسیا کہ اوہناں دے پُتر نے آنلائن کم دا دفتر کھول لیا اے اوہدا کم وی

چل پیا اے تے ہن بڑی چھیتی اوسے دفتر وچ "آ کاش بانسری کلب" دا دوبارہ جنم ہوئے گا تے فیتا کٹن لئی توں لازمی آنا ہے"۔ ڈھیر ساریاں دُعاواں لین مگروں میں فون بند کیتا ہی سی کہ گھر والی نے کمرے وچ آن کے اچانک پچھیا "تہاڈا لیپ ٹاپ کئی دِناں توں غائب اے، نہ میں ڈردی نے پچھیا تے نہ ہی تُسیں کدی ذکر کیتا، میں سوچ رہی سی کدھرے آیان کسی دوست گھر نہ لے گیا ہووے پر اوہ کہندا مینوں تے کوئی پتہ ہی نہیں، تُسیں تے نہیں لے گئے کالج یاں منڈی؟" میں شاعری دی کتاب کھولدیاں منہ تھلے کر کے ہولی جہی آکھیا "میں ہی لے گیا سی، خراب ہو گیا سی نالے بہت پرانا ماڈل سی اوہ ویچ کے نواں منگوایا اے، اچھی پروسیسنگ سپیڈ والا، چھیتی آ جائیگا"۔ اُستاد ناصر نے آ کاش بانسری کلب دے ناں توں اکیڈمی تے دوبارہ کھول لئی اے پر نہ ہن ساہ ساتھ دیندے نیں تے نہ کنبدے ہوئے بڈھے ہتھ۔ پچھلے دِناں اسلامیہ یونیورسٹی دا اک مشاعرہ پڑھن گیا تے بڑے چاہواں نال اوہناں نوں ملن گیا، آ کاش بانسری کلب وچ ہر ویلے شاگرداں دی محبت دے گھیرے وچ گھرے رہن والے سید اُستاد ناصر علی شاہ صاحب کلّم کلّے اکیڈمی وچ بیٹھے میریاں راہواں اُڈیک رہے سن تے میں ساہویں کندھ اُتے لگی وڈی ساری تصویر وچ رتی شرٹ پائی مُسکرائی جا رہیا سی۔

بہاولپورتوں واپس ریگراں وستی

باپونوں بڑا چاہ چڑھیا ہویا سی، بڑا خوش ہو ہو بھین بھراواں تے یار بیلیاں نوں دس رہیا سی کہ میرا پتر چودھاں جماعتاں پاس کر آیا اے تے ویکھنا ہن بڑی چھیتی سرکاری افسر وی لگ جاؤ گا، دُوجا کجھ ایس گلوں وی مطمئن سی کہ دوسال وستی توں دُور رہ کے پڑھائی کیتی اے تے کجھ نہ کجھ سیانپت تے آ ہی گئی ہونی، ہن کوئی اُلاہمہ نہیں لیائے گا، وستی وچ کسے نال نہیں لڑے گا، ہُن کسے دے پیراں وچ پگ نہیں دھرنی پینی، کسے دا منت ترلہ کرن دی لوڑ نہیں پینی پر باپو نہیں سی جان دا کہ پرائے دیس، پرائے شہر، پرائی تھاں تے ایہ کیہ کیہ لچھن کر کے آیا ہے۔

آخری پیپر وچ جدوں الطاف توں کالج دے ہاسٹل دی لڑائی دا بدلہ لین پندرھاں وِیہ منڈے ہتھاں چ سٹیل دے راڑ تے ڈنڈے سوٹے لے کے ساڈے کمرے اندر وڑے سن اودوں اسیں گھر واپس جان لئی سامان بنھ رہے سی، اوہناں بڑے غصے نال جمیل ول دیکھدیاں آکھیا سی "کتھے لکایا ای اوس بدمعاش نوں"، میرے کجھ بولن توں پہلے ہی جمیل نے میرا ہتھ نپ کے چُپ کرا دِتا سی کہ جاندی واری کسی ہور رولے وچ نہ پھس جایئے، اوہ سمجھ گیا سی کہ جے اج کوئی پنگا پے گیا تے ایس واری سدھی 302 لگنی اے۔ جمیل نے بدمعاشاں دے جتھے نوں بڑے آرام نال کہیا "الطاف پیپر دین توں پہلے ای اپنا سامان لے کے ایتھوں چلا گیا سی، نالے اوہدا کمرہ اوہ نالدا ہے جدوں دا کالج انتظامیہ نے ہاسٹل وچوں کڈھیا اے ساڈا اوہدے نال کوئی لین دین نہیں"۔ اوہ کوئی کرائے دے بدمعاش لگدے سن ایدھر اودھر جھاتی مار کے پوڑھیاں لتھے تے ساڈی جان وچ جان آئی۔ باپونوں ایہ وی نہیں سی پتہ کہ ایہ خرچے دے ادھے توں ودھ پیسے سینمیاں وچ فلماں

ویکھن تے وَنجھلیاں سکھن تے خرچ کر آیا اے، باپو ایہ وی نہیں سی جان دا کہ کنے ہی فیل ہون والے منڈیاں دی تھاں چوریوں امتحان دے کے جیل جاندے جاندے بچیا اے، ایہ گل تے شاید جمیل توں علاوہ کسی ہور نوں پتہ ہی نہ ہووے کہ ساڈے کمرے دے نال والے کمرے وچ وڈے ٹرالے چلان والی کمپنی دے ملازم روز رات نوں دارُو پی کے بڑھکاں ماردے تے کدی کدی سانوں وی پیگ لان دی صُلح مار لیندے، ایہ گل وکھری سی کہ سانوں مفت دا مال کدی نہیں پچیا تے نہ کدی ایہناں شیشے دے گلاساں وچوں پین دی عادت ہی رہی، ہاں شرابی نین، شرابی گلھاں، شرابی ہونٹھاں دے وارتوں بچنا ہمیش وسوں باہر رہیا اے:

کنّی وار محبت کیتی
دارُو پیتی
سُرت گنوائی
سگٹاں پی پی رات لنگھائی
پر اک چندر ا دل نہیں رَجیا
تیرے ورگا ہور نہیں لبھیا۔

ریگراں وستی جتھے نشہ وِکدا سی، ہر منڈے دی جیب وچ سگریٹ، افیم، چرس تے ڈَب وچ سستی گُپی ہوندی سی او تھے رہ کے وی جے کسے نشے نے سُرت گنوائی اے تے اوہ کجھ ہور سی:

اوہدے تکھے نک دا کوکا دُوروں لشکاں مارے
اوہدے متھے چن دا ٹکا کنیں چمکن تارے
اوہدا پنڈا شیشے ورگا انگ انگ مارے جھاتی
بوتل ورگے لک دے اُتے پیلاں پاندی چھاتی۔

جتھے کنواریاں نظماں ورگے نشیلے نین، رسیلے ہونٹھ، قندھاری انار دے دانیاں ورگیاں رتیاں لال گلھاں،صندلی باہواں، ریشمی زُلفاں تے چٹے دن دے چانن ورگا رُوپ تے فجراں دِیاں خشبواں بھریاں کوسیاں کوسیاں ساہواں محسوس کردے تے دل وچوں اک دم درد بھری ہُوک نکلدی:

تیرنام کنواریاں اکھاں
تیرے نام شراباں
تیرے نام محبت ساڈی
تیرے نام کتاباں

تیرے نام ملن دے وعدے
تیرے نام جُدائی
تیرے نام ہے پہلی ہچکی
تیرے نام انگڑائی۔

اودھر باپو نکے پُتر دے چودھاں جماعتاں پاس کرن دی چاہ وچ کھنڈ پتاشے ونڈ رہیا سی تے ایدھر مینوں بہاولپور شہروں باہر دیاں اوہ گلیاں یاد آ رہیاں سن جتھے فلم ویکھن توں بعد اک دھگانے دا بیلی ایہ کہہ کے نال لے گیا سی کہ آؤ اج تہانوں فلماں وچ کم کرن والیاں اصلی کُڑیاں نال ملائیے۔

شہروں باہر کافی دُور کھیتاں توں اگے جا کے اک اُچیاں اُچیاں کندھاں والا گھر آیا جویں کوئی پنڈ دے چودھری دا ڈیرہ ہووے یاں کوئی نکی جہی جیل، کالے رنگ دے وڈے سارے گیٹ دے باہر وڈیاں وڈیاں مچھاں نوں وٹ دئی دو بندوقاں والے

بندے کھلوتے سن، سانوں نال لیان والے دوست نے اوہناں نوں کوئی اشارہ کیتا تے گیٹ کھل گیا۔ بڑی پُر اسرار جہی حویلی سی، کجھ ہے سی جو اندروں اندری ڈرا رہیا سی پر سانوں لے کے آن والا مُنڈا بڑے سکون نال سگریٹ دے لمے لمے کش لا ندا ایدھر اودھر ویکھ رہیا سی کہ اچانک اندروں اک موٹی جہی پکے رنگ دی مائی باہر آئی تے سارے اپنی اپنی تھاویں اُٹھ کے کھڑے ہو گئے، مائی نے مردانہ کپڑے پائے ہوئے سن، نک وچ کوکا، موٹے موٹے ہوٹھاں اُتے پان کتھے والی سرخی تے گل وچ لال پیلی ڈبیاں والا مفلر سی۔ سانوں نال لے کے آن والے مُنڈے نے تعارف کرا ندیاں مائی نوں دَسیا "رضیہ آپا۔۔۔۔ ایہ میرے یار نیں۔۔۔۔ ایتھے شہر دے اک کالج پڑھائی کرن آئے ہوئے نیں وچارے پردیسی نیں پر مُنڈے بہت چنگے گھراں دے نیں، سینمے وچ فلم ویکھی تے سوچیا کہ چلو اج ایہناں نوں سُچل دِیاں پریاں دے رُوپ وکھائیے، بس ایس لئی ہی اسیں آئے آں"۔ مردانہ مائی نے پہلے جمیل تے میرے ڈانگ ورگے لمے لمے، پتلے پتلے جثیاں اُتے شکاری کُتی وانگر گھوری پائی فیر متھے وٹ پا کے آکھن لگی "کنے کُو پیسے خرچ لین گے"؟، اسیں گھبرا کے پہلے مائی ول فیر سانوں لے کے آن والے ول ویکھیا پر اوہنے اَن ڈِٹھا کر کے اک واری فیر مائی نوں کہیا "تُسیں مال وکھاؤ باقی گل بعد وچ کراں گے"، مائی نے کول کھلوتے اک مدھرے جہے بندے نوں اشاریاں وچ کجھ آکھیا تے اوہ اندر چلا گیا، تھوڑی دیر وچ ہی کمرے وچوں کوئی اٹھ نوکڑیاں باہر آئیاں تے ساڈے ساہویں لین بنا کے کھلو گئیاں، کوئی پتلی۔۔۔ کوئی درمیانی۔۔۔ کوئی موٹی۔۔۔ کوئی گوری۔۔۔ کوئی مُشکی۔۔۔ کوئی پکے رنگ دی۔۔۔۔ کوئی پندرھاں ورہیاں دی۔۔۔ کوئی وِیہ سالاں دی تے کوئی تریہ سالاں دی، اپنی حیاتی وچ پہلی واری اکو تھاویں اینّا بھرواں رُوپ ویکھیا سی، جیل ورگیاں اُچیاں اُچیاں کندھاں تے کندھاں نال کھلوتے بندوقاں والیاں نوں ویکھ

کے ڈرنال کنبنی چُھٹی ہوئی سی، مائی تھوڑی دیر تے سانوں ویکھدی رہی فیر ساڈی حالت ویکھ کے غصے وچ بولی "اوئے بالّیا۔۔۔جے ساڈے نال چلنا ای تے گاہک لیان توں پہلے چنگی طرح ویکھ لیا کر، بوجھے وچ ٹکا نہیں اے تے لے آیا ایں جواک جہے۔۔۔۔جالے جا ایہناں نوں"، ایہ سننا سی کہ اسیں پُٹھے پیریں نسے تے باہر آن کے اوس بیلی نوں جنیاں گالھاں یاد سن ساریاں کڈھ کے اپنے ہاسٹل واپس آ گئے۔

دو دن بعد چاچے شکورے دے ہوٹل وچ شورے آلے آلو آنڈے تے پراٹھے دا ناشتہ کر رہے سی، نال دی میز اُتے اخبار پڑھدیاں اک بندے نے اُچی دینی آکھیا "شکوریا اِدّے ڈیکھیں نہ کیہ حال تھی گئے ہن، اخبار اِچ خبر لگی ودھی اے کہ بہاولپور دے شہروں باہر دے ہک وستی وچوں کُڑیاں سپلائی کرن آلا ہِک گینگ پھڑی گیا اے جنھوں سکولاں، کالجاں تے یونیورسٹیاں دِیاں کئی بالڑیاں برآمد تھیّاں ہن، اجکل دے چھوہر چھوہر گھروں پڑھن گدے نکلدے ہن تے اِنہاں دے کم ڈیکھو آ، یدھی دے پھڑیندے اَڈیاں توں ہن"، بندے دے مونہوں گالھ سنی تے آلو میریاں انگلیاں چوں سالن آلی پلیٹ وچ انج زوردی ڈگیا کہ ساڈے دوہاں دے کپڑے شوربے دے نشاناں نال لبّڑ گئے۔

دُو جی واری جیل

اوس دن وڈے بھرا بابو دِیاں اکھاں وچ پہلی واری دُکھ، درد تے بے چینی نظر آئی ،اوہ بھرا جہنے بھیڑے کماں توں روکن لئی مینوں ہمیش پیو وانگر سمجھایا، ریگراں وستی توں دُور رکھن لئی میری پڑھائی تے شہروں باہر رہن سہن دے سارے خرچے چُکے اوہنے بڑی مشکل نال ایہ دسیا" یار اوہ ٹھیکیدار حنیف دے نکے بھائی نے پیمنٹ تے کیہ دینی سی اُلٹا اج میری بیستی کر دِتی، بڑا اوکھا واپس آیاں، اوہ تے سارے کٹھے ہو کے میرے بکھے پین لگے سن"، اینی گل سنی سی کہ میرے اندر شیماں ماچھن دے تندور وانگوں اگ دا بھانبڑ بل گیا، اکھاں لال سرخ ہو گئیاں، ایس توں پہلے کہ وڈا بھرا کجھ ہور سوچ کے میرا راہ ڈک لیندا میں گیٹوں باہر جا چکیا سی۔ میں اک واری فیر بھل گیا سی کہ اک مزدور باپ جہڑا ہاڑ جیٹھ دی گرمی تے پوہ ماگھ دی ٹھنڈ چ ٹویرے دے اکو کُرتے وچ تھاں تھاں نلکے لاندا ہے، محنت مزدوری کردا ہے، جہدے پیراں وچ اکو ہوائی چپل ہوندی ہے جہدیاں ودھراں لیراں نال بنھیاں ہوندیاں نیں، اوہنے نت دِیاں لڑائیاں جھگڑیاں، تھانے کچہریاں توں بچن لئی میرے پیراں وچ اپنی پگ سٹی سی تے میں وی اگوں سونہہ کھا کے آکھیا سی کہ باپو ہن کدی تینوں اُلاہمہ نہیں آئے گا، تیرا پتر کدی کسے نال نہیں لڑے گا۔ پر اوس دن مینوں کجھ یاد نہ رہیا، ریلوے گراؤنڈ وچ جاندے ٹھیکیدار دِیاں ہڈیاں جتھوں جتھوں بھن سکدا سی ایہو سوچ کے بھنّیاں کہ کسے طرح وڈے بھرا دے کالجے ٹھنڈ پے جائے۔ ٹھیکیدار دی دھون وچوں سر یا کڈھ کے گھر آیا تے بھل گیا سی کہ وقت دا پہیہ اک واری فیر گھم چکیا اے، فیر اوہی تھانہ، جیل تے کچہریاں دے چکر شروی ہون والے نیں۔

تھانے دی حوالات وچ پہلی رات سی۔۔۔۔۔سی آئی اے دا تھانہ ہے وی شہروں

باہر سی ۔۔۔۔۔۔دور دور تک سناٹا ۔۔۔۔۔۔۔۔نہ کوئی بندہ نہ بندے دی ذات ۔۔۔۔۔ ہنیر اچارے پاسے پھیل چکیا سی ۔۔۔۔۔رات دی خاموشی وچ کسے پنکھ پکھیرو دے بولن دی واج نہیں سی آ رہی ۔۔۔۔۔ ہاں کدی کدی باہروں کتے بھونکن دی آواز کناں وچ آندی تے دل دی دھڑکن خوف نال ہور تیز ہو جاندی ۔حوالات دے نال دے کمرے وچوں پہلے کسے دی ہولی ہولی گلاں کرن دی واج آئی فیر کسی دے تیز تیز ٹُر دے ہوئے پیراں دی، دو سپاہی حوالات نوں وجیا ہویا وڈا سارا دیسی جندرہ کھول کے اندر آ گئے، اک دے ہتھ وچ چمڑے دی بنی کوئی لمی جہی شے سی جویں برف کُٹن آلا چم دا تھیلا ہووے، وِستی وچ کالو فالودے آلا وی ایہو جہے چم دے تھیلے وچ زور زور دی تھاپا مار کے برف توڑ دا سی فیر ایہو برف فالودے آلے پیالے وچ پا کے اُتوں مٹھا شربت پا کے دیندا تے کھان دا سواد آجاندا سی، پر اج کالو فالودے آلے دی تھاں موٹے موٹے ڈِھڈ اں آلے دو سپاہی سن، جہناں چوں اک میرے کول آیا تے کن وچ ہولی جہی کجھ دَسیا تے میں حیرانی نال ہاں وچ دھون ہلا کے اوہدے ول ویکھن لگ پیا، دو جا سپاہی کندھ کول چلا گیا، اوہناں وچوں اک آکھے "ہاں بھئی دس اوہ لوہے دا راڑ کتھے اے جہدے نال ٹھیکیدار دیاں ہڈیاں بھنّیاں نیں؟"، اوہ دھاڑ کر کے چمڑے دا بنیا لتر کندھ اُتے مار دا، جویں ہی لتر کندھ تے وجدا میں زور دینی چیک مار کے کہندا "ہائے میں مر گیا، ہائے میں مر گیا ،اوئے رب داناں ای میں کسی نوں راڑ نہیں ماریا، میرے کول کوئی راڑ نہیں"۔لتر کندھ اُتے وجدے رہے تے میریاں چیکاں کندھاں اُتے وج وج نال دے کمرے وچ اپڑ دِیاں رہیاں جتھے ٹھیکیدار تے اوہدے گھر دے تھانیدار نوں لیترا پھیرن دے پیسے دے کہ خوش ہو رہے سن جویں ٹھیکیدار نوں پئی ہوئی مار دا بدلہ اج پورا ہو گیا ہووے۔ مینوں اودوں سمجھ آ گئی سی کہ وڈے بھرانے اک واری فیر نوٹاں دی تھدّی میرے سر

اُتوں وار کے تھانیدار دے اگے سٹ دِتی اے۔

ایس واری وڈیاں دی جیل وچ تھاں لبھی مطلب ہن میں جواک نہیں سی رہیا، ہن ہر چنگے بھیڑے کم دی جاچ آ گئی سی، ہن پتہ لگدا سی کہ بیڑیاں کیوں لگدیاں نیں، ہتھکڑیاں لگن دا کیہ مطلب ہے، کہڑی دفعہ قابلِ ضمانت اے تے کہڑی نا قابلِ ضمانت، پتہ نہ وی ہووے تے جیل اوہ تھاراں ہوندی اے جتھے ہر طرح دے جرم دا ملزم تے مجرم قید کٹ رہیا ہوندا ہے، اجیہے مجرم جہناں گھاٹ گھاٹ دا پانی پیتا ہوندا ہے، اوتھے اناڑی بندہ وی گرو بن کے باہر آندا ہے۔ روٹی ٹکر گھروں آندا رہیا، کجھ دن قتل دے خوفناک قیدیاں نال کٹے فیر ہسپتال دا بیڈ مل گیا، ایس واری پہلے ورگا ڈر خوف نہیں سی کدوں 20 دن لنگھ گئے خبرای نہیں ہوئی ٹھیک 21 ویں دن ضمانت ہوگئی، کجھ پیشیاں پئیاں تے صلح دے بیاناں مگروں کیس کُھڈے لین لگ گیا۔ ایہ وی بے راہیں پتہ چلیا سی کہ ایس واری قصائیاں نے راضی نامے دا 35 ہزار لتا ہے، وکیلاں دی فیس، تھانیداراں تے جیلراں دے خرچے اڈ توں ہوئے نیں۔ جیلوں باہر آیا تے نہ بھرانے اکھاں کڈھیاں، نہ باپو نے پگ پیراں وچ سٹی، ہاں اک ماں سی جہنے چھاتی نال لا کے ہولی جہی آکھیا سی " آ گیا میرا افسر پتر۔۔۔۔۔۔ تھک گیا ہونا۔۔۔۔۔ جا سوں جا تے بھورا آرام کرلے۔۔۔۔۔ میں ہُنے کوسے کو سے دودھ وچ دیسی گھیو تے ہلدی پا کے لیانی آں۔

شاید چیتے رہ جان والیاں لڑائیاں وچوں اوہ آخری لڑائی سی اوس توں بعد کولہو دے بیل وانگر ایسا کم وچ جُتیا کہ لڑن دی ساری جاچ بھل گیا۔ بھاویں میٹرک وچوں تھرڈ، انٹر تے گریجوایشن وچوں سیکنڈ ڈویژن نال پاس ہویا سی پر بہاولپور جا کے اکاؤنٹنگ وچ کافی مہارت ہوگئی سی ایسے کارن پہلے تیرہویں چودھویں دی اکاؤنٹنگ دی ٹیوشن پڑھانا شروع کیتی فیر اک پرائیویٹ کالج " غالب کالج آف کامرس بہاولنگر" وچ لیکچر لینا شروع کر

دِتے۔ ریگراں وَتی توں کالج جان لئی اک چائنہ دی سائیکل سی جہڑی اوس ویلے کئی موٹر سائیکلاں توں سوہنی لگدی سی، ویلھیاں جیباں وچ چار آنے آنا شروع ہو گئے سن پر گھر والیاں کدی وی نہیں سی پچھیا کہ کیہ کمانا ایں تے کتھے خرچ کر دا ایں، پیسہ نہ کدی جُڑیا سی تے نہ ہی کدی تُھڑیا سی۔

پہلی نوکری

اک دن کسی دوست نے دَسیا کہ ایتھے اک دفتر وچ اکاؤنٹس دی نوکری ہے جے کرنی اُوتے اوتھے چلا جائیں، انھا کیہ منگے دوا کھاں اوتھے جا کے گلی وچ کھلوتے اپنے آپ نال گلاں کردے اک بندے توں آفس بارے پچھیا تے اوہنے اک وڈے سارے ہرے رنگ دے گیٹ ول اشارہ کردیاں آکھیا "ایتھوں پتہ کر لے، ایتھے ہی وڈِیاں وڈِیاں گڈیاں آندیاں نیں، کئی ساریاں کُڑیاں مُنڈے ایتھے کم کردے نیں پر کیہ کم کردے نیں ایہ نہیں پتہ"۔ میں گیٹ کھڑکایا تے گیٹ دے نال ہی لکڑ دے نکے بُوہے وچوں شلوار قمیض پائی اک بندہ منہ باہر کڈھ کے آکھن لگا "اوہ گیراج اے جہنوں کھڑکائی جا رہے او، ایدھر آجاؤ"، میں کول گیا تے اس نے سر توں پیراں تیکر غور نال ویکھیا فیر پچھیا "جی فرماؤ کہنوں ملنا اے؟"، "جی میں ایتھوں دے افسراں نوں ملنا اے، کسے دَسیا سی کہ تہانوں اک اکاؤنٹنٹ دی لوڑ اے" میں مسکین جہیا بن کے جواب دِتا، اوہ خورے کوئی چوکیدار یا آفس بوائے سی جو اک منٹ دا اشارہ کر کے تھوڑے چرمگروں باہر آیا تے مینوں اپنے نال لے گیا۔ اندر دوتن وڈِیاں وڈِیاں گڈیاں کھڑیاں سن، وہیڑے وچ رنگ برنگے پھلاں نال بھرے گملے پئے ہوئے سن، اوہ مینوں اک کمرے وچ بٹھا کے باہر چلا گیا، میں آندے جاندے بندیاں ول ویکھدا رہیا تے سوچاں وچ ہی وڈے افسر دے نین نقش اُلیکدا رہیا۔ اُڈیک دے اوس سمے اندر کئی کُڑیاں باہر گملیاں وچ کھڑے پھلاں دے رنگاں ورگے سوہنے سوہنے سُوٹاں وچ اک کمرے چوں دوجے کمرے وچ آندیاں جاندیاں ویکھ کے بڑی حیرت ہوئی کہ باہروں جہڑا دفتر اک عام جہیا گھر جاپ رہیا سی اوہ اندروں قوہ قاف دِیاں وادیاں وانگوں کِڈا خوبصورت اے۔ امیر گھراں دِیاں

شہزادیاں دِسن والیاں نوں ویکھ کے اوس دفتر جاب کرن دی خواہش ہور ودھ گئی، اخیر اوہی آفس بوائے دوبارہ آیا تے اک ہور کمرے وچ لے گیا۔ کمرے وچ وڈی ساری میز دے پچھے گُھمن آلی کُرسی تے بیٹھا شخص کسی فائل وچ گُھبیا ہویا سی، ویکھن وچ درمیانہ قد، ورزشی پنڈا، بھرواں چہرہ تے چہرے اُتے مناسب جہیاں مُچھاں دے نال سجری سویرورگی تازگی سی، میں بغیر پچھیاں میز دے اُرلے پاسے رکھی کرسی اُتے بہہ گیا، تھوڑے چر پچھوں افسر نے سر چکیا تے اکو ساہے بولیا "کیا نام ہے؟ تعلیم کتنی ہے؟ اور کیا کرتے رہے ہو؟"، میں وی اوسے طرح جواب دے دِتا "صغیر تبسم، بی کام اور اکاؤنٹنگ پڑھنے پڑھانے کا ہی کام کیا ہے"، اک دو ہور سوالاں مگروں اوہناں دا آخری سوال ایہ سی "میں ادھر کا آفیسر ہوں اگر میں کہوں کہ مجھے دو لاکھ روپیہ چاہیے تو آپ کیا کہیں گے؟" میں کہیا "سر میں آپ کو دو لاکھ روپے ضرور دوں گا مگر دفتری لوازمات پورے کرنے کے بعد"۔ جواب سن کے اوہ مسکرائے تے ہتھ ملاندیاں جوائننگ دی خوشخبری دے چھڈی۔

اوہ باہر دے ملک دی این جی اوسی "ایکشن ایڈ" جہدا کم اوہناں تھاواں تے ڈویلپمنٹ کرنا سی جتھے بوہتی بُھکھ، ننگ، بے روزگاری تے عورتاں دی تعلیم دا گھاٹا ہووے۔ پاکستان دے دوجے شہراں وانگر بہاولنگر وی بہت پسماندہ تے بھکھ ننگ دی چکی وچ پسیا ہویا اوہ بدقسمت شہر سی جہڑا دو بنجر دریاواں "ہاکڑا" تے "ستلج" دے وچکار رہ کے آپ وی پھنڈر مجھ طرح دھرتی اُتے نرا بوجھ ہی محسوس ہوندا سی۔ ایتھوں دے وسنیک سیم، کلّر کھادی دھرتی اندر کنکاں گڈّن دے سُفنے ویکھدے سی پر اوہناں دے لیکھاں وچ شاید پنڈے ساڑ دِیاں دُھپاں، گرم ہواواں تے ٹبیاں دی تپدی ریت پھکن دے سوا کجھ نہیں سی:

ساڈا گھر دریاواں اندر
پر تسّے نیں کھیت
چار چفیرے مٹی گھٹّا
چار چفیرے ریت۔

این جی اوز لئی ایہو جہیاں تھاواں بڑیاں آئیڈیل ہوندیاں نیں۔ اداس چہرے، چارے پاسے کھلرے دُکھ، بُھکھیاں اکھاں، اُجڑے کھیتر، ڈِگیاں کندھاں، پاٹے گلمے تے ننگے پیریں نسدے ہوئے ڈرے ڈرے جواکاں دِیاں فوٹواں کھچ کے یورپ وسدے گوریاں نوں گھلوتے ڈالر بھریاں بوریاں دے منہ کُھل جاندے نیں فیر کجھ لاؤ کجھ کھاؤ دی پالیسی اپنا ندیاں ہویاں کجھ لایا وی جاندا ہے تے کجھ کھایا وی جاندا ہے، ایہو وجہ سی کہ این جی اوز لئی بھارت، پاکستان تے افریقہ دے کئی ملک ہمیش توں فیورٹ رہے نیں۔

ٹُٹیا پُھٹیا گھر بنا کے
اُتے گوہیا تھپ تھپا کے
ویہڑے دے وچ چرخا ڈاہ کے
بُڈھی اماں کول بٹھا کے
چارے پاسے بھکھ وکھا کے
غربت دَسّی جاندے نیں
ڈالر وٹی جاندے نیں۔

ایکشن ایڈ دا دُوجا ودھیا کم کُڑیاں دی تعلیم دے نال نال زنانیاں نوں مرداں دے موڈھے نال موڈھا جوڑ کے کھلھارنا سی، پنڈاں دِیاں زنانیاں نوں سلائی کڑھائی، لکھائی پڑھائی تے کم کار سکھان لئی ویمن سنٹر تے سکول کھولے گئے، ایس کم لئی دفتر وچ کوئی

30 توں 40 پڑھیاں لکھیاں کُڑیاں بھرتی کیتیاں گئیاں سن جد کہ ایہناں دے مقابلے وچ کم کرن آلے منڈیاں دی تعداد نہ ہون دے برابر سی۔

دفتر سنبھالدیاں ہی دو چار دِناں وچ میں اپنا کم سمجھ گیا ساں، کسراں خرچیاں دِیاں ادائیگیاں کرنیاں نیں، کہڑے بل اُتے کہدے دستخط ہونے نیں، رقم بنک وچوں کدوں کڈھانی تے کدوں جمع کرانی اے سبھ مالی معاملات دی جانکاری ہوگئی سی۔ دفتر دے وڈے افسر قیس انورنوں میرے پچھوکڑ تے میرے دفتری کم بارے بڑی چھیتی پتہ چل گیا سی پر اوہناں اپنے مزاج دے مطابق مینوں کوئی گل نہیں کیتی، ناممکن نوں ممکن بنانا اوہناں دا جنون سی۔ کسے باغ دے مالی طرح اوہ باغ وچ لگے ہر بُوٹے بارے جان دے سی کہ کس دے پتر گرم ہواواں دا سیک سہہ سکدے نیں، کس بُوٹے نوں پانی دی بوہتی لوڑ اے کس نوں گھٹ، کس بوٹے نوں چھانگنا چاہیدا ہے کس نوں نہیں، کہد یاں ٹہنیاں وچ کالا ناگ لُکیا اے تے کس بوٹے نے آن والے سمے وچ اک گھنیرا رُکھ بن کے دُھپاں وچ سڑدے مسافراں نوں چھاواں ونڈنیاں نیں، اوہ رُکھ جہد یاں ٹہنیاں وچ بیٹھے پکھواں نے چراں تک محبتاں دے سُریلے گیت گانے نیں اوہ سبھ جان دا سی۔

پیسے وچ وکھری کشش تے وکھرا سواد اے، اوسے سواد دی خاطر ہُن بس کم دا جنون سی، سویرے دفتر، شامیں ٹیوشناں پڑھانا تے نال نال غالب کالج وچ وی اک دو لیکچر لے آنا، سائیکل توں موٹر سائیکل اُتے آیا تے گھر دے بڑے خوش ہوئے کہ مُنڈا کمان لگ پیا اے ہُن کجھ نا کجھ ضرور بن جائے گا۔

اوس دن دفتر کوئی افسر نہیں سی جدوں اچانک انگلستانوں اک گورا وزٹ لئی آیا تے میڈم نصرت نے ایدھر اودھر ویکھیا تے اوہنوں انھیاں وچ کانا میں ہی نظر آیا، اوہناں ہولی جہی آکھیا "صغیر صاحب آپ ایسا کریں سر ڈیوڈ کو فیلڈ میں لے جائیں اور اپنے سارے

پراجیکٹس ویزٹ کروا کے آئیں" میں جو کدوکن دا ایس دن نوں اُڈیک رہیا سی چھال مار کے گڈی وچ بہہ گیا۔ پچھلے سال جدوں مائیکل نامی اک ہور انگریز فنانس دا آڈٹ کرن آیا سی تے مینوں بڑی شرمندگی ہوئی سی کہ چودھاں جماعتاں پاس کر کے وی انگریزی زبان دا اک جُملہ وی ٹھیک طرح بولنا نہیں سی آ رہیا، اوس دن توں بعد روزانہ دی بنیاد اُتے جو انگریزی زبان دِیاں ٹنگاں بھنّیاں میں دس نہیں سکدا، میرے ایسے جنون نوں ہی ویکھدیاں نصرت میڈم نے مینوں گورے نال فیلڈ وچ گھلیا سی۔ اوس دن میں رج کے انگریزی بولی، پہلے بیر والا "لوک پنچائیت" دے دفتر گئے فیر "ویمن سنٹر" وزٹ کیتے، سکولاں وچ گئے، کُکڑیاں، بکریاں مجھاں گاواں لئی دِتے ہوئے قرضیاں بارے پنڈ والیاں نال گل بات کیتی، پنڈ دے لوک پنجابی وچ گل کر دے تے میں اوہنوں ٹُٹّی پُھٹی انگریزی وچ ٹرانسلیٹ کر کے مسٹر ڈیوڈ نوں دَسدا فیر اوہ انگریزی وچ کوئی سوال پچھدا تے میں پنجابی وچ پنڈ والیاں نوں دَسدا، ایہ تے نہیں پتہ کنی انگریزی ٹھیک تے کنی غلط بولی سی پر ایہ یاد ہے کہ گورا میری ہر گل سمجھ وی رہیا سی تے ہس ہس کے جواب وی دے رہیا سی۔ واپسی تے دفتر جا کے جدوں میڈم نے سفر دا حال پچھیا تے ڈیوڈ کافی دیر ہسدا رہیا تے ہسدیاں ہسدیاں کہندا:

"It was amazing, and I enjoyed it a lot but I was especially excited when the vehicle broke down and we all had to push it along the road. The scorching Sun and burning heat made us sweat profusely. But it turnded into an unforgetable and adventurous experinces".

"بڑا زبردست سی بڑا مزہ آیا پر میں اودوں بڑا پر جوش سی جدوں گڈی بند ہون پاروں سانوں دھکا لانا پیا تے بھخدی ریت تے اگاں سڈے سورج وچ پسینو پسین ہو گئے"۔

ایہ سُن کے میں، میڈم تے مائیکل کافی دیر تک ہسدے رہے۔ ایکشن ایڈ دفتر وچ ملازماں لئی کافی کمرے سن، دفتر دے اُتلے حصے تے وی اک لما جہیا کمرہ سی جہدی چھت وانساں تے کانیاں نال بنی ہوئی سی، کندھاں اُتے آرٹ دا کم ہویا سی، فرش اُتے قالین وِچھا کے افغانی پٹھاناں وانگر کافی سارے فوم دے چھوٹے چھوٹے گدے رکھے ہوئے سن، اوہ کانفرنس روم سی جہدے وچ سٹاف میٹنگ، اجلاس یا کوئی آگاہی دے پروگرام ہوندے رہندے سن، دفتر وچ کوئی ڈیڑھ سو دے نیڑے ملازم ہونے جس وچ 90 فیصد کُڑیاں تے 10 فیصد بندے سن۔

اک ہور شبنم۔۔۔۔شبّو

درمیانہ قد، سانولی رنگت، نک وچ نتھلی، ادھے سر تے کِلپ نال بنھی ہوئی چُنی، نکیاں نکیاں اکھاں اُتے موٹے شیشیاں والی عینک، پنک بلھیاں اُتے اَٹھے پہر بیٹھا ہو یا تتلیاں ورگا ہاسا تے ہاسے وِچوں لشکدے موتیے دے پُھلاں ورگے دنداں دی لڑی۔ اوہدا ناں ہی شبنم نہیں سی اوہ آپ وی پہلی نظر وچ فلمسٹار شبنم ہی لگدی سی۔ ایہ قیس انور صاحب دی پالیسی سی یاں دُور اندیشی کہ اوہ کسی اک تے وساہ نہیں سی کردے سگوں گڈی دی سٹپنی طرح اک ٹائر اضافی رکھدے سن، ایہدے کئی سارے فائدے وی سن، کوئی کم سکھ کے پیسے ودھان لئی بلیک میلنگ شروع نہ کردئے، کوئی اچانک چھڈ نہ جائے یاں کسی نوں چھٹی جانا پئے تے پچھے کم دا حرج نہ ہوئے، ایہو سوچ کے شبنم نوں فنانس دے کماں وچ بھارونڈان لئی میرے نال جوڑ دِتا گیا۔ پہلے پہل مینوں چنگا نہیں لگیا کہ مفت وچ افسراں نے میرے اُتے کیمرہ لا دِتا پر دو چار دِناں وچ ہی مینوں اوہدی عادت پے گئی۔ اوہ بڑی معصوم جہی کُڑی سی، میں دفتر ہوناتے نال دی کرسی تے بیٹھی ووچر بنانا سکھدی رہندی، کنی واری غلطیاں کرکر کاٹے ماردی میرے ول ویکھ کے ہس کے دندیاں کڈھ لیندی، میں فیلڈ وچ ہوندا تے اوہ دفتری کم سنبھالن دی کوشش کردی، جویں ہی پرت کے آندا تے اوسے طرح کسی معصوم کبوتری وانگر عینک پچھوں اکھاں مٹکاندی ہولی جہی کہندی "ایہ ویکھو ٹھیک کیتا اے ناں سارا کم؟ ہن تے میں سکھ گئی آں کویں ووچر پاس ہوندا ہے، کویں بل بنانا ہے، کویں لیجر وچ انٹریاں پاس کرنیاں نیں"۔ اوہدے سُفنے بڑے اُچے سن شیشے ورگے دل دی صاف شبنم نوں ایہ نہیں سی خبر کہ سماج کنا شاطر تے تیز اے۔ اک دو واری دفتروں شبنم دے گھر کمپوٹر تے آفس دا کجھ کم کرن لئی جانا پیا تے اوہدے گھر والیاں نال وی جان پچھان ہوگئی، وڈا بھرا انجینئر سی

جہڑا بیوی بچیاں نال لہور رہندا سی، دو تن وڈیاں بھیناں سن تے نال بڈھے ماپے، شبنم دے ابا جی کوئی ماڑی موٹی ٹھیکیداری کردے سن، بس اک درمیانی جہی فیملی سی نہ بوہتے کھاندے پیندے تے نہ ہی بھکھے ننگے، وڈی گل ایہ سی کہ ٹبر سارے دا سارا پڑھیا لکھیا سی۔ ایہناں ملاقاتاں وچ کئی واری مینوں لگیا کہ شبنم دے ابو میرے تے میرے خاندان بارے سبھ کجھ جان چکے نیں پر اوہناں دے دل وچ کوئی گل ہے جو اوہ کردے کردے رُک جاندے نیں۔ اک واری شبنم نے میتھوں پچھیا وی سی کہ "ابو نے تہاڈے نال کوئی گل کیتی میرے بارے؟"، میں کہیا "ہاں جی اوہ تے اکثر ہی گلاں کردے رہندے نیں کہ شبنم نوں کِنا کُو کم آ گیا ہے؟ شبنم دی تنخواہ کدوں ودھ رہی اے؟ تیری تنخواہ کنی اے؟ تے توں اگے کیہ کرنا اے؟ بس ایداں دے ہی سوال پچھدے رہندے نیں تے میں دَسدا رہناں"۔

میں اُس دن کافی تھکیا ہویا سی، آندیاں سار ہی بستر اُتے ڈِگدیاں ویکھ کے بے بے نے چھیتی دینے گرم گرم دُدھ وچ گھیو پا کے نال ڈسپرین دی گولی دے دِتی، بے بے ہولی ہولی سر دبا رہی سی کہ اچانک بوہا کھڑکن دی واج آئی تے وڈے بھرا نے آن کے دَسیا "کوئی کرم دین ناں دے بزرگ نیں نال اک کُڑی ہے اخے صغیر دے دفتر کم کردی اے"، بے بے نے کہیا اوہناں نوں اندر بٹھاؤ میں چاء بنانی آں، شبنم تے اوہدے ابا جی بیٹھک وچ بیٹھن دی بجائے سدھا اندر کمرے چ ہی آوڑے، شبنم نوں اپنے ساہویں ویکھ کے میں اک دم اُٹھ کہ بہہ گیا، اوہدے پیو نے آندیاں سار ہی اوہدا ہتھ میرے ہتھ وچ پھڑاندیاں آکھیا "ویکھ پُتر میری دھی تیرے کول امانت اے، ایہدا دھیان رکھیں ایہ نمانی بڑی سدھی اے، میں کجھ دِناں لئی شہروں دُور جا رہیاں چھیتی واپس آن کے شبنم نوں لے جاواں گا"، شبنم دا پیو بولی جا رہیا سی پر شبنم میرے گھر دِیاں کلّر کھادیاں کندھاں تے اَکو کباڑیے دے کباڑ خانے وانگر تھاں تھاں کھلرے پرانے سامان نوں ویکھ کے اک دم غصے وچ آ گئی "ایہ کیہو جہیا

گھر اے؟ ایہ تاں اصلوں ہی گئے گزرے نیں، ٹٹیا جہیا کچا گھر اے، نہ ایہناں گھر گڈی اے، نہ فریج اے سی تے نہ کوئی پُھل کلیاں والا باغیچہ ہے جتھے بہہ کے میں شام دی گرم گرم چاء دی پیالی پی سکاں، رنگ برنگیاں تتلیاں نال کھیڈ سکاں تے ممٹی وچ بیٹھے ہوئے نیلے پراں آلے موروں ویکھ کے اپنا جی پرچا سکاں، نہ ابو جی میں ایتھے نہیں رہنا"، میں حیرانی نال اوہدیاں گلاں سن کے اگوں کجھ کہن ہی لگیا سی کہ اچانک گلی وچوں کسی موٹر کار دے ہارن دی زور زور دی آواز آئی تے شبنم کسی چھلاوے طرح میرا ہتھ چھڑا کے باہر نس گئی، میں بخار نال بستر ے وچوں اوہدے پچھے نسیا پر چٹے رنگ دی کار وچ شبنم نال بیٹھا باؤ گڈی نسا کے گلی دا موڑ مُڑ چکیا سی۔ میں چیکدا رہیا اُچی اُچی ہاکاں ماردا رہیا، گڈی تے نہ رُکی پر گھر دے سارے جی سُتے پئے جاگ پئے، بے بے، بھابھی تے وڈا بھرا میرے منجے دے آل دوالے کھلوتے غصے وچ مینوں منجے اُتے تڑفدا ویکھ رہے سی سُرت اودوں آئی جدوں بے بے نے گھڑے دا ٹھنڈا پانی میرے بخار نال تپدے پنڈے اُتے ڈولھدیاں آکھیا" میں تے ایہدے نت دے سُفنیاں توں تنگ آ گئی آں، اونتر جانا روز کوئی نہ کوئی بھیڑا خواب ویکھ کے ڈر جاندا ے"۔ اک نظر منجے موہرے کھلوتے ٹبرنوں ویکھیا تے حلّی نال منہ اُتے ڈِگیا پانی صاف کر کے اُچی واج وچ کلمہ پڑھیا تے اک واری فیر سوں گیا۔

اگلے دن دفتر وچ شبنم نے ووچر بنا ندیاں خواب سُنیا تے اگوں کجھ کہن دی بجائے ہمیش وانگر دندیاں کڈھ کے ہسن لگ پئی۔ اوس دن دفتر وچ گل ہو رہی سی کہ شبنم، ماجد تے زاہدہ پروین تن دِناں دی ٹریننگ لئی اسلام آباد جا رہے نیں، ایہ سن کے مینوں غصہ تے بڑا آیا کہ سینئر میں آں پر ٹریننگ لئی شبنم جا رہی اے فیر سوچیا چلو خیر اے این جی اوز وچ زنانیاں دا بوہتا خیال رکھیا جاندا ہے تے رکھناوی چاہیدا ہے، کیوں جے ساڈے پاسے تے ایدھر کُڑی جمّی نہیں تے اودھر رونا دھونا شروع ہو جاندا ہے، نصیباں نوں پُنن لگ پینے آں، پڑھائی

لکھائی تے دُور دی گل گھروں باہر نکلن تے وی پابندی لگ جاندی اے، ایہناں کُڑیاں نوں کدھرے وٹے سٹے دی بلی چڑھا دِتا جاندا ہے، کدھرے وچاریاں نوں زمین جائیداد دے لوبھ وچ قرآن نال ویاہ دِتا جاندا ہے، کدھرے غیرت دے نام تے دس ورہیاں دی معصوم دھی نوں سٹھاں سالاں دے بابے دے لڑ بنھ کے ڈنگراں وانگر ٹور دِتا جاندا ہے جے کوئی دل وڈا کر کے دِھیاں نوں پڑھن لکھن لئی سکول کالجاں وچ گھل وی دیندا ہے تے وسیب دے جنگلی درندے ایہناں نمانیاں نوں نہوندراں مار مار کچا کھا جاندے نیں تے قصور فیر وی نصیباں ماریاں دِھیاں دا ہی نکلدا ہے۔ میں سوچدا ہاں ایس سماج دِیاں دِھیاں نوں اپنی واج چکن وچ، اپنا سر چکن وچ، اپنا حق لین وچ تے کُھل کے ساہ لین وچ ہور کناں کُو سمالگے گا:

دِھیاں دا کوئی رنگ نہیں ہوندا
کُھوہ چوں نکلے پانیاں وانگر
جس بھانڈے وچ پایا
اوہو رنگ وکھایا

دِھیاں دا کوئی جی نہیں ہوندا
ویہڑے وچ کھلوتے
بھکھے تسے پسواں وانگر
جو کُھرلی وچ پایا
چپ کر کے اوہ کھایا
دِھیاں دی کوئی لوڑ نہیں ہوندی

جو کجھ رب نے پیونوں دِتا

لے گیا ماں دا جایا

فروی شکر منایا۔

جنگلی سُوراں توں کماداں دے کھیت نہیں بچدے، ایہو ڈر مایاں نوں دِھیاں بارے اَٹھے پہر ستاندا رہندا ہے، شیشے ورگے نازک پنڈے اک واری تڑک جان تے عمراں تیک رُوح دے پھٹ نہیں بھر دے۔

تن دِناں دی ٹرینگ مکمل ہوگئی سی، شبنم بہاولنگر پرت آئی سی، میرا دماغ بے بے دے چرخے وانگر اودوں دا گھمی جا رہیا سی جدوں دی ٹرینگ وچ شامل اک دوست نے کجھ دسیا سی پر مینوں اوہدی گل تے یقین نہیں سی آیا، میں شبنم نوں بڑے پکے منہ نال آکھیا "ویکھ شبنم توں ایہ چنگا نہیں کیتا، تیرے توں مینوں ایہ اُمید نہیں سی۔" اوہنے پہلے تے حیرانی نال میرے ول ویکھیا فیر بولی "خیر تے ہے، ایسا کیہ ہوگیا؟" میں کہیا "بس بس مینوں ساری رپورٹ مل گئی اے جو وی اسلام آباد ٹرینگ وچ توں اوہدے نال کیتا ہے"، میں ہوا وچ تیر چلا رہیا سی تے آخری تیر چلا ندیاں آکھیا "جے کہنی ایں تے کراواں فون تے گل؟" ،کبوتری ورگی معصوم جہی شبنم نے اک دم اکھاں دا رنگ شکاری باز وانگر بدلیا تے میریاں اکھاں وچ اکھاں پا کے آکھن لگی "اوہ مینوں پیار کردا ہے، اوہ وڈا افسر ہے، اسلام آباد وچ اوہدا گھر ہے، اوہدے کول گڈی ہے اوہنے میرے نال ویاہ کرن دا وعدہ کیتا ہے، ہن اسیں اک مِک ہو گئے آں۔۔۔۔۔۔۔ اوہ میں آں۔۔۔۔۔ تے میں اوہ۔۔۔۔۔ سمجھ آئی۔۔۔۔؟ اگے توں میرے کم وچ لت نہ اڑائیں"۔ میں اوہدیاں گلاں سُن کے ڈونگھیاں سوچاں وچ گواچ کے اپنے آپ نال ہی بولن لگ پیا" اوہ اسلام آباد رہندا ہے۔۔۔ گھر وی اپنا اے۔۔۔۔ سوہنا وی اے۔۔۔۔ اُتوں افسر وی وڈا ہے تے مینوں

پچھلے دِناں سُفنے وچ شبنم دے ہتھ چُھڑا کے چٹی گڈی والے نال نس کے جان دی چنگی طرح سمجھ آ گئی سی"۔

میں ایکشن ایڈ چھڈ کے ایم کام کرن ملتان چلا گیا سی جدوں اک دن فیس بک دے مسینجر تے میسج آیا" اخے میں شبنم آں"۔۔۔ میں کہیا شبنم کون؟۔۔۔ اوہ ایکشن ایڈ والی شبو؟ کہندی آ ہو، میں حیرانی نال پچھیا" ماشاء اللہ کتھے ہوندے ہو؟ تے کیہ ہو رہیا ہے اجکل؟"، شبنم نے دَسیا اوہدا ویاہ ہو گیا سی فقیر والی اک انجینئر نال، دو نیانے وی ہو گئے، بس فیر خاوند نال اسلام آباد شفٹ ہو گئی آں۔۔۔ میں کہیا" ایہ کیہ گل ہوئی؟ توں تے اوس افسر نال ویاہ کرنا سی جہدے نال عشق لڑایا سی، ساہواں نال ساہواں وٹائیاں سن؟ فیر کسی ہور نال ویاہ کیوں کر لتا؟" بس او ہنے اک دو واری رابطے توں بعد دوبارہ گل ہی نہیں کیتی تے گھر والیاں میرا ویاہ فقیر والی کر دِتا، ہن اسلام آباد ہسبنڈ دی نوکری ہے تے میں وی اوہدے نال ہی ہُنّی آں"، میں کہیا ایڈی دُکھی دُکھی کیوں لگ رہی ایں سبھ ٹھیک تے ہے نہ؟، جوتوں چاہندی سیں اوہ مل تے گیا اے۔۔۔ گھر والا انجینئر اے، لکھاں دی آمدن اے، رب نے اولاد، دولت، گھر تے عزت سبھ توں ہی نوازیا ہویا اے فیر ایڈی پریشان کیوں ایں؟"، روندیاں اکھاں والا اِموجی گھلدیاں او ہنے آکھیا" ہاں سبھ کجھ ہے پر سکون نہیں، اک پل لئی وی چین نہیں، جی کردا ہے مر جاواں یاں کدھرے نس جاواں، بندہ اوہ لبھیا جہڑا اگل گل اُتے شک کردا ہے، لان وچ کیہ کر رہی ایں؟ سرخی کیوں لائی اے؟ فون کس دا آیا اے؟ ہر وقت ٹینشن وچ رہنی آں، لڑائی دی اصل وجہ او ہناں دی صحت اے، اوہ ٹھیک نہیں ہیگے" ٹھیک نہیں ہیگے مطلب؟ مطلب او ہناں نوں کوئی بیماری ہے، میں اک واری فیر حیرانی نال پچھیا؟" او ہنوں کیہ بیماری اے میں کسی نوں نہیں دس سکدی، اپنی ماں، بھین تے بھراواں نوں وی نہیں، مینوں تے ایہ وی نہیں پتہ ایہ دو نیانے کویں ہو گئے، میں

اج وی پیاسے نین ، پیاسے ہونٹھ تے پیاسیاں باہواں لئی صحرا واں دی سڑ دی ریت وچ گواچی پھردی ہاں، میرے کلیجے وچ لگی اگ کوئی نہیں ویکھدا، میں ادھوری آں۔۔۔۔ صدیاں دی ادھوری۔۔۔۔صدیاں دی پیاسی۔۔۔۔۔چیتر وچ کھڑے میرے ہونٹھ ٹبیاں اُتے اُگے گھاہ وانگر سُک گئے نیں۔۔۔۔۔۔میرے ویران ویہڑے وچ کوئی بدّل نہیں وسدا۔۔۔۔۔۔کوئی مینہ نہیں وسدا۔۔۔۔۔میں جنگلاں وچ اُگے کوڑ تُمّے وانگر اندروں کوڑی زہر ورگی ہوئی پئی آں۔۔۔۔۔میرے گل وچ لگاماں نیں۔۔۔۔۔میرا مالک مینوں جدھر دل کردا ہے اودھر دھروئی پھردا ہے۔۔۔۔۔۔میں صدیاں توں پیاس دی سُولی اُتے ٹنگی ہوئی نہ مر سکدی ہاں تے نہ ہی جی سکدی ہاں"۔اوہ بولی جارہی سی جویں صدیاں توں سینے اندر نپیا غبار کڈھ رہی ہووے، میں اوہدے میسجز پڑھدا پڑھدا بے دھیانی وچ کئی سال پہلے آن والے اِک سفنے دے کنڈیاں وچ پاٹی لیر پرانی وانگر پھسیا ہویا ساں۔میں کل وی رانے توں پچھیا" رانا تیرے کول شبنم دا موبائل نمبر ہے؟ اوہدے گھر دے کسی جی دا نمبر ہے تے مینوں لے دے، یار تیرے تے اوہ کرائے دار رہے نیں، میں اک واری تے جان لواں کہ شبو جیوندی ہے یا مینہ وسّن دی آس وچ پیاسی ہی کدھرے مر کھپ گئی"۔

پردیسوں آئیاں گوریاں

ایس واری ایکشن ایڈ دے مختلف پراجیکٹس نوں سٹڈی کرن لئی باہر دے ملکاں وچوں 3 زنانیاں آئیاں سن، ڈاکٹر ڈورتھی دا تعلق جرمنی نال سی، مَیری Mary کینیا توں سی تے رِیئے Riay جاپان توں۔ سارا دن اوہ پنڈاں وچ بنائے ویمن سنٹرز، سکولاں تے قدرتی طریقے نال اُگائیاں گئیاں فصلاں دے کھیتاں (آرگینک فارم ہاؤس) دے چکر لاندیاں تے شام نوں ایکشن ایڈ دے آفس ہو کے دفتر ولوں ملیاں رہائش گاہواں تے چلیاں جاندیاں۔ جدوں کدی اوہناں ضرورت دیاں کجھ چیزاں خریدن جانا ہوندا تے میں دفتر ولوں بطور ٹرانسلیٹر اوہناں دے نال نال رہندا۔ انگریزی بول چال سکھن لئی اوہ وقت میرے لئی اک یادگار سی، نکی نکی چیز دا انگریزی معنی ویکھن لئی نکی جہی ڈکشنری بوجھے وچ رکھی ہوندی۔ اک دن اوہ تنوں ریگراں وَتی میرے گھر آئیاں، میریاں بھابھیاں نے بڑے چاہواں نال اوہناں دے ہتھاں اُتے مہندی لائی، تلیاں تے کھڑے مہندی دے پھل ویکھ کے اوہ کِڈیاں خوش ہوئیاں سن اج وی چیتے آ جاوے تے من وچ کُتکتاریاں جہیاں ہوندیاں نیں۔ اوس دن جدوں ڈورتھی نے باپو نال شیک ہینڈ کیتا سی تے دوہاں دے لمے لمے قد کمال دا منظر پیش کر رہے سن جویں دو ملکاں دے پردھان ملاقات کر رہے ہون، اودھر دھوتی کُرتے وچ چھ فٹا میرا ابا تے ایدھر جرمنی توں آئی پھلاں آلی شلوار قمیض وچ چھ فٹی ڈاکٹر ڈورتھی، میرے ابے نوں انج لگیا جویں اوہدے سارے خواب پورے ہو گئے نیں، اوہدا پتر وڈا افسر بن گیا ہے تے نالے جہدے گھر گوریاں دے دیس وچوں انگریزی بولن والیاں آ جان تے خبر سجرے گلاباں دی خشبو وانگر چارے پاسے پھیل جاندی ہے، اوہ تے فیر ہے وی تِن تِن سن۔ گندلاں دے ساگ اُتے تازہ مکھن تے مِسّی

روٹی کھان مگروں اوہ میرے نال وستی توں باہر کھیتاں وچ چلدے کھوہ تک گئیاں سن ، ایدھر کھیتاں وچ کھلوتی کنک دے سٹے دُھپ وچ تانبے طرح چمک رہے سن، اودھر ڈورتھی تے رِئے دا مکھن دے پیڑیاں ورگا رنگ انگیٹھی وچ بھخدے سرخ انگاریاں طرح دہک رہیا سی ۔ روز کٹھیاں کم کار، آنا جانا تے گل بات نال میں اوہناں دے کافی قریب ہوگیا سی ، جدوں کدی میں ماڈل ٹاؤن اوہناں دے گھر جانا تے ڈورتھی جہدی عمر 50 سال دے نیڑے ہونی، مینوں اکثر اپنے خاوند دِیاں تصویراں وکھانا شروع کر دیندی۔۔۔۔ کدی کچھے پا کے سمندر کنارے دُھپ سیکدے ہویاں دی، کدی پارک وچ پئے لکڑ دے بینچاں اُتے بیٹھے ہویاں دی، کدی محل ورگے گھر وچ پئے ہوئے وڈے وڈے خوبصورت صوفیاں اُتے کافی پیندے ہویاں دی، کدی کناں اُتے ہیڈفون لا کے وڈِیاں وڈِیاں گڈیاں وچ ہسن کھیڈن دی۔ ڈورتھی کافی امیر خاتون سی اوہنے مطالعہ لئی اپنی رہائش گاہ وچ انگریزی ترجمے آلا قرآن وی رکھیا ہویا سی ، اوہ اَٹھے پہر نویاں نویاں چیزاں دی کھوج پرکھ وچ لگی رہندی سی ۔ اوس دن ڈورتھی میرے توں کافی ناراض ہوئی جدوں اوہنے آفس دے کانفرنس روم دے وائٹ بورڈ اُتے ایہ لکھیا ہویا پڑھیا سی :

"Nobody is sincere and faithful in the world,

erverbody is selfish and greedy"

ایہ پڑھدیاں سار ہی ڈورتھی نوں انج لگیا جویں کسے اوہنوں گالھ کڈھ دِتی ہووے، ہے تے گالھ ہی سی ، مطلب تے ایہوسی کہ باقی دنیا وانگر توں وی لالچی ایں ، توں وی مطلب پرست ایں ، اوہ تے جویں اندروں ٹُٹ گئی ہووے، کوئی جھٹکا لگیا ہووے، کسی دُکھ بھرے ماضی وچ اپڑ گئی ہووے، اوہنوں پتہ چل گیا سی کہ ایہ کہنے لکھیا اے، اوس دن

اوہنے میرے نال گل نہیں کیتی فیر اگلے دن اوہنے مینوں بلایا تے متھے وٹ پا کے بولی:

"Our Friendship is no more , You are just Mary's friend now "

میں کہیا وی سی کہ "I am Sorry" مینوں نہیں پتہ میں کیہ لکھیا بس ایویں ہی بچپن دا رٹا لگیا ہویا سی، مینوں تے ایہ وی یاد نہیں کہ میں ایہ کتھے پڑھیا سی تے کدوں پڑھیا سی، بس چنگا لگیا تے زبانی یاد کر لتا پر ڈورتھی دا غصہ ٹھنڈا نہیں ہویا اوہنے آئندہ لئی گل کرن توں معذرت کر لئی۔ فیر انج ہی ہویا، 9/11 دے واقعے توں بعد اوہ دو سال پورے کیتے بغیر واپس جرمنی ٹر گئی، تھوڑے دِناں بعد میری وستی دے وسنیک مشتاق گوانڈھی نوں اوہدے ولوں جرمنی آن دے کاغذات مل گئے، مشتاق گوانڈھی جہنوں دفتر نے ڈورتھی نوں اُردو سکھان لئی رکھیا سی اوہ ڈورتھی نوں اپنا پرانا سائیکل، کچا گھر تے پنڈ دی غربت وکھا کے جرمنی چلا گیا، ڈورتھی نے اردو نہیں سکھی پر مشتاق گوانڈھی اوتھے جا کے دِناں وچ جرمن تے انگریزی سکھ گیا۔ ہن اوہ پرانا سائیکل ریگراں وستی دے کباڑیے نوں وِیچ کے لندن دِیاں سڑکاں اُتے موٹراں چلا چلا پاؤنڈ کما رہیا ہے۔ ڈورتھی نے مشتاق گوانڈھی نوں جرمنی بلا کے آزاد چھڈ دِتا سی کہ جتھے جی کردا ہے جا کے اپنا کم کر، پیسہ کما، ویاہ کر تے اپنی زندگی بھرپور طریقے نال انجوائے کر، پر پتہ نہیں مینوں اج وی ایہ کیوں لگدا ہے کہ ڈورتھی میرے ول منہ کر کے اُچی اُچی آکھ رہی ہووے:

"Not everyone in this world is selfish and greedy. There are still many people who are sincere, loyal and faithful"

میں سوچدا ہاں کٹھیاں رہندیاں ہویاں بندیاں نوں بندیاں دِیاں گلاں چنگیاں لگ ہی جاندیاں نیں کدی کسے نوں کسے دی کوئی ادا پسند آ جاندی اے تے کدی کسے نوں کسی

دی گل توں بیزاری ہو جاندی اے، ہوسکدا اے کوئی ریشمی زُلفاں دا اسیر ہوجائے کوئی صندلی باہواں دا قیدی ہوجائے، یاں کوئی کسے دی سادگی اُتے مرجائے تے ایہ وی ہوسکدا اے کہ کوئی کسے نوں ترس کھا کے اوہنوں اپنی آغوش وچ لے لوے، حوصلہ دوے تے اگے ودھن لئی راہ دَسے، کوئی ایس طرح دا ہی ترس ڈورتھی نے مشتاق گوانڈھی اُتے کھادا سی تے فیر ایہ وی تے ہوسکدا اے پرانے جہے کپڑیاں وچ اپنی دُوروں کھڑ کھڑ کردی سائیکل اُتے آن کے روز اُردو پڑھان والے مشتاق گوانڈھی دی سادگی نے اوہنوں ایسا متاثر کیتا ہووے کہ اوہ اوہنوں اپنے نال ہی لے گئی۔ خیر جو وی سی مینوں تے کدی وی ملکوں باہر جان دا جنون نہیں رہیا، اوس ویلے تے بالکل وی نہیں سی، مینوں تے ایہ وی نہیں سی پتہ ہوندا کہ گھروں دُور رہن والیاں دی زندی کیسی زندگی ہوندی اے، ماں، بھین، بھراواں توں بغیر او تھے جان والے کسراں رہندے ہون گے، ورنہ سارا سارا دن ڈورتھی، رِئے تے مَیری نال رہن والا صغیر صرف ہسدا کھیڈدا تے شرارتاں کردا ہی نہ رہ جاندا سگوں مشتاق گوانڈھی دی تھاں اوہ آپ جرمنی یا لندن دے کلباں وچ بیٹھا سگرٹ دے لمے لمے کش لا کے ہجر و چھوڑے دِیاں نظماں اُلیک رہیا ہوندا۔

کٹھیاں رہن نال کئی لوگ نہ چاہندے ہوئے وی اِک دُوجے دے دلاں دی دھڑکن بن جاندے نیں، میں اکثر اخباراں وچ پڑھدا ہاں تے حیرانی ہوندی اے کہ فلاں دفتر وچ فلاں افسر اپنی ماتحت نال رنگ رلیاں منا ندا پھڑیا گیا، گھر دے مالک نے اپنی نوکرانی دا ریپ کر دِتا، فلاں گھر دی امیر مالکن اپنے ڈرائیور نال نس گئی، ایسراں کیوں نہیں ہوندا کہ ایتھوں دا بندہ کسے دُور دے علاقے دی زنانی نال نس گیا ہووے، دُور کِتے رہن آلی کڑی کسی ایسے منڈے دے پیار وچ گرفتار ہوگئی جہڑا اوہنوں کدی ملیا ہی نہ ہووے، خیر اجکل تے ایہ کجھ وی ہون لگ گیا، پہلے فون یا سوشل میڈیا راہیں گل بات شروع ہوندی

فیر باقی دے کم وی ملی بھگت نال پورے ہو جاندے نیں۔ گل اوہی اے ہر بندہ میسر نوں مؤثر بنا ندا ہے، شاید ایسے لئی ڈور تھی مشتاق گوانڈھی نوں جرمنی لے گئی تے جرمنی چوں اگے اوہ اجکل لندن دِیاں سڑکاں اُتے ٹیکسی چلا کے پاکستان وچ اثاثے بنا رہیا اے۔ دفتر دی نیوٹرشن نصرت نال دفتر دے ہی اک ملازم امجد نے ویاہ کر لیا، شمشاد بی بی نے دفتر دے ہی ملازم خالد سعید نال ویاہ کر لیا، ہور تے ہور ساڈے وڈے افسر قیس انور نے دفتر دی ہی میم فرزانہ نال دوجا ویاہ کر لیا سی تے اجکل اوہ وی انگلینڈ ہی رہ رہے نیں، ایہ وکھری گل اے کہ میم فرزانہ لندن، قیس صاحب لندن توں دُور کسی پنڈ وچ تے اوہناں دا اکلوتا پُتر مان دوہاں توں دُور کسی یونیورسٹی وچ ٹیچنگ کر کے حیاتی دا چکا گُھما رہیا اے۔

لہو وچ بھانبڑ عشقے دا

ویکھن نوں بھاویں ست ماہیا لگدا سی پر طبیعت اندر جماندروں ہی سمندری چھلاں طرح شور، زخمی شیر ورگا غصہ تے دڑ وَٹے سانڈھ طرح ضد بھری ہوئی سی، اک واری جس کم دے مگر پے جاندا، بُرے نوں بُرے دے گھر تک چھڈ کے آن وانگر اوس کم دی اخیر کرا دیندا۔ کراٹے وچ نن چاقو، مار کٹائی، لڑائی جھگڑے سکھے تے پوری وستی نوں اگے لا کے چھڈیا، شینہ ورگے کئی گھبرو پھڑ کیتے، تھانے کچہریاں تے جیلاں بھوگیاں، مُڈھلی گل ایہ کہ جدوں تیکر ریگراں وستی دے چارے پاسے اک دہشت جہی پھیلا نہیں دِتی اودوں تک لڑائیاں توں پچھے نہیں ہٹیا۔ شطرنج کھیڈی تے شہر دے وڈے وڈے کھڈاریاں نوں رج کے ماتاں دِتیاں، شطرنج دا جنون اینا سی کہ کئی وار انج ہویا کہ رات دے پہلے پہر بساط وِچھائی تے پیادیاں، فیلیاں، توپاں، گھوڑیاں تے وزیراں دی لڑائی وچ پتہ ہی نہیں چلیا کدوں سویر دا سورج باری وچوں لنگھ کے اندر آن بیٹھا۔

کئی واری ڈسٹرکٹ چمئین شپ جت کے ڈویژنل چیمپئن شپ کھیڈی پر اکھاں دی بیماری اینی ودھ گئی سی کہ پنجاب چیمپئن شپ ولوں بار بار بلاوے دے باوجود جا نہیں سکیا۔

کتاب پڑھن دا شوق جنون بنیا تے زندگی دا کوئی پل ایہو جہیا نہیں ہوندا سی جدوں کوئی نہ کوئی کتاب ہتھاں وچ نہ ہوندی، پوہ ماگھ دِیاں کوراسٹدیاں راتاں وچ رضائی اندر اودوں تیکر کتاب بند نہیں سی ہوندی جدوں تیکر اوہ مُک نہیں سی جاندی۔ ناول، کہانیاں، ہزار داستان، تاریخی معرکے، اسلامک ہسٹری، شاعری، جاسوسی ڈائجسٹ، جنسیات ہر موضوع اُتے کتاباں پڑھدے رہنا۔ کتاب پڑھن دا جنون کجھ ایس لئی وی ہوہتا سی کہ

اودوں تفریح دا کوئی ہور سامان ہی نہیں ہوندا سی، نہ موبائل، نہ انٹرنیٹ تے نہ ہی کمپیوٹر۔ ٹیلی ویژن وی ٹاواں ٹاواں ہی ہوندا جتھے صرف پی ٹی وی دی نشریات ہی چلدیاں پر جو ڈرامے اوس وقت رات 8 وجے نشر ہوندے اوہ وستی دِیاں گلیاں نوں وڈے قبرستان وانگر سنسان کر دیندے سن، جس گھر ٹی وی ہونا محلے دے سارے جواک گھنٹہ پہلے اوس گھر جا کے اپنی اپنی تھاں مَل لیندے، جانگلوس، خدا کی بستی، وارث تے اندھیرا اُجالا اوس وقت دے شاہکار ڈرامے سن جواج وی ذہن وچ نقش نیں۔

جدوں پامسٹری دی کتاب ہتھے لگی تے کملیاں طرح دن رات لکیراں پچھے لُکے راز گولدا رہندا، دل دی لکیر، دماغ دی لکیر، ویاہ دی لکیر، قسمت دی لکیر، دولت دی لکیر، کامیابی تے ناکامی دِیاں لیکاں، ہر وقت کاغذ اُتے لیکاں ہی لیکاں واہندا رہندا۔ کدی کدی سوچ آندی کہ ایڈا جنون کس لئی سی؟ کوئی اجنبی ملنا تے پہلے اوہدا ہتھ پھڑ کے اوہدیاں لیکاں ویکھنیاں، جے کوئی کملا مل گیا اوہدا ہتھ پھڑ لیندا، جہدی یادداشت گواچ گئی ہوندی اوہدیاں لیکاں گولن لگ پیندا، جے کسے توں کوئی جُرم ہو گیا، کسے نے کسی نوں چھڈ دتا یا کوئی بیمار ہو گیا تے نس کے اوہدے ہتھاں دِیاں لکیراں وِچوں حیاتی دے بھیت لبھن لگ پیندا۔

ریڑھی توں گول گپے لیندیاں اک دن جدوں شبو نے اپنا سجا ہتھ اگے کیتا سی تے مینوں اوہدے ہتھ اُتے زندگی دی لیک دے نال بھری جوانی وچ ملے سفر دی لیک نے بڑا دُکھ دِتا سی پر ایہ سوچ کے سر جھٹک دِتا سی کہ ایڈے سچ وی نہیں لُکے ایہناں جھوٹ مُوٹ دِیاں لکیراں وچ، پر شبو رنگ برنگے پھلاں نال بھری ریل گڈی وچ بہہ کے سمندر کنارے وسدے روشنیاں دے شہر کراچی چلی گئی سی جتھوں اج تیک مُڑ کے نہیں آئی۔

اوس دن جیل سپرنٹنڈنٹ نوں جدوں دَسیا کہ میں اک ریسرچ پیپر اُتے کم کر رہیاں تے تہاڈی اجازت نال کجھ قیدیاں دے ہتھاں دِیاں لیکاں ویکھنا چاہناں، اوہنے

بڑی حیرت نال میرے ول ویکھ کے پہلے تے صاف انکار کر دِتا کہ جیل اندر قتل، ڈکیتی، لڑائی جھگڑے دے علاوہ ہور وی بڑے خطرناک قیدی نیں پر بعد وچ میری ضد تے جنون نوں ویکھدیاں ہویاں اوہنوں اجازت دینی پئی۔

اک دن جدوں ڈھاباں بازار بھائی بشیر دی دوکان دے اگے بیٹھے باٹے موچی کول جتی مرمت کروا رہیا سی تے اک بندے آن کے کہیا "یار ایہ بُوٹ پالش کر دے تھوڑی جلدی اے" بُوٹ پھڑاندیاں اوہدے ہتھ دِیاں لیکاں اُتے نظر پئی تے میں چھیتی نال اوہدا ہتھ پھڑ کے آکھیا "اک منٹ۔۔۔۔اک منٹ اپنا ہتھ وکھائیں ذرا" اوہنے حیرانی نال میرے ول ویکھدیاں آکھیا "خیر ہے بھائی کیہ ہویا؟"، لیکاں ویکھ کے میں ٹھنڈا ہسو کا بھریا فیر لما ساہ لے کے اوہنوں دَسیا "تُسیں بڑے لیکھاں والے او، تہاڈے دل دی لائن ٹُٹدے ٹُٹدے جُڑ گئی اے، مطلب تہاڈے دل دے قریب والا کوئی رشتہ تہاڈے کولوں دُور جاندے جاندے بچ گیا اے"، اوہدیاں جگراتے دِیاں ماریاں سرخ اکھاں وچ حیرانی دے سمندر چھالاں مار دے صاف وکھالی دے رہے سن، اوہنے دَسیا کہ اوہدی بیوی نے چار سالاں توں عدالت وچ طلاق دا کیس کیتا ہویا سی پر اج ہی جج مُوہرے ساڈی صُلح ہوگئی اے۔

ہتھ تے اک وار ایکشن ایڈ دے آفس وچ شبنم نے وی وکھایا سی، سانولا سلونا، اوہدیاں اکھاں وچ محبتاں دے سُفنے ہرنی دے بچیاں طرح چھالاں مار دے وکھائی دیندے سن پر ہتھاں دِیاں لیکاں وچ پیسہ، دولت تے زندگی گزارن دِیاں بے بہا سہولتاں دے نال نال روہی دے ٹبیاں وچ کھلوتے، دُھپے سڑ دے کنڈیالے ککراں وانگر وڈے وڈے دُکھ کالی رات دے پرچھاویاں وانگر ڈراندے صاف دِسدے سن۔

بچپن دی منگ

اوہ میرے بچپن دی منگ سی جو ملتان باجی رشیداں دے وٹے سٹّے وچ میرے نال بنھ دِتی گئی ، نہ کسے نے اوہنوں پچھیا نہ کسے نے مینوں دَسیا، نالے پچھن دَسن دا رواج وی کدوں سی ، اوہ کھاندے پیندے گھر دی دُدھ مکھناں دی پلی چودھاں جماعتاں پاس اُتوں سونے تے سہاگہ ایہ کہ پیو دی جدّے دی انھے واہ کمائی۔۔۔۔نخرہ تے بدو بدی آنا ہی سی۔ بی کام کرن توں بعد اوس دن میں لیّہ شہر توں اک سرکاری نوکری لئی انٹرویو دے کے واپس آ رہیا سی کہ راہ وچ ملتان باجی گھر اُتر گیا، باجی نوں ملیا تے قسمت ماڑی اگے منگیتر دی وڈی بھین تے ماں جی اوتھے ہی بیٹھے ہوئے سن، اک تے ہاڑ دے سیکے وچ مُشکی رنگ سڑ کے ہور کالا ہو یا پیا سی ، دُوجا صحت تے پہلے ہی رب ولوں ماڑ کوجہی سی ، پنڈے اُتے ماس بوٹی نظر ہی نہیں سی آندی، ہون والی سس نوں باجی نے دَسیا کہ "میرے نکے ویر نے 14 جماعتاں پاس کیتیاں نیں بس پچھے جے بڑا بیمار رہیا اے، دُھپاں وچ کم کر دے کر دے تاء لگ گیا سی ، کنے دن تاپ نہیں لتھا، ہن سرکاری نوکری دا انٹرویو دے کے آیا اے بس نوکری لگ گئی تے صحت وی ٹھیک ہو جاؤ گی تے رنگ وی ٹماٹر طرح رَتا لال ہو جانا اے"۔

لیّہ کالج وچ کلرکی دی جاب وی نہیں ہوئی تے جدوں باجی گھروں نکل کے پی سی او توں بچپن دی منگ گھر فون کال کیتی تے اَگوں کوئی کُڑی فون وچ انج بول رہی سی جویں کسے ڈونگھے کھوہ وچ بیٹھی کسے دی مرگ اُتے نوحے پڑھ رہی ہووے، میں ڈردے ڈردے ہولی جہی پچھیا "کون" ؟ اوہدا ناں سن کے انج لگیا جویں روہی وچ پُھل کھڑ پئے ہون تے کنے ہی رنگ برنگے کبوتر سفید بدلاں وچ اُڈاریاں مار رہے ہون، میں رُک رُک

کے کہیا "میں۔۔میں۔۔صغیر بول رہیاں"، اودھروں بڑی بھاری آواز آئی "کس لئی فون کیتا اے۔۔۔۔۔۔اگے توں ایتھے فون نہ کرنا۔۔۔۔۔نالے چنگا ہوئے گا جے تُسیں اپنے گھر دیاں نوں آپے آکھ دیو کہ تُسیں میرے نال ویاہ نہیں کروانا، تے ہو سکے تے ایہ وی کہہ دیو کہ میں تہاڈی پسند نہیں آں"۔ میں کنی ہی دیر کسی پتھر دی مُورتی وانگوں فون کن نال لائی کھلوتا رہیا، اودھروں آواز آنا بند ہوگئی سی، روہی وچ کھڑے گلاب تیز ترکھی دُھپ دے سیکے نال اک دم کُملا گئے سن۔ سفید بدلاں وچ اُڈدے رنگ برنگے کبوتراں دِیاں چُنجاں پیاس نال کُھل گئیاں سن۔۔۔رنگ برنگے کبوتر اک اک کر کے سڑدی ریت اُتے ڈِگی جارہے سن تے مردے جارہے سن۔ نکے ہوندیاں اک واری بس فوٹو راہیں اوہدا ہسدا مکھڑا تکیا سی کاش کدی اوہدے ہتھاں دِیاں لیکاں ویکھن دا موقع ہی مل جاندا تے میں وی ویکھ لیندا کہ اوہدے سینے وچ کہڑا شہزادہ دھڑکن بن کے دھڑک رہیا ہے۔

سُفنیاں دی تعبیر

اک دن کسے مولوی نے دَسیا کہ ایہناں لیکاں وِچوں کیہ لبھدا رہناں ایں، کملیا رب ناراض ہوجاؤ گا، جے رب ہی ناراض ہوگیا تے دنیاوی جہنم تے آخرت وی جہنم، مولوی دی گل سن کے میرے دماغ وچ سوال تے بہت سارے آئے پر مولوی صاحب دا جلالی چہرہ تے انگاریاں وانگوں دہکدیاں اکھاں دی لالی ویکھ کے سارے سوال دل وچ ہی لُکا کے اپنے گھرول ٹُر گیا۔

نِت دے سُفنیاں توں تنگ آن کے ایس واری خواباں دی تعبیر سکھنی شروع کیتی تے ہر بیلی نوں ایہو کہنا "یار کوئی سُفنا آئے تے سناویں میں تینوں اوہدی تعبیر دساں گا"، سفنیاں بارے کارل نے کہیا سی کہ "سفنا لاشعور توں شعور نوں گھلیا گیا اک سنیہا ہوندا ہے جہڑا اوہنوں نظر نہ آن والیاں گلاں بارے دَسدا ہے، گائیڈ کردا ہے"۔ مولوی صاحب نے وی تے مینوں کجھ ایہو جہیا ہی دَسیا سی کہ رب خواب راہیں آن والے حالات بارے جان کاری دیندا ہے، نبیاں نوں وی خواب دے ذریعے رب ولوں پیغام ملدا سی فیر مولوی صاحب نے میرا شوق ویکھ کے کہیا پُتر توں کتاب پڑھ "تعبیر الرویا" تینوں سُفنیاں بارے کافی جانکاری ملے گی۔ بس فیر میں دن رات اک کر کے ابنِ سیرین دی لکھی ہوئی کتاب بڑے شوق تے دھیان نال پڑھی او سے وچ لکھیا سی "جدوں مصر دے بادشاہ نوں خواب آیا کہ 7 پتلیاں گاواں 7 موٹیاں گاواں نوں کھا گئیاں فیر اگلے دن ایہ وی دِسیا کہ کنک دے سُکے سِٹے ہرے سِٹیاں نوں کھا گئے، ایہ خواب کئی واری بادشاہ نوں آیا او ہنے اپنے وزیراں نوں آکھ کے کئی تعبیر دَسن والے نجومی سدّے پر او ہناں نوں خواب دی بالکل وی سمجھ نہیں آئی سوائے ایس گل دے کہ "گاں" توں مراد "سال" اے، فیر جیل وچ قید حضرت یوسفؑ

بارے پتہ چلیا کہ اوہناں نے جیل وچ قید دو قیدیاں نوں خواب دی تعبیر جویں دَسی اوہناں نال اُنج ہی ہویا۔ جیل وچ اک قیدی نے دَسیا سی کہ خواب وچ اوہ سر اُتے اک تھال رکھی چوک وچ کھلوتا اے، کئی سارے کاں، اِلاں تے ہور پنچھی اوس تھال وچوں دانہ چُگ رہے نیں، جد کہ دوجے قیدی نوں خواب آیا سی کہ اوہ انگوراں تے سیباں دا رس نچوڑ کے بادشاہ نوں پیش کر رہیا ہے۔ یوسفؑ نے دوہاں دے خواب سن کے پہلے قیدی نوں دَسیا سی کہ تینوں پھانسی دے کے لاش اودوں تیکر چوک وچ ٹنگی رکھن گے جدوں تیکر پنچھی ٹُھونگاں مار مار تیرا بھیجا نہیں کھا جاندے تے دُوجے قیدی نوں خوشخبری دیندیاں آکھیا سی کہ تینوں جلدی جیل وچوں رہائی ملے گی تے توں بادشاہ دی سیوا کرن والا، شراب پیان والا خاص خادم ہوویں گا۔ فیر انج ہی ہویا اک نوں پھانسی ہوگئی تے دوجے نوں رہائی نصیب ہوئی، رہائی ملن والے قیدی نے ہی بادشاہ نوں یوسفؑ بارے دَسیا سی کہ اگر سُفنیاں دی تعبیر پچھنی ہے تے اوہناں توں پچھو"۔

یوسفؑ نوں جیلوں بُلا کے بادشاہ دا خواب سنایا گیا، اوہناں خواب سن کے بڑے آرام نال کہیا "بادشاہ سلامت 7 موٹیاں گاواں توں مراد 7 خوشحالی دے سال نیں جہناں وچ کُھل کے مینہ وسے گا، کھیتاں وچ بھرپور فصل اُگے گی، ہر پاسے لہراں بہراں ہون گیاں تے 7 پتلیاں تے کمزور گاواں توں مراد 7 سال بھکھ، کال تے سوکے دے آن گے، قحط دے ایہ 7 ورہے ہر پاسے تباہی مچا دین گے، کوئی جنور، کوئی پنچھی کوئی بندہ ایس عذاب توں بچ نہیں سکے گا"۔ بادشاہ خواب دی تعبیر سن کے اک دم گھبرا گیا تے کالھ نال پچھیا "ایس عذاب توں بچن دا کوئی تے حل ہوئے گا؟"، یوسفؑ نے اک واراں فیر ادب تے احترام نال جواب دِتا "ایہدا حل ایسراں ہوسکدا ہے کہ پہلے 7 سال زیادہ توں زیادہ فصل اُگائی جاوے، کساناں نوں ڈھیر سہولتاں دِتیاں جان، سرکار ولوں خالی پئی زمین کساناں نوں فصل

کاشت کرن لئی دِتی جاوے تا کہ ریاست بھرپور فصل حاصل کر سکے، وڈے وڈے سٹور بنائے جان جتھے سِٹیاں سمیت کنک دا ذخیرہ کیتا جاوے تا کہ کال دے سمے اندر ذخیرہ کیتی ہوئی کنک دی ورتوں کیتی جا سکے"۔ بادشاہ خواب دی تعبیر سن کے ایڈا راضی ہویا کہ اوہنے یوسفؑ نوں خوراک دا وزیر بنا دِتا۔

جنون ودھدا گیا تے تعبیراں سکھدا گیا، پتہ چلیا کہ اکو خواب دو اَڈ اَڈ بندیاں نوں آن تے ضروری نہیں کہ تعبیر وی اِکو ہووے، جویں کہ اک بندے نے نبی پاک ﷺ نوں دَسیا کہ اوہ سُفنے وچ بانگ دے رہیا اے تے نبی پاک ﷺ نے اوہدی تعبیر دَسی کہ توں نیکی نوں عام کریں گا جد کہ اوہی خواب اک ہور بندے نوں آیا تے آپ ﷺ نے فرمایا تُوں بدی نوں عام کریں گا، صحابہ کرام نے پچھیا یا رسول اللہ ﷺ اکو خواب دِیاں تعبیراں وکھ وکھ کیوں نیں تے آپ ﷺ نے فرمایا" پہلا بندہ اک نیک تے سچا آدمی سی اوہنوں سُفنے وچ دِسیا کہ اوہ بانگ دے رہیا اے تے ایہدا مطلب کہ اوہ نیکی دی ہی دعوت دئے گا جدوں کہ دوجے بندے دا کردار ٹھیک نہیں، گل کردا ہے تے جھوٹ بولدا ہے، گمراہی دی گل کردا ہے تے اوہدا سُفنے وچ بانگ دین دا مطلب، اوہ بدی دی ہی دعوت دئے گا"۔ ایسے طرح سُفنے وچ اگ بلدی ویکھنا وی موسم دے نال جڑی ہوئی ہوئے گی، اگر سُفنے وچ پوہ ماگھ دِیاں راتاں وچ منجے تھلے یا منجے کول بلدی اگ خواب وچ آئے تے ایہ چنگا خواب اے پر ایہو اگ جے ہاڑ جیٹھ دے تتے موسماں وچ وکھائی دئے تے ایہ مصیبت، دُکھ تے تکلیف دی علامت اے۔ مولوی صاحب نے ایہ وی سمجھایا سی کہ خواب دی تعبیر جانن لئی تہاڈے کول جناں قرآن حدیث تے تاریخ دا علم ہوئے گا تُسیں ٹھیک تعبیر دَسن وچ اونے ہی مہان ہوندے جاؤ گے۔

مولوی صاحب ہوراں دا دَسیا ہویا تے کتاب "تعبیر الرویا" وچ پڑھیا ہویا سارا علم

دماغ وچ نقش ہو گیا سی پر نفسیات داناں دا منّنا سی کہ جو خیالات، جو تصویراں، جو منظر انسان دے لاشعور وچ محفوظ ہوندے نیں اوہی علامتاں، تصویراں تے مناظر دی شکل وچ سُتے پیاں سفنیاں وچ وکھائی دیندے نیں، فیر مینوں چیتے آیا کہ جہناں دِناں میں سارا سارا دن شطرنج کھیڈدا سی ڈونگھیاں چالاں بارے سوچدا رہندا سی ، رات نوں اوہی چالاں سفنیاں وچ نظر آندیاں سن۔

بے بے دے سُفنیاں وچوں ساری حیاتی ونڈ وچ چلّیاں کرپاناں، برچھیاں، تلواراں تے بندوقاں دِیاں گولیاں نہیں سی نکلیاں، اوہ ونڈ جدوں نکے نکے جواکاں، جواناں تے بُڈھیاں نوں چیر پھاڑ کے ساڑ دِتا گیا سی، اوہ ونڈ جدوں پُھل کلیاں ورگیاں معصوم کُڑیاں دِیاں عزتاں نوں سرِ عام تار تار کر دِتا گیا سی، اج تیکر سُفنیاں وچوں ریل گڈی دی کُوک، انجن دی چھک چھک تے لہو وچ ڈُبیاں لاشاں دے ڈھیر نہیں گئے۔ اکثر رات دے پچھلے پہر چلدی ریل گڈی وچ بلوائیاں دِیاں دھاڑاں، نیانیاں دِیاں چیکاں تے کُڑیاں دِیاں کُرلاٹاں سن کے اک دم ساہ رُک جاندا ہے، اکھ کُھل جاندی اے تے بیڈ دے نال شیشے دے میز تے پئی پانی دی بوتل ہوٹھاں اُتے لا کے اِکو ڈِیک وچ پی کے وی متھے آئی تریل نہیں سُکدی۔

کجھ خواب کھیتاں وچ کھلرے مقدراں ورگے ہوندے نیں کدی اک دم مینہ پے گیا، کدی تھل دے ٹبے آ گئے، کدی ہنیر گُھپ ہنیر تے کدی چانن ہی چانن، کدی کوئی منظر کدی کوئی، کدی شُوکدے ناگ وکھائی دِتے تے کدی رُکھاں اُتے بیٹھے گیت گاندے پنچھی، اجیہے خواباں دی کوئی تعبیر نہیں ہوندی ایہ صرف دن بھر دی تھکان دے اوہ کھلرے ہوئے منظر ہوندے نیں جہڑے لاشعور وچ لُکے رہندے نیں، جو تُسیں دن بھر سوچدے رہو گے، جو کر دے رہو گے اوہی رات نوں سُفنا بن کے ساہویں آ جائے گا۔

کدی کدی ایسراں وی ہوندا ہے کہ اوہ منظر سفنیاں وچ سما ہویں آن کھلوندے نیں جہڑے کدے ویکھے ہی نہیں ہوندے پر اوہناں دی خواہش شاید لاشعور دے کسے خانے وچ صدیاں توں سُتی پئی ہوندی جہڑی اک دم جاگ کے اکھ دا سُفنا بن جاندی ہے:

جہڑے منظر اکھیاں کولوں اوہلے سن

اوہی رات نوں سُفنیاں اندر بولے سن

میں خوشیاں ول سہرے بنھ کے ٹُر یا سی

میرے جُھوٹے خواب تے دُکھ وچولے سن۔

تعبیر اوس خواب دی ہوندی اے جہڑا اک مکمل کہانی طرح ہووے، اوہدے کردار، اوہدا سکرپٹ، اوہدے منظر سبھے اک لڑی وچ موتیاں وانگ پروئے ہوئے ہوون۔ جویں مصر دے بادشاہ نوں اکو خواب کئی واری دِسیا، جہدا ذکر اسمانی کتاب وچ وی ہے ایسراں ہی اک ہور بادشاہ نے سُفنا ویکھیا کہ اوہدے سارے دند ڈِگ پئے نیں، تعبیر دَسن والے بلائے گئے، اک نے آکھیا "سُفنے وچ آیا ہر دند کسی نہ کسی رشتے دار نوں ظاہر کردا ہے، جویں سامنے دے دند بہت نیڑے دے رشتے دار ہوندے نیں، ایسے طرح ایدھر اودھر دے دند چاچے تائے، ماسی ماسڑ تے بھین بھرا ہوسکدے نیں، تہاڈے تے سارے ہی دند ڈِگ پئے، ایس خواب دا سدھا سدھا مطلب ایہوا ے کہ پہلے تہاڈا سارا ٹبر مریگا فیر کدھرے جا کے تہاڈی واری آئیگی"۔ بادشاہ نوں ڈاھڈا غصہ آیا تے اوہنے فوری حکم دِتا کہ ایس گستاخ نوں قید خانے سٹ کے کوئی ہور سیانا تعبیر دَسن والا بلاؤ، دُوجا بندہ آیا جہنے خواب سنیا تے ایدھر اودھر ویکھ کے آکھن لگا "بادشاہ سلامت تہاڈے خاندان وچوں تہاڈی حیاتی سبھ توں لمی ہووے گی" بادشاہ گل سن کے ہسیا تے کہن لگا "واہ۔۔۔۔ گل تے اوہی اے پر انداز وکھرا ہے" اوس تعبیر دَسن والے نوں انعام کرام دے کے رخصت کر دِتا گیا۔

شعر و ادب

اندر دا درد، وسیب دی کُرلّتن تے دن دیہاڑے جاگدیاں سدھراں دی موت ویکھ کے میں شعر کہیا تے اوہدی خشبو دِناں وچ ہی سرحداں دیاں سنگلاں توڑ کے دُور دُور تیکر پھیل گئی:

اساں انج نہیں لکھدے دُکھاں نوں
پہلے سُرت گنوانی پیندی اے
اِک اکھ نوں لوری دینے آں
اِک اکھ جگانی پیندی اے۔

شعری سفر اُتے گل اَگے جا کے ہوئے گی، ایتھے بس ایہو کہواں گا:

ہور کِتے ویکھیں گا تے شعر بُھل جائیں گا
میرے ول ویکھ میرے شعراں تے دھیان دے
رُوح تک آ گیا ہنیر ایس رات دا
تھوڑی جہی روشنی تے میرے ول آن دے۔

اک لفظ، اک لائن اک شعر کہن لئی کنی واری مرنا پیندا ہے، کس کس اگ وچ سڑنا پیندا ہے، کہڑیاں کنڈیالی راہواں اُتے ننگے پیریں تُرنا پیندا ہے ایہ ساریاں گلاں ضرور ہون گیاں پر تھوڑا اگے جا کے اوہناں پتّیاں اُتے جتھوں میں شعر کہن دا اعلان کیتا سی:

لہو چھان کے کلیجے وچوں کڈھیا
تے لوکاں بھانے شعر آکھدا

کینیا دی مَیری

ساری حیاتی دُکھاں دی پنڈ سر اُتے چکن والے باپو دی اکھ چوں ایسراں کِر دے ہنجو نہیں دیکھے جویں اوس دن میرے ایم کام لئی ملتان جان تے باپو نے بھجی اکھ نال ہولی جہی آکھیا سی "پُتر تُوں جاتے رہیا ایں رب تینوں کامیاب کرے، توں وڈا افسر بن کے میرا سُفنا پورا کریں پر پتہ نہیں توں پرت کے آویں تے میں ہوواں وی یا۔۔۔۔"، میں باپو دے بلھاں اُتے انگل دھر کے اوتھے ہی روک دِتا سی، "ابا جی تُسیں فکر نہ کرو میں چھیتی سولھاں جماعتاں پاس کر کے آواں گا بس فیر کدھرے نہیں جاواں گا۔۔ پکا وعدہ"۔

بہاولنگروں میرے نال دو ہور دوست کرائے دے مکان وچ رہندے سی، اسیں تنوں یار کمرے دے فرش اُتے گدّے، جُلیاں وِچھا کے تھلے ہی سوں جاندے تے ہانڈی روٹی وی آپ ہی کر دے سی۔ اک دن پی سی او توں ایکشن ایڈ دے دفتر کال کیتی تے زبیر صاحب دے نال کھلوتی Mary نوں پتہ چلیا تے اوہنے چھیتی دینی رسیور پھڑ کے اپنے مخصوص افریکی لہجے وچ آکھیا:

"Hello Saghir How are you? "

میں مَیری دی آواز پہچان دیاں ہی حیران ہو کے آکھیا:

" Oh, Mary you haven't gone back to kenya yet? "

"مَیری نے آکھیا:

" I am about to leave, but please give me your hostel address "

میں حیران ہوندیاں مَیری نوں کالج تے ہاسٹل دا فون نمبر دے نال نال پورا پتہ وی

لکھوا دِتا۔ دو دن بعد ہی خبر ملی کہ مَیری ملتان کچہری روڈ تے اک وڈے ہوٹل وچ اپڑ گئی اے، مینوں سمجھ نہیں سی آ رہی کہ مَیری کِینیا جان دی بجائے ملتان کیہ لین آئی اے، مَیری دا گھر آنا، بازاراں وچ شاپنگ کرنا، میرے کہن تے کالجاں، سکولاں تے ہور کئی فنکشناں وچ رلت کرنا تے ڈور تھی دا ناراض ہون مگروں ایہ کہنا

"you are the friend of Mary"

مینوں ہُن سبھ چیتے آ رہیا سی۔ مَیری افریقی لہجے وچ انگریزی بولدی سی میں سائیکل اُتے اوہدے ہوٹل اپڑ گیا، ہوٹل وانگوں ہوٹل دا کمرہ وی بہت ودھیا لگ رہیا سی، کمرے دے بیڈ اُتے چٹے رنگ دی صاف ستھری چادر وِچھی ہوئی سی، بیڈ دے نال اک نکا جہیا لکڑ دا باکس سی جہدے خانیاں وچ کجھ کاغت، کتاباں، ڈائری تے پنسل پئی ہوئی سی، باکس دے اُتے کالے رنگ دا ٹیلی فون پیا سی۔ میں بیڈ دے نال پئے نرم جہے سپرنگاں آلے صوفے اُتے بیٹھا تے مَیری نے مسکراندیاں آکھیا

"وَت وُڈ یُو لائیک تُو ٹیک"

"What would you like to take?"

مَیری نال کافی سماں بیتیا سی ایس لئی میں وی شرمائے بنا آکھ دتا:

"Just a cup of tea"

ویٹر چائے رکھ کے جا چکیا سی، اوس دن مَیری نے چاء آپ کپاں وچ پائی تے میرے توں پچھے بغیر اپنی مرضی دی کھنڈ پا کے کپ مینوں پھڑا دِتا، گل بات جاری رہی تے میں رات دے کھانے دی دعوت دے کے اپنے ہاسٹل دے کمرے وچ آ گیا۔

کمرے وچ نال رہن والے بیلی شکیل نے اوس دن دال گوشت دے نال تھوڑے مِٹھے چول بنائے سن۔ Mary ہاسٹل دے کمرے وچ آ چکی سی، ہاسٹل وچ ایدھر اودھر

دے کمریاں دے مُنڈے بڑی حیرانی نال ویکھ رہے سن کہ اوہ کون ہے تے کتھوں آئی ہے۔ اوہنوں دال گوشت بہت سوادی لگیا، کھانے توں بعد گرم گرم چاء دا کپ پیتا تے اسیں ہائر کیتی ہوئی گڈی تے ملتان دِیاں سڑکاں اُتے پھردے پھراندے کافی دیر بعد ہوٹل دے کمرے وچ اپڑ گئے۔ میں ہن مَیری دے آن دا مقصد پچھن لئی اوہدے سامنے بیٹھا اوہدیاں سمندروں ڈونگھیاں اکھاں وچ جھاک رہیا سی۔ درمیانہ قد، بھروا ں پنڈا، موٹیاں موٹیاں اکھاں، کالا شاہ رنگ تے اکھاں وچ بہت سارے سوال لئی اوہنے میرے ول ویکھ کے ہولی جہی آکھیا:

"Saghir I dont know, what to say now, but to be very frank, I am here just to see you. Your are such a nice boy and i am truely impressed by your hard work , loyalty and simpilcity. I am leaving your country earlier than I expected ,but if you ever want to visit my country, I will be waiting for you."

مَیری پتہ نہیں کیہ کجھ بولدی رہی، میں اوہدیاں پلکاں اُتے لشکدے تارے ویکھدا رہیا، میتھوں کوئی گل نہ ہوئی، اوہ میرے ول، میں اوہدے ول ویکھی جا رہیا سی کہ اچانک اوہنے مسکرا کے شیک ہینڈ لئی ہتھ اگے ودھایا تے میری نظر اوہدے ہتھ دِیاں لیکاں اُتے پے گئی جہدے وچ دل ٹُٹن آلی لائن بڑی صاف وکھائی دے رہی سی، میں چھیتی نال ہتھ ملایا تے ہوٹھاں اُتے ہاسا لیا ندیاں ہولی جہی آکھیا:"Good by Mary see you"

میں ہاسٹل دے کمرے وچ ستا پیا سی کہ اچانک کسی مائی دے چیکاں مار کے رون دی آواز کناں وچ پئی، آواز ہولی ہولی تیز ہوندی گئی، انج لگ رہیا سی کہ کوئی پرچھاواں

میرے ول ودھ رہیا اے، رون دی آواز میرے کناں دے بالکل کول اپڑ گئی، کوئی میری بانہہ پھڑ کے اپنے ول کھچن دی کوشش کر رہیا سی، اوہدیاں اکھاں وچوں موٹے موٹے اتھرو ڈُلھے تے میریاں گلھاں نوں انج لگا جویں کسے نے اُبالے کھاندا پانی میرے اُتے سُٹ دِتا، کوئی میری کچی مروڑ رہیا سی، ایس توں پہلاں میرا ساہ رُک جاندا، میں پورا زور لا کے آواز دِتی، شکیل۔۔۔۔شکیل۔۔۔۔شکیل۔۔۔۔۔ہوش آیا تے شکیل میرے سرہانے کھلوتا ٹھنڈے پانی دے چھٹے میرے منہ اُتے مار رہیا سی، مینوں اکھاں کھولدیاں ویکھ کے کہندا" تیرے سُفنیاں وچ ڈرن دی عادت حالی تک گئی نہیں"، لما ساہ بھر کے میں کمرے دے بُوہے ول ویکھدیاں ہولی جہی آکھیا

"Good by Mary see you"

تے اکھاں بند کر کے فیر سوں گیا۔

پہلی موت

ایم کام دا پہلا سال مکمل ہو چکیا سی، سولہاں جماعتاں پوریاں ہون والیاں سن، افسر بنن دا سُفنا بہت نیڑے سی کہ اوس دن ہاسٹل دے فون نمبر اُتے کال آئی، باپو نوں ہارٹ اٹیک دا سُننا سی کہ پیراں ہیٹھوں جویں دھرتی کھسک گئی، اکھاں جھٹکے نال بند ہوئیاں تے اگے باپو پرانے سائیکل اُتے بیٹھا میرے ہتھاں وچ پھڑیاں کتاباں ویکھ کے ہس رہیا سی، یاد نہیں کویں سُرت سنبھال کے رکشہ پھڑیا تے لاری اڈے توں بہاولنگر جان آلی بس وچ بہہ گیا۔ بس سواریاں نال بھری ہوئی سی میں خالی اکھاں نال بس دی باری وچوں باہر ویکھدا رہیا، بس اگے نسی جا رہی سی تے رُکھ پچھے نوں نس رہے سن، کھیتر، نہراں، ککراں، ٹالھیاں، چڑیاں دِیاں ڈاراں لنگھدیاں رہیاں، دُور بدلیاں وچ اُڈدیاں کونجاں دِیاں قطاراں وکھائی دیندیاں رہیاں پر سینے اندر شدید بے چینی پاروں کجھ چنگا نہیں سی لگ رہیا، چارے پاسے جویں اگ وچ سڑدی بلدی ریت دے ٹبے ہی ٹبے ہون، لمے لمے کنڈیاں والیاں ککراں دِیاں سُولاں جویں ریشم جہے ماس نوں چیر کے لنگھ رہیاں ہون، سارا پنڈا نیلو نیل ہو گیا ہووے، لوں لوں وچ پیڑاں بھر گئیاں ہون، ماس آنبل گیا ہووے، دماغ سُن تے اکھاں رتیاں لال ہو گئیاں سن، ایس توں پہلاں جھلیاں وانگوں اُچی اُچی چیکاں مارن لگ پیندا میں اک دم گھبرا کے اکھاں بند کر لئیاں، اگے والی سیٹ نوں دوویں ہتھاں نال گھٹ کے پھڑیا تے چکر کھاندا سر اگلی سیٹ اُتے دھر کے کنی دیر اکھاں میٹی بیٹھا رہیا، فیر اچانک انج لگیا جویں ابا جی ساہویں آن کے کھلو گئے ہوون۔ ۔۔۔اوہی پرانا سائیکل۔۔۔ سائیکل پچھے نکے ٹھیک کرن آلے اوزاراں دا گٹو۔۔۔ سائیکل دے اگے لکڑ دے فرمے اُتے ٹنگی ہوئی بو رکرن والی بوکی۔۔۔ پنڈے اُتے ٹویرے دا باریک کُرتا۔۔۔ تھلے ڈبیاں والی چادر، سر اُتے چٹے رنگ دا سافہ تے پیراں وچ ہوائی چپل جہدیاں ودھراں ٹُٹن پاروں لیراں نال بنھیاں ہوئیاں سن، کُرتے دِیاں باہواں اُتے تک

ولیٹیاں سن تے گریبان دے سارے بٹن کھلے سن۔ گندمی رنگ، لم سلمّا قد، گھبرو جوان، مینوں اپنے گل نال لا کے کہندے "ایہ ویکھ میرا افسر پُت، سولہاں جماعتاں کرن ملتان چلا گیا، بڈھے پیو دا بھورا خیال نہیں سی کیتا، افسر تے کملیا توں اوسے دن بن گیا سیں جدوں چودھاں کر کے گوریاں دے دفتر وچ تنخواہواں ونڈ دا سیں، ساری وستی تینوں افسر من گئی سی جدوں تیرے دفتر دیاں انگریزنیاں اپنے گھر آئیاں سن، بڑیاں خوش سن تیریاں بھابھیاں توں مہندی لوا کے، انج ہس ہس گلاں کر رہیاں سن جویں تیرے ویاہ تے آئیاں ہون۔۔۔۔ ہاہاہا۔۔۔۔۔ باپو بولی جا رہیا سی۔۔۔۔ پُت تینوں یاد ہے اوہ گوری۔۔۔ اوہ لمی جہی۔۔۔۔ کسراں میرے نال ہتھ ملا کے سلام کر کے گئی سی تے تیری بے بے پورا ہفتہ میرے نال بولی نہیں سی۔ پتہ نہیں کیوں میرا پتر ساری افسری چھڈ کے ملتان چلا گیا، میں تینوں روکیا سی کہ یار توں نہ جا، پتہ نہیں توں آویں تے میں ایتھے ہوواں کہ نہ ہوواں، تینوں افسر دی کُرسی اُتے بیٹھا ہویا ویکھ وی سکاں کہ نہ، ہاں اک گل دی بڑی خوشی ہے مینوں کہ میں تینوں چشتیاں رمضان دے گھر اپنے ہتھی منگ آیا واں، ہاں کُڑی تے میں نہیں ویکھی پر تیری بے بے دس رہی سی بہت سگھڑ، سوہنی تے بارھاں جماعتاں پڑھی ہوئی اے، شکوراں کہندی سی کہ حاجی صاحب اگلی واری آؤ گے تے اپنی ہون والی نونہہ نوں ضرور ویکھ کے جانا"۔

اباجی دی آواز اچانک رُک گئی سی، اکھاں کھولیاں تے کنڈکٹر آوازاں لا رہیا سی "بہاولنگر چونگی آلے"، آواز سُن دیاں ہی میں چھال مار کے بس توں تھلے لتھیا تے ریلوے لائناں توں نسدے ہویاں گھر اپڑ گیا، باہر گلی وچ وِچھیاں دریاں اُتے محلے دے کجھ بابے بیٹھے سی، میرا سینہ اندروں دھک دھک کر رہیا سی، ایس توں پہلاں کہ دل اُچھل کے باہر آندا، میں وَین پاندی بے بے دے سینے لگیا دھاڑاں مار مار روئی جا رہیا سی، ویہڑے وچ منجے اُتے اباجی گوہڑی نیندرے ایسراں سُتے پئے سن جویں ہنے کم توں آن کے لتڑ واندے لتڑ واندے سوں گئے ہون، منجی دے چار چفیرے چیکاں، کرلاٹاں تے دھاڑاں

مار دِیاں بیبیاں کھلوتیاں سن، مینوں انج لگ رہیا سی جویں باپو دے سائیکل اُتے پئے پرانے تھیلے وچ ڈونگی نلکے ٹھیک کرن آلے اوزار، باپو دے ٹویرے دے کُرتے، ٹُٹی ہوئی ہوائی چپل، چٹے رنگ دا میلا سافہ، آل دوالے دِیاں کندھاں تے گھر دا ویہڑا اک دُوجے دے گل لگ کے روئی جا رہے نیں۔ روئی تے میں اج وی جا رہیاں، سامنے باپو دی فوٹو لگی اے، باپو میرے ول ویکھ رہیا اے میں باپو ول، میرے اکھاں دے اتھرو ڈلھ کے چٹے کاغتاں اُتے ڈِگ رہے نیں، کاغتاں دا سفید پنڈا ہنجواں دے مینہ نال بھجیا پیا اے، قلم دِیاں اُداس اکھاں وچوں برہوں دے گیت کردے ہوئے گِلّے کاغت دا سینہ چیر رہے نیں، رات دا پچھلا پہر ہے، میری گھر والی ستی پئی اے، میرے بچے اپنے اپنے کمریاں وچ مٹھی نیندر دا سواد لے رہے نیں، گُھپ ہنیری رات دے ڈرادین والے چُپ سمے اندر وَین پاندا قلم، ہنجواں دے مینہ نال بھجیا سفید کاغت، ہئو کے بھر دا چھت آلا پکھا تے سوچاں دے ہڑ وچ ڈُبیا اک پرچھاواں قطاروں وچھڑی کونج وانگر کُرلاٹاں مار مار روئی جا رہیا ہے، سامنے ڈریسنگ اُتے پئی فوٹو وچ بے بے نال بیٹھا باپو مٹھا مٹھا ہسی جا رہیا اے۔

5 اکتوبر 2001 نوں باپو سانوں روندا چھوڑ کے کسے ہور جہانے ٹُر گیا سی، ایدھر جنازہ ہویا سی اودھر بے بے ولوں حکم مل گیا سی "پتر اپنے پیو دے خواب نہ بھلیں، جا جا کے اپنے پرچیاں دی تیاری کر"، میں بے بے دے گل لگ کے اک واری فیر رج کے رویا تے لاری اڈے ول پیدل ہی ٹر گیا۔ ایس واری مینوں روکن والا کوئی نہیں سی، بس سوچاں دا بھار سی، میں سی تے سڑکاں تے نسدی موٹر سی، اودھر لاری نس رہی سی ایدھر بند اکھیاں وچوں وَین پاندے سُفنے ہنجواں راہیں باری چوں نکل کے دور انہراں ول اُڈ دے جا رہے سن:

اوس باپو دے ناں
جس نے چرخا ہجر دا کتیا
گلما لہولہان

جس نے ہتھ زمین دے پھڑ کے
لنگھے ست اسمان

اوس باپودے ناں
جس نے بھار کفن دا چکیا
کندھ انکھاں دی ڈھائی
ہُجاں مار کے سورج کڈھیا
سُتی اکھ جگائی
دل دی پیڑ لکائی

اوس باپودے ناں
جس دے مڑھکے وِچوں نکلی
سُفنیاں دی تعبیر
بوہے اُتے اج وی جس دی
ٹنگی اے تصویر
پلکاں اُتے نیر
اوس باپودے ناں
جس دا روپ مسیتاں ورگا
ہتھ انبراں دی چھاں
اوس باپودے ناں
اوس باپودے ناں۔

افسری دی تلاش

2003 وچ سولہاں جماعتاں پاس کرن دا میرا سُفنا پورا ہو گیا سی، ہُن واری سی باپو دے سفنے دی، مطلب افسر بنن دی، اوہدے لئی دن رات، چارے پاسے نوکری لئی نس بھج شروع کر دِتی سی پر بے بے نوں باپو دے رُجان مگروں بھراواں دے کھنڈ جان دا اجیہا خوف لگا کہ ہر ویلے میرے ویاہ دی فکر وچ ہی ڈُبی رہندی، میں جدوں بے بے نوں کہنا "امی کجھ نہیں ہوندا کوئی چار آنے دا ترلہ کرلواں ویاہ وی ہوای جانا اے، ایڈی کاہدی کالھی اے" تے اوہ اگوں پیار نال کہندی "جھلیا تینوں نہیں پتہ جدوں وو ہٹیاں آ جان ناں فیر پتر ماواں دے نہیں رہندے"، مینوں ایہ سمجھ نہیں سی آندا کہ بے بے دی ایس گل دا کیہ مطلب اے۔ وڈا بھراتے بھابھی لاڈو او سے گلی وچ چار گھر چھڈ کے اک ہور مکان وچ شفٹ ہو گئے سن، ایہ او ہی گھر سی جتھے باپو جمعے دی نماز پڑھ کے آئے تے بھابھی لاڈو او ہناں لئی چاء دا پیالا لیائی ہی سی کہ باپو سینے وچ درد نال او سے منجے اُتے ڈِگ پیا فیر جدوں وی ملیا سُفنیاں تے خیالاں وچ ہی ملیا۔

ایدھر میں اخباراں وچ نوکریاں دے اشتہار پڑھ پڑھ روز چٹھیاں پاندا، اودھر بے بے دی بھراواں اگے اکو گل ہوندی "چھیتی نال چشتیاں جاؤ تے ایہدے ویاہ دی تریخ پکی کر کے آؤ"، میں پڑھائی مکمل کیہ کر کے آیا بے بے تے نِت بھابھیاں نال سارا سارا دن بس میرے ویاہ دِیاں گلاں ہی کر دی رہندی "وو ہٹی نوں سونا کِنا پانا اے، وری دے کنے سوٹ بنانے نیں، دِھیاں نوں کنے دن پہلے سدنا اے، نانکیاں وچوں کون کون آوے گا، دادکیاں چوں بُوا بصری نوں کون لے کے آؤ گا"۔ بے بے چاہندی سی بھراواں دے وکھرا ہون توں پہلے پہلے چھیتی نال نکے پتر نوں ویاہ کے ایس ذمے داری توں اُڈ ہو جاواں۔ فیر

ایداں ہی ہویا میں نوکری لبھن وچ لگیا رہیا تے بے بے ویاہ دِیاں تیاریاں وچ۔ 12 فروری 2004 نوں میں TEVTA آفس لاہور وچ فنانس افسر دا فائنل انٹرویو دے رہیا سی تے 13 فروری نوں جنج توں اک دن پہلے ہی ولیمے دی روٹی سی، میں تے ایہو سنیا سی ولیمہ ویاہ توں بعد کیتا جاندا ہے پر پتہ نہیں اودوں کیہ مجبوری سی جو برات توں اک دن پہلے ولیمہ رکھنا پیا۔ مینوں کوئی ہوش نہیں سی سوائے ایس دے کہ کسی طرح میرا انٹرویو پاس ہووے تے میری نوکری پکی ہوجائے۔ 7 ضلعیاں وچ 7 ہی سیٹاں سن تے پورے پنجاب وچوں 7 مُنڈے ہی شارٹ لسٹ کیتے گئے، ایس توں ودھ ہور کیہ خوشی دی گل ہونی کہ بہاولنگر ضلعے دی سیٹ لئی میں اکلا ہی چُنیا گیا سی۔

گول جہی میز دے پچھے فٹبال ورگے منہ والا اک سروں گنجا ریٹائرڈ کرنل بیٹھا سی، اوہ جی ایم آپریشن سی، وڈے منہ والے فوجی افسر نے میرے ول گھور کے ویکھیا تے اُچی دینی ایسراں بولیا جویں میں اوہدی رجمنٹ دا کوئی نواں بھرتی ہویا سپاہی ہوواں: "ہاں جی شارٹ لسٹ تو ہو گئے، کوئی کمپوٹر کورس بھی کیا ہوا ہے؟"

میں فوری جواب دِتا

"Yes sir,I have completed a one-year Diploma in Computer Sciences"

کرنل نے نال دی کُرسی اُتے بیٹھے دُوجے افسر ول اِنج ویکھیا جویں کہہ رہیا ہووے ہن کیہ کریے؟ تے نال ہی دُوجا سوال کر چھڈ یا "اچھا تو پھر تنخواہ کتنی لو گے" مینوں ہُن کیہ پتہ کنی تنخواہ آکھاں بس ایویں مونہوں نکل گیا جی "پندرھاں ہزار"، کرنل ہن خود نوں سنبھال چکیا سی بڑے اعتماد نال بولیا "دس ہزار میں کام کرو گے"؟ میں سمجھیا مینوں چیک کرن لئی تنخواہ گھٹا رہیا اے، ایس لئی میں وی اوتھے ہی اڑ گیا "نہیں سر پندرھاں ہزار ٹھیک ہیں"،

"Okay you can go" جی ایم آپریشن نے کہیا تے میں دل ہی دل وچ نوکری پکی ہون دے سُفنے لے کے لہور دے لاری اڈیوں بہاولنگر جان والی بس وچ بہہ گیا۔ بس ٹُری تے خیال آیا او ہو اج دی رات تے میرے ویاہ دی مہندی اے پتہ نہیں کنے وجے اپڑاں گا، بے بے بہت غصہ ہوویگی پر کیوں غصہ ہووے گی میں وی تے باپو دا سفنا پورا کرن ہی لاہور آیا سی، ہن جدوں افسر لگاں گا تے بے بے دا سارا غصہ پپو ریڑھی والے دی برف وانگوں اک دم ٹھنڈا ہو جائیگا۔

بس دے پہیے گھمن دے نال نال اک دم سوچاں دا چکاوی گھم گیا، جدوں میں وی سی آر وچ لگی کیسٹ "ویہڑا شگناں دا" ویکھ کے بے بے نوں کہیا سی "بے بے ایہ کُڑیاں ٹپے، بولیاں تے گیت گاندیاں کِڈیاں سوہنیاں لگدیاں نیں، بے بے مینوں نہیں پتہ بس میرا ویاہ وی انج داہی کریو" پر وقت آیا تے باپو جان لگیاں ویاہ دے سارے چاہ اپنے نال ہی کدھرے انبراں وچ لے گیا۔ ویہڑے وچ باپو دا منجا وی او سے طرح ڈاہیا ہویا اے، کندھ نال کھلوتے سائیکل اُتے پرانا تھیلا وی باپو دے ہتھاں دی اُڈیک وچ اُنجے پیا ہویا اے، بیٹھک وچ گتے دے ڈبے وچ باپو دی پرانی گتھلی وی پئی سی جہنوں باپو سرہانے تھلے رکھ کے سوندا تے میں نکے ہوندیاں جدوں جی کردا چپ کر کے اوس وِچوں پیسے کڈھ کے لے جاندا، بیٹھک دی اک نکر وچ باپو دی ہوائی چپل پئی سی جہدیاں ودھراں اج وی پرانی لیر نال بنھیاں ہوئیاں سن، چپل دِیاں ودھراں مٹی نال انج بھریاں ہوئیاں سی جویں کسی پرانی قبر اُتے بہت پہلے دی پئی ہوئی مٹی ہوا نال اُڈدی ہوئی ایدھر اودھر کھلر گئی ہووے۔ بس ٹردی گئی تے یاداں دا چکا ہولی ہولی گھُمدا رہیا، میں اکھاں میٹی سوچاں وچ ہی ویاہ دے شگن ویکھدا رہیا۔ اک دم خیال آیا کہ میں تے پنڈ دے اُتے بَنّ وی نہیں لوایا، اج دی رات تے مہندی دی رات سی، بے بے میرا راہ اُڈیکدی ہونی پر فیر سوچیا نکے

ہوندے بے بے آپ تے کہندی ہوندی سی ایہ ست ماہیا تے ہانڈی وچ پئی اخیر دی کُھرچن اے، ہن دسو بھلا کُھرچن نوں کہڑا بَنّ لگوگا، جے لگ وی گیا تے کہڑا اجنماں دی چڑھی میل نے لتھ جانا اے، فیر خیال آیا کہ سگوں چنگا ہویا کہ نہیں لگیا، بھورا منہ اُتے مٹی پئی رہی تے رنگ مُشکی مُشکی دِسوگا، جے کدھرے بَنّ لگ جاندا تے اصلوں کالا شاہ رنگ نکلنا سی، اک ہور سوچ آئی کہ یار بنّ لگن نال رنگ صاف ہوندا یاں ناں ہوندا پر بنّ لگن ویلے گیت تے گائے جاندے اوہی گیت جہڑے فلم وچ سر بن لاڑھے دے وٹنا لگن ویلے اوہدیاں بھیناں گاندیاں سن:

ہو ہونی وٹنا کٹورے دا
جندنی
میں صدقے واری
پہلا بنّا کہنے لایا
ماں تے ایہدی سدانی سہاگن
پہلا بنّا ایہنے لایا۔

نہ ہی بنّا لگیا تے نہ ہی کُڑیاں تے بھیناں دے مونہوں گائے ہوئے گیت سن سکیا:

سوہنا گھوڑا تے جُتی تِلّے دار نی مائے
جدوں چڑھدائے تے لگدائے تھانیدار نی مائے
میں تے ہوگئی آں حالوں بے حال نی مائے
(ویہڑا اشکناں دا)

نہ کسے بنّا لایا نہ کسے پانی دے ڈونگے ڈولھ ڈولھ گیت گائے، جے گائے وی ہونے تے میں لہوروں آندی لاری وچ بیٹھا کسراں سُن دا، میرا وی جی سی کہ بے بے دی گودی وچ

سر رکھ کے رج کے روندا، اندر دی بھڑاس کڈھدا، سہرا بنھدا، میریاں وی اکھاں وچ بھابھیاں سُرمے دِیاں سلائیاں پاندیاں پہلی سلائی، دوجی سلائی تیجی سلائی، فیر پرات وچ دِیوے دھر کے کُڑیاں وستی دِیاں گلیاں وچ جاگو کڈھدیاں، ڈانگاں مار مار بوہے کُٹدیاں تے نانکیاں ولوں آئے چھج نوں کسی بھیڑے شگن توں بچن لئی سوٹیاں مار مار بھن دیندیاں:

توڑ دیونی ایس بھاگاں والے چھج نوں۔۔۔۔!

فیر کڑیاں جاگو لے کے گلیاں وچ گاندیاں:

لمبڑا جورو چکالے وے جاگو آئیا

شاوا بھئی ہن جاگو آئیا

چُپ کر بی بی۔۔مسّاں سوائی آ۔۔لوری دے کے پائی آ

اُٹھ کھڑُ وگی۔۔اَڑی کرُ وگی۔۔چکنی پئوگی

جاگو آئیا۔۔شاوا بھئی ہُن جاگو آئیا۔

بس بہاولنگر اپڑی تے رات ہوگئی سی، بے بے خورے کدوں دی بُوہا ویکھ رہی سی جاندے سار سینے لاندیاں آکھیا "بُووووو میں مرگئی۔۔۔۔۔! میرا پُت اج دی رات وی پیو دے سُفنے پورے کردا پھر رہیا اے، بھورا خیال نہیں کہ کل ایہدا ویاہ اے"، "بے بے بس سمجھ لے ہُن تیرا پُت افسر بن گیا اے، بس ہن نوکری دے آرڈر آئے کہ آئے"، اینا سننا سی کہ ساریاں بھیناں نے بے بے نوں باہواں توں پھڑیا تے ویہڑے وچ نچنا شروع کر دِتا:

مہندی تاں سجدی جے نچے منڈے دی ماں

مہندی تاں سجدی جے نچے منڈے دی ماں۔

باپ سر تے نہیں سی ، بھراواں دے موڈھیاں اُتے اک دم کئی سارے خرچیاں دا بھار پے گیا، تنبو کناتاں دے خرچے، روٹی ٹکر دے انتظامات، جنج لئی گڈیاں موٹراں دے رولے، وہٹی لئی ٹُومباں، جُتی کپڑے لِیڑے فیر شریکے وچ ورتن دے سو طرح دے پنگے سن، اوہ وچارے ایڈے وڈے وڈے خرچے پورے کردے یا مینوں پچھدے کہ ہاں بھئی تینوں وی کوئی لوڑ ہے یا نہیں؟ توں وی اپنے لئی کوئی جُتی کپڑے لتے نیں کہ نہیں؟ بیٹھک وچ باپو دی گتھلی تے پئی ہوئی سی پر اوہدے وچ ہن اوہ پیسے نہیں سی جتھوں میں اپنی لوڑ دے پیسے کڈھ سکدا، ایس واری بے بے نے ٹانڈ اُتے پئے کس بھانڈے وچ پیسے سانبھ کے رکھے سن اوہ وی خبر نہیں سی یا فیر ہن سولہاں جماعتاں پاس کر لین مگروں سارے پُٹھے کم بھل بیٹھا ساں، اگر کجھ چیتے ہے سی تے اوہ سرکاری نوکری دا خواب سی، اوہ خواب جہنے ویاہ دِیاں رسماں تے تاریخاں وی بھلا دِتیاں سن:

ساڈا کچ دا پنڈ اُس نے
رزق دے بھارے سنگلاں اندر
ایسراں کس کے بنھیا اے
نہ ہُسن یاد جوانی رہندی
نہ ساہواں دی گرمی
نہ مخمل دے پنڈے دِسن
نہ ہوٹھاں دی نرمی
اساں تے کھوہ دے بلداں وانگوں
اکھاں اُتے کھوپے چاڑھ کے
چکر کھائی جانے آں
ڈنگ ٹپائی جانے آں۔

بسنت، ویاہ تے ویلنٹائن ڈے
(14 فروری)

ولیمے دی روٹی برات جان توں اک دن پہلے کھوا دِتی گئی سی، رات دیر تیکر بھیناں نال گلاں باتاں کر دیاں کدوں نیندر آئی کوئی پتہ نہیں چلیا۔ اگلی سویرا کھُلی تے بے بے اُچا اُچا بول رہی سی "بُو میں مرگئی کِنّا دن چڑھ آیا، حالی تک سُتے نہیں اُٹھے، کہڑے ٹیم جنج ٹُرو گی تے کدوں واپس مُڑو گی، اُٹھ جاؤ ٹُٹ پینیو چھیتی چھیتی تیار ہو جاؤ، لاری تڑکے دی بوہے اگے آئی کھلوتی اے، چار واری چاء پی چکے نیں لاری آلے تُسیں حالی سُتے نہیں اُٹھے"۔ بے بے دِیاں جھڑکاں سُن کے چھیتی دینی اکھاں مَلدا بستر ے وچوں نکل کے منہ متھا سنوارن لئی سائیکل اُتے شہر دے مشہور نائی شانی دے حمام ول ٹُر پیا، رستے وچ پُھلاں دِیاں دوکاناں تے منڈیاں دا رش ویکھ کے حیرت ہوئی کہ اِتھے اینا مجمع کیوں لگیا ہویا اے، اک منڈے توں پچھیا تے اوہنے اکھ ماردیاں آکھیا "تیری کوئی معشوق وشوق نہیں اے کیہ؟" میں اک واری فیر سوچی پے گیا۔۔۔ چیتے تے بہت کجھ آیا پر مونہوں کجھ نہ نکلیا، مُنڈا میری چُپ ویکھ کے فیر بولیا "او بھولے بادشاہ اج ویلنٹائن ڈے اے، اج دے دن پیار کرن والے اک دُوجے نوں گلاب پیش کر دے نیں، اک دوجے نال محبت دا اظہار کر دے نیں، ایس لئی اج محبت کرن والیاں دا رش لگیا ہویا اے"۔

سوچاں دے سمندر وچوں باہر آیا تے میں وی ٹہنی اُتے لگے سجرے گلاب دے دو پُھل خرید لئے، نال کھلوتا اوہی منڈا ہس کے آکھن لگیا "واہ بھئی واہ پہلے تینوں پتہ ہی نہیں سی تے ہُن توں کٹھے ای دو پُھل لے لتے نیں، اوہ کملیا دو کشتیاں دے سوار کدی کنارے نہیں لگدے"، میں اوس مُنڈے دی گل سُنی ان سُنی کر کے اَگے ٹُر پیا۔

مینوں یاد نہیں سی کہ میں کیہ کم آیاں تے کتھے جا رہیاں، سائیکل دا پہیہ گھمی جا رہیا

سی۔۔۔شُوٹو شُوٹ، ریلوے لیناں پار کر کے چھیتی نال ریلوے اسٹیشن اپڑیا ساہویں ریل گڈی دا انجن چھک۔۔۔ چھک۔۔۔ چھک۔۔۔۔ چھک۔۔۔۔۔کر رہیا سی، سیٹی دی تیز واج دُور دُور تک سنائی دے رہی سی، ایس توں پہلے کے گڈی ٹیشن توں باہر نکل جاندی میں سائیکل تھڑے تے کھلھا ریا تے نس کے سواریاں نال بھرے اک ڈبے اندر وڑ گیا۔ اک منڈا جہدے ہونٹھاں اُتے پان کتھے دی لالی صاف وکھائی دے رہی سی، اوہدیاں بلیاں اکھاں وچ کنواریاں شرارتاں انگڑائیاں لے رہیاں سن، اوہ کدی پینٹ دی سجی جیب وچ ہتھ مار دا تے کدی کھبی جیب وچ ہتھ پا کے باری وچوں باہر ویکھن لگ پیندا، میں اوہدے کول جا کے میں بڑی ہولی جہی آکھیا "ویرے اک نکا جہیا کم سی تہاڈے نال" اوہنے سر توں لے کے پیراں تیک انج ویکھیا جویں میں لاریاں، موٹراں وچ منگن والا ہوواں، میں گھبرا کہ فیر ہولی جئ آکھیا "جناب ایہ گلاب دا پُھل اے جے برا نہ مناؤ تے ایہنوں اپنے نال لے جاؤ" اوہنے فیر حیرانی نال مینوں ویکھیا تے غصے وچ آکھیا "بھیا کیا کہہ رہے ہیں آپ؟ میں اسے کدھر لے جاؤں اور کیوں لے جاؤں؟" میں فیر ہولی جہی منت کر دیاں آکھیا "تُسیں کدھرے نہیں لے جانا بس سمندر کنارے وسدے شہر اپڑو تے او تھے ریلوے اسٹیشن دے کسی بینچ اُتے رکھ دینا تہاڈی بڑی مہربانی ہوئے گی"۔ گڈی وچ بیٹھا منڈا سمجھ گیا سی کہ ایہ جو کوئی وی ہے ایہدا دماغ ہلیا ہویا اے، اودھر ریل گڈی ہولی ہولی ٹُر پئی سی، میں گلاب دا پُھل ڈبے وچ بیٹھے مُنڈے دی جھولی وچ رکھیا تے ریل گڈی توں چھال مار کے اک واری فیر سائیکل نسا دِتی۔ ریگراں وستی دا پھاٹک لنگھیا تے سائیکل وستی دے وڈے قبرستان آلی سڑک اُتے پا دِتی، قبرستان دِیاں نکیاں وڈیاں، کچیاں پکیاں قبراں شروع ہو گئیاں سی، چارے پاسے قبراں ہی قبراں، کسی قبر اُتے رُکھاں دی گوڑھی چھاں، کسے قبر تے سورج دی تیز ترکھی دُھپ، کسے قبر اُتے رنگ برنگے جھنڈے، رنگ

برنگیاں شیشے ورگیاں پتھر دِیاں ٹائلاں تے کسے قبر وچ سپاں، نیولیاں تے بجواں دے کیتے ہوئے وڈے وڈے مورے سی، ہر پاسے ویرانی، ڈر، خوف، مایوسی تے اُجاڑ پن:

کجھ قبراں وچ لمی چُپ اے
کجھ قبراں وچ چیکاں
کجھ قبراں تے سوہنے کتبے
کجھ قبراں تے لیکاں
کجھ قبراں دے سر دے اُتے
وڈے وڈے رُکھ
کجھ قبراں دِیاں کُکھاں اندر
جمی جاون دُکھ
کجھ قبراں وچ مہکاں مارن
پُھلاں والے باگ
کجھ قبراں دی مٹی اندر
شُوکن کالے ناگ۔

سوچاں دے پہیے نال سائیکل دا پہیہ وی تیز ہوندا گیا، قبرستان آلا مدرسہ لنگھیا تے سائیکل اک لمی جہی قبر مُوہرے جا کھلوئی، ایدھر اودھر دُور دُور تیکر کوئی نہیں سی، کدھروں کدھروں ککراں، نماں تے بیریاں اُتے بیٹھیاں چڑیاں دی چُوں۔۔۔ چُوں۔۔۔۔ چُوں اندر دا خوف گھٹان دی کوشش کر رہی سی، ٹہنی اُتے لگیا دُوجا پھل میرے بوجھے وچ معشوق دے دِتے ریشمی رومال وانگوں مہکاں مار رہیا سی، سائیکل قبر دے نال کھڑی کر کے چھیتی چھیتی قبر اُتے ڈِگے نماں دے سُکے پتر تے ککراں دِیاں ٹہنیاں ہٹائیاں، قبر دی

مٹی نوں ہتھاں نال صاف کیتا، قبر دے سرہانے پئے مٹی دے پیالے وچ چڑیاں دے پین لئی نلکے توں پانی بھر کے لیا ندا، فیر میں بوجھے وِچوں مہکاں مار دا گلاب کڈھیا تے قبر دے سرہانے مٹی اندر ٹہنی نپ کے ہولی جہی آکھیا "ابا جی انج نہ کرو۔۔ گُھپ ہنیر یاں راتاں اندر مینوں کلّا چھوڑ کے نہ جاؤ۔۔۔۔اک واری گھر آجاؤ۔۔۔۔سونہہ اے تیریاں بُھوریاں اکھاں دے پاک سُفنیاں دی میں اپنے چَم دی جُتی بنوا کے تیرے پیراں وچ پوا دُوں گا، جھدیاں ودھراں ساہاں دِیاں ڈوریاں وانگوں نِت نِت نہیں ٹٹن گیاں۔۔۔۔سونہہ اے چانن ونڈ دے تاریاں دی اک واری جے مُڑ آؤ تاں میں چن تے چرخا کتن والی بُڈھی اماں کولوں ریشمی دھاگیاں دِیاں پُونیاں لے کے تیرے پنڈے دا کُرتہ سوا کے اُتے تاریاں دے پُھل کڈھوا دوں گا۔۔۔۔۔اک واری مُڑ کے آجا۔۔۔۔باپو۔۔۔۔۔:

سونہہ اے گزرے ویلے دی
ہُن جے کدھرے مُڑ آویں تے
ہتھ پیراں نوں چُماں
کھڑ کھڑ ہساں وانگ بہاراں
سینے لگ لگ روواں
ہر دم نال کھلوواں
ہُن جے کدھرے مُڑ آویں تے۔۔۔۔!

پُھلاں دی ہٹی مُوہرے کھلوتا منڈا آکھ رہیا سی کہ اج محبت دا دیہاڑ اے، اک دُوجے نوں پُھل کلیاں تے گلاب دین دا دیہاڑ اے، دِلاں نال جڑے ہوئے لوکاں نوں سینے لا کے گل بات کرن دا دیہاڑ ہے، محبت تے پیار ونڈن دا دیہاڑ اے، ابا جی ایہ گلاب دا

پُھل نہیں اے، ایہ میرے سینے وچ دھڑکدا دل ہے، اج سُنیا اے میرے ویاہ داد یہاڑ وی اے، ہاں اوہی ویاہ جو تُسیں بڑے چاہواں نال ویکھنا چاہندے سی، اوہی ویاہ جہدا رشتہ تہاڈی مرضی نال ہویا سی پر قسمت ویکھو، تُسیں تے اپنی ہون والی نونہہ وی ویکھے بِنا کسی ہور جہانے ٹُر گئے۔ ابا جی میں افسر بنن دے تہاڈے سفنے نوں پورا کرن لئی روز انٹرویو، ٹیسٹ دیندا ہاں روز لارِیاں موڑاں تے چندہ منگن والیاں وانگوں دھکے کھاندا ہاں، روز رب اگے دُعاواں منگدا ہاں پر تہانوں بڑے ہرکھ نال دس رہیاں حالی تھوڑی دیر اے پر مینوں یقین اے کہ ایہ دیر بوہتی لمی نہیں، رب نے چاہیا تے چھیتی تہاڈے ایس سُفنے نوں پورا کر کے تہاڈے پیراں وچ دھرن آواں گا، تُسیں غصہ نہ کریو، نالے باپو اک گل ہور دسنی سی، تیرا پُت سیانا ہو گیا اے، اوہ نہ ہُن کسے نال لڑدا ہے نہ کسے دا دل دُکھاندا ہے۔ باپو اج تیرے پُت دا ویاہ اے پر تیرا پُت افسری دے چکر وچ ویاہ دے سارے چاہ بُھلی بیٹھا ہے، نہ کوئی ویاہ دے شگن کیتے، نہ ویاہ دے گیت گوائے، نہ پنڈے اُتے بنّا لوایا، نہ ہتھاں اُتے مہندی سجائی نہ چج نال تیار ہو کے سر تے سہرا بنھیا تے نہ بانہہ وچ کوئی گانّا پایا۔ باپو نال گلاں کر دیاں کر دیاں اکھاں کھولیاں تے گھبرا کے آکھیا" چنگا فیر باپو ایہ ویکھ سورج سوا نیزے تے آ گیا ہے، بے بے سوچ رہی ہونی ٹُٹ پینا ست ماہیا لاڑھا خورے کہڑے پارلر تیار ہون گیا اے جہڑا حالی تیکر واپس نہیں آیا، میں ہن چلداں"۔

وقت کافی ہو گیا سی، ایس توں پہلے گھر دے لبھدے لبھاندے قبرستان آن وڑ دے میں سائیکل اک واری فیر نسا دتی۔ گھر اپڑیا تے وڈا بھرا کچیچیاں وٹی غصے نال پچھ رہیا سی" آ گیا ایں پارلر توں؟" فیر دوجے پاسیوں دوجے بھرا دی آواز آئی" شکلوں تے لگ رہیا اے بوریاں ڈھو کے آیا اے"۔ اودھروں بے بے کمرے وچوں باہر نکلدیاں غصے وچ بولی" آ گیا ایں کھسماں نوں کھانیاں۔۔۔۔۔۔ جا مر جا نہا دھو کے کپڑے بدل

لے۔۔۔ایتھے ہی کویلا کردتا کہڑے ٹیم جاؤ گی برات"۔

گڈی وچ بہن لگیاں دُعالئی اکھاں نیلے اسمان ول چکیاں تے مست ہواواں وچ اُڈدیاں رنگ برنگیاں پتنگاں نے دعاواں دا راہ ڈک لیا، چار چفیرے اُڈدے گُڈے گُڈیاں ویکھ کے کے پتہ چلیا کہ اج سرکار ولوں بسنت منائی جارہی اے۔ دو چار موڑاں تے اک لاری جنج لے کے چشتیاں ول منہ کرچکی سی، ڈرائیور نے گڈی دی ریس تیز کردیاں آکھیا "باؤ جی اج تے تِن تِن تہوار نیں، اک پاسے بسنت دا میلہ سجیا اے، اوہ ویکھو بدلاں وچ نیلیاں، پیلیاں، لال، گلابی تے کالیاں پتنگاں اُڈرہیاں نیں، اودھر پیار کرن والے اک دوجے نوں محبتاں دے پُھل کلیاں تے گلاب دے رہے نیں تے ایدھر تہاڈی بے بے نوں تہاڈے ویاہ دا چاہ چڑھیا ہویا اے"۔ گڈی ٹُردی جارہی سی میں سوچ رہیا سی" جے ویلنٹائن ڈے مناون والیاں ولوں گلاب دے پُھل وی دے دِتے گئے، بسنت دیاں گُڈیاں وی اُڈالتیاں گئیاں، میرے ورگے ویلھے داویاہ وی ہوگیا تے فیر ہن کوئی نکی موٹی نوکری وی لبھ ہی جاؤ گی"۔

ویاہ توں بعد

گھر دے اُتلے حصے اُتے اک کمرہ تے برانڈا سی، کمرے دے نال پئی ویلھی تھاں تے اک گاڈر رکھ کے کانیاں دی چھت پان مگروں اوہنوں رسوئی بنا لتا گیا سی، ویاہ دے پہلے دو ہفتیاں وچ ہی دوستاں، بیلیاں ولوں ملی سلامی دے پیسے مُکے تے بوجھا خالی ہو گیا۔ وقت گزرن دے نال نال بے روزگاری دا خوف ہور ودھ گیا سی، بھرا اپنے اپنے کماں کاراں وچ مصروف ہو گئے سن تے بے بے لئی ایہو چاہ بڑا سی کہ اوہدے نکے مُنڈے دا وی ویاہ ہو گیا۔ ویاہ تے ہو گیا پر ایس پاسے کسے دا دھیان نہیں گیا کہ ایہ منڈا جہڑ احالی بے روزگار اے، جہدی کوئی نوکری نہیں، کوئی کم کار نہیں، بوجھے وچ پیسہ ٹکا نہیں، ایہدے کول تے چار ڈگریاں دے سوا کجھ وی نہیں، ایہدے اپنے وی کوئی خرچے ہونے، ایہدے گھر آن والی دِیاں وی کوئی ضرورتاں ہونیاں، ایہدا گزارا کویں ہور ہیا ہوئے گا کسی نوں کوئی خبر نہیں سی۔ اخیر تنگ آن کے سوہریاں ولوں پائی گئی سونے دی انگوٹھی دی بلی چڑھائی تے کجھ دن ہور نوکری دی تلاش وچ لنگھا دِتے۔ مہینہ لنگھ گیا پر جس نوکری دا یقین سی اوہناں ولوں کوئی خط پتر نہیں آیا، چارے پاسیوں لمی چپ ویکھ کے سوچیا کہ چُپ تے ادھی ہاں ہوندی اے پر ایڈی لمی چُپ دھوکے توں سوا کجھ وی نہیں سی بس فیر بھکھا مردا کیہ کردا، دوبارہ کجھ ٹیوشناں لبھیاں تے نال اک چولاں آلی فیکٹری وچ پنج ہزار مہینے تے ایکسپورٹ مینجر دی نوکری شروع کر دِتی، ایکسپورٹ مینجر دا عہدہ وڈا تے تنخواہ گھٹ سی پر کسے آکھیا سی کہ "Something is better then nothing"

بسم اللہ کر کے جو کم ملیا اوہ شروع کر دِتا، سویرے 9 وجے توں شامیں 5 وجے تیکر چولاں دی فیکٹری کم کردا، اوس توں بعد کجھ گھراں وچ ٹیوشناں پڑھاندا تے رات 8 وجے

ریگراں وستی ماں نوں سلام کردا تے اپنے بستر وچ آن ڈگدا۔

وقت اکو تھاں تے کدی نہیں رُکدا، ایہ تے اک رِڑھدا ہویا اوہ پہیہ اے جہڑا لگا تار صدیاں توں گھم رہیا اے، کدی اُتے کدی تھلے پر جے مٹی دا ایہ پُتلا تھوڑی دیر دے نشیاں وچ اپنی سرت گنوا بیٹھے تے ویلا انسان نوں دھوبی دے پٹکے طرح ایسراں گُھما کے سٹدا ہے کہ بندے دے چودھاں طبق روشن ہو جاندے نیں:

اج ویلے دے سر تے چڑھ کے
اسماناں نوں جھپن والیا
اینی گل تُوں چیتے رکھیں
ویلا کُھوہ دِیاں ٹنڈاں وانگوں
گُھمدیاں گُھمدیاں
تھلوں اُپر آ جاوے تے
اُتے آ کے رُک نہیں جاندا
کُھوہ دا پینڈا مُک نہیں جاندا
تھوڑی دیر دے نشیاں مگروں
ویلا چکر کھا جاندا اے
اُپروں تھلے آ جاندا اے۔۔۔!

ویاہ نوں دو مہینے لنگھ گئے سی، فیکٹری وچ تنخواہ پنج ہزار توں ودھ کے ست ہزار ہو گئی سی، اوہناں دِناں وچ ہی کالج وچ پڑھان دی نوکری دا اشتہار سامنے آیا تے میں منچن آباد تے ہارون آباد دے کامرس کالجاں وچ درخواستاں جمع کرا دِتیاں، وڈے بھرا بابو نے ایس نوکری لئی بڑے ہتھ پیر مارے، سفارشاں لبھیاں، پر میں اوہنوں اکو گل آکھی "بھاجی ایتھے

پورا سلیکشن بورڈ ہوئے گا، کسے اک بندے دی سفارش نال کم نہیں بنناتے نہ ہی تُسیں پریشان ہووو، جے قسمت وچ ہویا تے نوکری لبھ جائے گی"۔ انٹرویوتوں پہلے دی رات نیندر نہیں سی آئی، بہت بے چینی سی یاں فیر نوکری نہ ملن دا خوف سی جو ساری رات بستر اُتے پاسے بدلدا سوچدا رہیا کہ پورے ضلعے وچ سیٹاں دو نیں تے نوکری لین والیاں دِیاں لیناں لمیاں لگیا ہوئیاں نیں۔ انٹرویو دین والے دُوروں دُوروں آئے ہوئے سن، کوئی بہاولپوروں، کوئی ساہیوالوں، کوئی بورے والا، عارف والا، وہاڑی تے ملتان وچوں۔ بے روزگاری اودوں وی اینی سی کہ اک اک سیٹ اُتے ہزاراں اُمیدوار ہوندے سن، نوکری لبھن والے دی سوچ ایہ ہوندی سی کہ اک واری بھاویں دوزخ وچ وی آرڈر ہو جان بعد وچ آپے ٹرانسفر کرا کے واپس آ جاواں گے۔ رات دے سفر نال سوچ دا سفر وی جاری سی، اچانک کسے پرچھاویں نے کن وچ سرگوشی کیتی "میٹرک تھرڈ ڈویژن۔۔۔۔۔۔ بیالوجی اجے تیکر فیل۔۔۔۔۔ انٹر، گریجویشن تے ماسٹر سیکنڈ ڈویژن۔۔۔۔۔۔ توں کملا ہو گیا ایں؟ تینوں تے انٹرویو وچ وی نہیں وڑن دین گے، جے کدھرے چلا وی گیا توں تے اک سوال دا جواب نہیں دے سکیں گا، تینوں پتہ وی ہے کہ اوتھے کنے ذہین، چالاک، پڑھاکو تے تھرو آؤٹ فرسٹ ڈویژنرز آئے ہون گے، تیری تھرڈ ڈویژن دی اوتھے کیہ دال گلنی"، غیبوں آئی واج ٹھیک ہی آکھ رہی سی، پڑھائی دی عمر لڑائیاں، جھگڑیاں، جیلاں تے کچہریاں وچ گالن والا اج پروفیسری دے خواب ویکھ رہیا سی۔ جویں جویں رات لنگھدی گئی ناکامی دا خوف ودھدا گیا، یاد نہیں اوس رات نیند روی آئی سی کہ نہیں پر اینا یاد ہے کہ تڑکے تڑکے رب نوں یاد ضرور کیتا سی:

"عرشاں والیا سوہنیا ربا۔۔۔۔۔ میں نمانا۔۔۔۔ میں ماڑا۔۔۔۔۔ میں کمزور۔۔۔ میرا لُوں لُوں گناہواں نال بھریا ہویا۔۔۔۔ میں گلیاں دا رُوڑا کُوڑا۔۔۔

میں گلیاں دا لکھ ۔۔۔۔۔ میں پیراں دی خاک ۔۔۔۔۔ مینوں نہیں پتہ ایہ نوکری میرے لئی چنگی اے یا ماڑی ۔۔۔۔۔ میں ایہدے لائق ہاں یا نہیں ۔۔۔۔۔ پر میر یا خدایا اگر توں سمجھدا ایں کہ میں اس نوکری دا ضرورت مند ہاں تے مینوں ایس دی لوڑ سبھ توں ودھ ہے تے ایہ نوکری مینوں دے دے تے جیکر تیری نظر وچ کوئی اجیہا ہے جو میتھوں وی ماڑا ہے، میتھوں وی بوہتا ضرورت منداے تے فیر ایہ روٹی ٹکر دا وسیلہ اوہدے چھابے وچ دھر دے، میں تیرے توں خوش آں تے توں وی میرے توں خوش ہو جا"۔

دعا لئی دوویں ہتھ چکے ہوئے سی ۔۔۔۔۔ اکھاں میٹیاں ہوئیاں تے ہوٹھاں وچوں نکلن والے اکھر سن کے ہنیرے وچ کھلوتا اوہی پرچھاواں حیرانی نال آکھن لگا "توں بڑا ویلھا تے نکما ہی نہیں سگوں بے وقوف وی ایں، تو رب توں اپنے لئی نوکری منگن دی تھاں ایہ آکھ رہیا ایں کہ جہنوں میرے توں ودھ لوڑ اے اوہنوں دے دے؟، جا پُتر تیرے لئی کوئی نوکری نہیں، ایتھے اک توں اک دنیا پئی اے جہڑی تیتھوں ودھ پریشان تے ضرورتمند اے"۔ میں گھبرا کے اکھاں کھولیاں تے گھر والی دے اک ہتھ وچ پھڑے چاء دے پیالے وچوں سپنی وانگر ول کھاندی بھانپ نکل رہی سی تے دُوجے ہتھ وچ پھڑے چھابے وچ پئی گرم گرم روٹی وِچوں دیسی گھیو دی خشبو نال سارا کمرہ مہکاں مار رہیا سی۔ ساری رات دا جگرا تاہووے، آل دوالے گلاں کردے پرچھاویاں دے ڈر دے نال نال انٹرویو دا خوف ہووے تے بھکھ کتھوں لگنی سی؟ دو چار بُرکیاں لے کے چاء دا پیالہ پیتا تے بے بے توں ڈھیر ساریاں دعاواں لے کے گھروں باہر نکل گیا۔

انٹرویو دین کئی سارے گھبرو جوان آئے ہوئے سن، سوہنے سوہنے سوٹ بوٹ، رنگ برنگیاں ٹائیاں، ہتھاں وچ فرسٹ کلاس ڈگریاں دِیاں مسکراندیاں ہوئیاں فائلاں، کجھ بڑے ہی پُر اعتماد تے کجھ ڈرے ڈرے، کجھ میرے وانگوں گھبرائے گھبرائے۔

رات دے پچھلے پہر رب اگے دعا لئی ہتھ چکن توں بعد انج لگ رہیا سی جویں اندر دا ڈر خوف کافی حد تک گھٹ گیا اے، اک سکون جہیا سی، جویں ہاڑ جیٹھ دِیاں دُھپاں وچ کدھروں انبراں دی باری کھل گئی ہووے تے جنتاں دِیاں ٹھنڈیاں ہواواں نال دھرتی نوں آیا سارا مڑھکا سُک گیا ہووے تے رُوح تک سکون اُتر گیا ہووے، مینوں انج لگ رہیا سی جویں ہن کسی شے دے گواچن دا خوف دل وچ نہیں رہیا، جویں کوئی عمراں دا گناہ گار بندہ توبہ تائب ہو کے ہنے ہنے ماں دی کُکھ وچوں جمیا ہووے:

میں آں رُکھ گنا ہواں والا
میرے پتر کالے
من وچ گھپ ہنیرے اُتوں
من من لگے جالے
سر تے چام چڑک تے اُلّو
روون نالے ہُوکن
میری اک اک ٹہنی اُتے
کالے پھنئیر شُوکن
میرے چار چفیرے دلدل
زہر بھرے نیں اندر
میرے لیکھ داو ہیڑا سُنجا
جُوں سُنجا کوئی کھنڈر
میری لکڑ سڑ سڑ اندروں

ہوگئی وانگ سواہ
نہ ہُن مینوں راہی دِسن
نہ دِسے کوئی راہ
ہُن تے کوئی اجیہا آوے
چھانگے مینوں وڈھے
مار کہاڑی میرے اندروں
کالی رت نوں کڈّھے
میرے پاپی پنڈے نوں فر
زم زم نال اوہ دھووے
اک اک پاپ نوں مُڈھوں پھڑ کے
ماکھو وانگوں چووے
میرے سڑدے پنڈے اُتے
مینہ فیر ایسا برسے
میرا کھڑیا جوبن ویکھ کے
سارا گلشن ترسے۔۔۔!

انٹرویو لین والے افسراں نال کمرہ بھریا ہویا سی، سامنی کُرسی اُتے بورڈ آف مینجمنٹ دے پردھان اک ریٹائرڈ کرنل بیٹھے سن، اوہناں دے نال اک زونل مینجر، اک ڈسٹرکٹ مینجر، اک سبجیکٹ سپیشلسٹ تے اک اوس کالج دے پرنسپل تشریف فرما سن جتھے لئی لیکچرر چاہیدا سی، کرسی تے بہندیاں ہی پہلا سوال ہویا:

" Introduce your self "

سوال انگریزی وچ سی تے سوچیا جواب وی انگریزی وچ ہی دینا بن دا ہے، اوس دن محسوس ہویا کہ شاید ایکشن ایڈ وچ نوکری، ڈاکٹر ڈورتھی، مائیکل، مَیری، رِئے تے ڈیوڈ ہوراں نال انگریزی بولی ہی ایس دن لئی سی، اوہناں دِناں وچ غلط انگریزی بولنا، شاپنگ لئی گوریاں دے نال مارکیٹ جانا، اک اک شے دا انگریزی وچ معنی ویکھنا اج کم آ رہیا سی ، میرے مونہوں انگریزی سن کے کمرے وچ اک دم چپ جہی پھیل گئی ، زونل مینجر نے چونک کے پہلے میرے ول فیر انٹرویو وچ بیٹھے دوجے ممبراں ول ویکھیا تے میں تھوڑا حوصلے وچ آ گیا، مینوں انج لگیا جویں ساری رات طعنے دیندے پرچھاویں دِیاں گلاں اج غلط ثابت ہون جا رہیاں نیں۔ ڈسٹرکٹ مینجر دے ساہویں میریاں ڈگریاں دِیاں کاپیاں دی پوری فائل پئی ہوئی سی ، اوہ حیرانی نال کدی میرے کاغذاں ول ویکھ رہیا سی تے کدی میرے نمانے جہے چہرے ول، مینوں پتہ نہیں کیوں لگ رہیا سی کہ اوہدیاں نظراں میٹرک دی تھرڈ ڈویژن تے اَڑیاں ہویاں نیں، اوہنے بڑی بھاری آواز وچ سوال کیتا:

"What is meant by marketing mix?"

گھراں وچ پڑھائیاں ٹیوشناں کم آئیاں سی یا رب دا کوئی خاص کرم ہو رہیا سی کہ اک واری فیر پچھے گئے سوال دا جواب دماغ وچ شبود ے سجرے خیال طرح مہکاں ماردا محسوس ہویا تے انگریزی دے جملے منہ وچوں پھلاں وانگر کِردے ہوئے کمرے چ بیٹھے افسراں دے دِلاں وچ اتر دے چلے گئے:

The marketing mix refers to the set of marketing tools that a company uses to accomplish its goal, these tools are product,price,place and permotion. This is also known as the 4 P's because each of these tool starts from P.

دل خوشی نال سینے اندر چھالاں مار رہیا سی، انج لگ رہیا سی جویں میں منزل دے بہت نیڑے آن کھلوتا واں، ہن تیکر پچھے گئے سوالاں دے جواب بالکل ٹھیک لگ رہے سن اُتوں اوس دن انگریزی دی روانی وگدے دریاواں دے پانیاں وانگر محسوس ہورہی سی، سیلیکشن نہ ہون دی وجہ بس اکو ہوسکدی سی اوہ سی میٹرک وچ تھرڈ ڈویژن، بیالوجی فیل تے باقی سبھ سیکنڈ ڈویژناں۔ایس توں پہلے کہ مایوسی کالے ناگ وانگر سوچاں نوں ڈنگ ماردی کسے پاسیوں کناں وچ اوسے پرچھاویں دی واج پئی "گھابرن دی لوڑ نہیں انٹرویوول دھیان دے"، ایس واری سوال Subject Specialist ولوں پچھیا گیا سی:

"Why do we prepare bank reconciliation statement?"

ایہ سوال اکاونٹنگ دا سی، اوہ اکاؤنٹنگ جہدے وچ فیل ہون والے کئی مُنڈیاں دے پرچے اوہناں توں پیسے لے کے میں دیندا رہیا سی، جس اکاؤنٹنگ دِیاں ٹویشناں پڑھاندا رہیا سی، اوہ اکاؤنٹنگ جہڑی ہمیش توں میرے لئی فیورٹ سی، میں ایس واری پہلے توں وی ودھ اعتماد نال جواب دِتا:

If there is a diffreance between the balances of Cashbook and passbook, to remove that diffreance we prepare a statement, that is called Bank Reconciliation Statement.

بس اک تاڑیاں نہیں وجیاں باقی کوئی کسر نہیں سی بچی، انٹرویو مکیا تے کمرے وچوں راضی راضی باہر آ گیا، وڈا بھرا جہڑ اے چینی نال باہر اُڈیک وچ سی، نس کے کول آیا "کیہ بنیا؟"، میں خوشی نال دَسیا "بھاجی بہت ہی ودھیا انٹرویو ہویا، بہت ہی ودھیا بس تُسیں دعا کرو کوئی سفارشی ساڈا حق نہ کھا جائے باقی ستے خیراں نیں"۔ پہلا مرحلہ توڑ چڑھیا، کھان

پین تے نماز دے وقفے مگروں منچن آباد کالج لئی دوبارہ توں انٹرویو شروع ہوئے، واج پئی تے فیر اک واری اندر، میرا منہ ویکھ کے زونل مینجر آکھن لگا "اوئے آپ پھر سے آ گئے ہو؟" میں کہیا "جی میں نے دونوں کالجز کے لئے اپلائی کیا ہوا ہے"، اوہناں فیر پچھیا "اچھا یہ بتائیں آپ دونوں کالجز میں سے کس شہر کے کالج کو جوائن کرنا چاہیں گے؟" مینوں دوہاں کالجاں تے شہراں بارے کوئی جان کاری نہیں سی بس ایویں ہی منہ چوں نکل گیا "جی ہارون آباد" اوہناں اگے پئے کاغذ اُتے کجھ لکھدیاں بس ایہو آکھیا "Ok wish you good luck" تے میں کمرے وچوں باہر آ گیا۔ زونل مینجر دی ایس آخری گل نے مینوں پورا یقین دوادِتا کہ اج میرے باپو دے خواب تے بے بے دِیاں پلکاں اُتے اَٹھے پہر بیٹھیاں دعاواں پوریاں ہو گئیاں نیں۔ فیر اوہو ہویا تھوڑے دِناں بعد ہی Appointmint letter ملیا تے میں گورنمٹ انسٹی ٹیوٹ آف کامرس ہارون آباد وچ ستارہویں سکیل دا سرکاری افسر بھرتی ہو گیا۔

کنی ہی دیر بے بے دی گودی وچ سر رکھ کے خوشی نال روندا رہیا، بے بے والاں وچ ہتھ پھیر دیاں انہراں ول ویکھ رہی سی کہ اچانک انج لگیا جویں کوئی بو ہے وچوں اندر آیا ہے، دھیان نال ویکھیا تے باپو جلیبیاں دا تھال چکی بے بے نوں آکھ رہیا سی "ایہ پھڑ گلی دے جواکاں وچ ونڈ دے، تینوں کہیا سی نا بھاویں بہت علتی اے، بڑے اُلاہمے لیاندے اے، نت لڑائیاں کردا ہے، تھانے، جیلاں تے کچہریاں دے چکر لواندا ہے، وستی آلیاں دے نک وچ اَٹھے پہر دم کری رکھدا ہے پر ویکھیں اک دن آؤ گا کہ ایہو مشکی رنگ آلا تیرا ست ماہیا پتر افسر لگو گا تے میں چھاتی چوڑی کر کے اپنے بیلیاں نوں دسوں گا کہ ایہ ویکھو شریف اڑک وا سیے دا پتر، شریف نکلے آلے دا پتر، اوہی شریف رحمانی دا پتر جہنوں کنڈ پچھوں لوکی شریف کمہار آکھدے نیں، اج کالج دا پروفیسر لگ گیا اے، پوری وستی دی

برادری وچوں افسر لگ گیا اے"۔ بے بے جلیبیاں ونڈن گلی وچ ٹر گئی تے باپو میرے گل لگ کے میری کنڈ تھاپڑ دا رہیا، میریاں اکھاں وچوں جمعرات دی جھڑی وانگوں ہنجواں دا مینہ وس رہیا سی، پہلے دُکھ نال کہ باپو سانوں چھوڑ کے خورے کتھے چلا گیا سی، فیر خوشی نال کہ چلو باپو اک واری فیر پرت آیا اے، میں اُچی اُچی روئی جا رہیا سی کہ وڈے بھرا نے بانہہ توں پھڑ کے زور دی ہلاندیاں پچھیا" کیہ ہویا ہن کیوں نیندر وچ روئی جا رہیا ایں؟ اُٹھ کھلو، جھلیا رب نے تینوں پروفیسر لا دِتا ای"، اکھاں کھولیاں تے بھرا، بھابھیاں بھتیجے بھتیجیاں خوشی نال جلیبیاں کھا رہے سن تے بے بے گلی دے جواکاں وچ ہس ہس کے تھال وچ رکھیاں جلیبیاں ونڈی جا رہی سی۔

عقیدے

بابُو سبھ دالا ڈلاسی تے لاڈلا ہوندا وی کیوں نہ، رب نے 3 بھیناں مگروں تے پہلا پُتر دِتا سی، بے بے دَسدی ہوندی سی کہ "بابو دے جمن اُتے تیرے پیونے چاچے پوتی نوں گھر بلا کے وستی وچ ونڈن لئی دیسی گھیو دی مٹھائی بنوائی سی، دائی شریفاں ماچھن نوں پورے پنجاہ روپیے نال نویں زمانے دا ودھیا سوٹ تے دیسی گھیو دے لڈواں دا ٹوکرا دِتا سی، ہور تے ہور دِتو نائی سُنتاں کرن دے منہ منگے پیسے تے ڈھیر ساریاں ویلاں لے کے گیا سی، ساری وستی چ بلّے بلّے ہوگئی سی، ٹبرنوں ایڈا چاہ چڑھیا ہویا سی کہ لُونے تے مٹھے چولاں دِیاں دیگاں مسیت دے نیانیاں وچ اَڈتوں ونڈیاں سن تے کھنڈ پتاشے وکھرے آنڈھ گوانڈھ دے گھراں وچ گھلے سی"۔ پہلے پہلے بے بے ہر جمعرات نوں گُلگلے، کھیر، حلوہ یا مٹھا دلیہ بنا ندی تے ونڈن توں پہلاں اک پلیٹ چ پا کے کمرے وچ وِچھے مصلے اُتے دھر دیندی جدوں کدی کسے نے پچھنا کہ خالی کمرے وچ پلیٹ کاہدے لئی رکھی اے تے بے بے غصے نال آکھدی "ہولی بولو تہانوں نہیں پتہ اندر بابا جی آئے ہوئے نیں، اوہ ختم پڑھ کے جان گے تے فیر ہی باقی گھراں وچ ونڈاں گے"، جدوں تیکر ایہ ختم والا چکر مک نہیں سی جاندا کسے نوں وی گھر وچ اجازت نہیں سی ہوندی کہ اوہ دیگچے وچوں بھورا جنّا حلوہ کھیر گُلگلے یا دلیہ چکھ وی لوے۔ ایسے طرح ہر جمعرات نوں بے بے کمرے دی انگیٹھی وچ پئے دِیوے بالدی تے وڈا بھرا اکثر اوہناں نوں پھوک مار کے بجھا دیندا، بے بے بہت غصہ کردی "بابا جی ناراض ہوجان گے، تیری لت ٹُٹ جے گی، تیرے ایسی سٹ وجے گی کہ ساری عمر روندا پھریں گا"۔ ایس طرح دِیاں گلاں کر کے بے بے بابونوں بہت ڈراندی پر اوہ ڈرن دی بجائے ہر آن والے دن پکا وہابی ہوندا گیا۔ پہلے اوہنے انگیٹھی وچ پئے سارے چراغ بھنّے

، فیر جمعرات نوں بابے دا ختم مکایا تے نال نال بے بے نوں تبلیغ کرن والے مولویاں وانگر درس دیندا" بے بے وڈے مولوی صاحب دَسدے سن کہ جو کجھ وی کردا ہے رب ہی کردا ہے، ایہ دِیوے بالن تے ختم دوان نال کجھ وی نہیں ہوندا، ایہ تے نرا شرک اے، اوہ سارے گناہ معاف کر دئے گا پر شرک معاف نہیں کردا"، بے بے متھے تے ہتھ مار کے آکھدی" پتہ نہیں توں کتھے جانا ایں، کہڑے مولویاں دی سُن دا ایں، توں تے پیراں فقیراں دا پکا مُنکر ہو گیا ایں، تینوں بزرگاں دی ایسی مار پینی اے کہ بچن لئی کدھرے تھاں نہیں لبھنی، ایتھے بہہ میں تینوں دساں ایہ اپنی گلی دی نکر تے مائی نذیراں کیہ کردی اے؟ مراد پان آلیاں دے نام دی روٹی پکا کے رات نوں پانی دی بالٹی وچ دھر کے سوں جاندی اے، سویرے جے اک دی تھاں دو روٹیاں ہو جان تے دس فیر سوالی دی مراد کویں پوری ہو جاندی اے؟، اوہ اَکاں والے پنڈ جہڑی پولے شاہ دی قبر اُتے بیری کھلوتی اے، کِنیاں بے اولاد مائیاں بیبیاں دی جھولی وچ اوس کرامانوالی بیری نے بیر پائے تے اوہناں دی بنجر کُکھ ہری ہو گئی، تینوں کویں سمجھاواں کملے پُترنوں، ایہ اپنے نال چک گھر داری آلے بابا جی دی قبر کول جہڑا پانی آلا نلکا لگیا ہویا کِنے لوکاں دی بیماری اوس نلکے توں نہان نال دور ہوئی اے، بابا اللہ والا جو ہویا، اوہ جلا ہیاں دے منیرے نوں کنی کُھرک سی، سارا پنڈ اگل گیا سی وچارے دا، ڈاکٹراں تے حکیماں دِیاں دوائیاں وی جواب دے گئیاں سی فیر اوسے نلکے دے پاک پانی نال نہا کے آیا تے پنڈے توں کُھرک انج مُکی جویں کدی ہوئی ای نہیں سی، پنڈا شیشے ورگا صاف ہو گیا سی اوہدا، کالو فقیرن نوں ہی دیکھ لے کھرک کھرک کے اوہدا پنڈا وی لہو لہان ہو جاندا سی، ساری رات جویں تندور وچ سڑدی سی پرسوں اوسے بابے دے نلکے توں نہا کے آئی اے اج ویکھ لے سُکھ دی نیندر سوندی اے، کدی لہور جا کے داتا دربار تے منتاں مراداں منگن والیاں دی بھیڑ ویکھ، پاکپتن بابا گنج شکر دی

جنت آلی باری ویکھ کناں رش ہوندا، کنی کنی دُوروں لوک آندے نیں، بس اک واری اوس باری وچوں لنگھے نہیں تے سارے گناہ معاف، بندہ انج ہوجاندا ہے جویں ہنے ماں دے ڈِڈھ وچوں جمّیا ہووے"۔ بے بے پیراں فقیراں دِیاں کراماتاں دَسدی رہندی پر بابو دے وہابی ہوئے دماغ اُتے اک وی گل اثر نہ کردی، بے بے دِیولے بالدی رہندی تے بابو اوہو دِیوے بھن دا رہندا۔ کئی واری دِیوے بھنن نال وی جدوں بابونوں کجھ نہ ہویا، نہ سر پیڑ ہوئی نہ کوئی تاپ چڑھیا تے بے بے سوچی پے گئی کہ بابیاں نے تے ایہنوں کجھ وی نہیں آکھیا، بس فیر ماں جی وی ہارمن کے پکی وہابن ہوگئی، فیر ساڈے گھر کدی منتاں مراداں لئی دِیوے نہیں بلے تے نہ کدی جمعرات دا ختم دوایا گیا۔

ہن آن کے سوچ آندی ہے کہ انھے واہ کسی سوچ پچھے لگن دا رواج صرف گلی محلیاں تے پنڈاں وچ ہی نہیں سی سگوں تھوڑا دھیان ماریے تے پتہ چلدا ہے کہ وڈے وڈے نام نہاد مُلا، پنڈت، فادر، باہمن تے گُرو مذہب دے ناں اُتے نہ صرف معصوم لوکاں نوں گمراہی دے انھے ٹویاں وچ سٹ رہے نیں سگوں اوہناں دے نازک پنڈیاں دا کچا ماس کھا کے آندراں دا لہو وی اِکو ڈِیک وچ پی جاندے نیں۔ کدھرے نذر و نیاز دے ناں اُتے لکھاں کروڑاں ہڑپ کیتے جا رہے نیں، کدھرے پوتر ہون لئی گاں نوں ماتا آکھ کے اوہدا مُوت پیایا جا رہیا اے، مُوتر دی VIP پیکنگ کر کے دُوجے ملکاں دے امیر عقیدت منداں تیکر پہنچا کے "ثواب" تے انھا پیسہ کمایا جا رہیا اے، مقدس گاواں دا گوہیا بیماریاں دُور کرن لئی پنڈیاں اُتے لیپیا جا رہیا ہے، کینسر تے کوڑھ دِیاں بیماریاں دا علاج وی گاواں دے گوہے نال ہو رہیا اے، کوئی قلندری تے نعرہ حیدری مار کے گندا پانی پی رہے نیں تے مستی وچ جھولے لعل جھولے لعل کردے کردے جنتاں دے اٹھے دروازے لنگھ جاندے نیں۔

حافظ احسان اللہ شاہ میرے ضلعے دی تحصیل چشتیاں دے نیں ،کل دی گل اے ایہناں نوں روزیاں وچ قرآن سنان لئی مسیت نہیں سی ملدی پر جدوں دا ایس "باعمل تے کامل پیر صاحب" نے تویت دھاگیاں راہیں بے اولاداں نوں اولاد، ویلھیاں نوں نوکریاں، ڈاکٹراں، حکیماں دے جواب دِتے ہوئے بیماراں نوں شفاء، محبت وچ مایوس تے اُداس نوجواناں نوں سکون، راحت تے خوشیاں "ونڈنیاں" شروع کیتیاں نیں اودوں دا اوہناں دے مریداں دا دائرہ ودھنا شروع ہوگیا اے، پرانی سائیکل توں موٹر سائیکل دی کھڑکھڑوی دلاں نوں سکون دین لگ پئی اے ،تویت دھاگیاں وچ ہور برکت لئی جدوں تبلیغی جماعت دا چلہ کٹیا، کجھ وڈے مولویاں دے پیراں دی لِیہ اُتے ٹردیاں ٹردیاں ملک دے اک مشہور ومعروف "مذہبی سکالر جناب مولانا طارق جمیل" ہوراں نال اُٹھنا بہنا ہویا تے اوہناں دے علم ودانش دے چرچے گلی محلیاں وچوں ہوندے ہوئے وڈے افسراں دے بنگلیاں تیکر اپڑ گئے، فیر تے دِناں وچ ہی وڈیاں وڈیاں گڈیاں، وڈے وڈے شہراں وچ پلاٹ، کوٹھیاں، بنگلے ناویں لگدے گئے، ہور تے ہور وڈے افسراں دے روگ مکان لئی تویت دھاگیاں دے ایسے کمال وکھائے کہ کئی فوجی جرنیل وی اوہدیاں کرامتاں توں مستفید ہوئے بغیر رہ نہ سکے۔

پہلے ایہ سمجھیا جاندا سی کہ ایہ جہالت تعلیم دے گھاٹے دے کارن ہے پر ایہ فلاسفی وی اودوں جھوٹی ثابت ہوگئی جدوں پتہ لگا کہ پڑھے لکھے کئی پروفیسر، ڈاکٹر تے انجینئر مٹی دِیاں ڈھیریاں دے آل دوالے گیڑے کٹ کے اپنی اپنی عقل دا طواف کررہے نیں، کنیاں نوں تے کھلیاں اکھاں نال انبراں وچ مکہ، مدینہ، جنت تے دوزخ نظر آجاندی اے تے جاگدیاں اکھاں نال کراماتاں ویکھن والیاں نوں پتہ وی نہیں چلدا تے اوہ اپنی ایس ذہنی بیماری نوں وحی سمجھ کے لوکائی وچ اپنی درویشی دا پرچار کرنا شرع کردیندے

نیں۔ سائنسی تے میڈیکل جانچ دَسدی ہے کہ ایہو جہے دعوے کرن والے زیادہ تر لوک کسی نہ کسی دماغی بیماری دا شکار ہوندے نیں، جو اوہ سوچدے نیں اوہی اوہناں نوں سُتیاں ،جاگدیاں وکھائی دینا شروع کر دیندا ہے۔ شیزوفرینیاSchizophrenia ایسے قسم دی ہی اک بیماری داناں اے، سمّسیا ایہ وے کہ ایہو جہے نفسیاتی مسائل دے شکار لوک اپنے آپ نوں نہ بیمار سمجھدے نیں تے نہ ہی ایس بیماری دا علاج کروا ندے نیں۔

جمیل موٹا

جمیل موٹے دا گھر تے بہاولنگر سی پر اوہ سکوٹراں دِیاں ٹینکیاں رنگن دا کم ہارون آباد کر دا سی، اک دن موٹر وچ اوہنے اپنا سُفنا سنایا "میں سکوٹر تے جا رہیاں، اِک لمی جہی سڑک اے، سڑک خالی اے، راہ وچ کوئی جنگل کوئی دلدل کوئی ٹوہ یا وی نہیں پر اچانک میرا ویسپا سڑک اُتے ڈِگ کے دو ٹوٹے ہو گیا، اوس توں بعد میری اکھ کُھل جاندی اے"، خواب سُن دیاں ہی جو تعبیر میرے ذہن وچ آئی میں اوہنوں دس دِتی "کوئی صدقہ دیو، سواری توں مراد حیاتی دا ساتھی ہوندا ہے، سواری دے دو ٹوٹے ہون دا مطلب تہاڈے جیون ساتھی نوں اجیہی بیماری یا حادثہ پیش آسکدا اے جہدے کارن اوس دے جسم دا کوئی وی انگ متاثر ہو سکدا اے" تعبیر سن کے اوہنے تھوڑا گھبرا کے ویکھیا پر چپ کر گیا۔ زندگی اپنے معمول دے مطابق لنگھی جا رہی سی، کوئی پندرھاں دِناں بعد اوہ گڈی وچ آیا تے میں حیرانی نال پچھیا "جمیل صاحب تُسیں کتھے سوا ینے دن؟ کم تے وی نہیں گئے، سبھ خیر تے ہے سی؟" اوہ کنا چر میرے ول چپ کیتے ویکھدا رہیا جویں متھے اُتے لکھیا کجھ پڑھن دی کوشش کر رہیا ہووے، ویکھدیاں ویکھدیاں اوہدی اکھ وچوں ہنجو ڈُلھیا تے بھریاں بھریاں گلھاں اُتے لیک وا ہندا اوہدی قمیض دے گلمے وچ جا ڈِگیا، چپ دے جندرے بھن کے جمیل ہولی جہی بولیا "میں سالے دے ویاہ وچ رلت کرن لئی اپنی بیوی نال کراچی گیا سی، ریل گڈی بہاولنگر توں سمہ سٹہ تک تے ٹھیک اپڑ گئی پر اگے کراچی دا پندھ بڑا لما سی، ہسدے کھیڈدے، گلاں کردے، سوندے جاگدے حیدر آباد دے نیڑے اپڑے تے گھر والی دے ڈِڈھ وچ اچانک درداں شروع ہو گئیاں، پانی پیایا، ڈبے وچ رکھیاں گولیاں دِتیاں پر درد نہ گھٹیا، واش روم گئی تے چار مہینے دا نیا ناجہنے حالی دنیا وچ اکھ وی نہیں سی کھولی لہو دی

دھیتری بن کے ریل گڈی دے واش روم تھانی تھلے رُڑھ گیا" جمیل موٹا اتھرو بھریاں اکھاں نال بولی جا رہیا سی تے میں پندرھاں دن پہلے آن والے سفنے وچ کدی اک لمی جہی ویران سڑک اُتے دوٹوٹے ہو کے کھلرن والے سکوٹرنوں ویکھ رہیا سی تے کدی چلدی ریل گڈی وِچوں لہو دِیاں وگدیاں دھیتر یاں نوں۔

زلزلے

اوہ پلوٹھی دا منڈا سی جدوں چشتیاں توں فون آیا کہ" مبارک ہووے رب نے چن جہیا پُتر دِتا اے، بہت سوہنا اے پر دعا کریں پتہ نہیں کیہ ہویا جو اک نوں اک دم پیراں دِیاں تلیاں نیلیاں ہو جاندیاں نیں، درداں نال ایناں روندا ہے کہ سارا ہسپتال سر تے چک لیندا اے"، اینا سُننا سی کہ میں پریشانی وچ پہلی بس پھڑی تے سدھا چشتیاں اپڑ گیا۔ کلیاں ورگے ہتھ پیر، گورا چٹا رنگ، گول مٹول مکھن دے پیڑے ورگا مُکھڑا، کَتھے دے رنگ ورگے ہوٹھاں اُتے گواچیا ہاسا، بلوری اکھاں وچ برہوں دی پیڑ، ہتھاں دِیاں ریشمی دھاگیاں ورگیاں باریک باریک ناڑاں وچ دوائی آلیاں بوتلاں دِیاں چُبھیاں ہوئیاں سُوئیاں ویکھ کے میرا تے جویں کلیجہ چر گیا۔ ڈاکٹر تھوڑی تھوڑی دیر مگروں جواک دِیاں تلیاں دا بدلدا رنگ ویکھ کے گھبرا جاندے سن جویں دل ہی دل وچ آکھ رہے ہون ایہنوں لہور لے جاؤ۔ ایمبولنس وچ بہا و لپور دے وڈے ہسپتال اپڑے، نیانیاں دے وارڈ وچ ڈاکٹر پورا دن پھلاں ورگے ماس وچ سُوئیاں گڈدے رہے، دوائیاں دیندے رہے تے رات نوں جدوں پرت کے گھر ول آرہے سی تے چن ورگے مکھڑے والا پلوٹھی دا پُتر میری جھولی وچ سر رکھ کے بڑے سکون نال سُتا پیا سی، ہن اوہنوں کوئی دردسی نہ اوہدا کوئی شور، نہ دوائیاں دِیاں بوتلاں ٹیکے تے ماس چیر دِیاں سُوئیاں سن نہ ہتھاں پیراں دِیاں تلیاں اُتے نیلے نیلے نشان، ہن اوہ گوڑھی نیندرے انج سُتا پیا سی جویں صدیاں دا پینڈا کٹ کے ہنے ہنے گھر آیا ہووے۔

پہلا پہلا پُتر سی پہلا پہلا چاہ سی، ماں بستر اُتے پئی ڈِڈھ دے پھٹ بھرن دیاں دوائیاں کھا رہی سی، نہ اوہ اُٹھ سکدی سی نہ ٹھیک طرح بہہ سکدی سی، اوہدے فرشتیاں نوں

وی خبر نہیں سی کہ اوہدی کُکھ چوں جنم لین والا اوہدا پلوٹھی دا پُتر مٹی دی کُکھ وچ دفنا دِتا گیا اے۔ تیجے دن اوہ ہسپتال توں گھر آ گئی سی پر اوہدا پُتر نہیں سی آیا، اوہ روز اپنی ماں توں پُچھدی "امی میرا کاکا ٹھیک تے ہے ناں؟ حالی بہاولپوروں چھٹی نہیں لبھی؟ کدوں آوے گا میرا پُتر، میں تے حالی اوہنوں رج کے تکیا وی نہیں جے طبیعت بوہتی خراب اے تے مینوں وی اوہدے کول ہسپتال لے جاؤ میں اپنے پُتر نوں دُدھ پیاواں گی، سینے لاواں گی تے اوہدا دُکھ، اوہدیاں پیڑاں، اوہدیاں ساریاں تکلیفاں دُور ہو جان گیاں، اوہ چھیتی ٹھیک ہو جاؤ گا"، اوہ بولدی رہندی، روندی رہندی پر اوہدی امی پلکاں بیٹھ اتھرو لکائی اگوں ایہو جواب دیندی "توں ٹھیک ہو جا اوہ وی آ جاؤ گا" گھڑی دی سُوئی وانگر دن گھمدے گئے اوہ اپنی ماں دے گھر توں ریگراں وستی آ گئی سی پر اوہدا پلوٹھی دا پُتر نہ پرتیا۔

8 اکتوبر 2005 دی سویر 9 وجن وچ کوئی پنج ست منٹ پئے ہونے جدوں میں کالج دے گیٹ تے اپڑیا تے گیٹ اگے زمین وچ گڈیا ہویا لوہے دا بورڈ زور زور دی انج ہلی جا رہیا سی جویں بجلی دے کرنٹ نال بندہ جھٹکے کھا رہیا ہووے، میں گھبرا کے ایدھر اودھر ویکھیا، نیڑے تیڑے نہ کوئی بندہ سی نہ بندے دی ذات، نہ ہوا، نہ ہنیری نہ کوئی بدّل، کوئی جن سی یا بُھوت جو زور زور دی لوہے دے ایڈے وڈے بورڈ نوں ہلائی جا رہیا سی۔ میں ڈر کے چھیتی نال کالج دے گیٹ اندوڑ گیا، دفتر تے باہر ویہڑے وچ کھلوتے دو کلرک آپس وچ گلاں کر رہے سن "چھت آلے پکھے پتہ نہیں کیوں ہلّی جا رہے نیں لگدا ہے کوئی زلزلہ آ گیا اے"۔ اوہناں دے مونہوں زلزلے دا سنیا تے مینوں باہر لگے بورڈ دے ہلن دا کارن اک دم سمجھ آ گیا، ایہ ساری کھیڈ کوئی چار توں پنج منٹ دی ہونی، جدوں دھرتی دا کانبا مُکیا تے ٹی وی تے خبراں پڑھن آلے چیک چیک کے رولا پا رہے سن "پاکستان کے کئی شہروں میں زلزلے کے شدید جھٹکے محسوس ہوئے ہیں، زلزلے کی شدت 7.6 ریکٹر سکیل رپورٹ کی گئی

ہے، زلزلے کا مرکز آزاد کشمیر کے علاقے مظفر آباد سے 15 کلومیٹر اور اسلام آباد سے 90 کلومیٹر رپورٹ ہوا ہے، پاکستان کے کئی شہر اس بدترین زلزلے کی شدت سے شدید متاثر ہوئے ہیں، بتایا جا رہا ہے پاکستان کے ساتھ ساتھ افغانستان، تاجکستان اور بھارت میں بھی زلزلے کے جھٹکے محسوس کیے گئے ہیں"۔

آزاد کشمیر وچ آن والا ایہ زلزلہ پاکستان دے کئی شہراں وچ صاف محسوس کیتا گیا، اک رپورٹ دے مطابق پاکستان وچ 87 ہزار دے قریب لوک اوس زلزلے کارن مارے گئے، اک لکھ تے اٹھتی ہزار لوک پھٹڑ ہوئے، 35 لکھ دے قریب نمانے لوک گھروں بے گھر ہو گئے۔ زلزلہ آن توں کوئی دو ورہیاں بعد جدوں میں کشمیر دے علاقے بالا کوٹ اک ریڈیو ٹرینگ لئی گیا تے ویکھیا کہ بہت ساریاں عمارتاں، گھر تے وڈے وڈے پلازے ملبے داڈھیر بنے ہوئے سی۔۔۔۔۔۔۔۔۔۔۔۔۔!

دھیاں دادھن اپنا ہوندا
لوکی کہن پرایا
دکھ ہوکے وی دکھ نہیں ہوندا
ایہ رحمت دا سایا۔

ایس واری وڈے آپریشن نال دھی ہوئی سی، جویں ربڑ دی گڈی ہوندی اے۔۔۔ سنہری والاں والی گڈی ۔۔۔ نکے نکے ہتھاں پیراں والی پری ۔۔۔۔ایس واری وی ڈردیاں ڈردیاں میری نظر جدوں اوہدے پیراں اُتے پئی تے میں اک واری فیر گھبرا گیا، اوہی نیلیاں نیلیاں ناڑاں۔۔۔۔۔ پیراں دِیاں تلیاں دا رنگ اک دم نیلا۔۔۔۔۔اک دم لال۔۔۔۔ میں ڈردیاں ڈردیاں ڈاکٹرنی نوں پُچھیا "ڈاکٹر صاحبہ ایہ کیہ رولا اے کا کی دے پیراں دیاں تلیاں اک دم نیلیاں کیوں ہو جاندیاں نیں؟"، ڈاکٹر عفت بلوچ نے

ہولی جہی جواب دِتا "بچی اپنے وقت توں پہلاں پیدا ہوگئی اے، درداں نہ رُکن پاروں سانوں جلدی آپریشن کرنا پیا"، ایس توں پہلے کہ دھی رانی نوں نیانیاں دے ڈاکٹر نوں چیک کروا ندے اوہ معصوم پری ماپیاں نوں روندا کرلاندا چھوڑ کے ریگراں وستی دے وڈے قبرستان جا سُتی۔ دو واری ڈِڈھ وڈھوا کے وی مامتا دی گودی ویلھی دی ویلھی رہی، ایس صدمے نے اک واری فیر ماں دی ڈُھوئیں توڑ کے رکھ دِتی۔ ہسپتالوں لُٹے پٹے قافلے وانگر وین پاندے گھر آ گئے ،فوزیہ بیٹھے بیٹھے انہراں ول ویکھدی تے اوہدیاں اکھاں اوتھے ہی رُک جاندیاں ۔۔۔۔۔سُرت گواچ جاندی ۔۔۔۔ بے ہوشی دے دورے پیندے تے بیٹھے بیٹھے دھڑم کر کے منجے اُتے ڈِگ پیندی۔ گھر تے گھر باہروی کُھسر پُھسر ہون لگ پئی کہ صغیر دی گھر والی نوں اٹھراہ اے، اٹھراہ دی بیماری وچ بچہ نہیں بچدا، وستی دِیاں مائیاں گلاں کر دِیاں "نہ نی ایہدے تے جواک ہی نہیں بچدے، ایہ تے 9 مہینے نیانا وی ڈِڈھ وچ نہیں سانبھ سکدی، نی شادو تینوں وی ہون والا ہے، نی توں نہ اوہدے گھر جائیں ایہ اونتری اٹھراہ دی بیماری تے بُھوتاں وانگر بدو بدی چمبڑ جاندی ہے"۔ جنے منہ اونیاں گلاں ۔۔گلاں ہوندیاں رہیاں ۔۔۔۔۔اتھرو ڈُلھدے رہے۔۔۔۔ساہواں وچوں ہاواں نکل کے اسمان تک اپڑدیاں رہیاں پر سکون نہ آیا۔۔۔۔آرام نہ ملیا۔۔۔ماں وی سانبھن والی، سس وی دھیان رکھن والی۔۔۔۔ بھابھیاں نے وی کوئی کسر نہ چھڈی۔۔۔۔کوئی دوائی، کوئی دارو، کوئی علاج کم نہ آیا، اخیر ساسُو ماں نے مِنت کر دیاں آکھیا "صغیر کُڑی تے جادوائے تُوں کالے بکرے دی سری لے آمیں مولوی توں اللہ اللہ کراواں گی تے میری دِھی بالکل ٹھیک ہو جاؤ گی"۔ اک تے میں پہلے پریشان سی اُتوں اندر دے وہابی نے اَک کے آکھیا "ماں میری جھولی اولاد دا سکھ پوے نہ پوے پر میں کوئی شرک آلا کم نہیں کرنا، رب نے اولاد دینی ہوئی تے کالے، پیلے، نیلے بکرے دی

سری توں بغیر وی دے دئے گا"، سس مایوس ہو کے واپس ٹُر گئی۔ ہولی ہولی دل تے وجے زخم بھر دے گئے، موسم بدلدے گئے، دُعاواں نے کم کیتا تے انج لگیا جویں غیب دا بوہا کھلیا تے کوئی فرشتہ اپنے مقدس ہتھاں وچ انگوٹھا چُنگھدا اگلاب دے پُھل ورگا پُتر جھولی پا گیا ہووے، ماں جھڑی روز تڑفدی سی، روز کرلاندی سی، راتاں دے ہنیر یاں وچ دھاڑاں مار مار انبراں دا بوہا کھڑکاندی سی، جھدیاں سسکیاں تے اکھاں دے ہنجواں نال دھرتی دا ویہڑا بھر جاندا سی، اک دم اوہدے ساہواں دی ٹُھدی تانی فیر توں جُڑ گئی، اوہدے سڑدے بلدے کالجے وچ ٹھنڈ پے گئی، اوہدیاں اکھاں نوں جویں کوئی سکون لبھ گیا، رب نے دانش دی صورت وچ اوہنوں چن توں سوہنا پُتر دِتا سی اوہ پُتر جہنے اوہنوں نویں حیاتی بخشی، جہنے اوہنوں جین دے نویں بہانے دِتے، جہنے اوہدی زندگی دے ہنیر یاں وچ لشکارے مار دا چانن بھر دِتا۔

کالے بکرے دی سری، تویت دھاگیاں تے نام نہاد مولویاں دے گھڑے ہوئے فرماناں توں انکار کرن دا مطلب سدھا سدھا کفر سی پر میں ڈٹیا رہیا، ہر دُکھ جردا رہیا، رب دی ذات تے توکل کردا رہیا، دانیال دے جمن نوں ڈاکٹراں دے حساب نال حالی پورا مہینہ پیا سی، آئے روز ہسپتالاں دے چکر لان لئی میرے کول سکوٹر توں علاوہ کوئی سواری نہیں سی، اٹھراہ دی مرض دا خوف دل وچ سی پر ایس واری کسے نیانے دی موت دا دُکھ جرن لئی گھر وچ کوئی وی تیار نہیں سی، اوس دن فیر اچانک درد اُٹھیا تے اسیں سارے گھبرا گئے، ہسپتال گئے اوہناں کجھ دوائیاں ٹیکے لائے تے مکمل آرام دا مشورہ دے کے گھر ٹور دِتا۔ گھر والے ایس واری بوہتے ڈرے ہوئے سن ایس لئی اسیں لاہور دے اک پرائیویٹ ہسپتال وچ داخل ہو گئے، اوہناں مکمل چیک اپ کیتا، دو دن اپنی نگرانی وچ رکھیا، ٹیکے دوائیاں تے ڈرپاں لان مگروں ایہ آکھ کے چھٹی دے دِتی کہ "مریضہ ہن ٹھیک

ہے تے میڈیکل سائنس وچ اٹھراہ نام دی کوئی بیماری نہیں ہوندی" ۔

لاہور لاری اڈے توں بس پھڑی تے اک واری فیر بہاولنگر لئی نکل آئے ۔ ٹُٹیاں ہوئیاں سڑکاں تے تھاں تھاں ٹوئے ، اودھر ڈرائیور نے نور جہاں دی کیسٹ لا کے آواز فل کیتی ہوئی سی :

"مینور کھ لے کلینڈر نال

جی کردا چلاں میں تیرے نال

وے لمیاں رُوٹاں تے

وے لمیاں رُوٹاں تے" ۔

سواریاں اُچھل اُچھل کے سیٹاں چ وجدیاں رہیاں پر نہ گانے دی آواز گھٹ ہوئی تے نہ ہی لاری دی سپیڈ، فیر اوہی ہویا جہدا ڈر سی ، بہاولنگر شہر توں کوئی ست میل پہلاں فوزیہ نوں شدید درداں اُٹھ پئیاں ، دوائی دِتی ، پانی پلایا پر درد نہ گھٹیا ، بس والیاں دِیاں منتاں ترلے کر کے بس رکوائی پر تھلے اتر کے وی کوئی ڈاکٹر ، کوئی حکیم کوئی سہارا نہ ملیا تے وستی وچوں اک گھر دا بوہا کھڑکایا ، اندر جاندیاں ہی اوہ ساری گل سمجھ چکے سن ، اوہناں کالھ نال اک سیانی دائی نوں سدیا جہنے تھوڑی دیر کوشش کیتی پر ایہ آکھ کے جواب دے دِتا کہ "بچہ ڈڈھ وچ وِنگا اے ، ایہنوں ہسپتال لے جاؤ" ۔ اک واری فیر لاری دی اُڈیک وچ سڑک کنارے آن کھلوئے ، کوئی لوکل جہی موٹر آئی تے دعاواں منگدے ، کلمے پڑھدے بہاولنگر ریلوے اسٹیشن کول گول چکر تے اتر گئے جتھے گھر والے پہلے توں ہی اُڈیک وچ کھلوتے سن ۔ دردا ں نال کُرلاندی فوزیہ نوں کار وچ لٹایا تے سرکاری ہسپتال جا اپڑے ، اندروں ڈاکٹراں دا گھڑیا گھڑایا جواب ملیا "ایہنوں لہور لے جاؤ" ، میں کدی فوزیہ دیاں اکھاں وچوں ڈگدے ہنجواں ول ویکھ رہیا سی کدی اوہدے بھراواں ول تے

کدی اپنی بے بسی ول، مینوں انج لگیا جویں فوزیہ دی امی چیک چیک کے آکھ رہی ہووے "تینوں آکھیا سی نہ کالے بکرے دی سری لے آمیں مولوی توں دم کروانی آں پرتوں میری اک نہ سُنی، تو ئیوں میری دھی دا قاتل ایں، میں تینوں کدی معاف نہیں کراں گی"۔ میں کمرے وچوں باہر نکل آیا تے اک ٹھنڈا ہو کا بھر کے نیلے اسمان ول تکیا پر اوہ وی میری قسمت دے ستارے وانگوں بجھیا پیا سی، جیب چوں موبائل کڈھیا تے کینٹ دی او سے ڈاکٹرنوں کال ملائی جہدے کول پہلے دا علاج چل رہیا سی "ہیلو ڈاکٹر سائرہ۔۔۔۔ میں صغیر بول رہیاں۔۔۔۔ پروفیسر صغیر تبسم۔۔۔۔۔۔ ڈاکٹر صاحبہ اسیں لہوروں آ گئے آں پر فوزیہ دی طبیعت راہ وچ فیر توں خراب ہوگئی او وہ بالکل وی ٹھیک نہیں، ڈاکٹر کہہ رہے نیں ایہنوں لہور لے جاؤ" میں اکو ساہ وچ ساری گل دَسی تے او ہنے جواب وچ آکھیا" آپ فوری کینٹ آجائیں میں بھی لاہور سی ابھی ابھی پہنچی ہوں"۔

ڈاکٹر آپریشن تھیٹر وچ چیک اپ کر رہی سی، سس مینوں گھور رہی سی یا نہیں ایہ تے یاد نہیں پر مینوں لگ رہیا سی کہ ایس گناہ دا قصوروار میں ہی ہاں، مینوں کجھ سمجھ نہ آیا تے میں اکھاں بند کر کے رب نال گلاں شروع کر دِتیاں" اُچیا شاناں والیا ربا۔۔! پاک نبی ﷺ نوں پُتر کہنے دِتے؟ حیاتی دے کے موت کون دیندا ہے؟ مریم بی بیؑ دی کُکھ چوں بنا گھر والے دے عیسیٰؑ نوں پیدا کہنے کیتا؟ ذکریاؑ نوں بڑھاپے وچ اولاد دی نعمت توں کہنے نوازیا؟ حضرت مریمؑ نوں بے موسمے پھل دین والا توں ایں، مریم بی بیؑ نوں بن خاوند دے عیسیٰؑ دین والا توں ایں، ذکریا دی بانجھ بیوی دی کُکھ چوں بُڈھے وارے جواک دین والا توں ایں، جے ساہواں لین والا وی توں ایں، ساہواں دین والا توں ہی ایں تے میں ہور کسے توں کیوں منگاں، کسی غیر دا بوہا کیوں کھڑکاواں؟ کسے ہور توں اوس کم دی آس کیوں کراں جہدا اختیار، جہدی طاقت اوہدے کول ہے ہی نہیں؟ جے بکرے دِیاں سریاں،

تویت دھا گیاں نال بیماریاں، دُکھاں، تکلیفاں دا علاج ممکن ہوندا تے دنیا دی سبھ توں مقدس، پاک تے پیاری ہستی حضرت محمد ﷺ دے جواک موت توں کیوں نہ بچ سکے؟ اوہناں توں ودھ تویت دھا گیاں دے سچ نوں جانن والا کون سی؟ میرے خدایا توں میرا رب ایں تے میں تیرا گنہگار بندہ، توں سبھ توں تگڑا تے میں سبھ توں ماڑا بس مینوں اپنی رحمت دے پرچھاویاں بیٹھاں لے لے، مینوں معاف کردے، میرے گھر والی نوں ہور دُکھ نہ دئیں، اوہدی کُکھ چوں جمن والے دی حفاظت فرمائیں"، اکھاں کھولیاں تے ڈاکٹر آپریشن تھیٹر توں باہر آئی کھڑی سی "فی الحال تو دوائیوں سے درد رُک گیا ہے، آج رات یہیں رہنا ہوگا، صبح دیکھتے ہیں کیا کرنا ہے،" ڈاکٹر تے ایہ کہہ کے چلی گئی پر اسیں اوہ رات جاگدیاں سُولی تے لنگھائی۔ اگلی سویر رب نے بڑا کرم کیتا تے ڈاکٹر نے ایہ آکھ کے گھر گھل دِتا کہ 13 دسمبر نوں تُسیں آپریشن لئی آجانا، اوس وقت تک مکمل آرام کرنا اے کوئی وزن نہیں چکنا، کوئی گھر دا کم نہیں کرنا۔ دوائیاں دا اثر سی یا دُعاواں دا، ٹھیک 13 دسمبر دی رات نوں کینٹ ہسپتال بہاولنگر دے آپریشن تھیٹر اندر آپریشن شروع سی تے باہر ایمبولینس سٹارٹ کھڑی سی، بے بے، بھابھیاں، فوزیہ دی ماں تے سارے بھرا کدی آپریشن تھیٹر دے بوہے ول ویکھ رہے سن تے کدی ہنیرے دی بُکل وچ لُکے ہوئے اسماناں ول، کوئی چالھی منٹاں مگروں ڈاکٹر سائرہ تھیٹر وچوں باہر آئی، اوہدیاں بلھیاں اُتے شکرانے دی مُسکان تے باہواں وچ اُوں اُوں اُوں کردا جواک سی، باہر کھلوتے سارے گھر والے نس کے ڈاکٹر ول گئے "مبارک ہو خدا نے بہت خوبصورت بیٹا عطا کیا ہے، بچہ بظاہر بالکل ٹھیک لگ رہا ہے مگر پھر بھی آپ لوگ ایک بار چائلڈ سپیشلسٹ کو چیک اپ ضرور کروا آئیں"۔

قرآن دا حافظ بن کے جوانی وچ پیر دھرن والے دانیال نوں شاید کسے نے نہیں سی

دَسیا کہ تیرے آن توں پہلاں تیری ماں نے کنے درد سہے سی، کنیاں پیڑاں جریاں سن، کنے پینڈے کٹے سن، کنے ترلے پائے سن تے کنیاں دُعاواں منگیاں سی، دانیال نوں شاید ایہ گلاں اودوں پتہ چلن گیاں جدوں ایہ پیڑاں سہن والے کسی ہور جہانے ٹُر گئے ہون گے، شاید فیر اوہ تصویراں اگے کھلو کھلو آ کھر رہیا ہوئے گا:

ساڈا دل نہیں لگدا دھرتی تے
اساں ٹُر جانا کِتے ہور میاں
سانوں پاگل کیتا سوچاں نے
سانوں جین نہ دینداشور میاں۔

ٹھیک اگلے ور ہے 31 دسمبر نوں جدوں منال جمی تے لوکی حیرانی نال اک دوجے ول ویکھ رہے سی، جویں اکھاں اکھاں وچ آ کھر رہے ہون کہ "ایہ کیہو جہیا بندہ ہے جو دھی جمن تے وی ایڈا خوش اے کہ سارے ہسپتال وچ مٹھائیاں ونڈ دا پھر دا ہے"، کوئی کہندا پہلی پہلی دھی ہونی ایس لئی نیانے دا چاہ چڑھیا ہونا پر دانش، دانیال توں بعد رب ولوں کھلی ہوئی اوہ تیجی رحمت سی جہدا ناں منال تبسم رکھیا تے فیر منال لئی ہی کہیا سی کہ:

دھیاں دا دھن اپنا ہوندا
لوکی کہن پرایا
دکھ ہو کے وی دکھ نہیں ہوندا
ایہ رحمت دا سایا۔

ریاض ساغر

پروفیسر ریاض ساغر انگریزی دے پروفیسر سن، پہلی دو جی بیوی نوں طلاق دین مگروں تھانے کچہریاں دے چکراں وچ ساغر صاحب دی زندگی ڈوردے گُچھے وانگوں اُلجھدی ہی چلی گئی۔ سُکھ دے ساہ دی آس لے کے اوہناں تیجا ویاہ چشتیاں کر لِتا۔ تیجے ویاہ توں بعد حالات تھوڑے چنگے ہوئے تے اوہناں نویں مہران گڈی لے لتی۔ رات داٹیم سی جدوں اوہ کلّے ہی گڈی لے کے بہاولنگر توں چشتیاں روانہ ہوئے، اوکھے سوکھے چک مدرسے اپڑے تے گھپ ہنیری سڑک اُتے گڈی دِیاں ہیڈ لائٹس چلان دا ول پچھن لئی اک بندے نوں کول سد کے پچھیا "گڈی چلا لینا ایں"؟ اوہ کہندا "ہاں جی چلا لیناں"، "اچھا فیر ایہ دس ایہدیاں لیٹاں کویں چلدیاں نیں"، بندہ کدی پروفیسر صاحب ولے ویکھے کدی نویں گڈی ول تے کدی آتّے کڈھدے ہنیرے وچ گڈی دیاں بُجھیاں ہوئیاں بتیاں ول، اوہ سمجھ گیا سی کہ بندہ شریف اے پر گڈی چلان وچ اناڑی اے، اوہنے گڈی دے شیشے وچوں ہتھ اندر کر کے ہیڈ لائٹس والا لیور گھمایا تے ساغر صاحب چشتیاں اپڑے۔ اگلے دن کالج آئے تے گڈی دِیاں دوویں سائیڈاں انج ہوئیاں پئیاں سن جویں کسے نے کپڑے دھون آلے جھاویں نال چنگی طرح رگڑیاں ہوون، پرنسپل نے مبارک باد دین مگروں حیران ہو کے پچھیا "ساغر صاحب ایہ کیہ ہویا حالی کل تے تُسیں گڈی لتی سی، خیر ہے کسے پاسے وجی تے نہیں؟" اوہناں دَسیا کہ "گھر دا گیٹ تھوڑا تنگ سی اک دو واری گڈی اگے پچھے کیتی تے رگڑاں وج گئیاں ہن گیٹ ٹھیک ہو گیا اے، اگے توں آرام نال لنگھ جایا کریگی"۔ اک دن کلرک نے سارے پروفیسراں توں کسی دفتری لوڑ لئی دو دو فوٹو منگے تے ریاض ساغر صاحب دو گھنٹے مگروں اک فوٹو لے کے اپڑے، اوہناں دی اُڈیک وچ بیٹھے

کلرک نے اوازاری نال پچھیا "سر اینی دیر لا دِتی کتھے چلے گئے سو؟"، "اوہ یار میں گھروں فوٹو لین چلا گیا سی پر اوتھوں اک فوٹو ہی لبھیا اے"، کلرک نے گھور کے ساغر صاحب ول ویکھ کے آکھیا "سر تُسیں فوٹو لین چشتیاں چلے گئے سو، ایتھے سٹی چوک چوں دس منٹاں وچ تہاڈے فوٹو بن جانے سن"، اگوں ساغر صاحب ہس کے کہندے "یار ایہ آلے تے نہیں سی بننے ناں جس وچ میریاں گلھاں اُتے لالیاں نیں، اکھاں وچ شراباں دے نشے، پھلاں آلی شرٹ تے رتی لال ٹائی اُتے کالا کوٹ"، کلرک روندی بُوتھی نال زبردستی مسکرایا تے چپ کر کے فائل وچ کاغذ لان لگ پیا۔

ریاض ساغر صاحب کدی کلے بہہ کے چاء نہیں سی پیندے، روز کسے پروفیسر نوں کنٹین تے نال لے جاندے، دل دا بھار ہولا کرن لئی دوستاں نال گپ شپ لاندے تے یار بیلی اوہنوں کملا جان کے ہولی جہی موبائل میسیج کر کر ہور دوستاں نوں سد لیندے، دوست چاء نال بسکٹ، نمکو تے گرم گرم پکوڑے کھا کے دندیاں کڈھدے اپنے اپنے گھراں نوں ٹُر جاندے پر ساغر صاحب سبھ کجھ جان دے ہویاں وی مونہوں کجھ نہیں سی بولدے۔

اوہناں دِناں ساغر صاحب ہارون آباد ہوندے سن جدوں کالج دے اک دوست امتحانی ڈیوٹی لئی گئے تے پندرھاں دن اوہناں گھر ہی رہے، ساغر صاحب بڑی محبت نال اوس پروفیسر دی سیوا کردے رہے، امتحان مکیا تے جاندی واری اوس پروفیسر نے ساغر صاحب دا شکریہ ادا کردیاں آکھیا "تُسیں اینی سیوا کیتی، لوک تے اک دن وچ ہی پروہنیاں توں اُکتا جاندے نیں پر تساں تے پندرھاں دن گھر دے جی وانگر میری سیوا کیتی، بس ہن تُسیں بھابھی بچیاں نال بہاولنگر تشریف لیانا اے، تہانوں اچیچی دعوت اے"۔ ساغر صاحب کہندے میں اوس دی گل آئی گئی کر چھڈی پر فیر اک واری اوہی پروفیسر دوبارہ کالج ملیا تے کہندا "ساغر صاحب کدی بھابھی بچیاں نال تشریف لیاؤ ناں میرے غریب

خانے تے"، ساغر صاحب کہندے فیر اک دن میں گھر آلی نوں آکھ ہی دِتا کہ چل آپاں بہاولنگر چلنا اے، اوہ پروفیسر صاحب جو اپنے گھر رہ کے گئے سن، کئی واری دعوت تے بلا چکے نیں، لگدا ہے اوہ بڑی محبت کردے نیں۔ ساغر صاحب نے چاء دی چُسکی لیندیاں اگے دَسیا کہ "بہاولی چوک تے اپڑ کے میں اوس پروفیسر نوں کال کیتی کہ سر میں اپنی گھر والی نال بہاولی چوک وچ کھڑاں، ہُن دسو کتھے آنا اے؟"، پروفیسر صاحب جھڑے کنے دن ساڈے گھر مہمان بن کے رہے سن، کئی واری سانوں اپنے گھر آن دی دعوت دے چکے سن، اوس دن کہندے کہ میں تھوڑا مصروف آں تُسیں بھر جائی نوں کسے رشتے دار گھر چھوڑ کے دو گھنٹے بعد ڈگری کالج دے سامنے آ جانا، ساغر صاحب کہندے میں بڑا پریشان ہویا گھر والی میرے ول تے میں فون اُتے پروفیسر دے نمبر ول گھور گھور سوچدا رہیا کہ ہن کتھے جاواں، خیر اک دوردے رشتے دار دا گھر لبھیا، گھر والی نوں اوتھے لاہ کے میں سڑکاں اُتے پھردا پھراندا دو گھنٹے گزار کے ڈگری کالج دے ساہویں اپڑ گیا، اوسے پروفیسر نوں فون کیتا تے اوہ موٹر سائیکل توں مسکراندا ہویا اتریا، گُھٹ کے جپھی پا کے کہندا" ساغر صاحب معذرت یار پرنسپل نے اک پھٹیک پا دِتی سی ایس لئی تھوڑی دیر ہوگئی"، ساغر صاحب نے چاء دی چسکی لیندیاں دَسیا کہ پروفیسر مینوں ڈگری کالج دے سامنے کنٹین اُتے لے گیا تھوڑی دیر مگروں دو کپ چاء تے اک بسکٹ دا پیکٹ ساڈے اگے سی، میں چاء پی کے اُڈیکدا رہیا کہ ہُن کہے گا بھابھی نوں لے آؤ، گھر کھانا تیار اے پر ایدھر اودھر دِیاں گلاں کرن دے مگروں پروفیسر نے کھڑے ہو کے میرے نال ہتھ ملایا تے آکھن لگا "ٹھیک اے ساغر صاحب فیر ملاقات ہوئے گی میں تہاڈی بھابھی نال اک کم جانا سی" چاء دی آخری گُھٹ پیندیاں ساغر صاحب کہندے کہ میں حیرت دے سمندراں وچ ڈُبیا اوس پروفیسر دا منہ ویکھدا رہیا تے چپ کر کے اپنی گھر والی نوں ہوٹل توں کھانا کھوا کے ہارون

آباد واپس ٹُر گیا۔

فیر ساغر صاحب دی بیماری ودھدی گئی ، اوہ بیٹھے بیٹھے ایدھر اودھر بنا احساس دے ہتھ پیر ہلاندے رہندے ، جے کوئی اوہناں نوں دوائی دا ولین بارے آکھ دیندا تے اوہ اک دم غصے وچ آن کے کہندے "مینوں کیہ اے، کاہدی دوائی لواں؟"۔ جدوں سوڈا ویتی ویاہ والے گھر وچ کسے نے ساغر صاحب نوں آکھیا سی کہ "ساغر صاحب تُسیں پہلے توں بہت ماڑے ہو گئے او، کیہ ہویا اے تہانوں؟ کسی ڈاکٹر نوں چیک کروانا سی"، ساغر صاحب ایڈے غصے وچ آ گئے سن کہ اپنا گریبان پاڑ کے اُچی دینی کہندے "ویکھ ایدھر میری باڈی ویکھ، تینوں کہڑے پاسیوں کمزور دِسداہاں میں"، اوہ بندہ شرم نال پانی پانی ہو کے گھروں باہر نکل گیا۔ ریاض ساغر صاحب دی بیماری اینی بے قابو ہوئی کے یار بیلیاں دے نال نال کالج دے مُنڈے وی مخول کرن لگ پئے سن، فیر اوہ ریٹائر ہو گئے، اک دن گھر دا کم کروا ندے ہوئے اٹاں تھلے لُکیا سپ گوڈے اُتے لڑوا بیٹھے، ہن جتھے بہہ جان اوتھوں اُٹھیا نہیں جاندا، ہر وقت کنبدے رہندے نیں، بولدے رہندے نیں تے آل دوالے حسرت بھریاں نگاہواں نال ویکھ کے دل دا بھار ہنجواں راہیں کڈھدے کسی دے آن دی تانگھ وچ بوہے ول ویکھدے رہندے نیں، پر نہ کسی کول اوہناں نوں ملن لئی وقت ہے نہ لوڑ ہے تے نہ ہی چاہ۔

پہلے طلاق۔۔۔۔فیر ویاہ

اوہدے گھر والیاں دے منتاں ترلیاں توں بعد میں ایس شرط اُتے اوس کُڑی نوں پڑھان دی حامی بھرلئی سی کہ میں تہاڈے گھر آن کے نہیں پڑھاواں گا، سارا دن کالج تے فیکٹری وچ کم کر کر تھک جائی دا ہے، ایس لئی جے تُسیں اپنی دھی نوں پڑھانا اے تے اوہ نماشاں دی نماز مگروں گھر آن کے پڑھ لیا کرے گی۔ میں فیکٹری توں گھر اپڑیا تے بیٹھک وچ بیٹھی کُڑی مینوں ویکھ کے اک دم کھلو گئی، گورا چٹا رنگ، جرمن تے رشین کُڑیاں ورگا اُچا لما قد، بھریا بھریا جسم، سنہرے وال، ہلکے نیلے رنگ دی شلوار قمیض تے سر اُتے کالے رنگ دی چُنی وچ اوہ انج لگ رہی سی جویں رات دی باری وِچوں چودھویں دا چن چھال مار کے بیٹھک وچ آن بیٹھا ہووے۔ اک جوان، خوبصورت تے چلدے پانیاں ورگی صاف شفاف کُڑی نوں گھر آن کے پڑھن دا آکھ کے مینوں اندر واندری دُکھ ہور ہیا سی، اک تے کُڑی پریاں دے رُوپ ورگی، اُتوں ریگراں وَتی دے منڈے، توبہ۔۔۔توبہ۔۔۔توبہ، ایہ تے رات دے ہنیرے وچ پُٹھے پیراں آلی چڑیل دے پچھے پے جان تے اوہنوں جان چھڑانی اوکھی ہو جاندی اے، ایہ تے فیر دُدھ مکھناں دی پلی ہوئی الہڑ مٹیار اے۔ میں اوس کُڑی نوں آکھیا "تُسیں کل توں ایتھے آن دی تکلیف نہ کرنا، میں فیکٹری توں گھر واپس آندیاں تہانوں تہاڈے گھر ہی پڑھا آیا کراں گا"۔

اوس دن بھابھی نے اوس کُڑی دے رنگ رُوپ نوں ویکھدیاں فوزیہ دے دماغ وچ ایہ گل پادِتی سی کہ "بیٹھک وچ کلّی جوان کُڑی نوں بلا کے پڑھانا کوئی چنگی گل نہیں اے، اپنے بندے نوں ہنے لگام پالے، ایہ نہ ہووے مجیدے قصائی دی دِھی پنکی طرح ایہ کُڑی وی کوئی چن چڑھا دیوے"۔

رات دے ہنیرے وچ انبراں اُتے ان گنت تارے چمک رہے سن، ویہڑے وچ وِچھے منجے اُتے پیا میں اوس سمے وچ اپڑ گیا جدوں ایم کام دے پیپراں توں پہلے کجھ دِناں لئی گھر آیا سی، سارا دن بیٹھک وچ بیٹھا کتاباں پڑھدا رہندا، بیٹھک وچ ہی بے بے روٹی ٹُکر دے جاندی تے تھک ہار کے اوتھے ہی فرش تے وِچھے رُوئی دے گدے اُتے سوں جاندا ۔کدی کدی تاجی وی کپڑے سیندا سیندا اُکتا جاندا تے دوپہر دی گرم گرم روٹی، لسُوڑے دا اچار تے کچی لسی پین بیٹھک وچ آ جاندا تے روٹی کھاندیاں کھاندیاں راتیں جوئے وچ پیسے ہارن دا رونا رو کے واپس چلا جاندا۔ اوہناں دِناں وچ ہی مجیدے دی گھر والی اپنی دِھی پنکی نوں دسویں دی ٹیوشن پڑھان لئی ساڈے گھر آئی تے میں اپنے ولوں اوہناں نوں سمجھان دی بڑی کوشش کیتی کہ میری تے خود دی میٹرک وچ تھرڈ ڈویژن اے تے بیالوجی حالی تیکر وی فیل ہے پر اوہناں ماواں دِھیاں دی ضد اگے میری اک نہ چلّی ۔ جوانی وچ پیر دھردی پنکی دِیاں گلابی گلھاں انگیٹھی وچ بھخدے انگاریاں طرح سُلگدیاں سن، اوہدی سجی گلھ اُتے موٹا جہیا تل نک وچ پائے کو کے وانگر دوروں وکھالی دے جاندا سی ۔پنکی نوں ویکھ کہ کئی واری تے انج لگدا سی جویں سمندر کنارے وسدے شہر دے انھے چانن توں تنگ آن کے شبو اک واری فیر ریگراں وستی واپس آ گئی ہووے پر فیر جھلے دل نوں ایہ آکھ کے سمجھا دیندا کہ روشنیاں دا شہر چھڈ کے شبو ایہناں ہنیریاں وچ کیہ لین آئے گی ۔ایم کام دے پیپر دین لئی جدوں ملتان گیا تے پتہ چلیا کہ پچھوں اوس کُڑی پنکی نے رو رو سارا گھر سر تے چک لیا، پتہ نہیں اوہنوں کیہ ہو گیا سی نِت کلیس پائی رکھدی سی کہ میں ملتان جانا، میں ملتان جانا فیر سنیا سی کہ اوہدا ویاہ ہو گیا، پتہ نہیں ہن کتھے ہے تے دوبارہ کدی ملتان جان دی ضد کیتی وی ہے یاں بُھل بُھلا گئی۔

تارے ویکھدیاں ویکھدیاں منجے اُتے پاسے بدلدا رہیا پتہ نہیں رات دے

کس پہر نیندر آئی، فجراں ویلے گوانڈھیاں گھروں پتیلے کھڑکن دی واج کناں وچ پئی تے اکھ فیر کھُل گئی، نال دے گھر قصینیاں روز بانگاں توں پہلے چھولے، سری پائے، مٹھے لُونے چول پکاندیاں تے اوہناں دے بندے تڑکے تڑکے ہی پتیلے ریڑھیاں اُتے دھر کے ستلج پارک چوک وچ گرم گرم ناشتہ ویچن ٹُر جاندے۔ روز دی طرح اوس دن وی ہلکا پھلکا ناشتہ کیتا تے میں کالج چلا گیا، شام نوں فیکٹری توں واپسی تے اوسے کُڑی صائمہ دے گھر اپڑ گیا جہڑی اک دن پہلے گھر ٹیوشن پڑھن آئی سی۔ پتہ نہیں کیوں ہر سال کسی نہ کسی کُڑی نال ویاہ دی خواہش دل وچ انگڑائی لیندی تے اندرے اندری مر جاندی، مینوں نہیں سی پتہ کہ کجھ دِناں دی قربت نال ہی اوہ وڈیاں وڈیاں اکھاں والی کُڑی دل وچ کوئی خواب سجائی بیٹھی اے، وقت لنگھدا گیا اک دن اوس کُڑی نے آکھیا "امی تہاڈے نال کوئی ضروری گل کرن گیاں تُسیں سوچ لینا" میں حیرانی نال اوہدے شرم نال انگارے وانگر دہکدے رَتے لال منہ ول ویکھیا تے چپ کر کے سوچاں وچ گواچیا ریگراں وستی ول ٹر پیا۔ مینوں نہیں سی پتہ کہ اوہدی ماں نوں کسراں پتہ چلیا کہ فوزیہ دا پیّتے دا آپریشن ہون والا ہے تے اوہ چوریوں سرکاری ہسپتال وچ اوہنوں اپنیاں اکھاں نال بستر اُتے تڑفدا ویکھ کے آوی چکی اے، اوہنوں ایہ وی پتہ سی کہ فوزیہ دے کنے بچے جمدیاں سارا اوہنوں روندا چھوڑ کے ٹُر گئے نیں تے ہن نِت دی پیڑتوں تنگ آن کے اوہدا پِتّا وی کڈھنا پے رہیا اے۔ جدوں صائمہ دی ماں نے مینوں آکھیا "صغیر۔۔۔۔! میں اپنی ہیرے ورگی دِھی دا ہتھ تیرے ہتھ وچ دین لئی ایس شرط تے تیار ہاں کہ توں فوزیہ نوں طلاق دے دے"، میں اک دم چونک کہ صائمہ دی ماں دے جھریاں نال بھرے منہ ول تکیا، اوہناں کنی آسانی نال اوس عورت نوں طلاق دے کے مگروں لاہن دا کہہ دِتا سی جس نے ویاہ توں لے کے ہن تیکر دُکھ تکلیفاں دے سوا کجھ نہیں سی ویکھیا، اوہدی حیاتی وچ پہلے معصوم نیانیاں دی

موت دے دُکھ سن تے فیر بیماریاں دے دُکھ، ہُن ایہ ماں جی چاہندے سن کہ اوہ ہسپتال وچ بستر اُتے پئی ایہ دُکھ وی سہوے کہ اوہدے بندے نے دُوجے ویاہ لئی اوہنوں ٹھوکر مار کے گھروں باہر کڈھ دتا اے۔ میں چُپ کر کے اُٹھیا تے باہر نکلدیاں صرف ایہو آکھیا "میں اپنی خوشی لئی کسے ہور دِیاں خوشیاں دا قتل نہیں کر سکدا، دُوجا ویاہ کرن دا ایہ مطلب ہر گز نہیں کہ بندہ پہلی بیوی نوں زمانے دے رحم وکرم تے چھڈ دیوے"۔

پچھلے دِناں لمے عرصے بعد اوہنوں اک بنک وچ ویکھیا تے اوہدا رنگ کھلوتے پانیاں طرح میلا تے پنڈا سفید ہتھنی طرح پھیلیا ہویا سی، کوئی بنک افسر لگ گئی سی، چاء دے کپ نال اوہنے اپنیاں موٹیاں موٹیاں اُنگلاں ورگے بسکٹ وی منگوائے سن، اوہنے دَسیا سی کہ خیر نال اوہدے 3 نیانے نیں، بندہ زمیندارا کردا ہے تے اوہ اپنی فیملی نال بہت خوش اے۔ خوشی تے اوہدی صحت توں وی وکھالی دے رہی سی پر شوخیاں اکھیاں نوں خورے کیہ ہویا سی کہ اندروں پرانی دارُودے نشیاں وانگر لال سُرخ تے کنارے سمندر دے پانیاں وانگوں گِلّے سن، میں اوہدیاں کچے گھر دی چھت وانگر چوندیاں اکھاں دا جواب سُن کے بِنا کوئی گل کیتیاں بنک وچوں ایسراں نکلیا کہ فیر کدی اودھر جان نوں جی نہیں کیتا۔

طلسماتی آوازاں

"تُسیں سُن رہے او سُپر ایف ایم 90 ریڈیو بہاولنگر" ایہ آواز جدوں پہلی واری 2007 وچ اچانک کناں وچ پئی تے میں کرسی توں ڈِگدے ڈِگدے بچیا سی، دل دے تار خوشی نال کھڑکن لگ پئے تے میں اپنے آپ نوں اک ریڈیو کلاکار دی کُرسی اُتے بٹھا کے پنچھیاں وانگوں ہواواں وچ اُڈن لگ پیا۔

ڈھیر ساریاں کتاباں پڑھ پڑھ سوچ دا سمندر ٹھاٹھاں مار رہیا سی، سینے اندر کسے نہ کسے پاسے کوئی شاعر، ادیب، لکھاری تے فنکار لُکیا بیٹھا باہر نکلن لئی انگڑائیاں لیندا محسوس ہو رہیا سی۔ میں اکھاں میٹ کے من ہی من وچ ریڈیو دے مائیک اگے بیٹھا مٹھیاں مٹھیاں گلاں کرن لگ پیا "رات دے ایس پہر تہانوں نیند نہیں آ رہی تے تُسیں ضرور کسی نوں یاد کر رہے ہووگے۔۔۔۔یاں فیر کسی دے وچھوڑے وچ بدلاں دی بُکل ماری تاریاں نوں گولدے پئے ہووگے۔۔۔۔پر رات ہنیری اے تارے کتھوں لبھن گے۔۔۔۔۔دُور دُور تک کوئی دِیوا ۔۔۔کوئی تارہ وکھالی نہیں دے رہیا ہے۔تُسیں اکھاں بند کرلوو تے میرے نال رہندے ہویاں اپنے دُکھ، اپنیاں تکلیفاں بُھلا کے ایہ گیت سنو:

وگدی ندی دا پانی
اِنج جا کے مُڑ نہیں آندا
جا کے جویں جوانی
پردیسیا وے توں وی لگ جائیں گا کنارے
چیتے کریں گا جا کے ایس راہ دے نظارے

جے سانوں یاد رکھ لئیں، اے تیری مہربانی
وگدی ندی دا پانی
اِنج جا کے مُڑ نئیں آوندا
جا کے جویں جوانی"

فیر ایسراں ہی ہویا بہاولنگر ریڈیو دا پہلا نیوز اینکر چُن لِتا گیا، خبراں پڑھیاں تے انج لگیا جویں سارا شہر مینوں سُن رہیا ہووے۔ شہر وچ نواں نواں ریڈیو آن پاروں لوکاں نوں ریڈیو سننن دا اجیہا نشہ لگیا کہ گلی محلے، پنڈ تے گھراں دے نال نال موڑاں کاراں وچ وی ریڈیو سنیا جان لگ پیا۔ دن لنگھدے گئے آواز وچ رعب تے اعتماد ودھدا گیا، خبراں دے نال نال حالاتِ حاضرہ تے سیاسی پروگرام وی شروع کر دِتے گئے جہدے وچ ضلعے دی بیوروکریسی، سیاست دان، سماجی کامے، مختلف محکمیاں دے افسراں دے نال نال ہور کئی مشہور لوک بلائے جان لگ پئے۔ اوس توں بعد ادبی پروگراماں دا سلسلہ شروع ہویا جہدے وچ "میلہ سجناں دا"، "آپ وہ اور میں" تے "ماں بولی" کافی مشہور ہوئے۔ "ماں بولی" پروگرام لگاتار دس ورہیاں تیکر نشر ہوندا رہیا جہدے وچ انٹرنیٹ راہیں پاکستان دے نال نال کئی ہور دیساں دے سنوئیے وی نال جُڑ دے گئے۔

مُلک دے کئی وڈے شہراں وچ ریڈیو ٹریننگ لئی ہوائی جہازاں دا سفر کیتا، گھر توں لے کے ہوائی اڈے تیکر، ہوائی اڈے توں اگلے ہوائی اڈے تیکر، فائیو سٹار ہوٹلاں وچ قیام، ون سوَنّے کھانے، سیر سپاٹے سبھ خرچے ٹریننگ کران والی کمپنی دے ہوندے سن۔ ریگراں وستی وچ رہن والے صغیر تبسم نے کدی خواب وچ وی ایڈے مہنگے مہنگے ہوٹل نہیں سی ویکھے جتھے اک رات رہن دا کرایہ اوس ویلے 30 توں 40 ہزار ہوندا سی۔

شاہی محلاں ورگے ہوٹلاں وچ وڈے وڈے رنگین پلنگ۔۔۔۔ ریشمی بستر ے۔۔۔۔

ناشتے لئی شیشیاں ورگے صاف ستھرے بھانڈے۔۔۔۔ون سوّتے سوادی کھانیاں نال بھرے ہوئے سونے دے رنگ ورگے تھال۔۔۔۔کنواری کُڑی دے لک ورگے جگ وچ کناں تیک بھری دُدھ دہی دی لسّی۔۔۔۔تازہ پھلاں دے جوس۔۔۔دیسی گھیو۔۔۔ مکھن۔۔۔۔ پروٹھے۔۔۔۔حلوہ پوری۔۔۔۔نان چھولے۔۔۔۔دُوجے پاسے بھانڈیاں دے ڈھکن چکوتے آلو قیمہ۔۔۔۔۔مٹر قیمہ۔۔۔۔بھنڈی گوشت۔۔۔۔۔ کچنار گوشت۔۔۔۔۔مکس سبزی۔۔۔۔۔اچار گوشت تے نال پئیاں انگریزی کیتلیاں وچ گرما گرم چاء تے بلیک کافی۔میں اپنی حیاتی وچ وڈے توں وڈے ویاہ دی روٹی وچ وی ایڈے سوادی تے بھرویں کھانے نہیں سی ویکھے جنے ودھیا تے وادھو اوہناں ہوٹلاں وچ سن، ہاں بے بے دے ہتھ دی رگڑی ہوئی چیڑاں دی چٹنی تے امب تے لسوڑے دے اچار دی گل وکھری اے، اوہ سواد تے خورے جنتاں وچ وی لبھے گا یا نہیں رب ہی جان دا ہے۔

چارے پاسے رات دے سناٹے وچ جدوں نظماں،غزلاں تے گیتاں دی جھنکار ہواواں دی اُنگل پھڑ کے سنن والیاں دِیاں سماعتاں نال ٹکراندی تے بے تاب دِلاں دِیاں دھڑکناں ہور تیز ہو جاندیاں، چن تاریاں دی مٹھی مٹھی لَو نال کھیتاں دے نال نال وگدی ندی دا پانی شبّو دے دے ترکھے نک دے کو کے وانگوں لشکن لگ پیندا، گراموفون طرح کھنکدے ریڈیو وچوں نکلدی طلسماتی واج کئی رانجھیاں تے دیوانیاں دے دِلاں دے تار ہلا دیندی۔کئی اکھیاں جھڑیاں کسی دی اُڈیک وچ اُنیندرے نال رتیاں لال ہو جاندیاں،لارا لا کے جان والے دِیاں راہواں ویکھدیاں، کُرلاندیاں، سسکدیاں، تے جدائی وچ ٹھنڈے ٹھنڈے ہَو کے بھر دِیاں جدوں نور جہاں، عالم لوہار، منصور ملنگی، ریشماں تے نصرت فتح علی خاں دے گیتاں دی لوری نال سڑدیاں بلدیاں رُوحاں دے

سینیاں وچ ٹھنڈ پالیندیاں تے سکون نال مٹھی نیندرے سوں جاندیاں۔

اک تے رات دی چپ دُوجا غزلاں، نظماں تے گیتاں دے نال نال کناں وچ رس گھولدی آواز دا جادو، کنے ہی دل سفید کبوتراں وانگر قلابازیاں کھاندے بدلاں وچ گواچ جاندے تے ریگراں وستی چھڈ کے روشنیاں دے شہر جان والی شبّو وانگر کدی ہتھ نہ آندے۔ کنے ہی دِلاں وچ بھانبڑ بل پیندے، کنیاں ہی اکھاں پلکاں اُتے سنہری خواب سجا کے ہنیریاں راتاں وچ راہواں لبھدیاں لبھدیاں آپ ہی گواچ جاندیاں پر وُنجھلی دے سازاں وانگر دِلاں نوں چھیڑ دی اوس طلسماتی واج تیکر نہ اپڑ سکدیاں۔

سٹوڈیو دے فون راہیں اوہ آواز پہلی وار سنی سی "ہیلو۔۔ میں زرمین بول رہی آں۔۔۔ زرمین ۔۔۔۔گرلز کالج دے ہاسٹل وچوں۔۔۔۔ ہیلو۔۔۔۔۔۔ ہیلو۔۔ صغیر تبسم ہوراں نال گل ہوسکدی اے"؟ ریڈیو تے آواز نال ہی شکلاں بن دِیاں نیں، آواز نال ہی خوبصورتی، جوانی، بچپنا تے بڑھاپے دا اندازہ لایا جاندا ہے، اک واری کناں وچ آن والی آواز نوں جہڑا نام مل گیا اگلی واری ہیلو کہندیاں نال ہی اوہ ناں ہوٹھاں اُتے آپے آن ڈِگدا ہے۔ ایہ کوئی جوانی دے ویہڑے وچ نواں نواں پیر دھرن والی کُڑی سی۔۔۔۔زرمین۔۔۔۔۔، تھوڑی دیر سوچ کے میں جواب دِتا "جی تُسیں سن رہے او پروگرام ماں بولی تے میں آں تہاڈا مجمان صغیر تبسم، کیہ کہنا چاہو گے تُسیں پروگرام ماں بولی وچ"، "جی مینوں تہاڈا پروگرام بہت ودھیا لگدا ہے، تہاڈی شاعری، تہاڈے پروگرام وچ گیت سبھ کجھ ودھیا ہوندا ہے"، اوہ کُڑی جذبات وچ ایسراں بول رہی سی جویں اوہدے دل دِیاں دھڑکناں تیز ہون پاروں اوہدے ساہ نال ساہ نہ رَل رہیا ہووے۔ "جی بہت شکریہ، جوانیاں مانو" میں کال بند کرن لگیا ہی سی کہ فیر اوہی واج آئی "جی سنو مینوں اک گیت سنا دیو جدوں مینوں پیار نال جان جان کہنا ایں۔۔۔۔اللہ دی سونہہ جانیا جان کڈھ لینا

ایں"۔کال بند ہوگئی پر ایہ سلسلہ بند نہ ہویا، ہر پروگرام وچ اوہدی کال آنی، تعریفاں توں بعد اک نویں گیت دی فرمائش کرنی تے کال بند کر دینی، فرمائش کرنا کوئی بھیڑی گل نہیں سی پروگرام وچ تے کال مل جانا ہی کسی انعام توں گھٹ نہیں سی تے فرمائش پوری کرنا تے سونے تے سہاگہ ہوندا سی۔ اک دو واری تے سنن والے دی فرمائش ایس لئی پوری کر دیندے کہ اوہدی حوصلہ افزائی ہووے تے اوہ اگلے پروگرام وچ ہور شوق نال رلت کرے۔ کجھ دن فرمائش پوری ہون مگروں زرمین نے اک ہور فرمائش کر دِتی "صغیر جی تُسیں بہت سوہنا بولدے او، تہاڈا پروگرام وی ودھیا اے، جے تُسیں برا نہ مناؤ تے میں تہانوں کھانے دی دعوت دینا چاہنی آں" پہلے تے میں ٹالدا رہیا کہ تُوں آپ پنڈوں پڑھن آئی ایں، نہ تیرا گھر نہ تھاں ٹھکانہ، ایتھے ہاسٹل وچ رہ کے کتھے دعوت کریں گی، فیر اک دن اوہدی دعوت ایہ سوچ کے قبول کرلئی کہ ایہ کہڑا پہلی واری کسے نے سدیا اے، پہلے وی تاں لوکاں دی محبت وچ کئی تھاواں تے ہو کے آیا ہاں، سُنن والے پیار ہی اینا کر دے نیں تے دل دے وی صاف ہوندے نیں۔ اک واری سدرہ ملک نال وی تے کھانا کھادا سی جہڑی خورے کہڑا عشق کر بیٹھی سی جو ساری رات نہیں سی سوندی تے ہر واری اکو گیت دی فرمائش کر دی:

"لگی والیاں نوں نیند نہیں آندی۔۔۔۔تیری کویں نی اکھ لگ گئی"

کھانا کھایا، چاء پیتی ڈھیر گلاں کیتیاں پر اوہ اپنی حد نہیں بُھلی، چنگی پنجاب دی جَٹی سی پر کردار دی ایڈی کھری کہ بس نہ پچھو، اوہ کُڑی عمروں وڈی سوچ دی مالک سی، کوئی فلاسفر سی جویں پکی عمر دے دانشور ہوندے نیں، اوہ وی بہاولنگر پڑھائی کرن ہی آئی سی پتہ نہیں کس ہاسٹل وچ رہندی سی، فیر اک واری لہور کسی کیفے وچ ملاقات ہوئی تے موڈھیاں اُتے کھلرے ریشمی وال، پنک اکھاں اُتے کالی عینک، ماس نال بھریاں گلھاں، کجھ وچ

لال رنگ دا زنانیاں والا وڈا سارا ماڈرن بیگ تے گلاں وچ اوہی فلسفہ جویں ہنے ہنے سقراط یا افلاطون نوں پڑھ کے آئی ہووے" پیو کہندا ہے آجا ہُن اپنے شہر قبولے واپس آجا ،سولہاں پڑھ لئیاں نیں بہت نیں، ہُن تیرا ویاہ کرنا اے، اخے اسیں وی دوہتے دوہتیاں کھڑانیاں نیں پر صغیر میں ویاہ توں بالکل چالو آں، آزاد رہنا چاہنی آں، کتاباں پڑھدی رہی آں تے کتاباں ہی پڑھنا چاہنی آں، اپنی مرضی دی ایسی زندگی جینا چاہنی آں جس وچ کوئی روک ٹوک نہ ہووے، کوئی چھیڑ چھاڑ نہ ہووے، ادھی زندگی لنگھ گئی تے باقی دی جنی ہے اوہ وی گزر جانی ہے پر ابا چاہندا ہے کہ ہن میں کتاباں چھڈ کے مامے دے پُتر نال ویاہ کرلاں، نیانے جمّاں تے حیاتی داسرکل پورا کر کے مرجاواں۔۔۔نہ بابا نہ۔۔۔میتھوں نہیں کٹی جاندی ایہ جیل"۔اوہدیاں گلاں اوہی پنج ورہے پہلے والیاں سن، پتہ نہیں ہُن وی اوہ پنک اکھاں والی سدرہ کدھرے دانشوری جھاڑ رہی اے یا نیانیاں دے پیمپر بدل کے گھر والے والے دیاں راہواں اُڈیک رہی اے۔

فیر نیناں چودھری وی تے کئی دن ترلے پاندی رہی سی" صغیر صاحب تہاڈی بہت وڈی فین آں اک وار گھر آجاؤ سارے گھر دے جی تہاڈے نال اک کھانا کھانا چاہندے نیں" پر شاید میں ہی نہیں جا سکیا سی فیر اک دن کئی ورہیاں بعد اوہدی کال آئی " کوئی شہر دا وڈا ٹھیکیدار ہے، پہلی بیوی توں لُکا کے میرے نال ویاہ کر کے ایتھے میرے گھر ہی مینوں رکھیا ہویا سی، نہ پہلی بیوی چوں کوئی جواک ہے تے نہ میرے وِچوں ہون دِتا ،ہُن تناں سالاں بعد اچانک گھر آنا چھڈ گیا اے اخے میرا کوئی تعلق نہیں تیرے نال، بس فیر مینوں غصہ آیا تے اوہ ریلوے کوارٹراں وچ بلا کے ہلکا جہیا بڈھے بکرے دی پٹھ اُتے ہتھ پھیر یا تے سالے نوں زناہ دے کیس وچ ڈھکوا دِتا"، میں کہیا" میں کیہ کراں ہن ایہ تہاڈا ذاتی رولا اے" اگوں کہندی "شہر دے سارے صحافی اوہدے نال رَلے ہوئے

نیں۔۔۔شورا جو لادِتا حرام دے نیں۔۔۔تُسیں ڈی پی اونوں مل کے میری سفارش کر دیو تہاڈے پروگرام وچ تے ہر افسر ہی آندا ہے"۔گل آئی گئی ہوگئی فیر اک دن ڈی پی او آفس ہی اوہدے نال دوبارہ ملاقات ہوئی، کُجھڑ جو اک چکیا ہویا سی کہندی "اوس ٹھیکیدار نال صلح کر کے اوہنوں باہر کڈھا دِتا سی پر بعد وچ اوہنے فیر طلاق دے دِتی تے ہُن میں لہور دے اک تھانیدار نال ویاہ کرلتا ہے، تھانیدار دی اک بیوی لہور رہندی اے، اک ملتان تے میں ایتھے بہاولنگر۔۔۔۔۔اج ڈی پی او کول آئی آں میرے بھرانوں پلس نے ناجائز چکیا ہویا اے، تُسیں وی صاحب نوں ملنا ہونا چلو ساڈی وی سفارش کر دینا دو جاہُن تے گھر چکر لا لو تہاڈی دعوت ساڈے غریباں گھر اُدھار اے"، میں پہلے اوہدیاں شرارتی اکھیاں چوں ڈِگدے سُرمئی خواباں ول تکیا فیر اوہدی کُجھڑ وچ روندے بال دِیاں اکھیاں وچوں رُڑھدے ہنجواں ول ویکھیا تے ہولی جہی ٹھیک اے آکھدیاں ہویاں ڈی پی او دے کمرے ول ٹُر گیا۔

فیر اک دن زرمین نال اک جوس کارنر تے ملاقات ہوئی، مساں کُو پندرھاں سولہاں ورہیاں دی ماڑکو جہی کُڑی سی، پنڈ دے نشان مٹا کے ماڈرن بنن لئی اوہنے اپنے والاں دا تھبا اک پاسے سٹیا ہویا سی، سانولی رنگت، نکے نکے نین نقش، نک وچ نتھلی، پتلے پتلے ہونٹھاں اُتے تیز رنگ دی سُرخی لائی ہوئی سی، ویکھن وچ بالڑی جہی، تیز پرفیوم دی خشبو نال پورا کیبن مہکاں مار رہیا سی۔اوہ اپنی جاچے پوری طرح تیار ہو کے آئی سی، حال چال پچھن مگروں اوہنے رنگ برنگے پنیاں وچ ولیٹیا اک ڈبہ میرے اگے دھر کے آکھیا "ایہ تہاڈی خوبصورت آواز دی نذر۔۔۔امید ہے کہ نذرانہ قبول فرماؤ گے"، میرے لئی ایہ اک عام جہی گل سی، اوہدے طرح کوئی خاص خوشی یاں بہت زیادہ ایکسائٹمنٹ نہیں سی۔ ایسے جوس کارنر اُتے اک واری اوہ سُوہے رنگ والی سُلطانہ وی تے آئی سی جہڑی ڈائر

دا پرفیوم تے بہت ساریاں دعاواں دے نال اپنے دل دا غبار کڈھ کے چلی گئی سی۔ گلاں کردے کردے زرمین اک دم رون لگ پئی، اوہدیاں گلاں وچوں بچپنا صاف وکھالی دے رہیا سی، میں اوس پہلی تے آخری ملاقات وچ اوہنوں دس آیا سی کہ میری اک بیوی ہے، دو پُتر نیں تے شاید دھی منال ہون والی سی پر وقت گزرن دے نال نال اوہدیاں فون کالاں ودھدیاں چلیاں گئیاں، کئی واری فوزیہ نے اوہدی کال سنی، غصہ کیتا پر زرمین دے سر تے دُوجی بیوی بنن دا بھوت انج سوار ہویا سی کہ لتھن دا ناں ہی نہیں سی لے رہیا، فیر اچانک اوہ منظر توں غائب ہوگئی، کئی دن اوہدی کال نہ آئی نہ ریڈیو تے نہ میرے موبائل فون تے۔ دن، مہینے، سال لنگھدے گئے، اک دن فیس بک مسینجر تے سنیہا ملیا "علیک سلیک" مگروں اگلا میسیج آیا "پہچانیا؟ توں تے قدر نہ کیتی، بوہے آئے پیار نوں ٹھوکر مار کے گھروں کڈھ دِتا، کدی پرت کے جانن دی کوشش وی نہیں کیتی کہ زرمین جیوندی وی ہے یا مر کھپ گئی، توں کڈا پتھر دل ایں صغیر، مینوں تیری کوجھی صورت نال نہیں تیرے بولن دے انداز نال محبت ہوئی سی، میں تیرے ہوٹھاں وچوں نکلن والے اکھراں دی دیوانی ہوئی ساں، اوس دن جوس پیندیاں اک واری بس تینوں ویکھیا سی، تیریاں اکھاں بہت سوہنیاں نیں، رب ایہناں نوں سلامت رکھے، تیرے شعر، تیریاں نظماں تے غزلاں دا کوئی مُل نہیں مگر توں کڈی بے دردی نال بے رُخا ہو کے میرا پیار ٹھکرا دِتا سی، تینوں بھورا ترس نہ آیا اک بالڑی دا دل توڑ دیاں ہویاں؟ جے توں شادی شدہ ہون دا بہانہ بنا کے مینوں انکار کیتا سی تے فیر توں ہمانل دُوجا ویاہ کیوں کیتا؟ تیری نظر وچ میں بدصورت سی، پینڈو سی یاں ان پڑھ سی؟، ایہ ویکھ۔۔۔ہن ویکھ۔۔۔۔میں کڈی جوان۔۔۔کڈی سوہنی تے کنی ویل سیٹیلڈ ہاں"، اوہنے اپنے کئی سارے فوٹو گھلے، اک فوٹو وچ سمندر کنارے کھلوتی الہڑ مٹیار، دُوجے وچ نیاگرا فالز وچ گوریاں نال کھلوتی پری، تیجے وچ بینف نیشنل

پارک وچ رنگلے پھلاں وانگوں ہسدی تتلی، چوتھے فوٹو وچ سوہنے جہے گھر دے ٹی وی لاؤنج وچ کھلوتی نار، اوہ میسیجاں راہیں بولدی رہی تے میں چپ کر کے اوہدے غصے نال بھرے سنیہے پڑھدا رہیا۔ اوہ زرمین سی پر کئی سال پہلے والی ماڑکو جہی، پتلی جہی تے سانولی جہی دیہاتی کُڑی نہیں سی لگ رہی، اوہ کینیڈا اوچ رہ کے اوتھوں ورگی ہی ہوگئی سی، اوہدے میسجز توں لگ رہیا سی اوہ حالی تیکر میرا ناں نہیں بُھلی، اوہدے دل وچ اج وی غصہ سمندر دِیاں چھلاں وانگر شُوکر مار رہیا سی، شاید میرے دُوجے ویاہ نے کسی سوکن وانگر اوہدے اندر دی عورت نوں دُکھ پہنچایا سی، ہاں جی سوکن پنے دا دکھ، کوئی عورت اپنے ہوندیاں کسی ہور داناں نہیں سننا چاہندی اج اینے ورہیاں بعد وی اوہ پہلے دن طرح اپنے غصے بھرے پیار دا اظہار کر رہی سی۔ اوہنے دَسیا کہ" تیرے انکارتوں بعد میں بہت عرصہ بیمار رہی، بُھکھیاں رہ رہ بے ہوشی دے دورے پین لگ پئے، وچھوڑے دی اگ وچ سُک کے تیلا ہوگئی تے کینیڈا رہن والے بچپن دے منگیتر کاشی نال ہوئی منگنی وی توڑ چھڈی، سارے گھر وچ پتہ چل گیا سی کہ زرمین نال شہر کیہ ہویا اے، کہڑے ریڈیو والے نے ایہدیاں راتاں دی نیندر کھوہ کے ایہنوں کملا کر چھڈیا اے۔ وقت لنگھدا گیا کئی واری گھر والے تیرے کول گل کرن لئی آن لگے پر میں ہر واری اوہناں نوں روکدی رہی فیر دو ورہیاں مگروں میرا کزن کینیڈا توں واپس آیا میری حالت ویکھ کے اوہ وی گھبرا گیا بس فیر امی ابو دی اَڈی جھولی خالی نہیں موڑی گئی تے میرا اوہدے نال ویاہ ہوگیا۔ ہن مینوں کینیڈا آئے ستواں سال اے، اک پتر اے دو دِھیاں نیں میں اپنے شوہر نال بہت خوش آں۔ ہاں میں سمجھدی آں اوہ میرا بچپنا سی جو میں تیرا اوسدا گھر اُجاڑن دا سوچیا مینوں معاف کر دے تے میں فوزیہ توں وی معافی منگاں گی کہ میری وجہ توں اوہنوں بہت دُکھ ملیا پر توں تے فیروی اوہدے نال چنگی نہیں کیتی، اخیر اوہدے اُتے سوکن پا کے ہی ساہ لتا، لیا مینوں وی تے وکھا

کہڑی حُور پری اے جس دے لئی مینوں دُھتکاریا؟"۔ زرمین نوں کینیڈا دی شہریت مل گئی سی، 3 نیانے سن، پیار کرن والا بندہ سی، نوکری سی، گھر سی، موٹراں کاراں سن تے اوہ اپنی زندگی توں بہت خوش لگ رہی سی، ایہو گل میں اوس ویلے اوہنوں سمجھا نداساں تے اوہنوں سمجھ نہیں سی آندی کہ اک شادی شدہ بندہ تینوں اوہ خوشیاں کدی نہیں دے سکدا جو کینیڈا رہن والا تیرا ہون والا شوہر دے سکدا اے، میری زندگی وچ پہلے توں بیوی ہے، بچے نیں، اک تے میں کوئی زمیندار یا لینڈ لارڈ نہیں دُوجا تیری عمر بہت نکی اے وقت دے نال نال تینوں آپے سمجھ آ جائے گی کہ تیرے لئی کیہ ٹھیک سی تے کیہ غلط۔ زرمین نے اک واری فیر آکھیا "مینوں سبھ پتہ سی میں تینوں دِلوں پیار کیتا سی پر توں مینوں گھاہ نہیں پائی، تیرے نال ایس انھے عشق دی خبر میرے گھر والے نوں وی ہے پر اوہ کڈا چنگا اے کہ اوہنے مینوں کدی طعنہ مہنا نہیں ماریا، اج میرے کول بہت پیسہ اے موٹر کاراں، نواں گھر، گھر والا، نیانے تے رب دا دِتا ہور بہت کجھ ہے پر صغیر تیریاں دل موہ لین والیاں نظماں، شہتوں مٹھیاں غزلاں تے رواداین والے گیتاں دی یاد اج وی کلیجہ چیر دی ہے، تیرے کھنڈ مشری ورگے بولاں توں بہت دور آں، تینوں پتہ اے ایتھے کینیڈا وچ مینوں انج لگدا ہے جویں چار چفیرے خاموشی اے، چپ دا سمندر اے، ہر کوئی اک مشین طرح اپنی حیاتی دا چکر پورا کر رہیا اے، دِلاں نوں سکون دین والا کوئی سُچل گیت سنن نوں نہیں ملدا۔ ایتھے تیریاں نظماں دی مٹھاس کناں وچ رس نہیں گھولدی، تیریاں غزلاں دے شعر سُن کے دل وچ گُدگدیاں نہیں ہوندیاں، تُوں اک کم کر تُوں ماں بولی پروگرام دوبارہ شروع کر دے، میں اپنے کمرے دیاں بتیاں بجھا کے، اکھاں بند کر کے انٹرنیٹ راہیں تیرا پروگرام سناں گی پر نہیں سگوں کاشی تے جواکاں نوں کول بٹھا کے آکھاں گی سنو ۔۔۔۔اک بے وفا تے ظالم بندے دے مونہوں کھنڈ پتاشے بھریاں جھوٹیاں محبتاں

دیاں گلاں"، گلاں کردے کردے اوہنے ہنجو سٹن والے ایمو جی گھلے تے آکھیا "صغیر ہُسن توں ٹی وی تے آندا ہیں، تیرے گیت بڑے بڑے مشہور گلوکار گاندے نیں، تیریاں کئی کتاباں سرحدوں پار چھاپے چڑھ چکیاں نیں، تیری دُوجی بیوی تے آیان، عائزہ نوں وی میں جان دی ہاں، میں ایہ وی جان دی آں توں کسے تیجے چکر وچ ہیں پر اک گل چیتے رکھیں ہن دو کرلئیاں نیں بس کافی نیں ہن تیجی ول دیکھیا وی تے میں تیرا قتل کرادیاں گی تے ایس گل نوں مخول نہ سمجھیں میں تیرے اک اک پل توں واقف آں تے ایس واری جو کتاب شائع ہونی اے اوہدا خرچہ میں چکاں گی مینوں پبلشر دا سی این آئی سی یا بنک اکاؤنٹ گھل دئیں۔۔۔رب راکھا"۔زرمین نے پرنٹ میڈیا لا ہوردے مالک نسیم گلفام نوں پیسے گھل دِتے سن تے میں اج وی اوہدیاں جنونی گلاں بارے سوچدا ہاں تے مسکراندیاں ہویاں سر جھٹک کے سوں جاناواں۔

رکھیل

"ہیلو میں رانی بول رہی آں۔۔تُسیں صغیر تبسم او؟"۔۔۔"جی میں صغیر تبسم ہاں تُسیں سن رہے او پروگرام ماں بولی تے اج اسیں گل کر رہے آں "اکلاپے" تے۔۔۔کیہ کہنا چاہو گے تُسیں؟۔۔۔۔جی رانی جی گل کروایس ویلے تُسیں لائیو او تے ماں بولی دا سارا ٹبر تہانوں سُن رہیا اے"۔رانی بڑے شاعرانہ انداز وچ بولی "اکلاپا کیہ ہوندا ہے، اکلاپے دا دُکھ جاننا چاہندے او تے روہی وچ کھلوتے دُھپاں وچ سڑدے بلدے اوس اِکلّے رُکھ توں پچھو جہڑا صدیاں توں اکو تھاویں کھلوتا کھلوتا سڑ گیا ہووے، اوہدیاں کنڈیالی ٹہنیاں دِیاں پیڑاں نوں کون جانو گا جہناں دے لُوں لُوں وچوں ہجر وچھوڑے دِیاں ٹیساں اُٹھدیاں نیں۔اوس رُکھ دِیاں ٹہنیاں دے لیکھاں وچ نہ پنکھ پکھیرواں دے آلھنے ہن نہ چڑیاں دے شور، نہ اوہدے سر اُتے مینہ برساندے بدل ہن نہ اوہدے کناں وچ چلدے قافلیاں دے اُٹھاں دی ٹن ٹن ٹن ہے۔تُسیں کیہ جانو اُجڑے ویہڑے دا دُکھ کیہ ہوندا ہے، روندے کُرلاندے اتھرو سڈے نیناں نوں جدوں کوئی دلاسہ دین والا نہ ہووے۔۔۔۔کوئی ہنجو پونجھن والا تے درد ونڈان والا نہ ہووے تے گھر دِیاں کندھاں وی وَین پان لگ پیندیاں نیں، اکھاں روندیاں نیں تے چن، تارے، انبر، دھرتی، جنگل، بیلے سبھ اوہدے نال کھلو کے رون لگ پیندے نیں، ہنجواں دا اجیہا ہڑھ آندا ہے جو سبھ کجھ روڑھ کے اپنے نال لے جاندا ہے۔روندیاں روندیاں بدلاں دے ہنجو وی تھک جاندے نیں، کچے گھر دِیاں کندھاں وچوں پہلے پیار دی واشنا نکل کے چار چفیرے پھیل جاندی ہے، ویہڑے وچ کھلوتے نم دے رُکھ دِیاں ٹہنیاں اُتے بیٹھے پنچھی برہوں دے گیت گان لگ پیندے نیں:

چار دِناں دا پیارا وے ربا
بڑی لمبی جدائی، لمبی جدائی
موت نہ آئی تیری یاد کیوں آئی
ہائے لمبی جدائی
چار دِناں دا پیا اور با
بڑی لمبی جدائی
لمبی جدائی۔۔۔!" ۔

اوس رات دُور دُور تک رانی دی درد بھری آواز دے چرچے پھیل گئے سن اوہ ہر پروگرام وچ حیاتی دے دُکھ سانجھے کردی، ہر سرناویں اُتے ایسے طرح بھرویں گل بات کردی، اپنی مدھر آواز وچ گیت گا کے سبھ سنن والیاں نوں رج کے روا ندی تے کال بند کر دیندی۔ اوس دن "عشق" تے گل ہو رہی سی، رات دے بارھاں وجن والے سن جدوں میں پروگرام دی آخری لائیو کال لتی تے اگوں ناں پتہ دَسیاں بغیر واج آئی "محبت ریشمی دھاگیاں تے چیتر وچ کھڑے گلاباں دِیاں پتیاں وانگر بڑی نرم و نازک ہوندی اے، محبت کول ہووے تے دل کبوتراں وانگوں قلابازیاں کھاندا کدی ایدھر کدی اودھر بدلاں وچ اُڈاریاں ماردا ہے۔۔۔ کھیڈ دا ہے۔۔۔ ہسدا ہے۔۔۔ پہلا پیار۔۔۔۔ پہلی محبت آخری ساہ تک نال رہندی ہے۔۔۔ ویلے دا چکر گھمدا ہے تے راہواں وچ ہجر، وچھوڑے تے برہوں دے کنڈے آن ڈِگدے ہن۔۔۔ محبت اکھاں اگوں اولھے ہو جاوے تے سینے اندر بھانبڑ بل جاندے نیں۔۔۔ لہو سمندر دیاں چھلّاں وانگر جوش ماردا ہے۔۔۔ سوچاں پاگل ہو جاندیاں نیں۔۔۔۔ پیراں دِیاں زنجیراں ٹُٹ جاندیاں نیں۔۔۔ حیاتی انھے واہ نسدی نسدی کئی سمندر، کئی دریا، کئی جنگل، کئی پہاڑ، کئی سرحداں پار کر جاندی

ہے۔ ریشمی دھاگیاں وچ لپٹی اوہی نرم و نازک محبت اک دم عشق دا پہاڑ بن جاندی ہے، اوہ عشق جہدے لئی فرہاد نے پہاڑاں وچوں نہر کڈھی سی۔۔۔۔۔ اوہی عشق جہدی خاطر رانجھے نے بارھاں سال مجھاں چاریاں سن۔۔۔۔۔ اوہی عشق جہدے لئی مرزے نے زہراں بھرے تیر کھادے سن، مہینوال نے اپنا پٹ چیر کے سوہنی نوں کھوایا سی تے وچاری لیلیٰ جنگلاں وچ گواچے مجنوں نوں لبھدیاں لبھدیاں آپ وی مجنوں ہوگئی سی، ہیر نوں کھیڑے لے گئے سن، رانجھے زہر کھالیا سی تے سسی پنوں دھرتی دا سینہ چیر کے ہمیش لئی امر ہوگئے سن"۔

غریب گھر دی رانی دا اصلی ناں کوثر سی، بھرا نشہ کردے سن، پیو جُوا کھڑاندا سی، گھر وچ اٹھے پہر چرس، شراب، افیم دے نال نال ون سونیاں شراباں ورگیاں عورتاں دے نشیلے پیگ وِکدے سن، اوہدے لئی اوہ دنیا اک جہنم تے عیاشی کرن والیاں لئی کسی جنت توں گھٹ نہیں سی۔ اوہ حکیم وی پرانی دارو ورگے نشیلے ہوٹھاں دا نشئی ہوگیا سی، روز کوثر کول آندا تے جنتاں ورگی پاک محبت دے سفنے وکھا کے اوہنوں شیشے وچ اتار کے چلا جاندا، ہولی ہولی کوثر وی اوہدیاں گلاں وچ آندی گئی، کوثر نہیں سی جان دی کہ بال بچیاں والا حکیم ہووے یاں کوئی فیکٹری دا مالک اوہدی نظر وچ دُوجی عورت صرف ضرورتاں پورا کرن والی اک رکھیل ہوندی اے، ایس سماج اندر پہلی بیوی گھر دی آن شان تے عزت ہوندی اے جدکہ دوجی بیوی نوں کسے کوڑھ دی مریض طرح خاندان توں دُور ہی رکھیا جاندا ہے۔

حکیم نال کاغذی نکاح کرن مگروں ایہو حال کوثر دا ہویا سی حکیم نے شہروں باہر اک ویران جہے گھر وچ اوہنوں کباڑ دے سامان وانگوں سٹ دِتا سی۔ حکیم سارا دن گھروں باہر رہندا، رات اپنی پہلی بیوی بچیاں کول گزار دا تے دِنے کوئی گھنٹے ڈیڑھ گھنٹے لئی آن کے جھوٹیاں محبتاں دے کملائے ہوئے پھل اوہدیاں بلھیاں اُتوں وار کے بوہے نوں باہروں جندرا مار دا تے چلا جاندا۔ کوثر کئی ورہیاں توں ایہ قید کٹ رہی سی، ایسی قید جہڑی اوہنے اپنے لیکھاں

وچ آپ لکھی سی ، ایسی قید جہدے توں رہائی پانا وی اوہدے وس وچ نہیں سی ،اوہ اکثر سوچدی سی کہ جیل دِیاں کندھاں توڑ کے باہر نکل وی آواں تے جاواں گی کتھے؟۔۔۔۔۔ اوس گھر۔۔۔۔ جتھے اوہدے بھرا جوئے تے نشیاں دی خاطر اوہدا ماس ٹکے دے بھاء گلیاں دے آوارہ کُتیاں اگے پا دیندے نیں ،جس بھانڈے وچ کھاندے نیں اوسے بھانڈے وچ چھاتی چوڑی کر کے مُوتدے نیں۔حکیم ہور نہیں تے دو وقت دی روٹی تے دے رہیا سی بھاویں ہفتے وچ دو تن دن یار بیلیاں نوں لیا کے شراب پیندا ہے، ماس کھاندا ہے تے نشے وچ غرق ہو کے بیلیاں نال بستر اُتے بو مار دیاں لاشاں وانگوں ڈ گیا رہندا ہے۔

"ریڈیو کچہری" پروگرام وچ ڈسٹرکٹ پولیس آفیسر محبوب رشید ہر جمعرات نوں رلت کرن آندا تے پورے شہر وچ سیکورٹی دِیاں گڈیاں اوہدے اگے پچھے ٹردیاں ریڈیو اسٹیشن تیکر آندیاں، اوہناں دِناں ہر پروگرام وچ شہر وچ ہون والے کرائم دی سٹوری چلائی جاندی ،کسے وی جرم تے پیا پردہ چکیا جاندا۔کوثر نوں دَسیا سی کہ توں گھبرانا نہیں میں تینوں چھیتی ایس درندے دی قید وچوں رہائی دواواں گا پر توں اپنے پیراں تے کھلوتی رہویں، تینوں پتہ ہے نہ پچھلے ہفتے ہی میری اک رپورٹ اُتے شہر دے وڈے ہوٹل وچوں یونیورسٹی تے کالجاں دِیاں کڑیاں منڈے رنگ رلیاں مناندے پھڑے گئے سی اوس اک رپورٹ اُتے پورے شہر دے ہوٹلاں وچ تھرتھلی پے گئی سی، ایسے طرح پرچی جوا کھڈان والیاں دے خلاف جدوں میں سٹوری چلائی تے کس طرح شہر دے وڈے وڈے جواری چکے گئے سی سارے شہر نوں پتہ اے میرا، اوس حکیم دی ایسی دی تیسی بس توں گھبرائیں نہ۔کوثر من گئی سی ،اوہ وی چاہندی سی کہ اوہنوں ایس قید توں رہائی ملے، ایہ شرابی، کبابی تے وِگڑے ہوئے یار بیلیاں نال رل کے زیادتیاں کرن والا حکیم سلاخاں دے اندر سڑ کے عبرت دا نشان بنے۔فیر کجھ دن نہ اوہ پروگرام وچ شامل ہوئی نہ اوہدی کوئی کال آئی، میں وی اپنے کماں کاراں وچ اجیہا گواچیا کہ کوئی سرت نہ رہی۔

اک دن اوہدی کال آئی "ہیلو! میں رانی گل کر رہی آں" میں چونک کے پچھیا کوثر توں؟ خیر تے ہے؟ کتھے گواچ گئی سیں؟ میں تے ڈی پی اونال گل کر کے تینوں اوس ظالم حکیم توں رہائی دوان لگیا سی پر تیرے ولوں کوئی رابطہ ہی نہیں ہویا، کوثر نے آکھیا "پچھلے کئی دِناں توں حکیم صاحب میرے کول ہی رہ رہے نیں، کھانا وی اتھے ہی کھاندے نیں، سوندے وی اتھے ہی نیں، حکیم صاحب دی پہلی بیوی رُس کے ماپیاں گھر چلی گئی اے مینوں ہن کوئی پریشانی نہیں حکیم صاحب ہن صرف میرے ہو گئے نیں، تہاڈا وی بہت شکریہ بس ہن تُسیں کسے وی افسر نال کوئی گل نہ کرنا تے نہ ہی میرے نمبر تے رابطہ رکھنا۔۔۔۔۔۔۔رب راکھا"۔

کوثر ریڈیو پروگرام وچ شامل نہیں ہوئی تے فون بند کر کے مدتاں بعد ملی حیاتی دے گل لگ کے سکون نال سوں گئی، فیر کئی دِناں بعد اوہدی آخری کال آئی، اوہنے دَسیا کہ "حکیم نے پہلی بیوی دے رُس کے جان مگروں اک ہور کُڑی نال ویاہ کر لیا اے، نویں ویاہ نوں مہینہ وی نہیں سی ہویا کہ پہلی بیوی نال وی راضی نامہ ہو گیا، ہن اوہنے شہر والے مکان وچ اُتے تھلے دوویں بیویاں نوں رکھیا ہویا اے تے میں شہروں باہر اوسے ویران جہی گلی تے اُجڑے ہوئے گھر دِیاں روندیاں کرلاندیاں کندھاں وچ قید ہو کے زندگی دے دن پورے کر رہی آں، حکیم اک رات اُتے آلی نال لڑدا ہے، دوجی رات تھلے آلی نال، گھر دے بھانڈے روز کھڑکدے نیں تے جدوں دوہاں پاسیوں لڑلڑ کملا ہو جاندا ہے تے روندا کرلاندا میرے کول آن کے دارُو دے پیگ لاندا ہے، ڈنگراں وانگر پا پڑ نمکو کھاندا ہے تے سارے شہر نوں گالھاں کڈھدیاں کڈھدیاں بے سُرت ہو کے منجے اُتے ڈِگ پیندا ہے، چراں مگروں جدوں ہوش آندا ہے تے بوہے نوں جندرا مار کے ٹُٹے جہے سکوٹر اُتے اپنے ویران پئے طب خانے تے چلا جاندا ہے۔ اوہ روز جین دِیاں دعاواں کردا ہے، میں روز مرن دِیاں پر شاید دوواں دِیاں دُعاواں وچ اثر نہیں رہیا رب راکھا"۔ اندر دی بھڑاس کڈھ کے اوہنے فون اچانک بند کر دِتا سی اوس توں بعد اوہدا فیر کدی فون نہیں آیا۔

پھیکا پوڑی

لما قد، مریڑا جہیا پنڈا، گورا رنگ، تیز ترکھیاں بلّیاں اکھاں، بولدا سی تے لگدا سی جویں گھاٹ گھاٹ دا پانی پیتا ہووے، گلاں وچ اجیہی جادوگری کہ سنن والا اکھاں نُوٹ کے اوہدی اُنگل پھڑی میلے وچ کسی جواک طرح ایسراں ٹردا جاوے جویں اوس نوں گواچ جان دا بھورا خوف نہ ہووے۔ ویکھن والے نوں سمجھ نہیں سی آندی کہ پھیکے پوڑی دِیاں گلاں وچ بوہتا نشہ ہے یا اوہدیاں شکاری باز طرح تیز ترکھیاں اکھاں وچ۔ اوس دن آفس بیٹھے اک بندے نے دفتروں اُٹھ کے باہر جانے والے بزرگ ول اشارہ کر دیاں آکھیا کہ "ایہ تے پھیکا پوڑی اے، ایہ ایتھے کیہ کردا ہے؟ ایہ تے ساڈے چوک مرلے دا رہن والا اے"، میں کہیا "ایہ چاچا رفیق اے ایتھے دا بڑا اوڈا اوپاری، شاید تسی جان دے نہیں ایہناں نوں" تے حیران ہوندیاں اگوں اکو سا ہے بولیا "ایہ تے چِٹا اَن پڑھ اے، ایہدا پیو ایہنوں مار دا کٹدا رہندا پر ایہ سکول دے نیڑیوں وی نہ لنگھدا۔ پہلے پہلے سگرٹاں تے لگیا، سارا دن آوارہ منڈیاں نال کدی اوس نکڑے کدی ایس نکڑے، فیر چرس پین لگا تے پیو نے تنگ آن کے اپنے نال کم تے پالیا۔ سیانے کہندے نیں چور چوری توں جاندا ہے ہیرا پھیری توں نہیں، گل سگٹاں، چرس توں اگے ودھ گئی، سستی دارو تے چکلے دِیاں کنجریاں دے ٹھمکیاں دا نشہ وی چڑھدی جوانی دے نال چمبڑ گیا، ایہ نشہ ایڈا تگڑا سی کہ ہر دُوجے دن چوک مرلیوں آن کے بہا ولنگر دے افیم آلے ٹھیکے توں متراں نال شراب دا اَدھیا پینداتے ٹانگے وچ بہہ کے فل مستی وچ اُچی اُچی بھٹی دے گیت گاندا:

اوہ چن میرے مکھنا

کہ ہس کے اک پل ایدھر تکنا

کہ نظراں رس نیناں دا چکھنا

اوہ چن میرے مکھنا

گیت گاندے ، بڑھکاں ماردے ، نچدے ، کُددے ، سدھا کوٹری دے کوٹھے اپڑ کے اکھاں مٹکاندیاں ، جھانجھر چھنکاندیاں تے ول کھاندیاں مٹیاراں دِیاں گلابی گلھاں اُتوں پیودی کمائی وار کے دومنٹاں وچ مٹی کر دیندا۔شراب ،سگرٹ ، چرس ، افیم تے الھڑ مٹیاراں دے رس بھریاں بوتلاں ورگے جُثیاں دے نشیاں وچ سبھ کجھ اوتھے ہی لٹا آندا ، پتہ نہیں کسراں منگ تنگ کے گھر اپڑدا۔نشہ تے فیر نشہ ہی ہوندا ہے ، کسی وی شے دا ہووے ، پنڈ دا چودھری طاقت دے انھے نشے وچ کامیاں دی دِھیاں دی نک دی نتھلی لاہ دیندا ہے ، ہتھاں دِیاں ونگاں توڑ کے کرچی کرچی کر دیندا ہے کون پچھدا ہے؟ ماڑے گھر دے گھبرونوں برچھیاں ، کرپاناں ، کہاڑیاں تے بندوقاں دِیاں گولیاں مار مار چھلنی کر دِتا جاندا ہے کون پچھدا ہے؟ وڈِیاں وڈِیاں موٹراں کاراں وچ بیٹھے فرعون ماڑے لوکاں نوں کیڑیاں وانگوں لتاڑ کے لنگھ جاندے نیں کون پچھدا ہے؟ ، فیر پھیکا پوڈر تے لگ گیا ، سارا سارا دن ہیرون پین لئی گلیاں بازاراں وچ پھردا رہندا ، جدوں کدی بھورا نشہ لبھدا تے کسی نکر وچ بہہ کے سگرٹاں دی ڈبی وچوں چمکیلا پنّا کڈھ کے اوہدے اُتوں کاغت اتاردا ، پنّے تے ہیرون رکھدا ، تھلے اگ دا سیکا دیندا ، اودھر پنّے تھلے اگ بلدی ، پنّے اُتے پئی ہیرون سڑدی تے ایدھر پھیکا باریک جہے پائپ نال ساہ اندر کھچ کے لماکش لاندا تے اندر لگی اگ بجھان دے ترلے کردا ، پنّے دے تھلے اگ بجھ جاندی ، پنّے دے اُتے پیا سارا پوڈر سڑ کے سواہ ہو جاندا پر پھیکے دے اندر لگی اگ ٹھنڈی نہ ہوندی ۔ دن لنگھدے گئے پھیکا سُک کے بہو کر دے تیلے وانگر ہو گیا ، ست پُتراں وچوں کہڑا پُتر کیہ کر رہیا اے ، کتھے جا رہیا اے کوئی پتہ نہیں ، فیر سنیا سی کہ چوک

مرلہ چھڈ کے بہاولنگر آ گیا تے سوڈا وستی اک پرانا جہیا مکان خرید کے نویں سرے توں زندگی شروع کرلتی، اک پُتر نے امرود اں دی ریڑھی لالئی، دُوجے نے برف دے گولے ویچنے شروع کر دِتے، تیجا سبزی منڈی کم کرن لگ پیا تے باقی نیانے کدی کسی سکول مدرسے چلے جاندے تے کدی گلیاں وچ یار بیلیاں نال کھیڈاں کھیڈ کھیڈ وقت گزار لیندے تے ہن تسیں دس رہے کہ ایہ بہت وڈا وپاری بن گیا اے"۔ اوہنے بغیر ساہ لیاں چاچے بارے اینا کجھ دسیا تے میں حیران سی کہ نشے وچ اینی دُور لنگھ جان والا چاچا رفیق اک دم اوس دلدل وچوں باہر نکل کے منڈی داوڈا آڑھتی کویں بن گیا۔

کجھ دناں دی رفاقت مگروں چاچے نال میری کافی علیک سلیک ہو گئی سی، کدی کدی تے مینوں انج لگنا جویں میں چاچے پھیکے داذاتی ملازم ہو گیاں، اج وڈے پتر دی لڑائی ہو گئی ہسپتالوں میڈیکل رزلٹ لیانا اے، تھانیدارنوں فون کرنا اے، پرچہ کرانا اے، وکیل کرنا اے، وڈے افسراں نوں مل کے پرچہ ختم کرانا اے، اج دُوجے پتر نے گوانڈھیاں دا بوہا بھن کے اوہناں دے منڈے دا سر پاڑ دِتا، اج تیجے منڈے نے نشہ کر کے گھر آلی نوں بچیاں سنے گھروں باہر کڈھ دِتا، اج نکے منڈے نے راہ جاندی کڑی نوں چھیڑ دِتا، اج چاچی نے گھر ایسا فساد پایا کہ پورا محلہ کٹھا ہو گیا۔ چرس، افیم، شراب تے مائیاں دا نشہ تے چاچے دے سارے پتراں نوں ہی لگیا ہویا سی پر وچکارلا پتر پوڈر پین تے لگ گیا، شراب، چرس افیم نال سکون نہ ملدا تے اوہ ناڑاں وچ ٹیکے لا لا گلیاں وچ ڈِگیا پیا ہوندا۔ دن لنگھدے گئے چاچے رفیق نے کسی پتر نوں ایس لئی اپنے نال نہیں رکھیا کہ ایہ سارا کاروبار جوئے تے شراباں وچ اُڑا دین گے، چاچا صرف 99 دے چکر وچ سی، اک کروڑ توں دُوجا کروڑ، دُوجے توں تیجا، تیجے توں چوتھا، ہن چاچا کروڑاں وچ کھیڈن لگ پیا۔

اوس دن پہلی لڑائی چاچے رفیق تے اوہدے وڈے پُتر دی ہوئی تے چاچے نے اوہنوں گھروں باہر کڈھ کے عاق کر دتا۔ دُوجی لڑائی چاچے رفیق تے اوہدی گھر آلی دی ہوئی، چاچی پہلے میرے گھر آندی سی تے شکایتاں دی لمی لسٹ نال لیاندی، "تیرا چاچا اِنج اے، تیرا چاچا اُنج اے، کیہ پتہ کہڑیاں کہڑیاں دوائیاں کھاندا ہے، ون سوّنے سپرے لیاندا ہے، رب ہی جانے کہڑی ماں کول جاندا ہے، ایہ ویکھ چاچی نے شاپر وچ ولیٹی ہوئی سی ڈی کڈھی اخے ایہ نیلیاں فلماں ویکھدا ہے، ایہدیاں ایہناں حرکتاں توں تنگ آن کے میں گھر پئے پستول نال اپنے ڈڈھ وچ گولی مارلئی سی پر بھیڑا ہووے اوہناں ڈاکٹراں داجہناں آپریشن کر کے مینوں ہور دکھ ویکھن لئی موت دے منہ وچوں کڈھ لیاندا۔ ایہ روز میرے نال کلیس کردا ہے، کئی واری طلاق دے کے فارغ کر چکیا اے، ہن تے میرے نال رہ کے دوزخ ہی کمار ہیا اے، ایہ میرے لئی تے میں ایہدے لئی کدوں دی حرام ہو چکی آں"۔ چاچی بولدی رہی تے میں چپ کر کے سن دا رہیا، "پتر ایہ بڑا حرامی اے، شیطان اے شیطان، وڈا شیطان، ایہنے اتنے نشے کیتے میں ایہدا ساتھ نہیں چھڈیا، سلائی کردی رہی، کپڑے دھوندی رہی، لوکاں دے گھراں وچ بھانڈے مانجھدی رہی، نکے نکے جواکاں لئی روٹی دا ترلا کردی رہی پر سی نہیں کیتی، ایہ شراباں پی پی کنجریاں کول جاندا رہیا میں صبر دے گھُٹ بھردی رہی کہ رب کدی تے ایہنوں ہدایت دئے گا، ہور میں کروی کیہ سکدی سی، ایہدے پلّے جو پے گئی ساں، ایہنے جوئے وچ گھر دِیاں ٹومباں، بھانڈے تے کپڑے لیڑے تک گال دِتے میں اپنے اتھرو شریکے نوں نہیں وکھائے، پر صغیرا ایہنوں ایہ پچھو ایہدے اوس پتر دے نیانیاں دِیاں شکلاں ایہدے نال کیوں ملدیاں نیں جہڑا ہر وقت نشے وچ ڈُبیا رہندا ہے، اوہ تے کئی کئی مہینے ہسپتالوں نہیں آندا، اوہنوں تے گھر ہوندیاں وی ہوش نہیں ہوندی تے ایہ اوتھے کیہ لین جاندا ہے تے

اوہدے بچیاں نوں ہی سینے کیوں لاندا ہے؟ جے اوہدے پوتے پوتیاں ہیگے نیں تے اوہ تے فیر ہور پتراں وچوں وی ہن"۔ میں حیرانی نال بُت بنیا چاچی دِیاں گلاں سُن دا رہیا، میرے کول اکھر نہیں سن کہ میں ایہناں گلاں نوں سچ سمجھدا یاں اک ایسی عورت دے اندر دی اگ جہڑی ورہیاں توں شک دے بلدے بھانبڑ وچ سڑ رہی ہووے۔

میں ریگراں وستی دے اک مولوی نوں گھر سدّ یا تے چاچے چاچی دا نکاح دوبارہ پڑھوا کے حج تے ٹور دِتا، سُنیا سی کہ حج توں بعد بندہ انج ہو جاندا ہے جویں ہُنے ہُنے ماں دے ڈِھڈ وچوں جمیا ہووے۔

ادبی دنیا وچ پہلا قدم

شاعری اوہ بیج ہے جہڑا رب نے جماندروں ہی بندے دے من وچ بویا ہوندا ہے، سما گزرن دے نال نال دُکھاں تے سُکھاں دے ہنجواں دی آلھی ایس بی نوں لگدی رہندی اے تے آپے اُگن والیاں جھاڑیاں وانگروڈا ہوندے ہوندے اک بھرواں رُکھ بن جاندا ہے پر ایس رُکھ دِیاں کھلریاں ٹہنیاں نوں چھانگیا نہ جاوے تے ایہ شہراں توں دُور کسی وگدی نہر دے کنارے جھگی وچ بیٹھے ملنگ دے کھلرے والاں طرح اُجڑیا اُجڑیا جاپدا ہے، ایس رُکھ دِیاں ٹہنیاں نوں سنوارن تے نکھارن لئی کسے تجربہ کار مالی دی لوڑ پیندی اے تے ایہ اوہ مالی ہوندا ہے جو اپنے علم تے ہنر دی بنیاد اُتے اک شاعر، ادیب دی سوچ، خیال، شعر، نظم، غزل تے گیتاں نوں چلدے پانیاں دی روانی بخشدا ہے، اوہناں وچ وجھلی دے مٹھے سراں جہی نغمگیت، برجستگی، رمزیت تے شہد ورگی مٹھاس بھر کے اوہناں وچ تشبیہاں، تلمیحاں، علامتاں تے چن تاریاں دا رُوپ بھر دیندا ہے۔ شاعر اپنی سوچ دے مطابق اپنے خیال نوں شاعری دی کسے وی ہیئت وچ اُتاردا ہے، کوئی دوسرا اوس خیال، اوس مضمون، اوس سوچ نوں صرف فنی اعتبار نال پرکھ کے اپنی صلاح، اپنا مشورہ دے سکدا ہے پر شاعر دے تخیل نوں بدل نہیں سکدا۔ مُکدی گل ایہ وے کہ شاعر ہوندا ہے یاں نہیں ہوندا، ایہدے وچ وچکاردی کوئی ہور شکل نہیں ہوندی۔

اوس دن مینوں پہلی واری لگیا کہ میرے سینے وچ جویں کوئی طوفان، کوئی واورولا، کوئی سوچاں داہڑ آیا اے، اندر اُگے شاعری دے رُکھ دِیاں ٹہنیاں ایڈی زور زوردی ہلن لگ پیئیاں کہ دھڑکناں بے ربط ہوگئیاں، دل دے بوہے بدوبدی کھڑکن لگ پئے، اوس ویلے اجیہی کیفیت ہوئی کہ سارا وجود کنبن لگ پیا، پنڈے دا ماس آنبل کے نیلا ہوگیا، جگر تے دِیاں ماریاں اکھاں وچ سون بھادوں دے کالے بدلاں نے گھیرا پا لیا، کالجے

اندر ایڈی سخت پیڑ ہوئی کہ سوچاں دے ہڑ اندر اکھراں دِیاں کشتیاں چلن لگ پئیاں، ایہ کیفیت بوہتی دیر نہیں رہی، تھوڑے چر مگروں ہولی ہولی جویں ساہ بحال ہون لگ پیا، طبیعت وچ سکون تے دل دِیاں دھڑکناں اک دم ترتیب وچ آ گئیاں، سکون آرام تے عجیب جہی راحت جویں رُوح تیکر اُتر گئی، آنبل گیا ماس باغاں وچ کھڑے گلاباں وانگر مہکن لگ پیا، سُرت آئی تے خبراں ہوئیاں کہ من اندر اُگے رُکھ دِیاں ٹہنیاں اُتے پلوٹھی دی نظم نے اکھاں کھول لئیاں نیں:

ڈِگیاں کندھاں
سُنجیاں سڑکاں
رولا پاندی چُپ

سڑیاں رُتاں
اُجڑے کھیتر
پنڈے ساڑ دی دُھپ

ڈریاں اکھاں
لہودے اتھرو
اُتوں نھیرا گُھپ

چونہاں پاسے
ٹنگیاں لاشاں
کڈّا سخت عذاب
ربا سانوں کدی نہ آوے
ایڈا بھیڑا خواب۔

اکھر تصویر بن کے دُوروں آئے پروہنیاں وانگ اک دم ساہویں آن کھلون تے رنگلے پنگوڑھے وچ پئے پلوٹھی دے جواک طرح بڑے بوچ بوچ کے رکھنے پیندے نیں۔ خیال، سوچ، نظم، غزل، کافی، اشلوک، ماہیا، ٹپہ، بولی، ہائیکو تے گیت وی تے جواکاں طرح ای ہوندے نیں، اک لائن تخلیق کرن لئی کڈا درد سہنا پیندا ہے، کنے دُکھ جرنے پیندے نیں، اک شاعر لکھاری تے ادیب ہی جان دا ہے:

لہو چھان کے کلیجے وِچوں کڈھیا
تے لوکاں بھانے شعر آکھدا۔

دُور انبراں اُتے جگدا تارا کیہ جانے کہ روہی وچ سڑدے بلدے ریت دے ٹبیاں دا کیہ دُکھ اے؟ دریا رواں دے کنڈھے کھڑے گلاباں نوں روہی دے بلھاں اُتے بیٹھی تس دا کون دَسے؟ پینڈے کٹدے بدلاں دِیاں اکھاں وچوں ورھدے ہنجواں دی کڑتّن دا شہد دی گُڑھتی لے کے جمن والیاں نوں کیہ پتہ؟ گلابی گلھاں، انگوری بلھیاں، سرمئی اکھیاں تے پرانی دارو وچ ڈُبے نشیلے نیناں نوں کنڈیالی تھور تے کوڑ تُمیاں ورگے ہجر وچھوڑے تے برہوں دے ناگاں دِیاں کیہ خبراں؟ لکھاں کروڑاں وچوں کوئی اک ہوندا ہے جو سوچاں تے خیالاں نوں اکھراں دی مٹی وچ گُنھ کے نظماں غزلاں دِیاں مورتیاں بنا ندا ہے، اک عام بندے نوں تخلیق کرن والے دی ایس پیڑ دا پتہ لگ جاوے تے اوہدیاں کُرلاٹاں سُن کے پہاڑاں داوی کلیجہ چر جاوے:

اساں انج نہیں لکھدے دُکھاں نوں
پہلے سُرت گنوانی پیندی اے
اک اکھ نوں لوری دینے آں
اک اکھ جگانی پیندی اے
اساں انج نہیں لکھدے دُکھاں نوں

کئی راتاں گھوٹ کے پینے آں
کدی مرنے آں، کدی جینے آں
فیر سوچ ہلارے کھاندی اے
کدی تاریاں تے جابہندی اے
کدی موراں وانگر نچدی اے
کدی ٹھر جاندی اے سفنیاں وانگ
کدی اگ دے وانگر بھخدی اے
کدی ویکھدی مست قلندراں نوں
کدی ظاہر نوں، کدی اندراں نوں
کدی اگ دے لال سمندراں نوں
کدی نوحے پڑھدیاں لاشاں تے
کدی جیوندیاں مردیاں آساں تے
اساں انج نہیں لکھدے دُکھاں نوں
اساں کلیاں بہہ کے چیکنے آں
اساں انج حیاتی لیکنے آں۔

نکے ہوندیاں تو ہن تیکر جو کجھ پڑھیا سی ہن باہر آن نوں اُبالے کھا رہیا سی۔ سوچاں تے خیالاں دا جویں ہڑ آ گیا ہووے، روز کجھ نہ کجھ نواں لکھنا تے کدی خاور وحید ہوراں نوں سنانا کدی اُستادِ محترم قاری غلام محمد غلام ہوراں توں اصلاح کروانی۔ اوہناں دِناں کامرس کالج وچ ہر ہفتے دی رات نوں "حلقۂ تحریر وتنقید بہاولنگر" دی چھتر چھاویں کسے وی شاعر، کہانی کار یا ناول نگار دی تخلیق اُتے تنقیدی بیٹھک ہوندی سی جہدے وچ بوہتی

تے لکھاری دی ایس نیت نال ماں بھین اک کیتی جاندی کہ اوہ دوبارہ کدی لکھن دی ہمت نہ کرے، شاید ہی کوئی اک ادھا نقاد اوس تخلیق دِیاں پرتاں کھولدیاں ہویاں لکھاری نوں داد دے کے حوصلہ ودھاندا۔

اوہ شاید چیتر دا مہینہ سی، رُکھاں دِیاں ٹہنیاں دے ہرے ہرے پتر پنچھیاں دے گیت سُن کے خوشی نال تاڑیاں وجاندے پئے سن، پیلاں پاندی سجری ہوا دے بُلّے کیاریاں وچ کھڑے رنگ برنگے پھل کلیاں نال چھیڑ خانی کر رہے سن، محبتاں دِیاں لچکدار ٹہنیاں اُتے کھڑے سفید، پیلے، سرخ گلاب تے دُور بدلاں وچ اُڈدے رنگ برنگے کبوتر ویکھ کے سینے اندر دھڑکدا دل وی قلابازیاں کھان لگ پیندا سی۔ ساہویں سڑک تے سواریاں نال بھریا رکشہ جا رہیا سی، کالے رنگ دی چُنی وِچوں کُڑی دا چٹے دن ورگا رُوپ دُوروں چمک رہیا سی، کُڑی دے تیز ترکھے نک دے کوکے وِچوں اکھاں کھولدے سورج دا لشکارا پیا تے میں سکوٹر توں ڈِگدے ڈِگدے بچیا، بڑی مشکل نال بریک لائی، دوبارہ سر چکیا تے چارے پاسے چودھویں دے چن ورگا رُوپ کھلر یا پیا سی، سڑک اُتے ہن رکشہ سی نہ رکشے دِیاں سواریاں پر گلاب دی تازہ پتیاں ورگے نظم دے مصرعیاں نال آل دوالا مہکاں مار رہیا سی:

اوہدے تکھے نک دا کوکا
دُوروں لشکاں مارے
اوہدے متھے چن دا ٹکا
کنیں چمکن تارے

کالے رنگ دی کُرتی اندر
گوریاں گوریاں بانہواں
دن تے رات نوں کٹھیاں ویکھ کے
کدھرے مرنہ جاواں

اوہدا پنڈا شیشے ورگا
انگ انگ مارے جھاتی
بوتل ورگے لک دے اُتے
پیلاں پاندی چھاتی

اوہدا قد سرُو دا بوٹا
گز گز لمے وال
اوہدا لک ہلارے کھاندا
جیوں ٹھمری دی تال

اوہدیاں گلھاں دُدھوں چٹیاں
جیوں مکھن دا پیڑا
اک واری جے پیر دھرے تے
کھڑ، کھڑ ہسّے ویہڑا

اوہ بولے تے انج لگدا اے
جھانجھر کوئی چھنکاوے
ساہ وی لوے تے اوہدی خشبو
رُتاں نوں مہکاوے

اوہدیاں گلاں مٹھیاں مٹھیاں
جیوں مشری دِیاں ڈَلیاں
اوہدیاں بلھیاں کھڑ یاں کھڑ یاں
جیوں باگاں وچ کلیاں

اوہدے لہو دی گرمی کولوں
سورج وی گھبراوے
اوہدی زلف دے کُنڈل کولوں
سپنی وی ڈر جاوے

اوہدے ہتھ نیں کُولے کُولے
جیوں ریشم دے دھاگے
انج لگیا سی صدیاں مگروں
سُتے خواب نیں جاگے

اوہدے نین شرابی سانوں
بھر بھر جام پیاون
اوہدی اکھ دے کجل کولوں
موسم وی ڈر جاون

اوہدا پنڈا پارے وانگوں
ایدھر اودھر نسے
اوہدے تن دا اک اک حصہ
ساڈے من وچ وسے

اوہدا رُوپ قیامت یاروں
کتھوں کتھوں کجاں
اوہ دارو دا جام نشیلا
پی پی کے نہ رجّاں۔

سُفنے وچ اُتری ایس نظم بارے پاکستان دے مہان شاعر انور مسعود ہوراں آکھیا سی "صغیر تبسم دی قادر الکلامی لئی اوہدی اکو نظم الھڑ مٹیار ہی بہت کافی ہے"۔ "قیدی سفنے" میرا پلوٹھی دا شعری پراگا سی جہڑا 2010 وچ پہلی واری سانجھ پبلیکیشنز لہور توں چھاپے چڑھیا تے 2011 وچ ایہدا دُوجا ایڈیشن وی چھپ گیا۔ دناں وچ لکھی ایس کتاب وچ کیفیت دِیاں نظماں تے آورد دیاں غزلاں شامل سن۔ پلوٹھی دی کتاب ہووے، نظم، گیت، غزل

ہووے یاں فیر اولاد ہووے حدوں ودھ پیاری ہوندی اے ۔" قیدی سفنے" دِناں وچ مشہور تے ہوگئی سی پر شعر و ادب دی دُنیا وچ مقبولیت دے نال نال منے پر منے اداریاں ولوں قبولیت وی ضروری سی ، ایس لئی کجھ نواں لکھن توں پہلے اک واری فیر شعر و ادب دا مطالعہ شروع کر دِتا۔ 2010 وچ چھپن والیاں کتاباں وچوں جس کتاب نوں مسعود کھدر پوش ایوارڈ توں نوازیا گیا اوہ کتاب بحر، مضمون تے وزن دے حوالے نال بہت کمزور تے تھلے درجے دی سی ، کتاب پڑھ کے میرے توں رہیا نہیں گیا تے اک بھرواں تنقیدی مضمون لکھ چھوڑیا۔ نصیب ماڑے ، مہینہ وار ادبی رسالہ "لہراں" دے ایڈیٹر ناز اوکاڑوی ہوراں نے پڑھے بغیر اوس مضمون نوں چھاپے چاڑھ دِتا، بس فیر کیہ سی چارے پاسے جویں تھر تھلی پے گئی ہووے، اوہ شاعر نہیں اک مافیا سی ، سرمایہ دار ہون پاروں انعام، پیسہ تے پیسے دے زور تے ایوارڈ کیہ شے ہے؟ ایوارڈ دین والیاں تنظیماں وی خریدیاں جا سکدیاں نیں۔ پیسہ، طاقت تے وڈے وڈے افسراں دے زور اُتے لہراں دے ایڈیٹر ناز اوکاڑوی تے مینوں دھمکیاں دِتیاں گئیاں کہ ایس مضمون دے جواب وچ اک ہور مضمون لکھیا جائے جس وچ اپنی غلطی من دیاں ہویاں شاعر دی شان وچ قصیدے لکھے ہون ، اوہنوں عصرِ حاضر دا سبھ توں وڈا شاعر وی تسلیم کیتا جائے جسراں کہ اوس کتاب دا دیباچہ لکھن والے معروف لکھاری سبط حسن نے اوس دی شاعری نوں انگریزی دے شاعر کیٹس دے مقابلے وچ رکھیا سی ۔ میں ادبی دنیا وچ نواں نواں پیر دھرن وال مہا تڑا یہناں رولیاں وچ کدوں پیا سی ، گھبرایا تے بہت پر اپنے لکھے توں پچھے نہیں ہٹیا، ناز اوکاڑوی نے بڑا حوصلہ دِتا کہ ایس رسالے دے مالک عرفان اختر دا کنیڈا توں سنیہا آیا اے کہ "تُسیں اپنے مضمون اُتے ڈٹے رہو، میں جاناں تے عدالتاں جانن" ۔ اگلی دھمکی اوس شاعر ولوں 40 لکھ ہرجانے دی سی ، فیر لہراں رسالے نوں اوہدا مؤقف وی چھاپنا پیا جہڑا کسے سپریم

کورٹ دے ایڈیشنل رجسٹرار ولوں "مقدمہ" دے ناں توں لکھیا گیا سی۔ جدوں اکادمی ادبیات اسلام آباد نے اوس کتاب نوں ایوارڈ نہ دِتا تے اوس سرمایہ دار شاعر نے اکادمی ادبیات پاکستان دے فیصلے دے خلاف عدالتی سٹے لے لیا۔ ادھی راتیں جدوں موبائل تے کال سنی تے اگوں بہشتی تجمل کلیم ہوریں بول رہے سن "یار صغیر سبھ توں پہلے معذرت رات دے ایس ویلے تینوں تنگ کیتا پر کم بڑا ضروری اے، سانوں تیرا اوہ مضمون چاہی دا ہے جس وچ توں اوس سرمایہ دار شاعر دی شاعری دا بڑا بھرواں ویروا کیتا اے، اسیں اوس مضمون نوں ثبوت لئی عدالت وچ پیش کرنا اے"۔ ادبی رولیاں توں تنگ آیا میں نیندر وچ ایہو آکھ سکیا "تجمل صاحب اوہ مضمون تے لہراں رسالے وچ چھپیا ہویا اے تہانوں کسی وی دوست توں لبھ جائے گا، تُسیں عدالت وچ پیش کرنا ہووے یاں کسی ہور پلیٹ فارم تے میرے ولوں مکمل اجازت اے"۔ اگلی پیشی اُتے سٹے ٹُٹ گیا سی تے اکادمی ادبیات پاکستان ولوں اوس سال دا ایوارڈ اوس جاگیر دار وڈیرے دی تھاں اوہدے اصل حق دار نوں مل گیا سی۔

دُوجا ویاہ

پچھلے سال وی سوچیا سی کہ
ہور محبت نہیں کرنی
دل کسے نوں نہیں دینا تے
جان تلی تے نہیں دھرنی
نہ کوئی اکھ نشیلی تکنی
نہ کوئی بدن گلابی
نہ کوئی جام عشق دا پینا
نہ کوئی ہونٹھ شرابی
نہ کوئی زُلف دا کُنڈل تکنا
نہ کوئی صندل باہواں
نہ کوئی اگ عشق دی منگنی
نہ کوئی نگھیاں ساہواں
ایس ورہے میں سوچ رہیا واں
اپنے آپ نوں کول بٹھا کے
روز اک فوٹو کھچاں
اپنا حال سنا کے خود نوں
اپنا حال ہی پچھاں

اک اک درد سناواں دل نوں
اک اک دُکھڑا دساں
اپنے سینے لگ کے روواں
اپنے آپ ای ہساں
گھپ ہنیریاں راتاں کولوں
بھورا نہ گھبراواں
رسی سٹ کے انبراں وِچوں
چانن کڈھ لیاواں
ایس ورہے وی سوچیا اے کہ
دل کسے نوں نہیں دینا تے
جان تلی تے نہیں دھرنی
ہور محبت نہیں کرنی۔۔۔۔۔۔۔!

اوہنوں پہلی واری نقاب دے بنا ویکھیا تے انج لگیا جویں ہنیری رات وچ دِیوا بل پیا ہووے، گلاں کر دِیاں سُرمے بھریاں اکھاں، پاک مسیتاں ورگا رُوپ، جنتوں اُتریاں حُوراں ورگے نقش، پہلی نظر وچ ہی اوہ ساری دی ساری دل وچ اُتر گئی سی۔ میں اوہنوں پہلی واری ریلوے اسٹیشن دے سامنے اک نکے جہے ریلوے کوارٹر وچ ویکھیا سی جہدے باہر زنگال کھادا لوہے دا بورڑ لگیا ہویا سی "عروسہ بیوٹی پارلر"۔ پارلر وچ آئے گئے لئی اک پرانا صوفہ پیا سی جہدی خستہ حالی لکان لئی اوہدے اُتے پھلاں والی چادر پائی ہوئی سی سامنے اک شیشہ لگیا ہویا سی جہدیاں نکراں ٹٹن پاروں انج لگ رہیا سی جویں کندھ اُتے غریب مُلکاں دا نقشہ ٹنگیا ہووے۔ شیشے موہرے میک اپ دا تھوڑا جہیا سامان پیا سی

تے نال ہی اک پاٹے چمڑے والی کرسی سپرنگ ٹُٹن پاروں اک پاسے نوں اُلری پئی سی۔ صوفے اگے میز اُتے چاء دا کپ تے پلیٹ وچ تھوڑی جہی نمکو نال بسکٹ پئے سن، بتی نہ ہون پاروں اوہ میرے ولے ہولی ہولی ہتھ آلا پکھا جھل رہی سی، پکھا جھلدی ول اک نظر اکھ چک کے تکیا تے مینوں انج لگا جویں دل ہی دل وچ آکھ رہی ہووے:

دُھپاں دے وچ ٹُر ٹُر سجناں
مُڑھکا آ گیا تینوں
جی کردا ہے کول بٹھاواں نالے پکھیاں جھلاں

شہتوں مٹھڑے پل سن جہڑے
تیرے نال گزارے
تیرے بعدوں انج ہوئے آں جیوں تُمّے دیاں وَلّاں۔

بیٹھک دے نال دے کمرے وچ شاید ماں جی بیٹھے سن، کمرے تے بیٹھک دے وچکار بوہے دی تھاں صرف پردہ ٹنگیا ہویا سی، صوفے دے نال پئی کرسی اُتے بیٹھی کُڑی نے مسکراندیاں آکھیا "سر چائے لے لیں"، چاء دی چُسکی لیندیاں اوہدی خوبصورت معصومیت تے کوارٹر دی حالت ویکھ کے اک دم چکڑ وچ کھڑیا کنول دا پھل چیتے آ گیا، ایہ تے بعد وچ پتہ چلیا کہ اوہدا ناں وی کنول سی۔۔۔ہُما کنول۔

کنول کوئی دو اڑھائی ورہیاں دی ہونی جدوں اوہدا پیو پولیس دی نوکریوں کڈھ دِتے جان پاروں نیند دِیاں گولیاں کھا کے ساہواں دی قید چوں آزاد ہو گیا سی۔عبدالرزاق جا کا مشکی رنگ دا گھبرو جوان سی، پولیس دی وردی وچ جدوں چھاتی چوڑی کر کے شہر دِیاں سڑکاں اُتے ٹُردا تے کئی زنانیاں اوہدی مست ٹور اُتوں دل وار کے سٹ دیندیاں۔ جا کا تھانہ، یاری، شراب تے کالو کنجری دے کالے منتر اندر ایسا گھر دا راہ بُھلیا کہ کنول دی ماں

اوہدیاں راہواں اُڈ یکدیاں اُڈ یکدیاں چن ورگا روپ گنوا کے مٹی دا ڈھیر بن گئی۔ جاکے دے ٹُر جان مگروں کنول دی ماں اک واری فیر جاکے دے نکے بھرا عبدالرحمن پیونال ایہ سوچ کے ویاہ دِتی گئی کہ گھر دی عزت گھر ہی رہ جائے۔ پیووی وڈے بھرا وانگر پولیس وچ سپاہی سی، کئی کئی دن ڈیوٹی تے نہ جانا، شراب پی کے کوارٹر وچ ڈِگیاں رہنا اوہدی عادت بن گئی سی، سرکار کدوں تیکر برداشت کردی اخیر مسلسل غیر حاضر ہون پاروں نوکری ختم ہوگئی، بتھیرا زور لایا پر بحالی نہ ہوئی۔ ریلوے کوارٹراں وچ ریلوے ملازم گھٹ تے پرائیویٹ لوکاں نے بوہتے ڈیرے لائے ہوئے سن۔ کوارٹر دا کرایہ، گھر دا راشن، نیانیاں دی پڑھائی، ایہ سارے خرچے کون چکدا؟ کنول دی ماں نوں نہ پہلے بندے توں سُکھ ملیا سی تے نہ ہی دُوجے بندے نے اوہدے دُکھ ونڈائے سن، ایہدے نال ویاہ کر کے تے سگوں دُکھ ہور ودھ گئے سن۔ کوارٹراں وچ رہن والے غریب لوک چار آنے کما کے ڈِڈھ دا دوزخ بھردے یاں منہ متھا سنوارن لئی ایس پرانے جہے پارلر وچ آندے۔ کئی کئی دن پارلر وچ کوئی کم نہ آنا جے کدی کوئی بھلی چکی آوی جاندی تے کنول دا پیو تے جویں پہلے توں ہی اوہدی تاڑ وچ ہوندا سی، قصائی دے پھٹے دوالے پھردیاں اِلّاں وانگر چھچھڑا ہوا وچ ہی جھپ کے اُڈ جاندا۔ پیو شراب پی کے ادھی راتیں ڈِگدا ڈھیندا گھر آن کے اُچی اُچی شور پاندا، بھانڈے توڑدا، پارلر دا سامان وگاہنے ماردا تے بڑھکاں مار مار آکھدا "ایس شہر دا ڈان۔۔۔ میں آں عبدالرحمن خان"۔ کنول دی ماں نصرت دوویں جواکاں نوں کسی شیش ناگ توں ڈردی ککڑی طرح اپنے پراں وچ لکا کے کنی کنی دیر بیٹھی روندی رہندی۔ ڈھائی تناں ورہیاں دی کنول پنجاں چھیاں سالاں دا دانش بلی دے بلونگڑیاں وانگر روروسُجیاں اکھاں وچ ہنجولئی مما مما کردے رہندے تے وچاری ماں کدی قبراں وچ لمی تان کے سُتے عبدالرزاق جاکے نوں واجاں مار مار جگان دی کوشش کردی کدی اسماناں ول ویکھ ویکھ

ہنجواں بھری جھولی اَڈدی تے کدی سستی دا رُودے نشے وچ اتھرے سُور طرح فصلاں اُجاڑ دے سر دے سائیں دِیاں رَتیاں لال ڈرادین والیاں اکھاں وچ ویکھ کے جین دے راہ لبھدی۔

ریلوے کوارٹر وچ دو کمرے، بیٹھک، وڈا سارا ویہڑا تے اک کُھڈی سی، بیٹھک وچ پارلر، اک کمرے وچ دِھی پُتر نال ماں رہندی سی تے دُوجا کمرہ عبدالرحمن خان دی آرام گاہ سی۔

اوہ کوارٹر نہیں اک دوزخ سی۔۔۔۔نرا دوزخ۔۔۔۔ بھری جوانی وچ بیوہ ہون والی کنول دی ماں نصرت دن رات جواکاں نوں پراں بیٹھ لکا کے بھکھاں کٹدی رہی، دُکھ سہندی رہی، پیڑاں جردی رہی، رشتے داراں دے گرگٹ وانگوں بدلدے رنگ ویکھدی رہی پر کسی اگے جھولی نہیں اَڈی:

وچ بھڑولے بھکھاں نچن
چکی لبھے دانے
چرخہ ویچ کے گنگھر ولے لو
متاں دین سیانے۔۔۔!

اوکھے سوکھے کنول دس جماعتاں پاس کرگئی پر ہور پڑھائی لئی ماں جی دے ہتھ کھڑے ہو گئے سن، جہڑی عورت گھر دی دال روٹی پوری نہیں سی کرسکدی اوہ کالج دِیاں فیساں، کتاباں، وردیاں تے کاپیاں پنسلاں دے خرچے کتھوں پورے کردی، بس فیر کنول نے پڑھائی چھڈی تے اک پرائیویٹ سکولے پڑھانا شروع کر دِتا، اوہدا بھرا دانش روز سائیکل اُتے سکولے چھڈ آندا تے چھٹی ویلے لے آندا، ماں گھر وچ بنے پارلر اُتے کم کر کے چار آنے کمان دا ترلا کردی تے پیو سارا دن سوں کے راتیں شراب دے نشے وچ

زور زور دِیاں بڑھکاں ماردا "ایس شہر داڈان ۔۔۔۔۔ میں آں عبدالرحمٰن خان"۔

کنول اکثر ماں نوں کہندی "مما میں پڑھ لکھ کر وکیل بنوں گی ، بڑی وکیل پھر دیکھنا ہمارے سارے دُکھ ختم ہو جائیں گے"، ماں اوہنوں اوہدیاں معصوم جواکاں ورگیاں سدھراں سنے گل نال لالیندی تے ہولی جہی کہندی "اپنے وڈے بھرانوں کلا نہ چھڈیں، ایہ کملا ہے، ایہدا خیال رکھیں"۔ ماں ہمیش دانش نوں سینے لائی رکھدی، گھر وچ کوئی شے آنی پہلے پترنوں دینی، اوہ کہندی سی "بچپن وچ پیو مرن دا دُکھ ایہدے دماغ تے پے گیا اے، جے میں ایہنوں کسے ہوردے سہارے چھڈ دِتا تے ایہ اصلوں رُل جائے گا"۔ دوور ہیاں دی پیہ کٹن مگروں کنول نے شریکے دے روکن دے باوجود دوبارہ پڑھائی شروع کر کے چنگے نمبراں نال ڈی کام پاس کیتا تے بی کام کرن لئی کامرس کالج وچ ایڈمیشن لے لتا۔

ستمبر 2010 دا سیشن سی، کلاس کڑیاں منڈیاں نال بھری ہوئی سی، ہمیش وانگر ایس واری وی میں اپنے تعارف وچ دَسیا "میرا نام صغیر تبسم اے ۔۔۔۔۔ ایم کام کر کے ہارون آباد کامرس کالج وچ لیکچرر دی جاب ہوگئی، 2006 وچ بہاولنگر آ گیا، رب دی مہر نال دو پتر تے اک دھی اے"۔

اوہ ہنیر یاں وچ رہ رہ کے ایناں تھک چکی سی کہ روشنی دی نکی جہی لکیر وی اوہدی بے چین رُوح نوں سکون بخشدی سی، اوہ انتہائی شرافت تے اخلاقیات دے دائرے وچ رہ کے کوئی نہ کوئی ٹاپک سمجھدی رہندی تے پتہ نہیں میری کہڑی ادا اوہدے دل وچ گھر کر گئی۔ کالج دے مالی دی دھی اوس دی پکی سہیلی سی، شاید مینوں مالی نے ہی دَسیا سی کہ "بچی بڑے ماڑے گھر دی اے، پڑھن دا شوق اے پر نکیاں ہوندیاں ای یتیم ہوگئی سی، میری دھی دا ایہناں گھر آنا جانا اے، ایہناں دے حالات بہت ماڑے نیں"، بس ایسے کر کے میں کدی اوہنوں ناں نہیں سی کیتی تے اوس دن پہلی واری چاء دے کپ دی دعوت قبول

کر دیاں اوس ریلوے کوارٹر تک اپڑ گیا جتھے کنول رہندی سی۔ ہاڑ جیٹھ دے تتے دیہاڑ سن، باہر بھخدے سورج دا سیکا تے پنڈے ساڑ دی گرم لوسی، میں صوفے اُتے بیٹھا ساں تے سامنے میز اُپر چاء دا کپ، پلیٹ وچ تھوڑی نمکو تے بسکٹ پئے سن۔ اوہ نال دی کرسی اُتے بیٹھی ہتھ آلا پکھا جھل رہی سی، چھت اُتے لگیا پرانے ڈیزائن دا پکھا بندسی، شاید بتی گئی ہونی پر کمرہ پوری طرح روشن سی، ہر شے صاف صاف دکھائی دے رہی سی، اک پل لئی پلکاں اُتے چکیاں تے اکھاں چانن نال بھر گئیاں:

نھیرے دے وچ نسدیاں نسدیاں
ڈردیاں کنبدیاں اکھاں اگے
اک دم چانن آجاوے تے
بندہ انھا ہو جاندا اے۔

اگلے تھوڑے دِناں وچ ہی مینوں اوہدے گھر دے سارے حالات بارے پتہ لگ گیا سی، ہن جدوں کدی وی ریلوے سٹیشن آلی سڑک توں لنگھنا تے انج لگنا جویں ریلوے اسٹیشن فیر توں آباد ہو گیا ہووے، روز گڈیاں آ رہیاں نیں روز جا رہیاں نیں، ریلوے دِیاں لیناں دے ایدھر اودھر رنگ برنگے پُھل کھڑ پئے نیں جہناں دی سجری خشبو نال پورا سٹیشن مہکاں مار رہیا اے۔ فیر اک دن میں اوہنوں صاف تے سدھی گل کیتی "ویکھ ہما۔۔۔۔ نہ میں فون اُتے گلاں کر کے تیرے صاف پانیاں ورگے کردار نوں میلا کرنا چاہنا واں نہ ہی خودنوں تکلیف دے کے راتاں دے جگراتے کٹن دا شوق ہے تے نہ ہی کوئی جھوٹے لارے لپے لا کے تینوں خراب کرنا چاہنا واں، ہاں جے ہرومر و کوئی تعلق کوئی رشتہ رکھنا ہی ہے تے فیر اپنے گھر دیاں نال گل کر جے گل بن دی ہے تے ٹھیک نہیں تے اللہ حافظ"۔ بس فیر کیہ سی، مالی دی دھی نے بڑا سمجھایا پر اوہدے کناں وچ جُوں نہیں رینگی۔

ڈپٹی کمشنر بہاولنگر دی کوٹھی دے نال کنول دی پھپھوداگھرسی، میز دے پر لے پاسے پھپھو تے اک ہور وڈی عمر دے ماں جی بیٹھے سن، سر تو پیراں تیکر ایکسرے کرن مگروں عائشہ پھپھو بولے "سُنیا اے کسی سرکاری کالج ماسٹر لگیا ہویا ایں، پہلی بیوی وچوں 3 نیانے وی ہن، کیہ لوڑ پے گئی اے دُوجے ویاہ دی؟" اکو ساہ وچ اینے سارے سوال سن کے متھے اُتے آئی تریل ہتھ نال پونجھدیاں اپنے آپ نوں سنبھال کے جواب دِتا "ہاں جی کالج وچ پروفیسر آں، نال غلہ منڈی تھوڑا بہت چولاں دا کم وی اے تے ہما چنگی لگی تے دل وچ دُوجے ویاہ دی خواہش ہوگئی باقی ہور کوئی خاص وجہ نہیں"، اوہ انٹرویو شاید رسماً سی انج لگ رہیا سی جویں اوہ پہلے ہی سوچ چکے سن کہ "مچھی پتھر چٹ کے ہی واپس مڑدی اے"۔

30 اکتوبر 2010 دا دن سی طبیعت وچ بہت زیادہ بے چینی، گھبراہٹ تے پریشانی سی خورے نکاح توں پہلے کجھ ہوجان دا ڈر سی یاں فیر نکاح توں بعد دے حالات بارے سوچ کے گھبراہٹ ہور ہی سی، حالات توں بچن لئی کئی واری استخارہ کر چکیا سی پر ڈر سی کہ مکن دا ناں ہی نہیں سی لے رہیا، کدی ایہ خوف کے پہلی بیوی نوں پتہ چلے گا تے ہنیر مچادئے گی، اوہدے بھرا وکھرا جنگ دا میدان لان گے، بے بے رو رو ہنجو کیرے گی تے محلے وچ نت روز دا تماشا وکھرا لگے گا، ون سونیاں سوچاں اُنگل پھڑ کے کدی کدھر لے جاندیاں کدی کدھر۔ ساڈے وسیب ساڈی رہتل وچ اک واری جدوں گھر دے کسے دا ہتھ پھڑا دین فیر دنیا ایدھر دی اودھر ہوجائے ساری عمر اوسے نال گزارا کرنا پیندا ہے، دنیا جہان دا گند کھاؤ، نشہ کرو، کنجریاں دے کوٹھیاں اُتے دن رات پئے رہو وسبھ ٹھیک اے، کسی نوں کوئی اعتراض نہیں پر جے تُسیں دُوجا ویاہ کر لیا تے بس تہاڈے خلاف سارا ٹبر کٹھا ہو جائیگا، تہاڈا حقہ پانی بند کر دئے گا، اوس ویلے تیکر تہاڈا جینا حرام ہوجائے گا جدوں تیکر تُسیں

دُوجی بیوی دے متھے اُتے طلاق داٹِکا لا کے فارغ نہیں کر دیندے۔ ریگراں وستی وچ حنیف ٹھیکیدار دا کیہ سی؟ رج کے سوہنا، گبھرو جوان، لما قد، بھُوریاں اکھاں، گورا چٹا رنگ پر جتھے ماسی نازو نے اوہدا ویاہ کیتا اگوں اوہ لیکھاں ماری اوڈی ہی کوجھی نکلی، کالا شاہ رنگ، ایڈا کالا کے مکھڑے اُتے کالا تل وی وکھائی نہیں سی دیندا۔ ٹھیکیدار نے وی جتھوں داء لگیا اوتھوں رج کے چوری دی شکر کھادی پر کل حیاتی دُوجے ویاہ دی ہمت نہیں ہوئی۔

سوڈا وستی دا رانا خزانے وچ سرکاری نوکر سی کیہ ہویا جے رشتے داراں دی کڑی دل نوں لگی تے اوہدے نال چپ کیتے ویاہ کر لیا، دھی وی جم پئی پر جدوں گھر دیاں نوں خبراں ہوئیاں تے سبھ توں پہلے تے پہلی بیوی جو اکاں سنے گھر چھڈ کے ماپیاں ول ٹر گئی، رانے دا سوہرا اوہدی ماں دا سکا بھرا سی ماں نے ایسا دُکھ کیتا کہ کھانا پینا ہی چھڈ دِتا تے اودھر اوہدی پہلی بیوی دے بھرواں نے ایسا فساد پایا کہ اوہناں دا گھروں باہر نکلنا حرام کر دِتا۔ ماپے، چاچے، تائے، بھین بھرا سارا خاندان اک پاسے تے وچارا کلّا رانا اک پاسے، فیر کیہ ہویا پنجے ٹیم دی نماز روزہ کرن والے تہجد گزار بھراواں نے مل کے دُوجی بیوی نوں طلاق دوا دِتی ایہ وی نہ سوچیا کہ اوس وچاری دا کیہ بنے گا جہدی جھولی وچ چار مہینیاں دی معصوم دھی ہے۔ فیر اوہی ہویا طلاق توں بعد رانا رشوت، جوئے تے نشیاں اُتے لگ گیا، سرکاری کماں وچ ہیرا پھیری دے کیس وچ دو سال جیل کٹی، راتاں نوں پکے سگرٹ تے شراباں دے پیگ لا کے مچھرے ہوئے بھونڈ طرح رنگ برنگیاں کلیاں دی خشبو سنگھدا، ڈِگدا ڈھیندا ادھی رات توں بعد گھر وڑ دا تے گھوڑے وانگ کے سوں جاندا۔ جس کڑی نوں طلاق دے کے سبھنوں راضی کیتا سی اوہ باغی ہو کے بستر ے بدلدی رہی تے اپنی جاچے دنیاں توں انتقام لیندی رہی، ایس سارے رولے وچ اوہ چار مہینیاں دی بالڑی پسدی رہی جہدیاں رگاں وچ طلاق دین والے رانے دا لہو دوڑ رہیا سی، اوس دھی دے پیونوں ہر

رات نویں خشبو، نواں سنگھار، نویں نویں چوڑیاں تے پیراں دِیاں جھانجھراں دی چھنکار سنن نوں لبھ جاندی سی، اوہدی ماں نوں گھر والے دے رُوپ وچ کدی پولیس والا مل گیا تے کدی کوئی چور اُچکا۔

غلام رسول گا مووی نال دی گلی وچ رہندا سی، روز کم توں آن مگروں روٹی ٹکر کھاندا، نیانیاں نوں پیار کردا تے ہنیرا ہوندیاں ہی پیدل گھروں باہر چلا جاندا، پوہ ماگھ دِیاں راتاں وچ نو وجے ہی انج لگدا جویں رات دے بارھاں وج گئے ہون، سُنّیاں گلیاں۔۔۔۔ دُور دُور تک کھلری چپ۔۔۔۔۔ گلیاں وچ اُڈدے پھردے اَوس دے بدّل۔۔۔۔ ایدھروں اودھر۔۔۔۔ اودھروں ایدھر۔۔۔۔ تھوڑا دُوروں ویکھدے تے انج لگدا جویں برف دے بلاکاں وچوں بھانپ نکل کے اسماناں ول اُڈی جارہی ہووے:

نہ راتاں نوں تارے جگدے
نہ گلیاں وچ دِیوے
نہ کوئی پھٹ جگر دے سیندا
نہ کوئی پیڑاں پیوے
نہ مندر دی ٹلّی کھڑکے
نہ اندر دے تار
نہ کوئی بانگ مسیتوں آوے
نہ دِسے کوئی غار۔

دروازے کولوں لنگھدیاں گا مو ہلکا جہیا کھنگورا مار دا تے نیلا دروازہ بھورا جنا کھل جاندا، گا مو دھند بھری انھی گلی وچ اگے پچھے ویکھ کے نیلے دروازے اندر وڑ دیاں سار ہی

بوہا بھیڑ دیندا۔ اندر رسیلے ہونٹھاں تے نشیلیاں اکھاں والی مُکھو گامونوں گُھٹ کے اپنے بھرویں سینے نال لاندی تے گامونوں انج لگدا جویں دل وچ آکھ رہی ہووے:

پوہ ماگھ دیاں راتاں اندر
ہجر دِیاں برساتاں اندر
یاداں دی انگیٹھی بال کے
کوراسیکدی رہنی آں
بوہا ویکھدی رہنی آں۔

مُکھو دِیاں نگھیاں ساہواں تے صندلی باہواں دی گرماہٹ گامو دے پالے وچ ٹھردے پنڈے نوں انگیٹھی وچ بلدے انگاریاں وانگوں بھخا دیندی تے اوہ پہلے توڑ دی دارُو دے نشیاں وچ ڈُبے نشئی وانگ بستر ے اُتے پئی مُکھو دے کن وچ ہولی جہی آکھدا:

کِنی وار محبت کیتی
دارُو پیتی
سرت گنوائی
سگٹاں پی پی رات لنگھائی
پر اک چندرا دل نہیں رجیا
تیرے ورگا ہور نہیں لبھیا۔

زیرو دے بلب دے مٹھے مٹھے چانن اندر کلّر کھادی کندھ اُتے دو پرچھاویں کدی ایدھر ڈِگدے کدی اودھر، اوہ سمے دا خوف سی کہ وِچھڑ جان داڈر، دو ہویں پرچھاویں ہلدے ہلدے اک دم کندھ اُتے اک مک ہو کے اکائی بن جاندے، کدی اک وچوں دو جا

نکل کے باہر آجاندا تے اک دے دو بن جاندے۔ ایہ نشیلی رات دا جادو سی یاں فیر کوئی سفنا، کلّر کھادی کندھ خاموش سی پر کندھ اُتے نچدے پرچھاویں بول رہے سن۔۔۔ اک دُوجے دے کناں وچ۔۔۔۔ ہولی ہولی۔۔۔۔ شاید ایس ڈرتوں کہ دوجے کمرے وچ سُتے لوک نہ جاگ جاون۔ کندھ اُتے پیلاں پانداا ک پرچھاواں دُوجے پرچھاویں دے کن وچ آکھدا" گولیاں دانشہ تے سویر تک نہیں رہندا؟" دُوجا پرچھاواں آکھدا" بے فکر ہو کے دل دِیاں ساریاں گلاں کر لے کوئی نہیں جاگدا"۔" دور ہیاں توں گلاں ہی تے کر دے آرہے آں ہن گلاں توں اگے دا سوچنا پئے گا"، گامو نے ہولی جہی مُکھو دِیاں دہکدیاں گلھاں اُتے نک رگڑ دیاں آکھیا" پر تیری بیوی۔۔۔ تیرے بچے تیرے ماپے کسراں منن گے؟ کیہ کہن گے کہ اک بیوہ نال دُوجا ویاہ کر کے پہلی بیوی اُتے سوکن پادِتی، ایڈا اوڈا ظلم کر دِتا، نہیں نہیں میں بد دُعا واں نہیں لے سکدی، کسی دِیاں ہاواں نے سانوں دووا ں نوں ساڑ دینا ای"، مُکھو نے ڈردیاں ڈردیاں آکھیا پر گامو کجھ ہور سوچ رہیا سی پرچھاویں کندھ اُتے اکو تھاویں اک دُوجے ول منہ کر کے کھلوتے سن" میں اپنی زندگی دا فیصلہ آپ کرداہاں، میرا اپنا کم ہے، کاروبار ہے، جتھے اک بیوی تے دو جواکاں نوں سانبھ سکناں اوتھے تیرے لئی وی تھوڑ نہیں اے، توں انج کریں کل گیارھاں وجے میرے یار جمیل دی دوکان اُتے آجائیں بس کل آپاں نکاح کرلاں گے فیر جو ہوئے گا ویکھیا جائے گا"۔ بلب دے ہلکے جہے چانن وچ مُکھو دے چہرے دا رنگ اک دم خوشی نال رَتا ہو گیا سی۔ چار مہینے مُکھو تے گامو دے ویاہ دا مُکھو دے گھر دیاں توں سوا کسی نوں پتہ نہیں سی لگیا پر ہن مُکھو دی ماں دی ضد سی کہ گامو مُکھو نوں اپنے نال رکھے، اوہ کہندی سی" جنا حق تیرے اُتے تیری پہلی بیوی دا ہے اونا حق ایس نمانی دا وی ہے، ایس وچاری نے ویکھیا ہی کیہ ہے؟ ویاہ نوں سال نہیں سی ہویا کہ گھر آلا موٹر تھلے آن کے بہشتی ہو گیا، ہن تیرے لڑ

لگ ہی گئی اے تے ایہدا وی دل کردا ہے کہ اپنے گھر اپنے بندے کول رہوے؟ بندے لئی روٹی ٹکر کرے، نیانے سانبھے، بس ہن توں جنا لکونا سی لکولیا جا کے اپنے گھر دیاں نوں دس دے تے ایہنوں عزت نال ایتھوں لے جا"۔ گا موکئی دن پریشانی وچ سوچدا رہیا، دوست متراں نال صلاح کرن مگروں اک دن او ہنے ہمت کر کے اپنی ماں نوں دَسیا "امی میں مُکھو نال ویاہ کرلیا اے" ماں دے ہتھوں دُدھ دا بھریا کچ دا گلاس تھلے ڈِگیا تے چھنا کے دی زور دار آواز نال کرچی کرچی ہو کے کھلر گیا، ماں جی دِیاں اکھاں کھلیاں دِیاں کھلیاں رہ گئیاں" کیہ آکھیا اے؟ مُکھو نال ویاہ کرلیا اے؟ اوہ مُکھو جھڑی بشیراں ماچھن دی دھی اے؟ اوہی مُکھو جھڑی اونتری اک بندہ پہلے کھا گئی اے؟ وے ایہ توں کیہ آکھ رہیا ایں؟ وے تیرے پھلاں ورگے دو جواک نیں، وے کیوں اوہناں نوں جیوندے جی یتیم کرنا ای، وے میں اپنی بھین نوں کیہ منہ وکھاواں گی کہ میرے پتر نے تیری دِھی تے سوکن پادِتی اے، ہائے میں مرگئی"، پرانیاں فلماں دیاں مائیاں وانگر چھاتی پٹدے پٹدے گا مو دی ماں دھڑم کر کے تھلے ڈِگی تے بے ہوش ہوگئی۔ گا مودی گل ساریاں نوں سمجھ آ گئی سی، اوہدی بیوی نے کلیس پاندیاں نیانیاں نوں سینے لا کے سارا گھر سر تے چک لیا، "ہائے میں مرگئی، میرے اُتے سوکن پادِتی، ہائے اللہ مینوں تے کم آلی ماسی نے پہلے دس دِتا سی کہ اپنے بندے نوں لگام پالے ایہدے کرتوت ٹھیک نہیں لگدے، روز مُکھو ماچھن دی گلی دے چکر کٹدا ہے، نی میں کہیا کوئی نہیں جوان جہان ہے آپے ٹھیک ہوجاؤ گا پر مینوں کیہ پتہ سی ایہنے ایہ چن چڑھا دینا اے" تھوڑی دیر وچ دُوجے ویاہ دی خبر سارے خاندان وچ وباء وانگر پھیل گئی سی، گا مودی پہلی بیوی رُس کے ماپیاں گھر چلی گئی تے گا مودی دُوجی بیوی دا راہ گھر آن توں پہلے ہی ڈک دِتا گیا سی۔

پنچائیت وچ گا مودے گھر والے، پہلی بیوی دے بھرا، مُکھو، مُکھو دی ماں

بشیراں تے بشیراں ماچھن دا وڈا بھرا اَکُو بیٹھا ہویا سی۔ گامو دے پیو نے چپ دا جندرا بھنّیا "ویکھو جی میرے پتر توں غلطی ہوگئی، جوان خون سی، کڑی منڈا آپسی ملن لگ پئے تے گل ایتھے تیکر اپڑ گئی، میرا پتر بھل گیا سی کہ اوہ اک جوان کڑی دا گھر والا ہے، دو بچیاں دا پیوا ے فیر ایہدے گھر ایہدی سکی خالہ دی دھی اے، ساڈا تے سارا خاندان ہی کھنڈ جاؤ گا، نالے تہاڈی دھی تے پہلے توں بیوہ اے، گامو نہیں تے کوئی ہور لبھ جاؤ گا، بس تُسیں فیصلہ لے لوو ایہ رشتہ اگے نہیں چل سکدا ایہنوں ایتھے ہی مکا دیو"۔ "نہ اگے کویں نہیں چل سکدا" مُکھو دی ماں اک دم بولی "اودوں تُسیں کتھے سو جدوں تہاڈا منڈا راتاں نوں بیوی بچے چھڈ کے میری دِھی نوں جھوٹے سفنے وکھان آنداسی، خالہ بشیراں مینوں اپنی دھی دا ہتھ دے دے میں ایہنوں پریاں وانگر رکھاں گا"، میں اودوں وی ایہنوں روکیا کہ "نہ پت نہ۔۔۔۔ تیری گھر والی اے۔۔۔۔ تیرے بچے نیں۔۔۔۔ تیرا گھر دوزخ بن جاؤ گا۔۔۔۔ نالے میں کیوں کسے دی دھی دِیاں بددُعاواں لواں، پر نہیں تیرا پت نہیں منیا تے میری مُکھو نوں ولاویں نال بلا کے نکاح کرلیا"۔

پنچائیت وچ نہ کسی نے گامو دا بیان لتا نہ مُکھو دی گل سنی بس طے ہوگیا کہ کل کچہریاں وچ گامو کُڑی نوں 5 لکھ حق مہر دے کے فیصلہ دے دئے گا۔ گامو اسر شرم نال تھلے سی تے اوہدے ماپیاں دے چہریاں اُتے سکون جد کہ مُکھو دی ماں بشیراں ماچھن دِیاں اکھاں انبراں وچ پھسیاں اوکھے اوکھے ساہ لے رہیاں سن۔ بشیراں ماچھن دیاں اکھیاں وچوں تسبیح دے دانیاں ورگے موٹے موٹے ہنجو ڈِگ کے دھرتی دا سینہ ساڑ رہے سن، اوس دن نہ انبراں توں قہر وسیا، نہ اسمان ڈِگیا، نہ دھرتی دا سینہ پھٹیا، نہ کوئی ہڑ آیا تے نہ کوئی زلزلہ، رات گئی تے بات گئی۔

اگلے دن گامو کم توں آن کے بچیاں نال سوں گیا سی پر مُکھو دِیاں اُداس اکھاں

وچوں ساری رات سون بھادوں دے بدلاں وانگر مینہ ورہدا رہیا، اوہ اپنے ڈِڈھ اُتے گھڑی مُڑی بڑے پیار نال ہتھ پھیر دیاں اپنے آپ نال ہی ہولی ہولی گلاں کر دیاں کر دیاں سُفنیاں وچ گواچی خورے کیہ کھا کے سُتی سی کے فیر کدی اکھ نہیں کھولی۔۔۔۔!

چلو من لینے آں بندہ زور آور ہوندا ہے، جوانی وچ انھی طاقت ہوندی اے، سارے ٹبر نال لڑ دیاں لڑ دیاں زمانے اگے سینہ تان کے کھلو جاندا ہے تے دُوجا ویاہ کر کے حیاتی دا چکا ریہڑن دی کوشش وی کر دا ہے پر فیصل نے کیہ کیتا؟ کل دی گل اے بہاولنگر کمرشل کالج میرے نال ای تے بارھویں وچ پڑھدا سی، پڑھی لکھی فیملی دا کلم کلا پتر سی، چنگا کھانا، چنگا پانا، اُچا لما قد، گورا چٹا رنگ، لشکدے مکھڑے تے نکیاں نکیاں کالیاں مچھاں۔ میں تے پڑھائی دے چکراں وچ شہر شہر دھکے کھاندا رہیا، کدی بہاولنگر کدی بہاولپور، کدی ملتان تے کدی لہور پر فیصل دا ویاہ چھیتی ہو گیا سی، ایتھے بہاولنگر رفیق شاہ چوک وچ اوہنے موبائلاں دی بڑی وڈی ہٹی پائی سی، جدوں میں موبائل خریدن اوہدی دوکان اُتے گیا ساں اوہ مینوں ویکھ کے بڑا راضی ہویا سی، چاء دے کپ تے ڈھیر ساریاں گلاں کیتیاں، بڑا خوش سی، خوش ہونداوی کیوں نہ، زمین جائیداد، کاراں موٹراں، دو دو بیویاں، بچے، تے سوہنا کم کار سبھ ودھیا سی بہت ودھیا پر جدوں میں دُوجے ویاہ بارے پچھیا تے اک درد دی لہر جہی اوہدے چہرے اُتے آ کے لنگھ گئی پر اوہ چھیتی سنبھل گیا تے ہس کے آکھدا "کسی دن گھر آئیں گا تے ایہ گلاں وی ہون گیاں"، میں فیصل دے گھر نہیں جا سکیا، پر اوہ میرے گھر موبائل دی سکرین اُتے فوٹو راہیں آیا، اوہ خون وچ لبڑیا سردار شاہ آلی مسیت دے کول کباڑیاں دِیاں دوکاناں اگے سڑک اُتے پیا سی، نال ہی زنگال کھادے پرانے لوہے داڈھیر پیا سی، فوٹو تھلے لکھیا سی "سمیع اللہ فاؤنڈیشن سکول کے سامنے رہنے والے نوجوان فیصل نے گھریلو مسائل سے تنگ آ کے مسجد کے منار سے

چھلانگ لگا کر خودکشی کر لی ہے"۔

گل عہدے تے پیسے دی نہیں اے، عورت دے اندر دا سوکن پنا کون مکاوے؟ عورت بھاویں نبیاں، صحابیاں، ولیاں، پیراں، فقیراں یاں زمین داراں تے افسراں دی ہووے اوہ اندروں اک عورت ای ہوندی اے، عورت کدی وی اپنے بندے دی کسی ہور عورت نال ونڈنوں دِلوں قبول نہیں کر دی، جے کروی لوے تے کوئی نہ کوئی موقع اجیہا آندا ہے کہ اوہدے اندر ستی پئی سوکن اچانک توں جاگ پیندی ہے۔

نبی کریم ﷺ آخری نبی نیں، آپ 25 ورہیاں دے سن جدوں اک 40 سالا بیوہ حضرت خدیجہ نال ویاہ کیتا، 25 سال تک ماں جی حضرت خدیجہ نال گزارے پر دُوجا ویاہ نہیں کیتا، ہاں جدوں اماں خدیجہ کوچ کر گئیاں تے فیر دِین نوں پھیلان خاطر جدوں آپ ﷺ دی عمر 50 سال توں ٹپ گئی سی اودوں باقی دے نکاح کیتے۔ 11 یا 13 بیویاں وچوں ہر بیوی دی ایہو کوشش ہوندی سی اوہ نبی کریم ﷺ دے دل دے نیڑے رہوے، اوہناں نوں راضی رکھے، آپ ﷺ ڈیگر دی نماز مگروں ساریاں بیویاں دے گھر چکر لاندے تا کہ ہر اک دے گھر دے حالات توں باخبر رہ سکن، اوسے دوران بی بی زینب نے آپ ﷺ جی نوں پانی وچ شہد ملا کے پلایا جو آپ نوں بہت پسند آیا اوس توں بعد آپ اماں عائشہ کول گئے، اگلے دن فیر انج ہی ہویا اماں زینب نے پانی وچ شہد ملا کے شربت نبی کریم ﷺ نوں پلایا آپ نے خوش ہو کے شربت پیتا تے اوس توں بعد اماں عائشہ گھر چلے گئے، اماں عائشہ نوں کسے طرح ایس گل دی خبر ہو گئی کہ آپ ﷺ روز اماں زینب گھروں شہد والا پانی پی کے آندے نیں، بس اوہناں دے اندر دی عورت جاگ گئی تے اوہناں اماں حفصہ نال صلاح کر کے آکھیا کہ اج آپ جی میرے کول آن گے تے میں کہواں گی تہاڈے منہ وچوں کسی شے دی بو آ رہی اے تے

جدوں تہاڈے کول آون تے تُسیں وی ایہو گل کرنا، بس فیر اوس دن جدوں نبی پاک اماں زینب دے ہتھوں شہد والا شربت پی کے اماں حفصہ گھر تشریف لیائے تے اوہناں اوہی طے شدہ گل کر دِتی، آپ فیر بی بی عائشہ گھر تشریف لیائے تے آپ نے وی اوہی گل کر دِتی کہ یارسول اللہ تہاڈے منہ وچوں کسے شے دی بو جہی محسوس ہو رہی اے تے آپ ﷺ نے فرمایا اچھا میں تے زینب گھروں شہد والا شربت ہی پیتا سی، اوس دن آپ ﷺ نے قسم کھائی کہ آئندہ سیدہ زینب گھروں شہد نہیں پیاں گا، او سے وقت رب ولوں وحی آ گئی "اے نبی! توں کیوں حرام کرنا ایں جو اللہ نے تیرے لئی حلال کیتا اے؟ توں اپنی گھر والیاں دی خوشی چاہنا ایں تے اللہ بہت بخشن ہارا اے تے بڑا رحم کرن والا اے" (القرآن: سورۃ تحریم)۔

ایہ دو دن پہلے دی اخبار سی اک پولیس افسر دی لاش اوہدے کمرے وچوں ملی، اپنے ہی سرکاری ریوالور نال پُڑ پڑی وچ گولی مار کے سارے دُکھاں توں آزاد ہو گیا پتہ چلیا جناب دِیاں دو بیویاں سی، روز کلیس ہوندا سی، اِٹ کتے دا وَیر سی، ہن دوہاں دے اندر زہراں بھری اگ دا بھانبڑ ٹھر گیا ہونا۔ نہ رہیا وانس نہ وجے گی بانسری۔

جان تو پہلاں اک واری تے سوچ آئی کہ یار بس رہن دے ایس کم وچ رولے ہی رولے نیں، چارے پاسے لڑائیاں جھگڑے تے نِرے سیاپے، کوئی وی راضی نہیں ہوئے گا آئے دن دُکھ ہی دُکھ ہون گے تے زندگی جہنم بن جائے گی فیر خیال آیا کہ دنیا وچ اپنے مذہب نیں کیا کسی اک مذہب نے وی دُوجے دا یاہ دی مخالفت کیتی اے؟ جواب سی نہیں، دنیا دے وڈے مذہباں دِیاں کتاباں، قرآن، انجیل (بائبل)، بھگوت گیتا، مہا بھارت تے گرو گرنتھ صاحب تے جھات پائیے تے حیرانی ہوندی ہے کہ ٹھیک روایات دے مطابق کسی اک مذہب وچ وی اک بیوی دے ہوندے ہوئے دُوجے، تیجے یاں

چوتھے ویاہ دی روک ٹوک نہیں لبھدی۔عسائیت دی کتاب بائبل وچ لکھیا ہے کہ" سلیمان دِیاں 700 بیویاں سی" ، اوسے بائبل وچ لکھیا ہے کہ" ابراہیم دِیاں 3 بیویاں سن" ، مسلماناں دی مقدس کتاب قرآن وچ لکھیا ہے کہ" اگر کوئی چاہندا ہے تے اوہ اِکو وقت وچ ہی دو،تن یاں چار عورتاں نال ویاہ کرسکدا ہے پر شرط ایہ وے کہ اگر اوہ انصاف کر سکے" ، اگر عدل یا انصاف نہیں کرسکدے تے فیر تہاڈے لئی اک ہی بیوی کافی ہے تے ساڈے ایس معاشرے وچ عدل کرن ہی کون دیندا ہے؟

ہندوستان دے میرج ایکٹ 1955 دے سیکشن 17 دے مطابق اگر کوئی پہلی بیوی دے ہوندیاں دُوجا ویاہ کریگا تے 494 سیکشن لگے لگی جہدے مطابق دُوجا ویاہ کرن والے نوں 7 سال قید تے جرمانہ اَڈتوں دینا پئوگا تے سیکشن 495 دے مطابق اگر کسی نے پہلے ویاہ نوں لکا کے دُوجا ویاہ کیتا تے اوہنوں 10 سال دی جیل تے نال جرمانہ لگوگا۔ پر ہندو مذہب ایہ قید نہیں لگاندا ، جے ہندو مذہب وچ اک بیوی دے ہوندے ہوئے دُوجے ویاہ دی قید ہوندی تے شری رام دِیاں بیویاں 3 نہ ہوندیاں، مہا بھارت کتاب دے مطابق شری کرشن دِیاں بیویاں 16108 نہ ہوندیاں۔سکھ ازم وچ مہا بھارت دے قانون نوں من دیاں ہویاں تے کجھ سماجی پابندیاں دے تحت دُوجے ویاہ نوں ٹھیک نہیں کہیا جاندا، کجھ تے ایس حد تک آکھدے نیں کہ دُوجا ویاہ کرن والے نوں دھرم وچوں باہر کڈھ دِتا جائے پر شاید اوہ بھل جاندے نیں کہ سکھاں دے مہاراجہ رنجیت سنگھ دِیاں 3 بیویاں سن ، موراں ، رانی گل بیگم تے جندکور پر رنجیت سنگھ دے پتر نے 1899 وچ فرانس دے اک جریدے نوں انٹرویو دیندیاں آکھیا سی کہ" اوہ رنجیت سنگھ دِیاں 46 بیویاں وچوں اک بیوی دی اولاد ہے" ۔امرندر سنگھ جو بھارتی پنجاب دے 26 ویں وزیر اعلیٰ رہے نیں اوہناں دے دادا مہاراجہ پٹیالہ بھوپندر سنگھ دِیاں 5 رانیاں سن۔امرتسر دے

میرے اک دوست شاعر سر بجیت سنگھ دے وڈے بھرا دِیاں 2 بیویاں سن۔

ایہ جنے وی مذہب دُوجے ویاہ دی اجازت دیندے نیں ایہدے پچھے وی اک فلاسفی ہے اچیچ طور تے اسلام وچ ایہدے بہت سارے کارن سمجھ آندے نیں، دنیا دی کل آبادی وچ زنانیاں تے بندیاں دا تناسب ویکھیا جائے تے عورتاں بوہتیاں تے بندے گھٹ رہے نیں پر 2025 دے سروے دے مطابق زنانیاں تے بندیاں دی تعداد تقریباً برابر ہی ہے۔ دنیا وچ اقوامِ متحدہ دے تسلیم شدہ 195 ملکاں وچوں کسی دیس وچ بندے ودھ نیں تے کسے وچ زنانیاں، بہت سارے اجیہے ملک نیں جہناں وچ 60 فیصد عورتاں تے 40 فیصد بندے نیں، ہن تُسیں آپ دسو اگر کسی ملک وچ 60 فیصد عورتاں تے 40 فیصد بندے نیں اگر اوتھے دا قانون ایہ ہووے جویں کہ بھارت وچ ہے کہ اک وقت وچ بندہ اک ہی عورت نال ویاہ کرسکدا ہے تے 40 بندے 40 عورتاں نال ہی ویاہ کرسکن گے نا؟ چلو من لیا 40 بندیاں دا ویاہ 40 زنانیاں نال ہوگیا ہن اوس ملک وچ باقی بچ گئیاں 20 عورتاں، ہن تُسیں آپ سوچو کہ اوہ 20 زنانیاں کدھر جان؟ کنوارایاں رہن؟ کسی غیر مرد نال بغیر ویاہ دے جسمانی لوڑاں پوریاں کرن؟ یاں اکلے رہ کے ہمیش لئی صبر کرلین؟۔ ایہ انسانی فطرت ہے جسراں انسان روٹی، پانی تے ہوا دے بغیر زندہ نہیں رہ سکدا، ایسے طرح جسم دِیاں وی ضرورتاں ہوندیاں نیں، اوہناں دے بغیر وی یاں انسان پتھر وانگوں بے حس تے بے جان ہوجاندا ہے یا نفسیاتی مریض بن کے گمراہی دا شکار۔ ایسے طرح اگر کسی دی پہلی بیوی نوں کوئی اجیہی بیماری نے آن گھیریا ہے کہ اوہ ماں نہیں بن سکدی تے مذہب اوہنوں اجازت دیندا ہے کہ اوہ دُوجی، تیجی، یاں چوتھی شادی کرسکدا ہے۔ ایہ سبھ گلاں اُتے تھلے دماغ وچ آرہیاں سن، فیر خیال آیا کہ تینوں کیہ لوڑ اے دُوجے ویاہ دی؟ تیرے کول بیوی ہے، بچے نیں، گھر ہے، نوکری ہے، اک سکون دی

زندگی گزر رہی ہے، توں کیوں جلدی گراری وچ ہتھ دینا چاہنا ایں، حالی وی ویلا ہے رُک جا، باز آجا، سوچ لے، کسی یار بیلی نال مشورہ کرلے پر فیر آخری سوچ ایہ آئی کہ "نہیں صغیر ہن پچھے نہیں ہٹنا، ہن اک یتیم کڑی نوں زبان دے دِتی ہے، ہن کوئی تیری راہ اُڈیک رہیا اے، اوہدے لئی رشتیاں دا گھاٹا نہیں سی کوئی وی امیر زادہ ہس کے اوہدی ڈولی لے جاسکدا سی پر اوہنے وڈے وڈے رشتے ایس پیار دی خاطر ٹھکرادِتے، ہور تے ہور پیو دی وصیت نوں وی پرے سٹ کے ماریا تے اک شادی شدہ بندے نال ویاہ دی حامی بھرلئی، اوہ بندہ جہدے کول اک پرانی جہی سکوٹری اے، مہینے دی تھوڑی جہی تنخواہ تے نکا جہیا گھر اے اوہدے وچ وی پہلی بیوی تے 3 بچے رہندے نیں، دُوجے پاسے اوہنے جس رشتے نوں ٹھکرایا اے اوہ کلم کلا فیکٹریاں تے کئی مربعے زمیناں دا مالک اے، اوہدی اک ہاں دی لوڑ سی تے اوہدے قدماں وچ خوشیاں دے ڈھیر لگ جانے سی پر اوہ نہیں منّی"۔

گڈی نعیم چُوندا چلا رہیا سی، میں نال دی سیٹ اُتے پریشانیاں دے سمندراں وچ غوطے کھا رہیا سی، لاڑھے دے چہرے اُتے رُوپ کیہ چڑھنا سی اُلٹا ڈرتے خوف دے کالے بدلاں دے پرچھاویاں نال رنگ ہور وی مشکی ہو یا پیا سی، اکھاں وچ اُداسی تے ہوٹھاں اُتے سُکے پانیاں دی زمین ورگی پاپڑی جمی ہوئی سی، پچھلی سیٹاں اُتے اک حاجی تے دُوجا نمازی بیٹھا سی، دویں اک دُوجے دے کناں وچ کھسر پھسر کر رہے سن شاید اوہ وی گھبرائے ہوئے سوچ رہے سی کہ اک لاڑھے نال 3 براتی جتھے جا رہے نیں او تھے خورے کداں دا ماحول ہونا، کون لوگ ہون گے، کسراں پیش آن گے، سوطرح دے پٹھے سدھے خیال دماغ وچ آرہے سن۔ گڈی وچ لمی چپ مگروں حاجی بولیا "یار صغیر حالی وی سوچ لے، ڈُلھے بیراں دا کجھ نہیں وگڑیا، میں سنیا اے کہ کڑی دا پیو فوت ہو یا ہو یا اے تے اوہدی ماں نے جس نال دُوجا ویاہ کیتا اے کُڑی دا چاچا اوہ اَٹھے پہر شراب وچ

ڈُبیا رہندا ہے تے اوہدے باقی دے تن چار چاچے وی شہر دے جگے نیں، ویکھ لے یار آپاں کسے ہور رولے وچ ہی نہ پھس جائیے"، حاجی دے نال بیٹھا ہویا نمازی ہس کے بولیا" چاچا کیوں گھبرانا ایں، کجھ نہیں ہوندا، ایویں گئے تے ایویں آئے"، نمازی دی گل سن کے مینوں وی کجھ حوصلہ ہویا۔ تھوڑی دیر وچ گڈی سنیارا بازار وڈّی مسیت کول اپڑ گئی، گڈی توں لتھے تے اگے پنج ست داڑھیاں والے اُچے لمے بندے ہتھاں وچ پھلاں دے ہاریئں کھلوتے سن، ساریاں نال ملنی کیتی تے نال ہی اک بیٹھک وچ بیٹھ گئے، بیٹھک بندیاں نال بھری ہوئی سی اک بندہ نال کھلوتے ہوئے دوسرے بندے دے کن وچ کجھ آکھ رہیا سی، مینوں انج لگیا جویں آکھ رہیا ہووے" ایہ سُکا جہیا۔۔۔ جہنے پینٹ کوٹ پایا ہویا اے۔۔۔ ایہدے نال کُڑی دا نکاح کر رہے نیں؟ سنیا اے پہلے توں بال بچیاں آلا ہے" اوہ گلاں کر دے رہے تے میں خوف تے پریشانی نال اکھاں نیویاں کر کے ٹُٹے فرش دِیاں ٹائلاں ویکھدا رہیا۔ نکاح نامے اُتے گواہ دی تھاں دستخط کر دے ہوئے نعیم چوندے نے کوشش تے بڑی کیتی کہ کسے طرح کیمرے دی اکھ توں بچ جائے پر عامر فوٹو گرافر کڑی دا دُور دا چاچا لگدا سی، اوہنے ہر اوس دستخط نوں محفوظ کر لتا جہدی آن والے وقت وچ لوڑ پے سکدی سی۔ نکاح توں بعد سبھ توں اوکھا مرحلہ زنانیاں وچ جا کے دُدھ پلائی تے دُوجیاں رسماں نوں بھگتانا سی جس دے بعد اک لاڑھا تے تن جانجیاں دی جنج بغیر ٹورا ٹرائی دے واپس چلی گئی۔ اوس دن کنول دے پیو دا نکاح وچ شامل نہ ہونا خطرے دی پہلی گھنٹی سی، باقی چاچیاں دے چہریاں اُتے غصہ، رعب تے ہر کھ وی صاف وکھائی دے رہیا سی۔ نکاح توں بعد شہر دے اک جانکار نے دَسیا تے جان گلے وچ اڑ گئی کہ" کُڑی دا نکا چاچا ہن تیکر کئی وڈے وڈے زمینداراں، جاگیرداراں تے سیاست داناں دِیاں زمیناں دے قبضے چھڑوا چکیا اے، کئی وارلتاں باہواں توڑن دے چکر وچ جیل کٹ آیا اے، اوس

توں وڈا شراب، چرس، افیم تے لاری اڈے دِیاں لڑائیاں وچ اندر رہ چکیا اے، اوس توں وڈا لاری اڈے دا منیا پر منیا جگا اے، توں کتھے پھس گیا ایں، ایہناں دا دادا حافظ خیر دین سارے شہر نوں قرآن پڑھا کے گیا اے، اوہدے ورگا نیک، نمازی، پرہیزی ایس خاندان وچ ہور نہیں جمیا، ہن توں دھیان رکھیں جے توں اوہناں دی کڑی نال کوئی اُوچ نیچ کیتی تے تینوں کُکڑی دی مُرکنی ہڈی وانگوں کچا چب جان گے"۔ میں تے پہلے ہی دُوجے ویاہ توں گھبرایا ہویا سی اوہدیاں گلاں سُن کے دماغ ہور سُن ہو گیا، فیر دل وچ پکا ارادہ کر لیا کہ حالی ایس نکاح دا کسے نوں نہیں دَسنا، وقت آیا تے آپے پتہ لگ جائے گا۔ سارا دن گھروں باہر رہیا، راتیں گھر جا کے کپڑے بدلے، روٹی ٹکر کھا کے فوزیہ ول غور نال ویکھیا کِتے ایہنوں کسے دَسیا تے نہیں پر اوہ معمول دے مطابق سی، دل نوں بھورا سکون ہویا تے رات نوں ریڈیو پروگرام "ماں بولی" وچ پہلی کال لتی تے اگوں واج آئی "میں ماڈل ٹاؤن توں شیخ اکرام بول رہیاں صغیر صاحب! دُوجے ویاہ دی مبارک ہووے"، مینوں انج لگیا جویں دھڑکن رُک گئی ہووے، ساہ بند ہو گیا ہووے تے اکھاں دا چانن بجھ گیا ہووے، کافی دیر بعد سرت بحال ہوئی تے ٹیلی فون وچوں ٹوں ٹوں ٹوں دی آواز آ رہی سی تے نال ہی سٹوڈیو وچ گانا چل رہیا سی:۔

میں تے ویاہ کر کے پچھتایا۔۔۔۔میں تے ویاہ کر کے
آ گئی شامت میری۔۔۔۔جدوں دا۔۔۔ٹبردار کہایا۔

لُوں لُوں بھریاں پیڑاں

مسلسل درد رہندا ہے
مسلسل ضبط کرداہاں
ہنیرے نال رہندے نیں
تے چانن راس نہیں مینوں
کسے دی آس نہیں مینوں۔

حیاتی دا سبھ توں اوکھا وقت شروع ہون چلیا سی، ایہ میرا وہم سی کہ دُوجے نکاح دا پتہ کسے نوں نہیں چلنا، گل تے اوسے دن ہی مُشک طرح ایدھر اودھر پھیل گئی سی، فیر اوہی واشنا چارے پاسیوں دشمناں دِیاں برچھیاں، کرپاناں تے بندوقاں دِیاں گولیاں وانگر میری چھاتی نوں لہولہان کر گئی، اپنے سارے دُکھ اک دم کٹھیاں ہو کے بھوتاں وانگر مینوں چمبڑے کے میں بوندلیا ہو یا چارے پاسے نسیا پر سکون لئی کوئی راہ نہ لبھیا:

دُکھاں دے گل ٹلیاں بنھو
چُپ چپیتے آجاندے نیں
ساری وستی ڈھا جاندے نیں۔

سبھ توں پہلے کسی مہربان نے سی ایم پنجاب نوں چٹھی لکھی کہ "اک آوارہ پروفیسر نے اپنی سٹوڈنٹ نوں چکر دے کے اوہدے نال عدالتی ویاہ کر لیا اے، جے ایہنوں نوکر یوں نہ کڈھیا گیا تے شہر وچ فساد ہون گے دوجا کالج وچ آئندہ لئی کوئی شریف آدمی اپنیاں دِھیاں بھیناں نوں پڑھائی لئی نہیں گھلے گا"۔ لہوروں انکوائری ٹیم دے آن دا سن کے جو پہلی سوچ آئی سی اوہ ایہ سی کہ بس ہن روزی روٹی دا سہارا وی ہتھوں گیا۔

اودھر پہلی گھر والی دے بھرا واں نوں پتہ چلیا تے اک ہور جنگ دا محاذ کھل گیا، گھر پنچائیت لگی ہوئی سی، سارا اٹبر غصے وچ اگ کڈھ رہیا سی، اک بولیا" تیرے پلے ہے کیہ جو دُوجا ویاہ کرلیا ای؟ دو دو ویاہ اوہ کردے نیں جہڑے زیناں تے حویلیاں دے مالک ہوندے نیں ، ایہ کم چودھری لوکاں دا ہے نہ کہ تیرے ورگے مرمر کے دال روٹی پوری کرن والے ماسٹراں دا"، دُوجا بولیا" بس ہن ایہ رشتہ ختم ہی سمجھو، جے ایہ ساڈی بھین دا ہوندا تے سوکن پاندا ایہدے اُتے"، فوزیہ دی ماں اُچی اُچی روندیاں بولی" اسیں تے حج تے سی جدوں ایہنے ایہ چن چڑھایا، میں اوتھے دُعاواں کرکر مرگئی کہ رب ایہناں دی جھولی اک ہور پتر پاوے، رب ایہناں دے رزق وچ کدی گھاٹا نہ دیوے، سانوں کیہ پتہ سی ایہنے ساڈی دِھی اُتے سوکن ہی پا دینی اے"۔ پنچائیت دا کہنا سی کہ فوزیہ دا فیصلہ لے لتا جاوے حالی ایہدی عمر ای کیہ ہے، کوئی وی چنگا رشتہ مل جائے گا پر فوزیہ ایس علیحدگی تے نہ منی، اوہدا خیال سی کہ طلاق نال کسی دا کچھ نہیں جانا پر بچے رُل جان گے۔ فوزیہ علیحدگی لئی راضی نہ ہوئی تے اگلی شرط اکلوتا گھر اوہدے ناویں لوان دی رکھ دِتی گئی۔

اودھر کنول دے پیو نے دارو پی پی گھر وچ طوفان لیا ندا ہویا سی، روز گھر وچ کلیس کردا، گالھاں کڈھدا بڑھکاں ماردا" سبھ توں وڈا ڈان ۔۔۔۔۔ میں آں عبدالرحمن خان"۔ کنول نوں کامرس کالج وچوں ہٹانا پیا کیونکہ کجھ عرصے بعد رخصتی سی، کڑی ٹورن لئی جس جس نے وی خاندان وچوں بھانڈے لیڑے دین دے لارے لائے سن اچانک اوہناں سبھ دے حالات خراب ہو گئے، اوس سال نہ کسے نوں چولاں دی فیکٹری وچوں نفع ہویا نہ زیناں چوں فصلاں اُگیاں۔

ٹورا ٹرائی توں پہلاں اک مکان چاہی دا سی، روٹی ٹکر، رہن سہن لئی گھر دی ہر اک شے خریدن دا بھار وی میرے موڈھیاں اُتے سی۔ میرا دُوجا ویاہ سی پر کنول لئی تے

زندگی دا اک نواں سفر سی، اوہدے دل دے بہت سارے ارمان سن، اوہ وی چاہندی سی کہ ویاہ دے دن اوہدے کناں وچ سونے دے کانٹے تے نک وچ نتھلی ہووے، باہواں وچ کنگن نال رنگ برنگیاں چوڑیاں دی چھنکار ہووے، شگناں دے سوٹ وچ ہار شنگھار کر کے جدوں ووہٹی بنے تے سارا ٹبر ایس ویاہ نوں ویکھ کے مثالاں دیوے۔ اودھر کنول دے خواب سن ایدھر میرے حالات، میں 30 ہزار مہینے دی تنخواہ وچ کرائے دا گھر لیندا؟ فرنیچر، فریج، چُلھا، بھانڈے، کپڑے، لیڑے تے شگناں دے گہنے بنا ندا، لہوروں آئے انکوائری افسراں اگے پیش ہو کے نوکری بچاندا؟ رُسّے ہوئے بھین بھراواں نوں مناندا؟ سوہریاں نوں راضی کرن لئی ڈِڈھ موس موس کے بنایا اکو اک گھر وی اوہناں دی دھی دے ناویں لا دیندا؟، کنول دے پیو دِیاں نشے وچ کڈھیاں گالھاں سُن دایاں نویں نویلی ووہٹی دِیاں اکھاں دے ہنجو پونجھ کے اوہدی جھولی وچ آساں تے اُمیداں دے تارے بھر دا؟۔ ہر کوئی دُکھاں دی اگ وچ سڑ رہیا سی، گجھیاں سٹاں دِیاں پیڑاں سہندا ہر اک وجود بے چین تے بے سکونی دا شکار سی۔ اخیر منڈی وچوں کجھ قرضہ چک کے گھر دا ضروری سامان خرید یا تے کالج دے نیڑے کرائے دا گھر لے لتا، 3 اگست 2011 نوں کنول نوں ریلوے کوارٹر دی دوزخ وچوں کڈھ کے کرائے دی جنت وچ لے آیا۔

دُوجے ویاہ دی خبر سن کے بے بے صرف اینا بولی سی، "پُتر ایہ کیہ کیتا اے؟ جس کڑی نال تیرے مرن آلے پیو نے رشتہ جوڑیا سی توں اوہدے اُتے ہی سوکن پادِتی اُو؟" میں سر نیواں کر کے بہہ گیا، ماں جی ہوراں آکھیا "3 پیالے پانی دے بھرے ہوئے ہون اک وچ لال رنگ پا دیو، دوجے وچ پیلا تے تیجے وچ کالا، تنے پیالیاں دے پانی دا رنگ وکھو وکھ ہوئے گا پر گُھٹ بھر کے ویکھاں گے تے تناں دا ذائقہ اکو ورگا ہوئے گا"، ماں جی

دی اوس ڈونگھی گل دا میرے کول کوئی جواب نہیں سی۔

کرائے دے گھر وہیڑے وچ کھلوتا وڈا سارا نم دا رُکھ تویتاں دے ڈھیر نال بھریا ہویا سی، اپنے سارے تویت ویکھ کے لگدا سی کہ پہلے ایتھے کوئی پیر فقیر رہیا اے جہڑا ایس رُکھ تھلے بہہ کے لوکاں دِیاں مراداں پوریاں کردا رہیا ہووے، یاں فیر ایہ نم دا رُکھ کوئی مقدس رُکھ ہے جہدے اُتے منتاں مراداں پوریاں کروان والے مرید اپنے سارے دُکھ، ساریاں تکلیفاں، سارے سیاپے، ساریاں نحوستاں اپنے گلوں لاہ کے ایس رُکھ دِیاں ٹہنیاں اُتے بنھ جاندے ہونے تائیوں تے وہیڑے وچ سینہ تان کے کھلوتا ایہ رُکھ کالے پیلے لال تویتاں نال بھریا ہویا اے۔

میں کالجوں واپس گھر آندا تے کنول نس کے گل لگ کے رون لگ پیندی، میں حوصلہ دیندیاں پچھدا کہ کیہ ہویا اے؟ تے ہچکیاں لے لے آکھدی "ایس گھر وچ مینوں کلّیاں ڈر لگدا ہے، اک تے سارا دن گلی وچ لوہاراں دی ٹھک ٹھک، ٹھاہ ٹھاہ کن دے پردے پاڑ دی ہے اُتوں ایدھر ویکھو ایس نم دے رُکھ اُتے ٹنگیا تویتاں دا ڈھیر کسے بھوت وانگوں ڈیلے کڈھ کڈھ اَٹھے پہر میرے ول ویکھدا رہندا ہے، مینوں کوئی ہور گھر لے دیو نہیں تے قبرستان ورگے ایس ویران تے خوفناک گھر وچ میری جان نکل جائے گی"۔ کنول ٹھیک کہہ رہی سی اکثر رات دے ہنیرے وچ میں وی اوس نم توں ڈر جاندا سی جویں کوئی بہت وڈا بھوت بانہواں کھول کے گھور رہیا ہووے، جہدے سر دے لمے لمے وال چارے پاسے کھلرے ہون، کئی واری تے انج لگدا جویں اوہدے لمے لمے کئی سارے ہتھ مینوں پھڑن لئی ہولی ہولی اگے ودھ رہے نیں۔ ایدھر میں کنول نوں سینے لائی حوصلہ دے رہیا ہوندا اودھر فوزیہ دُدھ چنگھدی منال، نکے جہے دانش تے دانیال نوں لے کے سارا سارا دن انھے چانن وچ گواچ جان والے سر دے سائیں دِیاں راہواں اُڈیک رہی ہوندی،

جدوں کدی گھر جاندا تے کھڈونیاں ورگے جواک نس کے ایسراں چھاتی نال چمبڑ جاندے جسراں لمی اُڈاری مار کے آن مگروں آلھنے وچ پئے ہوئے چڑی دے بوٹ چوں چوں کردے ماں پیونوں چمبڑ جاندے نیں۔حیاتی نوں چارے پاسیوں دُکھاں تے مصیبتاں نے ایسراں گھیر یا کہ مینوں نسن دارہ نہ لبھیا، ایدھر ڈاروں وچھڑی کُونج طرح کنول کُرلاٹاں ماردی اودھر فوزیہ، دانش، دانیال تے منال ہئو کے بھر بھر روندے۔اک پاسے کالج دی انکوائری چل رہی سی، اک پاسے شراب دے نشیاں وچ دُھت عبدالرحمن خان دِیاں بڑھکاں کناں دے پردے پاڑدِیاں سن۔ میرے دماغ دِیاں چُولاں ہل گئیاں، گھبراہٹ ودھدی گئی تے دکھاں داشکنجہ کمزور جہے پنڈے دے آل دوالے کسیندا گیا۔ ایسے کڑے وقت اندر جدوں سارے چھوڑ گئے سن اودوں کجھ خدائی خدمت گار روز کالج منڈی آن کے تھاں تھاں توں رِسدے زخماں اُتے جھوٹھ دا مرہم رکھ کے آکھدے "تیرے ایس ویاہ توں کوئی وی خوش نہیں اے۔۔۔نہ تیرے پہلے سوہرے۔۔۔نہ ہی نویں۔۔۔ہور تے ہور تیری دُوجی بیوی وی تیرے توں راضی نہیں اے۔۔۔۔پچھتا رہی اے تیرے نال ویاہ کرکے۔۔۔۔۔۔جے توں سکون چاہنا ایں تے ہن وی سوچ لے۔۔۔۔۔توں صرف ہاں کرنی اے باقی سارا کم ساڈا ہے۔۔۔۔۔پریشان تے میں چارے پاسیوں ہی سی پر ایہ سن کے انج لگیا جویں کسے نے تیز چاقو دا آخری وار کرکے کلیجہ چیر دِتا ہووے۔

اوس دن ریگراں وستی دے وڈے قبرستان کول عبدالرحمن خان دے بیلی تھانیدار تاج دے گھر پنچائیت سی۔تھانیدار تاج بولیا "ویکھو جی مکدی گل ایہ وے کہ دُوجا ویاہ نرا عذاب اے، ایہ وسدے گھرنوں دوزخ بنا دیندا ہے، فیر کوئی وجہ وی تے ہووے، آخر کیہ لوڑ سی دُوجے ویاہ دی، جوان بیوی اے، تن بچے وی نیں، کسے دی دھی اُتے سوکن

پا کے اوہدیاں ہاواں تے بد دُعاواں لوو گے تے کسراں سُکھی رہ سکو گے؟ میرے اپنے دو ویاہ نیں، اک بیوی گجرات رہندی اے تے دُوجی ایہ بیٹھی، میں پولیس افسر ہو کے وی چوراں وانگوں زندگی گزاری اے، روز لڑائی، روز جھگڑے، روز دے رولے، نت دے سیاپے بس بوہتی لمی چوڑی گل نہیں، حالی کجھ نہیں وگڑیا دوہاں گھراں دی بہتری لئی چنگا ہوئے گا کہ ایس رشتے نوں ایتھے ہی مکا دیو"، چشتیاں توں آیا اک ہور بندہ بولیا" ویکھو جی ساڈی ساری گل بات کڑی دے پیو عبدالرحمن خان نال ہو چکی اے، طلاق دی صورت وچ جو رقم دین دی شرط لکھی ہوئی اے اوہ اسیں ایمانداری نال پوری پوری دیاں گے، ہور تے ہور جہیز دا جو وی سامان اے اوہ وی ایس یتیم بچی کول ہی رہو یگا، اسیں کجھ وی واپس نہیں لینا بس ایسے وچ رب دی رضا اے"۔ پنچائیت ملی بھگت نال طلاق دا فیصلہ کر چکی سی، حالات توں پریشان میری خاموشی وی اوہناں دے فیصلے دی حمایت کر رہی سی، کنول دی ماں ول ویکھیا تے مینوں انج لگیا جویں اوہ جھولی اَڈ کے انہراں ول ویکھ رہی ہووے تے اوہدیاں اکھاں دے موٹے موٹے اتھرو دھرتی دا سینہ ساڑ رہے ہون، ایدھر سارے پنچائتی خوش سن کہ شکر اے سویرے ایس رولے توں جان چھٹ جائیگی اودھر کنول اک دم اٹھی تے بھری پنچائیت وچ چیکاں ماردی میرے گل لگ کے رون لگ پئی" میں طلاق نہیں لینی، میں طلاق نہیں لینی، صغیر رب داناں ای میں یتیم نوں طلاق نہ دئیں"۔ کنول دے مونہوں نکلن والے پیڑاں بھرے بول سدھا دل اُتے وجے، میں اوہدیاں اکھاں وچوں ڈُلھدا سُرمہ پونجھدیاں اُچی دینی آکھیا" جے توں میرے نال رہنا چاہنی ایں تے فیر کوئی تینوں میرے توں وکھ نہیں کر سکدا" میں کنول دا ہتھ پھڑیا تے سکوٹر اُتے بٹھا کے گھر لے آیا، اوس دن توں بعد دوبارہ کسے ہور دے منہ وچ طلاق دا لفظ نہیں آیا، ایہ وکھری گل ہے کہ آیان، عائزہ اٹھویں تے پنجویں جماعت وچ ہو گئے نیں پر اج وی لڑائی ہو جاوے

تے کنول غصے وچ آ کھ دیندی اے "اودوں پنچائیت وچ طلاق ہورہی سی ہوجاندی تے چنگا سی ، میں تے تنگ آ گئی آں ایس ونڈی ہوئی زندگی توں ، ایہ کیہ عذاب اے ، اک رات ایدھر اک رات اودھر ، چنگا ہوئے گا طلاق دے دے مینوں" ، ہرواری طرح میں وی غصے وچ ایلپ گولی کھا کے سوں جاناواں ۔

ویہڑے وچ لگے نم دے رُکھ تے تویتاں دے ڈھیر توں ڈردیاں کرائے دا مکان خالی کر کے میں کنول ہوراں دے کوارٹر وچ شفٹ ہوگیا ، کوارٹر وچ واش روم ، بیڈ روم دے نال نال ہور بہت سارے مسائل سن ، اک کمرہ تے کنول دے پیو دی جاگیر سی ، دُوجے وچ باقی سارے گھر دے جی گزارا کرن لگ پئے ۔ کنول دا پیو روز اوسے طرح شراب پی کے راتاں نوں گالھاں کڈھ کڈھ آپ وی جاگدا ، تے سانوں وی نہ سون دیندا ، کوارٹر دے عین سامنے ویران ریلوے سٹیشن توں اِکا دُکا گڈی سمہ سٹہ لئی جانی تے اوہدیاں سیٹیاں تے انجن دی چھک چھک داشور طبعیت نوں اُداس کر دیندا ، ایدھر گھر وچ عبدالرحمن خان دِیاں بڑھکاں نے سارے ٹبر دا تراہ کڈھی رکھنا ۔ کوئی دو مہینے اوس کوارٹر وچ گزارے تے احساس ہویا ایس جہنم وچ کنول اوہدا بھراتے ماں اینے ورہیاں توں کسراں حیاتی دے دن پورے کردے رہے نیں ، ایہ کیہو جہیا تھاں ٹکانہ ہے جتھے نہ کھان نوں ، نہ پین نوں نہ نہان دھون نوں ، نہ اُٹھن بہن نوں ، ایتھے تے ڈنگ ٹپان لئی وی کجھ نظر نہیں آندا ۔ کوارٹر وچ اک کُھڈی جہدے اگے بوہا نہ ہون پاروں کنک دیاں پرانیاں بوریاں دی بنائی پلّی ٹنگی ہوئی سی ، کُھڈی وچ پلاسٹک دا کین کٹ کے بنائی ہوئی بالٹی پئی ہوندی سی ، پانی دی نکاسی لئی سیوریج دا نام نشان نہیں سی ، کچے ویہڑے وچ مُدھے منہ آلا نلکا لگیا ہویا سی ، نلکے بیٹھاں بہہ کے بھاویں نہالو بھاویں بھانڈے لیڑے دھولو ، ویہڑے دِیاں کندھاں وی ایڈیاں نکیاں سن کہ باہر گلی وچوں نیا ناوی لنگھے تے اندر جھاتی پوے ، بنا

پکھے دے ساری رات مچھراں نے وڈھ وڈھ مدینہ ٹاؤن آلے گھر دی یاد دوانی تے سوچنا کہ کتھے آن کے زندگی نے پھسایا ہے، فیر مایوسی دے ہنیر یاں وچوں باہر نکل کے اپنے آپ نوں حوصلہ دینا:

اساں واسی تھل دیاں ٹبیاں دے
ساڈے سر تے گرم ہواواں نیں
ساڈے ساہویں جنگل سوچاں دے
ساڈے پیریں کھلر یاں راہواں نیں
اساں اک دن ویکھیں مہکاں گے
جوں گلشن لال گلاباں دے
اساں لبھد یاں لبھد یاں لبھ لینے
ساڈی منزل حوض شراباں دے۔

فیر روز دے ہنگامیاں توں تنگ آن کے اک دن سامان ٹرالی اُتے لد یا تے چونگی آلے پھاٹک کول چشتیاں روڈ تے اک چبارے وچ شفٹ ہوگیا۔ چوبارے وچ اک وڈا کمرہ، نکی جہی رسوئی، صاف ستھرا واش روم، کمرے دے نال وڈا کھلا جہیا ویہڑا سی، تھلے پوری مارکیٹ جتھے تازہ سبزی فروٹ، ددھ، دہی تے کریانے دا سامان عام ملدا سی۔ وقت لنگھدا رہیا، کنول دا بھرا دانش تے اوہدی ماں عبدالرحمٰن خان دے نت دے کلیس توں تنگ آن کے ساڈے نال ہی رہن لگ پئے سن جہدا فائدہ ایہ ہویا کہ میرے کم تے جان مگروں کنول اکلاپے دا شکار نہیں سی ہوندی۔ 22 دسمبر 2012 نوں رب نے کنول نوں آیان تبسم دی صورت وچ بہت سوہنا گول مٹول پُتر دِتا تے اوسے سال میں کالج تے منڈی دے نال نال پاک قطر فیملی تکافل وچ کم شروع کیتا تے دِناں وچ ہی سکوٹر توں

گڈی تے آ گیا۔

21 اکتوبر 2015 نوں دھی رانی عائزہ تبسم پیدا ہوئی تے انج لگیا جویں رب دِیاں رحمتاں تے برکتاں دا رُخ ساڈے ول وی ہو گیا ہے۔

گڈی دی اگلی سیٹ اُتے کنول بیٹھی سی اوہدی گودی وچ عائزہ فیڈر پیندے پیندے سوں گئی سی، پچھلی سیٹاں تے کنول دی امی نال آیان بیٹھا کھیڈ رہیا سی، گڈی ہولی ہولی رڑھدیاں ہویاں مدینہ ٹاؤن اک نویں جہے گھر اگے جا کے رُکی تے میں تھلے لتھ کے گڈی دے اگلے پچھلے دروازے کھول دِتے، تھلے اُتر دیاں کنول نے پچھیا "ایہ اسیں کتھے آ گئے آں؟"، میں کہیا "آ جاؤ تہانوں گھر وکھانے آں"، گیٹ دا لاک کھول کے اندر گئے تے خوبصورت گیراج، گیراج توں اگے ٹی وی لاؤنج جہدے وچ لکڑ دا بہترین کم ہویا ہویا سی ،لکڑ دے فریم اُتے وڈی ساری ایل ای ڈی لگی ہوئی سی، ٹی وی لاؤنج تے ڈرائنگ روم دے وچکار کندھ نہ ہون پاروں نویں نکور صوفیاں دی لمی لائن کسے کانفرنس ہال دا منظر پیش کر رہی سی، ٹی وی لاؤنج دے نال ہی اوپن کچن سی، جہدے وچ نویں دور دی لکڑ دا بہت سوہنا کم کیتا ہویا سی، ایل-ای-ڈی دا بٹن نپیا تے رنگ برنگے کپڑیاں وچ نچدیاں کُڑیاں ہتھاں وچ ہتھ پا کے گیت گا رہیاں سن:

اک اک شے چنا۔۔۔۔ہواواوہواواو

لبھ کے سجائی اے

تیرے لئی میں وکھری دنیا وسائی اے

اک اک شے چنا

لبھ کے سجائی اے

چن سانوں چوری چوری تکدا تے ہسدا

ہولی ہولی تاریاں دا مینہ پیا وسدا
پیار دی بہار ایتھے پیار دی خدائی اے
اک اک شے چنالبھ کے سجائی اے۔

اگے دو بیڈ روم، دو واش روم، گیلری، وادھو سامان لئی سٹور روم، ہر کمرے وچ نواں بیڈ، نویاں کرسیاں، رنگ برنگیاں کندھاں، جگ مگ کردِیاں بتیاں کنول تے کنول دی ماں بڑی حیرانی تے حسرت بھریاں نگاہواں نال چارے پاسے ویکھ رہیاں سن، اخیر جدوں نہ رہیا گیا تے کنول نے پچھیا "صغیر ایہ کس دا گھر اے ایڈا سوہنا؟ کیہ آپاں کرائے تے لین لگے آں؟ پر ایہدے وچ تے کسے دا سامان پیا اے؟ نالے ایہ تے انج لگدا ہے کسے نے نواں نواں ہی بنایا اے، سامان دا بھریا گھر کوئی کیوں کرائے تے دے کے خراب کروائے گا؟"، میں چپ دا جندرا بھنّیا تے مسکرا کے آکھیا "ایہ کسے ہور دا مکان نہیں جناب۔۔۔۔۔ ایہ تیرا تے تیرے بچیاں دا ہے، توں پنج سال کرائے دے مکان وچ صبر کر کے میرا ساتھ دِتا، کدی کوئی فرمائش نہیں کیتی، جس حال وچ میں رکھیا اوسے تے صبر کیتا تے اج اوسے صبر دا پھل ایہ مکان اے، ایہ پھڑ گھر دِیاں کُنجیاں، رب تیرا ایس نویں گھر وچ رہنا مبارک کرے"، ماواں دھیاں دِیاں اکھاں وچوں خوشی دے ہنجو ڈِگ رہے سن، تے ایل ای ڈی اُتے گیت دے آخری بول چل رہے سن:

کویں تیرے آن دِیاں کیتیاں تیاریاں
قدماں چ پھل رکھے کلیاں کھلاریاں
جتھوں ماہی لنگھیا میں چانن وچھائی اے
اک اک شے چنالبھ کے سجائی اے

دساں کیہ جدائی دا زمانہ کویں لنگھیا
منگ کے دُعاواں تینوں رب کولوں منگیا
اج دی اے رات بڑی دیر بعد آئی اے
اک اک شے چنالبھ کے سجائی اے۔

وڈا گھر فوزیہ تے فوزیہ دے جواکاں دے ناویں کروادِتا سی، کالج انکوائری بند ہوگئی سی، عبدالرحمن خان شراب دے نشے چھڈ کے تبلیغی جماعت نال جان لگ پیا سی، فوزیہ تے کنول اک دوجے نوں ملن لگ پئے سی، دوہاں دے جواک رل کے کھیڈ دے، کھاندے پیندے تے مستیاں کردے کردے وڈے ہوندے جارہے نیں۔

کسی حد تک حالات بہتر ہوئے تے اچانک میریاں اکھاں اُتے اک اجیہی بیماری (CSCR) داحملہ ہویا جہدا ڈاکٹراں کول علاج وی نہیں سی، ڈاکٹراں دا کہنا سی کہ "ایس بیماری وچ اکھ دے پردے (retina) تھلے پانی کٹھا ہوجاندا ہے جس دے کارن نظر دھندلی ہوجاندی ہے یاں چیزاں وِنگیاں وکھالی دین لگ پیندیاں نیں یاں فیر نظر اگے کالا نشان آن لگ پیندا ہے، ایس بیماری دا کارن (stress) تے سٹیرائڈز دوائیاں دا ورتوں ہوسکدا ہے"۔ ڈاکٹراں مطابق 95 فیصد مریضاں وچ ایہ بیماری آپے ٹھیک ہو جاندی اے تے 5 فیصد ایہو جہے بدقسمت ہوندے نیں جہڑے دوائی دارودے باوجود ٹھیک نہیں ہوندے تے ہولی ہولی اکھ دے وچکار چوں نظر آنا بند ہوجاندا ہے، سجی اکھ وچ کئی ٹیکے لوائے، قطرے پائے، گولیاں کھادیاں پر ہولی ہولی اوہی ہویا جہدا ڈر سی، لکھنا پڑھنا مُک گیا پر دُوجی اکھ نال کم چل دا رہیا۔ 2024 وچ ایسے بیماری نے دُوجی اکھ نوں متاثر کیتا تے زندگی جویں انھے ٹویاں وچ جاڈِگی۔

چکلہ

شہر دے وچکار کجھ گھر سڑک دے آر پار آباد سن، نکے ہوندیاں تے ایہو سُن دے سی کہ ایس پاسے نہیں جانا، بھئی کیوں نہیں جانا؟ اخے او تھے وڈے وڈے والاں والیاں چڑیلاں تے ڈراونے جن بھوت رہندے نیں، اک واری جہڑا اودھر چلا گیا فیر اوہ مُڑ کے کدی نہ آیا، سدھا کوہ قاف دیاں جنگلاں وچ جا کے ڈِگدا ہے۔ جدوں کدی لنگھدے ہویاں اوہناں گلیاں وچ نظر پے جاندی تے ڈر دے ماریاں تیز تیز ٹرن لگ پیندے کہ جے کسی جن بھوت دی نظر پے گئی تے چک کے لے جاؤ گا۔ کئی واری او تھے پولیس دِیاں گڈیاں تے وردیاں وچ سپاہی ہتھاں وچ بندوقاں چکی کھڑے ہوندے تے اسیں سمجھ جاندے کہ لے بھئی ایہناں سپاہیاں دی وی خیر نہیں، اج فیر جن بھوتاں تے سپاہیاں وچکار گولیاں چلن گیاں، فیر اک دن کسے دَسیا کہ "نہیں اوئے کا کا دن دے چانن وچ ایتھے کجھ نہیں ہوندا، جن بھوت تے چڑیلاں بس رات نوں ہی آندیاں نیں۔ اوس دن ڈیگر دی نمازتوں بعد سائیکل اُتے جدوں اوس پاسیوں لنگھیا تے بڑی حیرانی ہوئی کہ جن بھوت تے چڑیلاں دی بجائے گھراں دے باہر گوریاں چٹیاں مٹیاراں موڈھیاں اُتے ریشمی وال کھلاری کھڑیاں سن، ایہ ویکھ کے دماغ وچ فوری ایہو خیال آیا کہ حالی رات نہیں ہوئی دِنے دِنے پریاں آندیاں ہونیاں تے راتیں ایہناں پریاں دی پہریداری لئی کوہ قاف وچوں جن بھوت تے شہر دی پولیس آجاندی ہونی۔ فیر تھوڑے ہور وڈے ہوئے تے کسے دَسیا کہ ایتھے کوئی بھوت وُوت نہیں آندے، ایتھے تے اندر دی بھکھ مکائی جاندی ہے، ایہ وی بھکھیاں نیں تے ایتھے آن والے وی بھکھے، بس فرق اینا وے کہ دوہاں پاسے دی بھکھ وکھری وکھری اے:

بو ہے اگے سج کھڑی ہے بھکھی اک مٹیار
بلھیاں اُتے جھوٹے ہاسے جھوٹے ہار سنگھار

دُوروں ویکھ کے مینوں کہندی آ جا جی پر چا ئیے
توں وی بھکھا میں وی بھکھی دوویں بھکھ مکا ئیے۔

فیر گل سمجھ آئی کہ ایہ تے نرا کھوبہ اے، وڈے وڈے ہاتھی، مگر مچھ تے جنگلی سانڈھ ایس کھوبے وچ اجیہے گھبّے کہ دوبارہ نکل نہیں سکے۔

جیلو قصائی

(چکلہ 1)

نکا قد، سانولا رنگ تے نکیاں نکیاں بند اکھاں وچوں اوہ انج ویکھدا سی جویں باری اگوں ماڑا جہیا پردہ چک کے کوئی مٹیار گلی وچ جھاتی مار رہی ہووے، جیلو قصائی وی اپنے باقی بھراواں وانگ چولاں دی فیکٹری دا مالک سی، بھراواں نے ساتھ تے بڑا دِتا پر پتہ نہیں کیہ ہویا کہ اوہدا کم ہر آن والے دن ڈِگدا ہی گیا تے اوہدے سر اُتے پئی قرضے دی پنڈ دا بھار ودھدا جا رہیا سی، حالانکہ ہن تے اوہ پینو ملائی کول جانا وی چھوڑ چکیا سی، نالے جانا چاہندا وی تے کویں؟ پینو ملائی تے ویہہ سال پہلے ہی دویں کڑیاں نوں نال لے کے کسی ہور ملک چلی گئی سی۔ جوانی وچ تے چنگا بھلا بندہ وی راہ بھل جاندا ہے، ایہ تے فیر جیلو قصائی سی جہنے پندرھاں سال دی عمر وچ ہی گوانڈھیاں گھر کم کرن آلی مائی شیداں دی دھی رانوں نوں گل گھوٹ کے مار ہی دینا سی جے گھر دی مالکن خالہ زینت اچانک گھر آن کے رانوں نوں سرکاری ہسپتال نہ لے جاندی۔ دوائیاں نال رانوں دا گلا تے ٹھیک ہو گیا سی پر تھاں تھاں توں پاٹے لیڑیاں تے پاٹے ہوئے ماس نوں کوئی دوبارہ سی نہ سکیا۔ جیلو قصائی اودوں مہینہ جیل رہیا سی فیر پتہ نہیں رانوں دی ماں کویں راضی ہو گئی کہ اوہنے جج موہرے صاف صاف آکھ دِتا "نہ نہ جیلو تے بڑا ای شریف پتر اے صاحب جی بس ایویں جواکاں دی لڑائی وچ غلطی نال ایہدا ناں آ گیا سی، تُسیں ایہنوں چھڈ دیو صاحب جی سانوں ماواں دھیاں نوں کوئی اعتراض نہیں"۔ جیلو تے باہر آ گیا سی پر رانوں دی ماں شیداں اوس محلے دوبارہ نظر نہیں آئی، سنیا سی کہ بھکھی مردی اوس غریبڑی جہی مائی نے اگلی وستی وچ بڑا سوہنا گھر خرید لیا سی۔

فیر جیلو قصائی دا پتر گھبرو جوان ہو گیا، اوہ روز اپنے پیونوں شکوہ کردا "ابا میرے

چاچے تائے دِیاں فیکٹریاں نوں ویکھو زرا کنج چل رہیاں نیں، اک ساڈی فیکٹری ہے جہڑی قرضیاں تھلوں ہی باہر نہیں نکل رہی"۔ میں جدوں جیلو قصائی دے پتر کاشی نوں اسلامک انشورنس پلان سمجھایا سی تے اوہنے ایہو گل میرے اگے وی کیتی سی کہ" کجھ بنک دا قرضہ ہولا ہو جائے تھوڑے دِناں دی گل ہے میں دوبئی وچوں ہو آواں تے آندیاں نال ہی تیری کمپنی دا ایہ پلان ضرور خرید لاں گا۔ کوئی چھ مہینے بعد جیلو قصائی دا منڈا واپس آیا سی، کم کار دا تے پتہ نہیں کیہ کیتا سی پر اپنے پیونوں ایہ آکھ آکھ کملا کر دِتا کہ اوہ دبئی دی کسی کُڑی نوں دل دے بیٹھا ہے، اگلے مہینے اوہ لہور آ رہی اے تے اسیں ویاہ کر رہے ہیں آں، جے تُسیں نال چلو گے تے ٹھیک نہیں تے چار بیلیاں نال جا کے کم نبیڑ آواں گا۔" جدوں میاں بیوی راضی تے کیہ کریگا قاضی"۔ جیلو قصائی تے اوہدی گھر والی دے پیراں تھلوں زمین نکل گئی سی، لکھ سمجھایا پر جیلو قصائی دا منڈا نہیں منیا، جوان خون سی من داوی کویں، جدوں پیو نے جوانی وچ اَت مچائی ہوئی سی تے پتر کویں پچھے رہ سکدا سی" باپ پر پوت پتا پر گھوڑا بو ہتا نہیں تو تھوڑا تھوڑا"۔ پیو پتر لہور دِیاں سڑکاں اُتے گھمدے گھماندے اک ہاؤسنگ سوسائٹی وچ وڑ گئے سن جتھے بو ہتے پلاٹ خالی تے کدھرے کدھرے کوٹھیاں ورگے مکان اُسرے ہوئے سن، گڈی اک نویں جہے گھر اگے رُک گئی۔ پتر نے گیٹ کھڑکایا تے اندروں اک کڑی باہر نکلی جو کپڑے لیڑ یاں توں کم کرن آلی لگ رہی سی، کاشی نوں ویکھدیاں ہی کڑی نے مسکرا ندیاں سلام کیتا تے اوہ دوویں پیو پُتر سر ہلاندے اندر چلے گئے۔ کاشی تے جیلو قصائی ٹی وی لاؤنج وچ بیٹھے سن، سامنے دُدھ مکھن دے پیڑے ورگی چٹی سفید جوان کڑی سر اُتے کالے رنگ دی چنی لئی میز تے پئے کپاں وچ چاء پا رہی سی۔ گرم گرم چاء دی لمی چسکی لیندیاں جیلو قصائی نے کڑی نوں پچھیا" اچھا تے تُسیں دو بھیناں ہو۔۔۔۔ تے نکے ہوندیاں ہی تہاڈی ماں تہانوں دوبئی لے گئی سی ۔۔۔۔ہن ماں وی سر تے نہیں

رہی۔۔۔۔تہاڈا پیو تہاڈے بچپن وچ ہی فوت ہو گیا سی۔۔۔اچھا تے دھیے ایہ دس تیری ماں ایتھے پاکستان وچ کتھوں دی سی؟ اوہدا کوئی فوٹو، کوئی شناختی کارڈ کوئی پاسپورٹ کوئی تے کاغت پتر تیرے کول ہونا" جیلو قصائی نے اکو ساہ وچ کئی سوال پچھ لئے سن جیلو قصائی دے پتر نے غصے نال پیونوں انج گھور یا جویں کہہ رہیا ہووے پتہ نہیں ابا تھانیدار وانگوں ایڈی تفتیش کیوں کری جا رہیا اے، کُڑی صوفے اتوں اُٹھ کے تھوڑی دیر لئی کمرے وچ گئی تے اندروں اک چمڑے دا نکا جہیا بیگ لے کے باہر آ گئی، اوہنے بیگ دی زِپ کھولی تے اندروں کجھ فوٹو، اک شناختی کارڈ تے پاسپورٹ کڈھ کے جیلو قصائی دے اگے پئی میز اُتے رکھ دِتے "لو انکل جی ایہ امی دا فوٹو، شناختی کارڈ تے پاسپورٹ اے، ایہدے اُتے سبھ کجھ لکھیا ہویا اے"، شناختی کارڈ تے چھپی فوٹو پرانی تے بدلاں اولھے ڈُبے تارے ورگی سی، تھاں ٹکانہ وی لہور دا لکھیا سی پر جویں ہی جیلو قصائی دی نظر اُڈتوں رکھے رنگین فوٹو اُتے پئی اوہ اک دم گھبرا کے کھڑا ہو گیا، اک واری فیر دھیان نال فوٹو ول ویکھیا، شناختی کارڈ اُتے لکھیا نام پڑھیا تے ڈردیاں ڈردیاں پچھیا "توں پروین دی دھی ایں؟"، کالی چُنّی وچ چڑھدے سورج وانگوں لشکاں ماردی کڑی نے ہاں وچ سر ہلایا تے جیلو قصائی 20 ورہے پہلے دی پینو ملائی دے کوٹھے تے اپڑیا ہویا پتھرائی اکھاں نال آنے پاڑ پاڑ کڑی ول ویکھی جا رہیا سی، بیتے سمے وچوں واپس کمرے وچ آیا تے اک دم پتر نوں بانہہ توں پھڑ کے گیٹوں باہر لے گیا، کالھ نال گڈی وچ بیٹھیا تے اُچی دینی پتر نوں آکھیا "ویکھ کاشی ہور جتھے کہیں گا تیرا ویاہ کردیاں گا پر ایس کڑی نال نکاح دا دوبارہ ناں نہ لئیں"۔ جیلو قصائی دا پتر فیر مچھر گیا تے غصے وچ پیونوں آکھیا "کیوں جی ایتھے کیوں نہیں ہو سکدا؟ ویاہ تاں میں ایسے کڑی نال کرنا اے جے تُسیں نہیں شامل ہونا چاہندے تے تہاڈی مرضی، تُسیں ہن جاؤ بہاولنگر میں تے ہن ویاہ توں بعد ہی واپس آواں گا"، غصے نال جیلو قصائی دے ڈیلے باہر

آئے ہوئے سن، گردن دِیاں ناڑاں پھلیاں پئیاں سی تے اوہدا متھا پسینے نال بجھیا ہویا سی، اوہ اپنے سردے والاں نوں پٹدیاں ہویاں اک واری فیر پورا زور لا کے چیکیا "اوئے کاشی اوئے توں کیوں نہیں سمجھ رہیا۔۔۔ اوئے پتر تیرا ویاہ ایس کڑی نال نہیں ہوسکدا۔۔۔اوئے ایہ تیری بھین لگدی اُو"، حیرانی نال پتھرائے کاشی دا منہ کھلا سی تے جیلو قصائی دِیاں اکھاں وچوں ہنجواں دا مینہ وس رہیا سی۔

اُکو بھمبیری تے نجو کنجری

(چکلہ 2)

اُکو بھمبیری نال ویاہ توں بعد نجو چکلے دے نال ہی وستی صدر دین کرائے دے مکان وچ وسوں کر کے سکون نال باقی دی زندگی گزارن دا فیصلہ کر چکی سی، اوہدا خیال تے ایہوسی کہ سائیکلاں ٹھیک کرن دے کم چوں اُکو چار پنج سو تے کما ہی لیا کرے گا، اسیں دوہی تے جی آں آرام نال گزارا ہو جائے گا، نکا جہیا قد تے ماڑ کوجہے پنڈے دا مالک اُکو ہر وقت بھمبیری طرح گھروں دوکان تے دوکانوں گھر گیڑے کٹدا رہندا بس فیر وستی وچ اوہداناں ہی اُکو بھمبیری پے گیا۔ ماپیاں دے روکن دے باجود اوہنے چکلے دی معشوق نجو نال ویاہ تے کر لیا سی پر اوہدے پیو منگو تیلی نے اوہنوں ایس بغاوت دی سزا وچ کوڑھ دے پھوڑے وانگر پنڈے اُتوں لاہ کے گھروں باہر سٹ دِتا۔ اُکو بھمبیری دے دماغ وچ تے بس نجو دا سانولا رنگ، موٹے موٹے نقش تے پلی ہوئی گاں ورگا بھروا ں جسم اڑیا ہویا سی، اوہنے کدی نہیں سی سوچیا کہ نجو چوک وچ پئی اوہ منجی اے جہدے اُتے کوئی وی تھکیا ہاریا مسافر اپنی تھکن لاہن لئی ہنیری رات دے کجھ پل گزار کے چلا وی جاوے تے کون روک سکدا ہے؟ سرائے دے مالک نوں تے اپنا بھاڑا چاہیدا ہوندا ہے، اوہنوں مسافر دی شکل وصورت نال کوئی غرض نہیں ہوندی، اوہنوں ایہ پرواہ وی نہیں ہوندی کہ رات گزارن والا کوئی نشئی ہے، کوئی کوڑھ دی بیماری دا ماریا ہویا بیمار ہے، کوئی محلاں دا شہزادہ ہے یاں جھگیاں وچ رہن والا کوئی فقیر، کوئی ذات دا سید ہے، چودھری ہے، کسی قبیلے دا سردار ہے یاں کوئی چُوہڑا مراثی۔ سرائے دے مالک نوں گھر دے کرائے نال غرض سی تے نجونوں اپنے جوان پنڈے دی مزدوری نال۔ اُکو بھمبیری شروع وچ تے اک مسافر وانگوں کجھ پل رہن لئی ہی نجو کول آندا سی پر فیر پتہ نہیں اوہنوں نجو دے موٹے نک وچ

لشکدے کو کے نے مجبور کیتا یاں اوہدے بھرویں پنڈے تے پیلاں پاندیاں رُوئی دے گولیاں ورگیاں نرم و ملائم چھاتیاں دی گرمائش نے کہ اوہنے اپنا دل مریڑے جہے سینے وچوں کڈھ کے نجودی تلی تے دھر دِتا۔ شادی نوں تن ورہے ہوگئے سی نجوہن دھیاں والی ہو گئی سی، دوویں کُڑیاں بہت معصوم تے سوہنیاں سن، نجودی تے جویں اوہناں وچ جان وسدی سی، اوہ دوبارہ کدی وی چکلے دا منہ نہ ویکھدی جے اَکُو نوں چوری دا سائیکل خریدن دے کیس وچ جیل نہ ہوندی۔ چار مہینے دی قید کٹن مگروں اَکُو تے گھر پرت آیا سی پر نجو نے اپنی کمائی دی ہٹی تے آنا جانا نہیں سی چھڈیا۔ جو اکاں نوں روٹی ٹکر دے کے اوہ روز اپنے اڈے اُتے جاندی تے کسی سیانے دوکاندار وانگر پہلے چنگی طرح کمرے وچ بہوکر ماردی، بستر اجھاڑ دی تے مسہری دے نال پئے گھڑے وچ پانی بھر کے باہر گلی وچ بوہے اگے پئی پیڑھی اُتے بہہ جاندی۔ اودھر اَکُو رات نوں دوکان بند کر کے نجونوں پرانے جہے سکوٹر اُتے بٹھاندا تے نال ہی نجو دے بھرا گھروں دویں کڑیاں نوں لے کے اپنے گھر اپڑ جاندا۔ گھر دا کرایہ، بتی دا بل، گیس دا سلنڈر، روٹی ٹکر دے خرچے تے پھلاں ورگیاں دھیاں دِیاں نکیاں نکیاں سدھراں پورا کرن دے چکر وچ اَکُو تے نجو کسی مشین طرح سارا سارا دن ایسراں محنت کر دے کہ اک دُوجے نوں ویکھن دا وی ہوش نہ رہندا۔

اوس دن سویرتوں ہی کِن مِن جہی پے رہی سی، نجو روز وانگر صفائی ستھرائی کر کے باہر پیڑھی اُتے بیٹھی ہی سی کہ تڑکے تڑکے ہی اک ندیدیاں اکھاں والا بندہ گلی وچ اوہدے ماس بھرے پنڈے دا ایکسرے کر دیاں کدی سجے کدی کھبے، کدی اگے کدی پچھے ویکھدا ڈریا ڈریا تے سہمیا سہمیا تُردا آرہیا سی، نجو نے خوش ہو کے دل وچ بسم اللہ پڑھی تے بُھوری مجھ ورگی وڈی ساری اکھ دے اشارے نال اوہنوں بوہے اندر جان دا سنیہا ٹور

دِتا۔ پیراں وچ چَم دی پرانی جُتی، سر اُتے میلی جہی پگ تے دھوتی کُرتے آلا جنا نجودا اشارہ سمجھدیاں ہی کسی بھوت وانگر بوہے اندر وڑیا تے غائب ہوگیا۔ نجو اندر آئی تے اوس دیہاتی نے ڈردیاں ڈردیاں پہلے بوہے ول ویکھیا فیر نجو دی چھالاں ماردی جوانی ول "ک ک ک کنے پیسے لئیں گی؟" اوہنے بڑی مشکل نال انج پچھیا جویں سوچ رہیا ہووے کہ اوہدی آواز سن کے ہنے کوئی باہروں اندر نہ آجاوے۔ نجو پہلے ہی سمجھ گئی سی کہ کوئی ویلھا ٹٹو پنڈوں شہر ویکھن آیا تے ایدھر پرستان دِیاں انھیاں گلیاں وچ گواچ گیا اے۔ "ویکھ صبح صبح بسم اللہ تیرے توں کرنی اے تے بھور نہ پائیں بس پنج سو دے دئیں" نجو بڑے آرام نال بولی۔ تھوڑی دیر دی بحث مگروں گل تن سو تے مک گئی۔ اوس دن نجو بہت خوش سی، بڑے دِناں مگروں کن من کن من، ٹھنڈی ہوا دے بُلے، اُتے تھلے پنج ست بھنورے نشیلیاں ہواواں وچ اُڈدے اُڈاندے اوہدے کوٹھے اندر آن ڈِگے سن۔ رات دے پرچھاویں چارے پاسے پھیل چکے سن، دور انبراں دے تارے بدلاں دی کالک اولھے اکھاں میٹی سُتے پئے سن، ہلکا ہلکا مینہ حالی وی وسی جارہیا سی، نجو نے بریزئیر وچوں مُڑے تُڑے نوٹ کڈھ کے اک واری فیر گنے تے ترتیب نال ولیٹ کے بوجھے وچ گھتے تے چھال مار کے اکو بھمبیری دے پچھے سکوٹر اُتے بہہ گئی۔ اوس رات نجو دے نال نال اوہدیاں دوہویں دھیاں وی بہت خوش سن، کنے چر مگروں بدلاں وچوں مینہ وسیا سی تے اوہناں نوں بہت ساریاں ٹافیاں، پاپڑ تے آئس کریم لبھی سی۔ ورہدے مینہ وچ اَکوتے نجو دے کپڑے بھجی جارہے سی، سکوٹر دی ٹینکی اُتے بیٹھیاں دوہویں کڑیاں اُچھل اُچھل کے توتلی آواز وچ گا رہیاں سن:

کالیاں اٹاں کالے روڑ مینہ وسا دے زور و زور

کالیاں اٹاں کالے روڑ مینہ وسا دے زور و زور

دور انبراں وچ دو بدّل اک دوجے وچ وجے تے کڑاکے دار واج توں ڈر کے نجو اک دم اَکو نال چمبڑ گئی، ٹھنڈی بارش وچ نجو دا پنڈا تندور وانگوں بھخ رہیا سی، سکوٹر دے شور وچ نجو دِیاں تیز ساہواں دی آواز نال اَکو دے دل دِیاں دھڑکناں تیز ہور ہیاں سن:

آیا ساون
بجلی کڑکی
چھم چھم بدّل وسن
بھجیاں رُتاں
واء پُرے دی
کھڑ کھڑ پریاں ہسن
اکھاں وچوں
سدھراں ڈِگن
مونہوں کجھ نہ دَسن
پیراں دے وچ جھانجھر بنھ کے
مور دِلاں دے نچن
وگدے مینہ وچ
ساڈے جُثے
بھانبڑ وانگوں مچن۔

نجو دے کہن تے اَکو نے رستے وچ اک ہوٹل مُوہرے بریک مار کے تکے کباب دِیاں سیخاں تے گرم گرم روٹیاں لئیاں تے اوس دن گھر آن کے سبھ نے رج کے روٹی کھادی۔ روٹی رجویں کھادی ہووے تے اوہدا وکھرا ہی نشہ ہوندا ہے، نجو نے چُنی دی

نکر نال بنھی گنڈھ کھول کے کوئی نکی جہی شے اَکُونوں دِتی تے اَکُودے کباب مصالحے نال بھرے بلھاں اُتے مسکراہٹ آئی تے اوہدیاں نکیاں نکیاں اکھاں دے بلب ہنیرے وچ روشن ہو گئے۔ باہر ویہڑے وچ لگا تار مینہ وس رہیا سی، کدی کدی کالے بدلاں وچوں اسمانی بجلی دا لشکارا پیندا تے دُور تیکر چانن کھلر جاندا۔ لگا تار بارش ہون نال باہر دا موسم ٹھریا ٹھریا سی پر کمرے دے اندر کسی میخانے دی پرانی شراب دے نشے وچ ورہیاں توں پیاسے رِندا کو ڈِیک وچ پوری بوتل پی کے کدی ایدھر ڈِگ رہے سن، کدی اودھر۔ پتہ نہیں کنی دیر پرانی دارو دا نشہ چڑھیا رہیا تے کنی دیر ڈِگدے ڈھیندے جُثیاں دا ماس آنبلدا رہیا۔ سُرت آئی تے بارش رُک چکی سی، بدلاں دا سینہ چیر کے سورج دِیاں کرناں کمرے دی باری وچوں اندر جھاتی مار رہیاں سن، نجودے سانولے چہرے اُتے ایسراں رُوپ چڑھیا ہویا سی جویں کسے بنجر زمین اُتے صدیاں بعد کھل کے مینہ وسیا ہووے تے دھرتی دے سڑدے بلدے ہوٹھاں دی عمراں دی پیاس بجھ گئی ہووے۔ اج کافی چر مگروں نجونوں انج لگیا سی جویں تیز ترکھی دُھپ وچ مزدوری کر دیاں کر دیاں اچانک کسے رُکھ دی چھاں تھلے بہہ کے ٹھنڈا ٹھنڈا پانی پی لیا ہووے تے اوسے تھاراں مٹھی نیندر سوں کے اُٹھے تے اوہدا سارا تھکیو اں لتھ گیا ہووے۔

پتہ نہیں کہڑیاں سوچاں وچ میں گھروں نکل کے نال دی سڑک اُتے آیا تے مگروں کسی آواز نے روک لیا "بھائی گل سننا"، مڑ کے ویکھیا تے اک کمزور، غریب تے بھکھ دی ماری بی بی کھلوتی سی، اوہدا چہرہ سورج مکھی دے پھل وانگوں پیلا زرد تے بدن دا ماس قصائی دے پھٹے تے اوجھڑی وانگو لٹکیا ہویا سی، بی بی دے نال اک پنجاں چھیاں سالاں دی کڑی کھڑی سی۔ بی بی کول آئی تے میں سوچی پے گیا جویں کدھرے لنگھدے ٹپدے اوس چہرے نوں ویکھیا ہووے پر یاد نہیں آ رہیا سی کہ کتھے تے کدوں ویکھیا ہے،

"باؤ جی سو روپیہ مل جاؤ گا، بچیاں لئی روٹی لے کے جانی اے"، میں نکی بالڑی ول ویکھیا فیر مائی دے بیمار چہرے ول تے جیب وچوں پرس کڈھ کے سو روپیہ اوہدی تلی اُتے دھر کے اَگے ٹر گیا۔ مائی ہر دُوجے تیجے دن اوسے گلی وچ منگدی پندی وکھالی دِتی تے گلی دی نکڑ تے کریانے والے مُنڈے نے دَسیا کہ "ایہ نجو کنجری اے، ایتھے نال دی گلی وچ گھر کرائے تے لتا ہویا اے، کل دی گل اے، چنگی بھلی ہوندی سی، الھڑ مٹیار، پتہ نہیں کیہ ہویا ڈاکٹراں نے بس درداں دِیاں گولیاں دے کے ٹور دِتا کہ بس دعا کرو تے اللہ اللہ کر کے ڈنگ ٹپاؤ، ایہدا گھر والا وی پتہ نہیں کتھے گواچ گیا ہے ہن تے وچاری ایہناں گلیاں وچ ہی منگ تنگ کے اپنیاں دھیاں دا ڈھڈ پال رہی اے"، میں اوہنوں سمجھایا کہ تینوں نجو بارے ایناں کجھ پتہ اے تے ہن اگے کسے نوں نہ دسیں، اوہ میرے نیڑے ہو کے ہولی جہی کہندا "مینوں تے ایہدے بارے اوہ کجھ پتہ ہے جو ایتھے شاید کوئی وی نہیں جان دا، میں اج تیکر کسے نوں نہیں دَسیا ہاں پر تُوں تے اپنا یار ایں ایس لئی بس دس دِتا" میں ہولی ہولی گھر ولے ٹر دا جا رہیا سی، ذہن وچ "نجو دی الھڑ جوانی، اکو بھمبیری، اَکو بھمبیری دی گھر دیاں نال بغاوت، نکیاں نکیاں دھیاں، نجو دی جوانی دا پانی وچ پتاشے وانگر دِناں وچ گُھر جانا، رنگ پیلا آنڈے دی زردی وانگر ہو جانا، والاں وچ چٹیائی دا آ جانا، ہٹی کٹی نجو دا دِناں وچ سک کے تیلا ہو جانا، ڈاکٹراں دا گھر جا کے اللہ اللہ کرن دا مشورہ دینا تے نجو دا گلیاں وچ ہر آندے جاندے پچھے نسنا، واجاں دے دے پیسے منگنا آ رہیا سی"۔ ہوش اودوں آیا جدوں مینوں سڑک اُتے ڈِگے پئے نوں راہ جاندے لوک چک رہے سن، عینک دے شیشے ٹُٹ کے نجو دی حیاتی دے دُکھاں وانگر سڑک تے کھلرے پئے سن، عینک دا فریم نجو دے چہرے طرح ونگا چبا ہو گیا سی تے متھا شہر دے وڈے پٹواری دے ڈِھڈ طرح سُج کے باہر آ گیا سی۔

شاز و پنکی
(چکلہ 3)

ویسے تے شہر دے وڈے وڈے بزنس مین، منڈیاں دے آڑھتی، کونسلر، نمبردار، گلی محلیاں دے چرسی، افیمی، شرابی، چور اُچکے تے لٹیرے دن بھر دِیاں پریشانیاں، دُکھ تکلیفاں تے مصیبتاں مگروں لاہن لئی پرستان دِیاں پریاں دیاں نشیلیاں اکھاں دے جام چڑھان روز آندے سن، کئی تے برسات دے پروانیاں وانگر بلدی موم بتی دی اگ وچ سڑ کے اوتھے ہی ڈھیر ہوجاندے تے کئی بڑی سیانپت نال پگھلدی موم بتی دے رَس دا سوادلیندے رہندے، جے اگ دا ساڑ بوہتا محسوس ہوندا تے اوہ نس کے دور چلے جاندے، جدوں تیکر موم بتی بلدی رہندی اوہدا چانن اکھاں نوں سکون بخشدا رہندا تے بلدی موم بتی دے چانن دے آل دوالے چکر کھاندے پروانے گیڑے کٹی رکھدے۔

شاز و پنکی پرستان دی سبھ توں سوہنی پری سمجھی جاندی سی۔۔۔۔رُوح افزا ملے دُدھ دے رنگ ورگیاں گلھاں۔۔۔۔۔شہتوں مٹھیاں گلّاں۔۔۔۔ ولائتی شراب دی بوتل ورگا لک۔۔۔۔۔۔ تکھے نک وچ سونّے دی نتھلی۔۔۔۔۔ کناں وچ نویں فیشن دِیاں والیاں۔۔۔۔پیراں وچ اُچی اَڈّی والی جُتی پا کے جدوں اوہ شہر دا چکر لاندی تے انج لگدا جویں کسی سلطنت دی رانی بازاردی سیر لئی نکلی ہووے، وڈے وڈے بیوپاری ترسیاں نگاہواں نال اوہدے رُوپ نوں ویکھ کے خشک بُلھیاں اُتے جبیھاں پھیرن لگ پیندے تے ہولی دینے اکھاں میٹ کے رات دے ہنیریاں وچ پنکی دے کوٹھے اُتے اپڑ جاندے جتھے شاز و پنکی دے ہوٹھاں وچوں ڈِگدی دارُو پی پی عمراں دے روگ مکاندے تے اوڑک گھر ٹر جاندے۔شاز و پنکی وی تے کئی ورہیاں توں ایہو چاہندی سی کہ شہر دا کوئی بیوپاری، کوئی افسر، کوئی چودھری تے کوئی وڈیرا اوس دے طلسماتی حسن دے

جادوتوں بچ نہ جائے، کئی آئے کئی گئے پر شازو پنکی نے کسے دے سینے وچوں نکلی ہائے ہائے تے یقین کر کے اوہنوں اپنی بانہہ نہیں پھڑائی، رات گئی تے بات گئی۔ اوہ سوچدی سی کہ "کدی کوئی کنجری وی کسی شریف گھر دی عزت بنی اے؟" ایہ وکھری گل ہے کہ شہر دے نام نہاد عزت دار، حاجی، متقی پرہیز گار رات دے ہنریاں وچ اوہنوں عزت بخشن آندے سن پر صرف کجھ دیر لئی، اوہ وی کوٹھے دی حد تک، اوہ سوچدی رہندی کہ کدی کوئی اجہیا وی آوے جہڑا اوہدا ہتھ پھڑ کے گڈی دی اگلی سیٹ اُتے بٹھاوے فیر دھڑلّے نال شہر دِیاں سڑکاں اُتے گھماندا ہویا شاپنگ کراوے، پارکاں دی سیر کراوے تے اپنے دوستاں بھین بھراواں نوں چھاتی چوڑی کر کے دَسّے کہ "ایہ ہے میری گھر آلی۔۔۔۔۔ میری زندگی دا ہمسفر۔۔۔۔ میری جند۔۔۔ میری جان شازیہ"۔ پر نہیں اسیں ہمیش توں ہی ایہناں عزت داراں نال جاندیاں تے ہاں پر کدی گڈی دی پچھلی سیٹاں اُتے لُک کے، کدی کالیاں چادراں وچ منہ لکا کے، کدی ٹوپی آلا بُرقعہ پا کے۔ فیر ایہناں وڈیریاں دی قدم بوسی کر کے اوسے طرح لُک لُکا کے اپنے تاریک کوٹھیاں وچ پرت آندیاں ہاں تے کسی سیانے دی مت یاد آندی ہے:

تنگ تاریک نے کوٹھے اُتوں
مُشک نے ماری مت
سارا شہر شکار ہوس دا
لگی بھیڑی لت
کلیاں دے رنگ اُپروں چٹے
اندروں کالی رَت
سُن نی کڑیئے باہر نہ جائیں
بہہ کے چرخا کت۔

سارا شہر شاز و دی جوانی تے اوہدے صاف چشمیاں دے پانیاں ورگے رُوپ توں واقف سی پر اوہدے اندر دے حال نوں صرف ٹھیکیدار بھٹی نے ہی سمجھیا سی۔ ایہ جان دے ہویاں وی کہ شاز و پنکی دے وجود دا کوئی انگ وی ایسا نہیں جس دے اُتے نام نہاد عزت داراں دے ہتھاں دا میل نہ لگیا ہووے، جس نوں جنگل دے درندیاں نے وحشیاں ورگے تیز ترکھے دنداں نال وڈھیا نہ ہووے، اوہدے ریشمی پنڈے نوں نہوندراں مار مار لیر و لیر نہ کیتا ہووے اوہدی دِلوں عزت کرداسی۔ ایہ ٹھیکیدار بھٹی ہی سی جہنے شاز و پنکی دِیاں بولدیاں اکھاں نوں اپنی صاف چادر دے کناریاں نال پونجھ کے اوہدے پیڑاں بھرے پنڈے نوں اپنیاں باہواں وچ لکولیا سی، اوہنے شاز و پنکی دے وجود وچ لوکاں دا بھریا سارا زہر چوس کے باہر سٹ دِتا، زمزم دے پاک پانیاں ورگے جذبیاں دی تازگی نال اوہنے شاز و پنکی نوں غسل دِتا تے سارے شہر دے سامنے اپنے گھر دی عزت بنا لیا ندا۔ شاز و پنکی ہن شاز یہ بھٹی بن چکی اے، اوہدے کول شہزادے شہزادیاں ورگے جواک، محلاں دِیاں رانیاں ورگیاں سہولتاں تے جنتاں ورگا گھر موجود ہے، اوہ کدی کدی ٹھیکدار بھٹی دِیاں باہواں دی نگھ وچ بیٹھی ہسدے ہسدے ایہ سوچ کے اک دم رو پیندی ہوئے گی کہ:

مِیں آں رُکھ گناہواں والا
میرے پتر کالے
من وچ گُھپ ہنیرے اُتوں
من من لگے جالے
سر تے چام چڑک تے اُلو
رووِن نالے ہُوکن
میری اک اک ٹہنی اُتے
کالے پھنیئر شوکن

میرے چار چفیرے دلدل
زہر بھرے نیں اندر
میرے لیکھ داو پیڑا سُنجا
جُوں سُنجا کوئی کھنڈر
میری لکڑ سڑ سڑا اندروں
ہوگئی وانگ سواہ
نہ ہُن مینوں راہی دِسن
نہ دِسے کوئی راہ
ہُن تے کوئی اجیہا آوے
چھانگے مینوں وڈھے
مار کُہاڑی میرے اندروں
کالی رَت نوں کڈھے
میرے پاپی پِنڈے نوں فر
زمزم نال اوہ دھووے
اک اک پاپ نوں مُڈھوں پھڑ کے
ماکھو وانگوں چووے
میرے سڑدے پِنڈے اُتے
مینہ فر ایسا برسے
میرا کھِڑیا جوبن ویکھ کے
سارا گلشن ترسے۔

چاندنی بائی
(چکلہ 4)

چاندنی بائی دا رنگ چاندی دے ورقیاں ورگا چمکدا رسی تے مُل سونے دے تاج ورگا مہنگا۔ چاندنی بائی تے شازو پنکی دوہاں دی جوٹی سی ، جویں انگوٹھی وچ ہیریاں دے دونگ، دوویں ہنیریاں راتاں وچ لشکدے تاریاں ورگے۔ مورنی دے پراں ورگے رنگ برنگے کپڑیاں وچ جدوں شہر دے وڈے وڈے تاجراں دے ساہویں آندیاں تے موٹے موٹے ڈِڈھاں والے سیٹھاں دے دِلاں دِیاں دھڑکناں بے قابو ہو جاندیاں ،ترسیاں تے ندیدیاں اکھاں وچ حسرتاں دے دِیوے بل جاندے۔ایہ چاندنی دا انداز سی کہ اوہ اُتوں اُتوں سبھنوں انج ہس کے ملدی کہ اگلا بندہ ایسے غلط فہمی دا شکار ہو جاندا کہ بس چاندنی اوسے دی ہو کے رہ گئی اے۔شہر دے کھاندے پیندے گھر دا مانی بٹ وی اوس دا پرانا عاشق سی، روز رات نوں اوہدے کوٹھے اُتے جا کے اوہدے کُولے کُولے ہتھاں دے بنے پیگ پیندا، ہوش گنواندا تے انہراں دِیاں سیراں کر دا کر دا رات دے پچھلے پہر واپس اپنے گھر بستر ے وچ آن ڈِگدا۔مانی بٹ ہن تیکر لکھاں روپئے چاندنی دے سر اُتوں وار چکیا سی ، حالی پچھلے مہینے ہی اوہنے اِبے دے بنک وچوں تن لکھ چوریوں کڈھا کے چاندنی لئی سونے دا ہار خریدیا سی، اوس ویلے تے چاندنی دے پیر دھرتی اُتے نہیں سی لگ رہے کدی اوہ پیار نال مانی بٹ دے سجے موڈھے نال لگ کے بہندی سی کدی کھبے موڈھے نال، کدی اپنے ہتھاں نال تیز ترکھی دارُو دا گلاس منہ نال لاندی تے کدی بُھنے ککڑ دی بوٹی اوہدے دنداں وچ رکھ کے ادھی اوہنوں کھواندی تے ادھی آپ ، پر ہن جدوں مانی اوہدے نال ویاہ دی ضد کری کھڑا سی تے چاندنی اوہنوں روز ون سونے بہانے لالا ٹر خائی جا رہی سی۔اج کل کر دیاں پورے دو سال لنگھ گئے سن پر مانی بٹ وی پچھے نہیں

ہٹیا، اوہ چپ کر کے چاندنی دِیاں رس بھریاں بُکھیاں توں نوٹ واردا رہیا۔ اوس دن مانی کسی پریشانی وچ ڈھاباں بازار گُبّے چاء آلے کول بیٹھا پکی سگریٹ دے ملے لمے کش لا رہیا سی جدوں پھیکے مراثی نے اوہدے کن وچ کوئی گل کیتی تے مانی دے چہرے دا رنگ بٹھی وچ بھخدے انگارے وانگوں لال ہو گیا، اودھر گُبّے چاء آلے دی انگیٹھی دے انگاریاں دِیاں چنگاریاں اُڈ کے مانی دے کپڑیاں اُتے ڈِگیاں ایدھر مانی غصے وچ سکوٹر نوں کک مار کے پہلے اپنے گھر گیا تے اوتھوں بندوق وچوں نکلی گولی وانگوں سدھا چکلے ول نکل گیا۔ سکوٹر دے ہینڈل اُتے شاپر وچ نکی جہی بوتل سی جویں کوئی انگریزی شراب ہووے، چاندنی بائی دے کوٹھے تک اپڑن وچ اوہنوں ایہو کوئی چار پنج منٹ ہی لگے ہون گے۔ چاندنی نے اوہدیاں غصے نال بھریاں اکھاں وچ ویکھدیاں ہویاں پیار نال پچھیا "مانی خیر تے ہے۔۔۔۔ایڈے غصے وچ ایں۔۔۔۔ہویا کیہ اُو؟"، مانی نے چپ دا جندرا توڑ دیاں آکھیا "اچھا تے تینوں ہن میری بوتھی بھیڑی لگدی اے، ہن توں چن دا ٹوٹا تے میں رُوڑی دا چوہڑا ہو گیا واں، توں ہن کسی ہور نال ویاہ کران لگی ایں، میں دساں تینوں کہ کہڑی صورت اُتے مان کر کے توں اج مینوں چھڈ رہی ایں میں اوہ صورت ہی وگاڑ دینی اے، لوکی تُھکن گے تیرے ایس منہ اُتے"، چاندنی اگوں کجھ آکھنا ہی چاہندی سی کہ مانی ہتھ وچ پھڑی بوتل دا ڈھکن کھول کے ساری بوتل چاندنی دے سُرخ گلاب ورگے منہ اُتے روڑھ کے اوسے سپیڈ وچ شہر ول نس گیا۔

اوس دن میں سرکاری ہسپتال دی ایمرجنسی وچ ہسلی دا ایکسرے کروا رہیا سی جدوں بیڈ اُتے بے ہوش پئی چاندنی دے چہرے نوں ڈاکٹر بچان دی کوشش کر رہے سن پر تیزاب بہت ترکھا سی، اک اکھ سنے چاندنی دا ادھا چہرہ سڑ کے کالا ہو گیا سی، جان بچ گئی سی پر اوہدا منہ دو حصیاں وچ ونڈ تیج گیا، جویں رات تے دن، چہرے دے اک پاسے دُدھ

ورگا چانن تے دُوجے پاسے اُداسی وچ ڈُبی کالی رات ، اک پاسے چڑھدی بہار وچ کھڑے تازہ گلاب تے دُوجے پاسے کلّر کھادی کندھ وچ پے جان والیاں تریڑاں۔ مانی بٹ دا پتہ نہیں جیوندا ہے یاں اک حسین عورت دی جوانی برباد کرن دی سزا وچ دوزخ بھوگ رہیا اے پر چاندنی اپنیاں خوبصورت دھیاں تے جوان پتراں نال اج وی جین دی کوشش کر رہی اے۔ شہر دے اک علاقے تک محدود چکلہ وی سرکار دے آئے روز دے چھاپیاں توں ڈر دا اُجڑ کے ہن کئی محلیاں وچ آباد ہو گیا اے ، پہلے اک محلے وچ چکلہ ہوندا سی ، ہن ہر محلے وچ چکلہ ہو گیا ہے یاں انج آکھنا غلط نہیں ہوئے گا کہ ہن ہر چکلے وچ اک محلہ ہے۔

انبراں دا تارا۔۔۔جمشید بدر

کولہو دے بلد وانگر اِکو دائرے وچ گیڑے کٹدی حیاتی جدوں اُکتا جاندی میں شہر دے تھانے دے سامنے جمشید بدر کول چلا جاندا، اک چاء ادھے ادھے کپ وچ پین دا جو سواد اوہدی دکان تے آندا سی اوہ شاید مینوں وڈے وڈے فائیو سٹار ہوٹلاں وچ وی نصیب نہیں ہوسکیا۔ پاکستان دی فلم انڈسٹری تباہ نہ ہوندی تے جمشید بدر اوس نکی جہی دکان وچ موبائل مرمت نہ کررہیا ہوندا۔ اک وقت سی جدوں اوہ پاکستانی فلم انڈسٹری وچ پروڈکشن، ڈائریکشن تے اداکاری دا کم کردا سی، اودوں اوہ اَٹھے پہر لش پش رہندا سی، شاید اج وی اوہدی خوبصورتی تے خوش لباسی دا کارن اوہدا گزرے ویلے دا پروفیشن ہی سی۔ میں اکثر گرم گرم چاء دے کپ نوں اکھ دے کناریاں نال لا کے ٹکور کردا تے جمشید پچھدا "سر اکھاں دا درد ٹھیک نہیں ہویا؟ کیہ ایسراں کرن نال تہانوں سکون ملدا اے؟"، میں جواب وچ آکھدا بس تھوڑا درد گھٹ جاندا ہے۔۔۔کجھ کوسے کوسے کپ دی ٹکور نال۔۔۔۔کجھ تیریاں محبت بھریاں گلاں نال۔۔۔۔۔تے کجھ اک چاء ادھے ادھے کپ وچ ونڈ کے پین نال۔ جمشید دِیاں دو بیویاں سن اُتوں اٹھ نیانے، چار اک بیوی وچوں چار دُو جی وچوں، ایس کم وچ تے اوہنے بڑا انصاف ورتیا سی پر رہن سہن وچ مشکلات پاروں اک بیوی لاہور رکھی ہوئی سی دو جی بہاولنگر۔

پاکستان دی فلم انڈسٹری بدحالی دا شکار ہو کے اُجڑی تے جمشید وی بیوی بچیاں نوں سوہریاں گھر چھوڑ کے پہلی بیوی کول بہاولنگر آ گیا۔ ایتھے آن کے موبائل ٹھیک کرن دی دوکان پائی، کدی کدی کسی فرم دا ویڈیو اشتہا وی بنالیندا سی پر جدوں وی اوہدے نال ملنا، بیٹھنا، گل بات کرنا اوہ اپنے حالات پاروں پریشان ہی رہندا سی،

چین سمو کر ہون پاروں جدوں کدی جیب وچ سگرٹاں دے پیسے نہ ہوندے تے اوہدی حالت ویکھی نہیں سی جاندی۔

جمشید نوں اپنے نال تکافل دا کم کروایا پر گل نہ بنی، اک لوکل فلم کٹھیاں بنائی اوہ وی بجٹ نہ ہون پاروں ادھوری رہ گئی، اشتہار بنان دا کم وی نہ چلیا، اخیر کدوں تیکر جواکاں دی بھکھ ویکھدا اتنگ آن کے اک دن اوہ بغیر ملیاں واپس لاہور چلا گیا۔ میں سوچدا سی کہ کیہ ہویا جے جمشید چار جماعتاں نہیں پڑھیا ہویا پر اوہ سوہنا جوان اے، چنگا بھلا کم جان دا ہے، فلم انڈسٹری تے ٹی وی ڈرامیاں وچ کم کر چکیا اے پر اج اک اک پیسے توں اوازار ہے، ایہدے نصیب وچ جے کجھ نہیں ہے تے ایہدے نال جڑیاں ہوئیاں دو دو بیویاں تے جواکاں دا وی تے نصیب ہونا کہ نہیں؟۔ چاچا پھیکا تے پنج وی نہیں سی پڑھیا نالے اوہنے تے دنیا جہان دا کوئی نشہ نہیں سی چھڈیا فیر رج کے محنت کیتی تے اج کروڑاں پتی اے، چولاں دی فیکٹری، کاروبار، گھر، جائیداد سبھ کجھ ہے، ستے خیراں نیں۔ حافظ عمر، اشفاق، صفدر رحمانی، سیٹھ اعظم، سیٹھ رستم، سیٹھ اللہ دِیا تے غلہ منڈی دے نوّے فیصد آڑھتیاں نے شاید کالج دا منہ وی نہیں دیکھیا ہونا پر ایم اے پاس منڈے ایہناں دِیاں فیکٹریاں وچ کم کر رہے نیں۔ ایہ بنا ڈگریاں دے کروڑاں ارباں وچ کھیڈ رہے نیں پر جمشید بدرنوں کہڑی بد دعا لگی ہے، ایہدے دن کیوں نہیں بدل رہے؟ میں سمجھ گیا سی کہ بس جمشید دی کہانی مک گئی اے نہ ایہدے کول کوئی نوکری ہے نہ کوئی پیسہ جہدے نال اپنا کوئی کم کار کر کے دو دو گھراں دے خرچے چک سکے۔ دو سال لنگھ گئے سن جدوں اک دن گھر بیٹھیاں یوٹیوب اُتے اک وڈیو ویکھی تے میں اک دم چونک گیا "ایہ تے جمشید بدر اے" کسی کپڑے دی ورائٹی بارے گل بات کر رہیا سی، دل وچ خیال آیا کہ شاید قسمت آزمان لئی کوئی یوٹیوب چینل بنالیا ہووے، ایہدے اُتے کہڑا پیسے لگدے نیں، اجکل تے ہر کوئی

اپنا چینل بنائی پھردا ہے، تھوڑے چر بعد آپے تھک ہار کے بند کر دیندے نیں، کون دیکھدا ہے؟ اجیہے لکھاں کروڑاں چینلز روز بن دے نیں تے روز ہی ختم ہوجاندے نیں ۔ میں ایویں ہی دھیان ماریا تے ویکھ کے اکھاں کھلیاں دِیاں کھلیاں رہ گئیاں، اک ملین توں ودھ ویوز سن اوس ویڈیو دے، میں حیرانی نال اوس چینل دیاں ہور ویڈیوز ویکھیاں، ہر ویڈیو ہی لکھاں وچ ویکھی جا چکی سی، ہر ویڈیو وچ کوئی نویں شے سی، جویں کوئی کپڑا، کوئی جتی، کوئی چلہا، کوئی فرنیچر تے چینل داناں سی:

"Businen ideas with Jamshaid Badar"

مینوں یقین نہیں آ رہیا سی، کالھ نال جمشید بدر دا نمبر ملایا تے اگوں بڑی پُرجوش جہی آواز آئی "السلام علیکم سر صغیر صاحب کیہ حال نیں، بسم اللہ بسم اللہ بڑی گل اے ایڈے وڈے شاعر دا سانوں وی فون آیا" میں اگوں اپنی اک نظم پڑھنا شروع کر دِتی:

اوس کیفے دے پچھلے پاسے
جتھے اکو کپ دے اندر
ادھی ادھی چاء پیتی سی
اک دُوجے نوں کول بٹھا کے
نہ دوہاں نے اکھ جھپکی سی
نہ دوہاں نے گل کیتی سی
اوس کیفے دے پچھلے پاسے
چن دی پوری رات دے مگروں
اک دن آپاں فیر ملاں گے۔

جمشید میرا انٹرویو کرن بہاولنگر آیا سی فیر جدوں میں لاہور اوہدے گھر کھانا کھان

لئی ٹھہریا تے اوہدا رہن سہن ویکھ کے اکھاں وچوں خوشی دے ہنجو ڈِگن لگ پئے۔۔۔۔ بہترین کوٹھی۔۔۔۔ ویل فرنیشڈ کمرے۔۔۔ بھرپور زندگی جین دی ہر سہولت وکھائی دے رہی سی، وڈی ساری گڈی تے لہور دِیاں سڑکاں اُتے گھمدیاں گھمدیاں جمشید تے اوہدے پتر نال ڈھیر ساریاں گلاں ہوئیاں۔ الحمراء آرٹس کونسل وچ پنجاب سرکار ولوں کروایا گیا مشاعرہ پڑھیا، لہوروں کافی باہر کر کے ٹی وی اینکر آفتاب اقبال دے فارم ہاؤس وچ اوہناں دے پروگرام لئی کجھ نظماں ریکارڈ کروائیاں پر جمشید بدر نے بھورا اُکتاہٹ دا احساس نہیں ہون دِتا، اوہ بڑا خوش ہو کے دس رہیا سی کہ لاہور آن کے اوہنے اک واری فیر محنت شروع کیتی، فلم انڈسٹری دے تجربے نوں یوٹیوب چینل راہیں ورتیا تے دن پھر دے چلے گئے۔ 50 لکھ دی گڈی خرید لئی اے، کپڑا، ڈرائی فروٹ تے گھراں دی ڈیکوریشن دی وکھری وکھری دوکان پائی ہوئی اے، دوویں بیگمات لہور نیں، دھی رانی دا ویاہ بہاولنگر کر دِتا ہے تے باقی سارے بچے کاروبار سنبھال رہے نیں۔ جمشید بدر دے چہرے اُتے اک جوش اک خوشی تے سکون دی لہر بڑی صاف وکھائی دے رہی سی، میں اوہدیاں گلاں سُن دیاں سُن دیاں اک دم بہاولنگر سٹی تھانے دے سامنے موبائل ٹھیک کرن آلی دوکان تے جا اپڑیا جتھے ساہویں بیٹھا جمشید بدر اک چاءنوں دو کپاں وچ پا کے میرے ول تے میں اوہدے ول ویکھ رہیا سی۔

ست جماعتاں پاس عمران شیخ

ساڈے گھر دے سامنے آلا گھر حمید ٹھیکدار دا سی، سوہنا گھبرو جوان، لال سرخ ٹماٹر ورگا رنگ، تھاں مار دین والیاں نشیلیاں اکھاں جویں پہلی محبت دے خمار نال بھریاں ہون، ایڈے سوہنے جوان نوں تے کوئی وی اکھاں بند کر کے اپنی دھی دا رشتہ دے سکدا سی پر اماں مافیا دے فیصلے اگے کس دی جرات سی کہ کوئی انکار کر سکے۔ نکے نکے گھراں دے ٹھیکیاں وچوں ہی حمید ٹھیکیدار نے ڈھائی مرلے دے گھر نوں شہر دیاں کوٹھیاں وانگر بنا لیا سی شاید اوس ویلے وستی دے کچے پکے گھراں وچوں سبھ توں سوہنا گھر اوہی سی جہنوں ویکھ کے وستی دے باقی لوک رشک کردے سن۔ ایہ تے کئی ورہیاں بعد پتہ چلیا کہ اوہ فضلو قصائی دے نال نال ہوروی کئی لوکاں دے قرضے تھلے آیا ہویا اے۔ حمید ٹھیکیدار چھ ست جواکاں دی روٹی ٹکر دے خرچے پورے کردا، اوہناں دِیاں کتاباں تے ماسٹراں دِیاں فیساں بھردا یاں سر تے چڑھیا قرض لاہندا۔ عمران اوکھا سوکھا اٹھویں جماعت تیکر اپڑیا ہی سی کہ نت دِیاں لڑائیاں، پریشانیاں تے قرضہ لین والیاں دِیاں دھمکیاں توں تنگ آن کے سکول چھڈ یا تے اک کریانے دی دوکان اُتے نوکری شروع کر دِتی، اودھر فضلو قصائی دی اکھ حمید ٹھیکیدار دے ڈھائی مرلے دے گھر تے آن کے ٹھہر گئی، ہن فیصلے دی گھڑی سی یاں تے حمید ٹھیکیدار لوکاں دے پیسے موڑن لئی کسے ہور پاسیوں قرضہ پھڑدا جہڑا کہ ممکن نہیں سی یاں فیر چاہواں نال بنائے ڈھائی مرلے دے گھر دِیاں کُنجیاں فضلو قصائی دے حوالے کر دیندا۔ اوس دن حمید ٹھیکیدار دے وڈے مُنڈے عمران نے عمروں وڈا فیصلہ سنایا "ابا جی تُسیں گھر دا مل لوا کے کُنجیاں چاچے فضلو دے حوالے کر کے ایہناں دا کھاتا کلیئر کرو تے اللہ داناں لے کے ساڈے نال لہور چلو اوتھے کسی وی

فیکٹری وچ محنت مزدوری کر کے آپاں دوبارہ اپنے پیراں تے کھلو جاواں گے"۔ حمید ٹھیکدار جان داسی کہ اک واری سراُتوں چھت گئی تے فیر ساری حیاتی بیوی بچیاں نال سڑکاں اُتے لنگھانی پینی ہے پر جوان منڈیاں دی ضد اگے اوہنوں ہار منی پئی۔ لین دین دا حساب کر کے ہنجواں بھریاں اکھاں نال گھر دیاں کُنجیاں فضلو قصائی دے حوالے کر دِتیاں گئیاں۔ جتھے دن رات دِیاں عیاشیاں وچ کہروڑ پکے دے کروڑاں دے رقبے دا نہیں پتہ چلیا او تھے فضلو قصائی دا ڈھائی تن لکھ نال کیہ بننا سی۔ کروڑاں دی زمین فضلو قصائی نے دِناں وچ رنگ برنگی دارُو دِیاں بوتلاں تے شہر شہر دِیاں رنڈیاں دے ہلارے کھاندے پنڈیاں اُتوں وار دِتی، اوس ویلے نشے وچ ڈُبیاں اکھاں، رس بھریاں بلھیاں تے رتیاں لال گلھاں اُتے پہلے فضلو ہتھ پھیر دا فیر اوہدا وڈا پتر کرمُو فیر نکا پتر راجُو۔ پہلے توڑ دی دارُو دی اِکو بوتل نوں وار وواری بُلھاں نال لا کے تنوں پیو پُتر روز پیاسے ہونٹھاں دی اگ بجھاندے پر اندر مچیا بھانبڑ ٹھنڈا نہ ہوندا۔ اوہ شراب دیاں بوتلاں تے تھرتھراندے جسم بدل بدل کے ویکھدے رہے، کدی بوتلاں نوں منہ نال لاندے، کدی گلاسیاں بھر بھر برفاں دِیاں ڈلیاں وچ پاندے، کدی انگاریاں اُتے بُھنّے سیخ کباب کچے ماس وانگر دندیاں وڈھ وڈھ چبدے، ٹھنڈی سیت شراب دا گُھٹ بھر دے، نچدے، گاندے، بڑھکاں ماردے، سرت گنواندے پر کالجے لگی اگ نہ بجھدی تے اخیر جیبیاں ویلھیاں کر کے واپس ریگراں وستی ٹر جاندے۔ زمین وِکدی گئی، شراب چلدی رہی پر نشہ اودوں لتھا جدوں سبزی ویچن والے پھٹیاں اُتے آ گئے۔

عمران لاہور جا کے بھین بھراواں نال گارمنٹس دِیاں فیکٹریاں وچ کم شروع کر چکیا سی، وڈا پُتر ہون پاروں سبھ دی زمہ داری دا بھار اوہدے موڈھیاں اُتے سی، اوہنے ہمت نہیں ہاری تے ویلے ساہویں سینہ تان کے کھلوتا رہیا اگے ودھدا رہیا پر گل نہ بنی

تے اچانک اوہدے اندر دا پراپرٹی ٹائیکون جاگ پیا۔ ملک ریاض تے شاہد قریشی دیاں کہانیاں پڑھ پڑھ اوہنوں بہت پہلے دا ہی پراپرٹی دے کم دا شوق تے ہے سی پر ہن اوہ اکھاں اُتے پٹی بنھ کے ایس سمندر وچ چھال مارن لئی تیار کھلوتا سی۔ اوہنے سرمایہ کاری لئی اک واری فیر رشتے داراں ولے اُمید بھریاں نگاہواں نال تکیا مگر شدید مایوسی ہوئی، بھلاں ہارے ہوئے بندے اُتے کون اتبار کردا ہے، ایتھے تے کوئی پانی دا گلاس نہیں دیندا تے ڈِگے ہوئے بندے نوں کون موڈھا دیندا ہے؟۔ اوس مصیبت بھری گھڑی وچ نکے جہے گھر دا ٹھیکہ ملنا عمران دِیاں ٹُٹدیاں ساہواں لئی آکسیجن توں گھٹ نہیں سی، حالی اک گھر مکمل نہیں سی ہویا اوہنوں دُوجا کم مل گیا سی، دُوجا چل ہی رہیا سی تے تیجا فیر چوتھا کنٹریکٹ مل گیا۔

پچھلے دِناں میں لہور گیا تے عمران نے بحریہ ٹاؤن دے اک گھر دی لوکیشن گھلی، اکو جہے گھر، سوہنیاں سوہنیاں کوٹھیاں دے باہرا کورگے لان، لان وچ رنگ برنگے پھل کلیاں تے سوہنے سوہنے بوٹے، گھاہ ایسراں جویں کسی مٹیار نے اپنیاں ریشمی سنہری زُلفاں ہنے ہنے سنوار کے واہیاں ہون، گیراج وچ کالے رنگ دی وڈی کار، کئی سارے کمرے، ہر کمرے وچ اے سی، فرشاں اُتے ایرانی قالین، کندھاں اُتے مصر دے بازاں دِیاں تصویراں، ٹی وی لاؤنج وچ اسّی انچ دی ایل ای ڈی، چنیوٹ توں آئے صوفے، اوہ گھر نہیں کراچی دے کسی سیٹھ دا بنگلہ لگ رہیا سی۔ روٹی ٹکر کھا کے عمران مینوں بحریہ ٹاؤن وچ اپنے آفس لے گیا، اوہ لہور دِیاں کئی ہاؤسنگ سوسائٹیز نوں مانیٹر کر رہیا سی، اوہ اٹھویں جماعت ادھ وچکارے چھڈ کے لہور آ گیا سی، اوہدا خواب سی کہ اوہ اپنا بزنس کرے، اجیہا بزنس جہڑا لوکاں نوں نوکریاں دیوے، پیسہ دیوے، عزت تے شہرت دیوے۔ عمران نے "زیرزبر" دے نام توں لہور دے نال نال ہور کئی شہراں وچ گارمنٹس

دِیاں برانچاں بنا کے نکے بھراواں دے حوالے کر دِتیاں، اوہ آپ "Brick Build" کمپنی دا چیف ایگزیکٹو بن گیا تے ایہدے نال نال اک ہور وڈے پراپرٹی گروپ BML دا ڈائریکٹر تے پارٹنر بن کے اوہنے پراپرٹی دی دنیا وچ اپنا آپ منوا یا۔ فضلو قصائی فالج نال زندگی دے دن پورے کر رہیا ہے تے اوہدے پتر اج وی وستی دی کدی ایس نکڑ اُتے کدی اوس نکڑ اُتے سبزی گوشت دے پھٹے لا کے ڈنگ ٹپا رہے نیں پر حمید ٹھیکیدار دا ست جماعتاں پاس پتر عمران لہور توں اگے ہور ملکاں وچ سرمایہ کاری دے خواب ویکھ رہیا اے۔

ملکوں باہر دا پہلا سفر

پنڈے ساڑ دی دُھپ ، تتیاں لُواں تے انت دی گرمی سی، سہمیاں سہمیاں چڑیاں رُکھاں دِیاں ٹہنیاں وچ لُکیاں بیٹھیاں وی سیکے نال تڑف رہیاں سن، اک پل لئی بندہ گھروں باہر جاندا تے بھجی شکر قندی ورگا منہ لے کے واپس مُڑ دا۔ 2016 دے روزے وی جون جولائی وچ آ گئے تے ساڈا سعودی عرب جان دا پروگرام وی اچانک ہی بن گیا۔ جو اک دوہاں بیویاں دیاں ماواں دے حوالے کر کے کسی بھین بھرا دوست مترنوں تکلیف دِتے بنا چپ کر کے اک ٹیکسی ہائر کیتی تے سدھا لیلپور ایئر پورٹ اپڑ گئے جتھوں دبئی ایئر پورٹ دو گھنٹے سٹے کر کے فیر اگلی فلائٹ توں مکے جانا سی۔

ایئر پورٹ کیہ سی پورا شہر سی، اک پاسے فیصل آباد، لاہور، کراچی، اسلام آباد تے ملتان دے ہوائی اڈے جہڑے ریڈیو ٹرینگ دے دوران کئی واری ویکھ چکیا سی دماغ وچ گھم رہے سن تے دُوجے پاسے دبئی ایئر پورٹ جہدے بارے سنیا سی کہ ایہدے 3 نمبر ٹرمینل اُتے دنیا دی سبھ توں وڈی عمارت بنی ہوئی اے۔ ساڈے ہوائی جہازاں دے اڈیاں وانگر اوتھے جہاز چوں اُتر کے باہر تک آن لئی پیدل ٹرن دا تے سوال ہی پیدا نہیں ہوندا، جہاز رن وے اُتے رُکدیاں سار ہی موٹراں آندیاں نیں تے مسافراں نوں بٹھا کے ایئر پورٹ دی عمارت وچ لے جاندیاں نیں، جس کسی نے ائیر پورٹ توں باہر جانا ہووے اوہ باہر چلا جائے تے جس نے اگلی فلائٹ نوں اُڈیکنا ہووے اوہناں لئی وڈے وڈے لاؤنج تے گیسٹ رومز بنے ہوئے نیں۔ اُتے تھلے تھاں ہی تھاں، گرمیاں وچ ہر پاسے اے سی دِیاں ٹھنڈیاں ہواواں، انٹرنیٹ چلاون لئی وائی فائی، وی آئی پی مساج سنٹرز، سجناں متراں تے بھین بھراواں نوں دین لئی گفٹ شاپس ویکھ کے انج لگدا سی جویں

اسیں کسی بہت وڈے شاپنگ مال وچ آ گئے ہوئیے۔ دوکان وچ وڑ دے ہی کسے شے اُتے لکھے ریٹ تے پہلے جھاتی مار کے دبئی دے درہم نوں پاکستانی روپئیاں وچ بدلدے تے ایہ ویکھ کے اوتھے ہی جان نکل جاندی کہ ایڈی مہنگائی۔ کنول تے فوزیہ نے رنگ برنگے سوٹاں ول ویکھ کے آکھیا "کڈے سوہنے سوٹ نیں، اک اک سوٹ خرید لینے آں سستے ہی نیں ویکھو صرف 150 داتے ہے"، میں ہس کے کہیا ایہ دبئی دی کرنسی وچ ریٹ لکھیا ہے جدوں پاکستانی پیسیاں وچ بدلاں گے تے اوہی 5 توں 6 ہزار دا اک سوٹ پئے گا، "لے دس ایس توں چنگا سوٹ تے ساڈے بہاولنگر وچ 1500 دا لبھ جاندا ہے" فوزیہ نے کہیا تے اسیں ہسدے ہوئے اگے ٹُر گئے۔

ساڈی اگلی فلائٹ وچ حالی دو گھنٹے پئے سی، ائیر پورٹ تے ون سوّ نے ملکاں دِیاں مائیاں بندیاں دا میلہ لگیا ہویا سی کوئی اُچی لمی بُھوریاں بُھوریاں اکھاں تے بگے والاں والی گوری، کوئی کالی شاہ جویں بن تاریاں توں رات دا پچھلا پہر ہووے، کسی دے چمکدار پنڈے اُتے صرف کچھاتے نکی جہی پھلاں والی بُرشٹ، کوئی کالے کالے بُرقعیاں وچوں ایسراں حیرانی نال لوکاں ول ویکھ رہیاں سن جویں کوئی پنڈ دا جواک پہلی وار میلے وچ آیا ہووے۔ اوہ ائیر پورٹ نہیں اک اجیہا شہر سی جتھے کئی دیساں دے لوک اپنی اپنی لوڑ دیاں چیزاں مُل لین آئے ہون، ایہ وی کہیا جاندا ہے کہ دبئی اک ملک نہیں سگوں کئی سارے ملکاں دے لوکاں دی سیر گاہ ہے۔ تھل دے ٹبیاں وچ وڈے وڈے محل اُسارن والا دبئی ایس ویلے ہر لحاظ نال سنٹرل مارکیٹ بن چکیا اے، تُسیں کوئی وی شے لے لوو دبئی سبھ توں اگے نظر آئے گا۔ بُرج خلیفہ، دبئی مال، دبئی فاؤنٹین تے پام جمیرا دنیا دیاں مشہور ترین تھاواں نیں۔ فرانس، جرمنی، انگلینڈ کنیڈا، آسٹریلیا، سپین بلکہ ہر ترقی یافتہ ملک دے وسنیک دبئی ایس لئی وی سیر کرن آندے نیں کہ اک تے ایتھے زندگی گزارن دی مکمل

آزادی ہے کوئی شراب پینا چاہندا ہے تے شراب خانے بنے ہوئے نیں رج کے پیوے کوئی مسئلہ نہیں، کسے نے ذہنی جسمانی تھکان لاہنی اے تے تھاں تھاں مساج سنٹر بنے ہوئے نیں، کسے نے کچھے پا کے پھرنا اے اوہدی مرضی کسے نے چادراں وچ اپنا آپ ولیٹ کے پھرنا ہے اوہدی مرضی، تہاڈے کھان پین اُٹھن بیٹھن تے لباس اُتے کسی نوں کوئی اعتراض نہیں ہاں ترقی یافتہ ملکاں وانگر کسی نال کوئی زور زبردستی نہیں ہونی چاہیدی ،کوئی کم لوکائی یاں ریاست دے قوانین دے خلاف نہیں ہونا چاہیدا۔ دبئی نہ صرف پوری دنیا دی تجارتی منڈی بن چکیا اے سگوں سنٹرل پلیس دا مقام وی حاصل کر چکیا اے۔ دبئی دے اپنے عربی لوک تے محلاں وچوں ہی نہیں نکلدے، 90 فیصد لوکائی دا تعلق دُوجے ملکاں نال ہے، دبئی وچ کم کار کرن لئی کوئی آئرلینڈ تے نیدرلینڈ وچوں آیا ہویا اے، کوئی بھارت، بنگلہ دیش، پاکستان تے سری لنکا چوں تے باقی کجھ ہور غریب دیساں وچوں۔ دبئی دے مقامی لوک بادشاہ تے باقی ملکاں وچوں آئے مزدور اوہناں دے نوکر، اوہناں دے خادم تے کامے نیں جویں ساڈے پنڈاں تھاواں وچ چودھری دا کم حُقہ پینا، پنچائیت وچ کمّیاں دے نصیباں دے فیصلے کرنا تے پنڈ دے کامیاں دا کم چودھری دیاں لتاں باہواں گھٹناں، حقہ تازہ کرنا، چلم دھرنا تے چودھری دی ہاں وچ ہاں ملانا ہوندا ہے۔ دبئی سیر لئی آن دا دُوجا کارن ایہ ہوندا ہے کہ یورپ دے ترقی کر گئے دیساں دی کرنسی دے مقابلے وچ اینتھے دا درہم حالی سستا اے ایس لئی اوہناں ملکاں دے لوک اینتھے آن کے تھوڑے پیسیاں وچ بوہتی عیاشی کر لیندے نیں۔

پہلے تے خیال آیا کہ مکے تے بعد وچ وی ہو آواں گے کیوں نہ پہلے دبئی ہی ویکھ لیئے جہدا ائیر پورٹ ایڈا سوہنا اے اوہ دیس اندروں کڈا سوہنا ہوئے گا، دُوجا خیال آیا یورپ تے امریکہ رہن والے لوک کڈے سکھ وچ ہوندے نیں، نہ کوئی بتی جان دی فکر،

نہ گیس پانی مک جان داڈر، نہ بھکھ تے کال داخوف، نہ ظلم تے جبر، نہ ماڑے تے تگڑے دا فرق، سبھ اِکو جہے، بادشاہ، وزیر، امیر، غریب، افسر تے مزدور سبھ برابر کوئی کسے توں وڈا نہیں کوئی کسے توں چھوٹا نہیں ۔ میں اپنے آپ نال گلاں کر دیاں خود توں پچھیا کہ میں یورپ دے کسے دیس نہ چلا جاواں؟ یاں فیر امریکہ؟ پر اک دم اندروں واج آئی کہ پروفیسر احمد خان صاحب دے دوست قاسم خان تے بڑے چر توں امریکہ رہ رہے نیں اپنے بھین بھراواں نوں وی کینیڈا، امریکہ تے ہور ملکاں وچ سیٹلڈ کروا دتا اے، تھبا ڈالراں دا کماندے نیں ۔ قاسم خان امریکہ وچ وڈا بزنس مین بن گیا اے پر جدوں احمد خان صاحب نے بہاولنگر ماڈل ٹاؤن دن رات اک کر کے اوہدے لئی کوٹھی بنوا کے اسلام آباد پراپرٹی خریدی تے مینوں ایہ سمجھ آئی کہ باہر کمائی کرن والیاں دی شاید ایہو سوچ ہوندی اے کہ بچت کر کے پاکستان دے وڈے شہراں وچ پلازے، کوٹھیاں بنگلے بناؤ تے پچھلی عمرے جدوں گوریاں دے ملکاں وچ کاراں موڑاں نہ چلائیاں جان، تیل دے پمپاں اُتے کم نہ کیتا جا سکے، ہوٹلاں وچ بھانڈے نہ مانجھے جا سکن فیر پاکستان آن کے ایہناں کوٹھیاں بنگلیاں تے پلازیاں دے کرائے نال گھر بہہ کے نواباں آلی زندگی گزارو۔ ساڈے پاکستانیاں دی وی کڈی کمال سوچ ہوندی ہے کہ ایتھے بھاویں سو مربعیاں دا مالک وی ہووے، اپنا کاروبار ہووے یاں کوئی سرکاری افسر لگا ہووے، تھلے نوکر چاکر وی ہون پر گوریاں دے دیس جا کے ہوٹلاں وچ بھانڈے مانجھنا، دن رات ٹیکسیاں وچ سواریاں ڈھونا، پٹرول پمپاں اُتے تیل ویچنا تے مزدوری لئی بندے بندے اگے ترلے پانا ایہناں نوں ٹھیک لگدا ہے سگوں بہت زیادہ ٹھیک ۔ ایتھوں دے چودھری اوتھے جا کے کامے بن جاندے نیں پر بھورا متھے وٹ نہیں پاندے۔

قاسم خان امریکہ رہ کے وی پریشان سی، پریشانی دا کارن کوئی کم کاریاں پیسہ

نہیں سگوں جوانی وچ پیر دھر دے جواک سن ، جوانی اتھری ہوندی اے اوہنوں کیہ سمجھ مذہب کیہ ہوندا اے، ماپے جواکاں لئی کجھ سوچ رہے ہوندے نیں تے الھڑ جوانی دے نشیاں وچ ڈُبے ہوئے کُڑی مُنڈے کجھ ہور۔ قاسم خان آکھدا سی کہ" گلاں دو ہی نیں یاں تے بچیاں نوں ایتھوں دے قنون مطابق مکمل آزادی دے دیئے ، کسے قسم دی گل ایہناں دی مرضی دے خلاف نہ کریے، کوئی عیسائی مذہب قبول کرنا چاہندا ہے تے ست بسم اللہ، کوئی یہودی بننا چاہندا ہے تے اوہدی مرضی ، کوئی سکھ، بدھ مت، ہندو یا اُکا ہی دہریہ ہونا چاہندا ہے ایہ اوہدا ذاتی فعل اے جہدے وچ نہ سرکار رکاوٹ پا سکدی اے تے نہ ہی ماپے۔ جوان دھی کالج یونیورسٹی جائے گی تے بنا فرینڈ دے کویں رہ سکدی ہے؟ ، ہر انسان نوں کجھ دوست چاہیدے ہوندے نیں جہناں نال دل دِیاں اوہ گلاں سانجھیاں کیتیاں جا سکن جو اپنے گھر دیاں نال نہیں کیتیاں جا سکدیاں، ہن جے کڑی دا دل کسے حبشی اُتے آ گیا تے ماپے کیہ کر سکدے نیں سوائے گھر بہہ کے رون پٹن دے۔ ساڈے دیس دے لوکاں دا ایہ وی تے رولا ہے کہ چلو مُنڈے دی تے خیر ہے نالے اسلام منڈے نوں اجازت دیندا ہے کہ اوہ کسی یہودن یاں عیسائی کُڑی نال ویاہ کر سکدا ہے پر رولا تے دھی دا ہی پیندا ہے، اوہ دھی جہڑی امریکہ قاسم خان دے گھر جمی اے، جہنوں امریکہ دِیاں گلیاں ، نیو یارک ، واشنگٹن جہے شہراں دِیاں روشنیاں نکے ہوندیاں توں ہی جنت لگدیاں نیں، اوہنوں کلچر، لوک تے گلی محلے وی تے امریکہ دے ہی چنگے لگن گے ، جوان دھی دے دل دا راہ ڈکن دی اجازت نہ امریکہ دا قنون دیندا ہے تے نہ ہی یورپ دے کسے ہور ملک دا"۔

قاسم خان دی گل دا نچوڑ ایہوسی کہ امریکہ رہ کے پیسہ کماؤ تے جواکاں نوں وڈیاں ہون توں پہلاں ایتھوں واپس اپنے دیس لے جاؤ بس ایہوا کوراہ ہے بچیاں نوں

اپنے رستے اُتے قائم رکھن دا، فیر اوہ آپ ہی کہندا سی کہ" بچے واپس کسراں جان گے؟ اوہناں نے اکھ کھولی تے ساہویں وائٹ ہاؤس، پینٹا گون، نیوجرسی، واشنگٹن، نیویارک، وڈے وڈے پلازے، روشنیاں ہی روشنیاں، صاف ستھریاں چوڑیاں چوڑیاں سڑکاں، کلب، سکول، کالج، یونیورسٹیاں، گورے، کالے تے وچکار ساڈے جہے ادھ وچکارلے، نہ گورے نہ کالے، نہ اودھر دے نہ ایدھر دے"۔

فیر قاسم خان واپس نہیں آیا شاید عمر دے کسے حصے وچ قبر دی تھاں لئی آوے تے آوے، جیوندے جی اوہنوں اوہدے جواک کدی نہیں آن دین گے، ہن تے شاید اوہدے جواک وی کسی گورے کالے، کسی یہودی، عیسائی یاں مسلمان نال اپنی حیاتی دانواں سفر شروع کر چکے ہون گے۔

افضل راجپوت پنجابی دا مہان کہانی کار تے شاعر سی، جوانی دے ستارھاں ورہے امریکہ رہ کے بھرپور عیاشی کیتی، ٹیکسی چلا چلا ڈالر کمائے تے بہاولنگر کجھ زرعی زمین خرید لئی، اج اوہی زمین داٹوٹا سارے گھر دی روٹی ٹکر دا وسیلہ بنیا ہویا اے، ایہ وکھری گل ہے کہ راجپوت جاندے جاندے دو نیانیاں نوں وی گرین کارڈ دوا گیا پر افضل راجپوت دی موت دی دکھ دے ہنجو حالی اکھاں وچوں مُکے نہیں سی کہ اوہدیاں غزالی اکھیاں والا نکا مُنڈا روڑ ایکسیڈنٹ وچ چلانا کر گیا، غزال دی ڈیڈ باڈی جدوں امریکہ توں بہاولنگر آئی سی تے پورے شہر دے نال نال افضل راجپوت نے وی قبراں وچ دھاڑاں مار مار پُتر دی جوان موت اُتے نظماں لکھیاں ہون گیاں۔

انگلینڈ تے امریکہ وچ فاروق ندیم نے کیہ کیہ مزدوری نہیں کیتی، جو کم ملیا جتھے ملیا کر دار ہیا، چار پیسے جوڑ کے جو پلاٹ لئے سن اوہ سارے ویچ کے دھی تے پُتراں نوں ڈاکٹر بنالیا پر ہن اوہدے بچے پاکستان چھڈ کے امریکہ جان دے ترلے پا رہے نیں، کیہ زندگی

اے ساڈی اک بندہ باہر جاندا ہے ساری حیاتی اپنیاں توں دُور رہ کے انھے چانن وچ گواچ کے جھوٹے ہاسے ہسدا ہے فیر نکراں وچ منہ دے کے ساری ساری رات پچھلیاں دی یاد وچ ڈاروں وِچھڑی کونج طرح کُرلاندا ہے، ہئو کے بھردا ہے فیر جدوں بڑھاپا گھر دی سردل اُتے آن کھلوندا ہے تے اوہ بیوی بچیاں کول پرت آندا ہے پراوس ویلے بچے اُڈاری مارن لئی تیار ہوندے نیں ، وچھوڑا فیر ویہڑے وچ وین پا رہیا ہوندا ہے، ایہوملن تے وچھڑن دا سلسلہ صدیاں توں جاری ہے تے قیامت تک جاری رہوے گا۔

دبئ ائیر پورٹ اُتے اٹلی جان لئی فلائٹ تیار اے دا اعلان سن کے اک دم اٹلی دے اک شاعر دوست دی گل چیتے آ گئی کہ اٹلی دا ویزا لین لئی لوک کیہ کچھ کردے نیں، شاہ جی نے دَسیا سی کہ اوہدا اک جانن والا پاکستان توں ایتھے دی اک میم نال کاغذی ویاہ کر کے پکا ہون دے پراسس وچ سی تے اوہناں دِناں وچ ہی اوہنے اپنی گھر والی نوں کسے کالے نال پیپر میرج کروا کے اٹلی سد لیا، تھوڑے دن ہی لنگھے سن کہ سرکار ولوں چھاپے پین لگ پئے کہ کہڑے دونمبری لاندے ہوئے کاغذاں وچ میاں بیوی بن کے اٹلی رہ رہے نیں تے کہڑے اصلی میاں بیوی نیں۔ اٹلی سرکار نے ایہو جہے کئی لوک پھڑے جہناں نے کاغذاں وچ رشتہ کسے ہور نال جوڑیا ہویا سی پر رہ کسی ہور نال رہے سن۔ اٹلی سرکار دے چھاپیاں توں ڈردے شاہ جی دے پاکستانی دوست نے اپنی گھر والی اوس کالے کول ایہ آکھ کے گھل دِتی کہ جسراں ہی حالات ٹھیک ہون گے ایہ واپس آ جائیگی۔ تھوڑے دن لنگھے تے چھاپیاں دا رولا گھٹ گیا، شاہ جی دے دوست نے گڈی کڈھی تے سدھا کالے دے گھر اپڑ گیا، کالے نے چاء شاء پیائی، پیپر میرج دا کرایہ وصولیا تے اوہدے گھر والی ول اشارہ کر کے آکھیا:

"Your lady is there, You may ask her to go with you"

شاہ جی دے دوست نے اپنا ہتھ اگے ودھایا تے آکھیا "ذوبی ڈارلنگ چلو چلیے اپنے گھر"، ذوبی نے گھور کے اوہنوں تکیا تے اُٹھ کے کالے دی گودی وچ بہہ گئی تے بوہے ول اشارہ کر دیاں آکھیا "Get lost from here"

میں نہیں جان دی کون ایں توں۔۔۔۔۔ایہ میرے ہبی نیں۔۔۔۔جوزف۔۔۔ میں ایہناں نوں چھڈ کے تیرے ورگے ویلھے بندے کول کیوں جاواں؟"۔شاہ جی دا دوست کدی پاکستان توں آئی اپنی بیگم ول ویکھ رہیا سی، کدی کالے جوزف دِیاں بلھیاں اُتے آئی مسکراہٹ ول تے کدی میز اُتے پئی زوبی تے جوزف دے ویاہ دے کاغذاں دی فائل ول۔

شاہ جی دی ایہ گل سن کے میرے ذہن وچ فوری ریگراں وستی دے اوہ مولوی صاحب آ گئے سن جہناں کول کرمُو کباڑیا اپنی بیوی نوں لے کے آیا سی تے رو رو کے اپنے نکے نکے جواکاں دا واسطہ دیندیاں آکھ رہیا سی کہ "مولوی صاحب دِین وچ کوئی تے راہ ہووے گا، انسان ہاں۔۔۔۔غلطی دا پُتلا ہاں۔۔۔۔غصے وچ اوکھا بول ہی بیٹھا تے کیہ ہویا، مولوی صاحب ساڈے 3 نیانے نیں، ساڈا تے سارا ٹبر ہی رُل جاؤ گا"، "شریعت دے مطابق توں تن طلاقاں دے چکیا ایں ہن ایہ تیرے تے حرام اے، ہاں اگر کسے ہور مرد نال ایہدا نکاح ہو جائے فیر اوہ طلاق دے دیوے تے تیرے نال دوبارہ نکاح پڑھایا جا سکدا اے ورنہ ہور کوئی راہ نہیں"۔ روندے کرلاندے کرمُو نے چادر وچ لُکی جوان بیوی ول ویکھیا تے فیر مولوی صاحب ول "مولوی صاحب میں ایہدا نکاح کہدے نال کراواں، ایہ گل تاں ساری برادری وچ اگ طرح پھیل جاؤ گی کہ کرمُو کباڑیے نے اپنی گھر والی کسی ہور نال ویاہ دتی، نہ نہ مولوی صاحب کوئی ہور راہ کڈھو ایسا رستہ کہ گھر دی گل گھر وچ ہی رہ جائے"، مولوی صاحب نے بلھاں اُتے جیبھ تے رنگی ہوئی داڑھی اُتے ہتھ پھیر دیاں ہولی دینی آکھیا "جے گھر دی گل گھر ہی مکانی اُوتے فیر تہاڈی خاطر ایہ قربانی میں دین نوں تیار

آں، میں نکاح کر لیناں تے سویرے طلاق دے کے تہاڈا نکاح دوبارہ پڑھا دیاں گا، شرعی تقاضا وی پورا ہو جائے گا تے تہاڈا مسئلہ وی حل ہو جائے گا"۔ کرمُو کباڑیے دے مرجھائے چہرے اُتے بھورا اُمید دی کرن جاگی تے برانڈے وچ جا کے اپنی بیوی نال کھسر پھسر کر کے مولوی صاحب ہوراں دی قربانی قبول کر لئی۔ کرمو کباڑیہ ساری رات جواکاں نوں سوا کے بستر اُتے پاسے بدلدا سویر ہون نوں اُڈیکدا رہیا پر اوہ رات سی کہ مکن داناں ہی نہیں سی لے رہی، اوہ سوچ رہیا سی کہ "مولوی صاحب کسی فرشتے توں گھٹ نہیں، کڈے نیک تے اللہ والے نیں، جو ساڈی لڑائی مکان لئی خود قربانی دا بکرا بن گئے، رات نوں روٹی کھا کے سوں گئے ہونے، مولوی صاحب دے مطابق نکاح توں بعد رات وی تے گزارنا ضروری سی، کوئی گل نہیں اک رات دی تے گل ہے تڑکے تڑکے جا کے لے آواں گا پروین نوں"، سیانے کہندے نیں نیندر تے سُولی اُتے وی آجاندی اے بس پتہ نہیں کہڑے ویلے کرمُو دی اکھ لگی فیر جاگ اودوں آئی جدوں نیانیاں شور پایا ہویا سی "ابو۔۔۔۔۔ امی کتھے ہے بھکھ لگی اے، امی کتھے اے؟" کرمُو چھیتی چھیتی اُٹھیا ریڑھی توں نیانیاں لئی نان چھولے لیا کے کپڑے بدلے تے مولوی صاحب دے گھر اپڑ گیا۔ برانڈے وچ مُوڑھے اُتے بیٹھے مولوی صاحب بڑے سکون نال گرم گرم چاء دِیاں چُسکیاں لا رہے سن، کرمُو کباڑیے نوں ویکھ کے مولوی صاحب کہندے "جی جناب حکم کرو، کویں آنا ہویا؟"، "حکم کیہ کرنا اے مولوی صاحب بس رات اوکھی سوکھی لنگھ گئی اے، جواک گھر بلّی دے بلونگڑیاں وانگر اپنی ماں نوں اُڈیک رہے نیں، تُسیں کالھ نال ساڈا نکاح پڑھاؤ تے اسیں گھر جایئے"، مولوی صاحب نے گھور کے کرمُو ول ویکھدیاں آواز دِتی "پروین باہر آؤ"، پھلاں آلی چادر وچ لپٹی پروین منہ اُتے نقاب کر کے ساہویں کھلوتی سی، وال نچڑ رہے سن، پانی دے ٹبکیاں نال اوہدی پھلاں والی چادر گلّی ہو رہی سی، سر نیواں

کر کے پروین نے آکھیا "جی مولوی صاحب" مولوی صاحب اک واری فیر رنگلی داڑھی وچ اُنگلاں پھیر دیاں بولے "ایہ کرمُو کباڑیا آیا ہے، ایتھے پچھلی گلی وچ ہی رہندا ہے، ایہ تہاڈے نال نکاح کرن دا آکھدا ہے، کیہ تُسیں چاہندے او کہ میں تہانوں طلاق دے کے ایہدے نال ٹور دیاں؟"، پروین شرماندیاں بولی "مولوی صاحب کیہو جہیاں گلاں کر دے پئے او، اللہ نہ کرے میں تہاڈے جہے نیک تے فرشتہ صفت انسان نوں دھوکہ دے کے ایس برکتاں والے گھر دی سردل پارکراں۔۔۔نہ نہ۔۔میں نہیں جاندی ایس کباڑیے نال۔۔ مینوں نہیں پتہ ایہ کون ہے تے کیوں آیا ہے، میں تے تہاڈی عزت آں ہن ایتھوں میرا جنازہ ہی جاؤ گا"، پروین ایہ آکھ کے کمرے وچ پرت گئی تے کرمُو کباڑیے دا منہ حیرانی نال ماڑے گھر دے بُوہے وانگوں کھلے دا کھلا ہی رہ گیا۔ اوہدیاں اکھاں وچوں ہجر وچھوڑے دے سڑدے بلدے ہنجو ڈِگ رہے سن تے مولوی صاحب گرم گرم چاء دی لمی چسکی لا کے اک جِتّے ہوئے لشکر دے سپہ سالار وانگر بوہے ول جاندے کرمُو کباڑیے ول ویکھی جا رہے سن۔

دبئی توں سعودیہ جان والی فلائٹ تھوڑی دیر وچ اُڈن لئی تیار سی، میں سر ماردیاں پٹھیاں سدھیاں سوچاں نوں اک پاسے سٹیا تے واش روم وچوں احرام بنھ کے باہر آ گیا۔ اگلے کجھ منٹاں وچ اسیں بورڈنگ پراسس چوں ہوندیاں ہویاں جہاز دِیاں سیٹاں اُتے بیٹھے ساں، وچکار لی سیٹ اُتے میں سی تے سجے کھبے فوزیہ تے کنول۔

ساڈی ہن تیکر دی زندگی دا ایہ پہلا سفر سی جہدے وچ بنا جواکاں دے صرف اسیں تنوں ہی ساں، میری سوچ تے ایہوسی کہ اک نیک سفر ہے، رب دا گھر ویکھاں گے، حضرت محمد ﷺ دے روضے اُتے سلام لئی حاضری دیواں گے، اوہناں گلیاں، اوہناں سڑکاں دی پاک مقدس مٹی نوں چُماں گے، اوس مٹی نوں اپنیاں اکھاں دا سرمہ بناواں گے

جتھے میرے نبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے اپنے مبارک پیر دھرے ہون گے، رب دے گھر سجدے وچ رو رو کے زندگی بھر دے گناہواں دی معافی منگ کے توبہ تائب ہوواں گے۔ کلمے درود تے دُعاواں پڑھدے کدوں جدہ ایئر پورٹ آیا کوئی خبر نہیں، جہاز وچ لینڈنگ دا اعلان ہویا تے تھوڑی دیر مگروں سامان دیاں لمیاں قطاراں وچوں لبھ کے اپنا بیگ چکیا تے احرام دی حالت وچ ہی سدھا مکے ٹر گئے۔ ساڈے تناں لئی اک کمرہ سی، چھیتی چھیتی سامان رکھیا، اک واری فیر وضو کیتا تے دوہاں دا ہتھ پھڑ کے دھڑکدے دلاں نال حرم ول پیدل ہی ٹر پیا۔ ساہویں چوک سی جتھے کئی سارے رنگ برنگے کبوتر نیلے اسماناں وچ اُڈ رہے سن تے بہت سارے سڑکاں اُتے دانہ چگدیاں ایسراں غٹرغُوں غٹرغُوں کر رہے سن جویں رب دی حمد وثناء وچ کلمے پڑھ رہے ہون، اَٹھے پہر کبوتراں دے بیٹھن پاروں اوس چوک دا ناں ہی کبوتر چوک پے گیا سی۔ ہوٹھاں اُتے دُعاواں، درود تے کلمے جاری سن، رمضان دِیاں رحمتاں تے برکتاں پاروں چارے پاسے سفید چادراں وچ لپٹے لوک آ جا رہے سن۔ وڈیاں وڈیاں تے اُچیاں اُچیاں عمارتاں دے نال ہی بیت اللہ دے آثار پیدا ہوئے تے دل دِیاں دھڑکناں تیز ہو گئیاں، عجیب منظر سی، جویں انبراں توں چانن دِیاں لاٹاں گناہواں بھرے پنڈیاں اُتے ڈِگ رہیاں ہون تے گناہ خزاواں دے موسماں وچ رُکھاں توں ڈِگن والے پتیاں وانگوں جھڑ جھڑ کے زمین اُتے ڈِگی جا رہے ہون۔

بیت اللہ اک علامت، اک نشان تے اک پتھر توں علاوہ کجھ وی نہیں، ایہو ساڈے دین نے سانوں دَسیا ہے پر جدوں وی کسے مسلمان دی پہلی نظر بیت اللہ اُتے پیندی اے اوہدا وجود خوف تے خوشی دی ملی جُلی کیفیت نال کنبن لگ پیندا ہے، کئی تے بے قابو ہو کے اک دم سجدے وچ ڈگ کے چیکاں مار مار رون لگ پیندے نیں۔ بیت اللہ دا طواف، بیت اللہ وچ پڑھیاں نمازاں، بیت للہ وچ سحر و افطار دی فضیلت تے برتری

دُوجیاں تھاواں دے مقابلے وچ بہت زیادہ اے۔ اوہ ساڈا پہلا عمرہ سی، رب دا ڈھیر شکرانہ ادا کرن توں بعد ہوٹل اپڑے، احرام اتار کے کپڑے بدلے تے سفر دی پہلی لڑائی شروع ہوگئی، کنول جھڑی غصے وچ بھری بیٹھی پتہ نہیں کدوں توں چپ سی اِکو واری پھُوکنے وانگر پھٹ پئی "ایہ کیہ گل ہوئی؟ میں گھر توں ویکھدی آ رہی آں تُسیں کناں فرق کر رہے او؟ تیار ہوئے وڈے گھروں، پیکینگ کیتی وڈے گھروں، راہ وچ جو شے چاہی دی اے اوہ فوزیہ توں منگی، ٹیکسی وچ فیصل آباد ایئر پورٹ اُتے، دبئی ایئر پورٹ اُتے، جدہ ایئر پورٹ اُتے فیر ہوٹل وچ آن کے ہور تے ہور ہن وی پانی دا گلاس منگیا تے اوہ وی اپنی لاڈلی بیوی توں، نہیں لیا ناسی مینوں اپنے نال جے ایناں ہی دل وچ پیار جاگ پیا سی اپنی پہلی بیوی دا"۔ کنول بولی جا رہی سی تے میں حیران پریشان کھلوتا کدی اوہدے ول تے کدی فوزیہ ول ویکھ رہیا ساں، میں سوچ رہیا سی کہ ہنے تے عمرہ ادا کر کے آئے آں، ہنے تے گناہواں دی توبہ کر کے آئے آں، ہنے تے رب توں صبر تے برداشت دِیاں دُعاواں کر کے آئے آں، ایہ اک دم توں کیہ ہو گیا اے؟ فیر سمجھ آیا کہ نبی پاک ﷺ سفر تے جان توں پہلے ساریاں بیویاں وچوں اک نوں نال لیجان لئی پرچیاں کیوں پاندے سن۔ اوس پہلی لڑائی توں بعد ساڈے تناں دا دماغ خراب ہو گیا سی، اک دوجے نال کوئی گل نہیں سی کردے، بس جنی لوڑ ہوندی اونی گل کر کے چپ وٹ لیندے۔ ہوٹل توں سحری کردے، کنول تے فوزیہ دوہویں حرم چلیاں جاندیاں، میں کلا طواف کر کے سارا دن حرم وچ رہندا تے روزہ کھول کے واپس ہوٹل آ جاندا۔ تن توں چار دِناں بعد اسیں مدینے چلے گئے، باہر سڑکاں اُتے اگ برس دی سی تے جویں ہی مسجد نبوی ﷺ داخل ہوندے ٹھنڈے ٹھنڈے پانی دے تبکے جنت دے فواریاں وانگر بدن نوں راحت بخشدے سن، فرش بلدی اگ وچ وی ایناں ٹھنڈا ہوندا کہ رُوح تک سکون آ جاندا۔ میرا پارٹنر حافظ عمر وی

اوہناں دِناں ہی ماں جی نال عمرے تے آیا ہویا سی، ساڈی ملاقات مدینے ہی ہوئی سی تے پہلی دُو جی ملاقات وچ ہی حافظ نوں اندازہ ہو گیا سی کہ صغیر دو ہویں بیویاں دے سوکن پنے وچ انج پھسیا ہویا اے جویں آٹا پیہن والی چکی دے دو پاٹاں دے وچ کنک دا دانہ۔ وقت نہیں رُکدا، اوہ وی لنگھ گیا، بارھاں دن مدینے رہن مگروں واپس احرام بنھ کے مکے آن کے دُو جی وار عمرہ کیتا تے واپس پاکستان آ گئے۔ فوزیہ تے کنول نوں شاید اپنی اپنی غلطی دا احساس ہویا سی یاں کجھ ہور سوچ کے واپسی تے اوہ آپس وچ ٹھیک گلاں کر رہیاں سن پر اج وی کدے عمرے دے اوس سفر نوں چیتے کر دیاں نے تے دو ہویں کناں نوں ہتھ لا کے آکھ رہیاں ہوندیاں نیں "رب کسے دشمن نوں وی ایسا سفر نہ کرائے، ہن تے جدوں وی جاواں گیاں کلّیاں کلّیاں ہی جاواں گیاں"۔ میں کئی واری سوچنا واں کہ کلّی کلّی نوں لے تے جاواں پر پہلے کس نوں لے کے جاواں؟ پہلی نوں لے گیا تے دو جی ناراض جے دو جی نوں لے گیا تے پہلی دُکھی۔ ایس لئی ہن تیکر سوچ ہی رہیاں پر دوبارہ گیا نہیں۔

ادبی سفر

2010 وچ چھپی پہلی شاعری دی کتاب "قیدی سفنے" توں اٹھ سال بعد 2018 وچ شاعری دا دوجا پراگا "جیوندیاں مردیاں آساں" چھاپے چڑھیا جس وچ نکیاں نکیاں نظماں دی کاٹ سی ، غزل دے مصرعیاں وچ لہو دی اگ دا بھانبڑ سی، لوکائی دا دردسی یا ں شعراں وچ تغزل، ترنُّم، تخیّل ، برجستگی تے موسیقیت سی جہڑی فجراں دی سجری خشبو وانگوں دِناں وچ ہی چارے پاسے پھیل گئی۔ اُردو، انگریزی تے پنجابی اخباراں وچ لکھے گئے ادبی کالماں وچ ایس کتاب دی شاعری نوں جو مانتا ملی اوہ اک شاعر دا سُفنا ہوندی اے۔ انگریزی اخبار "The Dawn News" وچ جناب مشتاق صوفی نے اپنے کالم وچ ایس کتاب دِیاں نظماں دی کاٹ تے اسلوب نوں بھرویں انداز وچ بیانیا:

دُکھاں دے گل ٹلیاں بنھو
چپ چپیتے آجاندے نیں
ساری وستی ڈھا جاندے نیں۔۔۔!

''Bell the sorrows they sneak in quietly and demolish our settlement''

ساڈا گھر دریاواں اندر
پر تسّے نیں کھیت
چار چفیرے مٹی گھٹا چار چفیرے ریت۔

''The River is our home but our feilds are dry and parched the dust swirls around the sand twirls in the air''

"جیوندیاں مردیاں آساں" کتاب دیاں نظماں دی کُوک تے ہوک سرحد

دے آر پار سنی جان لگ پئی،

کس دے نام کنواریاں اکھاں
کس دے نام شراباں
کس دے نام محبت کریئے
کس دے نام کتاباں؟

نھیر ے دے وچ نسدیاں نسدیاں
ڈردیاں کنبدیاں اکھاں اگے
اک دم چانن آجاوے تے
بندہ انھا ہو جاندا اے۔

(مَت)

وچ بھڑولے
بھکھاں نچن
چکی لبھے دانے
چرخہ ویچ کے گھنگھرو لے لو
متاں دین سیانے۔۔!

(لیکھ)

اِکوتھاں دی مٹی وِچوں
بنیاں سن دو اِٹاں
اک اِٹ داسی بنیا مندر
اک دی بنی مسیت
اک تاں ہوگئی پاک پوتّر
اک کیوں ہوئی پلیت؟

کالی رات دی چپ توں ڈر کے
سہمیا سہمیا اک پرچھاواں
اکھاں نُوٹی سوچ رہیا سی
مٹی اُتے ایڈی چپ اے
مٹی تھلے کیہ ہووے گا؟

دھرتی چھڈ کے
بھاویں سجناں
چن تے جا کھلو
تیرے اندروں مر نہیں سکدی
مٹی دی خشبو۔۔۔!

(اُڈیک)

پوہ ماگھ دِیاں راتاں اندر
ہجر دِیاں برساتاں اندر
یاداں دی انگیٹھی بال کے
کوراسیکدی رہنی آں
بوہا ویکھدی رہنی آں۔۔۔!

اک دوتن چار نہیں ایس کتاب دِیاں بہت ساریاں رچناواں نے اداریاں دے مُنصفاں تے پڑھیاراں نوں اجیہا متاثر کیتا کہ ایہنوں "مسعود کھدر پوش ایوارڈ"، "بابا فرید ادبی ایوارڈ" تے "عشق لہر ایوارڈ" سمیت کوئی درجن بھر ایوارڈ ملے۔ پنجاب انسٹی ٹیوٹ آف لینگویج آرٹ اینڈ کلچر (پلاک) دی ڈائریکٹر ڈاکٹر صغریٰ صدف نے جدوں کال تے دَسیا کہ "صغیر ایس واری سرکار ولوں بجٹ نہیں ملیا پر پلاک دے انعامی مقابلے وچ آئیاں کتاباں وچوں جتن والے نام فائنل ہو چکے نیں، ہن کیہ کرنا چاہیدا ہے؟" میں کہیا "ڈاکٹر صاحبہ جتھے گلی محلے دِیاں تنظیماں ڈھائی سو آلی شیلڈ پھڑا کے ایوارڈ ونڈی جا رہیاں نیں او تھے تُسیں وی کوئی سرٹیفکیٹ تے شیلڈز دے دیو فیر پلاک تے سرکاری ادارہ ہے ایہدا تے نام ہی کافی ہے"۔ ڈاکٹر صغریٰ صدف "جیوندیاں مردیاں آساں" دے ایوارڈ دا اشارہ وی دے چکیاں سن پر بجٹ نہ ہون پاروں اوس سال انعامی تقریب نہیں ہو سکی۔ "جیوندیاں مردیاں آساں" دا مکھ وکھالی اکٹھ پہلے ناصر باغ لاہور ہویا فیر سرکار دے ادارے پلاک وچ ہویا اوس توں بعد گجرات، عارف والا بہاولنگر تے ہور کئی شہراں وچ ایس کتاب دی ہلاشیری دے کٹھ کیتے گئے۔ دلچسپ گل ایہ سی کہ دل دریا پاکستان ایوارڈ وچ ججاں نوں ایہ پریشانی بنی کہ مقابلے دِیاں کتاباں وچ تجمل کلیم، رائے ناصر، طاہرہ سراء

دے نال نال ہور کئی مشہور شاعراں دِیاں کتاباں شامل سن۔ اک پاسے لمے عرصے توں لکھن والے وڈیری عمر دے سینئر شاعر تے دُوجے پاسے ادبی میدان وچ چھال مار کے آن والا نواں بھارُو۔ کافی دن نتیجہ رُکیا رہیا پر جدوں پنجاب انسٹی ٹیوٹ آف لینگوئج آرٹ اینڈ کلچر لاہور دے ہال وچ منعقد ہوئی انعامی تقریب وچ رزلٹ دا اعلان ہویا تے میری کتاب "جیوندیاں مردیاں آساں" نوں پہلا، بہشتی تجمل کلیم تے طاہرہ سراء نوں دُوجا تے رائے ناصر ہوراں نوں تیجا ایوارڈ دِتا گیا۔ ایہو ترتیب بابا فرید ادبی ایوارڈ دی وی سی پر انتظامیہ نے بدمزگی توں ڈردیاں تجمل کلیم، طاہرہ سرا، رائے ناصر تے مینوں اکو جنی نقد رقم تے شیلڈز دے کے جان بخشی کروائی۔

"جیوندیاں مردیاں آساں" وچوں وائرل ہون والیاں نظماں وچ "اساں انج نہیں لکھدے دکھاں نوں"، "اک ہور دسمبر لنگھ گیا"، "ویلے دا چکر"، "دُکھاں دے گل ٹلیاں" تے "ساڈا کچ دا پنڈا" وی شامل نیں۔

2018 وچ پہلی وار چھپن والی ایہ کتاب مقبولیت پاروں 2021 وچ دوجی وار تے 2023 وچ تیجی وار چھاپے چڑھی۔

(ویلے دا چکر)

اج ویلے دے سر تے چڑھ کے
اسماناں نوں جھپن والیا
اینی گل توں چیتے رکھیں
ویلا کھوہ دِیاں ٹنڈاں وانگر
گھمدیاں گھمدیاں
تھلوں اُپر آ جاوے تے اُتے آ کے رُک نہیں جاندا

کُھوہ دا پینڈا مک نہیں جاندا
تھوڑی دیر دے نشیاں مگروں
ویلا چکر کھا جاندا اے
اُپروں تھلے آ جاندا اے۔

ساڈا کچ دا پنڈا اُس نے
رزق دے بھارے سنگلاں اندر
ایسراں کس کے بنھیا اے
نہ ہن یاد جوانی رہندی
نہ ساہواں دی گرمی
نہ مخمل دے پنڈے دِسن
نہ ہوٹھاں دی نرمی
اساں تے کُھوہ دے بلداں وانگوں
اکھاں اُتے کھوپے چاڑھ کے
چکر کھائی جانے آں
ڈنگ ٹپائی جانے آں

ساڈی اکھ دی رَت نچوڑ کے
سانوں وچ راہواں دے چھوڑ کے
سانوں درداں دے نال جوڑ کے
کوئی ناگ ہجر دا ڈنگ گیا
اک ہور دسمبر لنگھ گیا

ساڈے ماس دا بالن بال کے
ساڈا ہسدا جوبن گال کے
سانوں اگاں وچ اُچھال کے
کوئی سُولی اُتے ٹنگ گیا
اک ہور دسمبر لنگھ گیا

دو اکھر پیار دے بول کے
کناں وچ مشری گھول کے
سانوں نشیاں وچ مدھول کے
کوئی رنگ اپنے وچ رنگ گیا
اک ہور دسمبر لنگھ گیا

سانوں اندر وا ندری توڑ کے
سانوں ککھاں وانگ مروڑ کے
سانوں وچ قبراں دے روڑھ کے
کوئی ساہواں ساتھوں منگ گیا
اک ہور دسمبر لنگھ گیا

ساڈے دل دا بوہا کھول کے
ساڈا سینہ اندروں پھول کے
سانوں وچ خواباں دے رول کے
کوئی بدل تھل دا کھنگ گیا
اک ہور دسمبر لنگھ گیا۔

"جیوندیاں مردیاں آساں" دی شاعری دی واشنا ہواواں دی اُنگل پھڑ کے حداں تے سرحداں توڑ دی ہوئی بھارت، کنیڈا، انگلینڈ تے ہور کئی ملکاں دے پنجابی پیاریاں وچ پھیلدی گئی۔ اوس کتاب نے جو مانتا کمائی اوہ میرے لئی بہت کافی سی مینوں انج لگیا سی کہ ہن میں کجھ ہور لکھے بغیر مروی گیا تے میں مرنا نہیں:

اساں اِنج نہیں لکھدے دُکھاں نوں
پہلے سُرت گنوانی پیندی اے
اک اکھ نُوں لوری دینے آں
اک اکھ جگانی پیندی اے

اساں اِنج نہیں لکھدے دُکھاں نوں
کئی راتاں گھوٹ کے پینے آں
کدی مرنے آں کدی جینے آں
فیر سوچ ہُلارے کھاندی اے
کدی تاریاں تے جا بہندی اے
کدی موراں وانگر نچدی اے
کدی ٹھر جاندی اے سُفنیاں وانگ
کدی اگ دے وانگر بھخدی اے
کدی ویکھدی مست قلندراں نوں
کدی ظاہر نوں کدی اندراں نوں
کدی اگ دے لال سمندراں نوں
کدے نوحے پڑھدیاں لاشاں تے
کدے جیوندیاں مردیاں آساں تے
اساں انج نہیں لکھدے دُکھاں نوں
اساں کلیاں بہہ کے چیکنے آں
اساں اِنج حیاتی لِیکنے آں۔۔۔!

جدوں شعراں دی خشبو چارے پاسے کھلر گئی تے بھارتی پنجاب دے شہر چندیگڑھ دے ادارے سپترشی پبلیکیشن نے سال2020 وچ گرمکھی لپی انتر وچ کتاب "کونجاں وِچھڑن والیاں نیں" شائع کیتی، گرمکھی لپی انتر وچ چھپن والی اوس کتاب نے چڑھدے پنجاب وچ اک تھرتھلی جہی پا دِتی، کئی یونیورسٹیاں وچ کتاب تے گل بات

ہوئی، تنقیدی مضمون لکھے گئے، کتاب نوں شاہ مکھی توں گرمکھی لپی انتروچ امرتسر دے سینئر شاعر سرجیت سنگھ ہوراں کیتا سی۔ اوس توں بعد بہت سارے بھارتی لکھاریاں دیاں کتاباں دے دیباچے لکھے فیر 2023 وچ ملیر کوٹلہ بھارت دے اک کالج دی پرنسپل تے سینئر شاعرہ ڈاکٹر جگدیپ کور آہجا دی خواہش اُتے اک کتاب "واہگیوں آر پار" چندیگڑھ توں شائع ہوئی۔

شاعری دا بوٹا ہر آن والے دن گھبرو جوان ہوندا گیا جہدیاں ٹہنیاں اُتے بیٹھے پنچھیاں دے گیتاں دی لے دُور دُور تک سُنی جان لگ پئی۔ پاکستان توں ودھ بھارتی پنجاب وچ شاعری نوں پڑھیا جان لگ پیا، بھارتی فلم ایکٹریس رُوپ کھٹک نیں اک نظم دی کمپوزیشن بنا کے گھلی فیر او تھے دی ہی اک گلوکارہ گلشن کومل نے دوابہ ریڈیو دی ہوسٹ شاعرہ ڈاکٹر سیما گریوال دے ذریعے میرے دو گیتاں دا معاہدہ کیتا، گیتاں دی کمپوزیشن بہت ودھیا بنائی گئی تے گلشن کومل ہوراں نیں اوہ دُھناں او سے ریڈیو تے میرے لائیو انٹرویو دے وچکار گائیکی راہیں پیش کیتیاں۔ 2024 وچ اک ہور شعری مجموعہ "ہور محبت نہیں کرنی" بھارت دے شہر جالندھر تے بھٹنڈا توں چھاپے چڑھی، کتاب "ہور محبت نہیں کرنی" شاہ مکھی توں گرمکھی لپی انتروچ کرن والے کپورتھلہ بھارت دے رہن والے رنگ ایف ایم ریڈیو دے مشہور آر جے شہباز خان تے منزہ خان سن۔ 2021 وچ ہی پاکستان وچ اک کھوج پرکھ دی کتاب "اساں چپ نہیں وٹنی دھرتی تے" شائع ہوئی جس وچ ضلع بہاولنگر دِیاں پنجوں تحصیلاں دے پنجابی ادب اُتے تنقیدی مضمون لکھے گئے جس وچ بہاولنگر دی ادبی تاریخ، ادبی رسالے، ادبی حلقے، پنجابی شاعر، کہانی کار تے ناول نگاراں نوں شامل کیتا گیا۔ ایس کتاب نوں "ورلڈ پنجابی فورم ادبی ایوارڈ" تے سرکاری ادارے پنجاب انسٹی ٹیوٹ آف لینگویج آرٹ اینڈ کلچر (پلاک) ایوارڈ نال نوازیا گیا۔ 2022 وچ اک ہور شعری پراگا "اک خیال سمندروں ڈونگھا" پبلش ہویا جس وچ نویں نویں تجربے کیتے گئے، نظماں، غزلاں، گیت، ماہیے، ٹپے، بولیاں تے ہائیکو تے مشتمل ایس کتاب نوں

وی بہت سارے ادبی ایوارڈ ملے جہناں وچ پنجاب سرکار ولوں پلاک ایوارڈ تے ورلڈ پنجابی ایوارڈ وی شامل نیں۔ایس کتاب "اک خیال سمندروں ڈونگھا" دِیاں بہت ساریاں نظماں، غزلاں تے گیتاں نوں پاکستان دے مشہور گلوکاراں نے گا کے امر کردتا۔2024 وچ اک نظم دے چار بند ہوئے، بلکہ کئی دِناں تک نظم دِیاں پہلیاں تن چار سطراں ہی دماغ وچ گھمدیاں رہیاں، کوئی پندرھاں دن بعد نظم دا پہلا بند پورا ہویا تے خوشی دی انتہا نہیں رہی، فیر ایہو نظم اگے ٹری تے اوہدے چار بند مکمل ہوگئے، نظم سوشل میڈیا تے پان دی دیر سی کہ اوہ دِناں وچ ہی چارے پاسے وائرل ہوگئی، کوئی ٹک ٹاکر، یوٹیوبر، کوئی شاعر ادیب اجیہا نہیں بچیا ہونا جہنے ایس نظم نوں نہ سنیا ہووے:

اُردو بولن والیے کُڑیے
تُوں کیہ جانیں
وارث شاہ دی ہیر کہانی
بُلھے شاہ دے پیر دے گھنگرو
شاہ حسین دی سُچل کافی
آدم زاد دی پہلی معافی

اُردو بولن والیے کُڑیے
تُوں کیہ جانیں
چلدے کُھوہ دِیاں وگدیاں ٹنڈاں
کھیتاں وچ کھلوتے بنّے
اَوس فجر دی۔۔۔بانگ ڈِگردی

اردو بولن والیے کُڑیے
تُوں کیہ جانیں
بگی اکھ دا کالا سُرمہ
صندل بانہہ وچ نچدا کنگن
نک دی نتھلی
سُر وچ وجدی پیار دی ونجھلی

اردو بولن والیے کُڑیے
توں کیہ جانیں
فجراں دے وچ رِڑکی لسّی
لسّی دے وچ تَر دا مکھن
شِکر دوپہرے بھخدی روٹی
امب دی پھاڑی
وچ تندور دے بُھنیا بینگن
گُڑگُڑکر دا شام دا حُقہ
ویہڑے دے وچ گِڑدا نلکا
ہجر وچھوڑے کَتدا چرخا
اردو بولن والیے کُڑیے توں کیہ جانیں۔

136 صفحیاں دی ایہ طویل نظم اینی مشہور ہوگئی کہ معروف دانشوراں نیں ایس کتاب نوں پنجابی دا قاعدہ تے پنجابی زبان دا دوبارہ توں جنم قرار دِتا۔ وڈے وڈے ٹی وی چینلاں اُتے ایس کتاب بارے تبصرے ہونا شروع ہوگئے، دنیا نیوز ٹی وی چینل دے پروگرام حسبِ حال وچ مشہور ٹی وی فلم اداکار سہیل احمد عزیزی نے ایس نظم اُتے کنا چر بھرویں گل بات کردیاں بھرپور سلاہیا۔ جی این این ٹی وی دے پرگرام دیس بک دے ہوسٹ تے تجزیہ نگار سینئر صحافی جنید سلیم نے نہ صرف ایس نظم نوں خراج تحسین پیش کیتا سگوں عید دے سپیشل پروگرام وچ ایس نظم نوں ببورانا دی آواز وچ گائیکی راہیں وی پیش کیتا۔ 2024 دی لہور وچ ہوئی انٹرنیشنل پنجابی کانفرنس وچ ایس کتاب نوں پرائیڈ آف پنجاب ایوارڈ توں نوازیا گیا۔ مہان شاعر، مسعود اوکاڑوی نے ایس نظم بارے بھرواں آرٹیکل لکھدیاں آکھیا کہ "ایہ نظم پنجابی زبان دا قاعدہ اے" سیکرٹری بورڈ آف ریونیو پنجاب شفقت اللہ مشتاق نے پنجاب ہاؤس وچ ہون والی ایس کتاب دی تقریب وچ آکھیا کہ "وارث شاہ توں بعد اج صغیر تبسم ہے جس نے ایس کتاب وچ دوہاں پنجاباں دا کلچر، رہن سہن، رسم رواج پیش کر کے پنجابی زبان وچ نویں سرے توں جان پادِتی"، معروف ماں بولی دے سیوک جناب الیاس گھمن ہوراں ایس کتاب بارے آکھیا کہ "ایس کتاب نوں ہر سال چھپن والے ڈھیراں شعری پراگیاں دے وچکار نہیں رکھنا چاہیدا۔ ایہ کوئی عام پُستک نہیں اک سدّ ہے، اک پیڑ بھریا ہنو کا اے، اک ورلاپ اے۔ ڈھیراں ورہے پہلاں میں سارے جانے پچھانے شاعراں نوں ونگاریا سی کہ ہے کوئی دھرتی جایا جہڑا پنجاب، پنجابیت تے پنجابیاں دے دُکھاں بارے ڈھیر لمی نظم خلقن دا جیرا کرے؟ ماں بولی دے دربارے بے بہا مصرعیاں دا ڈھووا ڈھو کے صغیر تبسم نے اپنے آپ نوں منوالیا اے کہ اوہی اج دی پنجابی شعری رِیت دا سلگّ سُورما اے"۔

فیروز پور بھارت دے معروف شاعر تے نقاد جسپال گھئی ہوراں ایس نظم بارے آکھیا کہ "اس نظم وچ شاعر دی اپنی رہتل بارے، تاریخ بارے، ادب بارے، فوک لور بارے حیران کن واقفیت دا پتہ لگدا ہے۔ حیرانی دی گل ہے کہ اس نوں چڑھدے پنجاب دے اہم شہراں بارے تے اوتھوں دِیاں مشہور چیزاں بارے وی کمال دی جانکاری ہے۔ ساری کتاب وچ اکو نظم دا ہونا اک نویکلی تے خوبصورت گل ہے، گل بھاویں اوکھی ہے پر صغیر ہوراں نے کر دکھایا ہے"۔ اردو بولن والیے کڑیے اینی زیادہ مقبول ہوئی کہ 2024 وچ ہی ایہدا دُوجا ایڈیشن پاکستان وچ شائع کرنا پیا فیر گرمکھی لپی انتر وچ بھارت دے شہر پٹیالہ چوں ادب پرکاشن نے ایس کتاب نوں شائع کر کے اودھر لے پنجاب وچ پڑھن والیاں تیکر اپڑایا۔ لدھیانہ دے بڑے سوہنے شاعر ادیب امرت پال سنگھ شیدا نے اردو بولن والئے کڑیے نوں بڑے ڈھنگ نال شاہ مکھی لپی انتر توں گرمکھی لپی انتر وچ کیتا۔ ایس نظم نوں گائیکی راہیں پیش کرن والے گلوکاراں وچوں صابر ورک، ببو رانا، مُندری سنگھ امرتسری تے رمضان جانی پیش پیش رہے تے ایہدے نال نال بھارت دے مشہور گلوکار تے فلمی اداکار جسبیر جسّی تے رنجیت سنگھ باوا نے ایس نظم نوں کمپوز کرن دی اجازت منگی، رنجیت سنگھ باوا دی کمپوزیشن پسند نہ آئی پر اوہنے میرے منع کرن دے باوجود ایس نظم وچ ردّ و بدل کر کے ریلیز کر دتی۔ جسبیر جسّی ایس نظم نوں اک فلم لئی گان دی تیاری کر رہے نیں۔ 2025 وچ بھارت دے علاقے موگھے چوں سکھمندر کور ہوراں میری اک تنقیدی مضموناں دی کتاب "کوک سرحدوں پار دی" گرمکھی لپی انتر وچ کر کے سپتر شی پبلیکیشن چندیگڑھ توں شائع کروائی۔ 2025 وچ شاعری دے شاگرد طلحہ بن سہیل نے ہن تیکر چھپن والی شاعری دی چون "جے اوہ کدھرے مل جاوے تے" دے ناں توں شائع کروائی۔ 2026 وچ پاکستان وچ ہی اک ہور شعری پراگا "اُمید تے نہیں" چھاپے

چڑھیا۔ایسے ورہے پنجابی محاظ تنظیم دے صدر مشہور سیوک ، کھوجکار تے ادیب میاں آصف علی ہوراں میری زندگی دا تنقیدی تے تحقیقی جائزہ لتا تے اوس نوں "اج داشِو" دے نام توں شائع کروایا۔2026 وچ ہی بھارتی پنجاب وچوں اک ہور غزل پراگا "سخت سزا توں بعد" شائع ہویا۔

پاکستان توں شائع ہون والیاں کتاباں:

1۔قیدی سفنے 2010، دو جی واری 2011

2۔جیوندیاں مردیاں آساں 2018، دو جی وار 2021، تیجی وار 2023

3۔اساں چپ نہیں وٹنی دھرتی تے 2021، دو جی وار 2024

4۔اک خیال سمندروں ڈونگھا 2022، دو جی وار 2023، تیجی وار 2024

5۔اردو بولن والیے کُڑیے دے سال 2024 وچ دو ایڈیشن چھپے۔

6۔جے اوہ کدھرے مل جاوے تے (چون) 2025

7۔اُمید تے نہیں 2026

بھارت توں شائع ہون والیاں کتاباں:

1۔کونجاں وچھڑن والیاں نیں 2020

2۔واہگیوں آر پار 2023

3۔ہور محبت نہیں کرنی 2024

4۔اُردو بولن والیے کُڑیے 2024

5۔کُوک سرحدوں پار دی 2025

6۔سخت سزاں توں بعد (غزلاں) 2026

اکتوبر 2025 وچ بھارت دے شہر امرتسر ہون جارہی پنج روزہ انٹرنیشنل کانفرنس وچ شرکت دا دعوت نامہ آیا، ویزا پراسس مکمل ہویا پر دوہاں ملکاں دِیاں فوجاں آمنے سامنے آئیاں تے پنجاب اک واری فیر لہولہان ہوگیا۔ 2026 وچ مانچسٹر انگلستان ہون والی انٹرنیشنل پنجابی کانفرنس وچ رلت دا سدّ آیا پر ایران اسرائیل جنگ دے کارن ویزا نہ لگ سکیا۔

کتاباں نوں ملن والے ایوارڈ:

مسعود کھدر پوش 2018

پنجاب انسٹی ٹیوٹ آف لینگویج آرٹ اینڈ کلچر (پلاک) 2021

پنجاب انسٹی ٹیوٹ آف لینگویج آرٹ اینڈ کلچر (پلاک) 2022

پنجاب انسٹی ٹیوٹ آف لینگویج آرٹ اینڈ کلچر (پلاک) 2024

بابا فرید ادبی ایوارڈ 2018

وارث شاہ انٹرنیشنل ایوارڈ 2023

پنجاب ایکسیلینس ایوارڈ (انٹرنیشنل کانفرنس لاہور) 2024

مہکاں ادبی ایوارڈ 2018

عشق لہر ادبی ایوارڈ 2018

رابعہ بی بی ایوارڈ لہور 2018

ورلڈ پنجابی ایوارڈ 22۔2021

دل دریا ادبی ایوارڈ 2018، 2021

پاک برٹش انٹرنیشنل ایوارڈ 2020

2026 وچ پاکستان دے سبھ توں وڈے ادبی ادارے اکادمی ادبیات ولوں وارث شاہ "قومی ادبی ایوارڈ" توں نوازیا گیا۔

2026 بہاولپور آرٹس کونسل ولوں قومی ایوارڈ لئی نامزدگی گھلی گئی تے ایسے ورہے کینیڈا وچ بنی اک پنجابی فلم "مٹی دے پُت" ریلیز ہوئی جس دے ٹائٹل ڈائیلاگز دے نال نال اوس فلم دا ٹیزر لکھن دا معاہدہ ہویا۔

2024 وچ ہی جی این این ٹی وے دے پروگرام دیس بک نال اک معاہدہ ہویا تے اوہناں کوئی 60 دے قریب نظماں، غزلاں تے گیتاں دِیاں دُھناں کمپوز کر کے مختلف گلوکاراں دی آواز وچ نشر کیتیاں۔ کمپوزیشن، گائیک تے شاعر دیاں ادائیگیاں کر کے اک گیت ٹیلی ویژن نوں کوئی دو توں تن لکھ روپے وچ پیندا سی، ایس حساب نال 60 گیتاں دا خرچہ ڈیڑھ کروڑ دے نیڑے تیڑے اپڑ گیا سی۔ پاکستان دے ایس وقت دے شاعراں وچوں ایہ اعزاز وی میرے حصے وچ آیا جس دِیاں کئی درجن رچناواں نیشنل ٹی وی اُتے گائیکی دی صورت وچ نشر ہوئیاں۔ نمرہ مہرہ، ببو رانا، رمضان جانی، صنم خان، ندا نور، ماہی فروہ تے فاریہ کمال نے ایہناں نظماں، غزلاں تے گیتاں نوں اپنی آواز راہیں پیش کیتا۔ ایس توں ہٹ کے عکاشہ گل اشرف، صابر ورک، اویس رضا نیکو کاراتے بھارت وچوں رنجیت سنگھ، مُندری سنگھ، جسبیر جسّی، گلشن کومل تے روپ کھٹک نے وی اپنی اپنی آواز وچ کئی ساریاں رچناواں نوں چار چن لائے۔ بہت سارے ایوارڈ تمغے تے بِلّے موڈھیاں اُتے سجان مگروں اندروں کسے پاسیوں واج آئی کہ "توں بھارت پاکستان دے نال نال کئی ملکاں وچ پڑھیا جان والا شاعر بن چکیا ہیں، تیریاں کتاباں دے شاہ مکھی، گرمکھی دے نال نال انگریزی تے اُردو زباناں وچ ترجمے وی ہو رہے نیں، جنیاں کتاباں چھاپے چڑھ چکیاں نیں اوہ ساریاں انٹرنیٹ

راہیں پڑھیاں تے سُنیاں جاسکدیاں نیں، اکیڈمی آف نارتھ امریکہ دی اک ویب سائٹ www.apnaorg.com تے ساریاں کتاباں موجود نیں، آسٹریلیا توں ہینڈل کیتی جان والی آڈیو ایپ "وراثت" راہیں تیریاں کتاباں سُنیاں جاسکدیاں نیں جسدی رائلٹی وی لبھدی ہے، تیریاں کئی کتاباں حالی مزید چھاپے چڑھن والیاں نیں، توں اگر کئی شاعراں وانگر سو سو کتاباں لکھ کے وی ادبی دنیا وچ مانتا نہ کما سکیا تے تیرے اینے ورقے کالے کرن دا کیہ فائدہ؟ گل ڈھیراں کتاباں لکھن یا اک اک رات وچ پوری پوری کتاب لکھ دین دی نہیں اے، گل معیار دی ہے، ہوسکدا اے کسے دی اکو اک کتاب تیریاں درجناں کتاباں توں بوہتی چنگی ہووے، ایس لئی ایہناں ایوارڈاں، تمغیاں تے کتاباں دے ڈھیر اُتے چھاتی چوڑی نہ کر بس ایہ ویکھ کہ قبولیت تے مقبولیت کتھے تک اپڑی ہے؟، اگر شعر و ادب نوں سمجھن والے وقت دے مہان شاعر، ادیب تے ادبی ادارے تیرے کم نوں من رہے نیں سلاہ رہے نیں، قبول کر رہے نیں تے ایہ قبولیت ہے تے دُوجی گل اگر تیرے کلام نوں عام لوکائی وچ پڑھیا سنیا جا رہیا اے پسند کیتا جا رہیا اے تے ایہ مقبولیت اے"۔ اندروں نکلن والی ایس آواز مگروں میں فریماں وچ کندھاں اُتے ٹنگے ہوئے ایوارڈاں ول ویکھیا، پی ٹی وی، جی این این، تے ہور چینلاں اُتے گائیکی دی صورت وچ نشر ہون والے کلام نوں خیالاں وچ سُنیا، سوشل میڈیا راہیں چارے پاسے پھیلدی اپنی شاعری دِیاں جھلکیاں ویکھیاں تے اکھاں بند کر کے سکون نال سوں گیا۔

سدانہ باغیں بُلبُل بولے سدانہ باغ بہاراں

سویر دے کوئی اٹھ وجّے ہون گے، گیٹ کھڑکیا تے میں ٹی وی لاؤنج وچ ناشتہ کر رہیا ساں، گھر آلی نے واج دے کے پچھیا "کون" تے گلی وچوں آواز آئی "رب دے ناں دا سوال اے پتر، بہت مجبور تے ماڑا بندہ ہاں"، گھر آلی نے اندر آن کے دَسیا "جی کوئی منگن والا ہے"، میرے متھے کئی سارے وٹ پے گئے تے منہ وچ بُڑ بُڑ کر دیاں آکھیا "عجیب دور آ گیا ہن فقیر وی بوہا کھڑکا کے منگن لگ پئے نیں" میں غصے وچ گیٹ کھول کے ویکھیا تے ساہویں اک بزرگ کھلوتا ویکھ کے اک دم جھٹکا جہیا لگیا ۔۔۔ چٹی داڑھی ۔۔۔۔ اکھاں اُتے موٹے شیشیاں آلی عینک ۔۔۔۔ سر تے سفید پگڑی ۔۔۔۔ کمزور جہے پنڈے اُتے میلا جہیا کُرتا ۔۔۔۔ چٹے رنگ دی دھوتی ۔۔۔۔ پیراں وچ ٹُٹی پرانی چپل ۔۔۔۔ انتہائی ماڑا حال۔ میں حیرانی دے سمندراں وچ گوتے کھاندا بابا جی دِیاں رتیاں لال اکھیاں وچ ویکھ ہی رہیا سی کہ اک دم کناں وچ واج پئی "پتر بہت مجبور آں، سویر توں کجھ نہیں کھادا ہن تے اکھاں دا چانن وی بجھدا جا رہیا اے بڑھاپا قبراں تیکر لے آیا ہے۔" بابا جی دی واج سنی تے میں سوچاں دے سمندر وچوں لمی ٹُبی مار کے مگروں باہر آ گیا، بابا جی دا ہتھ بڑے احترام نال پھڑیا تے گھر دے اندر لے گیا۔ ٹھنڈے پانی دا گلاس پی کے بابا جی نوں کجھ سکون محسوس ہویا تے اوہنے ٹی وی سکرین ول دھیان ماریا تے میں وی جان کے ٹی وی دی واج تھوڑی اُچی کر دتی، آواز بابا جی دے بُڈھے کناں وچ پئی تے اوہدے اُداسی نال بُجھے ہوئے مُکھڑے اُتے جویں چودھویں دا چن اُتر آیا ہووے:

"جیجا کھڑاوے کھلوتا تیرا لک تھک جاؤ
مگر بھیناں نوں کھڑا لے وے اَڑو کن لگ جاؤ"

"ایہ ایہ ایہ تے سردار نیاں گایا کر دیاں سن ویا ہواں شادیاں تے، جدوں اسیں امبر سر رہیا کر دے سی، فیر پاکستان بن گیا، پنجاب نوں وڈھ کے دوٹوٹے کر دِتا گیا، ادھے اودھر۔۔ ادھے ایدھر"۔ میرا شک یقین وچ بدل گیا کیونکہ ایہ پنجابی بولیاں اسیں ہن تیکر شوق نال سن دے آرہے ساں۔ بابا جی دے لیکاں بھرے چہرے اُتے خوشی دے نال نال غماں دے رَلے ملے رنگ وکھالی دین لگ پئے، بابا جی نے ہولی ہولی ناشتہ کیتا تے میں چاء دی چسکی لیندیاں پچھیا "بابا جی ایتھے کتھے رہندے او؟ تہاڈے بچے کیہ کر دے نیں؟"، اک لما سارا ہٹو کا بھر دیاں بابا جی ہوراں آکھیا "پتر میں ایتھے تکیہ محسن شاہ دے کول رہناں، میرا کوئی پتر نہیں، ہاں چار دھیاں نیں جہناں دے ویاہ کر کے ٹور دِتا سی پر اوہناں وچوں دو بیوہ ہو گئیاں تے باقی دو بیوہ ور گیاں، ایس دے علاوہ میرا کوئی نہیں"، تھوڑی دیر بعد میں فیر گل گھما کے پچھیا "بابا جی ٹھیک کہہ رہے او جے اولاد نہ فرمان ہو جائے تے فیر ہوئی نہ ہوئی اک برابر ہوندی اے، ماپے بڈھے ہو جان تے جوان مُنڈے بیوی بچیاں دے ہی ہو کے رہ جاندے نیں، اپنی اپنی زندگی وچ ایڈے گواچ جاندے نیں کہ ماپیاں دی فکر ہی بھل جاندی ہے، ایس لئی بندہ اَک کے آکھ ہی دیندا ہے کہ میرا کوئی پتر نہیں"۔ بابا جی نے ایس واری تھوڑا متھے وٹ پا کے جواب دِتا "کاکا میں دَسیا تے ہے کہ میرا کوئی پتر نہیں بس چار دھیاں نیں، دو بیوہ ہو گئیاں تے دو بیوہ ور گیاں"۔ بابا جی دِیاں اکھاں ہور وی لال ہو گئیاں سن تے آواز بھاری، میں جیب وچوں پرس کڈھیا، کجھ پیسے بابا جی دے بوجھے گھتے تے بابا جی اپنیاں سرخ اکھاں وچوں ہنجو پونجھدیاں رمکے رمکے گھروں باہر چلے گئے۔

میں مٹی دا بُت بنیا کجھ سوچ رہیا ساں کہ گھر والی نے کالھ نال کول آن کے پچھیا "کون سن ایہ بابا جی؟ تے تہاڈیاں اکھیاں وچ اتھرو کیوں نیں؟ میں کسی مشین وانگر کنبدی واج وچ ہولی جہی آکھیا "ایہ اپنی ریگراں وستی دے رہن والے میری برادری دے بزرگ

نیں، ایہناں دا اک پتر کراچی ہوندا ہے تے دُوجا ایتھے شہر ہی موٹراں گڈیاں دے ٹائراں دا کم کردا ہے"۔ گھر وچ چارے پاسے چُپ کھلر گئی، رنگ برنگیاں کندھاں اُتوں لہو وچ ڈُبی اُداسی بُھر بُھر ڈگ رہی سی تے اوس چپ سمے اندر ٹی وی دی آواز سارے گھر وچ چیکاں ماردی محسوس ہو رہی سی:

"بھائی بھائیاں دے در دونڈ اندے
بھائی بھائیاں دیاں باہواں
باپ سراں دے تاج محمد
ماواں ٹھنڈیاں چھاواں
سدا نہ باغیں بلبل بولے
سدا نہ باغ بہاراں
سدا نہ ماپے حسن جوانی
سدا نہ صحبت یاراں۔
(میاں محمد بخش)

جے بہاراں توں بعد خزاواں دے دردناک موسماں نے ہی آنا ہوندا ہے، چٹے دن دے چانن بعدوں گھپ ہنیر یاں راتاں دے پر چھاویاں نے ہی ڈیرے لانے ہوندے نیں، جے اتھری جوانی دا سورج ڈُبن مگروں جیوندے جی مار دین والے اونترے بڑھاپے نے ویہڑے وچ پیر دھرنا ہوندا ہے تے کیوں نہ بندہ جوبن رُتے ہی ایس کپتّی دنیا توں منہ موڑ جائے۔ پر ایڈی ہمت کون لیائے، چلدیاں ساہواں دا گلا کون گھوٹے؟۔

ساڈے گھر دی پچھلی گلی وچ مجھاں دے واڑے دے نال دے گھر کوئی نویں

کرائے دار آئے سن، سنارا۔۔۔سنارن۔۔۔تے۔۔۔سنارے دی بڈھی ماں۔چھوٹے گھر توں وڈے گھر جاندیاں روز اوس گھرا گیوں لنگھناتے اندروں آن والیاں گالھاں دی گڑتّن پوری گلی محسوس کردی، پہلے پہل تے میں ایہو سمجھدا رہیا کہ وسدے گھراں وچ بھانڈے کھڑکدے ہی رہندے نیں، ہر گھر وچ نکے موٹے لڑائی جھگڑے ہوندے ہی رہندے نیں، اتھے وی میاں بیوی دے وچکار کسی گل نوں لے کے اَن بن ہوگئی ہونی تے بندہ غصے وچ اپنی گھر آلی نوں گالھاں کڈھ رہیا ہونا رات لنگھے گی سو یر تیکر آپے ٹھیک ہو جان گے پر جدوں روز ہی صبح وشام اوس گھر وچوں ننگیاں گالھاں دی آواز سنی تے میں نال ہی پسواں دے واڑے آلی مائی توں پچھیا "ماسی ایہ کون نیں جہناں گھر روز لڑائی ہوندی اے؟"، دھاراں کڈھدی مائی نے مجھ تھلوں پتل دا کمنڈل چکدیاں زوردی ساہ اندر کھچیا تے میرے ول ویکھ کے بولی "پتر ایہ ساڈے کرائے دار نیں، اسیں تے آپ ایہناں دِیاں گالھاں تے نت دیاں لڑائیاں توں اَکے پئے آں بس کیہ دساں جدوں مکان کرائے تے لتا سی تے آکھدا ہائی میں سناریاں دا کم کرداں ہاں، ہک میرے گھر آلی اے تے ہک بڑھڈی ماں، نہ کوئی علتاں کرن آلے جو اک ہن نہ کوئی بھینی بھرا، تساں مکان کرائے تے دے دیو تہانوں کوئی الاہمہ نہیں ملے گا، مکان تے میں دے بیٹھی ہاں پر ہن ایہناں دانت دا کلیس ہی نہیں مُکدا، پوری گلی گلاں کردی اے دس میں کیہ کراں"۔مائی بولدی رہی تے میں دھیان نال سن دا رہیا "پتر توں آپ دس ایہ کاہدا سنارا ہویا جہنوں ایہو پرکھ نہیں کہ جنت دے ہیریاں دا تاج ایہدے گھر ٹُٹی منجی اُتے پیا سارا سارا دن دُھپے سڑدا رہندا ہے، بھکھ پیاس نال اوہدیاں اکھاں مرجھا جاندیاں نیں، ہونٹھ خشک ہوجاندے نیں تے اُتوں آن کے ایہ شوہدا بڈھی ماں نوں گالھاں کڈھدا اے، کئی وار دھکے مار کے گھروں باہر کڈھ چکیا اے، اسیں روندی ماں دے اتھرو کنی کُو وار پونجھن جایئے، پترایہ میری رب اگے اَڈی

جھولی اے رب موت دے دیوے پر کسی نوں کسی دا محتاج نہ کرے، ایہناں زنانیاں دِیاں گلاں وچ آن کے بندہ انھا ہو جاوے تے اوہنوں دن رات دی پہچان مُک جاندی اے"۔ مائی دُدھ دا کمنڈل چک کے اپنے گھر ول ٹُر پئی تے میں اوتھے ہی کھلوتا اک دم چودھری طالب گھر اپڑ گیا جہنے ساری عمر محنت کر کر نہ دن ویکھیا نہ رات، جواکاں نوں پڑھا لکھا کے ویاہ کیتے، اک پتر تے نونہہ نوں آسٹریلیا دُوجے پتر تے نونہہ نوں چائنہ گھلیا، تیجا پتر دبئی چلا گیا تے سبھتوں وڈا پتر لہور۔ چودھری طالب ماڈل ٹاؤن اپنی بیوی نال کلارہ کے حیاتی دے دن پورے کرن دے ترلے پا رہیا ہے، شوگر تے بلڈ پریشر نے گردے ختم کر دِتے، ہر دوجے دن سرکاری ہسپتال ڈائلسز کروان لئی کدی کسے دی منت کردا ہے کدی کسے دی۔ گردے واش کروان لگیاں چودھری طالب نوں انج لگ رہیا ہوندا ہے جویں اوہدی جان شکنجے وچ پھسی ہوئی اے تے کوئی مشین نال اوہدیاں رگاں وچوں سارا لہو نچوڑ رہیا ہے، اوہ درد تے پیڑاں بھرے اکلاپے نوں اپنیاں باہواں وچ ولیٹ کے اینا روندا ہے کہ دھرتی دِیاں چیکاں اسمان تک جاندیاں نیں۔ چودھری طالب دے سڑدے بلدے کلیجے دیاں ہاواں تے اندروں نکلن والیاں کُرلاٹاں سُن کے دُور رُکھاں تے بیٹھے پنچھی وی وین پاپاستے پئے شہر نوں جگان دی کوشش کردے نیں پر اوہناں دِیاں لہو وچ ڈُبیاں چیکاں نہ آسٹریلیا وسدے اوہدے پتر نوں سن دِیاں نیں نہ چائنہ وچ وڈیاں وڈیاں ڈگریاں لین والے پتر دے کناں وچ پیندیاں نیں نہ دبئی تے لہور اپنی اپنی زندگی وچ گواچے پتراں نوں ہی سنائی دیندیاں نیں۔ اپنا سارا کاروبار، پیسہ دھیلا اولاد اُتے خرچ کرن والا چودھری طالب روز انبراں ول ویکھ کے گھر دِیاں کندھاں نوں تسلی دیندا ہے کہ "تُسیں کاہنوں رورو ہلکان ہوئیاں پئیاں او؟ تُسیں دکھی نہ ہوو، تُسیں ویکھنا جویں ہی آخری ساہ مکنا ہے، رُوح نے ایس بڈھے پنڈے وچوں اُڈاری مار کے انبراں وچ گواچنا ہے اودوں ہی

تہاڈی اُداسی، تہاڈی ویرانی تے پریشانی مکان لئی اک دم توں میرے بچے، میرا سہارا، میرے چن تارے آسٹریلیا، چائنہ، دبئی تے لہور توں نس کے آجان گے، تُسیں بس تھوڑی دیر ہور اُڈیکو، میری طرح تھوڑا درد ہور برداشت کرو، میرا درد مکن دی دیر ہے تہاڈیاں پیڑاں آپے مک جان گیاں۔

سکوٹر دے ہارن دی ٹیں ٹیں نے سوچاں وچوں کڈھ کے مجھاں دے واڑے توں پراں کیتا تے میں ہولی ہولی ٹردا ہویا وڈے گھر چلا گیا۔ دو دن ہی لنگھے سن جدوں میں کالج جاندیاں سڑک کنارے کھلوتی اماں ول ویکھیا جہڑی ہتھ نال اشارہ کردیاں آکھ رہی سی "پُتر میتھوں ٹریا نہیں جاندا، اوہ پانی آلے فلٹر تک مینوں وی لے جا رب تیرا بھلا کرے"، میں سکوٹر روک کے ماں جی نوں بٹھان دی کوشش کیتی تے انج لگیا جویں ماں جی دا پورا پنڈا پیڑاں نال بھریا ہووے، دھیان نال تکیا تے ماں جی دا چہرہ ہلدی طرح پیلا تے اکھاں لال سرخ ہوئیاں پیئاں سن، گردن تے پئے نیل دے نشان ویکھ کے میں پریشانی وچ ماں جی دے متھے اُتے ہتھ لایا تے انج لگیا جویں تتے توے اُتے ہتھ دھر دِتا ہووے۔ "ماں جی تہانوں تے بہت تیز تاپ چڑھیا ہویا اے، تُسیں اتھے بیٹھو میں ہنے آیا"۔ رکشے وچ ماں جی نوں بٹھا کے میں فیر پچھیا "ماں جی تُسیں کتھے رہندے او؟ تے ہن کتھے جانا ہے؟ تہاڈی تے طبیعت بہت زیادہ خراب ہے"، ماں جی بڑی مشکل نال گل کر رہے سن "پتر میں ایہ نال دی گلی وچ رہنی آں، میرا پتر تے میری نونہہ دو ہویں بہت چنگے نیں، بڑا خیال رکھدے نے میرا، میرا پتر سناریاں دا کم کردا ہے، کل دا شہروں باہر گیا اے حالی تک پرتیا نہیں پتہ نہیں کس حال وچ ہونا، روٹی ٹکر وی کھادا ہونا یاں بھکھا ہی لگا پھردا ہے، بس اوہدا پتہ کرن چلی آں سنارے بازار وڈے حاجی دی دوکان تے کم کردا ہے مُندریاں چھلیاں دا"، جیب وچوں کرایہ کڈھ کے رکشے والے نوں دِتا تے میرے کناں

وچ مجھاں دے واڑے کول کرائے داراں دے گھر چوں آوازاں آ رہیاں سن "بھین چود۔۔۔بڈھی گھوڑی۔۔۔۔گندی رن۔۔۔۔نہ مردی اے نہ جان چھڈ دی اے۔۔ایڈا بھورا پیرا اے ایس بھیڑی رن دا کہ پندرھاں سال ہو گئے اسیں اک وی جواک دا منہ نہیں ویکھیا حالی تک۔۔۔میرا وس چلے تے گلا گھوٹ دیاں ایس اونتری بڈھی رن دا"۔

میرا دل کیتا کہ میں بوہا بھن کے اندر وڑ جاواں تے ایس سنارے دی جیبھ وڈھ کے کُتیاں اگے پا دیاں تے ماں جی نوں گل لا کے زور زور دی رووا ں پر جدوں میں اکھاں کھولیاں تے رکشہ دُور گلی دا موڑ مڑ چکیا سی۔

چاچا خیرو

قبرستان دے نال سڑک توں اُرلے پاسے ڈھائی تن مرلے دا گھر سی، گھر کیہ سی بس اک کوٹھا، بوہے دے نال کر کے چھوٹی جہی کُھڈی، کُھڈی دے باہر اک پلاسٹک دی ٹوٹی جہدے وچوں دن وچ دو ٹائم سرکاری ٹینکی دا مٹھا پانی آندا سی۔ چاچا خیرو تڑکے تڑکے گھڑاتے اک بالٹی پانی دی بھر کے رکھ دیندا۔ پانی آلی ٹینکی دے نال سکول دے گیٹ اگے چاچا خیرو نکی جہی ریڑھی اُتے جواکاں نوں پاپڑ، گولیاں ٹافیاں تے نال کا پیاں پنسلاں ویچدا تے نیانیاں دی چھٹی ہون مگروں اپنے گھر مُڑ آندا۔ چاچا خیرو روز گھر واپس آندے ہوئے ماسی رَجو دے تندور توں دو روٹیاں تے اک کولی سالن دی لے کے آندا، ماسی رجو گرم گرم روٹیاں نال اک ہانڈی سالن بنا ندی جہڑا شام تیکر ہولی ہولی وستی وچ وِک جاندا۔ ڈبو چاچے خیرو دا اکلوتا ساتھی سی، چاچا خیرو گھر ہوندا تے ڈبو اوہدے نال ہی کوٹھے وچ منجے دے کول پلتھا مار کے بیٹھا رہندا۔ سیالے دِیاں راتاں وچ چاچا خیرو تے ڈبو کوٹھے دے اندر تے ہاڑ جیٹھ دِیاں تتیاں راتاں وچ دو ہویں ویہڑے دی کھلی ہوا وچ بیٹھے اک دوجے نال پتہ نہیں کیہ دکھ سکھ پھولدے رہندے، جے کدی کوئی باہروں آن کے ویکھدا تے انج ہی لگدا جویں ڈبو چاچے خیروں دِیاں اکھاں وچ اکھاں پا کے بڑے دھیان نال اوہدیاں گلاں سن کے ہنکورا بھر رہیا ہووے۔ کدی کدی چاچا خیرو بڑیاں گوڑھیاں سوچاں وچ گواچیا انبراں اُتے لشکدے تاریاں نوں ویکھ رہیا ہوندا تے ڈبو خورے چپ کر کے ایسراں کندھ نال کھلوتی ریڑھی تھلے جا کے بہہ جاندا جویں چاچا خیرو نوں کسی تازہ نظم، غزل یاں کہانی دی آمد ہو رہی ہووے تے جے کدھرے میں وچ بول پیا تے اوہ غزل، نظم یاں کہانی چاچا خیرو دے نال نال سوچاں دے انھے ٹویاں وچ گواچ ہی نہ

جاوے۔ چاچا خیرو کئی ور ہیاں توں ڈبو نال ایس کچے جہے گھر وچ چپ کیتے زندگی دے دن پورے کرر ہیا سی، اوہ وستی دے دُوجے لوکاں توں اُکا ہی اَڈ سی، اک دم حیران کر دین والا۔ پنج سال پہلے جدوں اوہدی گھر والی نے ریل گڈی تھلے آن کے خودکشی کیتی سی تے ساری وستی دِیاں اکھاں وچ ہنجو سن پر چاچے خیرو دے چہرے اُتے نہ دُکھ سی نہ کوئی تکلیف، اوہ بس چپ کر کے مرن آلی دے ٹوٹے کفن وچ لپیٹ کے سامنے قبرستان وچ دفنا آیا سی۔ دو مہینے پہلاں جدوں موٹر آلے نے گلی دا موڑ مڑ دیاں اوہدی ریڑھی وچ ٹکر مار کے پھیتی پھیتی کر دِتی سی تے اودوں چاچے خیرو دا سر کندھ وچ وجن نال سراُتے چارٹانکے لگے سن پر چاچے خیرو نے تھانیدار نوں ایہ آکھ کے موٹر کار آلے نوں معاف کر دِتا سی کہ ایہ سٹ تے اوہدے لیکھاں دی دین ہے، ایہدے وچ ایس گڈی والے باؤ دا کیہ قصور ہویا؟۔ اوس دن ڈبو دِیاں اکھاں وچ خون اُتریا ہویا سی، اوہ تے کار دے شیشے نے موٹر آلے نوں بچا لتا نہیں تے جس طرح ڈبو نے اوہدے ول اچانک چھال ماری سی تے انج لگیا سی جویں اوہ تیز تر کھے دنداں نال ڈاریئور دی شہ رگ وڈھ دئے گا۔

اوس دن مینہ وسن توں پہلے بڑی تیز ہنیری چلی تے چاچے خیرو دے کچے گھر دی وِنگی جہی گارے نال بنی سڑک آلی سائیڈ دی کندھ ڈِگ پئی، سڑک اُچی تے ویہڑا نیواں ہون پاروں مسلسل ہون والی بارش دے پانی نال کچا ویہڑا اینا زیادہ بھر گیا کہ چاچے خیرو تے ڈبو نوں کوٹھے اندر وڑن دا راہ تک نہ لبھیا، نال دے گھر وچوں نوراں ماچھن دِیاں رنگ برنگیاں بطخاں ویہڑے وچ کھلوتے پانی اندر تیر دِیاں انج جاپ رہیاں سن جویں کشمیری وادیاں دی کسی خوبصورت جھیل وچ جنتوں آئیاں بطخاں چیتر دے گیت گا رہیاں ہون۔ بارش دے انھے زور نے چاچے خیرو دے گھر دے ساہویں قبرستان وچ اک پاسے کچیاں قبراں دی مٹی نوں پانی وچ روڑھ کے قبراں دے نشان تک مٹا دِتے سن تے

دُوجے پاسے کدھرے کدھرے سنگِ مرمرورگے پتھر نال بنیاں پکیاں قبراں دے منہ دُھل کے بالی نائی دے حمام وچ لگے شیشے وانگوں صاف ہوگئے سن۔ اوس دن تیز کالی ہنیری تے لگا تارور ہدے مینہ نے ماسی رجو دے تندور دا چھپروی تہس نہس کر دِتا سی، بارش نال روٹیاں لان آلا تندور کناں تیک بھر چکیا سی۔

رات پئی تے مینہ رُک گیا سی، کالے بدل گجدے وسدے تے لشکارے ماردے دُور کسے ہور پاسے ٹر گئے سن، بارش توں بعد ٹھنڈی ٹھنڈی ہوا کچی وستی وچ رہن والیاں دے سڑدے بلدے پنڈیاں نوں چنگی لگ رہی سی، رات دے ہنیرے وچ چمکدے نکے نکے تاریاں دے چانن وچ قبرستان دِیاں کچیاں قبراں دے نشان بھوتاں وانگوں پانی وچ ایدھر اودھر نس رہے سن تے پکیاں قبراں دے رنگ دار پتھر ہنیرے وچ دِیویاں وانگوں جگمگ جگمگ کردے وکھالی دے رہے سن۔ چاچا خیرو ٹوٹی تھلے پئی بالٹی نال ویہڑے وچ بھریا پانی اوکھا سوکھا کڈھ کے منجے اُتے بیٹھا ہی سی کہ بوہا کھڑکن نال ڈبو نک چوں ہوں ہوں کردیاں ہویا بوہے ول نسیا تے چاچے خیرو نے آواز دے کے روک لتا "ڈبو۔۔!!! پتر اُرانہہ آجا۔۔۔۔۔مینوں ویکھن دے کون اے باہر" ڈبو پوچھل ہلا ندا چاچے خیرو دے کول آن کھلویا تے چاچے خیرو نے زوردینی ہاک ماری "کون اے بھئی اندر آجا"، بوہا کھلیا تے ساہویں تندور آلی ماسی رجو اکھاں وچ ور ہدے مینہ ورگے ہنجواں دا ہڑھ لئی کھلوتی چاچے خیرو دے ویہڑے وچ ڈِگی کندھ ولے ہٹ ہٹ ویکھ رہی سی، اوہدے ہتھاں وچ روٹیاں آلا چھابا تے اک کولی سالن دی سی، ماسی رجو نے دکھ بھری واج وچ آکھیا "چاچا اج تے اونترا مینہ سبھ کجھ ہی روڑھ کے لے گیا، ویکھ خاں ساری کندھ ڈِگ پئی اُو، وچاری شیماں مراثن دی چھت ڈھیہ پئی اوہ تے شکر اے اوہ اپنی دھی نال کمرے توں باہر رسوئی وچ کھلوتی ہانڈی روٹی کر رہی سی، چاچے پوستی دی دکان دی چھت چون نال اوہدا

سارا سامان بھج گیا، ہور تے ہور مرنوں بعد وی غریب بندیاں نوں سکون نہ لبھیا، ماڑے لوکا دِیاں قبراں وی رڑھ پُڑ گئیاں"۔ ماسی رجو نے ساہ لیتا تے چاچا خیرو بولیا "اپنا وی تے دس دے۔۔۔۔سنیا اے چھپر دے نال تیرا تندور وی ڈُب گیا۔۔۔۔۔تیرا تے بندہ وی دوور ہیاں توں فالج نال منجے اُتے پیا اے، اُتوں چار دھیاں دا ساتھ اے، تیرا تے رب توں بعد اِکو سہارا تندور ہی سی اج اوہ وی مینہ روڑھ کے لے گیا پر کوئی نا۔۔۔۔۔توں اک منٹ رک میں ہنے آیا" چاچا خیرو کمرے وچوں باہر آیا تے ہتھاں وچ اک نکا جہیا ٹین دا ڈبہ چک کے ماسی رجو کول آ گیا، ایس توں پہلے کہ اوہ کجھ سمجھدی، چاچے خیرو نے ٹین دا ڈبہ کھول کے وچوں کالے شاپر وچ لپیٹے ہوئے پنج پنج سو آلے نوٹ کڈھے تے اوہدی تلی اُتے دھر دیاں آکھیا "ویکھ رَجو۔۔۔۔توں لوکاں لئی ماسی رجو ہوئیں گی پر میرے لئی توں دھیاں بجا ایں، ایہ دس ہزار کسی اوکھے ویلے لئی رکھے سن اج اوہ اوکھا ویلا تیرے اُتے آیا اے، رب نے چاہیا تے سبھ ٹھیک ہو جاؤ گا، جا اپنا تندور نویں سرے توں بھخا۔۔۔تیرا تندور بھخے گا تے میں تے میرا پتر ڈبو روٹی کھاواں گے"، چاچے خیرو نے ہس کے کول کھلوتے ڈبو ول ویکھیا تے ڈبو چاچے خیرو دے پیراں نوں انج چُمن لگ پیا جویں آکھ رہیا ہووے "پیریں پیناں باپو جی"۔ ماسی رجو بھجیاں اکھاں نال کدی چاچے خیرو دے ویہڑے وچ ڈِگی کندھ ول ویکھ رہی سی، کدی پیراں وچ گلوٹنیاں کھاندے ڈبو ول تے کدی چاچے خیرو دے فرشتیاں ورگے پرسکون چہرے ول۔تن دن لگے سن ماسی رجو دے تندور نوں دوبارہ بھخن تے، چاچے خیرو نے گلی دے دو نیانیاں نال رَل کے گارا بنایا تے اک واری فیر ڈِگی کندھ اُسار دِتی، چاچے خیرو دے گھر دی کندھ تے دوبارہ اُسّر گئی پر اوہدے گھر دے سامنے وڈے قبرستان دِیاں بارش اندر رُڑھیاں کچیاں قبراں نوں مڑ کے کسے نہ اُسار یا۔ چاچا خیرو عجیب طبیعت دا بندہ سی، چار بندے ہس رہے ہوندے تے اوہ چپ کر کے بیٹھا

رہندا، چار جی رور ہے ہوندے تے اوہ فیروی چپ ہی رہندا، رات دے پچھلے پہر وانگوں چپ یا ساہویں وڈے قبرستان دِیاں قبراں وانگوں بالکل خاموش، پہاڑاں ورگے دُکھ چاچے خیرونوں توڑ نہ سکے، نہ کل دی فکر نہ اج دی سمسیا، بس جے اوہ کسے نال دل دِیاں گلاں کردا سی تے اوہ سی وڈے وڈے کناں والا کالے تے چٹے رنگ دا ڈبو۔ ایہ وی سانوں چاچے پوستی نے ہی دَسیا تے پتہ چلیا سی کہ چاچے خیرو دے نال ڈیڑھ مرلے دے گھر وچ جہڑی نوراں ماچھن رہندی اے، ایہ گھر وی چاچے خیرو دا ہی سی، اوہ تے جدوں نوراں ماچھن دے بندے نے دُوجا ویاہ کر کے اوہنوں گلیاں وچ رُلن لئی چھڈ دِتا تے اودوں چاچے خیرو نے اپنے گھر وچ کندھ کڈھ کے اوہ تھاں نوراں ماچھن دے حوالے کر دِتی سی۔ چاچا خیرو کدی کسے دِیاں گلاں سن کے آپے توں باہر نہیں سی ہویا تے نہ ہی کدی کسے نال جھگڑیا سی، اوہ ہمیش اپنے کم نال کم رکھدا۔

اوس دن ڈبو ٹھیک نہیں سی لگ رہیا، چاچے خیرو وانگوں اوہ وی چپ چپ سی، جویں کوئی پرانا درد اوس دے اندر اچانک توں جاگ پیا ہووے، سکول مُوہرے کھلوتی ریڑھی تے وی چاچے خیرو نے غور کیتا کہ ڈبو اج نہ کھاپی رہیا اے تے نہ پہلے وانگر کھیڈ رہیا اے، بس چپ کر کے ریڑھی تھلے بیٹھا آندے جاندے جواکاں ول اُداس نظراں نال ویکھی جا رہیا اے، چاچے خیرو نے پچھیا وی سی کہ "پتر کیہ ہویا اے تینوں، اج بڑا چپ چپ ایں، خیر تے ہے؟"، ڈبو نے بڑی مشکل نال پُوچھ ہلا کے دَسن دی کوشش کیتی جویں آکھ رہیا ہووے میں ٹھیک آں۔ ماسی رجو دے تندور توں روٹی سالن لین توں بعد چاچے خیرو نے پوستی دی ہٹی توں ادھا کلو دُدھ لیتا تے نال دوائیاں دے سٹور توں کجھ گولیاں لے کے گھر آ گیا، مساں کُو دو بُرکیاں ہی لئیاں ہون گیاں تے روٹی پونے وچ ولیٹ کے چھابے وچ رکھ دِتی، نال بیٹھے ڈبو ول تکیا تے ڈبو اگے دودھ دا کولا وی اوسراں ہی بھریا پیا

سی۔ چاچا خیرو ڈبوول تے ڈبو چاچے خیرو ول ویکھی جا رہیا سی، دوہاں دِیاں اکھاں شام دی اداسی نال انج بھریاں ہوئیاں سن جویں قبرستان دِیاں قبراں اُتے مینہ وسن توں پہلاں کالے شاہ بدلاں دِیاں لال سرخ اکھاں۔ رات دی کالک چارے پاسے پھیل رہی سی، قبرستان وچ بابا دِیویاں آلی سرکار دی قبر اُتے بلدا دِیوا وی چاچے خیرو تے ڈبو دی اکھ دے چانن وانگوں بجھدا جا رہیا سی۔ اوس رات دور قبرستان وچ کھلوتے رُکھاں دِیاں ٹہنیاں چوں آن والی اُلوواں دی ہُو کرنال چاچے خیرو دے کول ڈونگھیاں سوچاں وچ گواچیا ڈبو وی گھبرا کے چاچے خیرو دے ہور نیڑے ہو گیا سی، دو چام چڑکاں ہنیرے وچ شُوں کر کے چاچے خیرو دے سر اُتوں لنگھیاں تے چاچا خیرو اک دم گھبرا کے ڈبو دی ڈُھوئیں اُتے انج ہتھ پھیرن لگ پیا جویں کوئی ماں ہنیری رات وچ ڈردے جواک نوں سینے نال لا کے تھاپڑ دی ہووے۔ دور انبراں اُتے ٹاواں ٹاواں لشکدے تارے بدلاں دی بُکل مار کے ہنیری رات دی لکھ وچ گواچ گئے سن، انج لگ رہیا سی جویں ساری دنیا دا ہنیرا چاچے خیرو دے کچے گھر وچ آن ڈِگیا ہووے، دوائیاں آلے سٹور توں لیاندیاں گولیاں نال وی چاچے خیرو دی بے چینی نہیں سی گھٹی۔ ہولی ہولی چاچے خیرو دے سینے دا درد وَدھی جا رہیا سی، ہتھ پیر جویں آنبل گئے ہون، چاچے خیرو نے سینے اُتے ہتھ رکھیا ہویا سی، اوہنے پورا زور لا کے اُٹھن دی کوشش کیتی پر نال پئے گلاس چوں پانی دا گھٹ نہ بھر ہویا، بولن دی کوشش کیتی تے جویں آواز گلے وچ ہی اڑ گئی ہووے، چاچے خیرو دا اک ہتھ اپنے سینے اُتے دُوجا ڈبو دے سر اُتے سی۔ ڈبو تے کدی وی ایڈی گُوڑھی نیند رنہیں سی سُتا، نالے دُدھ تے اوہ بڑے شوق نال پیندا سی۔۔۔ پر اج۔۔۔۔۔؟ اج تے ددھ دا پورا کولا اُنجے بھریا پیا سی جویں اک گھٹ وی نہیں سُو پیتا تے بھکھا ہی سوں گیا ہووے۔ چاچا خیرو اکھاں بند کر کے سوں چکیا سی، لمی رات دے ہنیریاں دی تھاں ویہڑے وچ سورج چمک رہیا سی،

لوگ چاچے خیرو دے منجے دے آل دوالے کھڑے کھسر پھسر کر رہے سن، منجے دے اک پاسے چھابے وچ پونے اندر لپیٹیاں روٹیاں پئیاں سن، نال کولی وچ بھورا جنی دال تے امب دے اچار دی اک پھاڑی پئی سی، دُوجے پاسے زمین اُتے دُدھ دا کولا مدھا پیا سی۔ چاچا خیرو منجے اُتے سدھا پیا انبراں ول ویکھ رہیا سی، ڈبو چاچے خیرو دے سینے اُتے سر رکھ کے گوڑھیاں نیندراں وچ گواچ گیا سی۔ نوراں مراثن تے ماسی رجو نے رو رو بھیڑا حال کیتا ہویا سی، اوہ کدی چاچے خیرونوں واجاں مار دِیاں تے کدی نال پئے ڈبونوں پچ پچ کر دِیاں اپنے ول بلاندیاں۔ ہنیرا مک چلیا سی، دن چڑھ آیا سی، اوس توں بعد نہ چاچے خیرو دی ریڑھی سکول اگ دِسی نہ ریڑھی کول بیٹھا پوچھل ہلاندا ڈبو۔ میں جدوں وی ماں جی دی قبر اُتے دل دا بھار ہولا کرن لئی جاواں تے چارے پاسے اُگیاں قبراں وچوں دو قبراں اگے آن کے پیر رُک جاندے نیں تے اک دم دل وچوں دعا نکلدی ہے کہ "رب چاچے خیرو تے ڈبو اُتے اپنا خاص رحم فرمائے"۔

بے بے

بے بے دا دل ریگراں وستی ہی لگدا سی، ساری حیاتی او تھے جو لنگھی سی، ویاہی آئی تے عمر ہی کیہ سی، ایہو کوئی چودھاں پندرھاں ورہیاں دی ہونی، باپو محنت مزدوری کردے رہے تے بے بے سرگھی ویلے توں گھر دے کماں کاراں وچ اجیہا کھبدی کہ رات ہو جاندی پر گھر دے کم نہ مکدے۔ جے کدی گھر دے کماں کاراں چوں ویلھ لبھ جاندی تے بے بے اماں مافیایاں گواندھن خالہ صغری نال دُکھ درد ونڈا کے دل دا بھار ہولا کرلیندی۔ کنول نال ویاہ توں بعد بے بے ہوتاں چر میرے کول ہی رہندے سن۔ ہن تے فوزیہ تے کنول دوہاں دے گھر دو منزلہ ہوگئے نیں، سولر سسٹم تے اے سی دی سہولت وی لبھ گئی اے پر جدوں امی گرمیاں وچ ٹھنڈی ہوائی کھلے اسمان تھلے چھت اُتے ساڈے نال ہی منجیاں اُتے سوندے تے اوہناں نوں ویلے کویلے اُتے تھلے آن لئی پوڑھیاں چڑھن وچ بڑی پریشانی ہوندی، بے بے اکثر آکھدی "صغیر توں اُتے اک کُھڈی بنوا دے، رات برات گھڑی مڑی تھلے نہیں جایا جاندا" میں بے بے دے پیر گُھٹدا گُھٹدا ہولی جہی "جی امی ٹھیک اے" آکھ کے دل وچ سوچدا رہندا کہ کسی پاسیوں چار پیسے آن تے اُتے دا سارا پورشن ہی بنوا دیواں۔ کنول نال کئی واری ایس گل اُتے غصے ہوجاندا کہ بے بے دی روٹی ٹکر دا اچیچا خیال رکھنا اے، امی دے دنداں دا مسئلہ ہے پولی پولی تے گرم گرم روٹی بنا کے دیا کر، ماں جی نوں کسی قسم دی کوئی تکلیف نہ ہووے، ماں جی مِسّی روٹی، دیسی گھیو دے تڑکے آلا ساگ، تلی ہوئی مچھی، بُھنّیا گوشت تے گُڑ والے مٹھے چول شوق نال کھاندے سن۔ ماں جی دی سیوا کرن وچ نہ کدی فوزیہ نے متھے وٹ پایا سی تے نہ ہی کنول نے۔ بے بے دِیاں دوائیاں مینوں منہ زبانی یاد ہوگئیاں سن کہڑی گولی بلڈ پریشر لئی لیانی اے، کہڑی درداں لئی

تے کہڑی معدے لئی۔ جدوں کدی بے بے دا دل اُداس ہوندا تے میں سمجھ جاندا کہ ہن بے بے نوں ریگراں وستی دی یاد ستان لگ پئی ہے فیر بے بے کجھ دناں لئی وڈے بھرا گھر چلے جاندے۔ ریگراں وستی جا کے بے بے آنڈھ گوانڈھ بڑے فخر نال دَسدی "میرا پتر وڈے وڈے افسراں نال رہندا ہے، آپ وی پروفیسر ہے، ریڈیو تے اوہدا پروگرام آندا ہے، بہت سوہنا بولدا ہے میرا پتر، ہن تے شاعر وی بن گیا اے، کنی کنی دُور جاندا ہے مشاعرے پڑھن"۔ اک دن بے بے لاہور مشاعرے تے جان لگیاں پچھدی "وے صغیر۔۔۔! تیریاں اکھاں دا مسئلہ وی بنیا ہویا اے تے توں اینی دُور دُور مشاعرہ کرن جانا ایں تینوں کجھ دیندے دواندے وی نیں یاں ساری تنخواہ ایہناں مشاعریاں اُتے ہی اُڈا آنا ایں؟" میں ہس کے آکھیا "ماں جی شروع وچ تے شوق سی بس جہڑا ہس کے بلا نداٹر جاندا سی:

ہنجو بیج کے نظماں کڈھیاں
نظماں وِچوں ہاسے
جدھروں بانگ عشق دی آئی
ٹُر پئے اوسے پاسے۔

پر ہن تے ماں جی پہلے پیسے لئی دے نیں فیر کدھرے جان دی حامی بھری دی ہے۔ ماں جی نوں روز سون توں پہلے نپدا گھٹدا تے ڈھیر ساریاں گلاں کردا۔ اوس رات چھت اُتے بے بے کول بیٹھا اوہناں دے پیر ہی گھٹ رہیا سی جدوں بھارت وچوں اک سردارنی دی کال آئی سی انٹرویو دا وقت لین لئی تے بے بے دی وی گل کرائی سی، اوس دن بے بے بہت خوش ہوئی سی، فیر بے بے نے کئی واری چڑھدے پاسے دے میرے سردار دوستاں بیلیاں نال گلاں کردیاں کردیاں پچھنا "پتر دھار سُور پنڈ کتھے کُو ہے؟" بے بے

اپنے پنڈ گراں بارے پچھدی تے تاریاں بھری رات وچ ہولی ہولی ماپے یاد کر کر روندی رہندی، کئی واری رات نوں میری اکھ کھل جاندی، میں بے بے دے منجے ول ویکھدا، بے بے منجے اُتے بیٹھی انبراں ول گھور رہی ہوندی تے میں اک دم گھبرا کے ماں جی دے کول آ جاندا، موڈھے گُھٹدا گُھٹدا پچھدا "بے بے خیر تے ہے۔۔۔میری ماں حالی تک جاگ رہی اے۔۔۔طبعیت تے ٹھیک اے نا؟"، بے بے میرے والاں وچ ہتھ پھیر دیاں آکھدی "پتر توں نکا ہوندا کڈا شرارتی سی تیرے نصیباں توں بڑا ڈر لگدا سی کہ میرے چھوٹے پتر دا وڈا ہو کے کیہ بنوگا؟ پر ویکھ رب دا کڈا کرم ہویا اے، رب نے سبھ کجھ تینوں دے دِتا پر پتر تیرے دو دو گھرنیں اک اودھر کھچدی ہونی اک ایدھر بس تیری ایہو فکر ماردی رہندی"۔ بے بے دَسدی سی کہ "تیرے دادے دِیاں دو بیویاں سن، تیرے ابے دِیاں وی دو ہی سن میری وڈی بھین مری تے اوہدی تھاں تیرے پیو نال میں ویاہ دِتی گئی۔ تیرے وڈے بھرا بابو نے وی دو ویاہ کر لئے، جنگو نے وی چن ورگی وہٹی چھڈ کے دُوجی کرلئی تے ہن توں وی اوسے دلدل وچ آن ڈِگیا ایں، رب ہی کرم کرے تیرے اُتے"۔ بے بے نوں لمیاں راتاں توں ڈر لگدا سی شاید جگراتے کٹدی نوں گزریا ویلا یاد آندا سی، دِنے تے ٹی وی چلا کے فل واج وچ سردارنیاں دے گِدّے سن سن جی پر چاندی رہندی تے نال نکی جہی عائزہ بے بے دی اُنگل پھڑ کے ٹی وی لاؤنج وچ نچ نچ گیڑے دیندی تے اسیں دادی پوتی نوں ویکھ کے ہس ہس دُوہرے ہو جاندے:

اک لڈو آ کوئی دو لڈو آ

لڈواں دی جھولی بھر گیا

میں نہ انگریزی جان دی

مینوں ہیلو ہیلو کر گیا

جا گو دِیاں ویکھ رونقاں لذت پوری آئی
لو جی کڑیوں شگن مناؤ جیوندی رہے تھوڈی تائی
تُسیں ساریاں کجھ نہ کہیو، اَڑ کے میتھو کجھ لئیو
جا گو رنگ چڑھیا بھئی ہن جا گو آئیا
شاوا بھئی ہن جا گو آئیا

ایدھر کنکاں اودھر کنکاں
وچ کنکاں دے سوٹی
پیکے جائیں ناں ہو جاؤں گی موٹی
پیکے جائیں ناں ہو جاؤں گی موٹی۔

بے بے تاڑیاں ماردی ہسدی رہندی پر عائزہ گِدّا پاندی نہ تھکدی، ٹی وی چلدا رہندا دادو پوتی سردارنیاں نال تاڑیاں مار مار گدّا پاندیاں رہندیاں:

جیٹھ نما نا مر جانا مینوں گالھ بِنا نہ بولے
مارا دیناسی مینوں جے نہ وڑدی صندوقاں اولھے
ویر ہوؤ گا تیرا اَڑیا اوہ کیہ لگدا میرا
میرے پیر دی جُتی
وے میں جیٹھ نے کُٹی
وے میں جیٹھ نے کُٹی۔

جیوندے جی بندے نوں ماپیاں دی قدر نہیں ہوندی تے اوہناں دے ٹر جان مگروں بندہ کندھاں دے سینے لگ لگ روندا ہے، وَین پاندا ہے، انبراں ول ویکھ ویکھ کے

ترلے پاندا ہے کہ اک واری بس اک واری ہور موقع مل جاوے تے میں ماپیاں دے پیر دھودھو کے پیواں، دن رات اوہناں دی خدمت کراں، اوہناں دے اوسراں ہی لاڈ چکاں جویں نکے ہوندیاں اوہ اپنا ڈڈھ موس موس کے ساڈیاں ضداں پوریاں کردے سن آپ بھکھاں کٹ کے ساڈا ڈِڈھ بھر دے سن، جگر دی رَت پیا پیا ساڈی عمراں دی تریہہ مکاندے سن:

رُکھاں دی رکھوالی دے وچ غفلت کدی نہ کرنا

سر تے رہن سلامت تے ایہ دیندے ٹھنڈیاں چھاواں

واہ اوئے بندیا تیریاں ونڈاں صدقے جاواں تیرے

خوشیاں دے لئی بیوی بچے دُکھاں دے لئی ماواں۔

ایسے منظر ویکھ کے کلیجے وچ اگ لگ جاندی ہے جدوں بڈھے ماپے گھر دِیاں نکراں وچ منہ دے دے روندے نیں، ہنجو کیر دے نیں، صبر دا گھٹ بھر دیاں ہویاں دِلاں وچ پُنگھر دِیاں نکیاں نکیاں سدھراں وی دل وچ ہی لے کے اکھاں میٹ جاندے نیں پر پتر اپنی حیاتی دے انھے نشیاں وچ ایسراں گم ہوندے نیں کہ ہئو کے بھر دے بڈھے ماپیاں دے دُکھ وکھالی ہی نہیں دیندے اوہی ماپے جہناں اوہناں دِیاں سدھراں پوریاں کرن لئی سورج نوں اپنی ہک تے ڈَکیا، راتاں دے ہنیریاں نوں اپنیاں بند مٹھیاں وچ لکو کے اوہناں دے چاہ پورے کیتے، اوہناں دے تَتّے ہونٹھاں لئی دُدھ بھرے چھنے لیاندے تے آپ کوڑ تُمے دِیاں ولاں کھا کھا عمراں دے پینڈے کٹ دے رہے۔ اج اوہ بڈھے ماپے کس حال وچ نیں؟ کس دُکھ تے کس تکلیف نال حیاتی دے دن پورے کر رہے نیں کوئی نہیں ویکھدا:

لُوں لُوں دے وچ پیڑ جگاون لگ پئے نیں
چندرے دل دے خواب ستاون لگ پئے نیں
بڈھے ماپے نکراں دے وچ کھنگدے نیں
پتر اپنے بال کھڑاون لگ پئے نیں۔

میں کئی واری بے بے نال لاڈ لاڈ وچ غصے ہوجاندا، کئی واری اپنے آپ نوں دانشور، سوجھوان تے عقلِ کُل جان دے ہویاں ماں اگے دلیلاں دیندا پر ماں بوہتا کردی تے تھوڑی دیر لئی چپ کر جاندی، اکھاں دی تکلیف پاروں جدوں کدی میں اکھاں بند کر کے لیٹ جاندا بے بے اپنے بزرگ ہتھاں نال میرا سر گُھٹ دیاں گُھٹ دیاں آکھ رہی ہوندی "ربا تیرے کول کیہ گھاٹا اے؟ توں کہڑا کسی توں پُچھنا اے، ویکھ میرا پتر تکلیف وچ پیا اے، توں ایہدیاں اکھاں ٹھیک کردے"، میریاں اکھاں وچوں بے ساختہ ڈِگدے اتھرواں نال ماں جی دِیاں انگلاں بھجدیاں تے ماں "بُووووو میں مرگئی" کہہ کے مینوں اپنے سینے نال لالیندی۔

اوس دن ماں جی واش بیسن اُتے وضو کردے ہوئے ڈِگے تے فیر اپنے پیراں اُتے کھلو نہ سکے۔ بہت دوائی دارو کیتا، ہڈی دے ماہر ڈاکٹراں نوں چیک کروایا پر اوہناں دا کہنا سی کہ چُکنے دی ہڈی ٹُٹی اے، عمر بوہتی اے تے ہڈیاں کمزور نیں سرجری ممکن نہیں۔ بس فیر ماں جی درداں، بلڈ پریشر تے ساہ دِیاں دوائیاں کھاندے رہے ڈنگ ٹپاندے رہے۔ اوس دن ویل چیئر اُتے گلی دِیاں ساریاں عورتاں نوں مل کے آئے۔ رات نوں کنول باجیاں تے میں کول ہی سی جدوں طبیعت بوہتی خراب ہوئی تے ساہ دی تکلیف پاروں سرکاری ہسپتال داخل ہوگئے، ساری رات آکسیجن لگی رہی، اوہ رات قیامت دی رات سی، پہلے وی کئی واری ہسپتال داخل ہوئے تے ماں جی ہسدے کھیڈدے گھر پرت

آندے سن پر اوس رات بہت ہنیر اسی، بہت اُداسی سی، نہ تاریاں دا چانن سی، نہ پھلاں دی خشبو تے نہ دِیویاں دی لَو، ہر کوئی اُداس ہی اُداس لگ رہیا سی، رات سی کہ مکن داناں ہی نہیں لے رہی سی، باجی کنیزہ باجی رشیداں قران دِیاں سورتاں پڑھ رہیاں سن، ہتھ چکی رب اگے رو رو دُعاواں منگ رہیاں سن پر رب نوں کجھ ہور ہی منظور سی۔۔۔۔۔وچھوڑا پَین والا سی۔۔۔۔۔پکا پکا وچھوڑا۔۔۔۔ساہ پورے ہو چکے سن۔۔۔۔۔ہن کوئی اُمید کوئی آس باقی نہیں سی رہی۔۔۔۔۔ اوس رات تے سرگھی دا تارا وی انبراں اُتے نظر نہیں سی آیا۔ جدوں ماں جی نوں گھر لے کے آئے تے بھابھیاں، بھیناں تے محلے دِیاں عورتاں چھاتیاں پٹ پٹ وین پار رہیاں سن۔۔۔۔۔محلے دِیاں ساریاں گلیاں چیکاں مار مار ادھ موئیاں ہوئیاں پئیاں سن۔۔۔۔۔۔کسے پاسے چین نہیں سی۔۔۔۔۔میں بالکل چپ بیٹھا ویہڑے وچ پئے منجے اُتے لمی نیندرے سُتی ماں جی ول ویکھی جا رہیا سی، مینوں کوئی خبر نہیں سی کون آ رہیا ہے کون جا رہیا ہے۔۔۔۔۔کون کیہ کہہ رہیا ہے۔۔۔۔کون کیہ کر رہیا ہے۔۔۔۔۔ میں تے ویہڑے وچ وِچھے ہوئے منجیاں دی لین ویکھ رہیا سی۔۔۔۔۔ برانڈے وچ اک پکھا چل رہیا سی تے منجیاں اُتے سبھ توں پہلے پکھے اگے بابو۔۔۔۔ فیر جنگو۔۔۔۔ فیر بشیر۔۔۔۔ فیر امی۔۔۔ فیر میں۔۔۔۔۔ تے آخر تے باپو پیا سی۔ باپو میرے سُتے پئے دے سر اُتے ہتھ پھیر دیاں بے بے نوں ہولی ہولی آکھ رہیا سی "ایہ میرا افسر پتر اے ایہنوں کوسے کوسے دُدھ وچ گھیو پا کے دیا کر جو اک سارا دن پڑھائی کردا ہے" تے بے بے اگوں ہس کے آکھدی "حاجی صاحب تُسیں فکر نہ کرو تہاڈا پتر اک دن ضرور افسر بنوگا"۔

اوس دن اکھاں کھلیاں تے پتہ چلیا نہ باپو کول رہیا نہ بے بے تے اُتوں سارے بھین بھرا تیز ہوا وچ اُڈ دی ریت وانگو ایدھر اودھر کھنڈ چکے سن۔ میرے توں ہور چپ

نہیں رہیا گیا میں اک دم ویہڑے وچوں اٹھیا تے مدینہ ٹاؤن وڈے گھر آن کے ایڈی اُچی اُچی رویا کہ چیکاں دُور دُور تک گئیاں، میریاں اکھاں وچوں پانی دی تھاں لہو دے چھٹے ایسراں ڈِگے کے گھر دِیاں کوریاں کندھاں لہولہان ہوگئیاں، چیکاں تے کرلاٹاں نال میرے پنڈے دِیاں ناڑاں پھٹ گئیاں، میں بے ہوش ہوگیا، ہوش آیا تے اپنے کمرے وچ بستر اُتے پیا سی، نال کاغذ اُتے لکھیا پیا اک ہاڑا میرے ول بھجیاں اکھاں نال ویکھ رہیا سی:

گل سن نی مائے میریے
تیرے نال سی چانن تاریاں دا
تیرے نال سی رنگ بہاردے
اک وار تے ویکھ لے روندیاں نوں
اک وار کلیجہ ٹھاردے
تیرے ہجراں سولی چاڑھیا
دُکھ قبراں وچ اُتاردے
یا ماردے ایس وچھوڑے نوں
یا سانوں وی اج ماردے

گل سن نی مائے میریے
تیرے بعد حیاتی انج ہوئی
جویں راکھ پرانی لیردی
اک یاد نے سینہ پاڑیا
اک یاد کلیجہ چیردی

گل سن نی مائے میریے
تیرے نال سی روپ سویردا
تیرے باجھ نیں راتاں نھیریاں
اج بجھ گئے دِیوے آس دے
اج توں وی اکھاں پھیریاں
ساڈے آل دوالے مُورتاں
ساڈے چار چفیرے ڈھیریاں

گل سن نی مائے میریے
تیرے بعد وی جینا کیہ جینا
ساڈے حال پرانیاں ککراں دے
نہ رُوپ رہیا نہ رنگ رہیا
نہ جیون دا کوئی ڈھنگ رہیا
کوئی درد گواچیاں رُوحاں دا
نت سولی اُتے ٹنگ رہیا
گل سن نی مائے میریے
گل سن نی مائے میریے۔

13 جون 2020 نوں ماں جی دے ٹرجان تے لکھیا جان والا ہاڑا میرے کلیجے نوں چیر دا ہویا دِناں وچ ہی چارے پاسے پھیل گیا۔ پہلی واری ایہ نظم جرمنی دے اک فیس

بک پیج اُتے میری آواز وچ اپ لوڈ ہوئی تے کافی وائرل ہوئی پر جدوں گلوکار رمضان جانی نے ایس نظم نوں اپنی آواز وچ گایا تے اینی وائرل ہوئی کہ اک اک ویڈیو اُتے کئی کئی ملین ویوز آئے تے ایس نظم دِیاں لکھاں ویڈیوز بنائیاں گئیاں۔ فیر ایس نظم نوں پاکستان دے کئی گلوکاراں نے اپنی اپنی آواز وچ گایا، یوٹیوب، ٹک ٹاک، ٹوئیٹر، انسٹاگرام، ہر تھاں تے ایہ نظم اینی زیادہ مشہور ہوئی کہ پاکستان ٹیلی ویژن تے وی نشر کرنی پئی فیر پاکستان وچ مختلف موبائل کمپنیاں نے ایس نظم نوں رنگ ٹون بنا دِتا، ایہ نظم اک دعا، اک وین، اک ہاڑ ابن کے ہر پل مینوں ماں جی دی یاد دواندی ہے تے مردے دم تک یاداں دا ایہ مینہ ور ہدار ہوے گا۔ رب ماں جی دے درجات بلند فرمائے۔۔۔۔ آمین۔۔۔

دوائیاں

سارے دن دا تھکیا ہاریا سورج دُور کھلوتے اُچے اُچے رُکھاں دِیاں ٹہنیاں اولھے ہولی ہولی ڈُب رہیا سی تے کپاہ دے بھرے ٹرالے دے خراب ہوجان پاروں شہر دی اکلوتی مین سڑک وچ گڈیاں موٹراں، سکوٹراں تے رکشیاں دے کن پاڑ دے شور نے اسمان سر تے چکیا ہویا سی۔ ٹریفک وچ پھسی موٹر سائیکل نوں میں زور زور دی ریس دیندیاں بڑی مشکل نال موٹراں کاراں توں بچا کے کپاہ دے ٹرالے دے پرلی سائیڈ توں لنگھیا تے اگوں سواریاں لاہندے رکشے وچ وجدے وجدے بچیا، رکشہ ڈرائیور نے غصے نال گھوردیاں آکھیا "انھا ہوگیا ایں ویکھ نہیں رہیا سا ہویں رکشہ کھلوتا اے"، اوہنوں کیہ پتہ سی میں کہڑیاں سوچاں وچ سکوٹر نسائی پھرناں؟، اوہدی گل سنی اَن سنی کر کے سکوٹر رکشے دی سائڈ توں گھما کے اگے لنگھ گیا۔ رش وچوں نکل کے تھوڑا جِنا اگے گیا تے اک دوائیاں آلے سٹور سا ہویں بریک ماری تے اک واقف منڈے نوں آکھیا "یار چھیتی کرتے اک کھنگ آلا سیرپ پلمونول، معدے لئی اومیپرازول، بلڈ پریشر دیاں گولیاں زیور 50 ایم جی تے درداں لئی اک پتہ برکسن دا دے دے"۔ منڈے نے دوائیاں کڈھیاں بل بنایا تے شاپر وچ پاندیاں آکھیا "ہور کوئی حکم صغیر تبسم صاحب"، میں کالھ نال کاؤنٹر اُتے پیسے دِتے تے دوائیاں آلا شاپر پھڑ کے اک واری فیر سکوٹر انج نسا دتا جویں اک منٹ دی وی دیری ہوئی تے قیامت آجانی اے۔ پنجاں ستاں منٹاں بعد سکوٹر مدینہ ٹاؤن گھر دے گیٹ اگے اپڑ گئی سی، سکوٹر دا ہارن خراب ہون پاروں زور زور دی ریس دتی تے نیانے نسدے ہوئے گیٹ کھولدیاں اُچی دینی آکھیا "مما جی بابا جی آ گئے نیں" چھیتی کر کے سکوٹر گیراج اندر کھلہاریا، آیان، عائزہ نوں پیار کیتا تے دوائیاں آلا شاپر لے کے کمرے اندر وڑ گیا۔ ساہویں ہلکے

نیلے رنگ دا دوپٹہ لئی اُڈیکاں دے دِیوے بال کے کنول کھلوتی سی، اک پل لئی میں اہدیاں معصوم اکھیاں دی نکی جہی مسکان نوں تکیا تے فیر چھیتی جہی آکھیا "ایہ پھڑ امی دی دوائی کل دی مکی ہوئی اے، جا جلدی جا کے پانی دا گلاس لے آ میں امی نوں دوائی دے دیاں فیر بعد وچ روٹی کھانے آں"، کنول نے میرے چہرے اُتے تھکیواں ویکھدیاں بڑے دُکھ بھرے انداز وچ لما سارا ہئو کا بھریا تے اگے ودھ کے میرے ہتھوں دوائیاں آلا شا پر پھڑ لیا، مینوں کول پئے صوفے اُتے بٹھا کے ٹھنڈے پانی دا گلاس پلایا تے میریاں ویران اکھاں وچ اپنیاں سفنے بھریاں اکھاں پا کے کہن لگی "صغیر اکھاں خراب ہون دے باوجود سارا سارا دن کم کردے او، دو دو گھراں دی ذمے داری تہاڈی کلی جان اُتے ہے پتہ نہیں تہانوں کیہ ہو گیا اے، ہر چوتھے دن تُسیں امی دی دوائیاں لے آندے او تے خورے کیوں بھل جاندے او کہ امی نوں فوت ہویاں پورا سال ہو گیا پر تُسیں اج وی۔۔۔۔۔!

پوہ دیاں ٹھر دِیاں راتاں دے چور

اوس رات اک شاعر دوست ریحان بشیر شطرنج کھیڈن لئی چھوٹے گھر آیا سی ، پوہ ماگھ دِیاں برفاں سٹدیاں راتاں۔۔۔۔اوس وچ ڈُبیاں سڑکاں تے ٹھنڈی سیت ہوا دے بُلّے ۔۔۔۔۔سنسان تے ہنیریاں وچ گواچیاں گلیاں ۔۔۔دُور دُور تیکر کجھ وی وکھائی نہیں سی دے رہیا۔اجو کی شاعری تے گل بات کردیاں شطرنج دی بساط وچھائی تے دُو جی منزل دے گرم کمرے وچ پیادیاں ، فیلیاں ، توپاں ، گھوڑیاں تے وزیراں دِیاں چالاں چلدیاں چلدیاں شاہاں نوں کنیاں ماتاں ہوئیاں تے کدوں رات دے بارھاں وج گئے ، پتہ ہی نہیں چلیا۔اکھاں وچ پیڑ ودھی تے بساط لپیٹ دِتی گئی ، ریحان کناں اُتے ڈبیاں آلا گرم مفلر ولیٹ کے انھیاں سڑکاں اُتے اندازے نال ہی سکوٹر نسانداا پنے گھر ول چلا گیا۔ میں تسلی نال گھر دے مین گیٹ نوں جندرا ماریا تے تھلے کمرے وچ سون لئی چلا گیا، کمرے وچ اس رات بچے تے بچیاں دی نانی سُتی ہوئی سی دل وچ خیال آیا کہ کیہ پریشان کرنا تے میں گھر والی نوں دس کے سون لئی فیر توں اُتلی منزل تے جان لگیا ہی سی کہ گھر والی نے ٹوکیا "نال دا کمرہ وی تے ویلھا پیا اے تُسیں اُتے کلے پریشان ہووو گے رات برات کدھرے اکھاں دی تکلیف ودھ گئی تے ہور مسئلہ بنے گا"۔گھر والی دی گل وچ وزن سی ایس لئی بہتر سمجھدیاں تھلے ہی نال دے بیڈ روم وچ کنی ہی دیر دُعاواں پڑھدا پڑھدا کس ویلے ستا یاد نہیں۔رات دے پچھلے پہر اچانک موبائل دی گھوں گھوں ہوئی تے نیندر وچ ہی کال سنن لئی بٹن دب دتا، اگوں گوانڈھی مستری اختر بول رہیا سی "صغیر صاحب اپنیاں چھتاں اُتے آوازاں آرہیاں نیں ، کوئی گڑ بڑ لگ رہی اے ، اُپر پتہ نہیں کون لوگ نیں"۔نیندر تے پہلے ہی گھٹ آندی ہے رہی سہی کسر اوس فون کال نے پوری

کر دِتی۔ خوف، ڈر تے گھبراہٹ وچ سی سی ٹی وی کیمریاں دی سکرین آن کیتی۔۔۔۔ کمرے چوں نکل کے کھڑکی وچوں باہر ویکھیا۔۔۔۔ کدی ٹی وی لاؤنج وچ چکر لاواں۔۔۔۔ کدی اک کمرے چوں دوجے کمرے وچ جاواں۔۔۔۔۔۔ ایدھر اودھر دی نس بھج دِیاں آوازاں نال کنول وی جاگ کے کمرے وچوں باہر آن کھلوتی۔ مینوں رات دے ایس پہر جاگدیاں ویکھ کے بڑے اکتائے انداز وچ آکھیا "کیہ مسئلہ اے تہانوں، حالی تیکر سوئے کیوں نہیں؟ پہلے شطرنج کھیڈ دے رہے او تے ہن پکا موبائل وچ لگے ہونے" میں بُلھاں اُتے اُنگل دھر کے اشارے نال اوہنوں سمجھان دی کوشش کیتی" ہُش۔۔۔۔ ہولی بول۔۔۔ اُتلے پورشن وچ لگدا ہے کوئی وارداتیے آئے ہوئے نیں"، میری گل سن کے اوہ اک دم گھبرا گئی تے ہولی جہی آکھن لگی "تُسیں اُتے نہ جانا پتہ نہیں کون چور ڈاکو نیں"۔ پریشانی وچ سانوں لکھ سمجھ نہیں سی آ رہی کہ کیہ کریے تے کدھر جایئے بس اُتوں آن والیاں آوازاں چپ کر کے سنی جا رہے سی۔ اچانک اُتوں زوردی دروازے دا ارل بند کرن دی واج آئی تے سینے اندروں دل دھڑکدا ہویا جویں باہر آن ڈِگیا، میں چھیتی نال کمرے دے پچھلے پاسے تازہ ہوالئی رکھی گیلری وچ آیا جتھوں اُپرلے پورشن اُتے جھاتی مار کے کجھ نہ کجھ ویکھیا جاسکدا سی۔ آوازاں مسلسل تھلے آ رہیاں سن، خوف، ڈر تے رات دے پچھلے پہر دی خاموشی وچ میں اندر دا پورا زور لا کے بڑی مشکل نال کنبدی ہوئی آواز وچ بولیا "ک ک ک کون کون ہے اُپر؟" نال ہی گھر آلی ول منہ کر کے اُچی دینی ہاک ماری "زرا الماری وچوں میرا ریوالور پھڑائیں" تے نال ہی چور چور دِیاں بانگاں دینیاں شروع کر دتیاں۔ میرا ایدھروں چیک چیک کے رولا پان دی دیر سی کہ اودھروں گوانڈھ چوں مستری اختر نے وی چور چور دا شور پا دِتا۔ اُتوں آن والیاں آوازاں دے شورنوں جویں اک دم چپ کھا گئی ہووے، اوس توں بعد وی اسیں کنی دیر ساہ روک

کے بیٹھے رہے پر اُتے جا کے ویکھن دی ہمت نہیں ہوئی۔ 15 تے کال کر کے پولیس نوں سد یا تے ادھے گھنٹے بعد پولیس دے دو سپاہیاں نال ڈردے ڈردے دُو جی منزل اپڑیا تے اگے اوہی ہویا جہدا ڈر سی، ٹی لاؤنج وچوں وڈی ایل ای ڈی، ڈش رسیور، کمپیوٹر تے ایس طرح دا ہور کافی سارا سامان غائب سی، دُو جی منزل دے ویہڑے وچ آن کے ویکھیا تے اے سی دے آؤٹر کول اک چادر وچھی سی جویں سارا سامان بنھ کے جاندے جاندے ایس آؤٹر نوں وی لاہن لگے سی۔ کالھ نال گوانڈھیاں دی چھت اُتے جھاتی ماری تے سامان دی اک پنڈ اوہناں دی چار دیواری اُتے پئی سی، دو جی چھت دے فرش اُتے نال ہی اک وڈا سارا بورا سامان دا بھریا ہویا پیا سی۔ سپاہیاں نے سامان دِیاں بنھیاں گنڈھاں کھولیاں تے اندروں اوہی ایل ای ڈی، کمپیوٹر، ڈش رسیور تے نال نال باقی شئیاں وی مل گئیاں۔ پولیس آلیاں مبارکباد دیندیاں آکھیا "شکر کرو پروفیسر صاحب بچت ہوگئی چوراں نے سامان لاہ تے سارا ہی لیا سی پر تُسیں عین موقعے تے دبکا مار کے نسا دِتا"۔ سامان کٹھا کرن مگروں میں پہلا کم ایہ کیتا کہ ریحان بشیر نوں وائس میسیج کیتا کہ "منہ وچ رکھیا بیڑا باہر والے واش بیسن وچ سٹن گیا سی تے بوہا وی بند کر آندا، بوہا کھلا رہ جان پاروں وچارے بھکھے مردے چور بنھے بنھائے سامان دے نال نال اپنیاں گرم کھیسیاں وی چھوڑ کے نس گئے"۔

پوہ ماگھ دیاں برفاں سڈ یاں راتاں اندر ٹھنڈی سیت ہوا دے بُلیاں وچ گرم لوئیاں توں بنا اینی ٹھنڈ تے اسمانوں ڈِگدا کورا کسراں برداشت کرن گے، رب اوہناں دا بھلا کرے"۔

نیلے پانیاں وچ ٹُبیاں ماردیاں سفید مرغابیاں
(پہلا حصہ)

اوس دن میں لیکچر توں بعد اپنے کمرے وچ بیٹھا میز اُتے پئے کاغذ تے کجھ لکھ رہیا ساں کہ اچانک اوہ میرے ساہویں آن کھلوئی، سمندراں دے ڈونگھے پانیاں وچ ڈُبیاں اوہدیاں اکھاں چیتر وچ پہلی واردے کھڑے گلاب طرح انج لال سرخ ہوئیاں پئیاں سن جویں اوہ ساری رات ایہناں اکھیاں نوں کسی نشیلی یاد وچ بلدے دِیوے دی لَو اُتے دھر کے بیٹھی رہی ہووے۔۔۔۔ باریک بُلھیاں اُتے پرانیاں شراباں جہے نشیلے خواب۔۔۔۔۔ سُرخ انگاریاں وانگوں دہکدیاں گلھاں۔۔۔۔۔ پتلے پتلے ہتھاں وچ ہسدے گلاب دی ٹہنی۔۔۔۔ ایس توں پہلے کہ میں کجھ پچھدا کجھ دَسدا، اوہنے اپنا جادوئی ہتھ لما کر کے گلاب میریاں اکھاں اُتے پھیر دیاں ہویاں کوسیاں کوسیاں ساہواں دِیاں پھوکاں میرے اُداس چہرے اُتے ایسراں ماریاں کہ میں ہواواں وچ اُڈدا اُڈدا سمندراں ، جنگلاں تے اُچے اُچے پہاڑاں اُتوں لنگھ کے کسی اجیہی حسین وادی وچ اپڑ گیا جتھے چارے پاسے نیلے پانیاں دِیاں جھیلاں۔۔۔۔ پیلاں پاندے رنگ برنگے مور۔۔۔۔ انبراں توں وگدا چانن۔۔۔۔۔ پہاڑیاں چوں ڈِگدے صاف ستھرے پانیاں دے جھرنے تے دُوراک پہاڑی اُتے بنی وانساں دی جھگی وچوں آندی وانجھلی دے سُراں دی مدہوش کر دین والی لَے بے چین روحاں نوں سکون بخش رہی سی۔۔۔۔ میں کنی ہی دیر اوس وادی وچ بیٹھا وانجھلی دے مست کر دین والے سُراں وچ گواچیا رہیا، جی کر رہیا سی کہ پیلاں پاندے رنگ برنگے موراں تے گیت گاندے پنچھیاں نال صندل دی لکڑ نال بنی کشتی وچ بیٹھ کے نیلے پانیاں دِیاں گہرائیاں وچ گواچ جاواں تے گواچاں وی ایسراں کہ فیر کدی کسی دے ہتھ نہ آواں پر فیر پتہ نہیں کسراں اچانک اپنے کمرے وچ پرت آیا

ساں۔ نائب قاصد ہتھ وچ پانی دا گلاس پھڑی کرسی کول کھلوتا سی تے میز اُتے پئے کاغذ شیلیاں یاداں وانگر ایدھر اودھر کھلرے پئے سن۔ پانی پی کے کاغذاں تے نظر ماری تے اک دم گھبرا کے کھلو گیا، کاغذ اُتے پوری نظم ایسراں اُتری ہوئی سی جویں سورج ڈُبن توں تھوڑی دیر پہلے کوہ قاف دی کوئی حسین پری نیلے پانیاں دی جھیل وچوں نہا کے نکلی ہووے:

اوس کُڑی دے نام
جس دا بدن گلاب دی ٹہنی
ہونٹھ نشے دے جام
اکھ کھولے تے سورج لشکے
بند کرے تے شام
اوس کُڑی دے نام
جس نے تکیا رات دا تارا
وچ فجراں دے روئی
گلمے وچ لکو یا سورج
اکھ وچ رَت لکوئی
اوس کُڑی دے نام
جس نے پیاں بھار کھلو کے
دتی عشق دی بانگ
جس دا رنگ محبتاں ورگا
آپ بہاراں وانگ

اوس کُڑی دے نام
جس دا بدن گلاب دی ٹہنی
ہونٹھ نشے دے جام
اکھ کھولے تے سورج لشکے
بند کرے تے شام
اوس کُڑی دے نام
اوس کُڑی دے نام۔

ایسراں تے کدی نہیں سی ہو یا سُفنے وچ مینہ وردھدا تے سُنجے ویہڑے وچ پُھل کھڑ جاندے، سُفنیاں وچ انبراں توں ٹُٹن والے تارے جاگدیاں کناں وچ لشکدے کانٹے بن جاندے، پندھ خواباں وچ کٹدے تے تھکیو اں جاگدیاں محسوس ہوندا، سُفنیاں وچ ہتھ چھڑا کے وِچھڑن والا چیٹے دن اکلاپے دے ٹویاں وچ سٹ جاندا۔ اوہدا جدوں جی کردا میریاں اکھاں اُتے محبتاں دا وظیفہ پھوک کے نیلے پانیاں دِیاں حسین وادیاں وچ لے جاندی جتھے رنگ برنگے مور میرے آل دوالے پیلاں پا رہے ہوندے، چیٹے بدلاں وچ اُڈدیاں کونجاں لین بنائی نیلے پانیاں اُتے گیڑے کٹی جاندیاں، چیٹے رنگ دِیاں مرغابیاں اک کنارے توں ٹُبی مار دِیاں تے کنے چر مگروں جھیل دے دوجے پاسیوں جا نکلدیاں۔ دور پہاڑی اُتے وانساں دی جھگی وچوں کوئی ونجھلی دے ساز چھیڑ دا تے میں اکھاں بند کر کے موراں دے نال ہی عشق دِیاں جھانجھراں بنھ کے نچن والے کسی ملنگ طرح وجد وچ آن کے جھومر پان لگ پیندا، ونجھلی دی تان اُتلے سُراں وچ آندی تے اوہدے سُراں دی مٹھاس کناں وچ رس گھولدیاں گھولدیاں کدی نیلے پانیاں دی جھیل

دے کناریاں تے کھلوتی ایس چٹان نال ٹکراندی تے کدی اوس چٹان نال، آواز گھمدی رہندی، مور نچدے رہندے، انبراں وچ کونجاں لین بنائی چکر کٹدیاں رہندیاں، چٹیاں مرغابیاں نیلے پانیاں وچ ٹبیاں مار دِیاں رہندیاں تے میں کنی ہی دیر مگروں اکھاں کھولدا تے اپنے کمرے وچ بیٹھا کاغذاں اُتے نظماں اُلیک رہیا ہوندا:

کمرے دے وچ گونج رہی ہے
وانگر دے اک ساز دے وانگر
جھلی دے
ہاں تیری آواز دے وانگر
یاد کہواں یاں صورت تیری؟
اج وی پہلی نظم دے وانگوں
اکھراں وِچوں بول رہی اے
کنّاں وچ رس گھول رہی اے
یاد کہواں یاں صورت تیری؟
نیلے رنگ دے مور دے وانگر
ویہڑے دے وچ گھُم رہی اے
اکھ دا پانی چُم رہی اے۔
یاد کہواں یاں صورت تیری۔۔۔۔؟

پہلے عشق دے وانگوں اک دم
اُکھاں اگے آجاندی ہے
بُجھی اگ بھخا جاندی ہے
یاد کہواں یاں صورت تیری۔۔۔؟

ہن اس نے معمول بنالیا سی، کدی وی کسے وی دن کسے وی وقت اوہ تازہ نظم دے وانگوں اک دم ساہویں آن کھلوندی سی جہنوں ویکھدیاں سار ہی جسم بے جان ہوجاندا، سرت گواچ جاندی، پنڈے دا ماس آنبل جاندا جویں کئی ساریاں نیندر دیاں گولیاں کھالئیاں ہون یاں فیر یمن دے کسی پرانے تہہ خانے اندر بنے میخانے دی سبھ توں تیز ترکھی شراب دے کئی سارے پیگ لا کے مدہوشی وچ اُچی اُچی گان لگ پیا ہووا ں:

کوئی پُھل نیں گلاباں دے
نین تیرے انج گوریے
جویں پیگ نیں شراباں دے۔
بند کمرے دی باری اے
اج تیرے رُوپ ورگی
رب غزل اتاری اے۔

دن نوں رات تے رات نوں دن ہوندیاں سال لنگھ چلیا سی، طبیعت سی کہ ٹھیک ہون دا نام ہی نہیں سی لے رہی، شروع وچ انج ہی لگیا سی کہ دو چار دناں دا بخار اے، کئی راتاں دے جگراتے مگروں آن والی گوڑھی نیندر دا اثر اے، آپے ٹھیک ہوجائے گا، فیر ایہ وی خیال آندا کہ خواباں توں اج تیکر کون بچیا ہے نالے سُفنیاں اُتے کدوں کسی دا اختیار

ہوندا ہے، سفنا تے کسی نوں کدی وی آسکدا ہے۔ جُھگی دے فقیر توں لے کے محلاں دے شہزادیاں تیکر سارے ہی تے سفنے ویکھدے نیں، کسے نوں پھل کلیاں تے گلاب دے سُفنے، کسے نوں انبراں اُتے لشکدے چن تاریاں دے سُفنے تے کسے نوں گھپ ہنیریاں راتاں وچ ڈیلے کڈھدے، سجے کھبے، اگے پچھے نسدے ہوئے پرچھاویاں دے سُفنے۔ میں اجیہی بے چین تے بے قراری دی زندگی گزار رہیا سی کہ من لووجویں مینوں سُفنیاں دا نشہ لگ گیا ہووے، جویں روز کوئی منڈا نواں سوٹ، نویں کپڑے پائی، پیراں وچ چمکدے بوٹ تے پنڈے اُتے سجرے پھلاں دی خشبولا کے کسے دی اُڈیک وچ سڑک کنارے وڈی پیلی دے رُکھ ہیٹھاں آن کھلوندا ہووے تے گھڑی مڑی بانہہ اُتے بنھی گھڑی ویکھدیاں ویکھدیاں دھڑکدے دل نال کدی سڑک دے اوس پاسے جھاتی ماردا ہووے تے کدی سڑک دے ایس پاسے، جے اوہ نہ آوے تے کملیاں وانگوں سڑک دے چارے پاسے نس نس برا حال کرلیندا ہووے۔ سُفنا ہر دُوجے تیجے دن اپنی اُنگل پھڑا کے مینوں دُور حسین وادیاں وچ لے جاندا، جتھے کنی کنی دیر نیلے پانیاں وچ ٹُبیاں ماردیاں مرغابیاں نوں ویکھدے، رنگ برنگے موراں نال نچدے، وجھلی دے ساز اُتے نچدے نچدے تھک کے سوں جاندا۔ اک دن اوہ نیلے پانیاں دے اندر لے گئی، چٹیاں مرغابیاں سانوں اپنے کول ویکھ کے اک دم ٹُبی مار کے پانی وچ گُم ہوگئیاں اوہنے میرا ہتھ پھڑیا تے کشتی وچ بٹھا کے جھیل دے دُوجے کنارے لے گئی، دُور پہاڑی اُتے کوئی وجھلی وجا رہیا سی:

ماہی آوے گا میں پھلاں نال دھرتی سجاواں گی
اوہنوں دل والے رنگلے پلنگ تے بٹھاواں گی
جھلاں گی پکھیاں تے بڑا کجھ کہن گیاں اکھیاں
ماہی آوے گا میں پھلاں نال دھرتی سجاواں گی

جھیل دے دُوجے کنارے اپڑ کے پہاڑی دے اُتے بنی وانساں دی جھگی وچ وڑے تے اندر زمین اُتے نیلا قالین وِچھیا سی، نکر تے اک لالٹین بل رہی سی، جھدی ہلکی ہلکی روشنی نال نیلے قالین اُتے بنے پھل بڑے سوہنے لگ رہے سن۔ جھگی وچ اک پاسے میز پئی سی، میز اُتے بُھنّی ہوئی مچھی، گرم گرم روٹیاں تے نال چاء دی بھری پتل دی کیتلی تے کول ہی پانی دا بھریا شیشے دا جگ پیا سی "صغیر ایہ نیلے پانیاں دی مچھی اے، توں کدی نہیں کھائی ہونی، اج میرے نال رل کے کھا"، اوہنے آکھیا تے میں کسی انگریزی فلم دے روبوٹ طرح گرم گرم روٹی نال مچھی کھانی شروع کر دتی، میں پوری حیاتی وچ اینی سوادی مچھی نہیں سی کھادی، مینوں انج لگیا جویں کسے ہور دُنیا وچ آ گیا ہوواں، اوہ مینوں کھاندیاں ویکھدی رہی تے مسکراندی رہی۔ چاء توں پہلاں اوہنے پانی دا گلاس میرے ہونٹھاں اُتے لایا تے انج لگا جویں سارا پانی میرے اُتے ڈُلھ گیا ہووے میں گھبرا کے کمرے دی بتی بالی تے بیڈ دے نال پئے میز اُتے پئی پانی دی بوتل میرے سینے اُتے ڈِگی پئی سی تے پانی نال بیڈ دا سارا گدّا گلا ہو یا پیا سی۔ نیند روچوں اُٹھ کے کالھ نال بوتل دا ڈھکن بند کیتا، بیڈ دی چادر کٹھی کیتی تے کاغذ پنسل چک کے لکھن لگ پیا:

اوس کیفے دے پچھلے پاسے
جتھے اِکو کپ دے اندر
ادھی ادھی چاء پیتی سی
اک دُوجے نوں کول بٹھا کے
نہ دوہاں نے اکھ جھپکی سی

نہ دو ہاں نے گل کیتی سی
پُورے چن دی رات دے مگروں
اوس کیفے دے پچھلے پاسے
اک دن آپاں فیر ملاں گے

پنڈ دی نہر دے اگلے پاسے
امبیاں دے اُس باغ دے اندر
پِپل دے اِک رُکھ دے اُتّے
تیرا میرا ناں لکھیا سی
اِک دُوجے نوں بُھل نہ جایئے
تاں لکھیا سی
امبیاں دے اُس باغ دے اندر
پِپل دے اک رُکھ دے تھلے
دُکھاں دے جنگلات دے مگروں
اک دن آپاں
فیر ملاں گے
کالج دی اُس لیب دے اندر
جتھے بہہ کے نظماں پڑھیاں
شعر اُلیکے

شِو دی پریم کہانی سُن کے
اک دُوجے نوں مِیت سی لکھیا
بِرہوں دا اک گیت سی لکھیا
کالج دے اُس لیب دے اندر
ایس ورہے برسات دے مگروں
اک دن آپاں فیر ملاں گے۔

حالت بوہتی خراب ہون لگ پئی سی، مولویاں کہیا کوئی جن بھوت دا معاملہ لگدا اے دم کراؤ، ڈاکٹراں دسیا نفسیاتی مسئلہ ہے ڈپریشن دی دوائی کھاؤ وقت لگے گا ٹھیک ہوجاؤ گے پر مرض ودھدا چلا گیا۔ اوس دن جو جھٹکا لگیا اوہ ٹھیک طرح بیان نہیں کیتا جاسکدا، نیلے پانیاں دی جھیل کول تے اوہ اکثر ہی لے جاندی سی پر اج اوہنے میز اُتے پئی گڈی دی چابی چکی تے سینہ تان کے آکھدی "چل اُٹھ سیر تے چلدے آں" میں ہپناٹائز ہوئے انسان وانگر اوہدا منہ ویکھدا ہویا گڈی سٹارٹ کر کے شہر دِیاں سڑکاں اُتے ایدھر اودھر گھمدا رہیا۔ اوہ بڑے آرام نال برابر دی سیٹ اُتے ڈھوں لا کے کدی مینوں کدی گڈی دے شیشیاں وچوں نسدے ہوئے درختاں نوں ویکھی جا رہی سی، گڈی شہر دِیاں سڑکاں اُتے چکر کٹدی کٹدی نیلے پانیاں آلی جھیل ول مڑی ہی سی کہ اچانک رُکھاں اولھے لُکے ہوئے بھوتاں ورگے کئی پرچھاویں گڈی دے اگے آن کھلوتے، میں گھبرا کے نال دی سیٹ ول ویکھیا تے اوہ بے خبرا کھاں بند کیتے سُتی پئی سی، میں ڈردے مارے گڈی اندروں لاک کرلتی، پرچھاویں گڈی دے دروازے کھولن دی کوشش کر رہے سن جدوں شیشہ نہ کُھلیا تے اک پرچھاویں نے زور نال ہتھ وچ پھڑی کوئی شے گڈی دی سکرین اُتے ماری، سکرین ٹُٹ کے اندر لمک گئی، ایس توں پہلے کہ اوہ سارا شیشہ بھن دیندے میں ریس

نوں زور دی نپیا تے گڈی جھٹکا کھا کے اگے نس پئی۔ گڈی اگے اگے پر چھاویں دنڈیاں کڈھدے رولا پاندے ساڈے پچھے پچھے نس رہے سن، کافی اگے جا کے گڈی واپس شہر ولے موڑی تے پچھے نسدے پر چھاویں غائب ہو گئے سن، دل سینے وچ زور زور دی انج دھڑک رہیا سی جویں اندر زلزلہ آ گیا ہووے، اکھاں کھلّیاں تے اپنے کمرے وچ بیڈ اُتے پیا لمے لمے ساہ لے رہیا ساں، نس کے گیراج وچ جا کے گڈی ویکھی تے اوہدی سکرین ٹُٹی ہوئی سی تے گڈی دے بونٹ اُتے وڈا سارا روڑا پیا مینوں سڑک اُتے نچدے پر چھاویاں وانگر گھور رہیا سی۔ گڈی ورکشاپ دے کے کالج گیا تے اپنے کمرے وچ میز اُتے پئے کاغذ چک کے اک ہور نظم اُلیک دِتی:

عجیب کیفیت ہے

سویر دی سجری ہوا دا بُلاوی

بدن داماس ساڑ رہیا ہے

کھڑے گلاباں دے چہریاں دی بناوٹی سُرخی

کلیجہ پاڑ رہی ہے

منظر اُجاڑ رہی ہے

عجیب کیفیت ہے

جویں رات دے پچھلے پہر چیکدے شہر دے کناریاں تے کھلرے ویران کھیتاں چ بھوتاں دا وین پیندا ہے

کھیتاں دے نال کھلوتی پرانی پیلی دے ہیٹھ چلدے کھوہ دا پانی وی دردسہندا ہے

عجیب کیفیت ہے
جویں وستی توں دُور بہت دُور کسے ڈِگدے مکان اندر
کوئی موت دے بستر چ آخری پناہ لیندا ہے
تے کھچ کے ساہ لیندا ہے
عجیب کیفیت ہے
ریشمی خواب چ لپٹیاں صندلی باہواں نیں
قاف دِیاں پریاں تے حسین راہواں نیں
پر فیروی رُوح دے مکان اندر
شور ہی شور ہے
شور پاندیاں ہاواں نیں
عجیب کیفیت ہے۔

دماغ اُتے بوہتا بوجھ پیندا تے میں لمی چپ وٹ لیندا گھر دے بولدے رہندے تے میں اگوں ہوں ہاں کر کے گل مکا دیندا۔ اوس دن آیان تے عائزہ پچھلیاں سیٹاں اُتے بیٹھے کھیڈ رہے سن تے کنول گڈی دی اگلی سیٹ تے بیٹھی سی، موسم وی چنگا سی سوچیا دریا تے مچھی کھا آیئے پر مین سڑک اُتے اچانک گڈی کنڑول چوں باہر ہوگئی، ساہویں جاندے اک بندے نوں بچان لئی سٹیرنگ دُوجے پاسے گھمایا تے گڈی ٹُٹی ہوئی سڑک اُتے جمپ کھا کے فٹ پاتھ اُتے چڑھن ہی لگی سی کہ اک واری فیر دُوجے پاسے گھما کے بہت اوکھے بچے۔ اوس دن کنول نے غصے وچ آکھ ہی دِتا "تُسیں سانوں جانوں مارنا چاہندے او، اگے توں تہاڈے نال کسی پاسے نہیں جانا پہلے اپنے دماغ دا علاج کرواؤ پتہ نہیں ہر وقت کہڑیاں سوچاں وچ گواچے رہندے او"۔ اوس دن تے بچ گئے سی پر دو دن نہیں سی لنگھے کہ گڈی اک سڑک کنارے کھلوتے کھمبے وچ وجی تے اوہدی اک سائڈ چپی

ہوگئی۔ایس طرح دے کئی ہور جھٹکے وجدے رہے جہڑے گھر ایس ڈرتوں نہیں دسّے کہ فیر پریشان ہون گے۔ میں کئی واری اپنے آپ نال لڑیا، غصے ہویا، چلا چلا کے سرگڈی دے سٹیرنگ اُتے ماریا پر آرام نہیں آیا، ہاں بس اک گل چنگی سی کہ نظماں، غزلاں تے گیتاں دا مینہ نہیں رُکیا:

لانی پئی تے سر دی بازی لاواں گے
یاری اے ناں یاری توڑ نبھاواں گے

پہلے آپاں پھل بناں گے چیتر دے
فر انبراں ول خشبو بن اُڈ جاواں گے

میں لکھنا اے گیت اک سرگھی ویلے دا
نہر کنارے بیٹھ کے دوویں گاواں گے

میں جناسُفنیاں دی دنیا توں دور نسدا ساں اوناہی بوہتا سفنیاں دے واءورولیاں وچ پھسدا گیا، اوہ سُفنے رس بھرے انگوراں دی سُچل شراب دے نشیاں وانگوں مینوں اپنیاں صندلی باہواں وچ لئی رکھدے، اوہناں صندلی باہواں تے بھخدیاں ساہواں دا سرور ہی وکھرا سی۔۔۔۔اجیہا سرور۔۔۔اجیہا سواد۔۔۔۔۔اجیہا نشہ۔۔۔۔کہ بس تازہ ہوا دے بستر اُتے یاداں دے سگرٹ پیتی جاواں تے اوہدیاں ریشمی باہواں تے بھخدیاں ساہواں اُتے برہوں دِیاں پیڑاں بھریاں رچناواں اُلیکدا رہواں:

وچ بوتل دے باری وِچوں ڈُلھیاں تے
میں لکھنی اے نظم
انگوری بُلھیاں تے

فرانبراں دی باری وچوں تکیاں تے
میں لکھنی اے نظم شرابی اکھیاں تے۔

وچ نشیاں دے ڈگن والیاں چھلاں تے
میں لکھنی اے نظم
گلابی گلھاں تے

ٹھردی رات چ ٹھنڈی سیت ہواواں تے
میں لکھنی اے نظم
طلسمی باہواں تے

جے اسمانوں تھلے آن نگاہواں تے
میں لکھنی اے نظم
ترکھیاں ساہواں تے۔

اوہ روز آندی تے تازہ نظماں دی چنگیر بھر کے میرے سرہانے دھر جاندی۔ نظماں ایسیاں جو ایدھر کاغذ دے سینے اُتے اُتر دیاں تے اودھر ملک دے نامور گلوکاراں دِیاں سُریلیاں آوازاں وچ ٹیلی ویژن اُتے نشر ہو جاندیاں۔

3 سال محبت دی ایس دنیا وچ انبراں تے اُڈدا رہیا فیر ہولی ہولی طبیعت بحالی ول جان لگدی تے اوہ کوہ قاف دِیاں پریاں وانگوں اچانک توں میرے بیڈ دی چادر اُتے بنی پھلاں دی کیاری وِچوں باہر آن کے ساہویں کھلو جاندی تے جدوں میں کمرے دی بتی بال کے اوہنوں لبھن دی کوشش کردا تے میرے اگے میز، میز تے پئیاں کتاباں تے شاعری دے ورقیاں توں علاوہ کجھ نہ ہوندا۔ ہن سُفنیاں دا تسلسل گھٹ گیا سی، مینوں انج لگا جویں

میں نیلے پانیاں دی جھیل ولے منہ کر کے اُچی اُچی آکھ رہیا ہووا ں:

توں ایں شام دسمبر دی
سارا شہر افسردہ کر کے
مینوں کول بلانی ایں
جھلیے۔۔۔!
میں آں سیک سیالے دا
میں پھلاں دی خشبو بن کے
بدلاں وچ اُڈ جاواں گا
تیرے ہتھ نہیں آواں گا۔

ہن کافی سمابیت گیا سی، کدی کدھار اوہ سفنے وچ آن کے نیلے پانیاں والی جھیل تے لے وی جاندی تے پیلاں پاندے رنگلے مور دکھائی نہ دیندے، نہ نیلے پانیاں وچ ٹُبیاں ماردِیاں چٹیاں مرغابیاں نظر آندیاں، ہاں دُور پہاڑی اُتے وانساں دی جھگی وچوں بانسری دے درد بھرے سُراں دی واج آندی تے اسماناں وچ اُڈدِیاں کونجاں دی لین کھنڈ جاندی، کوئی نہ کوئی کُونج روندی کرلاندی تڑفدی تے لہو دے اتھرو سٹدی ڈاروں وِچھڑ جاندی:

جدوں تیری دنیا توں پیار ٹر جائے گا
دس فیر دنیا تے کیہ رہ جائے گا
جدوں تیری دنیاں توں
جدوں کوئی پیار دِیاں قسماں نہ کھائے گا
دس فیر دنیا تے کیہ رہ جائے گا۔

وُنجھلی دے سُراں تے اوہ کنّی کنّی دیر روندی رہندی اوہدیاں ویران اکھیاں دے ہنجو رُڈھدے رُڈھدے جھیل دے نیلے پانی وچ جا ڈِگدے۔ اوس دن اوہ روندے روندے اک دم ہسن لگ پئی، اسمان تے کونجاں دی ڈار چوں وِچھڑن والی اک کونج ول اُنگل کر کے آکھن لگی "توں وی اپنا دھیان رکھیں، بہت سارے لوک تیرے نال جڑے ہوئے نیں، اوہناں نوں تیری بوہتی لوڑ ہے ۔۔۔۔۔۔میرا کیہ ہے؟ میں تے اک پرچھاواں ہاں ، رات گئی تے بات گئی نالے ویکھ نا جھیل دے پانی ول ویکھ۔۔ روز میریاں اکھیاں دے ہنجو پی پی ایہدا رنگ ہی بدل گیا۔۔۔۔ویکھ پانی دا رنگ کسراں لال ہوندا جا رہیا جویں میریاں اُنیندرے ماریاں اکھاں ورگا۔ اوہ ویکھ اودھر ویکھ جدوں آپاں پہلی وار ایس جھیل کول آئے سی تے ایس دے کناریاں اُتے کڈے سوہنے سوہنے مور پیلاں پاندے سن، سفید سفید مرغابیاں نیلے نیلے پانیاں وچ ٹُبیاں ماردِیاں اک دم غائب ہو جاندیاں سن بالکل تیرے طرح۔ اودھر تے ویکھ اوہ پہاڑی اُتے وانساں دی جھگی وچ یاد کر اک دن مچھی کھادی سی، کڈی سوادی سی، کدی دوبارہ کھادی اوسراں دی مچھی؟ نہیں ناں؟ ہاں اوداں دی مچھی ہور کدھروں نہیں لبھنی، اوہ بس اوسے جھگی وچ ہی ملدی ہے صرف اوہناں جوڑیاں نوں جہناں دے دِلاں وچ پاک محبتاں دے جذبے جیوندے ہون پر اپنے تے جویں سینیاں وچ دل ہی نہیں، جذبے کتھوں آن گے؟، اودھر وُنجھلی دے گیت سُن، جدوں آپاں پہلے آندے سی تے گیتاں وچ کنا رومانس ہوندا سی، کڈے مٹھے مٹھے سُر لگدے سن ایس وُنجھلی دے جویں راگ درباری دا اوہ گیت نہیں سنیا توں:

جدوں ہولی جہی لینا ایں میرا ناں
میں تھاں مرجانی آں ہائے
میں تھاں مرجانی آں

یاں اک ہور راگ پہاڑی وچ اوہ اردو گیت تے توں سُنیا ہی ہوئے گا:

یہ وادیاں یہ پربتوں کی شاہزادیاں
پوچھتی ہیں کب بنے گی تو دلہن
میں کہوں جب آئیں گے مرے سجن
مرے سجن چلا بھی آ، چلا بھی آ
یہ وادیاں یہ پربتوں کی شاہزادیاں۔

تے ہن نہ اوہ رنگلے مورر ہے نہ اوہ نیلے پانیاں وچ ٹُبیاں مار دِیاں چٹیاں سفید دُدھ ورگیاں مرغابیاں نہ اوہ گیت رہے نہ اور رنگ نہ اوہ موسم۔ تینوں تیری دنیا مبارک، تینوں تیرا گھر تے پریوار مبارک، میں تن سال تیریاں نیندراں خراب کیتیاں، میں مجبور سی، میرا دل میرے وس وچ نہیں سی رہیا، شروع وچ میں ایہو سوچدی سی کہ کالج دیاں کتاباں جس دن مکیاں تے ایہ عشق دے ورقے وی مک جان گے، ایہ پندھ وی اک دن اوسے طرح مُک جائے گا جسراں روہی وچ کھلوتا کلّا رُکھ سُک کے ہولی ہولی مرمک جاندا ہے۔ میں تے سنیا سی کہ رات داہنیرا ودھ جاوے تے سویردا سورج چڑھن والا ہوندا ہے پر ایہ کداں دی رات ہے کہ مکن داناں ہی نہیں لے رہی، اوہ ویکھ دُور دُور تیکر رات ہی رات ہے کوئی تارا کوئی چن کوئی دیوا بلدا وکھائی نہیں دے رہیا، یاں فیر مینوں ہی انج لگ رہیا ہے، شاید مینوں ہی انج لگ رہیا ہووے کیونکہ تیرے کول تے چن وی ہے تے جگ مگ کر دے تارے وی ہن۔ چنگا فیر بوہتا ہی ٹائم لے لیا تیرا، کتھے توں ایڈا مشہور شاعر، ادیب تے مہان کلاکار تے کتھے۔۔۔۔ میں۔۔۔۔۔۔۔، ایس توں پہلے کہ میں فیر روپواں چل میرے گل لگ کے آخری وار مل لے"۔ اوہنے روندیاں روندیاں گھٹ کے اپنے گل نال لا

لیا، اوہ روئی جارہی سی، بدلاں وچ اُڈدیاں کونجاں کرلاٹاں مار رہیاں سن، وانجھلی دے سُراں نال حسین وادی دِیاں پہاڑیاں وین پار رہیاں سن، انج لگ رہیا سی جویں پوری وادی اُجڑ کے ماتم کررہی ہووے، دھاڑاں ماررہی ہووے، اوہدیاں اکھاں روندیاں روندیاں رتیاں لال ہوگئیاں سن ایس توں پہلے کے سُنج کے باہر آجاندیاں جھیل دے ہنجواں نال بھرے پانی وچ کھلوتی کشتی ریل گڈی بن کے پانی وچوں باہر آ گئی جہدے اک ڈبے وچ وانساں آلی جھگی، دُوجے ڈبے وچ نیلے پانیاں والی جھیل تے اُداس اکھاں والیاں سفید مرغابیاں، تیجے ڈبے وچ اوس وادی دی ساری ہریالی، پانیاں دے جھرنے، انبراں توں وگدا چانن تے چوتھے ڈبے وچ چٹے بدلاں وچ اُڈدِیاں کونجاں، پیلاں پاندے رنگلے مور تے آخری ڈبے دے بوہے وچ اوہ آپ کھلوتی اپنیاں سرمئی اکھاں دے ہنجو پونچھدیاں میرے ول ویکھ کے ہتھ ہلا رہی سی:

اوہنے چلدی ریل چوں ہتھ ہلایا سی
میں ہنجواں نوں پلکاں بیٹھ لکایا سی
اوتھے اج وی مینہ وسدا اے ہنجواں دا
جتھوں اس نے میتھوں ہتھ چھڑایا سی۔

ریل گڈی دا انجن چھک چھک چھک کردا ریل گڈی دے ڈبیاں نوں کھچی جارہیا سی، سیٹی دی آواز نال کونجاں، مرغابیاں تے مور بے چین ہو کے ریل گڈی دے ڈبیاں وچوں باہر جھاتیاں مار رہے سن، ریل گڈی دے پہلے ڈبے وچ پئی وانساں آلی جھگی وچوں وانجھلی دے سراں دی تیز آواز آرہی سی:

چل چلیے دنیا دی اُس نکڑے
جتھے بندہ نہ بندے دی ذات ہووے۔

میں چیک مار کے اُٹھیا۔۔۔۔کمرے دی بتی بالی۔۔۔۔۔میز اُتے پئی بوتل خشک ہونٹھاں نال لا کے انج اِکو ڈِیک وچ پی گیا جویں صدیاں دا پیاسا ہوواں۔۔۔۔خورے کناں کُو پینڈا کر کے آیا ہوواں۔۔۔۔کنا ہی چر بستر، میز تے کمرے دیاں کندھاں ول ویکھدا رہیا فیر میز اُتے پنسل چکی تے الوداعی نظم لکھ کے فیر سوں گیا:

جدوی اپنے بیڈ دے اُتے
پھلاں والی شیٹ وِچھا کے
رنگاں دی برسات دے اندر
سُرخ گلابی ہونٹھاں اُتے
نکی جہی مُسکان دے اندر
یاں نیلے اسمان دے اندر
جگدا ہو یا اک ستارہ ویکھیں گی
میں تینوں یاد آواں گا

تکھے نک دے کو کے اُتے
مُندری والی اُنگل دھر کے
کندھ تے ٹنگی
اک پرانی فوٹو اندر
کونجاں دی اک ڈار دے پچھے
ہسدا بدّل ویکھیں گی
میں تینوں یاد آواں گا

نرم و نازک سینیاں اُتے
صندل جہیاں باہواں دھر کے
وڈا سارا ہئو کا بھر کے
جدوی اکھاں میٹیں گی
میں تینوں یاد آواں گا

برفاں سڈ ے موسم دے وچ
کمرے وچ انگیٹھی بال کے
بھخدا ہو یا لال انگارا
پنسل نال توں چھیڑیں گی
میں تینوں یاد آواں گا

اک نشیلی رات دے مگروں
دن دا چانن ہون توں پہلاں
گِلّے وال نچوڑ کے جدتوں
ٹُٹن والے اک سنہری وال نوں اپنے
پیراں تھلے سُٹیں گی
میں تینوں یاد آواں گا
میں تینوں یاد آواں گا۔

اسلام آبادتوں کابل

مارچ 2023 دی دوپہر سی جدوں جہاز اسلام آبادوں کابل لئی اُڈیا تے من وچ عجیب جہیا خوف سی "خورے کداں دے لوک ہون گے؟ ماحول کویں دا ہوئے گا؟ سُنیا اے او تھے تے ہر تکاوڈا بمب بندوق تے گولے چکی پھردا ہے، ایہ تے صدیاں توں جنگاں ہی لڑدے آرہے نیں، ایہ تے پہاڑاں دیاں غاراں وچ جمن والے نیانیاں نوں جوان پنڈیاں وچوں رِسدے لہو دی گُڑھتی تے کناں وچ بم دھماکیاں دی بانگ دے کے جوانی دی پوڑھی چڑھن دی دعا کردے نیں۔

دن رات جنگاں دے سُفنے ویکھن والے گھروں باہر جا کے راتیں زندہ پرتن گے یاں سورج ڈُبن دے نال اوہناں دی موت دی خبر قبیلے دے سینے وچ نویں دشمنی دی اگ دا بھانبڑ بالے گی، کوئی نہیں جان دا"۔ پہلے روس نال لڑدیاں لڑدیاں اوہدے وجود دے ٹوٹے کر کے وچوں کئی ریاستاں کڈھیاں، فیر امریکہ نال اک لمی جنگ توں بعد جویں افغانستان وچوں باہر کڈھیا اوہ ساری دنیا نے ویکھیا۔

جہاز ون سوَنّے مسافراں تے دماغ ڈونگھیاں سوچاں نال بھریا ہویا سی "یار حافظ ڈر لگ رہیا اے، پتہ نہیں کیہ بنے گا؟ خبراں وچ تے بڑے خطرناک دِسدے نیں، دُھپاں وچ بھخدے تندور ورگے رتّے لال رنگ، لمے لمے گُھنگر یالے وال، سراں اُتے بنھیاں ہوئیاں وڈیاں وڈیاں پگاں، کھلیاں کھلیاں شلوار قمیضاں، چِبتے ورگیاں تیز بُھوریاں اکھاں تے چہریاں اُتے کھلریاں داڑھیاں، اوہ تے پہلے گولی ماردے نیں تے بعد وچ سوال پچھدے نیں"۔ حافظ نے ہس کے اندر دا ڈر لکوندیاں آکھیا "کِڈا ڈرپوک ایں یار صغیر توں۔۔! اوئے اوہ ساڈے ورگے نام دے مسلمان نہیں، پکے تے سچے اسلام دے

منن والے نیں، توں چل تے سہی ویکھیں گا تے حیران ہو جائیں گا، ہر کم اوہ دین دے مطابق کردے نیں، نہ اوتھے کوئی چوری چکاری، نہ کوئی لُٹ مار نہ ڈاکا، نہ ظلم، نہ جبر، نہ کوئی وڈا، نہ کوئی چھوٹا اوتھے سبھ برابر نیں۔ اوتھے دیاں عدالتاں وچ ساڈے مُلک ورگے جُھوٹھے جج نہیں نیں سگوں اوتھے شرعی عدالتاں نیں تے اوہناں عدالتاں وچ پکے ایمان والے قاضی قران وسُنّت دے مطابق فیصلے کردے نیں، بہت پیار کرن والے لوگ نیں تُوں ایویں ڈری جا رہیا ایں اک واری اوتھے اپڑتے جا آپ ویکھ لویں اپنے ڈُبے ہوئے پیسے کسراں تردے نیں"۔ "پینٹ برشٹ آلے نوں تے پکا گولی مار دیندے ہونے ایس لئی بھائی میں تے شلواراں قمیضاں ہی لیاندیاں نیں" میں ساہ اندر کِھچ کے سیٹ بیلٹ کھولدیاں آکھیا۔

جہاز اُڈے نوں چالہی پنجاہ منٹ ہی ہوئے ہون گے کہ لاؤڈ سپیکر وچ اک مردانہ آواز آئی، فارسی تے پشتو دی سمجھ نہیں لگی پر انگریزی وچ بولیا تے پتہ چلیا کہ اسیں ہن افغانستان دے مرکزی شہر کابل اترن والے ہاں۔ جہاز کابل ائیر پورٹ دے رن وے تے لینڈ کرن داسُن دیاں ہی جُونڈے کھول کے دندیاں کڈھ کڈھ ہسن والیاں زنانیاں اک دم سراں اُتے چادراں ولیٹ دیاں انج دڑ وٹ کے بہہ گئیاں جویں سپ سُنگھ گیا ہووے۔ افغانستان دے دارالخلافہ کابل دا ائیر پورٹ ویکھ کے مینوں انج لگا جویں لاہور دے کسی اے سی بس سٹینڈ اُتے آن کھلوتا ہوواں۔ پہلی واری اُڈاری ماردی کونج طرح سہمیاں سہمیاں اکھاں وچ ڈرتے خوف دے بدّل لے کے ائیر پورٹ اُتے کاغذات تے سامان دی چیکنگ کروائی تے عملے نے بڑے تہذیب، ادب تے احترام نال جی آیاں نوں آکھیا۔ ادھا خوف اوتھے ہی ڈِگ پیا تے باقی دا نجیب اللہ خان دی گڈی وچ کابل دیاں خاموش سڑکاں اُتے گھمدیاں گھمدیاں اندرے ہی مرمُک گیا۔

وڈا سارا کمرہ لمبائی وچ کسے ہال دے وانگر لگ رہیا سی، کمرے وچ انتہائی خوبصورت ایرانی قالین وچھیا سی، قالین دے اُتے کندھ دے نال نال فومی گدے پئے سن تے گدیاں دے اُپر رنگ برنگے گول تکیے بڑے سوہنے ڈھنگ نال رکھے ہوئے سن۔ نجیب اللہ خان دے بھراواں تے ابا جی نے بڑی محبت نال سانوں گلے لا کے جی آیاں نوں آکھیا تے اسیں سکون نال فرش تے وچھے فومی گدّیاں اُتے بہہ کے ڈھوئیں گول سرہانیاں نال لائی تے لتاں لمیاں کر لئیاں۔ "یار حافظ ایہ تے انج لگ رہیا اے جویں اسیں سردار ارطغرل دے قبیلے وچ آ گئے آں، اوداں دے ہی لوک، اوسے طرح دے لباس، اوسے طرح دی بولی، نہ اوہناں دی سمجھ آندی نہ ایہناں دی۔ ہور تے ہور کمرے وچ نہ میز نہ کرسی، نہ کوئی صوفہ، نہ کوئی بیڈ ہاں بس گھر پکے نیں باقی تے سبھ کجھ اوسے طرح ہے جویں تُرک ڈرامے وچ قائی قبیلے دے سلیمان شاہ، ارطغرل، عثمان تے اورحان دے خیمے ہوندے سن" میں ہولی جہی حافظ ول منہ کر کے آکھیا تے اگوں حافظ ہس کے کہندا "تے آپاں اوتھے ہی تاں آئے آں، ایہ وی اودھروں ہی آئے نیں، کجھ ایدھروں اودھر چلے گئے کجھ اودھروں ایدھر آ گئے، اکو جہے رسم رواج اکو جہیا رہن سہن"۔ اینی دیر وچ اک منڈا اندر آیا تے ڈرائی فروٹ نال بھریا تھال اگے دھر کے چلا گیا۔ بادام گریاں، داکھاں، چلغوزے، اخروٹ، پستہ تے خشک خربانیاں کھاندے کھاندے اسیں گلاں کردے رہے تے تھوڑے چرمگروں اوہی منڈا ہرے رومال وچ ولیٹیا وڈا سارا تھرماس لے کے اک واری فیر اندر آیا تے شیشے دے کپاں وچ گرم گرم قہوہ بھر کے ساڈے اگے رکھ کے نال ہی اک پاسے ہو کے بہہ گیا۔ ٹھنڈا مٹھا موسم، گرم گرم قہوہ، لمی چسکی دے نال مٹھیاں مٹھیاں داکھاں ہور سوادی لگ رہیاں سن، ساہویں نجیب اللہ دے پیو نے ساڈے ول ویکھدیاں فارسی وچ کجھ پچھیا تے اسیں سوالیہ انداز وچ نجیب اللہ دے مسکراندے چہرے ول تکیا

"حاجی صاحب پوچھ رہا ہے آپکا سفر کیسا گزرا؟ کوئی مشکل وُشکل تو پیش نہیں آیا نا"؟، حافظ نے سینے اُتے ہتھ رکھدیاں بڑے ادب نال آکھیا "جی حاجی صاحب الحمدللہ سفر بالکل خیریت سے گزرا، کوئی پریشانی نہیں ہوا"۔

دو چھوٹے چھوٹے جواک شرماندے ہوئے نجیب اللہ دی گودی وچ آن کے بیٹھے تے اوہنے دَسیا "یہ دونوں میرے بیٹے ہیں راز خان اور شہباز خان، ایک بیٹی ہے ان سے بڑا اور اسی رقم بھائی کا بچہ ہے، سب اللہ کا شکر ہے"۔ "ماشاءاللہ۔۔۔ ماشاءاللہ۔۔۔۔ نجیب اللہ بھائی کس کلاس میں پڑھ رہے ہیں بچے؟" میں بچیاں ول پیار نال ویکھدیاں پچھیا۔ "صغیر بھائی جب سے طالبان کا حکومت آیا ہے تو بچیوں کا مدرسہ بند ہو گیا ہے، اب لڑکیاں چھ جماعت تک مدارس جا سکتا ہے اور اس کے بعد ان کی پڑھائی کا کوئی نظام نہیں۔ جو لڑکا مڑکا ہے اس کا سکول کالج جانے پر کوئی پابندی نہیں"۔ "ہیں یہ کیا بات ہوئی، اگر بچیوں کو تعلیم نہیں دے گا تو بچیاں ڈاکٹر انجینئر کیسے بنیں گی؟" میں حیرانی نال پچھیا۔ "صغیر بھائی طالبان کہتا ہے کوئی ضرورت نہیں ڈاکٹر واکٹر بننے کا، ہم پہلے اپنا نظام بنائے گا پھر بچیوں کو تعلیم دے گا" نجیب اللہ نے طنزیہ انداز وچ ہسدیاں ہویاں آکھیا۔ میں فیر بولیا "نجیب اللہ بھائی اگر طالبان کا بیوی، بہن یا ماں بیمار ہوتا ہے تو وہ اسکا علاج کسی مرد ڈاکٹر سے کروانا پسند کریں گے یا خاتون سے؟"، "ظاہر بات ہے صغیر بھائی وہ عورت سے عورت کا علاج کروانا پسند کریگا"، میں کہیا "اگر عورت کو پڑھنے ہی نہیں دیا جائے گا تو عورت ڈاکٹر کیسے بنے گا؟"، نجیب اللہ زوردی ہسیا تے فارسی وچ ترجمہ کر کے نال بیٹھے اپنے پیونوں ساری گل سمجھائی تے اوہ وی ہس کے ساڈے ول ویکھن لگ پیا جویں کہہ رہیا ہووے تُسیں ٹھیک کہہ رہے او۔ نجیب اللہ نے دسیا کہ اوہدے پیونوں بچے پڑھان دا بڑا شوق اے، اوہ چاہندا ہے کہ اوہدے پوتے پوتیاں پڑھ لکھ کے وڈے افسر بنن پر طالبان دے حکومت

وچ آن مگروں نہ عورت نوں برقعے تے محرم توں بغیر گھروں باہر پیر دھرن دا حکم ہے تے نہ کُڑیاں نوں چھیویں جماعت توں بعد پڑھائی دی اجازت ہے، ایہو وجہ ہے کہ لوک طالبان دی حکومت توں خوش نہیں۔ تھوڑی دیر بعد منڈا بلخ دی چُنج ورگی صراحی تے اک پرات لے کے اندر آیا تے سانوں ہتھ اگے کرن دا آکھیا، اسیں بڑی حیرانی نال پرات وچ ہتھ دھو کے رومال نال ہتھ پونجھے تے قالین اُتے اک پلاسٹک دی شیٹ وِچھا کے سجائے گئے دسترخوان اگے بہہ گئے۔ اک کولّے وچ افغانی دُنبے دا سالن، دوجے وچ روسٹ تے اک تھال کابلی پلاؤ نال بھریا ہویا سی، پلاؤ دے تھال دے اک پاسے بکرے دیاں بُھنّیاں ہوئیاں چانپاں تے دُوجے پاسے اُبلے ہوئے ثابت آلو، ٹماٹر تے تھوم پئے ہوئے سن۔ سالن وچ نمک مرچاں نہ ہون دے برابر تے لذت اجیہی جویں سفنیاں وچ جنّاں چوں آیا من وسلویٰ کھا رہے ہوئیے۔ رج کے روٹی کھاون مگروں اک اک کپ فیر توں افغانی قہوے دا پیتا تے گلاں کردے کردے فرش اُتے وچھے فومی گدیاں اُتے ہی سوں گئے۔ سفر دی تھکن وچ آئی نیند رایڈی گوڑھی سی کہ سویر ہون دا پتہ ہی نہیں چلیا۔ پہلی بانگ تے ہی نجیب اللہ دا پیو سانوں مسیتے لے جان لئی کمرے وچ آ گیا سی۔ نماز پڑھی تھوڑی واک مگروں کمرے وچ آئے تے اگے اک واری فیر ناشتے لئی دسترخوان سجیا ہویا سی۔ کابل اسیں اک رات ہی رہے تے تڑکے تڑکے ہی اوتھوں ہوائی جہاز راہیں مزار شریف دے ائیرپورٹ اُتے اپڑ گئے جتھے پہلے توں ہی تاج محمد، حفیظ خان تے گُل محمد ساڈے استقبال لئی اُڈیکن ہارسن۔

مزار شریف

مزار شریف دِیاں سڑکاں چوڑیاں، مناسب بازار تے رہائشی کالونیاں وچ وڈے وڈے گھر قدرے خوشحالی دا پیغام دے رہے سن۔ دو چار گھراں وچ گئے تے پتہ چلیا کہ ہر گھر وچ اک مہمان خانہ اے جویں ساڈے پاسے پروہنیاں لئی بیٹھک ہوندی اے۔ اوہناں دے مہمان خانے اکو جہے خاص انداز وچ بنے ہوئے سن۔ فرش اُتے قالین، کندھ دے نال نال گدّے، گدّیاں اُتے گول سرہانے، پروہنیاں دے ساہویں بادام، پستہ، اخروٹ تے ون سوَ نے ڈرائی فروٹ دا بھریا سوہنا جہیا تھال تے نال گرم گرم قہوے دا تھرماس۔ مہمان نواز ایڈے کہ ہر روز صبح، دوپہر، شام دُنبے، بکرے تے چھترے کھا کھا اسیں منت کر دیاں آکھیا" یار تاج محمد آج تو دال سبزی کھلا دو، اب تو گوشت کی طرف دیکھنے کو بھی دل نہیں کرتا"، تاج محمد کول سوائے دندیاں کڈھ کے ہسن دے کوئی جواب نہیں سی۔ اسیں کنک دی روٹی دے عادی تے اوتھے ہر گھر وڈے سارے نان ورگی موٹی جہی ڈبل روٹی جہڑی نہ ساڈے توں ٹُٹدی سی تے نہ ہی کھا ہوندی سی بس چپ کر کے گوشت کھاندے نال سلاد رائتہ تے اُتوں اک اک کپ گرم قہوہ پی کے شکر الحمدللہ پڑھ کے دسترخوان توں اُٹھ کھلوندے۔ اٹھ دس دِناں وچ ہی سانوں اوتھوں دے رسم رواج، شادی ویاہ تے رہن سہن بارے کافی جانکاری ہوگئی سی۔

جلال آباد دا موسم پنجاب ورگا سی گرمیاں وچ گرمی تے پوہ ماگھ وچ ٹھنڈ۔ پنج شیر، بدخشاں تے تخار ساڈے پاسے دے مری، ایبٹ آباد تے کشمیر وانگر ٹھنڈے سن۔ قندھار، کابل تے مزار شریف وچ گرمیاں وچ دِنے گرمی تے راتیں ٹھنڈ ہوندی سی۔

لوک سوتے دی نماز پڑھ کے چھیتی سوں جاندے تے فجراں ویلے اُٹھ کے نماز

پڑھدے، تڑکے تڑکے ناشتہ کر کے کماں کاراں تے اپڑ جاندے۔ دن دے گیارھاں وجے ہر دکان دے باہر چلہیاں اُتے ہانڈیاں پکنیاں شروع ہو جاندیاں، بارھاں وجے دستر خوان وچھ جاندے تے ہتھیں روٹی سالن بناون والے وڈے وڈے کاروباری لوک اکو دستر خوان اُتے کٹھیاں بہہ کے روٹی کھاندے تے سورج ڈُبن توں پہلاں اپنے اپنے گھراں نوں ٹر جاندے۔ ایتھوں دے لوک ناشتے وچ دُنبے یاں بکرے دا گوشت کھاندے، دوپہر نوں کابلی پلاؤ نال روسٹ تے راتیں فیر افغانی پلاؤ نال زعفران دا بنیا گرم گرم قہوے دا تھرماس بھر کے لگا تار کئی کئی کپ پی جاندے۔ اک گل بڑی چنگی لگی کہ گھر دا اک وی جی اگے پچھے ہوندا تے اودوں تیکر دستر خوان اُتے بیٹھے لوک کھانا شروع نہ کر دے جدوں تیکر اوہ آ کے کھانے وچ شامل نہ ہو جاندا۔

زبان:

ایتھوں دے بوہتے لوک فارسی تے پشتو بولدے نیں جد کہ کجھ لوک اُزبک، ترکمانی تے ازارگی وچ گل بات کر دے نیں۔

مسالک:

افغانستان وچ بوہتی تعداد سُنّی تے دیوبندی مسلک دی ہے جد کہ کدھرے کدھرے وہابی تے شیعہ مسلک وی موجود ہے۔

شادی ویاہ:

پچانوے فیصد ویاہ خاندان وچ ہی کیتے جاندے نیں۔ طالبان دے اقتدار وچ آن مگروں نہ کڑیاں نوں چھیویں توں بعد تعلیم دی اجازت اے نہ بغیر محرم دے گھروں باہر نکلن دی تے نہ من پسند منڈے نال زندگی گزارن دی۔

اوس دن حفیظ خان دی دھی دا ویاہ سی پتہ چلیا کہ ویاہ دا سارا خرچہ منڈے دے

ذمے ہے۔ کڑی دے کپڑے لیڑے، سامان، ٹومباں گہنے ہور تے ہور پروہنیاں لئی روٹی ٹکر تے آن والا خرچہ وی منڈے دے سر ہی ہوندا۔ میں ہولی جہی حافظ دے کن وچ کہیا "یار کنی سوہنی گل اے سارا خرچہ منڈے آلیاں دے ذمے ہے، ساڈے پاسے تے دھیاں داداج بنا ندیاں بنا ندیاں ماپے لکھاں دے قرضئی ہو کے قبریں اپڑ جاندے نیں پر قرضے دا بھار نہیں لہندا تے داج بنان دے رولیاں وچ لکھاں دھیاں دے سراں وچ چاندی آ جاندی ہے پر داج نہیں بن دا، وچاریاں دل دے چاہ دل وچ ہی دفنا کے ماپے گھر بیٹھیاں ہجر دے چرخیاں اُتے دُکھاں دِیاں پُونیاں کتدیاں کتدیاں ساہواں دی تانی توڑ بہندیاں نیں":

بُڈھے پیو دی منجی لاگے بیٹھی
چرخا کتن والی رانی
اکھاں نُوٹی سوچ رہی سی
میں ہتھاں تے مہندی لاواں
کہ ہن اپنا داج بناواں۔۔۔۔؟

نال کھلوتے حفیظ خان نے دسیا کہ "شادی کے خرچے کے لیے لڑکے والا لڑکی والوں کو اپنی حیثیت کے مطابق ایک لاکھ سے پانچ لاکھ افغانی تک دیتا ہے۔ اُزبک قوم امیر قوم ہے وہ لڑکی کو حق مہر کی شکل میں پندرھاں سے بیس لاکھ روپیہ دیتا ہے۔ اگر لڑکے کے پاس وقتی پیسہ نہ ہو تو وہ پانچ سال میں پیسہ پیدا کر کے دے گا مگر دے گا ضرور۔ اسی طرح یہاں ایک علاقہ ہے "نورستان" اگر کسی کو برادری سے باہر کوئی خوبصورت لڑکی چاہیے ہوتا ہے تو وہ وہاں پیسہ دے کر لڑکی سے شادی کرتا ہے اور اِدھر لے آتا ہے"۔

مرگ تے ہون والیاں رسماں

افغانستان وچ کسے گھر موت ہو جاوے تے مرگ دا افسوس 3 دن تک نیڑے پیندی مسیت وچ ہوندا ہے۔ لوکی افسوس کرن مسیتے آندے نیں، دعا کر کے چلے جاندے نیں۔ اگر کسے مشہور بندے دی مرگ ہو جاوے تے اوہدے افسوس لئی شہر دی وڈی مسیت نوں چنیا جاندا ہے۔ مزار شریف وچ سبھ توں مشہور تھاں روضہ ءعلی ہے۔ شیعہ مسلک دے مطابق حضرت علی دی شہادت ہوئی تے اوہناں دا جسدِ خاکی عراق دے شہر نجف وچ دفنایا گیا جدوں کہ بارہویں صدی دے اک صوفی نے سُفنے وچ ویکھیا کہ حضرت علی دی میت نوں مزار شریف لیاندا گیا ہے تے اوس خواب دی روشنی وچ روضہ ءعلی دیاں کندھاں اُسروائیاں گئیاں۔ مزار شریف دا کوئی وڈا بندہ چلانا کر جائے تے اوہدیاں رسومات وی روضہ ءعلی وچ ادا کیتیاں جاندیاں نیں۔ مرگ آلے گھر کھانا نہیں پکدا سگوں افسوس کرن آلے رشتے دار، دوست احباب اپنے اپنے گھراں وچوں پروہنیاں لئی کھانا پکوا کے لیاندے نیں۔ تن دن دے افسوس توں بعد لوک اپنے اپنے کماں کاراں تے جان لگ پیندے نیں پر چالہی دن تک اوس گھر کوئی ویاہ شادی نہیں رکھی جاندی۔

روضہ علی

افغانستان وچ جس پٹھان توں چولاں دے پیسے لینے سی اوہ لُکدا پھردا سی تے اسیں اوہدے نیڑے دے رشتے داراں دے پروہنے سی۔ اتھے آن توں پہلے ایہ ڈر خوف سی کہ پتہ نہیں ساڈے نال کیہ کرن گے؟ اک تے سوچاں وچ طالبان دی دہشت دوجا جہناں توں پیسے لینے سی اوہناں دے دیس وچ ہی اوہناں نال پنگا خطرے توں گھٹ نہیں سی۔ اوس دن تاج محمد سانوں اک سرائے وچ لے گیا، سرائے وچ بڑی خاموشی سی تے مٹھی مٹھی لالٹین دی روشنی وچ ایدھر اودھر رنگ برنگے قالین وچھے پھٹیاں اُتے بیٹھے لوکی انگاریاں اُتے بھُنیا ہویا پہاڑی چھتریاں دا گوشت کھا رہے سن، کدی کدی کسے پاسیوں ہلکے جہے ہاسے دی واج کناں وچ پیندی تے چپ دے پُر اسرار ماحول وچ زندگی دا احساس ہوندا۔ بڑا سکون سی اوتھے، سیخاں وچ لگیاں گرم گرم بوٹیاں نال پودینے دی چٹنی تے موٹے موٹے تندوری نان بڑے سوادی لگ رہے سن۔ شاید اوہ مزار شریف وچ پہلا دن سی جو رج کے روٹی کھان مگروں روضہ علی دے نال کر کے اک وڈی ساری دکان وچ آئسکریم دا آرڈر دتا تے اک پٹھان پرات وچ دس منزلہ عمارت ورگی آئسکریم دا تھال ساڈے اگے دھر کے چلا گیا۔ اسیں تن جنے کنی کُو آئس کریم کھا سکدے سی، میری نظر نال دی میز اُتے وڈیاں وڈیاں کلاشن کوپاں موڈھیاں اُتے لٹکائی داڑھیاں والے بندیاں اُتے پئی تے جویں منہ وچ پائی آئسکریم کدھرے گل وچ ہی پھس گئی، گھبرا کے تاج محمد ول ویکھیا تے اوہنے مسکراندیاں ہویاں اکھاں اکھاں وچ حوصلہ دِتا تے میں چپ کر کے اکھاں نیویاں کر لئیاں۔ میرے لئی اوہ خوف حیرت وچ اودوں بدلیا جدوں تاج محمد نے بچی ہوئی آئسکریم دا تھال ساڈے اگوں چکیا تے طالبان دی میز اُتے دھر آیا۔ میں حافظ عمر ولے ویکھ کے آکھیا "لے وی حافظ اج مارے گئے ایس کملے نے اپنی جوٹھی آئسکریم طالبان

اگے دھر دِتی"، حافظ وی پریشان تے ہویا پر اگلے ہی لمحے اسیں ایہ ویکھ کے شدید حیران ہوئے کہ طالبان نے بڑی ہی محبت نال تاج محمد دا شکریہ ادا کیتا تے ساڈے ول ویکھ کے مسکراندیاں ہویاں ہتھ ہلایا۔ تاج محمد نے آن کے دسیا کہ اتھے کسے دا بچیا ہویا کھانا کھان نوں بڑا برکتاں والا سمجھیا جاندا ہے۔ اوس دن جدوں اسیں روضہء علی وچ گئے اندر بڑا حیران کر دین والا ماحول سی، دربار دے ویہڑے وچ باقی مزاراں وانگر اک پاسے دانہ چگدے کبوتر ہی کبوتر سن، زیارت لئی آن والیاں دیاں لمیاں لیناں نذر و نیاز تے چڑھاوے چڑھائے جا رہے سن، منتاں مراداں تے دعاواں منگیاں جا رہیاں سی تے روضہء علی دے اندر کدھرے کوئی قرآن دی تلاوت کر رہیا سی کدھرے کوئی اکھاں نُوٹی ہولی ہولی ورد کر رہیا سی، کوئی موٹے موٹے منکیاں آلی تسبیح اندر ہی اندر پڑھ کے پھوکاں مار رہیا سی تے کدھرے کوئی لمی چُپ وٹی انبراں ول ویکھن دی کوشش کر رہیا سی۔ اسیں ذرا ہور اندر لے پاسے گئے تے اوتھے وڈی ساری لائبریری سی جہدے وچ لکڑ دِیاں الماریاں فارسی وچ لکھیاں کتاباں نال بھریاں پئیاں سن۔ اک دو کتاباں دے ورقے تھل کے ویکھے پر کجھ سمجھ نہ آن پاروں اُتے بنیاں مورتاں نوں ہی اک نظر ویکھ کے واپس الماری وچ دھر دتیاں۔ لائبریری دِیاں کندھاں اُتے کجھ بزرگاں دیاں تصویراں ویکھیاں تے تاج محمد نے اشارہ کر دیاں آکھیا "یہ فارسی کے بہت بڑے شاعر مولانا جلال الدین بلخی ہیں"۔ بطور شاعر میں کالھ نال اوس فوٹو ول گیا جہدے تھلے فارسی وچ کجھ لکھیا ہویا سی۔ "تاج محمد یہ کہاں رہتے تھے؟" میں بڑے شوق نال پچھیا تے اوہنے دسیا "حاجی صاحب یہاں سے تھوڑے ہی فاصلے پر بلخ شہر میں ان کا گھر تھا جو آج بھی موجود ہے آپ کہتا ہے تو اُدھر بھی ہو آتے ہیں"۔ میں جواب وچ کہیا انھا کیہ بھالے دو اکھاں چلو چلدے آں۔

مولانا جلال الدین بلخی

مزار شریف توں موٹر وچ اسیں مولانا جلال الدین بلخی ہوراں دے شہر بلخ ول روانہ ہو گئے۔ 30 منٹ بعد اسیں مٹی گارے دے بنے اوس تاریخی گھرنوں ویکھ رہے سی جتھے تیرھویں صدی دے مہان صوفی شاعر مولانا جلال الدین بلخی نے اکھ کھولی سی۔ آپ 1207ء وچ بلخ وچ پیدا ہوئے ایسے لئی آپ نوں بلخی کہیا جاندا ہے۔ آپ جی دی بڑی مشہور کتاب "مثنوی معنوی" نوں تصوف دا انسائکلو پیڈیا تے پہلوی زبان وچ قرآن کہیا جاندا ہے۔ اوہناں دِناں چارے پاسے منگول حملے کر کرقتلِ عام کر رہے سن۔ منگولاں دے چارے پاسے حملیاں دے ڈر توں آپ جی دا سارا خاندان ہجرت کر کے سلجوقی سلطنت دے دارلحکومت "قونیہ" ترکی وچ آباد ہو گیا۔ فارسی زبان دے بہت نامور تے چوٹی دے شاعر مولانا جلال الدین بلخی 17 دسمبر 1273ء نوں قونیہ وچ ہی چلانا کر گئے جتھے اوہناں دا مزار اج وی "سبز گنبد" دے ناں توں مشہور ہے۔ اوہناں دی شاعری دی گونج پوری دنیا وچ زندہ ہے تے اج وی اوہناں دے مزار اُتے صوفی رقص عشق دیاں جھانجھراں بنھ کے دھمال پا رہیا ہے۔

تھانے کچہریاں

ڈر ہولی ہولی گھٹدا جا رہیا سی حافظ دے اندر دا اسلام اکھاں کھول کے پوری طرح جاگ پیا سی۔ پاکستانی مدرسیاں وچوں اک سفارش نے سانوں مزار شریف دی عدالت دے قاضی نال ملوادتا، قاضی صاحب نے پہلے فارسی وچ تاج محمد دی ساری گل سنی فیر بڑی شفاف اُردو وچ جواب دتا" آپ ہمارے مہمان ہیں، آپکو خوش آمدید کہتے ہیں، جہاں تک معاملہ آپکے قرض کا ہے اس کی آپ فکر نہ کریں آپ حوضہ جائیں اور اپنی تحریری درخواست پیش کریں ان شاء اللہ اسی دن آپکا ملزم زندان میں ہوگا"۔ فیر اُنج ہی ہویا، تھانے جاکے درخواست جمع کروائی تے شام تیکر ملزم حوالات وچ سی۔ اوس ویلے حافظ میرے ول فاتحانہ انداز وچ ویکھ کے آکھ رہیا سی کہ "ہن دس میں نہیں سی کہندا کہ اصل اسلام نوں منن والے ایہ لوک نیں، نہ رشوت، نہ ظلم، نہ جبر نہ زیادتی سدھا سدھا فوری انصاف"۔ میرے کول حافظ دی گل دا کوئی جواب نہیں سی دو دناں وچ ساڈی ریکوری ہوگئی سی باقی دے ست دن اسیں ایدھر اودھر گھمن پھرن وچ ہی لنگھا دتے۔

مالیاتی ادارے

مینوں سبھ توں خطرناک گل ایہ لگی کہ طالبان دے اقتدار سنبھالن مگروں دو چیزاں دا وجود ختم ہو گیا سی، اک بچیاں دی تعلیم دوجا بینکنگ سسٹم۔ طالبان دی حکومت وچ مسیتاں وچ نمازیاں دا رش تے ودھ گیا سی پر کاروبار محفوظ نہیں رہے سن۔ کروڑاں دے لین دین دا نظام صرافیاں کول سی۔ جس دن اسیں صرافہ بازار گئے اوتھے مارکیٹ وڑن توں پہلے سڑک دے کناریاں اُتے ہی نکے نکے کھوکھے ویکھ کے مینوں لگیا کوئی پان سگرٹ دے اڈے نیں پر نیڑے جا کے ویکھیا تے اوہناں کھوکھیاں وچ ڈالراں دے ڈھیر لگے ہوئے سن۔ امریکہ آپ تے نکل گیا سی پر اوہدی کرنسی اج وی پورے افغانستان وچ لین دین لئی ورتی جا رہی اے۔ افغانستان وچ دو ہی کرنسیاں چلدیاں نیں اک امریکی ڈالر دوجا افغانی۔

مارکیٹ وچ وڈے وڈے سپیکراں اُتے قرآن دی تلاوت جاری سی اندر شیشے دیاں بنیاں دکاناں مختلف ملکاں دی کرنسی نال بھریاں ہوئیاں سن۔ تاج محمد نے دَسیا کہ اوہ پاکستان وچوں جِنا چاول، سبزیاں، کنک، آلو، دوائیاں خرید دے نیں اوہناں دی ادائیگی حوالہ ہُنڈی دے ذریعے ایہناں لوکاں توں ہی کروائی جاندی اے۔ میں کہیا "تاج محمد کروڑوں روپیہ آپ انکو دے دیتا ہے اگر یہ بھاگ جائیں تو؟"، "نہیں حاجی صاحب یہ لوگ بنکوں سے زیادہ محفوظ ہیں، بنک بھاگ سکتا ہے جیسے جمہوریت میں لوگوں کا پیسہ لے کے بھاگ گیا مگر یہ پکا نمازی، حاجی اور مومن لوگ ہے، ہم سالوں سے ان کو جانتا ہے یہ نہیں بھاگے گا"۔ فیر اک دن جدوں میں آئی ٹی فوڈز بہاولنگر بیٹھا ساں تے تاج محمد دا فون آیا "حاجی صاحب کیا حال ہے؟ حاجی صاحب آپکا بات ٹھیک تھا وہ صرافہ بازار ہم جس دکان پر گیا تھا نُور اللہ وہ ڈیڑھ ارب افغانی لے کے جرمنی بھاگ گیا"۔

افغانستان۔۔دریائے آمُّو۔۔۔اُزبکستان

نورالدین ویسے تے اُزبک سی پر اجکل بال بچیاں سنے ترکی ہجرت کر گیا اے۔ اوہناں دناں وچ وی اوہ افغانستان نہیں سی پر اوہدی محبت سی کہ اوہدے بھرا سانوں وڈیاں وڈیاں گڈیاں وچ سیر کراندیاں کراندیاں اُزبکستان دے بارڈر اُتے لے گئے۔دریا دے کنڈھے بنا مصالحیاں دے اُبلی مچھی کھاندیاں نورالدین دے بھائی نے دسیا کہ" یہ دریائے آمُو ہے، وہ دیکھو دریا کے دوسری طرف جو بڑی بڑی عمارتیں دکھائی دے رہا ہے نا وہ اُزبکستان کی ہیں یعنی یہ دریا اُزبکستان اور افغانستان کے درمیان سرحدی لکیر کا کام کرتا ہے، دریا کے اُس طرف اُزبکستان اور اس طرف افغانستان ہے"۔

اودوں پتہ چلیا کہ افغانستان دی بجلی اُزبکستان چوں آندی ہے تے ایہدے نال نال آٹا، کنک، فروٹ، خشک میوے، جو اکاں لئی گولیاں ٹافیاں تے کھیڈاں دا سامان وی اوسے پاسیوں گھلیا جاندا ہے۔خوبصورت گل ایہ سی کہ دریا اُتے اک پُل بنیا ہویا سی، پُل لنگھ کے اگے اُزبکستان دا گیٹ سی تے اوسے گیٹ وچوں سامان دے وڈے وڈے کنٹینرز افغانستان آندے سن۔

دریائے آمُو پامیر دے پہاڑاں وچوں نکل کے تاجکستان، اُزبکستان تے ترکمانستان توں ہوندا ہویا بحیرہ ارال وچ ڈِگدا ہے۔ایہو دریا روس تے افغانستان نوں وکھرا وکھرا کردا ہے۔ایہ دریا وسطِ ایشیا دا سبھ توں وڈا دریا ہے جہنوں دریائے جیحوں وی کہیا جاندا ہے۔اس دی لمبائی 1500 میل دسی جاندی ہے۔

مزار شریف توں کابل

اک ہفتے وچ ہی مزار شریف دیاں گلیاں تے اوتھوں دے وسنیکاں نال محبت ہوگئی سی پر ساڈا کابل توں ہوائی جہاز دا ٹکٹ ہون پاروں سانوں واپس کابل جانا پے رہیا سی۔ جان توں پہلاں حفیظ خان تے گل محمد نے مزار شریف توں باہر دیہاتی علاقیاں وچ اپنے اپنے باغاں دی سیر کرائی جہناں وچ انجیر، اخروٹ، خوبانی تے آلو بخارے دے بُوٹے لگے ہوئے سن۔ ٹہنیاں اُتوں سجرا فروٹ توڑ کے کھان دا اپنا سوادسی او تھے ہی سوئمنگ پول بنے ہوئے سن۔ کھانا کھان توں پہلے خوب تیرا کی کیتی تے شام نوں مزار شریف دیاں سوغاتاں دی صورت وچ بے تحاشا محبتاں نال لے کے مزار شریف ائیر پورٹ توں کابل اپڑ گئے۔

اوہ کوئی جھیل سی جتھے بہت سارے لوگ سیر لئی آئے ہوئے سن، نجیب اللہ نے دَسیا سی کہ ایہنوں "بندِ قرغہ" کہندے نیں جہڑی تیرھویں صدی وچ سیر وتفریح لئی بنائی گئی سی۔ جھیل وچ کشتیاں اُتے بیٹھے لوگ پانی دِیاں لہراں نال ہلارے کھاندے، گیت گاندے، ہسدے کھیڈدے کناریاں تے کھلوتے لوکاں ول ویکھ کے خوشی نال ہتھ ہلا رہے سن۔ جھیل دے نال ریتلا میدان سی جہدے وچ کئی سارے گھوڑے گُھڑسواری لئی کھلوتے سن، جھیل دے کناریاں اُتے کھان پین لئی دکاناں دی لمی لین سی۔ نجیب اللہ دی ضد تے اسیں گھوڑیاں اُتے بہہ کے دوڑ لائی تے ڈِگ جان دے ڈر توں گھوڑیاں دی کاٹھی زور نال پھڑ کے اوہدے نال انج چمبڑ گئے جویں ننگے پنڈے اُتے چیچڑ چمبڑ دے نیں۔ ساہ روک کے ڈردیاں ڈردیاں اک گیڑا کٹیا تے گھوڑے دے مالک دی منت ترلا کر کے تھلے چھال ماردتی۔ حالی اسیں سوچ ہی رہے سی کہ بیڑی وچ بہہ کے جھیل دے اندر جایئے

کہ اچانک جھیل دے اُتے اک ہیلی کاپٹر گیڑے کٹھا ہو یا تھلے آیا تے پانی نال ٹکرا کے فیر اُتے اُڈ گیا۔ میں حافظ نوں کہیا "یار ایہ طالبان تے بڑے ماہر نیں کسراں ہیلی کاپٹر نوں ایڈی اُچائی توں تھلے لیا کے پانی وچوں مچھی چکدے کسی شکاری باز طرح فیر اُڈاری مار گئے"۔ ساڈے ویکھدیاں ویکھدیاں ہیلی کاپٹر دو تن واری پانی وچ اترن لگدا پر فیر اُتے اُڈ جاندا، کدی سانوں خیال آندا کہ کوئی فلم دی شوٹنگ ہو رہی اے، کدی سوچ آندی کہ کوئی فوجی ہیلی کاپٹر اے جہڑا جنگی مشق کر رہیا اے۔ سوچ اجے کسے اک پاسے رُکی نہیں سی کہ اوہی ہیلی کاپٹر اک واری فیر اُتے اُڈیا تے جھیل دے دوجے پاسے گولی وجے کبوتر طرح قلابازیاں کھاندا زمین اُتے ڈِگ کے تباہ ہو گیا۔ تھوڑی دیر وچ ہی اوہ جگہ ایمبولینس تے پولیس دیاں گڈیاں دی ٹاں ٹاں ٹیں ٹیں نال وین پا رہی سی۔ ایدھر اسیں کابل ائیر پورٹ اُتے اسلام آباد جان دی تیاری کر رہے سی اودھر ٹی وی سکرین تے فارسی وچ خبر چل رہی سی جہدا ترجمہ سی کہ "بندِ قرغہ جھیل دے نال کر کے فوجی ہیلی کاپٹر فنی خرابی دے کارن گر کے تباہ ہو گیا اے، طیارے دے نال نال 7 افغانی فوجی وی شہید ہو گئے نیں۔"

ابوظہبی۔۔۔دبئی تے شارجہ دا سفر

پہلی واری 2016 وچ سعودی عرب جاندیاں "دبئی انٹرنیشنل ائیر پورٹ" اُتے دو گھنٹے قیام دا موقع ملیا سی تے کئی ور ہیاں تیکر اوہدے خدوخال دماغ وچوں باہر نہیں نکلے۔ دو جی وار 2022 وچ دبئی تے ابوظہبی جان دا اتفاق ہویا سی تے تیجی وار دبئی تے شارجہ۔ 2016 وچ تے ہوائی اڈے توں ہی تخیلاتی دنیا وچ اپڑ کے دبئی دِیاں تصویراں اُلیک لئیاں سن پر ایس واری جدوں ائیر پورٹ توں باہر نکلے تے اُچیاں اُچیاں عمارتاں، خوبصورت موٹر کاراں بہترین سڑکاں اُتے ون سوَ نئّی دنیا ویکھ کے سوچی پے گیا کہ یار اسیں ایس دنیا توں کنا پچھے آں۔ چالھی لکھ دی آبادی وی کوئی آبادی ہوندی اے، پاکستان دے تے کئی نکے نکے شہراں وچ رہن والیاں دی گنتی دبئی وسن والیاں توں ودھ ہوئے گی پر ایتھے سہولتاں ویکھو، ترقی ویکھو، ایتھے دی دنیا ہی کوئی وکھری دنیا ہے۔ کئی ور ہیاں توں دبئی رہن والے دوست نعیم نال جدوں رات دے وقت دبئی دِیاں سڑکاں اُتے موٹر نسائی تے چارے پاسے روشنیاں ہی روشنیاں ویکھ کے انج لگا جویں دبئی دے شہزادے دا ویاہ ہو رہیا ہووے جہدے چاہ وچ پورے شہر نوں جگ مگ کر دیاں لڑیاں نال سجایا گیا ہووے۔ اودوں ہور وی حیرانی ہوئی جدوں نعیم نے دسیا کہ پورے دبئی دی بتّی جنریٹر تے چلدی اے اُتوں مزے دی گل ایہ وے کہ کدی اک منٹ لئی وی بتی بند نہیں ہوئی۔ ایس توں پہلے تے ایتھوں دے ٹاواں ٹاواں ناں یاد سی پر اوس دن پتہ چلیا کہ لوک بُرج خلیفہ، دبئی مال، دبئی فریم، دبئی سفاری پارک، معجزاتی پارک، گلوبل ویلیج، ڈالفن ایریم، دبئی واٹر کینال، سنیما تھراپی، پام جمیرا، دبئی فاؤنٹین، میوزیم آف دا فیوچر، ریتلے ٹبے تے سمندر دے کناریاں اُتے لگے میلے ویکھن پوری دنیا وچوں ایتھے کیوں آندے نیں۔

بُرج خلیفہ

اوس رات ساڈا ڈِنر برج خلیفہ وچ ہی سی، نعیم دے اک دوست کول کوئی VIP کارڈ سی جہدے کارن بڑے پروٹوکول نال اسیں بُرج خلیفہ دی آخری منزل اُتے اپڑ گئے۔ میں کمرے دے شیشے وچوں باہر جھاتی ماردیاں پچھیا "نعیم بھائی ایڈی چھیتی اسیں 163 منزلاں لنگھ آئے آں؟ باہر ویکھو موٹر کاراں ماچس دیاں ڈبیاں وانگر وکھائی دے رہیاں نیں"، نعیم دے بیلی نے ہس کے آکھیا "صغیر صاحب ایہ دنیا دی سبھتوں اُچی بلڈنگ اے، ایہدے وچ دنیا دی تیز ترین لفٹ لگی ہوئی اے جہڑی اک سینکڈ وچ 10 میٹر دا پندھ کر لیندی اے۔ جنوری 2010 وچ جدوں ایہدا افتتاح ہویا سی تے ایہدی وجہ توں دبئی داناں پوری دنیا وچ مشہور ہو گیا سی"۔

کمرے وچ اک پاسے صوفے پئے سن دوجے پاسے چاء، کافی تے کئی طرح دے مشروبات دے کیبن بنے ہوئے سن، مٹھے مٹھے چانن وچ مٹھا مٹھا میوزک چل رہیا سی۔ کافی دی چسکی لیندیاں نعیم بولیا "ایہ میرے دوست ریاض گجر صاحب نیں، کئی ورہیاں توں ایسے برج خلیفہ دے اک کمرے وچ ہی رہ رہے نیں، کئی سارے کم نیں ایہناں دے۔۔۔۔ پراپرٹی دالین دین۔۔۔۔۔ موٹراں کاراں دی خرید و فروخت تے سٹاک ایکسچینج وچ سرمایہ کاری پر اصل وچ ایہ پاکستانی فوج دے بندے نیں"۔ میں کافی دا کپ میز اُتوں چکدیاں نعیم دے دوست ول ویکھیا تے اوہدے بارعب چہرے اُتے مکمل خاموشی سی جویں اوہنوں کجھ نہیں پتہ کہ اوہدے بارے کیہ گلاں ہو رہیاں نیں۔ لمی سیاسی گل بات مگروں جدوں نعیم دے دوست نے کہیا کہ "عمران خان لوکاں سا ہویں بھاویں جیل وچ قید ہے پر فوج اج وی اوہدے نال کھلوتی ہے، خان دی جان نوں کوئی

نقصان نہ پہنچا دوے بس ایس لئی اوہنوں سیکورٹی وچ رکھیا ہویا اے نالے ایس قید نال عمران خان اینا پاپولر ہو جائے گا کہ اوہدا مقابلہ کرن والے زرداری وردارِی تے شریف برادران سبھ زیرو ہو جان گے"۔ میں گل بدلن لئی آکھیا" گجر صاحب ایہ دبئی دِناں وچ اپنی ترقی کویں کر گیا ساڈے ملک دا تے قرضہ ہی ساڈے گل دا پھایا بن گیا اسیں ترقی گھٹا کرنی اے"۔ گجر بولیا" صغیر صاحب گل نیتاں دی ہوندی اے، شروع وچ ایتھے ریت دے ٹبیاں توں علاوہ کجھ وی نہیں سی، چارے پاسے اُڈدی ریت، گرم ہواواں، پنڈے ساڑ دی دُھپ، ایہدا حال تے بہت بھیڑا سی، ایہ تے 1966 وچ ایتھے تیل دے کُھوہ لبھے تے چارے پاسے لہراں بہراں ہو گئیاں، فیر دبئی سرکار نے سمندر اُتے جدید پورٹ بنائی، انٹرنیشنل سطح دا ہوائی اڈہ بنایا تے دنیا نوں سرمایہ کاری لئی لمے عرصے لئی لیز اُتے تھاں دتی جتھے سرمایہ کاراں نے وڈے وڈے پلازے بنائے، نویں نویں کاروبار شروع کیتے، روزگار ودھدا گیا تے فیر دبئی نے دنیا نوں اپنے ول کرن لئی اک اجیہا نویکلا کم کیتا کہ کمالاں ہو گئیاں" میں حیرانی نال پچھیا اوہ کیہ؟"اوہ ایہ کہ دبئی سرکار نے دنیا دے تفریحی مقامات دا سروے کروا کے ایتھے ایہو جہیاں عمارتاں، سیر گاہواں تے مارکیٹاں بنائیاں جہڑ یاں دنیا وچ سبھ توں وکھریاں تے نمایاں ہو گئیاں۔ ہن تُسیں ایسے برج خلیفہ نوں ویکھ لوو شاید 2004 وچ ایہدی تعمیر شروع ہوئی سی، امریکہ دا کوئی Adrain Smith سی جہنے ایہدا نقشہ بنایا، ایہ اوسے طرح دا ہے جویں Hymenocallis flower ہوندا ہے۔ 2722 فٹ اُچا 163 منزلاں تیز ترین لفٹ، سوچو کنا پیسہ لگیا ہونا تہانوں پتہ ہے کہ پہلے اِس داناں برج دبئی سی پر 2008 وچ ایہنوں بنانڈیاں بنانڈیاں سرکار کول پیسے ہی مک گئے فیر ابوظہبی دی سرکار نے ایہناں نوں ایس شرط اُتے پیسہ دتا کہ ایہدا ناں برج دبئی توں بدل کے برج خلیفہ رکھ دتا جائے گا"۔ کافی دِیاں آخری چسکیاں لیندے ہویاں نعیم

بولیا" گجر صاحب ٹھیک کہہ رہے نیں ہن تے ایتھوں دی ہر شے دنیا دی مشہور ترین شے بن گئی اے جویں ایہ برج خلیفہ دنیا دی سبھ توں اُچی عمارت ہے، ایسے طرح دبئی مال سبھ توں وڈا شاپنگ مال، پام جمیرا، میوزیم آف دی فیوچر تے فیر صحرا تے ایتھوں دا ہے ہی مشہور۔ ہن تے ہر سال ایتھوں دی سیاحت دا ڈیپارٹمنٹ نویں نویں پراجیکٹس تے نویں نویں آئیڈیاز اُتے کم کر رہیا اے"۔ بہاولنگر اپنے کمرے وچ بیٹھیاں مینوں اودھر برج خلیفہ وچ بیٹھے ہوئے نعیم تے نعیم دے بیلی دیاں گلاں یاد آ رہیاں سن تے ایدھرٹی وی اُتے خبراں وچ دسیا جا رہیا سی کہ ایران دے میزائل حملیاں دے کارن دبئی وچ شدید خوف و ہراس پھیل گیا ہے، وڈے وڈے سرمایہ کار اپنا بوریا بستر اولیٹ کے دوجے ملکاں وچ ہجرت کرن دا سوچ رہے نیں۔ مینوں سمجھ نہیں آ رہی کہ اجوکے سمے اندر معاشی ترقی ضروری ہے یاں ریاست دے دفاعی نظام نوں تگڑا کرنا۔ پاکستان کول ایٹمی طاقت ہے، دنیا دی بہترین فوج ہے، دشمن دیاں اکھاں وچ اکھاں پا کے ویکھ سکدا ہے پر معیشت پچھلے اٹھہتر سالاں توں اپنے پیراں اُتے نہیں کھلو سکی، قرضے دا بھار پانی وچ پئے لوگڑ وانگوں ودھدا ہی جا رہیا ہے، بارھاں کروڑ لوک غریبی دی لکیر توں تھلے نہ ہی جیوندیاں وچوں نیں نہ مویاں وچوں۔ اودھر قطر، دبئی، سعودیہ تے بحرین ورگے معاشی طور تے مضبوط ترین ملک اج اپنی فوج تے ایٹمی طاقت نہ ہون پاروں دشمن اگے کنے بے بس نظر آ رہے نیں سانوں سبھ نوں پتہ ہے۔ کافی پی کے تھوڑی دیر برج خلیفہ وچ گھمدے رہے تے دنیا دے سبھ توں شاندار واٹر فاؤنٹین دے ساہویں بہہ کے کھانا کھا داتے جنت دا منظر اکھاں ساہویں آ گیا۔ پاک برٹش انٹرنیشنل ولوں ابوظہبی وچ میرے نال اک شام دا پربندھ کیتا گیا سی جہدے وچ نعت دے معروف شاعر جناب ڈاکٹر اکرم شہزاد ہوراں سنگ رلت کیتی۔

2024 وچ دوبارہ دبئی گیا تے ہن پہلے ورگی حیرانی تے خوشی نہیں سی۔ جویں کوئی شے میسر آ جاوے تے اوہدی اہمیت گھٹ جاندی اے۔ کدی کدی تے مینوں انج لگدا ہے جویں میں ساری دنیا ہی ویکھ چکیا واں۔ کیہ امریکہ کیہ افریکہ، کیہ لندن، کیہ فرانس تے کیہ جرمنی۔ سوشل میڈیا نے سانوں اینی جانکاری دے چھڈی ہے کہ بنا کدھرے جائے ہر شے دِیاں تصویراں دماغ وچ پہلے توں موجود ہوندیاں نیں۔ ایس واری دبئی وچ لگی gulfood وچ رلت کیتی، 7 دن دبئی رہن مگروں واپسی توں پہلے اوس دن معروف ٹی وی اینکر آفتاب اقبال ہوراں نال شارجہ وچ اک لمی ملاقات ہوئی جس وچ ٹی وی پروگرام، پروگرام وچ نشر ہون والے گیت تے اجوکی شاعری بارے بھرویں گل بات ہوئی۔

اوہدیاں گلاں

"توں ایداں کر میریاں اکھاں لے لے" اوہنے جگراتیاں اکھاں نال مینوں اُداس بیٹھیاں ویکھ کے ہولی دینی آکھیا تے میں ڈونگھے سمندراں دیاں ولاویں کھاندیاں سوچاں وچوں اک دم باہر آن کے بولیا "اچھا جے میں تیریاں اکھاں لے لئیاں تے توں مینوں کداں ویکھیں گی؟ تیرے تے ساہ ای مینوں ویکھ ویکھ چلدے نیں"۔ "لے دس۔۔ بھلاں تینوں ویکھن لئی ایہناں اکھیاں دی کیہ لوڑ اے؟ توں تے میرے ساہاں وچ وسدا ایں۔ دور گلی وچوں آندا ہوویں تے تیرے پنڈے دی مہک تیرے توں پہلے اپڑ جاندی اے، تیرا انگ انگ میرے لُوں لُوں وچ جووسیا ہویا اے۔ کملیا پھلاں دی واشنا ویکھی دی نہیں اکھاں میٹ کے محسوس کیتی جاندی ہے۔ جویں تیرے بغیر تیریاں یاداں دی مسہری اُتے بہہ کے میں روز اسماناں دی سیر کرن جانی آں، جویں گڑدے نکے دے صاف پانی وچ تیرے اداس ہوٹھاں دے لمس محسوس کردی ہاں، جویں دُدھ دے بھرے رنگلے چھنے وچ تیریاں نظماں دی کھنڈ جاپدی ہے، جویں اُٹھدیاں بہندیاں، سُتیاں، جاگدیاں برہوں دے گیتاں دے سُراں دی تال بن کے ویہڑے وچ وچھوڑا سہندی مورنی وانگر تڑفدی رہنی آں اوسے طرح جدوں توں میریاں اکھاں لے لویں گا تے میں تیرے سجے ہتھ دی اُنگل زور نال پھڑ لینی اے۔۔۔ اوہو اُنگل جہدے وچ میرے ناں دی مُندری چودھویں دے چن طرح لشکارے ماردی رہندی ہے۔ توں جتھے جتھے جائیں گا میں تیرے نال نال رہواں گی۔ نہ دن دا ہوش رہنا۔۔۔ نہ رات دی خبر۔۔۔۔ چارے پاسے تیری خشبو۔۔۔۔ تیرا نشہ۔۔۔۔ تیرا وجود۔۔۔۔۔ بس تیریاں نگھیاں ساہواں دا خُمار ہووے گا تے میں ہوواں گی۔ توں کول رہویں گا تے میں سمجھاں گی کُل کائنات میرے ساہاں وچ

سما گئی اے"۔ اک ہتھ وچ کتاب تے دوجے ہتھ دیاں انگلاں وچ پنسل گھماندیاں اوہ اکو ساہ وچ بولی تے میں ہس کے آکھیا "جے میں ایڈیاں سوہنیاں اکھاں لے لئیاں تے ایہناں اکھیاں دے سُفنیاں دا کیہ بنوگا؟ اوہ تے نشیلیاں اکھاں دے نال ہی میرے کول آ جان گے، یعنی میں کسے ہمزاد وانگر اپنے ہی اندر سما جاواں گا، تیرے سفنیاں وچ تے میں وسدا ہاں پر فیر میں تینوں کسراں ویکھاں گا؟ مینوں چارے پاسے میں ہی میں وکھائی دیاں گا"۔ اوہ اک دم میرے نال کُھل کے ہسّی تے لڑی وچ پروئے چمکدے موتیاں ورگے دنداں دی لاٹ کمرے وچ پھیل گئی۔ اوہنے ساہ زور دی اندر کھچیا تے میریاں اکھاں اُتے اپنیاں لمیاں لمیاں چٹیاں اُنگلاں دھر کے بولی "کجھ نہیں ہوندا تہانوں ۔۔۔۔ حالی تُسیں بہت ساریاں پرتاں کھولنیاں نیں ۔۔۔۔ ڈھیر نظماں، غزلاں، گیت تے کہانیاں دیاں کتاباں لکھ لکھ کے پیاسیاں اکھاں دی تریہہ مکانی اے۔ تُسیں بولدے جانا، شبد تصویراں بنا ندے اک مک ہوندے غزلاں دے مصرعے تے مصرعے شعر بن دے جان گے، تہاڈے اکھراں دی گُڑھتی تھل وچ اُگے کنڈیالے ککراں دی کُرّتن مار کے کنواریاں نظماں دے ہونٹھاں نوں امرت جام بنا دئے گی، میری جان نظماں لکھن لئی اکھاں دی روشنی نہیں روح دا چانن، دھڑکدا دل تے جذبیاں دا ٹھاٹھاں ماردا سمندر چاہیدا ہوندا ہے تے ایہ سبھ تہاڈے کول موجود ہے۔ ہور تے ہور میں ہاں ناں تہاڈے کول ۔۔۔۔ میں تہاڈیاں اکھاں ۔۔۔۔ میں تہاڈے ہتھ ۔۔۔۔ میں تہاڈے پیر ۔۔۔۔ میں تہاڈا دل ۔۔۔۔ میں تہاڈی سوچ ۔۔۔۔ میں تہاڈا سبھ کجھ"، اوہنے شرما کے اپنیاں سرمئی اکھیاں نیویاں کیتیاں تے میں لمیاں سوچاں وچ گواچ گیا "امریکہ دی ھیلن کیلر 19 مہینیاں دی سی جدوں اوہدیاں اکھاں دے دِیوے بُجھ گئے، نہ اوہ ویکھ سکدی سی نہ سُن سکدی سی، کڈی دلیر تے ہمت والی جنی سی جہنے ہار نہیں منّی، چیزاں

نوں سمجھن لئی اشاریاں دی زبان سکھی، پڑھائی کیتی وڈی لکھاری بنی، لیکچرار بھرتی ہوئی تے اوڑک سماجی کارکن بن کے پوری دنیا وچ معذوراں دی آواز بن گئی۔ اوہنے وی تے ہڈ بیتی The Story Of My Life بنا اکھیاں دے لکھی سی۔ فرانس دے لوئی بریل دیاں اکھاں دا چانن کسے انفیکشن دے کارن 5 سال دی عمرے ہی بجھ گیا سی پر ویکھو ذرا کڈاوڈا کم کر کے دنیا نوں حیران تے قیامت تائیں آن والے بلائنڈ لوکاں تے احسان کر گیا۔ اج جتھے وی اکھیاں توں محروم لوکاں نوں تعلیم دتی جاندی ہے اوہدا رسم الخط ایسے مہان ہستی "لوئی بریل" دا ایجاد کیتا ہویا ہے، جہڑا اُنگلاں نال محسوس کر کے پڑھیا جاسکدا ہے۔ ایسے لئی ایس پی نوں "بریل" دے ناں توں جانیا جاندا ہے۔

انگریزی دے مہان شاعر جان ملٹن دی اکھاں دی روشنی چلی گئی پر روح دا چانن نہیں بُجھیا۔ پورے بلائنڈ سن جدوں اوہناں دی مقبول تے مشہور کتاب Paradise Lost چھاپے چڑھی۔

انگلستان دے مشہور سائنسدان سٹیفن ہاکنگ دیاں اکھاں دا چانن بھاویں سلامت سی پر 22 ورہیاں دا ہی سی جدوں اوہدے پہلے ویاہ دیاں تیاریاں چل رہیاں سن تے ڈاکٹراں اوہنوں ایہ سنیہا دے کے ڈرا دتا سی کہ تیرے کول ویلا بہت گھٹ ہے پر اوہنے بیماری نال لڑدیاں لڑدیاں نہ صرف سائنسی کھوج دا کم جاری رکھیا سگوں 3 ویاہ وی کڑکا مارے، اوہ پورے دا پورا پیرالائزڈ ہو گیا سی سوائے چہرے دی اک سائیڈ دے کجھ ماس دے۔ اوسے ماس دی تھرتھراہٹ نال کمپیوٹر دے اک پروگرام راہیں اوہدے شبداں نوں سمجھیا گیا تے اوہنے دنیا نوں فزکس دی ایسی کھوجکاری " Brief History of Time" دتی جہدے وچ بلیک ہولز، بگ بینگ تے کائنات دے مڈھ بارے آسان بھاشا وچ بیانیا گیا۔ سٹیفن ہاکنگ دا سارا وجود مفلوج سی سوائے اوہدے اکھراں نال

بھرے دماغ دے، اوہنے اپنی ہڈ بیتی My Brief History دے ناں توں لکھی۔

طٰہٰ حسین عرب دا مہان شاعر سی جہدیاں اکھاں نکے ہوندیاں ہی کدھرے ہنیر یاں وچ گواچ گئیاں سن پر اوس دی شاعری نے عرب دی دھرتی اُتے انقلاب لے آندا سی۔ ٹلی آسٹن آسٹریلیا دی پہلی زنانی سن جہنے اکھاں نہ ہون دے باوجود یونیورسٹی تیکر پڑھائی کیتی فیر بلائنڈ لوکاں دی مشہور سیوک بنی۔

ہائے میرا یار تیمور حسن تیموروی تے جماندروں نابینا سی، گورنمنٹ کالج لاہور اُردو دا پروفیسر سی، دو شعری مجموعے "ترا کیا بنا" تے "غلط فہمی میں مت رہنا" شائع ہوئے۔ مینوں حوصلہ دیندے دیندے آپ ہی انبراں دا تارا بن کے بدلاں دی بُکل وچ گواچ گیا۔

"حالی تے دس منٹ وی نہیں ہوئے میرے موڈھیاں اُتے سر رکھیاں، کاش ساری عمر لنگھ جاندی ایس کیفیت وچ" میں اچانک اکھاں کھولیاں تے معذرت کر دیاں آکھیا "سوری۔۔۔ خورے کہڑ یاں سوچاں نے آن گھیر یا سی پر جو وی ہے تیریاں گلاں نے اج یقین دوا دتا ہے کہ بھاویں اکھیاں دا چانن رہوے نہ رہوے پر سوچ دا سورج ہمیش چمکدار ہوے گا۔"

پنڈ دی مانو

"پیر جی میرا ایتھے جی نہیں لگدا، چارے پاسے گوہیا، مینگنیاں تے پاتھیاں دے ڈھیراں دی بدبو نال میرا دماغ پھٹدا ہے، ڈنگراں وچ رہ رہ ایتھے دے بندے وی ہن ڈنگراں ورگے ہی جاپدے نیں، پیر جی جتھے تُسیں میرے ایڈے چاہ پورے کردے آئے او او تھے اینی جنی گل وی من لوو، تہاڈے لئی کہڑا اوکھا اے، بس تُسیں شہر وچ مینوں گھر بنا دیو، صرف دو ہی تے اپنے پتر نیں، گھتو اں نال رہ رہ اوہ وی گھتُو بن دے جا رہے نیں۔ پیر جی جو اک شہری سکولاں وچ پڑھن گے تے بولی وی اوتھوں دی سکھن گے، بہت سوہنے لگن گے شہری بولی بولدیاں ہوئے میرے سوہنے پُتر" روٹی کھاندے پیر کول بیٹھی مانو نے تیز تیز بولدیاں آکھیا تے پیر نے گل وچ پھسی روٹی دی بُرکی لسی دے گُھٹ نال اَگے لنگھاندیاں آکھیا "مانو اَودّے ویکھیں ناں مجھاں گائیاں، بکرے بکریاں، ککُڑ ککُڑیاں، ویہڑے وچ نسدے ڈب کھڈبے سہیّڑ، خالص ددھ، مکھن، ملائی، اپنے کھیتاں دی کنک، تازہ ہوا تے خالص زندگی دی چس، کنا کجھ ہے اپنے کول، میرا بھرا سکول ماسٹر اے، پڑھیا لکھیا اے اوہدی بڈھڑی تے کدائیں نہیں رولا پایا کہ اسیں شہر جاونا اے، شہراں آلے موٹراں کاراں دے شور تے مشیناں دے دھوئیں توں تنگ آن کے پنڈاں دی حیاتی لبھدے نیں تے ساڈی مانو۔۔۔۔۔۔ہاہاہاہا۔۔۔۔۔۔واہ بھئی واہ"۔

"مینوں نہیں پتہ جے توں شہر گھر نہیں لوناتے میں تیرے بالڑے تیری جھولی گھت کے کلّی شہر ٹر جاساں مڑ نہ آکھیں مانو چھڈ کے نس گئی" مانو نے لاڈ وچ اپنیاں بلیاں اکھاں ایدھر اودھر گھماندے ہویاں آکھیا۔ "چنگا بھئی مانو توں ساڈی جند جان جو ہوئی اسیں ہار من لینے آں، کل ای زمین داٹوٹا ویچ کے شہر پئے پلاٹ وچ گھر دا کم شروع کروا دینے

آں، ایہ نال تاں بہاولنگر کھلوتا اے، فصلاں تے ڈنگر پسُو ویکھن میں شہروں پنڈ چکر لا لیا کرساں، تیری گل وی ٹھیک اے نیانیاں دی پڑھائی لئی شہر جاونا ضروری اے"، پیر نے چاٹی دی لسی نال لبڑے بُکھ صافے دی نکڑ نال پُونجھدیاں آکھیا تے بلیاں اکھاں آلی مانو دا گلابی مکھڑا خوشی نال ہورَ تا ہو گیا۔

میرے گھر دے ساہویں اوہنے دو گھر بنائے، دوویں دو منزلہ، اک کرائے تے چاڑھ دِتا دُوجے وچ بیوی بچیاں نال آپ وسّوں کرلئی۔ پیر دے جو اک انگریزی سکولے جاون لگ پئے تے ماں دی خواہش دے عین مطابق شہری ماحول وچ آن کے ہولی ہولی پنڈ دی صاف ستھری حیاتی نوں بھلدے چلے گئے۔ پیر دی عمر 40 دے گیڑ ہونی، اوہ پنج ویلے دا نمازی تے تہجد گزارسی، بانگاں ویلے اوہدے گیٹ کھولن دی واج نال اکثر میری اکھ کھل جاندی تے میں سمجھ جاندا کہ پیر مسیتے گیا ہونا۔ مہینے وچ کوئی اٹھ دس دن لئی اوہ اپنیاں زیناں اُتے مال ڈنگر دی دیکھ بھال لئی پنڈ چلا جاندا ایسے بہانے ماں پیو تے بھین بھراواں نوں وی مل آندا۔ اوس دن کم آلی دس رہی سی کہ" پیر نوں گھر دی کوئی پرواہ نہیں اوہ تے بس نماز روزے وچ ہی لگا رہندا ہے تے پیرنی ساری ساری رات موبائل وچ کُھبی رہندی اے تے دنے اودوں اکھاں کھولدی ہے جدوں سورج سوا نیزے اُتے آن کھلوندا ہے، خوب مزے نیں بھئی اوہدے، بندے نوں ایسا تھلے لایا ای کہ چُڈ واگوں بولدا وی نہیں۔ نہ جواکاں دی خبر نہ بندے دا خوف، نیانے سکولوں آن کے سارا دن آوارہ منڈیاں نال پھردے نیں، بندہ پنڈ چلا جاندا تے آپ موبائل ورتدیاں ورتدیاں جدوں تھک جاندی اے تے شاپنگ لئی کرائے دار نی نال بازار اُڈ پیندی اے، بس اللہ ای وارث اے ایس گھر دا"۔ پنڈوں شہر آیاں اوہناں نوں 7 سال ہو گئے سن انج لگدا سی جویں کل دی گل اے، جہڑے نیانے پہلی دو جی وچ سکولے پائے سن اوہ اٹھویں نوویں جماعت وچ اپڑ

گئے سی۔ ہر شے اوسے طرح چل رہی سی، پیر دیاں نمازاں۔۔۔۔ روزے۔۔۔۔ ورد وظیفے۔۔۔۔ جواکاں دیاں یاریاں۔۔۔ رات دی چُپ۔۔۔ مانو۔۔۔۔۔ تے۔۔۔۔ مانو دا موبائل۔ اوس دن میں گھر آیا تے ٹی وی لاؤنج وچ بیٹھی اک کڑی فوزیہ نال گلاں کر رہی سی، گول چہرہ، بلیاں اکھاں، گلابی رنگ تے ہتھاں وچ موبائل فون، مینوں ویکھ کے سلام کیتا تے میں وعلیکم سلام کہندا اپنے کمرے وچ چلا گیا، اوہدے جان مگروں گھر آلی نے دسیا کہ "ایہ سامنے آلی پیرنی سی، بڑی چنگی، نیک تے بختاں آلی اے، پندرھاں سال ہو گئے ویاہ نوں بڑا خیال رکھدی اے اپنی صحت دا، ویکھن وچ مساں نہیں لگدی پر تیہاں توں اُتے دی ہے"۔ "میں سنیا سی پردہ کردی اے پر میرے ساہویں تے اُنجے ہی بیٹھی رہی"۔ "اوہ جی پردہ تے کردی اے پر کہندی اے بھائی جان توں کیہ پردہ کرنا گھر دی گل ہے، دس رہی سی کہ کسے گھر جان نوں دل نہیں کردا سارا دن گھر یا کدی کپڑے لتے لین بازار چلی جانی آں، پیر دا اک پیر پنڈ تے دوجا شہر ہوندا ہے بس وقت لنگھی جا رہیا اے"۔

اس دن پیر جی دی کال ویکھ کے حیرانی ہوئی فیر سوچیا شاید پچھلی گلی وچ جس پلاٹ دی گل چل رہی اے اوہ ویچنا چاہندا ہووے، کال چکی تے حال احوال مگروں اوس آکھیا "پروفیسر صاحب تھوڑا وقت چاہیدا ہے، کوئی پریشانی آ گئی اے، تہانوں ملنا اے علیحدگی وچ"۔ ڈرائنگ روم وچ بیٹھے پیر دِیاں اکھاں چلہے وچ بھخدے انگاریاں وانگوں لال سرخ ہوئیاں پیئیاں سن، رنگ سورج مکھی دے پھلاں وانگوں پیلا زرد تے چہرے توں بے چینی تے پریشانی صاف وکھالی دے رہی سی۔ "ت ت ت تہانوں پتہ چل گیا ہونا" کنبدی آواز وچ اوہنے پچھیا تے میں حیرانی نال آکھیا "پیر جی خیر تے ہے؟ ہویا کیہ اے میں تے گھروں کالج، کالجوں منڈی تے کدھرے رات نوں گھر آنا واں، گلی وچ کیہ ہور رہیا اے، کون کیہ کر رہیا اے، کوئی خبر نہیں تے کوئی دلچسپی وی نہیں"۔ اوہدیاں شرماں نال

بھریاں اکھاں وچوں موٹے موٹے اتھرو ڈُلھے تے مرجھائیاں گلھاں اُتوں رُڑھدیاں رُڑھدیاں نکی نکی داڑھی وچ گواچ گئے۔"میری بیوی۔۔۔۔میرے گھر والی۔۔۔۔میری مانو سویر دی گھروں غائب اے۔۔۔۔۔میں روز وانگوں فجراں دی بانگ ویلے اُٹھ کے مسیتے نماز پڑھی تے آن کے اپنے کمرے وچ سوں گیا۔۔۔۔مانو دوجے کمرے وچ جواکاں کول ستی ہوندی اے،سویرے بچیاں نے سکولے جان ویلے ماں نوں ایدھر اودھر ویکھیا پر اوہ کدھرے وی نظر نہیں آئی۔۔۔ میں گلی وچ ویکھیا۔۔۔آنڈھ گوانڈھ پتہ کیتا۔۔۔سوہریاں گھر فون کیتا پر کسے پاسیوں کوئی خبر نہیں ملی۔گلی وچ لگے سی سی ٹی وی کیمریاں دی ریکارڈنگ توں پتہ چلیا کہ اوہ ہتھ وچ شاپر چکی پہلے گلی دی نکڑ تک گئی ہے فیر اگلے کیمریاں وچ مین روڈ اُتے نیشنل ہسپتال کول نظر آئی اے پر اوس توں بعد کوئی اتا پتہ نہیں۔۔۔کتھے گئی۔۔۔تے کہدے نال۔ میں اوہدے نال حیاتی دے پندرھاں ورہے گال دتے،اوہدی ہر اک فرمائش پوری کیتی،پنڈ دی ہسدی وسدی زندگی چھوڑ کے شہر آن ڈگیا،اپنی بولی چھڑا کے بالاں نوں شہری بولی وچ پھسایا،میں تے سمجھیا سی کہ شہر آن کے میرے جواک وگڑ رہے نیں پر ایتھے تے جواکاں دی ماں وی اپنے ورہیاں دی رفاقت تے جوان بچیاں نوں روندیاں کُرلاندیاں چھڈ کے کسے پاسے نس گئی اے"۔پیر ہچکیاں لے لے روئی جا رہیا سی تے میں حوصلہ دیندیاں بس ایہو آکھ سکیا"پیر جی فکر نہ کرو اوس وچاری نے بھلاں کتھے جانا، ایتھے ہی گئی ہونی کسی رشتے دار گھر۔۔۔۔آجائے گی سویر تک"۔پیر دوویں جواکاں نوں لے کے اپنے پنڈ پرت گیا ہے،مانو نوں گیاں سال توں اُتے ہو گیا اے،کل تیکر اوہدی کوئی خبر نہیں سی،زندہ ہے مر گئی ہے،پاکستان ہے یاں کسے ہور ملک کسے نوں کجھ پتہ نہیں سی پر اج ٹی وی لاؤنج وچ بیٹھیاں گرم گرم چاء دی پہلی چُسکی ہی لتی سی کہ گھر والی نے ہولی جہی دسیا"او جی۔۔۔۔سامنے گھر والی نہیں سی۔۔۔۔

مانو۔۔۔اوہ جہڑی سال پہلے گھروں غائب ہوگئی سی۔۔۔اوہدے بندے نے پولیس کاروائی وی کروائی سی ۔۔۔۔۔۔جی اوہدا پتہ چل گیا ہے۔۔۔اوہ اسلام آباد اک شاپنگ مال وچ کم کر رہی ہے تے اوہدے بچے اوہنوں مل کے وی آندے نیں"، "مل کے وی آندے نیں کیہ مطلب؟ فیر اوہنوں لے کے کیوں نہیں آندا اوہدا بندہ؟" میں حیرانی نال پچھیا، "لے کے کویں آوے جی پیر صاحب نے آپے تے اوہنوں گھروں کڈھیا سی، اوہ تے ایس ڈرتوں اپنے ماپیاں گھر وی نہیں گئی کہ اوہ وی ہر واری ایہو آکھ کے واپس ٹور دیندے سی کے تیرا ویاہ ہو چکیا اے، اوہ تیرے سر دا سائیں اے ہن تیرا مرنا جینا اوسے بندے نال ہے"، میں اودھر سوچاں وچ پیر جی دیاں اکھاں وچوں ڈُلھدے ہنجواں نوں ویکھ رہیاں ساں تے ایدھر چاء دا کپ میرے چٹے لیڑیاں اُتے ڈُلھیا پیا سی۔

بِدُّو ملنگ

"سبھ چور، ڈاکو، لٹیرے تے کنجر نیں لُٹ کے کھا گئے سارا ملک، کُتے۔۔۔ دلّے بھین دے۔۔۔"، اوہ روز گلی وچوں لنگھدیاں اُچی اُچی گالھاں کڈھدا تے سبھ سمجھ جاندے کہ بِدُّو ملنگ اج فیر غصے وچ ہے۔ گلی دے بال اوہنوں چھیڑ دے، آوازاں کسدے، شور پاندے تے اُچی اُچی نعرے ماردے "پاگل ای اوئے۔۔۔ پاگل ای اوئے"، اوہدیاں گالھاں ہور ننگیاں تے گندیاں ہو جاندیاں، جو اک شور پاندے رہندے تے وٹیاں نال بھری اوہدی مُٹھ توں بچن لئی دور کھلوتے دندیاں کڈھدے رہندے تے ٹچراں کردے کردے نس جاندے۔

جنگلی جھاڑیاں وانگر ایدھر اودھر کھلری داڑھی مچھاں وچ لکیا ہویا چہرہ، رنگ برنگیاں ٹاکیاں لگیا جھگا، پاٹی پرانی سُتھن، پیروں ننگا بِدُّو اک پل اگ دا بلدا بھانبڑ تے دُوجے پل برف دا ٹھنڈا بلاک جاپدا۔ اوہ جدوں کدی گلی وچوں لنگھدیاں ساہویں آ جاندا تے بڑے لاڈ نال آکھدا "چاء دا کپ پینا اے۔۔۔ وِیہہ روپئے دے"، میں پہلے اوہدے وٹیاں نال بھرے ہتھاں ول ویکھدا فیر اوہدیاں ہنیرے وچ دیویاں وانگر بلدیاں اکھاں ول فیر کالھ نال اوہنوں پیسے پھڑاندیاں ہولی جہی آکھدا "یار گالھاں نہ کڈھیا کر" تے اوہ ہلدی ورگے پیلے دند پیس کے ہتھ وچ پھڑے نوٹ نوں زور دی مروڑ دا تے اک دم جلال وچ آن کے بولن لگ پیندا "سبھ چور، ڈاکو، لٹیرے تے کنجر نیں، لُٹ کے کھا گئے سارا ملک۔۔۔ کُتے۔۔۔ دلّے۔۔۔ بھین دے۔۔۔"، ایس توں پہلے کہ اوہدے ہتھ وچ پھڑیا وٹاوی جلال وچ آندا میں سرنیواں کر کے ہولی جہی اگے نکل جاندا۔

دو مرلے دے گھر وچ 3 بھرا، اوہناں دِیاں بیویاں، چھ چھ، ست ست نیانے،

وچے بکریاں تے بکریاں دے میمنے، بوہے اگے بیٹھی پالتو کُتی تے نال چار پنج ڈب کھڑبے کتُورے، اوس گھر وچ بدّو لئی کوئی تھاں کسراں بچدی۔ ہاڑ جیٹھ دا سیکا ہوندا یاں فیر پوہ ماگھ دیاں ٹھر دیاں راتاں بدّو دا منجا گھر دے باہر گلی وچ ہی پیا ہوندا، سارا دن گلیاں وچ گالھاں کڈھدا جواکاں نال لڑدا بھڑدا شامیں آن کے منجے اُتے اکھاں میٹ کے ایسراں ڈگدا کہ اوہنوں ایس کپتّی دنیا دا بھورا ہوش نہ رہندا۔

بدّو ہن بوہتا بیمار رہن لگ پیا سی، سارا دن منجے اُتے چُپ کیتے پیا رہندا، کون آ رہیا ہے کون جا رہیا ہے کسے دی کوئی خبر نہیں، جے خبر ہوندی وی تے سوائے گالھاں کڈھ کے دل دا بھار ہولا کرن دے اوہ کروی کیہ سکدا سی۔ اوس دن گلی ویران جہی پئی سی، میں سوچاں وچ ڈُبیا رَکے رَکے پیدل ہی ٹریا جا رہیا سی کہ اچانک ساہویں دا منظر ویکھ کے پیر اوتھے ہی کھلو گئے۔ وِنگی جہی منجی اُتے بدّو ملنگ اکھاں نوٹی لما پیا سی، اوہدیاں ٹنگاں پرانے ککردی سڑیاں ہوئیاں ٹہنیاں وانگر منجے دی ٹُٹی ہوئی داون وچوں تھلے لمک رہیاں سن، منجے دے پاوے نال بنھی بکری پٹھے کھا رہی سی، پالتو کُتی بدّو دے سرہانے بیٹھی لمی ساری جیبھ کڈھ کے سر ہلائی جا رہی سی تے مکھیاں نال بھرے بدّو دے منہ نوں کتُورے انج چٹ رہے سن جویں سارا دن دی بھکھ توں بعد ماں دا دُدھ چُنگھ رہے ہون۔ میں دور کھلوتا کدی گھُوری پاندی کُتی ول ویکھ رہیا ساں، کدی بدّو ملنگ دا لہو چوسدے مچھراں تے مکھیاں ول تے کدی نکے نکے کتُوریاں ول جھڑے خورے ستے پئے بدّو دا منہ گندا کر رہے سن یا چٹ چٹ کے صاف۔

شامیں کم توں واپس آیا تے اگاں سُڈ سورج دور کدھرے ٹویاں وچ ڈُب چکیا سی، گلی وچ تنبو لگیا ہویا سی، تھلے وچھیاں دریاں اُتے کجھ لوک بیٹھے سن۔ مائیاں چھاتیاں پِٹ پِٹ وین پا رہیاں سن "ہائے کڈا صبر آلا سی۔۔۔۔رب دی گاں سی۔۔۔ملنگ سی

ملنگ۔۔۔۔ٹُردا پھردا درویش سی۔۔۔۔ بھکھا پیاسا پیا رہندا پر کدی کسے نوں تنگ نہ کردا۔۔۔ ہائے راتیں چاء وچ پاپے ڈبو ڈبو کھاندا رہیا اے، تڑکے میں بکری بنھن آئی آں تے گوڑھی نیند رُستا پیاسی۔۔۔ ہائے کیہ کر گیا ساڈے گھر دِیاں تے برکتاں ہی نال لے گیا"۔ مینوں انج لگیا جویں وِنگیاں باہیاں تے لمکے وان آلی منجی اُتے چُپ وٹی پیا بِدُّ و اک دم چیک مار کے بولیا ہووے "سبھ چور، ڈاکو، لٹیرے تے کنجر نیں لُٹ کے کھا گئے سارا ملک، گُنتے۔۔۔ دلّے۔۔ بھین دے۔۔۔۔!"۔

نیلے پانیاں وچ ٹُبّیاں ماردیاں سفید مُرغابیاں
(دُوجا حصہ)

ریل گڈی نیلے پانیاں دِیاں ساریاں رنگینیاں اپنے نال لے کے انجانیاں راہواں اُتے جا چکی سی، میں اپنے کمرے وچ بستر اُتے پیا ساری رات پاسے پرتدا ڈاروں وچھڑی کونج طرح کرلاٹاں ماردا رہیا۔ برہوں دیاں ٹیساں ماردے پنڈے نوں کوسیاں کوسیاں نظماں دی لوری دے کے سوان دی کوشش وچ جویں ہی اکھاں بند کردا تے دور جنگلاں وچ زخمی ہرن طرح چھالاں ماردی ریل گڈی میرے ساہویں آن کھلوندی۔ اوہدیاں اکھاں مدہوش سن جویں کسی نے کالا منتر پھوکیا ہووے، چٹیاں مرغابیاں دے رنگ ویا ہی ووہٹی دے سُوہے لیڑیاں وانگر لال ہو گئے سن، نیلے پراں والے مور پیراں وچ برہوں دِیاں جھانجھراں بنھ کے وین پا رہے سن، زخمی کونجاں دیاں کرلاٹاں میرے کمرے دیاں کندھاں دے کن پاڑ رہیاں سن۔ میں اک دم چیک مار کے اُٹھیا تے کنبدے ہتھاں نال میز اُتے پئی پانی دی بوتل اِکو ڈِیک وچ پی گیا، ساہواں داشور تے یاداں دیاں کرلاٹاں داز ور گھٹیا تے میں اُچی دینی آکھیا:

اک بھیڑے انجام توں پہلے مرجاواں
میں دُکھاں دی شام توں پہلے مرجاواں
تیرے نال وفا نہیں کیتی جیوندے جی
میں ایسے الزام توں پہلے مرجاواں۔

اکھاں میٹاں تے اجاڑ رستے، ویران ٹکلاں تے جنگلی درندیاں وچ گھری ہوئی ریل گڈی وچ بیٹھی اوہدیاں اداس اکھاں وچوں ڈگدے ہنجو میرا کلیجہ چیر دیندے، چیک مار کے بند اکھاں نوں کھولدا تے کمرے دیاں ساریاں کندھاں اُتے ریل گڈی

دے ڈبے انج گیڑے کٹدے جویں کسی موت دے کھوہ اُتے لگیا ہویا پنگھوڑا جواکاں نوں جھوٹے دے رہیا ہووے تے چکر کھاندے جواکاں دے ساہ خوف نال سنگھ وچ ہی پھس گئے ہون۔

اوہ میری آخری محبت سی، ایہ گل مینوں اودوں پتہ چلی جدوں اوہ نیلے پانیاں وچ ٹُبیاں ماردیاں مرغابیاں، پیلاں پاندے رنگلے مور، چٹے بدلاں وچ لین بنائی گیڑے کٹدیاں کونجاں، حسین وادیاں دیاں رنگینیاں تے محبت دے سُراں نال بھری ہوئی وانجھلی دی مست کر دین والی تان وی اپنے نال ہی لے گئی۔ میں تڑفدا، سسکدا، روندا کرلاندا نظماں، غزلاں وچ پناہ لین دی کوشش کردا پر اک پل لئی وی چین نہ آندا:

تیرے باجھ کسے نہ پُچھیا
کسے نہ سُنی دُہائی
انبروں ڈِگے وانگ کنی دے
سوچاں سرت گنوائی
رنگ چمبڑی داساوا ہویا
جیوں پانی تے کائی
چونہاں پاسے نھیرا اُگیا
بدلاں دُھپ لکائی
یادتری نوں بھکھاں کھادا
اکھ رہی ترہائی
تیرے باجھ کسے نہ پچھیا۔۔۔۔کسے نہ سنی دہائی۔۔۔۔۔!

اودوں اوہ روندی سی، کرلاندی سی، وچھڑ جان دے خوف توں دھاڑاں مار کے

میرے سینے نال لگ جاندی تے میں اوہدیاں شرابی اکھاں وچوں ڈگدے اتھرو یمن دی پرانی شراب سمجھ کے تبکا تبکا پین لگ پیندا، اج میں گلی محلیاں وچ، جنگل بیلیاں وچ، دور روہی دے ٹبیاں وچ، ریگراں وستی نال لگدے اجڑے ریلوے اسٹیشن دیاں ویران اکھاں وچ تے اپنے کمرے وچ اوہدے ولاویں کھاندے پرچھاوے نوں لبھ رہیا واں، اوہ اک دم ساہویں آندی ہے تے دوجے پل کسی معصوم ہرنی وانگر چھالاں ماردی دور جنگلاں وچ نس جاندی ہے جتھے کدی رنگاں نال بھری ریل گڈی میری حیاتی دے سفنیاں سنے گواچی سی۔ میں اپنے کمرے وچ میز اُتے پئیاں کتاباں ول ویکھدیاں ہولی جہی اپنے پرچھاویں نوں آکھدا ہاں:

ہوکے تے بس ہاواں دا
کریے کیہ ہن ساہواں دا
کِنی چھیتی لنگھ گیا
چیتر تیریاں باہواں دا
قیدی ہو کے رہ گیا واں
تیریاں صندل باہواں دا
اج وی پچھدا پھرنا واں
تیرے گھر دیاں راہواں دا

ہوکے، ہاواں تے کرلاٹاں ودھ گئیاں، کسی لیلیٰ دے عشق اندر اُجڑ گئے مجنوں وانگر نہ پنڈے اُتے ماس رہیا نہ بوٹی۔ رنگ ٹہنی اُتوں ٹُٹے گلاب وانگوں دناں وچ ہی سڑ کے سواہ ہو گیا۔ بستر اُتے پئے پئے اوہنوں یاد کردیاں اچانک اکھاں رتیاں لال ہو جاندیاں، کمزور ساہواں دی رفتار تیز ہو جاندی تے انج جاپدا جویں کمرے وچ کئی سارے

ناگ شوکن لگ پئے ہون۔ کرسی، میز، کتاباں ہواواں وچ اُڈن لگ پیندے، میں پورا زور لا کے بیڈنوں جپھا پالیندا، کمرے دیاں کندھاں اُتے گیڑے کڈی ریل گڈی وچوں اوہ ہسدیاں ہسدیاں اچانک رون لگ پیندی، اوہدیاں صندلی باہواں دی خشبو نال میرا کمرہ مہکن لگ پیندا، میں اوہدیاں کوسیاں کوسیاں ساہواں نوں اپنے وجود اندر بھر کے چیکاں مار مار روندیاں ہویاں برہوں دا گیت گان لگ پیندا:

ترے بن حال کیہ دساں
جویں کوئی خوف دا منظر
پہاڑی برف دے وانگوں
بدن نوں ٹھار دیندا ہے
جوانی مار دیندا ہے

جویں کوئی آخری کاغذ
پرانی میز دے اُتے
بِنا غزلاں دے روندا ہے
جویں روہی دے ٹبیاں وچ
پیاسی ریت سڑدی ہے
جویں کوئی گیت مُک جاوے
جویں کوئی نظم مردی ہے
ترے بن حال کیہ دساں

جویں ویران رستے وچ
اچانک رات پے جاوے
کوئی دیوا کوئی تارا
کوئی وی راہ نہ دِسے
جویں دلدل جویں جنگل
جویں گل وچ وچھوڑے دا
کسے پایا ہووے سنگل

ترے بن حال کیہ دساں
گھراں توں دُور ٹیشن تے
جدوں کوئی ریل آندی ہے
محبت رقص کردی ہے
کسے دے عشق دے اندر
رفیع دے گیت گاندی ہے
محبت وین پاندی ہے
محبت یاد آندی ہے
ترے بن حال کیہ دساں۔

اوہ میتھوں دور ہو کے وی نال رہندی، گلاں کردی، صلاح دیندی میں اکھاں میٹیاں ہوندیاں تے بڑے پیار نال اپنیاں طلسمی انگلیاں میرے والاں وچ پھیر دیاں پھیر دیاں اک دم غائب ہو جاندی، میں کمرے دے چارے پاسے پانی وچوں نکلی مچھی

طرح تڑفدیاں نگاہواں نال اوہنوں لبھدا رہندا پر کندھاں اُتے دور جنگلاں وچ نسدی ریل گڈی تے ہواواں وچ اُڈدے ہوئے میز، کتاباں تے کجھ یاداں دے سوا کجھ وکھالی نہ دیندا:

ہتھ لاواں تے گُم ہو جاوے
اکھ میٹاں تے بول کے دسے
یاد کہواں یاں صورت تیری؟
اج وی ادھی رات دے مگروں
سینے دے وچ دھڑک رہی ہے
بن پانی دے پھڑک رہی ہے
یاد کہواں یاں صورت تیری؟

فیر اک دن کوہ قاف دیاں حسین وادیاں وچوں اوہدی چٹھی آئی "صغیر توں مینوں روکیا نہیں میں تیرے عشق اندر انھے جنگلاں وچ گواچی پھردی رہی، ڈاروں وچھڑی کونج طرح کرلاندی رہی، میں منظر بدلن دی بڑی کوشش کیتی پر پرت نہ سکی، توں میری روح اندر عشق دے پہلے گیت دے ساز وانگر ہس رہیا ایں، میرا پہلا تے آخری عشق توں ہی ہیں، توں آخری ساہ تیکر میرے نال رہویں گا، میں تیرے توں کدی دور نہیں رہ سکدی، جے توں مینوں چھڈ یا میں مر جاواں گی"۔ مینوں انج لگیا اوہ نیلے پانیاں وچ ٹُبیاں ماردیاں مرغابیاں وانگر اک دم چٹھی دے اکھراں وچوں باہر نکل آئی تے زور نال میرے گل لگ کے دھاڑاں ماردی بے ہوش ہو گئی، خورے کنے گھنٹیاں بعد ہوش آیا تے میں بستر وچ مہکدے پھلاں دی خشبو نال سرگھی ویلے دی ہواوانگوں تر و تازہ ہو یا پیا سی۔ کمرے دی بے چینی مک چلی سی، چیزاں ترتیب وچ واپس آ گئیاں سن، کندھاں اُتے گیڑے کٹھدی

بے چین ریل گڈی اپنے اسٹیشن تے واپس آ چکی سی، میں مسکراندیاں ہویاں نال پئے میز اُتوں کاغذ، پنسل چکیا تے لکھن لگ پیا:

ترے دو نین ہسدے نیں
گلی دے لوک دسدے نیں
بِنا بارش دے دھرتی تے
گڑے کئی روز وسدے نیں
ترے پیراں دی پائل جو
کرے چھن چھن چھنا چھن چھن
دِلاں دے تار وجدے نیں
جویں کوئی پیار دی سرگم
محبت انج برسدی ہے
جویں کن مِن جویں رِم جھم
ذرا کُو وقت ہووے تے
دِلے دا حال دَسنا ہے
اجے اک عشق ہے باقی
اجے اک گیت لکھنا ہے
اجے اک نظم رہندی ہے
اجے میں نامکمل ہاں
ذرا تفصیل باقی ہے
مری تکمیل باقی ہے۔

نیلے پانیاں وچ ٹبیاں ماردیاں مرغابیاں دے عشق وچ اجیہی کیفیت طاری ہوئی کہ ہن اوہ دُوررہ کے وی نال نال رہندی، اٹھے پہر اوہ نیلے پراں والی مورنی وانگر یاداں دی ممٹی اُتے پیلاں پاندی، لشکارے ماردے تاریاں وانگر ہاسے ونڈدی تے ہرنیاں وانگر چھالاں ماردی نس جاندی۔

اوہ شاید چیتر توں بعد دی اک تاریاں بھری رات سی، ٹُبیاں ماردیاں سفید مرغابیاں، بدلاں وچ اُڈدیاں کونجاں تے پیلاں پاندے رنگلے مورخوبصورت سُفنیاں نال بھری گوڑھی نیندر سُتے پئے سن، چارے پاسے چپ سی، اوہ نیلے پانیاں وچ اپنے صندلی پیر ہلاندیاں میرے موڈھے اُتے سر دھر کے بولی "مینوں اپنے توں دور تے نہیں کریں گا" میں جھیل دے نیلے پانی دا بُک بھریا تے اوہدے ہنیری رات وچ چن وانگوں لشکدے مکھڑے اُتے سٹ دتا، اوہ اک دم ہسی تے چانن دور دور تک کھلر گیا، نیلے پانیاں دی نیندر اُڈ گئی، جویں چار چفیرا جاگ پیا ہووے، دور وانساں دی جھگی وچوں ونجلی دے سُراں دی تان چھڑی تے اوہ اسمان اُتے لشکدے تاریاں دے جھرمٹ وچ ہسدے ہوئے چن ول ویکھن لگ پئی تے میں رات دے ہنیرے ورگیاں کالیاں زلفاں وچ چمکدے ہوئے اوہدے مکھڑے ول۔

کبھی کبھی مرے دل میں خیال آتا ہے
کہ جیسے تجھ کو بنایا گیا ہے میرے لیے
تو اب سے پہلے ستاروں میں بس رہی تھی کہیں
تجھے زمیں پہ بلایا گیا ہے میرے لیے
کبھی کبھی مرے دل میں خیال آتا ہے
کہ یہ بدن یہ نگاہیں مری امانت ہیں

یہ گیسوؤں کی گھنی چھاؤں ہے مری خاطر
یہ ہونٹ اور یہ بانہیں مری امانت ہیں
کبھی کبھی مرے دل میں خیال آتا ہے
کہ جیسے بجتی ہیں شہنائیاں سی راہوں میں
سہاگ رات ہے گھونگھٹ اٹھا رہا ہوں میں
سمٹ رہی ہے تو شرما کے اپنی بانہوں میں
کبھی کبھی مرے دل میں خیال آتا ہے
کہ جیسے تو مجھے چاہے گی عمر بھر یوں ہی
اٹھے گی میری طرف پیار کی نظریوں ہی
میں جانتا ہوں کہ تو غیر ہے مگر یوں ہی
کبھی کبھی مرے دل میں خیال آتا ہے۔۔۔۔!

ایدھر وَنجھلی دے سُراں دی تان ٹُٹی، اودھر اوہنے گھٹ کے میرا ہتھ پھڑ لیا:

"صغیر توں ہن پورا شاعر بن گیا ایں، تیرا عشق ہن جا کے مکمل ہویا اے۔ ہن تیریاں نظماں دی خشبو عشق دے مینہ وچ گُنھی ہوئی مٹی دی مہک وانگوں چارے پاسے پھیل جانی اے۔ اج میں امر ہوگئی ہاں، مینوں میرا پیار لبھ گیا ہے، اچھا اک گل دس۔۔۔۔۔ جے میں کہواں کہ ہمیش لئی میرا ہو جاتے فیر؟"

"کملیے توں میری آخری محبت ایں، توں اوہ سرگھی دا تارا ایں جہدے بعد مینوں ہنیری رات وچ کوئی راہ دسن والا نہیں، توں میرے ساہاں دی ٹہنی اُتے کھڑ یا کستوری دا اوہ پُھل ہیں جہدی خشبو نال میری روح دی مٹی مہکاں ماردی ہے، توں وَنجھلی دا اوہ راگ ہیں جہدے سُراں دی تان توں بغیر میرے ساہاں دی ترتیب وگڑ جاندی ہے۔ توں آندا

جاندا ساہ ہیں، توں نیلے پانیاں دا حسین خواب تے جنتاں وچ کھڑے گلاباں دے باریک ہونٹھاں دی اوہ مسکان ہیں جہنوں ویکھ کے دل دی دھڑتی اُتے سجریاں نظماں تے نشیلیاں غزلاں دے پھُل کھڑ پیندے نیں۔ مینوں تے انج لگدا ہے جویں پہلے بہت پہلے کسے ہور جہان اندر طلسمی محل دے ہیرے موتیاں نال سجے ہوئے تخت اُتے بیٹھیاں اپنیاں روحاں نے ہتھاں وچ ہتھ پا کے اکھاں میٹ لئیاں ہون تے اوہ تخت، تختِ بلقیس وانگوں اُڈدیاں اُڈدیاں نیلے پانیاں وچ ٹُبیاں ماردیاں ہوئیاں مرغابیاں دے نال ہی کدھرے گواچ گیا ہووے۔ ملن دے وعدے جسماں دے ہوندے نیں روحاں دے نہیں، پیار کرن والیاں روحاں اگلے پچھلے سبھ جہاناں اندر ہمیش نال رہندیاں نیں"۔

ہنیری رات وچ چارے پاسے تارے چمک رہے سن، کسی سلطنت دے بادشاہ دے ہیریاں دے تاج وانگر کئی سارے تاریاں دے جھرمٹ اندر چودھویں دا چن لشکارے مار رہیا سی، نیلے پانیاں وچ فیر توں خموشی سی، دور پہاڑاں اُتوں ڈگدے ہویاں جھرنیاں دا پانی محبتاں دے گیت گاندا محسوس ہو رہیا سی اوہنے اک دم میریاں اکھاں وچ اکھاں پا کے آکھیا "میں تینوں قبول آں؟" میں اوہدیاں بے چین اکھاں وچ ویکھ کے آکھیا:

چار دناں لئی ڈھیر خزانہ کیہ کرنا
توں ہوویں جے کول زمانہ کیہ کرنا

دو کردار ہاں آپاں اک کہانی دے
ایس توں ودھ کے ہور فسانہ کیہ کرنا

توں ساری دی ساری مینوں قبول ایں۔ اوہدے چہرے دا بدلدا رنگ ویکھ کے مینوں انج لگیا جویں انبراں اُتے لشکدا چن ٹٹ کے میری جھولی آن ڈگیا ہووے۔ اچھا ہن توں مینوں پچھ کہ توں مینوں قبول ایں؟ میں مسکراندیاں ہویاں ہولی جہی پچھیا" کیہ میں

تینوں قبول آں؟" اوہنے گُھٹ کے اپنے سینے نال لا ندیاں آکھیا "قبول ایں، قبول ایں، قبول ایں"۔ نیلے پانیاں دے کناریاں اُتے سُتیاں سفید پراں والیاں مرغابیاں پھڑ پھڑاندیاں ہوئیاں ساڈے آل دوالے گھمن لگ پئیاں، رنگ برنگے پراں والے مور مستی وچ جھمن لگ پئے، انبراں اُتے چن تارے ہس رہے سن تے چودھویں دے چن دے چارے پاسے کھلرے ہوئے چانن اندر کئی چکور قلابازیاں کھائی جا رہے سن، دور پہاڑاں اُتے وانساں دی جھگی وچوں وانجھلی دے سُراں دی آواز آ رہی سی:

چن تے چکوری وانگوں پیار کریے
اساں ایس دنیا توں کیوں ڈریے
کہندیاں نے باہواں میتھوں دور نہ کھلو
چن سجناں وے نیڑے نیڑے ہو
ساہواں وچوں آوے مینوں تیری خشبو
چن سجناں وے نیڑے نیڑے ہو۔

اکھ کھلی تے بانگاں ہو رہیاں سن، کمرہ، بستر، میز، کتاباں فجراں دی تازہ خشبو نال مہک رہیاں سن۔ میں مسکراندیاں کندھاں ول ویکھیا تے میز تے پئے کاغذ اُتے دو شعر لکھ کے فیر سوں گیا:

حالی تک ہنیر اے
کنی دور سویرا اے
میں دنیا توں کیہ لینا
تیرا ساتھ بتھیرا اے
تیریاں کالیاں زلفاں دا

چارے پاسوں گھیرا اے
کل اک سفنا تکیا تے
انج لگیا سی تیرا اے
میں دنیا توں کیہ لینا
تیرا ساتھ بتھیرا اے۔

نیلے پانیاں دے کنارے سفید مرغابیاں، رنگلے مور، جگمگ کردے تارے تے چودھویں دے چن دا چارے پاسے پھیلیا چانن دور وحاں دے اک مک ہون دی گواہی دے رہیا سی، اوس دن جویں کوہ قاف دیاں پریاں نے اپنے ہتھاں نال اوہنوں ووہٹی بنایا سی، مینوں انج لگیا جویں نیلے پانیاں دی جھیل دے کنارے بیٹھیاں ہی دور انبراں اُتے لشکدا چودھویں دا چن اسمانوں ٹٹیا تے اوہدے متھے دا ٹکا بن گیا، تارے کناں دے کانٹے، رات بلوری اکھاں دا کجل تے طلسمی پنڈا جنت دیاں پھل کلیاں نال بھر گیا ہووے۔ میں اوہنوں چوڑیاں بھری بانہہ توں پھڑیا تے پراں آلی چٹی گھوڑی اُتے بٹھا کے نیلے پانیاں دی حسین وادی توں دور لے گیا۔ اسیں سفید گھوڑی اُتے بیٹھے جویں ہواواں وچ اڈ رہے سی، اوہ بہت خوش سی، اپنے نال نال بدلاں نوں اُڈدیاں ویکھ کے اوہنے کس کے میرا ہتھ پھڑیا تے سر میری گودی وچ رکھ کے آرام نال سوں گئی۔

اوس خوبصورت بازار دے اک کمرے وچ بڑی خاموشی سی اینی خاموشی کہ بس ساہواں دی آواز سنائی دے رہی سی، ساہواں دی آواز تے محبتاں دی وانجھلی دے ساز وچ کِنا سا بیت گیا، خبر ہی نہ ہوئی۔ اوہدا مکھڑا انج چمک رہیا سی جویں ہنے ہنے آبِ زم زم نال نہا کے آئی ہووے، گِلّے والاں دی خشبو نال پورا کمرہ مہک رہیا سی، اک مصلّے اُتے اسیں دو نمازاں کٹھیاں پڑھیاں۔ پاک روحاں دی محبت لئی ڈھیر دعاواں منگیاں، رب اگے فریاداں

کیتیاں، اتھرو سٹے، جھولیاں اَڈیاں تے کٹھیاں جین مرن دِیاں قسماں کھا کے اک واری فیر سفید گھوڑی اُتے بیٹھے بدلاں وچ اُڈدیاں اُڈدیاں اک سرائے اندر اپڑ گئے جتھے جنتوں اترے من وسلویٰ وانگ جو جی چاہیا اوہ کھاداتے رب دا شکر منایا۔

شام دی لالی وچ اداسی دی تھاں اُس دیاں بلھیاں دے رنگ سن، بڑے شوخ تے گُوڑھے۔ اوہنے آکھیا "صغیر وقت رکدا تے نہیں، نہ ایہنوں خریدیا جاسکدا ہے پر تیری بے پناہ محبت، تیرے ساتھ تے تیریاں نظماں نال ایہنوں ایسراں امر تے کیتا جاسکدا ہے جویں اسیں دوہاں نے نیلے پانیاں دی جھیل کنارے کھلو کے امرت جام پی لیا ہووے، ہمیش لئی اک مک ہون لئی"۔

رات دے ڈرادین والے ہنیریاں توں پہلے اسیں اوس طلسماتی دنیا توں باہر نکلن لگے تے اچانک ساہویں رنگ برنگیاں چیزاں نال سجیا بازار آ گیا جتھے بہت ساریاں پریاں، شہزادے تے شہزادیاں اک دوجے لئی تحفے خرید رہے سن۔ اوتھے اک وکھری ہی دنیا آبادسی میں اوہدا ہتھ اپنے ہتھ وچ پھڑ کے کئی دیر رنگاں بھری دنیا وچ گواچیا رہیا، اوہ دنیا جتھوں اسیں اک دوجے لئی بہت سارے منظر خریدے، اوہ منظر جہڑے ساڈے لُوں لُوں وچ ہمیش لئی نقش ہو گئے۔ میں اپنے کمرے وچ بیٹھا تازہ نظم لکھ رہیا واں، اوہ ہمیش وانگر ہر رات میرے سُفنیاں وچ آن کے مینوں دور بہت دور نیلے پانیاں والی جھیل وچ لے جاندی ہے جتھے سفید مرغابیاں ٹُبیاں مار رہیاں ہوندیاں نیں، جتھے رنگلے مور پیلاں پا رہے ہوندے نیں، جتھے پہاڑیاں توں صاف پانیاں دے جھرنے روح نوں سکون تے دلاں نوں قرار بخش رہے ہوندے نیں، جتھے وانساں والی جُھگی وچوں منجھلی دے سُراں دی آواز آ رہی ہوندی ہے:

میل رُوحاں دے، ازل دے روز ہوئے
سچے عشق دی نیو تعمیر ہوئی
پُھل کھڑ گئے پاک محبتاں دے
کوئی رانجھا ہو یا، کوئی ہیر ہوئی

(وارث شاہ)
